

63349

sej föhg.

zigány

yelytan

OSZK

L. AC
232

CZIGÁNY NYELVTAN

ROMÁNO CSIBÁKERO SZIKLARIBE

IRTA

JÓZSEF FŐHERCZEG

CZIGÁNY CZÍMER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1888

~~L. ar.
232.~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

CZIGÁNY NYELVTAN.

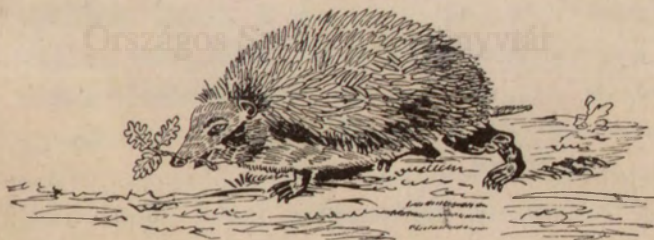
Országos Széchényi Könyvtár

CZIGÁNY NYELVTAN

ROMÁNO CSIBÁKERO SZIKLARIBE

IRTA

JÓZSEF FŐHERCZEG

CZIGÁNY CZÍMER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1888

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

63649

A Magyar Tudományos Akadémiában a cigány nyelv akkor jött először szóba, mikor a magyar nyelv nagy szótárának szerkesztéséhez készültek.

Valamint a Magyar Nyelvmívelő Társaság 1796-ban azt sürgette, hogy tudósaink a nemzetek atyafiságának, nevezetesen a magyarok Ázsiában levő legközelebbi rokonainak kinyomozására a legkülönbözőbb nyelveket, még a cigányt is dolgozzák ki: a mi tudományos intézetünk is mindenféle nyelvből válogatta össze azokat a szókat, melyek magyar szókhoz hasonlítanak s e módon hitte az etymologia útját egyengethetni. Ugyane célból cigány szógyűjteményt is szerzett magának.

Első nyomát ennek a dolognak az 1836. febr. 8-iki ülés jegyzőkönyvében találjuk, melynek 47. pontja így szól:

«Olvastatik Kállay Ferencz r. tag tudósítása, mellyhez Enzsel Sándor ügyvéd részéről egy oláh-magyar s egy cigány-magyar szógyűjteményt kapcsol; s figyelmessé teszi a társaságot Szmodich (olv. Szmodis) János gelsei plébánosnak kéziratban levő cigány grammaticája és igen bő szótárára azt javasolván, hogy szólíthatnák fel az említett szerző e munkáknak használatra átengedésére.

Határoztatik: köszönné meg a titoknok Enzsel Sándor buzgó készségét; s szólítaná fel említett Szmodich Jánost a társaság nevében az említett kéziratok ideiglenes átengedésére.»

A további jegyzőkönyvek idetartozó pontjai ezek:

Az 1836. márcz. 28-iki jegyzőkönyv 113. pontja:

«Ugyanaz (t. i. titoknok) olvassa Szmodich János gelsei plébános levelét, mellyben jelenti, hogy a társaság kívánsága szerint szívesen fogja használatul cigány grammaticáját s szótárát köz-

leni, egyúttal a Tudománytár számára ugyanazon nyelvről egy értekezést küld, melynek megvizsgálása Kállay Ferencz r. tagra bízatik.»

Az 1836. ápril 11-iki jegyzőkönyv 127. pontja :

«Kállay Ferencz r. t. előadja véleményét Szmodich Jánosnak illy című értekezése felől : «A cigány nyelvnek tulajdonságai», mely kinyomatásra érdemesnek találtván, a Tudománytár-szerkesztőnek átadatni rendeltetik».

Az 1837. május 16-iki jegyzőkönyv 133. pontja :

«Olvastatik Kállay Ferencz r. t. jelentése Szmodich János cigány szótárának kivonatáról, mellyben annak szótárából kiszedett és a magyar szavakkal rokon cigány szavak gyűjteményét adja be ; mire ajánlatképen tanácsolja Jelentő, hogy a t. társaság által szereztetnének meg gróf Funder (olv. Graffunder) és Blumhardt munkái a cigány nyelvről, mellyek a felvett tárgyba belé szeretett írónak használatul engedtetvén, munkája tökéletesítésére ösztönt adnának. Az ajánlat elfogadtatván, a kijelölt munkák megszerzésére a Nmélt. gróf előlülő úr megkéretni határoztatik.» (Szmodis Jánosról lásd alább 300, 306, 307. lap.)

1852. május 15. és jul. 10. mutatta be Hunfalvy Pál r. t. Bornemisza cigány nyelvтанát, mely azután az Uj Magyar Muzeumban jelent meg. (Lásd alább 300. lap.)

Győrffy Endre «*Magyar és cigány szótár*»-a is, mely József Főherczeg költségén 1885-ben jelent meg, eredetileg az Akadémiához volt benyújtva kiadás végett ; de minthogy e könyv tisztán gyakorlati célra készült, az Akadémia alapszabályai értelmében el nem fogadhatta.

Mindössze ennyiszor volt szó tudományos intézetünkben a cigány nyelvről addig, a mikor a jelen kiadványával a cigány nyelvészetet a maga működése körébe a legméltóbb módon inau gurálhatta.

1886. május 5-e volt az a nevezetes nap, mikor József Főherczeg e nyelvтанát azzal a kéréssel küldte meg az Akadémiának, hogy vizsgálja meg s ha életrevalónak találja, szolgáltatassa neki vissza, hogy a nyilvánosság elé bocsáthassa.

Az Akadémia áttette az ügyet az első osztályhoz, mely máj. 14-iki értekezletében Budenz József és Ponori Thewrewk Emil r. tagokat bízta meg a kézirat megbírálásával.

A két bírálat nov. 27-én olvastatott fel az első osztály havi értekezletében. Az osztály mindjárt első pillanatra meggyőződött róla, hogy e nyelvtan nem egyszerű tankönyv, mely a cigány nyelv megtanulására akar szolgálni, hanem tudósnak szóló mű, mely összehasonlítólag ismerteti a cigány tájszólásokat s egybeveti Indiának régi s mai árja nyelveivel. A mi módszerét illeti, nem etymologizál, hanem lajstromoz: a tüneményeket mutatja a jövő nyelvésznek, a ki majd a cigány nyelvet rendszeres etymologiai vizsgálat alá fogja. Más szóval: a tájszólásokban s az eddig rokonoknak elismert nyelvekben egymásnak akár nyelvtani, akár szótári szempontból megfelelő dolgokat világosan szerkesztett táblázatokban tünteti fel előttünk. Amit különösen ki kell emelnünk az, hogy az itt gyűjtött nyelvanyagot nem a már meglevő irodalom szolgáltatta egyedül, hanem szolgáltatta Ő Fenségének saját tapasztalata is, a ki már 36 éve foglalkodik ezzel a nyelvtudományra nézve főfontosságú nyelvvel.

Budenz József r. tag bírálatának vége így szól: Ezek után azt vélem, hogy József Főherczeg Ő Fenségének cigány nyelvtana gazdag tartalmánál és a cigány dialektusoknak érdekes egybeállításánál fogva igen becses munka, mely hazai nyelvészeti szakirodalmunknak is díszére fog válni stb.

Alulirotnak bírálata szintén azzal a kijelentéssel végződött, hogy Ő Fensége munkája díszére fog válni a magyar irodalomnak, de a mellett két óhajtást is kifejezett. Az egyik a könyvészeti toldaléokra vonatkozott s így szólt:

Ily kiváló műnek a becsét még az is öregbítené, ha az egyes könyveket, cikkeket némi jellemzéssel ismertetné, teszem úgy, hogy megmondaná, hol van szó a cigányok eredetéről, vándorlásukról, előfordultukról, hol melyik dialektusuk van közölve, hol vannak cigány szövegek, szótárak, összehasonlító fejtegetések és végre különösen mit mutathat föl Magyarország a cigány irodalom terén. A bibliographiát már csak azért is kívánjuk ide, mert ilyen főmunkában keresi minden ember, itt férhetni legkönnyebben hozzá: másutt sokszor még a kereső előtt is el van temetve. A ki a cigány nyelvvel tudományosan akar foglalkodni, hadd legyen ez a munka reá nézve útbaigazító kalauz.

A másik óhajtás meg az volt, hogy e munka az Akadémia neve alatt jelenjék meg.

Az osztály a két egymástól független bírálatnak részletesen igazolt közös ítéletét, valamint az említett két óhajtást is egyhangúlag magáévá tette.

Az osztálynak ebbeli jelentése decz. 21-én került az összes ülés elé, melyben az osztály véleményét és határozatát az egész Akadémia elfogadta s intézkedett, hogy József Főherczeggel a két bírálat teljes szövege is közöltessék.

Ő Fenségének Alcsúthon 1887. jan. 14. kelt felelete február 12-én olvastatott fel az első osztály havi értekezletében. «Legőszintébb hálával vette a beható és részletes véleményt,» egyes észrevételeinkre tüzetesen válaszolt, a könyvészeti toldaléokra nézve kijelentette, hogy «az kitünő dolog volna, de a kellő kútforrások nincsenek meg neki, azért ezt más szakavatott tollra kell bízni», abba pedig, hogy művét az Akadémia adja ki, a következő nyilatkozattal kegyeskedett beleegyezni: «olyan honvédféle ember, mint én vagyok, nem is ért a könyvkiadáshoz és örvend neki, ha a tudósok helyreigazítják téves nézeteit».

Az osztály Ő Fensége levelét örvendetes tudomásul vette s alulírottat bízta meg a munka kiadása körüli összes teendőkkal.

Ime a jelen mű kiadásának története. A mi a függelékkel illeti, melynek Ő Fenségének kitüntető bizalmánál s az Akadémia említett megbízásánál fogva, az én teendőmmé vált, meg kell jegyeznem, hogy az eredetileg nem így volt gondolva, de a nyomról-nyomra haladó kutatás annyi új dolgot hozott felszínre, a cigány-kérdés oly sokoldalúnak és rendkívül érdekesnek bizonyult, hogy ennek következtében a cigány könyvészetből némileg cigány encyclopædia lett.

Kelt Budapesten, a Magyar Tud. Akadémia I. osztályának 1888. febr. 11-én tartott értekezletéből.

PONORI THEWREWK EMIL,

r. tag.

CZIGÁNY NYELVTAN.

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Lap		Lap
lőszó	XIII	25. §. A hasonlító névmás	161
Az ind nyelvek származása	XVI	26. §. «Semmi» ragozása	161
A cigány irodalom	XVIII	27. §. Általános névmás-szabályok	162
I. fejezet. Hangtan	I	VI. fejezet. A névelő	163
1. §. A hangok	I	28. §. A névelő	163
II. fejezet. Az ige	16	VII. fejezet. A kötőszó	165
2. §. Az igék alakjai	17	29. §. A kötőszó	165
3. §. Az igék képzése	17	VIII. fejezet. Az indulatszó	167
4. §. Az igék módjai	20	30. §. Az indulatszó	167
5. §. Az igék ragozása	63	IX. fejezet. Mondattani sajátosságok	168
III. fejezet. A nevek	84	31. §. A segítő eset értelme	168
6. §. A nevek neme	84	32. §. A török vándor cigányoknak alany nélküli mondatai	169
7. §. A főnevek képzése	85	X. fejezet. Szóképzések	170
8. §. Nőneműek képzése hímnemű- ekből	87	33. §. Szóképzések és fejlődések	170
9. §. A mellénevek képzése	88	XI. fejezet. Szöveg-összehasonlítás	173
10. §. Kicsinyítő szók	93	XII. fejezet. Összehasonlító szótár	175
11. §. A mellénevek fokozása	94		
12. §. A többes szám képzése	95		
13. §. A nevek ragozása	110		
14. §. A számnevek	129		
15. §. Szóösszetétel	134		
IV. fejezet. Igehatározók és előljárók	135		
16. §. Az igehatározók	135		
17. §. Mellénevekből származó ige- határozók	139		
18. §. Az előljárók	140		
19. §. Az utóljárók	145		
V. fejezet. A névmás	146		
20. §. A személyes névmás és rago- zása	146		
21. §. A birtokos névmás és ragozása	148		
22. §. A visszaható névmás és rago- zása	154		
23. §. A mutató és néhány más név- mások és ragozásaik	155		
24. §. A kérdő névmás és ragozása	159		
		IRODALMI KALAUZ.	
		Könyvészeti jegyzékek stb.	221
		I. A cigányok ethnológiája	229
		1. A cigányok különböző neveiről	229
		2. Statisztikájuk	232
		3. Anthropologiai vizsgálatok	238
		4. Élelmükről	240
		5. Öltözetükről	242
		6. Lakásukról	244
		7. Családi életükről	245
		Az apai hatalomról	245
		Házasságukról és gyermekeik ne- veléséről	245
		Betegségről, halálról, temetésről	247
		Az örökösödésről	248
		8. Vallásukról	248

	Lap		Lap
9. Foglalkozásukról, kenyérkeresetükéről	250	Miklosich birt. levő kéziratok	308
Kovács-, érczműves mesterségükéről	253	Czigány fordítások	311
Az aranyászás vagyis aranymosásáról	255	B) Népköltészet	312
Hóhérr, sintér teendőik	258	A híres «Faraó-ének»	317
Jóslásukról, varázslásukról, kuzruslásukról	259	IV. A magyar zene és a cigány zene	322
Tolvaj, csaló, hazug, kolduló voltukról	260	A magyar zene eredete	328
Gyermekrablás vádjáról	262	V. Híres cigányok	332
II. A cigányok története.	263	Híres cigány zenészek	332
1. A cigányok eredetéről	263	Híres énekes színésznő	338
Kis-Egyiptom	265	Petőfi szeretője	338
2. Vándorlásaikról	269	Írófélék	339
3. A cigányok osztályozása	271	Czigány születésű magyar főtisztek	342
4. A cigányok politikai szervezeteiről	274	Állítólag cigány eredetűek	342
A cigány vajdaság mint országos hivatal.	279	VI. A cigány mint a szépirodalom és művészetek tárgya	344
5. A cigányok megtűréséről és az őket javító intézkedésekről	284	A) Czigánytárgyú szépirodalom	344
6. A cigányokra vonatkozó törvények, rendeletek stb.	285	1. Magyar	344
7. Hadi szolgálatukról	292	2. Finn	351
8. Vegyes történeti adatok	293	3. Német	352
III. A cigány nyelv és népköltészet	297	4. Dán	357
A) Nyelvészet	297	5. Norvég	357
Czigány nyelvi tanulmányok Magyarországon	297	6. Németalföldi	358
Kéziratok	302	7. Angol	358
Kolozsvári kézirat	302	8. Olasz	360
Jászóvári kéziratok	303	9. Francia	361
Gelsei kéziratok	304	10. Spanyol	363
József Főherceg birtokában levő kéziratok	308	11. Oláh	363
		12. Orosz	365
		13. Lengyel	365
		14. Horvát	365
		15. Szerb	365
		16. Görög és albán	365
		17. Latin	366
		B) Czigánytárgyú festmények, rajzok és szobrok	368
		C) Czigánytárgyú operák, balletek stb.	372
		Egyéb szerzemények	374

SAJTÓHIBÁK.

8. lap. 19. sor. <i>cshael</i>	helyett olv. <i>acshel</i>
37. " 26. " 79. lapon	" " 72. lapon
38. " 5. " 81. 82. lapon	" " 74. 75. lapon
38. " 9. " 82. lapon	" " 75. lapon
44. " 2. " <i>sucsarén — sucsarén</i>	" " <i>sucsarén — sucsardó</i>
54. " 2. " nyomott	" " büzlött
54. " 3. " büzlött	" " nyomott
56. " 21. " <i>vardel — vardino</i>	" " <i>vazdel — vazdino</i>
57. " 17. " 28-ik	" " 31-ik

ELŐSZÓ.

A mi a cigányok eredetét illeti, mint egyebütt úgy Magyarországon is eleinte az volt a hiedelem, hogy e rejtélyes nép Egyiptomból származik. E hiedelem alapján nevezi II. Ulászló az 1496-ban kelt *salvus conductus*ban Pharaones, Thurzó nádor 1616 február 20. kelt levelében *misera gens Aegyptia*-nak, az erdélyi magyar Pharaó népének, az erdélyi szász Faroner-nek. V. ö. angol *Gypsies* = *Aegyptii*, spanyol *Gitanos* = *Aegyptiani*.

Hogy a tudomány hányféle úton-módon törekedett a cigányok eredetét kideríteni, azt alaposan kimutatják POTT és MIKLOSICH.

Ezúttal csak azokat a nézeteket akarjuk fölemlíteni, melyek nálunk magyaroknál nyilvánultak, vagy minket közelebbről érdekelnek.

Nálunk majd a hunok, majd az avarok, majd a besnyők, majd a tatárok maradékainak tekintették őket. (Lásd GRELLMANN: *Historischer Versuch über die Zigeuner* 232. s. következő lapokon. JO. TOMPKA SZÁSZKY: *Comment. de diversis populis Hungar.* 37. OTROKÓCSI: *Orig. Hung.* I. p. 171. PRAY: *Annal. Reg. Hung.* IV. p. 247.)

MOLNÁR JÁNOS a Régi jeles épületek 130—2. lapjain «Senár»-ból (Babylonia előbbi nevéből) magyarázza nevüket.

ENESSEI GYÖRGY: A tzigány nemzetnek igazi eredete. Komá-

rom 1798. szintén a bibliában leli eredetüket. Micsoda nézetet vall, mutatja jeligéje, mely így szól:

Terhes szolgálatból a Zsidó Nemzetnek Mózes vezérje volt ;
A kínos haláltúl a Dsédán Seregnek szabadítója Lóth.

V. ö. ugyancsak ENESSEI-től: A tzigány nyelvről toldalék. E. G. nagy-győrvidéki magyar által. Streibig József Bötüivel (az az Győrött) 1804.

Az első, a ki a tudományt a cigányok eredetének valódi nyomára vezette, magyar ember volt, és pedig VÁLYI ISTVÁN, komárommegyei almási református pap. (Lásd GRELLMANN 280. lap. WLISLOCKI: Az erdélyi cigány népköltészet. Budapest, 1885. 20. s következő lapjain.)

Vályi a leideni egyetemen malabár tanulókkal volt érintkezésben, kiktől ezernél több malabár szót jegyzett föl, melyeknek a honi cigányok szavaihoz való hasonlatossága feltűnt neki. Győrbe hazatérvén, közölte e szavakat az ottani cigányokkal, kik meg is értették azokat.

Az egész világon szétszórta való tartózkodásuk, vándor életük és a körülöttük élő népek befolyása számtalan idegen szóval szaporítá a cigányok nyelvét és tájszólásaikat mind nyelvtanilag, mind szótárilag többé-kevésbé eltávolítá egymástól; mihez még az is járult, hogy a cigányok az idegen szavakat saját nyelvük szabályai szerint oly ügyesen változtatják át, hogy eredetük alig ismerhető fel.

A legtöbb idegen szó görög, szláv és magyar származású, de találni sok rumun, német és francia szót is benne.

Legtisztabban találjuk az eredeti ó-ind nyelv szabályait és szavait a török-görög, magyar, cseh-morva, orosz, lengyel-lithvániai és szíriai cigányoknál, kikhez legközelebb állnak a rumun és német cigányok. Eltérőbbek a finn, skandináv, olasz, bask és angol tájszólások. A spanyolországiak már nagyobb részt a spanyol nyelv szabályaihoz simultak. Majdnem minden országban a telepített és vándor sátoros cigányok nyelvei többé-kevésbé eltérők egymástól.

A cigány büszke eredetére és nemzetiségére, magát az egész világon rom = cigánynak, vagy manus = embernek nevezi, míg más embert gadzo vagy gadzo = paraszt névvel illet; a németországi cigányok azonkívül zindo-nak is híjják magukat.

Tiszta származásukra sokat tartanak, mit főkép a németországiak következőképen fejeznek ki: me hom kálo = fekete vagyok; mande hi dadeszkro vaszt = atyai kezem van; me hom csacso-pászkeró rom = igazi cigány vagyok. Valamint a cseh-morva cigány kálo dóri-nak, úgy a német melléli torin-nak nevezi nemzetségét, a mi magyarul fekete szövetséget jelent.

Különös előszeretettel tanulmányozván a keleti nyelveket és ezek közt a szanszkritről származó ind tájszólásokat, midőn 1850-ben Csehországban egy sétámon vándorcigányokkal találkoztam, feltűnt nekem több, általuk elejtett ismeretes hangzású szó, melyek magyarázata nemsokára meggyőzött arról, hogy ezen fekete vendégeink saját nyelvvel bírnak és pedig oly nyelvvel, mely az új-ind tájszólásokkal rokon.

Ez időtől fogva minden alkalmat fölhasználtam cigányokkal való találkozásra, fölkerestem külön országokbeli gyarmataikat és táboraikat, míg annyira vittem, hogy nyelvükön elég jól beszélhettem. Műveltebb cigányokkal összeállítottam egy szótárt, mely a különféle tájkifejezéseket feltünteti s végre ezen nyelvtan-vázlatot írtam, szinte tekintettel a külön tájszólások eltérő szabályaira és azoknak ind származására.

Ezen munkámban tetemesen segített azon körülmény, hogy 1853-tól 1856-ig a 60. gyalogsorezredben szolgáltam, melynek akkori régi legénysége a Szepességből, Abauj-, Sáros- és Gömör-vármegyéből volt sorozva, az új pedig Heves-Borsodból, úgy hogy nagyszámú cigányaim háromféle magyarországi tájszóláson beszéltek; 1854-ben még oláh cigányokat is kaptam ujonczokul. Ezen idő alatt, úgy mint később is, több ízben Németországban lévén szabadságon, a nassaui herczegségben Muttershausen cigánytelepen, valamint az Erfurt melletti Friedrichslohrában is

megfordultam. Később Magyarországra áttétetvén, nem hiányzott többé a gyakorlat.

Eleinte sok nehézséggel járt a cigányok bizalmát megnyernem, mert nem igen szeretik nyelvüket idegennel közölni; de mikor már jól beszéltem, megjött a bizalom is és most már oly vidékeken, a hol ismernek, másképp nem is szólítanak, mint romanesz.

A már létező cigány irodalom csak akkor jutott tudomásomra, mikor a nyelvet már tudtam és így könnyű volt abból is kitanulnom és fölhasználnom azt, a mit helyesnek találtam.

Kész munkámat a hetvenes években az ipolysági zenekar primásával, az öreg Balogh Jancsival közöltem, ki művelt ember vala és jól írt; ez által indítatva ő is állított össze egy zsebszótárt, az ott divó cigány nyelvből, melyet sok maga-gyártotta szóval, nem mindig szerencsés fordításokkal, szaporított. — Figyelmeztettem őt arra, hogy két oly eltérő nyelvcsaládból való szavak nem fordíthatók szóról-szóra, inkább szolgáljak neki indzavakkal; de az alatt meghalt a szegény öreg s csak fia végezte be munkáját, mely kéziratban nálam van elteve.

AZ IND NYELVEK SZÁRMAZÁSA.

A cigány nyelv összehasonlítása a többi ind nyelvekkel követeli, hogy egy rövid tekintetet vessünk ezek származására és fejlődésére.

Az ind nyelvek élén áll a *szanszkrit*, vagy *szamszkardám*, a bramínok szent nyelve, mely a többi ind tájnyelveknek alapjául szolgál. Írásbeli emlékei mostani alakjukban 1500 év óta élnek. Betűrendje 50 rendezett betűből áll, melyek legtökéletesebben fejezik ki a hangmozzanásokat.

A *prákrít* a nép nyelve, durva alakban követi a szanszkritot, a műveltek nyelvét.

A többi ind nyelvek a mohammedán és más népek beavatkozása óta keverékké váltak és külön országrészekben külön tájszólásokra szakadtak.

A legkiterjedtebb a *hindusztáni*, egy keveréke a szanszkritnak és arabnak, mely az Indus folyamot követve, az egész mogul birodalomban és mohammedán Indiában el van terjedve.

A *bangáli* legközelebb áll az anyanyelvhez és él a Gangesz folyam vidékein, Brahma imádói között.

A *szindhi* és *páli* már jobban eltérők.

A félsziget éjszaki részén képződtek a *kasmiriak*, *seikok* és *mahrattok* nyelvei ép úgy, mint a *rom*-ok (zindék) nyelve az Európába átmenekült cigányoknál.

A déli tengerpartokon élnek a *malabár*, *tamül* és *telinga*, a szigeteken a *cingál* és *maldivi* nyelvek.

Azonkívül számtalan, a szanszkritból eredő tájszólás hangzik el ezen főnyelvek között.

A persa nyelvek alapját képezi a *zend*, Zoroaszter szent mágusainak nyelve, ugyan azon tőből származván, mint a szanszkrit. Ez Nyugat-Ázsiában a napimádók között terjeszkedett és az ő persák nyelve vala, míg a *pehlvi*, egy *káld*-dal kevert tájszólás, a *medok* és *parthok* között élt. Ezen nyelvekből keletkezett a sokáig csak Persiában élt *parszi* nyelv, melynek a mohammedánok betolakodása folytán az arabbal való összekeveredéséből keletkezett a mostani *persa*.

Ide tartoznak még mint indiai eredetű nyelvek az *afghán*, a Kabul birodalmában, a *beucsi* India határain, a *kurd* Persia hegyi lakosainál és az *oszsztét* a Kaukázus egyik tövénél.

Hogy a görög, itáliai, germán, szláv és kelt nyelvek a szanszkrittal rokonok, azt a nyelvtudomány, Bopp óta, kétségbevonhatatlanul bebizonyította.

A CZIGÁNY IRODALOM

AZON MŰVEI, MELYEK BIRTOKOMBAN VANNAK.

*ALTER (FRANZ CARL): Über die samskrdamische Sprache, Vulgo Samskrit. Wien. Trattner k. k. Hofbuchdruckerei und Buchhändlererei 1799.

Valamennyi ismertebb ind nyelv, valamint a cigány nyelv szavait összehasonlítja, megjegyzések nélkül.

*ASCOLI (G. J.): Zigeunerisches. London, Williams et Norgate, Turin und Florenz, Hermann Loescher. 1865.

Összehasonlító szótár folytatása POTT «Die Zig. in Europa und Asien» cz. munkájához.

BALOGH (SÁGHY JANCSI): Magyar cigány szótár, beszélgetésekkel és imákkal; kézirat. A hontmegyei és gömöri tájszólások szerint, sok saját képzésű szóval.

BOEHTLINCK (OTTO V.): Über die Sprache der Zigeuner in Russland etc. Bulletin de la classe des sciences historiques, philologiques et politiques de l'académie imp. des sciences de Saint-Pétersbourg. Tome X. N. 1., 2., 3. Nro. 217., 218., 219.

Nyelvtan és etymologia.

CONSTANTINESCU (DR. BARBA.): Probe de limba și literatura ținganiilor din Romania. București, Tipografia societății academice romane. 19. Strad'a academiei. 19. 1878.

Versek és mesék.

*GRAFFUNDER (REGIERUNGS-SCHULRATH): Über die Sprache der Zigeuner. Eine grammatische Skizze. Erfurt. 1835. Verlag v. F. W. Otto. A friedrichslohrai cigányok nyelvtani kísérlete.

Az ottani cigányokkal érintkeztem az ötvenes években s meggyőződtem a munka jó voltáról.

GRELLMANN (H. M. G.): Historischer Versuch über die Zigeuner. Göttingen bey Johann Christian Dietrich. 1787.

Egy kis szógyűjteményt is tartalmaz; a német orthographia azonban nem alkalmas a hangok visszaadására.

HUDSON (GUILIELMO): Gli Zingari in Ispagna; (dai viaggi del Borrow). Milano. Tipographia di Ambrogio Sanvito. Via Pantano. 26. 1878. Néhány verssel és imával különféle cigány tájszólásban.

IHNÁTKO GYÖRGY (főgymnásiumi rendes tanár): Czigány Nyelvtan. Losonczon. Nyomatott Róth Simon gyorsajtóján. 1877.

A szerző maga küldte meg nekem. A nyelvtan a cseh-morva cigányoké, a szótár mindenféle tájszólásé.

JEŠINA (JOSEF P. Pfarrer in Golden-Oels. Zlatá-Olešince): Románi čib oder die Zigeuner-Sprache (Grammatik, Wörterbuch, Chrestomathie) (3. vermehrte Auflage. 2. deutsche Ausgabe). Leipzig. Verlag von List et Francke. 1886.

A cseh és részben német cigányok tájszólásában. A szerző, ki cigányul is prédikál, magyar levél kíséretében maga küldte meg nekem.

— — (Farář ve Zlaté Olešnici) Románi čib čili jazyk cikánský vidáni 2. V. Praze 1882. Nakladatel Fr. A. Urbánek, Knihkupec. Ugyanaz, a mi az előbbi, cseh nyelven.

KALINA (DR. ANTOINE): La langue des tziganes slovaques. Posen. J. K. Zupánski, éditeur. 1882.

Nyelvtan, versek, mesék és rövid szótár.

LELAND (CHARLES G.): English-Gipsy songs in rommany. London, Trübner et Co., Ludgate hill. 1875.

Versek és rövid szótár. A szerző tökéletesen bírja szóban az angol cigány nyelvet.

— — The Gypsies. London, Trübner and Company 57. and 59. Ludgate Hill.

A cigányok ethnologiai leírása, néhány cigány nyelvű versel; kiterjed több országbeli cigányokra.

LIEBICH (RICHARD, Dr. jun.) Die Zigeuner in ihrem Wesen und in ihrer Sprache. Nach eigenen Beobachtungen dargestellt von —. Leipzig, F. A. Brockhaus. 1863.

A cigányok szokásainak leírása és szótár, a német és részben francia cigányok tájszólásában. A szerző jól beszéli ezen nyelvet, de a német nyelv betűkben való szegénysége zavart okoz és z között nincs írásbeli különbség, p. o. sor = erő = zor a kiejtés szerint; so = ki = szo stb. g és k sokszor elcseréltetik, p. o. galo = fekete a mi kalo, de ezen k nincsen a délnémet nyelvben; a kh rendszeren kk-nak van írva.

*MIKLOSICH (FRANZ): Beiträge zur Kenntniss der Zigeunermundarten. Wien. Karl Gerold's Sohn. I., II. 1874., III. 1876., IV. 1878.

Beható nyelvészeti tanulmányok valamennyi cigány tájszólásban, összehasonlítva ezeket az indiai nyelvekkel.

*— — Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europa's. I.—XII. 1872—1880. Wien. Karl Gerold's Sohn.

Mélyen beható nyelvészeti munka, mely a nyelv idegen szávaiból és nyelvtani alakjaiból mutatja ki az utat, melyen a cigányok Indiából idejöttek.

A szerzővel levelezésben állok és míg munkáját írta, szolgáltam neki kisebb adatokkal. Fájdalom, ezen témát végkép abban hagyta.

*PASPATI (D. M. ALEXANDRE G.): Etudes sur les Tchighianés ou bohémiens de l'empire ottoman. Constantinople, Imprimerie Antoine Koroméla. Rue Perchembé-Pazar. No. 3. 1870.

A török, görög és kisázsiai cigány nyelv szótára és nyelvtana, összehasonlítva más indiai nyelvekkel. Az Orsova és Mehádia vidékére jövő török cigányoktól tudtam meg, hogy köztük általánosan ismert a tudós szerkesztő.

Dr. PÁTKAI (SEIDEL PÁL) pátkai plébános: Causerie az oláh-

czigánynyelv törzsszámainak philosophiájáról. Székes-Fehérvár. Nyomatott Számmer Imrénél. 1882.

A szerző maga küldte nekem. A cigányok logikai gondolkozását a számokból igen érdekesen fejtegeti.

POTT (A. F., Dr.): Die Zigeuner in Europa und Asien. Ethnographisch-linguistische Untersuchung, vornemlich ihrer Herkunft und Sprache, nach gedruckten und ungedruckten Quellen. Halle a. d. S. Julius Fricke's Buchhandlung. I., II. 1884.

PREDARI (FRANCESCO): Origine e vicende dei Zingari con documenti stb. Milano. Tipografia di Paolo Lampato. 1841.

A cigányok leírása, egyes nyelvtani szakaszok, gondolom Graffunderből, és rövid szótár.

*PUCHMAYER (ANTON JAROSLAW): Románi čib, das ist Grammatik und Wörterbuch der Zigeunersprache nebst einigen Fabeln in derselben. Dazu als Anhang die Hantýrka etc. Prag. Fürst-erzbischöfliche Buchdruckerey. 1821.

A cseh cigány nyelvre nézve ez még most is a legjobb munka, mert tisztán csak ezen tájszólást tárgyalja, tanulás czéljára.

MAI RITCHIE (DAVID): Accounts of the Gypsies of India. London. Kigan Paul, Trench et Co. 1., Paternoster Square. 1886.

SCHWICKER (Dr. J. H.): Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen. Wien, Teschen. Verlag von Karl Prochaska. 1883.

A cigányok néptani leírása néhány cigány verssel.

SIMSON (WALTER): A History of the gipsies: with Specimens of the Gipsy Language.

SMART (M. D. B. C. et CROFTON H. T.): The dialect of the english Gypsies. London. Asher and Co. 13. Bedford Street, Convent garden. 1875.

SZTOJKA (FERENCZ, NAGYIDAI) Uszódon 1886. Ő cs. és m. k. Fensége József Főherczeg Magyar és cigány nyelv gyököszótára. Románé álává. Kalocsa 1886. Nyomatott Malatin Antal betűivel.

Érdekes, mert tudomásom szerint az első munka, a melyet

igazi cigány bocsátott sajtó alá. Nyelve az oláhczigány tájszó-
láshoz tartozik.

VAILLANT (J. A.): Grammaire dialogues et vocabulaire de
la langue des Bohémiens ou cigains. Paris. Maissonneuve et
Co. libraires-éditeurs. 15. Quai volontaire. 1868.

A ruméniai cigányok nyelvét tárgyalja. Vannak benne nyelv-
tani alakok, melyekért jótállni nem mernék.

WLISLOCKI (Dr. HEINRICH VON): Die Sprache der transsil-
vanischen Zigeuner. Grammatik, Wörterbuch. Leipzig. 1884. Wil-
helm Friedrich. K. Hofbuchhandlung.

Igen jó munka és az ottani tájszólás megtanulására teljesen
alkalmas.

— — Heideblüthen, Volkslieder der transsilvanischen Zigeu-
ner. Leipzig. W. Friedrich 1881.

— — Märchen und Sagen der transsilvanischen Zigeuner.
Berlin. 1886. Nicolaische Verlagsbuchhandlung. K. Stricker.

WRATISLAV-MITROVIC (RUDOLF Graf): Versuch einer Dar-
stellung der Lebensweise, Herkunft und Sprache der Zigeuner
im Allgemeinen und der in Österreich lebenden Zigeuner insbe-
sondere. Prag, Heinrich Mercy 1868.

Gróf Wratislav velem mindig cigányul beszélt. A nyelvtant
Puchmayer után írta, a szógyűjteményt mindenhonnan szedte össze,
kár hogy nem írta hozzá a vidékeket.

AZ IND NYELVEKRE VONATKOZOLAG HASZNÁLTAM A KÖVET-
KEZŐKET.

BENFEY (THEODOR): Vollständige Grammatik der Sanskrit-
sprache. Leipzig. F. A. Brockhaus 1832.

BOPP (FRANCISCUS): Grammatica critica linguæ Sanscritæ.
Berolini. Ferdinand Dümmler 1832.

Bangáli nyelvtan.

DESGARANGES (M.): Grammaire Sanscrite-Française. Paris. Imprim. royale 1845. 2 toms.

DOWSON (JOHN. M. R. A. S.) A Grammar of the Urdū or Hindūstānī Language. London. Trübner et Co. 8. and 6o Paternoster Row. 1872.

EICHHOFF (F. W.), KALTSCHMIDT (J. H.): Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien etc. Leipzig. Verl. d. J. J. Weberschen Buchhandlung 1840.

SHÁPURJÍ EDALJÍ. A Grammar of the Gujuráti language. Bombay. Rogers, Cohen and Co., London. Trübner and Co. 1864.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA.

arb. = arab	hn. = himnem	or. = orosz
ásv. = ásvány	ig. = ige	pál. = páli
át. = állattan	ih. = igehatározó	pm. = parancsoló mód
átv. ért. = átvitt értelem	isz. = indulatszó	p. o. = példának okáért
be. = betű	köz. ig. = közép ige	prák. = prákrit
br. = betűrend	ksz. = kötőszó	szan. = szanszkrit
bt. = boncztan	lat. = latin	sind. = szindhi
csm. = cseh-morva	mal. = malabár	szn. = számnév
csv. ig. = cselekvő ige	mgy. = magyar	szsz. = szórúl szóra
ej. = előljáró	mív. ig. = míveltető ige	szt. = szótár
esz. = egyes szám	mr. = mult részesülő	szv. ig. = szenvedő ige.
főn. = főnév	ném. = német	t. i. = tudni illik
fr. = franczia	nh. = névhatározó	tn. = tulajdonnév
gör. = görög	nm. = névmás	tör. = török
gyk. ig. = gyakorító ige	nőn. = nőnem	tel. = telepített
gyt. = gyógytan	nt. = növénytan	tsz. = többes szám
guz. = guzuráti	nyt. = nyelvtan	uj. = utóljáró
hin. = hindusztáni	ol. = oláh	ván. = vándor
hm. = határozatlan mód	olsz. = olasz	

I. FEJEZET.

HANGTAN.

I. §.

A HANGOK.

A cigány nyelvben negyvenkilencz hang van, melyek magyar helyesírással következőleg jelezhetők :

a, á, b, c, cs, csh, cz, d, dz, dzs, e, é, f, g, gh, gy, h, ch, i, í, j, k, kh, l, ly, m, n, ny, o, ó, p, ph, r, s, sz, st, szt, sty, szty, t, ty, th, tyh, u, ú, v, z, zs.

Néhányok sajátlagos kiejtésük miatt közelebből tekintendők.

a) MAGÁNHANGZÓK.

a úgy hangzik, mint általában az indogermán nyelvekben, röviden és magashangúan; az oláh cigányok jobban húzzák, a mi igen emlékeztet a horvát-szerb éneklő kiejtésre.

á úgy ejtetik ki, mint a magyar *á*.

e és *é* szintén röviden és hosszan hangzik, mint például *měřěl* = meghalni, két rövid *e*, de magas hangú; *khér* a csm. cigányoknál hosszú, ép úgy a kis-ázsiaiaknál, a magyaroknál rövid *kher* = ház, ez azonban Ázsiában szamarat jelent.

o, ó úgy mint más indogermán nyelvekben.

i, í } szinte így.
u, ú }

Б Az oláh, némely szerb és szirmiai cigányok fölvtették ezt a határozatlan magánhangzót Б, ezt azonban én nem tüntettem ki külön.

b) MÁSSALHANGZÓK.

c cz és *dz* közötti hang, gyakorlatlan nyelven igen nehezen kél, a nyelv hegyével ejtendő ki.

cs *cs* egy mély torokból kiejtett *h*-val összetéve.

gh mély torokból kiejtve.

ch mint az arab ح, élesebb mint a német *ch* és mély torokból ejtve.

k mint a magyar *k*, *kh* mint az arab ك, élesebb mint a délnémet *k*, mély torokból ejtve.

p mint a magyar *p*, *ph* összehúzván egybe *p* és *ch* hangjait, mély torokból ejtve.

th összehúzván egybe *t* és *ch* hangjait.

tyh összehúzván egybe *ty* és *ch* hangjait, csak a nyelv végével röviden ejtve.

st, *szt*, *sty*, *szty*, a cigányok ezeket sajátlagosan egybe-húzva és mégis határozottan a nyelv végével ejtik ki. Összetett hangok.

c) HANGCSERE.

A következő hangokat a külön vidéki cigányok gyakran felcserélik: magyar, cseh-morva, németországi sváb vidéki *st*, *sty* a német cigányoknál *szt*, *szty*-nek hangzik, p. o. *stár* mgy., *sztár* ném.; *hastyi* csm., *hasztyi* ném.

b és *v*, *koba* ném., *kova* mgy. csm.; *sob* ném., *sóv* mgy. csm.; *naszbalo* ném., *naszvalo* mgy. csm.

cs és *cz*, *csiro*, *cziro*; *csi*-, *csi-ej*.

cs és *dzs*, *csuklo* mgy. csm., *dzsukel* ném.

dzs, *dz*, *sz*; *dzsi*, *dzi*, *szi*, *jilo*; *gadzso*, *gadzo*.

h, *s*, *sz*; *hom* ném., *szom* mgy. csm.; *hunel* ném., *sunel* mgy. csm.; megfordítva: *szaszi* ném., *hastyi* csm.; a török és oláh

czigányok és sok magyar az igék ragozásában a *h*-kat *sz*-nek ejtik ki: *kameha* csm., *kamésza* tör. mgy. ol.

o, e és *u, i*: *avlyom* mgy. csm., *vium, vejom* ném., *avlim* ol., *avlyóm* tör. gör.

A hangok átváltozása mind a cigány ragozásokban, mind az ind nyelvekből származó szavaknál annak helyén ki fog tűnni.

d) HANGSÚLY.

(V. ö. ASCOLI: *Zigeunerisches* 72–79. ll. és SOWA: *Die Mundart der slovak. Zigeuner* 21. §.)

A legrégiesb európai tájszólásban, t. i. a török-görög cigányokéban a hangsúly némi kivétellel az utolsó szótagra esik. Ez az oxytonálás megvan ugyancsak némi kivétellel az oláh cigányoknál is; a többi tájszólásokban csak ott mutatkozik még, a hol az ország nyelve a hangsúlyozásnak ezt az elvét annyira-mennyire megtűri, tehát Török-, Görög-, Oláhországon kívül még Orosz-, Spanyol- és Dél-Olaszországban.

A magyar, tót, cseh-morva és német cigány tájszólás hangsúlyozásának a paroxytonálás az alapja.

A magyar cigány azonban a magyar nyelv hatása alatt most már rendszeren az első szótagra helyezi a nyomatékot. (V. ö. 40. l.)

Végelés (oxytonon) csak *adà, odã, odï*.

Másodéles (paroxytonon) a sajátágos magyar cig. félmult, péld. *gyanãhi*. Ingadozásra vallanak a következő példák: *uzsãrlahi, busulĩnlahi* stb., melyek harmadélesek (proparoxytona), *bĩknelahi*, mely már egészen magyaros. A főnevek közül csak keveset ejtenek másodéles hangsúlylyal, péld. *krajczãri, kalapãcsa*; az igehatározók közül *odõde, papãle*.

Harmadéles a («sajátító») melléknév: *kasztëszkero, grasztëszkero, guruvëngero, rakjãkero*. A *kero, gero* stb. végzetnek *bro, gro*-vá rövidültével a nyomaték vagy a végzet előtti szótagon marad, vagy a szó elejére telepszik. Harmadéles hangsúlylyal hallatszik rendszeren *szomniãkuno*, az említett igealakokon kívül olykor a müveltető ige is, péld. *akasztĩnavav*.

e) A HANGOK ASPIRATIÓJA ÉS ÖSSZE-

(L. MIKLOSICH: *Beiträge zur Kenntniss*

czigány	magyar	szanszkrit
1. <i>k̄h</i> a szanszkrit		
<i>kham</i>	nap (égi test)	<i>gharma</i> = melegség
<i>k̄hasz</i>	széna	<i>ghasza</i>
<i>k̄hoszsel</i>	letörülni	<i>ghrs</i>
<i>k̄hur</i>	lábsark	<i>ghuṭa, ghunṭa</i>
<i>k̄ner</i>	ház	<i>ghra</i>
<i>k̄here</i>	haza, otthon	
<i>k̄huró</i>	csikó	<i>goṭa</i> = ló
<i>gra, graszt, graj</i>	ló	
2. <i>k̄h</i> a szanszkrit		
<i>jak̄h, aka, tsz. jak̄há</i>	szem	<i>aksi</i>
<i>k̄hino</i>	fáradt	<i>ksina</i> = ellankadt
<i>k̄nil, t̄ynil</i>	zsír, írósvaj	<i>ksira</i> = tej
<i>k̄hirdl</i>	sajt	
<i>drāk̄h, drākhi</i>	szöllőfűrt	<i>draksa</i>
<i>dik̄hel</i>	látni	<i>drks, drs</i>
<i>phāk̄h</i>	szárny	<i>paksa</i>
<i>bōk̄h</i>	éh, éhség	<i>buḥhuksa</i>
<i>māk̄hé, maṭ̄ya, maṭ̄yin</i>	légy	<i>maksika</i>
<i>mūk̄hel</i>	elereszteni	<i>muks, mucs</i>
<i>māk̄hel</i>	dörgölni, bemázolni	<i>mraks, ābhmraks</i> = írozni
<i>arāk̄hel</i>	örizni, találni	<i>laks, raks</i> = örizni, eltenni
<i>alāk̄hel</i>	eltenni	
<i>lik̄h, tsz. lik̄ná</i>	prüsszentés	<i>rik̄sa, lik̄sa, lik̄hja</i>
<i>dūk̄h</i>	fájdalom	<i>dusk̄ha</i>
<i>duk̄hal</i>	fájni	

FÜGGÉSE AZ IND NYELVEKKEL.

der Zigeunermundarten. II. 15. lap.)

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
<i>gh</i> -t helyettesíti :				
<i>ghara, giha</i>	<i>ghasz</i> <i>ghiszna</i> = dörgölni <i>ghuti</i> = lábcukló <i>ghar</i>	<i>gharu</i> <i>ghare</i> = otthon		
	<i>ghoda, ghora</i> = ló <i>ghur-dau</i> = lóverseny			

ks-t és *sk*-t helyettesíti :

<i>acsēshi</i>	<i>aḥh</i>	<i>aḥhi</i>		
	<i>khir</i>	<i>ḥhiru</i>		
<i>dekkh</i>	<i>dakh</i> <i>dekhna</i>	<i>dakh</i> <i>diszahu</i>	<i>darakh</i>	
<i>pakkho</i>	<i>bhuḥh</i>			
<i>macśhia</i>	<i>makkhi</i>			
<i>rakkh</i>	<i>makhana, makkhana</i> = írósvaj <i>raḥhna</i>	<i>raḥhahu</i>		
	<i>duḥh</i> <i>dukhma</i>			

czigány	magyar	szanszkrit
3. <i>ch</i> a szanszkrit		
<i>cháro, chanro, k̄hanró</i>	kard	<i>k̄hadga</i>
<i>k̄handi, k̄hanrik, k̄hanlik,</i> <i>chanri</i>	kevés	<i>k̄handa</i> = törés, ür
<i>khandel, chandel</i>	ásni	<i>khan</i>
<i>khanig, chanig</i>	kút	<i>k̄hani</i> = akna
<i>k̄hasz, chasz, chaszél</i>	köhögés, köhögni	<i>k̄hasz</i> = köhögni
<i>chal, k̄hal</i>	enni	<i>k̄had</i> = rágni, enni
<i>k̄helel</i>	játszani	<i>kriḍ, kriḷ (ved)</i>
<i>k̄heliben</i>	játék	
4. <i>th</i> megfelel		
<i>thovel</i>	tenni, fektetni, állítani	<i>dha</i>
<i>them</i>	ország	<i>dhama</i>
<i>than</i>	hely	<i>dhaman</i> = lahhely
<i>thadovel, thagyovel</i>	folyni	<i>dhav</i>
<i>thovel</i>	mosni	<i>dhav</i>
<i>thuv</i>	füst	<i>dhumas</i>
5. <i>th</i> megfelel		
<i>than, tan</i>	hely	<i>szthana</i>
<i>than</i>	posztó	<i>szthari</i> = takács
<i>thav, thau</i>	fonal	
<i>thulo</i>	kövér, vastag	<i>szthula</i>
6. <i>ph</i> megfelel		
<i>phangel, bangel,</i> <i>phagerel</i>	törni	<i>bhag, bhaniḍs,</i> <i>bhanakati</i>
<i>phen</i>	nőtestvér	<i>bhagini</i>
<i>phenel</i>	mondani	<i>bhan</i> = beszélni
<i>pharo, *phar</i>	nehéz, *teher	<i>bhara</i> = teher
<i>phari</i>	vemhes	

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
<i>kh</i> -t helyettesíti :				
<i>kha</i>	<i>khanda</i> <i>khand</i> <i>kand</i> = rész <i>khan</i> , <i>kan</i> = akna <i>khaszna</i> = köhögni <i>khana</i> <i>kholna</i> <i>khol</i>	 <i>khaiṇu</i> <i>khedu</i>		
a szanszkrit <i>dh</i> -nek :				
	<i>dhṛṇa</i> <i>dhana</i> <i>dhṛṇa</i>	<i>dhoinu</i> <i>dhuṇu</i>		
a szanszkrit <i>sth</i> -nek :				
	<i>sthana</i> , <i>than</i> = ól <i>than</i>	<i>sthanu</i> = ól		<i>sthana</i>
a szanszkrit <i>ḥh</i> -nek :				
marat : <i>mhaṇṇe</i>	<i>ḥhaṅga</i> <i>ḥhan</i> , <i>ḥhin</i> , <i>ḥhain</i> <i>ḥhari</i>	<i>ḥhaṅgaṇu</i> <i>ḥheṇu</i> <i>ḥhari</i>		<i>ḥhagga</i>

czigány	magyar	szanszkrit
<i>fhuv, fhú</i>	föld	<i>bhumi</i>
<i>fhusz</i>	szalma	<i>busza</i> = pelyva
<i>phardel</i>	tölteni	<i>bhr</i>
<i>phardo, pherdo</i>	töltött, tele	<i>bhara</i> = tele
<i>phurdel</i>	fújni	<i>pr, prn</i>
<i>phral</i>	fitestvér	<i>bhratr</i>
<i>fhuv</i>	föld	<i>bhru, bhuma</i>
<i>buti, butin</i>	munka	<i>bhuti</i> = lét, származás
<i>pharavel</i>	hasítani (nyitni)	<i>szfhat</i> = hasítani
<i>pharado, pharavdo</i>	hasított	
<i>phirel</i>	nyitni	

7. *bh* a czigány-

<i>bharó</i> ázs., <i>baro</i>	nagy	<i>bara</i> = jó
<i>bahára</i> ázs.	kint	<i>vahir, vahisz</i>
<i>bahróm</i> ázs.	fivérem	
<i>behri</i> ázs.	teher	<i>bhara</i>
<i>bihemi</i> ázs.	félni	<i>bhi</i>
<i>bhul, bul, vul</i> tör.	far	

8. *cs* csak a ma-

<i>bécsnel, bicshavel</i>	küldeni	
<i>csael</i>	maradni	<i>acs</i> = menni
<i>csingere</i>	veszekedni	
<i>csádcšo, csádcšo</i>	igaz	<i>szatya</i>
<i>csávo</i>	fiú	<i>vatsza</i> = kölyök
<i>csaj</i>	leány	<i>dzsata</i> mn. = rokon
<i>csinel</i>	vágni	<i>csid</i>
<i>csön</i>	hold	<i>csandra, csanda</i>
<i>csorel</i>	lopni	<i>csorajami, csur</i>
<i>csor</i>	tolvaj	<i>csur</i>
<i>csucso, csucšo</i>	üres	<i>tucscša</i>
<i>csuri</i>	kés	<i>csuri, ksuri</i>
<i>ucšo, vicšo</i>	magas	<i>ucscsa</i>

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
<i>bhaa</i>	<i>ḅhum, ḅhu</i>			
	<i>ḅhuszi</i>			
	<i>ḅharna, ḅhardena</i>	<i>ḅharaṇu</i>		
	<i>ḅhara = tele</i>	<i>paṇa ḅharu = ma-gát töltve</i>		
	<i>ḅhai</i>	<i>ḅhau</i>		
	<i>ḅhau</i>			
	<i>ḅharna</i>	<i>ḅharaṇu</i>		
	<i>ḅhatna</i>	<i>ḅhaṭaṇu</i>		

ban ritka és kétes :

	<i>ḅhari</i>			
	<i>bahar, bahir</i>			
	<i>bar, ḅhari</i>	<i>ḅhari</i>		
	<i>bul, bur = picca</i>			

gyar cigányoknál :

	<i>ḅhedzsna</i>			
<i>szacsca</i>	<i>szacsna</i>			
<i>vcscšo = gyer-mek</i>	<i>bacsna, cšhucja</i>			bangali: <i>vacscša</i>
	<i>zsaja mn. = született</i>			
	<i>cšhiuna</i>			
<i>csando</i>	<i>csandar, csand</i>			
	<i>csurana</i>			
	<i>csor</i>			
	<i>cšhucšha</i>			
	<i>cšhuri</i>	<i>cšhuri</i>		
	<i>uncsa</i>			

czigány	magyar	szanszkrit
9. Oly szavak, melyekben az		
<i>khan</i>	bűz	<i>gandha</i> = szaglás
<i>khandel</i>	bűzleni	
<i>khandini</i>	kénkö	<i>gandha</i>
<i>khabni, khánni</i>	viselő, vemhes	<i>garbhini</i>
<i>khuvel</i>	kosarat fonni	<i>gufh, gumph</i> = tekerni, kötni
<i>thud</i>	tej	<i>dugdha</i>
<i>thudzsel, thudzsarel</i>	fejni	
<i>thugedo</i> mr.	fejt	
<i>phucsel</i>	kérdezni	<i>pracseshami</i>
<i>phucs</i> kpm.	kérdezz	<i>pracsesh</i>
<i>phikó, psiko</i>	váll	<i>prstha</i>
<i>phandel, bandel</i>	kötni	<i>bandh</i>
<i>phandlo</i> mr.	kötött	
<i>phivlo, phivli</i>	özvegy	<i>vidhava</i>
<i>phuro</i>	öreg	<i>vrddha</i> (adultus)
<i>puranó</i>	hervadt	<i>purana</i> = előbbeni, <i>pura</i> = azelőtt
<i>kher, kfer, fer</i> ázs.	szamár	<i>gardaḅha</i>

10. A szanszkritből nem magyaráz-

<i>akhór, akór</i>	dió	<i>akoda</i> (Areca Fanfel) betheldió; <i>kar-akar</i>
<i>jeĕh</i>	egy	<i>eka</i>
<i>khajni, kahni, kaghni</i>	tyúk	<i>hansī</i> = lúd, hattyú
<i>khakh, kak, gako</i>	unokatestvér, nagybátya	
<i>khamel, kamel</i>	akarni, szeretni	<i>kan</i>
<i>khani, kani</i>	faggyú	
<i>khangeri, kangeri, gangeri</i>	szentegyház	
<i>khan, kan</i>	fül	<i>karṇa</i>
<i>kháta</i> mgy.	fonás	
<i>khatel</i> csm. <i>katel</i> mgy. <i>katén</i> tör.	fonni	<i>krt</i> = fonni, <i>krnatti</i> = fonalat so- dorni
<i>khedel, kedel</i> mgy.	gyűjteni	
<i>khjaré, kjaré</i> tsz. ol.	csizmák	

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
---------	-------------	---------	----------	------

eredeti aspiratio helyet cserél :

	<i>gandh</i> <i>gandhna</i>			
	<i>gabhin</i>			<i>gabbhini</i>
	<i>dudh</i> <i>dohna</i> <i>dotna</i>	<i>duhanu</i> <i>dukho</i>		
<i>puścsh</i>	<i>puścshna</i>	<i>puścshanu</i>		
<i>puttha</i>	<i>piṭh, pust</i> <i>bandhna</i> <i>bandhna</i> mr. <i>band</i> = szalag	<i>bandhanu</i>		
	<i>beva</i>			perzsa: <i>biva</i>
<i>vuddha</i>	<i>buddha, budha</i>	<i>budho</i>		
<i>gadḍho</i>	<i>gadha</i>	<i>gaḍahu</i>	bangali: <i>gadha</i> perzsa: <i>char</i>	arab: <i>hamar</i>

ható cigány szavaknak aspiratiója :

	<i>ukhrot</i>			perzsa: <i>kerdui</i>
	<i>ek</i> <i>huns</i>			
	<i>kaka, csuca</i> = nagybátya			perzsa: <i>kaka</i> = bátya
	<i>kamna</i>			
	<i>kangura</i> = épület			
	<i>kan</i>			<i>kanna</i>
	<i>katna</i>			

czigány	magyar	szanszkrit
<i>Ķhoro, koro, koró</i>	korsó	<i>karaka</i> = vizeskorsó <i>ġhata</i> = edény
<i>Ķhudinel</i> mgy.	takarni	
<i>Ķhul</i> mgy. <i>kul</i> ol.	szar	
<i>Ķhurmin, kurmi</i>	köleskása	
<i>Ķhuró, kuró, kuro</i>	csikó	<i>Ķharu</i> = ló, <i>Ķszudra</i> = kis, keskeny
<i>Ķhuró</i> orosz.	vöröspej ló	
<i>mortġhi</i> csm. <i>morthi</i> mgy.	bőr	<i>mūrti</i> = nyers bőr
<i>naĶh</i> magy. ol. <i>nak</i> csm.	orr	<i>naszá, nasz, nászta</i>
<i>Ķhabuj, Ķhabaj, Ķpáđi</i>	alma	
<i>Ķhabaterdo</i> ol.	törékeny	
<i>Ķhabulyón</i> ol.	elégetett	
<i>Ķhabarel</i> ol.	elégetni	
<i>Ķhal</i> mgy. csm. <i>pal</i> ném.	deszka	<i>Ķhalaka</i> ; — <i>pal</i> = pukkadni
<i>Ķhar</i> mgy. csm.	selyemszövet	<i>Ķata</i> = szövet
<i>Ķherno</i> csm.	főkendő	
<i>Ķhirel</i> mgy. csm.	járni	<i>i</i>
<i>Ķhoszavel</i> mgy. csm.	szűrni	
<i>Ķhoszadi</i>	villa	
<i>Ķhuj</i> csm.	semmirevaló	
<i>Ķhujel</i> ném.	baszni	
<i>Ķhukavel</i> csm.	bepanaszolni	
<i>Ķhuklo</i>	árpa	
<i>Ķhukni</i> mgy. csm.	hólyag	
<i>Ķhukni</i> tör.	daganat	<i>Ķhutkara</i> mn. = szemtelen
<i>Ķhumb</i> csm.	geny	
<i>Ķhurd</i> magy. csm. <i>port</i> ném.	híd	<i>Ķvūta</i> = tele, teljes, <i>Ķperetu</i> = átvinni
<i>Ķpurt</i> tör.		<i>szĶhut</i>
<i>Ķhuttravel</i> csm.	lefejteni	<i>taĶha, tu</i>
<i>Ķhaj, taj</i> mgy. ol. <i>the</i> csm.	és	<i>tap</i>
<i>Ķhabel, thavel</i> mgy.	égni	<i>taĶah</i> = hőség
<i>Ķhabóvel</i> csm. <i>tharel</i> csm.		
<i>Ķhabárel</i> csm.	égetni	
<i>Ķhalik</i> csm. mgy. ol.	gyapjuruha	
<i>Ķham</i> mgy.	orvosság	

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
	<i>kurua</i> <i>ghara, ghura</i>			
	<i>kurūu</i> <i>khudr</i> = keskeny			perzsa: <i>khurd</i> = kis. örmény: <i>morte</i>
<i>naszika</i>	<i>nak</i> <i>phampna</i> = dagadni			zend: <i>nâôṇha</i>
	<i>pheta, phenta</i> = kis csalma <i>phirna</i> <i>buresha</i> = gerely			
	<i>phūknā</i> = fűjni, <i>phuknā</i> = fűjt <i>phib</i> <i>phul</i> <i>phutna</i>			zend: <i>phretu</i> perzsa: <i>phul, phurt</i>
	<i>tanva</i> = melegíteni, <i>taṣ</i> = meleg, <i>taraṇu</i> = tűz	<i>tan</i> = hőség <i>taraṇu</i> = tűz		perzsa: <i>tabiden</i> = meggyujtani örmény: <i>tâṣik'</i>

czigány	magyar	szanszkrit
<i>-thar, -tar</i>	-tól, -től, -ból, -ből	
<i>thhilava</i> csm.	szilva	
<i>thinel</i> mgy.	elveszni	<i>ksina</i> = kevesbített, lankadt
<i>thingyárel</i> ol.	nedvesíteni	<i>sztim, tim</i> = nedves
<i>phokinyóvel</i> csm.	pihenni	

11. Czigány szavak, melyekben

<i>csang</i> mgy. csm.	térd	<i>dzsanghá</i> = csipő
<i>csang</i> tör.	czomb, lábszár	
<i>lubni</i> mgy. csm. ném.	szajha	<i>lubh</i> = kérkedni, <i>lobha</i> = kérkedés
<i>lubní, lumní, nublí</i> tör.		
<i>rubli</i> tör.		
<i>szikel, szikável</i> mgy. csm.	mutatni	
<i>sziklyárel, sziklyóvel</i>	tanítani, tanulni	<i>sziksz</i>
<i>szigó, szingó</i> tör. gör.	gyors	<i>szígira</i>
<i>szik</i> mgy. csm.		<i>szanga</i> = összejövetel
<i>szikalo</i> magy. csm. <i>szikelo</i> ném.		
<i>sukó</i> tör. <i>suko</i> mgy. csm.	száraz	<i>szuska</i> mn., <i>szus</i> ig.
<i>szung</i>	szag, illat	<i>szigh</i> ; <i>szughrana</i> = illat
<i>szungel</i>	szagolni	<i>szingh</i>

12. Az eredeti szanszkrit-

<i>naj, nogti</i>	köröm, karom	<i>naḥa</i>
<i>muj</i>	száj	<i>muḥa</i>
<i>lel</i>	venni	<i>labh</i> = nyerni
<i>likha</i> tsz.	serke	<i>likśá, likká, likhā</i> = fészek
<i>lil</i>	levél (írott)	<i>likn</i> = áldozni, <i>riḥ</i> = irni
<i>riḥ</i>	oldal	<i>rics</i> = egyesülni
<i>terel</i>	tartani	<i>dhr</i>
<i>terdo</i> mr.	állott	<i>dhrī</i> = esés, folytatás <i>dhrīta</i> = tartani, birni
<i>lokó</i>	könnyű	<i>laghu</i>
<i>posik</i> gör. tör.	föld	<i>push, puśha</i>
<i>pos</i> ol. <i>posi</i> mgy. csm. ném.	por, homok	

prákrit	hindusztani	szindhi	guzuráti	páli
				örm.: <i>thimel, thanal</i> ószláv: <i>poćsinati</i>

a szanszkrit aspiratio elmarad:

	<i>dzsangñ, zangñ = felső czomb; zanu = térd luḅhna = kérkedni lobhna = szerelmeskedni luḅhana = kérkedés</i>			
<i>sziḅhna</i>	<i>sziḅhna</i>	<i>sziḅño</i>	<i>sziḅkhatan s: iḅña</i>	
<i>szukḅha, szokta</i>	<i>szukḅha, szukḅha szungñ szungḅha</i>		perzsa: <i>ḅhuszk</i>	zend: <i>huszka, huska</i>

tól egészen eltérők:

<i>lah</i>	<i>naḅh, nah, naḅhun nuḅh, munh, muh lena = elfogadni, laḅhna</i>	<i>muhu, muḅhu lahanu</i>		perzsa: <i>nahun</i>
<i>lih</i>	<i>liḅh = fészek, tetűfészek liḅhna = izgatni, írni dharna = őrszetenni dharna</i>			örmény: <i>ḅhosi</i>

II. FEJEZET.

A Z I G E.*

Az igék feloszlanak többől, nevekből képzett és igékkel vagy igehatározókkal összekötött igékre; ezek ismét cselekvő, közép, szenvedő, míveltető és gyakorító alakokban jelennek meg.

2. §.

AZ IGÉK ALAKJAI.

Az igék ragozásukra nézve következő alakokra oszthatók:

1. Cselekvő igék, melyek a cselekvés végrehajtását jelölik.
2. Szenvedők, melyek az alanyra ható cselekedetet fejezik ki. Külső alakjuk szerint és az általuk kifejezett cselekedetek minőségét tekintve következőképen osztályozhatók:

1. *-árel, -erel, -inel* végűek mind cselekvők vagy míveltetők,
2. *-óvel* végűek szenvedők, olykor középigei értelemmel,
3. *-ável, -ével, cselekvők* vagy középek,
4. *-ovavel, -evavel, szenvedők* vagy középek,
5. *-aravel, -eravel, cselekvők* vagy míveltetők,
6. *-avavel, vagy míveltetők* vagy gyakorítók a tájszólási szokás szerint.

A török telepített, görög, magyar telepített, oláh, cseh-morva, szerb, szirmiai, lengyel és orosz cigányoknál *d, l, n, t, st, szt*

* Általános megjegyzés. A létige használata más igékkel és a személytelen igék csak a cseh-morva tájszólásban vannak kitüntetve, mert ez a legtöbbel összevág és rövidsége miatt kevesebb helyet foglal el.

ígető vége, mely a parancsoló móddal összevág, *-ovel*, *-árel*, *-inel*, *-ovavel*, *-inavel* ragok előtt átváltoznak *gy*, *ly*, *ny*, *ty*, *sty*, *szty*-re.

Az igeragozási kimutatások bővebben mutatják ezt a szabályt.

A német cigányok az *-ovel*, *-arel* alakot *-evel*, *-avel*, *-erel* által pótolják. Ezeknél, mint valamennyi vándor cigánynál, az előbb említett hangváltozás nincs meg.

3. §.

AZ IGÉK KÉPZÉSE.

ÁLTALÁBAN.

Igék képezhetők *a)* többől, melyek csak igékben fordulnak elő és külön értelemmel nem birnak; *b)* fő- s mellék-nevekből és igehatározókból; és pedig az igeképző ragok hozzácsatolásával a következő alakok szerint:

1. CSELEKVŐ ÉS KÖZÉP ALAK.

A cselekvő és középalak képzője *-el*.

a) többől: *acs-el* = maradni, *an-el* = hozni, *asz-el* = nevetni.

Következők önálló tőigék és egyszersmind más tőkhöz csatolva új igéket képeznek:

del = adni, *csi-del* = meríteni, *chu-del* = nyúlni,

lel = venni, *csor-lel* = önteni, *bo-lel* = mártani,

dzsel = menni, *li-dzsel* = vinni, *chan-dzsel* = viszketni,

kerel = csinálni, *va-kerel* = beszélni (*va* = szanszkrit beszélni, tehát *vakerel* tulajdonképp «beszélni csinálni»); ezen *kerel*-t a magyar cigányok egyszersmind a gyakorító alak képzésére használják, mely a cigányok egyik kedvencz alakja.

b) nevekből: *dar* főn. = félelem, *dar-el* = félni, *dukh* főn. = fájdalom, *dukh-el* = fájni, *csor* főn. = tolvaj, *csor-el* = lopni, *csum* főn. = csók, *csum-i-del* = csókolni,

csungard főn. = nyál, *csungard-del* = köpni, *phand* főn. = kötés, kapocs, *phand-del* = csukni,

ladzs főn. = szégyen, *ladzs-dzsel* = szégyenleni.

Megjegyzendő, hogy *csumidel*-nél az *i* csak könnyebb hangzás végett van a *tő* és rag közé illesztve; *shandel*, *ladzsel* elejtik a kettős mássalhangzót.

2. CSELEKVŐ ALAK.

A cselekvő alak képezői *-arel*, *-erel*, *-inel*, melyek egyszerűen a *tő*höz, névhez vagy igehatározóhoz csatoltatnak, ha pedig ezek két mássalhangzóval végződnek, ott a hol a jó hangzás követeli, a második mássalhangzó elvész; ez alkalommal *d*, *l*, *n*, *t*, *st*, *szt* a 2. §-ban említett cigányoknál *gy*, *ly*, *ny*, *ty*, *sty*, *szty*-vé változnak. A végén álló magánhangzó szinte elesik.

a) *tő*ből: *asz-arel* = nevetni (*asz* mellett), *as-arel* = dicsérni.

b) nevekből: *kálo(lyi)* mn. = fekete, *kaly-arel* = feketíteni; *dand* főn. = fog, *dand-erel* = harapni, *baro(i)* mn. = nagy, *bar-arel* = nagyobbítani.

Megjegyzendő: Az *-inel* csak idegen *tő*khöz vagy szavakhoz ragasztatik, p. o. harangozni = *harangoz-inel*.

3. SZENVEDŐ ALAK.

A szenvedő alak képzője *-ovel*, de olykor középige is lesz belőle. Itt is a cselekvő alak képzésénél említett szabályok érvényesülnek.

a) *tő*kből: *csuly-ovel* = csepegni, *bics-ovel* = küldetni,

b) míveltető- és cselekvőkből: *csuly-arel* csm., *csuly-avel* tör. mgy. = csepegtetni, *csuly-ovel* = csepegni,

c) nevekből: *tikno(i)* = kis, *tikn-y-ovel* = kisebbedni, itt az *o* elesik.

4. GYAKORÍTÓ ALAK.

A gyakorító alakot többől, nevekből és míveltető, cselekvő és szenvedő igékből a tőhöz járuló következő képezők alkotják :

török cz.	magyar cz.	cseh-morva cz.	német cz.	spanyol cz.
<i>-kerel</i>	<i>-kerel</i>	<i>-av</i>	<i>buter</i> = többször	<i>-el</i>
<i>mangén</i> = kérni	<i>mangel</i> = kérni	<i>mangel</i> = kérni	<i>mangel</i> = kérni	<i>jinar</i> = számolni
<i>mangdkerén</i> = kéregetni	<i>mangakerel</i> = kéregetni	<i>mangavel</i> = kéregetni	<i>buter mangel</i> = kéregetni,	<i>jinelar</i> = számolgatni
<i>dén</i> = adni	<i>del</i> = adni	<i>del</i> = adni	«többször kérni»	<i>pandar</i> = elnyomni
<i>davakerén</i> = adogatni	<i>davkerel</i> = adogatni	<i>davel</i> = adogatni		<i>pandelar</i> = nyomogatni
<i>pirén</i> = járni	<i>phirel</i> = járni	<i>perel</i> = esni		<i>pirar</i> = menni
<i>pirakerén</i> = jár-kálni	<i>phirakerel</i> = jár-kálni	<i>peravel</i> = esegetni		<i>pirclar</i> = mendegélni
		<i>pijel</i> = inni		<i>kerar</i> = csinálni
	<i>guruvcl</i> = bujni	<i>pijavcl</i> = iszogatni		<i>kerclar</i> = csinálgatni
	<i>guruvkerel</i> = bujdosni			<i>szobar</i> = aludni
	<i>chal</i> = enni	<i>chal</i> = enni		<i>szobelar</i> = aludgatni
	<i>chavkerel</i> = falatozni	<i>chavel</i> = falatozni		<i>abillar</i> = jönni
				<i>abilleclar</i> = jövőgetni
				<i>dinyar</i> = adni
				<i>dinyelar</i> = adogatni

5. MÍVELTETŐ ALAK.

A míveltető alakot szintén többől, nevekből és gyakorító, szenvedő és cselekvő igékből a következő képezők alkotják :

(A szanszkritban *-aj*).

török cz.	magyar cz.	cseh-morva cz.	német cz.	hindusztani
<i>-av</i>	<i>-av</i>	<i>-ar</i>	<i>-v, -av</i>	<i>-vd</i>
<i>arakél</i> = találni	<i>arakel</i> = találni	<i>arakel</i> = találni	<i>rakerel</i> = beszélni	<i>csolná</i> = menni
<i>arakével</i> = találatni	<i>arakavel</i> = találatni	<i>arakarel</i> = találatni	<i>rakervcl</i> = beszélgetni	<i>csolvna</i> = meneszteni
	<i>del</i> = adni	<i>del</i> = adni	<i>del</i> = adni	
	<i>davel</i> = adatni	<i>darel</i> = adatni	<i>davel</i> = adatni	
<i>dzsdl</i> = menni	<i>dzsal</i> = menni	<i>dzsal</i> = menni	<i>dzsal</i> = menni	
<i>dzsável</i> = meneszteni	<i>dzsável</i> = meneszteni	<i>dzsarel</i> = meneszteni	<i>dzsavel</i> = meneszteni	

4. §.

AZ IGÉK MÓDJAI.

A) JELENTŐ MÓD.

I. JELEN IDŐ.

Valamennyi cigány tájszólásban a jelen idő ragjai a következők: egyes szám: *-av, -esz, -el*; többes szám: *-asz, -en, -en*.

Csak a német cigányok térnek el abban, hogy a jelen időre a jövő idő ragjait veszik föl, úgy hogy náluk jelen és jövő idő egy; egyes szám: *-ava, -cha, -ela*; többes szám: *-aha, -ena, -ena*.

JEGYZET.

1. *ch* és *dzs* után a jelen idő 2. és 3. személyében mindkét számban *e* helyett *a* van; *chav, chasz, chal*; — *chasz, chan, chan*, enni. — *dzsav, dzsasz, dzsal*; — *dzsasz, dzsan, dzsan*, menni. E szabályt követik ezen igék is:

a) *prasztav, prasztasz, prasztal*; — *prasztasz, prasztan, prasztan*, szaladni;

b) *dromav, dromasz, dromal*; — *dromasz, droman, droman*, utazni;

c) *darav, darasz, daral*; — *darasz, daran, daran*, félni.

2. Oly igék, melyeknél a jelen idő első személyében a *v* helyén *m* áll:

a) a török cigányoknál: *iszom* = vagyok; *kamám* = akarok;

b) az oláh cigányoknál: *szam* = vagyok, *hurlióm* = üvöltök, *bisztrióm* = elfelejték, *osagóm*¹ = előrelátok, *pagióm* = török, *robím*² = békén tűnök, *szudróm* = meghülök, *sukeróm* = jót teszek, *telearóm*³ = alávetek, *keróm* = csinállok;

c) az orosz cigányoknál: *szom* = vagyok, *dzsinom* = tudok, *perejacsom*⁴ = megszünök. Ezek nagyon hasonlítanak a múlt időkre, de jelen idejű használatban fordulnak elő.

¹ *osag* = előrelátás. ² *rob* = rab. ³ *tele* = alul.

⁴ Az orosz *peresztanu* és a cigány *acsel* keveréke.

d) a magyar cigányoknál: *szom*, *színyom*, *szlyom* = vagyok, *dzsam* vagy *dzsav* = megyek, *cham* vagy *chav* = eszem, ~~*malim*~~ = kérek, imádkozom, ez utóbbi a szerbből van átvéve változás nélkül;

e) a szíriai cigányoknál: mindig *-mi*; p. o. *dzsámi* = megyek, *avámi* = jövök;

f) az ázsiai cigányoknál: *bihémi* = félek, tartok, *csinémi*, *csiném* = vágok, *dámi*, *démi* = adok, *dzsami* = megyek, *dzsánámi*, *dzsánám*, *dzsánémi* = ismerek, *enémi* = hozok, *karámi*, *kerámi* = csinálok, *khámi* = eszem, *kiními* = pénzen veszek, *rovém* = sirok, *tusámi* = húzok, *vahém* = kopogok, *vehirim* = ütök, *vesámi* = leülök (l. MIKLOSICH: *Mundarten*. II. 3—4. l.).

2. FÉLMULT IDŐ.

A félmult időt a török, oláh, cseh-morva, szerb, szírmiai és orosz-lengyel cigányoknál a jelen időhöz járuló *-asz* képezi; a magyar telepített cigányoknál, ha a jelen időhöz *-ahi* járul, ez alkalommal az első személynél a *v* elesik; a német cigányoknál a jövő (náluk jelen időt is jelentő) időhöz *-esz* függed, a végső *a'* elesik a rag előtt (lásd az igeragozást a 70—71. lapon).

3. MULT IDŐ.

A mult idő képzése különféle tájszólások szerint a következő:

a) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r*, *l*, *n*, *v*, *o* és *z* után: *-gyóm*, *-gyán*, *-gyász*; *-gyám*, *-gyán*, *-dé*.

r után:

<i>bisztrén</i> — <i>biszter-gyóm</i> ,	<i>mutrén</i> — <i>muter-gyóm</i> ,
<i>csarén</i> — <i>csar-gyóm</i> ,	<i>perén</i> — <i>per-gyóm</i> ,
<i>kerén</i> — <i>ker-gyóm</i> ,	<i>pirén</i> — <i>pir-gyóm</i> ,
<i>kurén</i> — <i>kur-gyóm</i> ,	<i>purén</i> — <i>pur-gyóm</i> ,
<i>marén</i> — <i>mar-gyóm</i> ,	<i>putrén</i> — <i>puter-gyóm</i> ,
<i>merén</i> — <i>mer-gyóm</i> (<i>mu-lyóm</i>),	<i>seráv man</i> — <i>ser-gyóm man</i> ,
<i>moliszarén</i> — <i>moliszar-gyóm</i> ,	<i>tarél</i> — <i>tar-gyóm</i> ,
<i>murén</i> — <i>mur-gyóm</i> ,	<i>terél</i> — <i>ter-gyóm</i> .

l után :

bolén — *bol-gyóm*,
dantelén — *dantel-gyóm*,
gelén — *gel-gyóm*,

khelén — *khel-gyóm*,
niszpelén — *niszpel-gyóm*.

n után :

benén — *ben-gyóm*,
anén — *an-gyóm*,
csinén — *csin-gyóm*,
dzsánén — *dzsán-gyóm*,*
genén — *gen-gyóm*,
chinén } — *chen-gyóm*
chlinén } (szabálytalan),

kinén — *kin-gyóm*,
penén } — *pen-gyóm*,
benén }
sunén — *sun-gyóm* }
szunén — *szun-gyóm* }
usanén — *usan-gyóm*.

v után :

archevén — *archev-gyóm*,
basavén — *basav-gyóm*,
besavén — *besav-gyóm*,
dzsivén — *dzsiv-gyóm*,
geravén — *gerav-gyóm*,

chachavén — *chachav-gyóm*,
kuvén — *kuv-gyóm*,
szivén — *sziv-gyóm*,
tavén — *tav-gyóm*,
tovén — *tov-gyóm*.

z után :

anakerizén — *anakeriz-gyóm*, *szborizén* — *szboriz-gyóm*,
fijizén — *fijiz-gyóm*.

Kivételek.

dantén — *dant-tyóm*; *matovén* — *mat-tyóm*; *szovén* — *szut-tyóm*, *szottyóm*; *szovlyarén* — *szov-lyóm*; *tatyárén* — *tat-tyóm*;
niglavén — *nigl-isztyóm*; *uglivén* — *ugl-isztyóm*; *ughlivén* — *ughl-isztyóm*.

A SZENVEDŐ ALAKBAN.

Végzete mindig : *-ilyom*, *-ilyan*, *-ilyasz*; *-ilyam*, *-ilyan*, *-ile*.
P. o. *csingyoven* = vágatni; mult idő: *csingyilyom*, *csingyilyan*, *csingyilyasz*; *csingyilyam*, *csingyilyan*, *csingyile*.

* *dzsán-lyom* alakban is.

b) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r, l, n, v, o* és *z* után: *-gyom, -gyal (-gyan), -gyasz; -gyam, -gyan, -de.*

r után:

<i>akhjarel</i> — <i>akhjar-gyom,</i>	<i>mulkerel</i> — <i>mulker-gyom,</i>
<i>asztarel</i> — <i>asztar-gyom,</i>	<i>pindzsarel</i> — <i>pindzsar-gyom,</i>
<i>besarel</i> — <i>besar-gyom,</i>	<i>szasztjarel</i> — <i>szasztjar-gyom,</i>
<i>danderel</i> — <i>dander-gyom,</i>	<i>sziklyarel</i> — <i>sziklyar-gyom,</i>
<i>csitkerel</i> — <i>csitker-gyom,</i>	<i>szohajarel</i> — <i>szohajer-gyom,</i>
<i>kerel</i> — <i>ker-gyom,</i>	<i>uzsarel</i> — <i>uzsar-gyom,</i>
<i>kurel</i> — <i>kur-gyom,</i>	<i>vakerel</i> — <i>vaker-gyóm.</i>
<i>marel</i> — <i>mar-gyom,</i>	

l után:

<i>khelel</i> — <i>khel-gyom,</i>	<i>bolel</i> — <i>bol-gyom.</i>
-----------------------------------	---------------------------------

n után:

<i>alitinél</i> — <i>alitin-gyom,</i>	<i>phenel</i> — <i>phen-gyom,</i>
<i>anel</i> — <i>an-gyom,</i>	<i>pingalinel</i> — <i>pingalin-gyom,</i>
<i>cshinél</i> — <i>cschin-gyom,</i>	<i>piszinel</i> — <i>piszin-gyom,</i>
<i>dzsanel</i> — <i>dzsán-gyom,</i>	<i>szunel</i> — <i>szun-gyom,</i>
<i>genel</i> — <i>gen-gyom,</i>	<i>tyinel</i> — <i>tyin-gyom,</i>
<i>gondolinel</i> — <i>gondolin-gyom,</i>	<i>ustidinel</i> — <i>ustidin-gyom.</i>

v után a *v* elejtésével:

<i>akhjaravel</i> — <i>akhjara-gyom,</i>	<i>mangavel</i> — <i>manga-gyom,</i>
<i>basavel</i> — <i>basa-gyom,</i>	<i>szível</i> — <i>szi-gyom,</i>
<i>bicshavel</i> — <i>bicsha-gyom,</i>	<i>szovavel</i> — <i>szova-gyom,</i>
<i>csalavel</i> — <i>csala-gyom,</i>	<i>rakavatinavel</i> — <i>rakavatina-gyom,</i>
<i>garuvel</i> — <i>garu-gyom,</i>	<i>temetinavel</i> — <i>temetina-gyom</i>
<i>gheravel</i> — <i>gherava-gyom,</i>	(<i>temetinava-</i>),
<i>chavavel</i> — <i>chava-gyom,</i>	<i>thavavel</i> — <i>thava-gyom</i>
<i>ikeravel</i> — <i>ikera-gyom,</i>	<i>thovel</i> — <i>tho-gyom.</i>
<i>legevavel</i> — <i>legeva-gyom,</i>	

Kivételek.

r után *-lyom*: *phirel* — *phir-lyom*, *merel* — *mu-lyom* (az *e* *u*-ra változik).

n után *-egyom*: *anel* — *an-egyom*.

v *-gyom* előtt megmarad: *dzsivel* — *dzsiv-gyom*.

v után *-tyom*: *csivel* — *csi-tyom*; *szovel* — *szu-tyom* (itt az *o* *u*-ra változott).

A SZENVEDŐ ALAKBAN.

Végzete mindig: *-ilyom*, *-ilyal*, *-ilyasz*; *-ilyam*, *-ilyan*, *-ile*.

P. o. *cshinyovel* = vágatni, *cshinilyom*, *cshinilyal*, *cshinilyasz*, *cshinilyam*, *cshinilyan*, *cshinile*.

c) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r*, *l*, *n*, *z* után: *-gyóm*, *-gyán*, *-gyász*; *-gyám*, *-gyán*, *-dé*.

r után:

adzsucserel — *adzsucser-gyóm*, *marel* — *mar-gyóm*,
asztarel — *asztar-gyóm*, *murdarel* — *murdar-gyóm*,
asztiszarel — *asztiszar-gyóm*, *parel* — *par-gyóm*,
bistrirel — *bisztri-gyóm*, *perel* — *per-gyóm*,
csorel — *csor-gyóm*, *pirel* — *pir-gyóm*,
deszkurel — *deszkur-gyóm*, *sucsarel* — *sucsar-gyóm*,
ertiszarel — *ertiszar-gyóm*, *urel* — *ur-gyóm*.
kerel — *ker-gyóm*,

l után:

ankalel — *ankal-gyóm*, *kelel* — *kel-gyóm*.

n után:

anel — *an-gyóm*, *kinel* — *kin-gyóm*,
asunel — *asun-gyóm*, *pocsinel* — *pocsin-gyóm*,
csinel — *csin-gyóm*, *sinel* — *sin-gyóm*.
dzsanel — *dzsán-gyóm*,

z után: *gazel* — *gaz-gyóm*.

Kivételek.

r után: *-ilyom*: *szkapiszarel* — *szkapiszar-ilyom*.

n elvész: *aszunel* — *aszu-gyom*.

r után *-agyom*: *parel* — *par-gyom*.

m után *-agyom*: *dzsamel* — *dzsam-agyom*.

o után *-gyom*: *tel, toel* — *to-gyom*.

A SZENVEDŐ ALAKBAN.

Végzete mindig: *-ilyóm, -ilyan, -ilyasz; -ilyam, -ilyan, -ile*.

P. o. *urovel* = öltöztetni, *urilyom, urilyan, urilyasz, urilyam, urilyan, urile*.

d) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r, l, n, v* után: *-gyom, -gyal, -gyasz; -gyam, -gyan, -de* (a *v* szabályosan esedik). P. o.

r után: *asarel* — *asar-gyom*.

l után: *bolel* — *bol-gyom*.

n után: *csinel* — *csin-gyom*.

v után a *v* elejtésével: *bicsavel* — *bicsa-gyom*; *dzsivel* — *dzsi-gyom, guruvel* — *guru-gyom; tavel* — *ta-gyom*.

Kivételek.

r után *-lyom*: *pijel* — *pi-lyom*, a *j* elejtésével; *perel* — *pe-lyom*; *merel* — *mu-lyom*, az *er* helyén *u* áll; *leperel* — *lepe-lyom*.

v után *-inyom*: *del* és a vele való képzések — *dinyom* (l. 33. lapon).

v után *-ilyom*: *lel* — *lilyom*.

l után *-ilyom*: *csorlel* — *csorl-yilyom*; *bolel* — *bol-yilyom* vagy *bolgyom*.

A SZENVEDŐ ALAKBAN.

Végzete kivétel nélkül: *-ilyom, -ilyal, -ilyasz; -ilyam, -ilyan, -ile*.

P. o. *kalyovel* = feketülni, *kalyilyom, kalyilyal, kalyilyasz, kalyilyam, kalyilyan, kalyile*.

e) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r*, *l*, *n*, *v* után: -gyóm, -gyán, -gyász; -gyám, -gyán, -dé.

r után:

csingarél — *csingar-gyóm*, *marél* — *mar-gyóm*,
csorél — *csor-gyóm*, *priszkirél* — *priszkir-gyóm*,
kerél — *ker-gyóm*, *phagirél* — *phagir-gyóm*,
dumiszkirél — *dumiszkir-gyóm*, *pherél* — *pher-gyóm*.
chacskirél — *chacskir-gyóm*,

l után:

khelél — *khel-gyóm*, *uchtylél* — *uchtyl-gyóm*.

n után:

bikinél — *bikin-gyóm*, *phenél* — *phen-gyóm*,
dzsinél — *dzsin-gyóm*, *runél* — *run-gyóm*,
kinél — *kin-gyóm*, *sunél* — *sun-gyóm*.

v után a *v* elejtésével:

bagavél — *baga-gyóm*, *nasavél* — *nasa-gyóm*,
chochavél — *chocha-gyóm*, *paruvél* — *paru-gyóm*.

Kivételek.

v megmarad: *pusavel* — *pusav-gyóm*.

v után annak elejtésével vagy *n*-nel helyettesítve: *dzsivel* — *dzsi-gyóm*, vagy *dzsin-gyóm*.

A SZENVEDŐ ALAKBAN.

Végzete: -ilyóm, -ilyán, -ilyász; -ilyám, -ilyán, -ilé.

P. o. *csorovél* = meglopatni, *csorilyóm*, *csorilyán*, *csorilyász*, *csorilyám*, *csorilyán*, *csorilé*.

f) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete *r, l, n, v, z* után: *-dom, -dal, -dasz; -dam, -dan, de* vagy *-dum* stb.

P. o. *kerel* = csinálni, *kerdom, kerdal, kerdesz; kerdam, kerdan, kerde*.

Kivétel.

-erel helyett *-ujom*: *merel — mujom*.

Szenvedő alakot a német cigányoknál nem találhattam.

g) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

CSELEKVŐ ALAK.

Végzete *r, l, n, o, v, z* után: *-dom, -dan, -dasz; -dam, -dan, -de*, ugyanazon esetekben mint a telepítetteknel és ugyanazon kivételekkel is.

SZENVEDŐ ALAK.

Végzete: *-ilom, -ilan, -ilas; -ilam, -ilan, -ile*, szintén a telepítetteknel előforduló kivételekkel.

a1) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAK.

Végzete: *-lyóm, -lyán, -lyász; -lyám, -lyán, -lé* szabályosan *cs, g, ch, k, kh, ty, nd, j* és *m* után; kivételesen *t, d, n, p, v, sz* és *s* után.

cs után:

pucsén — pucs-lyóm.

g után:

mangén — mang-lyóm, pangén — pang-lyóm.

k után:

<i>arakén</i> — <i>arak-lyóm</i> ,	<i>dikén</i> — <i>dik-lyóm</i> ,
<i>dukén</i> — <i>duk-lyóm</i> ,	<i>makén</i> — <i>mak-lyóm</i> ,
<i>mukén</i> — <i>muklyóm</i> ,	<i>nakén</i> — <i>nak-lyóm</i> ,
<i>pekén</i> — <i>pek-lyóm</i> ,	<i>szikén</i> — <i>szik-lyóm</i> .

nd után:

bandén — *band-*(*ban-*)-*lyóm*, *chandén* — *chand-*(*chan-*)-*lyóm*.
ghandén — *ghand-lyóm*,

m után:

kamén — *kam-lyóm*, vagy kivételesen *kam-nyóm*.

Kivételek.

t után -*lyóm*: *csatén* — | *csat-lyóm*, *katén* — *kat-lyóm*.
| *csad-lyóm*,

d után -*lyóm*: *lodén* — *lod-lyóm*, *radén* — *rad-lyóm*.

n után -*lyóm*: *dzsánén* — *dzsán-lyóm* vagy *dzsán-gyóm*.

p után -*lyóm*: *tapén* — *tab-lyóm* (*tap-gyóm* helyett).

v után -*lyóm*: *szovén* — *szov-lyóm* vagy *szut-tyóm*, *szot-tyóm*.

sz után -*lyóm*: *taszén* — *tasz-lyóm* (*tasz-tyóm* helyett).

s után -*lyóm*: *besén* — | *bes-lyóm*, *kusén* — *kus-lyóm*,
| *bes-tyóm*, *nasén* — | *nas-lyóm*,
dosén — *dos-lyóm*, | *nas-tyóm*,
kosén — *kos-lyóm*, *pisén* — *pis-lyóm*.

r után -*alyóm*, -*elyóm*, -*ulyóm*, -*ilyóm* az *r* elejtésével:

csarén — *csa-lyóm*, *merén* — *mu-lyóm* v. *mo-lyóm*,
perén — *pe-lyóm*, *cholaszarén* — *cholasz-ilyóm*.

ty után -*ilyóm*: *ustyén* — *usty-ilyóm*.

b után -*ilyóm*: *giliabén* — *giliab-ilyóm*.

cs után -*ilyóm*: *acsén* — *acs-ilyóm*.

v után -*ilyóm*: *avén* — *av-ilyóm*.

egészen eltérők: *dzsán* — *ge-lyóm*, *pién* — *pi-lyóm*.
chán, — *cha-lyóm*,

A szenvedő alak szabályosan ide való, tehát többé nem említjük.

- k* után: *bunkel* — *bunk-lyom*, *nakel* — *nak-lyom*,
 mekel — *mek-lyom*, *pekél* — *pek-lyom*.
kh után: *arakhel* — *arakhlyom*, *dukhel* — *dukh-lyom*.
 dikhel — *dikh-lyom*,
m után: *kamel* — *kam-lyom*.

Kivételek.

- k* után *-alyom*: *kokel* — *kok-alyom*.
n után *-lyom*: *dzsanel* — *dzsán-lyom*.
n után *-elyom*: *phenel* — *phen-elyom*.
r után *-alyom*: *darel* — *dar-alyom*.
s után *-lyom*: *paosel* — *paos-lyom*,
 asel — *as-lyom*,
 nasel — *nas-lyom*.
sz után *-lyom*: *aminoszel* — *aminosz-lyom*,
 cseszél — *csesz-lyom*,
 koszél — *kosz-lyom*,
 szál — *sza-lyom*.
t után *-lyom*: *csetel* — *cset-lyom*.
v után *-lyom*: *besavel* — *besav-lyom*, *kilavel* — *kilav-lyom*,
v után *-lyom* vagy *-elyom*: *avel* — *av-lyom* vagy *av-elyom*.
h után *-lyom*: *hal* — *ha-lyom*.
dzs után *-lyom*: *dzsal* — *dzsa-lyom*.
f után *-lyom*: *fal* — *fa-lyom*.
st után *-lyom*: *stal* — *sta-lyom*.
z után *-lyom*: *asuzel* — *asuz-lyom*.
r után ennek elejtésével *-elyom*: *perel* — *pe-lyom*.
s után *-elyom*: *besel* — *bes-elyom*.
br után *-ilyom*: *abrel* — *abr-ilyom*.
cs után *-ilyom*: *acsel* — *acs-ilyom*.
v után *-ilyom* vagy *-elyom*: *avel* — *av-ilyom* vagy *av-elyom*.
sz után *-arel* helyébe *-ailyom*: *boroszarel* — *borosz-ailyom*,
 detszapeniszarel — *detszapenisz-ailyom*,
 paoszarel — *paosz-ailyom*,
 osztoszarel — *osztosz-ailyom*.
r után *-ulyom* az *er* elejtésével: *merel* — *mulyom*.
egészen eltérők: *szovel* vagy *szonel* — *szualyom*,
 piel — *pilyom*.

d1) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete: *-lyom, -lyal, -lyasz; -lyam, -lyan, -le* a *cs, g, ch, k, kh, ty, nd, j* és *m* után, és a szenvedő alakban *-ilyom, o* után, p. o. *parnyovel — parny-ilyom*, az *o* elesik.

cs után: *acsel — acs-lyom.* *ty* után: *chutyel — chuty-lyom.*
g után: *mangel — mang-lyom.* *nd* után: *phandel — phand-lyom.*
ch után: *chochel — choch-lyom.* *j* után: *pijel — pi-lyom* (l. *piel*
k után: *makel — mak-lyom.* 30. lapon).
kh után: *dikhel — dikh-lyom.* *m* után: *kamel — kam-lyom.*

Kivételek.

s után: *-lyom: pasel — pas-lyom.*
ty után: *-ilyom: ustyel — usty-ilyom.*
v után: *-lyom: avel — av-lyom, suvel — suv-lyom.*
 rovel — rov-lyom,
n után *-lyom: dzsanel — dzsan-lyom.*
 egészen eltérők: *dzsal — gelyom, merel — mulyom,*
 chal — chalyom, perel — pelyom,
 lel — lilyom, piel — pilyom (l. *pijel* 29. l.).
r, sz, t és *ty* után *-angyilyom: aszel — asz-angyilyom,*
 darel — dar-angyilyom, patyel — paty-angyilyom,
 chaszel — chasz-angyilyom, prasztel — praszt-angyilyom.

e1) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete: *-lyom, -lyan, -lyasz; -lyam, -lyan, -le* — *g, k, kh, nd, m* után és a szenvedő alakban *o* után ennek elejtésével; *-ilyóm* stb. ragokkal. P. o. *kamoven — kam-ilyóm.*
g után: *dingaven, dingen — ding-alyóm.*
k után: *meken — mek-lyóm, peken — pek-lyóm* (*bek-lyóm*).
kh után: *lakhen — lakh-lyóm.*
nd után: *phanden — phand-lyóm.*
m után: *kamen — kam-lyóm.*

Kivételek.

r után *-lyóm*: *daren* — *dar-lyóm*.

v után *-lyóm*: *aven* — *av-lyóm*,
dzsangaven — *dzsangav-lyóm*,
karaven — *karav-lyóm*.

szt után *-andilyóm*: *praszten* — *praszt-andilyóm*.

s után *-engyóm*: *besen* — *bes-engyóm* (ez nagyon gyanús, nem állapotjegyző-e?).

egészen eltérők: *dzsan* — *gelyóm*, *pien* — *pilyóm*,
chan — *chalyóm*, *meren* — *melyóm*,
peren — *pelyóm*, *thoven* — *czov-lyóm*.

f) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

CSELEKVŐ ALAK.

Végzete: *-jom* (*-jum*), *-jal*, *-jasz*; *-jam*, *-jan*, *-je* magánhangzó, *cs*, *g*, *ch*, *k*, *kh*, *nd*, *j*, *m* után.

cs után: *acsela* — *acs-jom*.

g után: *mangela* — *mang-jom*.

ch után: *chochela* — *choch-jom*.

k után: *makela* — *mak-jom*.

kh után: *dikhela* — *dikh-jom*.

nd után: *bandela* — *band-jom*.

m után: *kamela* — *kam-jom*.

j után: *hejela* — *hej-jom* (*hejvela* — *hej-jom*).

Kivételek.

r után az *r* elejtésével: *perela* — *pe-jom*, *merela* — *m-ujom*,

s után *-jom*: *besela* — *bes-jom*.

szt után *-ijom*: *sztela* — *szt-ijom*.

v után *-jom*: *vela* — *ve-jom* (*viium*),
avela — *av-jom* (*aviium*).

n után *-ejom*: *dzsanela* — *dzsan-ejom*.

egészen eltérők: *dzsala* — *gejom*, *lela* — *lijom*,
chala — *chajom*, *piela* — *pijom*.

g 1) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete: *-lom, -lan (lal-), -lasz; -lam, -lan, -le* a *cs, g, ch, k, kh, ty, nd, j* és *m* után és ugyanazon szabályokat és kivételeket követi, csakhogy az *l* soha sem válik *ly*-vé; p. o. *peken, pekel — pek-lom; meren, merel — mu-lom.*

a 2) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete: *-nyóm, -nyán, -nyász; -nyám, -nyán, -né*
-ányóm, -ányán, -ányász; -ányám, -ányán, -áné
-ínyóm, -ínyán, -ínyász; -ínyám, -ínyán, -íné
 melyek közvetlen a tőhöz járulnak; *den, del* ige kevés kivétellel mindig *-ínyom*-ot vesz föl akkor is, ha maga más ige-tőhöz van ragasztva.

-nyóm követi *l, m* és *v* betűt:

l után: *bolén — bol-nyóm (bol-gyóm),*

kelén — kel-nyóm.

m után: *kamén — kam-nyóm.*

v után: *rovén — rov-nyóm* vagy *rum-nyóm.*

A szenvedő alakban kivételképen: *bilányóvén — bilányóm.*

-ányom követi *dzs, k, i, j, ng, r, sz* és *s* betűket a következőkben:

dzs után: *ladzsén — ladzs-ányóm.*

i után: *pakién — paki-ányóm.*

j után: *urjén — urj-ányóm.*

k után: *dukén — duk-ányóm.*

ng után: *dzsangén — dzsang-ányóm.*

r után: *darén — dar-ányóm,*

lizdrén — lizdr-ányóm.

s után: *trasén — tras-ányóm.*

sz után: *aszén — asz-ányóm.*

-inyóm: *d*, *ghi*, *ki*, *k*, *l* után és *dén* minden összeköttetésében.

d után: *dén* — *dinyóm*, *lazdén* — *lazd-inyóm*,
boldén — *bold-inyóm*, *phurdén* — *phurd-inyóm*,
csidén — *csid-inyóm*, *trádén* — *trád-inyóm*,
csumidén — *csumid-inyóm*, *vikizdén* — *vikizd-inyóm*,
kandén — *kand-inyóm*, *gedén* — *ged-inyóm*.

ghi után: *unghién* — *ungh-inyóm*.

ki után: *duchkién* — *duchk-inyóm*, *uchkién* — *uchk-inyóm*.

k után: *dikén* — *dik-inyóm* (*dik-lyóm*).

l után: *lén* — *l-inyóm*.

Kivételek.

A szenvedő alakban: *bilányovén* — *bilanyó-m*.

Egészen eltérő: *uvén* — *ulinyóm*, *unilyóm*.

b₂) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

A CSELEKVŐ ALAKBAN.

Végzete vagy: *-nyom*, *-nyal*, *-nyasz*; *-nyam*, *-nyan*, *-ne* :

kamel — *kam-nyom* vagy *kam-lyom*;

vagy: *-anyom*, *-anyal*, *-anyasz*; *-anyam*, *-anyan*, *-ane* :

darel — *dar-anyom*;

vagy: *-enyom*, *-enyal*, *-enyasz*; *-enyam*, *-enyan*, *-ene* :

ustyel — *usty-enyom*;

den, *del* ige és a vele való képzések: *-inyom*, *-inyal*, *-inyasz*;

-inyam, *-inyan*, *-ine* ragokkal képzik, p. o.

del — *dinyom*; *rodel* — *rodinyom* (vagy *rodinel* — *rodingyom*); *phandel* — *phandinyom* stb.

Kivétel.

Egészen eltérő: *lel* — *línyom* vagy *lilyom*, az első főkép a kárpátiaknál.

c 2) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

Végzete egy esetben: *-anyóm, -anyán, -anyász; -anyám, -anyán, -ané: darén — dar-anyóm.*

A *den* ige és származásai kétféleképp ragozhatók és pedig:

a) *-inyóm, -inyán, -inyász; -inyam, inyan, -ine* ragokkal:

den — dinyóm; jagdén — jagdinyóm, vagy

b) *-dem, -del, -desz; -dam, -dan, -de:*

jagdén — jagdém; jakhdén — jakhdém stb.; ez utóbbi egészen kivételes ragozás, Erdélyben és az alföldön is hallható, p. o. Szintyén, Csintyén.

d 2) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

Végzete szabályosan *del* igénél és minden vele képzett származéknál *-inyom, -inyal, -inyasz; -inyam, -inyan, -ine.*

P. o. *del — dinyom; chudel — chudinyom; kandel — kandinyom* stb. Kivétel nincsen.

e 2) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

Végzete a cselekvő alakban *dén* igénél és minden vele képzett származéknál szabályosan *-inyóm, -inyán, -inyász; -inyám, -inyán, -iné;* p. o.

dén — dinyóm; phurdén — phurdinyóm; gazdén — gazdinyóm stb.

Kivétel.

Egészen eltérő: *lén — linyóm.*

f 2) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

Végzete *dela* igénél és minden vele képzett származéknál szabályosan kétféle:

a) *-inom, -inal, -inasz; -inam, -inan, -ine,*

b) *-ium, -ial, -iasz; -iam, -ian, -ie* (Muttershausen, Nassau).

P. o. *dela — dinom* vagy *dium; tradela — tradinom* vagy *tradium* stb.

Kivétel.

sz után *-aniom*: *aszela*, *aszanela* — *aszaniom*.

g₂) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

Végzete a cselekvő igékben *den*, *del* és származásainál szabályosan *-inom*, *-inan*, *-inasz*; *-inam*, *-inan*, *-ine*.

P. o. *den*, *del* — *dinom*; *phurden* — *phurdinom* stb.

a₃) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

s és *sz* után szabályosan *-tyóm*, *-tyán*, *-tyász*; *-tyám*, *-tyán*, *-té* a képzők.

basén — *bas-tyóm*, *nasén* — *nas-tyóm*,
besén — *bes-tyóm*, *resén* — *res-tyóm*.

Kivételek.

Lásd *Kivételek* a 34. lapon.

b₃) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

s és *sz* után szabályosan a cselekvő alakban: *-tyóm*, *-tyal*, *-tyasz*; *-tyam*, *-tyan*, *-te* a végzet; p. o.

s után: *besel* — *bes-tyóm*, *nasel* — *nas-tyóm*,
kosel — *kos-tyóm*, *rusel* — *rus-tyóm* stb.

sz után: *reszel* — *resz-tyóm* stb.

c₃) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

Ugyanezen szabály áll *s* és *sz* után: *-tyóm*, *-tyán*, *-tyász*; *-tyám*, *-tyán*, *-te*. P. o.

akusén — *akus-tyóm*, *misén* — *mis-tyóm*,
kusén — *kus-tyóm*, kevésbé eltérő: *szuén* — *szu-tyóm*.

d₃) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

Ugyanígy *s* és *sz* után: *-tyóm*, *-tyal*, *-tyasz*; *-tyam*, *-tyan*, *-te*. P. o. *besel* — *bes-tyóm* stb.

szovel — *szu-tyóm*, a közbeeső *v* elejtésével.

e₃) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

Ugyanígy *s* és *sz* után: *-tyóm, -tyán, -tyász; -tyám, -tyán, -tè.*

P. o. *besén* — *bes-tyóm*, itt is *szuvén* — *szu-tyóm* a *v* elejtésével.

f₃) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

Ugyanígy *s* és *sz* után: *-tom, -tal, -tasz; -tam, -tan, -te.*

P. o. *besela* — *bes-tom*; *szovela* — *szu-tom* a *v* elejtésével stb.

g₃) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

Ugyanígy *s* és *sz* után: *-tom, -tan, -tasz; -tam, -tan, -te.*

P. o. *besen* — *bes-tom*; *szoven* — *szu-tom*.

VALAMENNYI CZIGÁNYNÁL.

A cselekvő alak mult idejében a *dzs g*-vé válik, p. o.

török: *dzsán* — *gelyóm*,

magyar: *dzsál* — *gélyom*,

oláh: *dzsán* — *gelyóm*,

cseh-morva: *dzsál* — *gelyom*, *ledzsel* — *legegyom*,

orosz: *dzsán* — *gelyóm*,

német: *dzsala* — *gejom*, *gejum*,

hidzsevela — *higejom (-um)*.

vándor: *dzsán* — *gelom*, *gelóm*.

4. RÉGMULT IDŐ.

A régmult idő a magyar dunántúli, némely erdélyi és általában a zenész cigányoknál úgy alakul, ha a mult időhöz mindkét szám valamennyi személyében *-ahi* járul, a többi cigányoknál pedig *-asz, ász* (l. 79. lapon).

5. A JÖVŐ IDŐ.

A török telepített, a magyar dunántúli és vándor cigányoknál úgy alakul, hogy a jelen időhöz *a* járul. A német cigányoknál

a jelen és jövő idő egyforma. A török vándor cigányok szintén *a*-t fűznek a jelen időhöz, ezen kívül a *kama* igét teszik elébe. A kárpáti és cseh-morva cigányok szintén *a*-t csatolnak a jelen időhöz és ez alkalommal az egyes szám második és a többes szám első személyénél az *sz h*-vá változik (l. 81. 82. lapon). Az oláh cigányok a jelen idő elébe *asz ti* képzőt tesznek vagy némelyek csak *asz* képzőt, mindkét esetben ez némileg ohajtást fejez ki, p. o. *keróm* = csinálok, *asz keróm* jövő idő = szeretek csinálni; *asz ti keróm* = szeretem, hogy csináljak (l. 82. lapon).

B) HATÁROZATLAN MÓD.

Határozatlan mód tulajdonképen nincs, de a török, néhány magyar, az oláh és orosz cigányoknál egy külön szerkesztmény pótolja, mely abban áll, hogy az ige tövéhez mássalhangzó után *-en*, magánhangzó után *-n* járul, p. o. *ker-en* = csinálni, *de-n* = adni, beszéd közben ezen határozatlan módot mindig *te* török, magyar és *ti* oláh, orosz cz. kötőszó előzi meg, p. o. *me kamam (-av) te dzsán* = szeretnék menni. Több magyar, néhány oláh, a cseh-morva és némely vándor cigányoknál ugyanezen szabályok fentartása mellett: *-el*, *-l* ragok pótolják a határozatlan módot. A cseh-morva cigányoknál *te* kötőszó előzi meg.

A német cigányoknál a rag *-ela*, *-la* és a kötőszó *te* (l. 74. 75. lapon), p. o. *av man te csomidela* = jöjj engemet csókolni.

Példák mgy. cig. *gélyasz te mángel* = koldulni ment; *dzsáva te szóvel* = aludni menendek; *de mange te píjel* = adj nekem inni; *av manca te basavel (-en)* = jöjj velem zenélni.

C) PARANCSOLÓ MÓD.

A parancsoló mód csak az egyes szám 2. és a többes szám 1. és 2. személyében fordul elő és mind a cselekvő, mind a szenvedő igéknél egyformán képeztetik.

Az egyes szám 2. személyében valamennyi cigánynál a ragtalan igéből áll; p. o. *csorén*, *csórel* — pm. *csor*; *barjovel*, *barjóven* — *barjöv*.

A többes számban szintén valamennyi cigánynál összevág a jelentő mód jelen idei többes számu 1. és 2. személyével, p. o. *csorén, csórel* — pm. *csorász, csorén; csórasz, csóren, bárjovel, barjóven* — pm. *bárjovasz, bárjovent; barjóvasz, barjóven.* — A német cigányoknál: *csorel* — pm. *csoraha, csorena.*

Kivételek.

A szanszkrit nyelvben a parancsoló mód egyes szám 2-ik személye szabályosan megtartja a tőhöz csatolt magánhangzót, p. o. *kara* = csinálj, cigányul *ker.*

A szindhi nyelvben *de, da,* hindusztániban *lo* = adj.

A cigányoknál ezen ős szabály kivételt képez az egy mássalhangzós töből álló igéknél és azoknak minden összeköttetéséinél.

1. *a*-val: *dzsal* — *dzsa, kal* — *ka, chal* — *cha* vagy *chav, hidzsal* — *hidzsa.*
2. *e*-vel: *del* — *de, lel* — *le, avel* — (*av*) kivételesen *ave, boldel* — *bolde, csardel* — *csarde, ghedel* — *ghede, chudel* — *chude, tradel* — *trade, lázdel* — *lázde.*
3. egészen eltérők *a*-val: *aszal* — *asza, darel* — *dar* vagy *dara, lizdrel* — *lizdra, trasel* — *trasa.*
4. egészen eltérők *e*-vel: *biknel* — *bikne.*
5. *ty, sty, szty* után rendszeren *i*-vel: *chutyel* — *chutyi, ustyel* — *ustyi.*
6. *ty* után *a* csak egy esetben: *patyel* — *patya.*

A TAGADÓ ÉS TILTÓ SZÓCSKA.

A tagadó szócska *na* = nem, a tiltó szócska *ma* = ne.

P. o. *na phenav* = nem szólok; *ma phen* = ne szólj;
na kerav = nem csinálok; *ma ker* = ne csinálj.

D) A FOGLALÓ MÓD.

A foglaló mód *kamel* = akarni igével következőképen van képezve.

1. A jelen időben: *kamav te kerav* = szósz. akarok hogy csinálok = csinálnék; *kamesz te keresz* = csinálnál stb.

2. A mult időben: *kamlyom te kergyom* = csináltam volna.

3. A jövő időben: *kamava te kerava* = csinálandának, de ez rendszeren körülírással van kifejezve, p. o. *me kamav te tu basavasz aver divesz* = szósz. én szeretem, hogy te zenélsz mai nap = szeretném, ha ma zenélnél.

E) A RÉSZESÜLŐ.

(L. MIKLOSICH: *Ueber die Mundarten*. II. 7—15. lap.)

A cigány nyelvben csak mult részesülő létezik.

A szanszkrit nyelvben *-ta* vagy *-na* a képzője, melyek részben még a cigányoknál is megmaradtak mint *-to*, *-no*, de részben *-do*, *-lo* alakra változtak. Az új ind nyelvekben cerebralis *-t* és *-r*, *l*-lé vált; így lett a szanszkrit *mrtá*-ból a cigány *mulo* = halott (*merdo* helyett).

A török, görög, orosz, spanyol és a legtöbb oláh cigányok még megtartották a végtagnál a szanszkrit hangsúlyt, míg a magyar, cseh-morva és német cigányok a körülöttük lakó népek hangzását vették át; p. o.

Szanszkrit: *krtá*; török, görög, oláh, orosz cigány: *kerdó*, a magyar cigányoknál *kérdo*, a cseh-morva és német cigányoknál: *kerdo* = csinált. (V. ö. 3. l.)

Az ázsiai cigányoknál a *muló* példájára lett belőle *kuló*; az új ind nyelvekben így hangzik: páli: *kata* = csinált.

Európai cigány:

dzsal = menni, *geló*, *gelo* = ment, *gelyóm*, *gelyom* = mentem.

Ázsiai cigány:

dzsel = menni, *garó* = ment, *garóm* = mentem.

Európai cigány: *dzsanél*, *dzsánél*, *dzsanel* = ismer.

Ázsiai cigány: *dzsanéri* = ismer.

nicséri = tánczol, táncz.

Szanszkrit: *nrtyati* = tánczol.

Az ind nyelvtant az európai cigányok megtartották, csak a spanyolországiak ejtették el majdnem egészen és elfogadták a spanyol szabályokat.

Valamennyi cigánynál a mult részesülő *-do*, *-lo*, *-no*, *-to* képzője az ige tövéhez járul, ha a jó hangzás követeli, mikor az több

mássalhangzóval végződik, magánhangzót szúrnak közbe, mi a példák-
ból kitetszik.

a) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-do alakban *r*, *l*, *n*, *v*, *o* és *z* után.

r után:

<i>bisztrén</i> — <i>biszterdó</i> = elfelejtett	<i>mutrén</i> — <i>muterdó</i> = hugyozott
<i>csarén</i> — <i>csardó</i> = nyalt	<i>perén</i> — <i>perdó</i> = töltött
<i>kerén</i> — <i>kerdó</i> = csinált	<i>pirén</i> — <i>pidó</i> = ment
<i>kurén</i> — <i>kurdó</i> = ütött	<i>purén</i> — <i>purdó</i> = lebegett
<i>marén</i> — <i>mardó</i> = vert	<i>putrén</i> — <i>puterdó</i> = feslett
<i>merén</i> — <i>merdó</i> (<i>muló</i>) = halott	<i>serén</i> (<i>pesz</i>) — <i>serdó</i> = emlékezett
<i>moliszarén</i> — <i>moliszardó</i> = kért	<i>tarén</i> — <i>tardó</i> = gyujtott
<i>murén</i> — <i>murdó</i> = tisztított	<i>terén</i> — <i>terdó</i> = birt

l után:

<i>bolén</i> — <i>boldó</i> = bemártott	<i>kelén</i> — <i>keldó</i> = játszott
<i>dantelén</i> — <i>danteldó</i> = harapott	<i>nispelén</i> — <i>nispeldó</i> = elrejtett
<i>gelén</i> — <i>geldó</i> = hozott	

n után:

<i>benén</i> — <i>bendó</i> = szült	<i>kinén</i> — <i>kindó</i> = pénzen vett
<i>anén</i> — <i>andó</i> = vitt	<i>penén</i> <i>pendó</i> = mondott
<i>biknén</i> — <i>bikindó</i> = eladott	<i>benén</i>
<i>csinén</i> — <i>csindó</i> = vágott	<i>sunén</i> — <i>sundó</i> } = hallott
<i>dzsanén</i> — <i>dzsandó</i> (<i>-ló</i>) = tudott	<i>szunén</i> — <i>szundó</i> }
<i>genén</i> — <i>gendó</i> = számolt	<i>usanén</i> — <i>usandó</i> = rostált
<i>chinén</i> (<i>chlién</i>) — <i>chendó</i> = szart	

v után:

<i>archevén</i> — <i>archevdó</i> = kezdett	<i>kuvén</i> — <i>kuvdó</i> = kötött
<i>basavén</i> — <i>basavdó</i> = kiáltott	<i>szivén</i> — <i>szivdó</i> = varrt
<i>besavén</i> — <i>besavdó</i> = ültetett	<i>tavén</i> — <i>tavdó</i> = főzött
<i>dzsivén</i> — <i>dzsivdó</i> = élt	<i>tovén</i> — <i>tovdó</i> = 1. mosott,
<i>geravén</i> — <i>geravdó</i> = elrejtett	2. állított.
<i>chachavén</i> — <i>chachavdó</i> = táplált	

z után:

anakerizén — *anakerizdó* = rendezett *fjizén* — *fjizdó* = mondott
szborizén — *szborizdó* = szólott.

Kivételek.

matovén — *mattó* = részegedett; szanszkrit: *mattá* = részeg,
szovén — *szuttó*, *szottó* = aludt; szanszkrit: *szuptá*; páli:
szutta = alvó.

szovlyárén — *szovló* = elaltatott.

tatyárén — *tattó* = meleg (*tatyárdó* = melegített); szanszkrit:
taptá; páli: *tatta* = meleg.

niglavén — *niglisztó* = kiment,

uglivén — *uglisztó* = fölszállt,

ughlién — *ughlisztó* = leszállt.

b) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-do alakban r, l, n, v után.

r után:

<i>akhjarel</i> — <i>akhjardo</i> = hívott, hitt	<i>mulkerel</i> — <i>mulkerdo</i> = ölt
<i>asztarel</i> — <i>asztardo</i> = kapott, fogott	<i>pindzsarel</i> — <i>pindzsardo</i> = meg- ismert
<i>besarel</i> — <i>besardo</i> = ültetett	<i>szasztyarel</i> — <i>szasztyardo</i> = gyógyított
<i>danderel</i> — <i>danderdo</i> = harapott	<i>sziklyarel</i> — <i>sziklyardo</i> = tanított
<i>csitkerel</i> — <i>csitkerdo</i> = vetett	<i>szohajarel</i> — <i>szohajerdo</i> = nőült
<i>kerel</i> — <i>kerdo</i> = csinált	<i>uzsarel</i> — <i>uzsardo</i> = várt
<i>kurel</i> — <i>kurdo</i> = ütött	<i>vakerel</i> — <i>vakerdo</i> = beszélt.
<i>marel</i> — <i>mardo</i> = vert	

l után:

khelel — *kheldo* = tánczolt, játszott.

n után:

<i>alitinél</i> — <i>alitindo</i> = állított	<i>cshinel</i> — <i>cshindo</i> = vágott
<i>anel</i> — <i>ando</i> = hozott	<i>dzsanel</i> — <i>dzsándo</i> = tudott

genel — *gendo* = számolt
gondolinel — *gondolindo* = gondolt
phenel — *phendo* = mondott
pingalinel — *pingalindo* = festett
piszinel — *piszindo* = irt
szunel — *szundo* = hallott
tyinel — *tyindo* = pénzen vett
ustidinel — *ustitindo* = fogadott.

v után ennek elejtésével:

akhjaravel — *akhjarado* = hivattott
basavel — *basado* = zenélt
bicshavel — *bicshado* = küldött
csalavel — *csalado* = ütött
garuvel — *garudo* = eltett
gheravel — *gheravado* = elrejtett
chavavel — *chavado* = etetett
ikeravel — *ikerado* = tartatott, fogott
legevavel — *legevado* = hozatott
mangavel — *mangado* = kéretett
szivel — *szido* = varrt
szovavel — *szovado* = elaltatott
rakavatinavel — *rakavatinado* = rakatott
temetinavel — *temetinado* = temetett
thavavel — *thavado* = főzetett
thovel — *thodo* = tett, fektetett.

Kivételek.

r után *-lo*: *phirel* — *phirlo* = ment.
n után *-edo*: *anel* — *anedo* = hozott, *dzsanel* — *dzsanedo* (*dzsando*) = tudott.
v marad *-do* előtt: *dzsivel* — *dzsidvo* = élt.
v után *-to*: *csivel* — *csito* = vetett, *szovel* — *szuto* = aludt;
szanszkrit: *szaptá*, páli: *szutta* = alvó.
ige hiányzik: *csitto* = kúszott, mászott mult részesülőhöz.

c) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

-do alakban *r*, *l*, *n*, *z* után.

r után:

adzsucserén — *adzsucserdő* = várt
asztarén — *asztardó* = meggyujtott
asztiszarén — *asztiszardó* = tudott
bisztrién — *bisztridó* = elfelejtett
csorén — *csordó* = lopott
deszkurén — *deszkurdó* = nyert
ertiszarén — *ertiszardó* = engedelmet kért
kerén — *kerdő* = csinált

l után :

bolel — *boldo* = mártott *khelel* — *kheldo* = játszott.

n után :

csinel—*csindo*=vágott, tépett, irt *szeszlabinel* — *szeszlabindo* =
kinel — *kindo* = (pénzen) vett fárosztott
phenel — *phendo* = mondott *talinel* — *talindo* = talált (czielba)
sunel — *sundo* = hallott *usanel* — *usando* = becsinált.

v után *v* elejtésével :

bicsavel — *bicsado* = küldött *nasavel* — *nasado* = ölt
csalavel — *csalado* = kavart *pharel* — *phardo* = nyitott
csivel — *csido* = dobott *pharavel* — *pharado* = nyitogatott
dzsivel — *dzsido* = élt *phukavel* — *phukado* = bevádolt
garuvel — *garudo* = elbújt *phutrael* — *phutrado* = (varrást)
tavel — *tado* = főtt bontott
thovel — *thodo* = adott, ültetett *szikavel* — *szikado* = mutatott.

Kivétel.

v után *-to*: *szovel* — *szuto* = aludt, feküdt; szanszkrit: *szaptá*,
páli: *szutta* = alvó.

e) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

-do alakban *r*, *l*, *n*, *v* után.*r* után :

csingarén—*csingardó*=okádott *marén* — *mardó* = ütött, vert
csorén — *csordó* = lopott *priszkirén* — *priszkirdó* = hozzá
kerén — *kerdő* = csinált tett
dumiszkirén — *dumiszkirdó* = *phagirén* — *phagirdó* = tört
gondolt *pherén* — *pherdó* = töltött
chacskirén — *chacskirdó* = he- *rakirén* — *rakirdó* = beszélt.
vített

l után .

khelén — *kheldó* = játszott *uchtylén* — *uchtyldó* = vett.

n után:

bikinén — *bikindó* = eladott *phenén* — *phendó* = mondott
dzsinén — *dzsindó* = tudott *runén* — *rundó* = sirt
kinén — *kindó* = (pénzen) vett *sunén* — *sundó* = hallott

v után a *v* elejtésével:

bogavén — *bogadó* = énekelt *nasavén* — *nasadó* = elvesztett
chochavén — *chochadó* = csalt *paruvén* — *parudó* = cserélt.

Kivételek.

Egészen eltérő: *dzsivén* — *dzsidó* vagy *dzsindó* = élt, élő.
v megmarad: *pusavén* — *pusavdó* = szűrt.

f) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

-*do* alakban *r*, *l*, *n*, *v*, *z* után:

r után:

sarela — *sardo* = dicsért *phagerela* — *phagerdo* = tört
csorela — *csordo* = lopott *kurela* — *kurdo* = ütött
csingerela — *csingerdo* = hara- *brinserela* — *brinserdo* = ismert
 gitott *szikerala* — *szikerdo* = mutatott
kerela — *kerdo* = csinált *rikherela* — *rikherdo* = föntar-
leperela — *leperdo* = értett tott, táplált
marela — *mardo* = vert stb.

l után:

polela — *poldo* = mártott *kellela* — *kelldo* = játszott

n után:

anela — *ando* = hozott *sunela* (*hunela*) — *sundo* (*hun-*
csinela — *csindo* = vágott, irt *do*) = hallott
kinela — *kindo* = (pénzen) vett *bikinela* — *bikindo* = eladott
phenela — *phendo* = mondott stb.

v után annak elejtésével:

<i>billjévela</i> — <i>billjedo</i> = olvadt	<i>liszpervela</i> — <i>liszperdo</i> = font
<i>bladavela</i> — $\left\{ \begin{array}{l} \textit{bladado} = \text{akasztott} \\ \textit{bladerdo} \end{array} \right.$	<i>lubevela</i> — <i>lubedo</i> = fajtalan- kodott
<i>bicsavela</i> — <i>bicsado</i> = küldött	<i>nakhevela</i> — <i>nakhedo</i> = nyelt
<i>chadzselvela</i> — <i>chadzsedo</i> = égett	<i>nasjévela</i> — <i>nasjedo</i> = elvesztett
<i>dantervela</i> (<i>danterela</i>) — <i>danterdó</i> = rágott	<i>paravela</i> — <i>parado</i> = cserélt
<i>garevela</i> — <i>garedo</i> = elrejtett	<i>parjévela</i> — <i>parjedo</i> = pukkadtt
<i>gichevela</i> — <i>gichedo</i> = énekelt	<i>plimevela</i> — <i>plimedo</i> = úszott
<i>glitevela</i> — <i>glitedo</i> = zárt	<i>radzsjévela</i> (<i>radjévela</i>) — <i>radjedo</i> = reszketett
<i>kosevela</i> — <i>kosedo</i> = káromkodott	<i>sollevela</i> — <i>solledo</i> = füttyült
<i>hidzsevela</i> — <i>hidzsedo</i> = vitt, hordott	<i>szívela</i> (<i>czívela</i> , <i>szuvela</i>) — <i>szido</i> = varrt
<i>hildervela</i> — <i>hilderdo</i> = segített	<i>szummevela</i> — <i>szummedo</i> = szerelmet féltett stb.
<i>ladzsjévela</i> — <i>ladzsjedo</i> = szült	
<i>liggervela</i> — <i>liggerdo</i> = vezetett	

Kivételek.

j után *-ado*: *phujela* — *phujado* = baszott.

kh után *-edo*: *dukhela* — *dukhedo* = fájt.

nd után *-do*: *pandela* — *panddo* = kötött.

s után *-edo*: *trasela* — *trasedo* = félt.

t után *-do*: *portela* — *portdo* = fűjt.

egészen eltérők: *bladela* — *bladerdo* vagy *bladero* = akasztott, *heívela* — *heibdo* = értett, *chinvela* — *chindo* = szart, *thuviela* — *thuviedo* = füstölt.

a *v* megmarad: *rívela* — *rivdo* = öltözött, *rovela* — *rovido* = sírt, *csívela* — *csivdo* = tett, fektetett.

av elejtetik: *garavela* — *gardo* = főtt.

-ovel szenvedő rag helyett *do*: *csovachovela* — *csovachodo* = babonázott.

g) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

A vándor cigányok mult részesülője területenként összevág a telepítettekével.

a) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-lo alakban *cs*, *g*, *ch*, *k*, *kh*, *nd* és *m* után:

<i>cs</i> után:	<i>pucsén</i>	—	<i>pucsló</i>	=	kérdezett.
<i>g</i> után:	<i>mangén</i>	—	<i>mangló</i>	=	kért
	<i>pangén</i>	—	<i>pangló</i>	=	tört.
<i>k</i> után:	<i>arakén</i>	—	<i>arakló</i>	=	talált
	<i>dukén</i>	—	<i>dukló</i>	=	fájt
	<i>mukén</i>	—	<i>mukló</i>	=	eresztett
	<i>pekén</i>	—	<i>pekló</i>	=	sütött
	<i>dikén</i>	—	<i>dikló</i>	=	látott
	<i>makén</i>	—	<i>makló</i>	=	kent
	<i>nakén</i>	—	<i>nakló</i>	=	elment
	<i>szikén</i>	—	<i>szikló</i>	=	mutatott.
<i>nd</i> után:	<i>bandén</i>	—	<i>bandló</i> , <i>banló</i>	=	kötött
	<i>chandén</i>	—	<i>chandló</i> , <i>chanló</i>	=	ásott
	<i>ghandén</i>	—	<i>ghandló</i>	=	fésült
<i>m</i> után:	<i>kamén</i>	—	<i>kamló</i> vagy <i>kamnó</i>	=	akart.

Kivételek.

d után: *lodén* — *lodló* = lakott, *radén* — *radló* = indult.

n után: *dzsanén* — *dzsanló* vagy *dzsandó* = tudott.

p után: *tapén* — *tabló* (egészen eltérő, lásd csm. *thabel* — *thablo*) = melegített.

s után: *besén* — *besló* vagy *bestó** = ült, *dosén* — *dosló* = fejt, *kosén* — *kosló* = taszított, *kusén* — *kusló* = gyalázott, *nasén* — *nasló* vagy *nastó** = elment, *pisén* — *pisló* = örölt.

sz után: *taszén* — *taszló* = megfűlt.

t után: *csatén* — *csatló* vagy *csadló* = okádott, *katén* — *katló* = font.

v után: *szovén* — *szovló* vagy *szuttó*, *szottó* = aludt.

r után -aló, -eló, -uló -iló az *r* elejtésével: *csarén* — *csaló* = evett, *perén* — *peló* = esett, *merén* — *muló* vagy *moló* = meghalt, *cholaszarén* — *cholasziló* = haragudott.

* Szabályosak.

ty után *-iló*: *ustyén* — *ustyiló* = fölkelt.

b után *-iló*: *giliabén* — *giliabiló* = énekelt.

cs után *-iló*: *acsén* — *acsiló* = maradt.

v után *-iló*: *avén* — *aviló* = jött.

egészen eltérők: *dzsán* — *geló* = ment (1. *dzs* 60. lapon),
chán — *chaló* = evett, *pién* — *piló* = ivott, *uvén* — *ulinó*, *uniló* = lett.

bi) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-lo alakban *cs*, *g*, *k*, *kh*, *ch*, *ty*, *nd*, *m* után.

cs után: *avricsel* — *avricslo* = pihent.

phucsel — *phucsló* = kérdezett.

*cs*h után: *acshel* — *acshlo* = maradt.

g után: *mangel* — *manglo* = kért.

k után: *makel* — *maklo* (*makhlo*) = kent.

pekel — *peklo* = süített.

kh után: *alakhel* — *alakhlo* = talált.

arakhel — *arakhlo* = keresett, őrzött.

makhel — *makhlo* (*maklo*) = kent.

dikhel — *dikhlo* = látott.

mukhel — *mukhlo* = hagyott, eresztett.

szajekhel — *szajekhlo* = ábrált.

szikhel — *szikhlo* = tanult.

ch után: *chal* — *chalo* = evett.

ty után: *patyel* — *patylo* = hitt.

nd után: *phandel* — *phandlo* = kötött.

m után: *dromel* — *dromlo* = utazott.

kamel — *kamlo* = akart.

tromel — *tromlo* = merészelt.

Kivételek.

A szenvedő alak végzete *-ovav* szabályosan *-ilo*-ra változik,
p. o. *bangyovel* — *bangyilo* = hajlott, *matyovel* — *matyilo* = része-
gedett, *nangyovel* — *nangyilo* = fűrésztött, *naslyovel* — *naslyilo* =
tönkrement, *phagyovel* — *phagyilo* = tört, *pasjovel* — *pasjilo*,
pastyovel — *pastyilo* = lefeküdt, *szastyovel* — *szasztlyilo* = gyógyult,
tergyovel — *tergyilo* = állott, *thabjovel* — *thabjilo* = égetett.

cs után *-ilo*: *acsel* — *acsilo* (l. *acsilo* 51. l.) = maradt.

p után *-lo*: *kerpel* — *kerplo* = foltozott.

r után *-elo*: *perel* — *pelo* = esett.

s után *-lo*: *besel* — *beslo* vagy *besto* = ült, *basel* — *baslo* = ugatott, *pasel* — *paslo* = feküdt.

t után *-lo*: *katel* — *katlo* = font.

v után *-lo*: *avel* — *avlo* = jött, *kuvel* — *kuvlo* = szőtt, *ovel* — *ovlo* vagy *ulo* (Hont, Gömör m.) = lett.

Egészen eltérők: *dzsal* — *gelo* = ment (l. 60. l.), *chal* — *chalo* = evett, *hijel* — *hilo* = szart, *ledzsel* — *legelo* = vitt (l. 60. l.), *lel* — *lilo* = vett, *merel* — *mulo* = halott, *ovel* — *ulo* vagy *ovlo* = lett, *piel* — *pilo* = ivott.

ci) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

-lo alakban *cs*, *g*, *k*, *kh* és *m* után.

cs után: *akucsén* — *akucsló* = hozott.

kucsén — *kucsló* = ugrott.

macsén — *macsló* = részegített.

g után: *mangén* — *mangló*, *mangaló* = kért.

szungén — *szungló*, *szungaló* = szagolt.

k után: *bunkén* — *bunkló* = állt.

mekén — *mekló* = hagyott.

nakén — *nakló* = elment.

pekén — *pekló* = süített.

kh után: *arakhén* — *arakhló* = talált.

dikhén — *dikhló* = látott.

dukhén — *dukhló* = fájt.

m után: *kamén* — *kamló* = szeretett.

Kivételek.

k után *-aló*: *kokén* — *kokaló* vagy *khokhén* — *khokhaló* = csalt,

n után *-ló* (*-eló*): *dzsanén* — *dzsanló* = tudott, *phenén* — *pheneló* = mondott.

r után *-aló*: *darén* — *daraló* = ijedt.

s után *-ló*: *asén* — *asló* = nyugtatott, *nasén* — *nasló* = menekült.

sz után *-ló, -aló* és *-ailó*: *paoszén — paoszló* = fázott (l. alább *paoszailó*), *aminoszén — aminoszló* = illatozott, *cseszén — cseszló* = viszketett, *koszén — koszló* = dicsekedett, *szán — szaló* = dült, *szi — szailó* = lett (van ige).

t után *-ló*: *csetén — csetló* = prüszentett.

v után *-ló*: *basavén — basavló* = ugatott, *avén — avló* vagy *aveló* = jött, *kilavén — kilavló* = gyöngített.

h után *-aló*: *hán — haló* = evett.

dzs után *-aló*: *dzsán — dzsaló, dzseló, dzsuló* = ment (másutt mindenütt *geló*).

f után *-aló*: *fán — faló* = megjelent.

st után *-aló*: *stán — staló* = állt.

z után *-ló*: *asuzén — asuzló* = izzadt.

r után ennek elejtésével *-eló*: *perén — peló* = esett.

s után *-eló*: *besén — beseló* = maradt.

A szenvedő alak végzete *-ovén* mindig *-iló*-ra változik, p. o. *ratyovén — ratyiló* = éjjelezett.

br után *-iló*: *abrén — abriló* = kipárolgott.

cs után *-iló*: *acsén — acsiló* = kiment.

v után *-iló, -eló*: *avén — aviló* vagy *aveló* = jött.

sz után *-arén* helyébe *-ailó*: *boroszarén — boroszailó* = dicsekedett, *detszapeniszarén — detszapeniszailó* (ez ige értelmét nem tudom), *osztoszarén — osztoszailó* = fölállt, *paoszarén — paoszailó* = fázott.

Egészen eltérők: *szovén (szovaú, szonóm) — szualó* = aludt, *pién (peó, piáu) — piló* = ivott, *merén — muló* = meghalt.

dr) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

-lo alakban *cs, g, ch, k, kh, ty, nd* és *m* után, p. o.

cs után: *acsel — acslo* = maradt.

phucsel — phuclo = kérdezett.

g után: *mangel — manglo* = kért.

szungel — szunglo = szagolt.

ch után: *chochel — chochlo* = hazudott.

k után: *pekel — peklo* = süttöt, előfordul mint *poko* is.

- kh* után : *arakhel* — *arakhlo* = föntartott.
dikhel — *dikhlo* = látott.
dukhal — *dukhlo* = fájt.
makhel — *makhlo* = kent.
mukhel (*mikhel*) — *mukhlo* = eleresztett.
rakhel — *rakhlo* = talált.
- ty* után : *chutyel* — *chutylo* = ugrott.
- nd* után : *phandel* — *phandlo* = kötött, zárt.
- m* után : *dromel* — *dromlo* = utazott.
kamel — *kamlo* = akart.
tromel — *tromlo* = szabadult, szabad.

Kivételek.

A szenvedő alak végzete *-ovel -ilo*-ra változik, p. o. *matyóvel* = *matyilo* = részegedett.

n után *-lo*: *dzsanel* — *dzsanlo* = tudott.

n után *-elo*: *langel* — *langelo* = sántult.

s után *-lo*: *pasel* — *paslo* = feküdt.

ty után *-ilo*: *ustyel* — *ustyilo* = fölkel.

v után *-lo*: *avel* — *avlo* = jött, lett, *rovel* — *rovlo* = sirt, *suvel* — *suvlo* = dagadt.

Egészen eltérők: *dzsal* — *gelo* = ment (l. 37. l.), *chal* — *chalo* = evett, *lel* — *lilo* = vett, *perel* — *pelo* = esett, *pijel* — *pilo* = ivott, *merel* — *mulo* = meghalt.

r után *-angyilo*: *darel* — *darangyilo* = félt.

sz után *-angyilo*: *chaszel* — *chaszangyilo* = köhögött.

szt után *-angyilo*: *prasztel* — *prasztangyilo* = szaladt.

ty után *-angyilo*: *patyel* — *patyangyilo* = hitt.

er) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

-ló alakban *g*, *k*, *kh*, *nd*, *m* után, p. o.

g után : *dingavén* — *dingaló* = költött, megtartja az *a-t*.

k után : *mekén* — *mekló* = hagyott.

pekén — *bekló* = süttött (a *p* helyett *b*).

kh után : *lakhén* — *lakhló* = talált.

nd után : *phandén* — *phandló* = kötött.

m után : *kamén* — *kamló* = szeretett.

Kivételek.

r után -*ló*: *darén* — *darló* = félt.

v után -*ló*: *avén* — *avló* = jött, *dzsangavén* — *dzsangavló* = költött, *karavén* — *karavló* = főzött, *thovén* — *czovló* = állított (*th* helyett *cz* van).

A szenvedő alak -*ovén* végzete -*iló*-vá lesz, p. o. *barjovén* — *bariló** = nagyobbodott, *csoralyovén* — *csoralyiló* = elszegényedett, *kingyovén* — *kingyiló* = megnedvesedett, *marjovén* — *marziló*** = fázott.

s után -*endó*: *besén* — *besendó* = ült; ez aligha nem állapotjegyző *bestó* helyett.

Egészen eltérők: *dzsán* — *geló* = ment (l. 60. l.), *chán* — *chaló* = evett, *perén* — *peló* = esett, *pién* — *piló* = ivott, *merén* — *meló* = meghalt (nem *muló*).

th helyett *cz*: *thovén* — *czovló* = állított.

szt után -*andiló*: *prasztén* — *prasztandiló* = futott.

fi) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

-*elo* alakban *cs*, *g*; -*lo* alakban *k*, *kh*; -*elo* alakban *nd*, *m* után.

cs után: *acsela* — *acselo* = maradt.

bicsevela — *bicselo* = küldött.

pacsela — *pacselo* = hitt.

pucsela — *pucselo* = kérdezett.

tucsela — *tucselo* = fejt.

ng után: *dzsangela* — *dzsangelo* = ébredett.

mangela — *mangelo* = kért.

szungela — *szungelo* = szagolt.

v után: *dzsangevela* — *dzsangevelo* = ébresztett.

szungevela — *szungevelo* = szagoltatott.

k után: *pekela* — *pekko* = süített (egészen eltérő, -*lo* helyett -*ko*).

kh után: *dikhela* — *dikhlo* = látott.

makhela — *makhlo* = kent.

mukhela — *mukhlo* = eleresztett.

rakhela — *rakhlo* = oltalmazott.

* *bariló* a rendes rövidítés *barjiló* helyett.

** *marziló*-ban a *j* átváltozott *z*-vé.

- nd* után: *kandela* — *kandelo* = szótfogadott.
khandela — *khandelo* = nyomott.
kendela — *kendelo* = büzlött.
randela — *randelo* = vakart.
m után: *kamela* — *kamelo* = akart, szeretett.

Kivételek.

A szenvedő alak *-ovela* végzete helyett *-ilo* van: *buchlovela* — *buchlilo* = tágult, *csalovela* — *csalilo* = jóllakott, *csiklovela* — *csiklilo* = piszkült, *csukhovela* — *csukhilo* = száradt, *dinellovela* — *dinellilo* = őrzöngött, *dzsadovela* — *dzsadilo*, *chadovela* — *chadilo* = köpött, *kinovela* — *kinilo* = elfáradt, *londovela* — *londilo* = sózott, *phardovela* — *phardilo* = töltött, *suvlovela* — *suvlilo* = dagadt, *szasztovela* — *szasztilo* = gyógyult, *tattovela* — *tattilo* = melegegett.

d után *-elo*: *keidela* — *keidelo* = sajnált (szabályosan volna *keidino*).

n után *-elo*: *dzsanelca* — *dzsanelo* = tudott, *hanela* — *hanelo* = fésült.

s után *-elo*: *trusela* — *truselo* = szomjuzott.

sz után *-elo*: *triszela* — *triszelo* = reszketett.

szt után *-elo*: *sztela* — *sztelo*, *sztejo* = ugrott.

v után *-elo*: *avela* — *avelo* vagy *avju* = jött, *tovela* — *tovelo* = mosott, *vela* — *velo*, *vejo*, *viu* = lett.

v után *-alo*: *szovela* — *szovalo* = aludt.

Egészen eltérők: *lela* — *lilo* = vett, *merela* — *mulo*, ritkán *merdo* = halott, *pekela* — *pekko* = süttött, *perda* — *pelo* = esett, *piela* — *pilo* = ivott.

gr) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

Összevág területenként a telepítettekével.

a2) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-nó alakban :

- l* után : *bolén* — *bolnó* vagy *boldó* = mártott.
Khelén — *khelnó* = játszott.
m után : *kamén* — *kamnó* = akart.
v után : *rovén* — *rovnó* vagy *rumnó* = sírt.

anó alakban :

- dzs* után : *ladzsén* — *ladzsanó* = szégyenlett.
g után : *dzsangén* — *dzsanganó* = költött.
j után : *pakjén* — *pakjanó* = hitt.
urjén — *urjanó* = repült.
kh után : *dukhén* — *dukhanó* = fájt (*dukhló* = nyomorúlt).
r után : *darén* — *daranó* = félt
lizdrén — *lizdranó* = reszketett.
s után : *trasén* — *trasanó* = félt.
sz után : *aszén* — *aszánó* = nevetett.

-inó alakban :

- j* után : *duchkjén* — *duchkinó* = ugrott.
uchkjén — *uchkinó* = fölkelt.
unghjén — *unghinó* = fölkelt (a *j* ez alkalommal elesik).
kh után : *dikhén* — *dikhinó* vagy *dikhló* = látott.
l után : *lén* — *linó* = vett.
-iló helyett *-anó* : *bilanyovén* — *bilanó* = olvasztott (szenvető alak *-ovén*).
Egészen eltérő : *uvén* — *ulinó* vagy *uniló* = lett.

den szabályosan *dinó*-vá lesz :

- böldén* — *böldinó* = tekert. *kandén* — *kandinó* = büzlött.
csidén — *csidinó* = húzott. *lázdén* — *lázdinó* = vett.
csumidén — *csumidinó* = csókolt. *phurdén* — *phurdinó* = fújt.
dén — *dinó* = adott. *trádén* — *trádinó* = húzott.
gendén — *gendinó* = gyülekezett. *vikizdén* — *vikizdinó* = kiabált.

b.2) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-no alakban :

m után: *kamel* — *kamno* vagy *kamlo* = akart.

n után: *hajnel* — *hajno* = bántott, *thinel* — *thino* = fáradt.

-ano alakban :

r után: *daren* (-el) — *darano* = félt.

-eno alakban :

ty után: *ustyel* — *ustyeno* = fölkelt.

-ino alakban:

l után: *lel* — *lino* vagy *lilo* = vett.

d után: *del* szabályosan *dino*-vá lesz :

del — *dino* = adott

csandel — *csandino* = okádott

csumidel — *csumidino* = csókolt

czidel — *czidino* = húzott

kedel — *kedino* = szedett

phurdel — *phurdino* } = fujt, felfujt

phudel — *phudino* }

rodel — *rodino* = keresett

tradel — *tradino* = hajtott

vardel — *vardino* = emelt.

A szenvedő -*ovel* alak -*no*-vá lesz, nem -*ilo*-vá :

dilinyovel — *dilino* = megbolondult.

c.2) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

-anó alakban :

r után: *darén* — *daranó* = félt, féltő.

-inó alakban :

d után: *dén* szabályosan *dinó*-vá lesz :

dén — *dinó* = adott

jagdén — *jagdinó* = gyujtott

jakdén — *jakdinó* = nézett

kandén — *kandinó* = büzlött

csamadén — *csamadinó* = parancsolt (l. *dzsamadó*

d₂) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

-ino alakban :

d után: *del* szabályosan *dino*-ra változik :

<i>csandel</i>	—	<i>csandino</i>	=	hányt
<i>csivrdel</i>	—	<i>csivrdino</i>	=	dobott
<i>csungardel</i>	—	<i>csungardino</i>	=	köpött
<i>czidel</i>	—	<i>czidino</i>	=	mérlegelt
<i>del</i>	—	<i>dino</i>	=	adott
<i>chudel</i>	—	<i>chudino</i>	=	fogott
<i>kandel</i>	—	<i>kandino</i>	=	engedelmeskedett
<i>khandel</i>	—	<i>khandino</i>	=	büzlött
<i>phurdel</i>	—	<i>phurdino</i>	=	fölfűjt
<i>randel</i>	—	<i>randino</i>	=	vakart
<i>tradel</i>	—	<i>tradino</i>	=	hajlott
<i>trdel</i>	—	<i>trdino</i>	=	húzott.

Kivétel.

nd után -*lo*: *phandel* — *phandlo* = kötött. Ez követi a 28-ik lapon előadott szabályt *nd* után -*lo*; lehetne ép oly jól *phandino*, de ezt soha sem hallottam.

e₂) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

-inó alakban :

d után: *dén* szabályosan *dinó*-vá lesz, p. o.

<i>dén</i>	—	<i>dinó</i>	=	adott
<i>gazdén</i>	—	<i>gazdinó</i>	=	fölemelt
<i>phurdén</i>	—	<i>phurdinó</i>	=	fűjt.

l után: *lén* — *linó* = vett.f₂) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

-no alakban :

ch után: *chochevela* — *chochno* = hazudott.*v* után annak elejtésével :*szavela* vagy *szanela* — *szano* = nevetett.

-*eno* alakban :

r után : *tarela* — *tareno* = félt.

-*ono* alakban :

kh után : *bukhevela* — *bukhono* = bevallott.

-*uno* alakban :

p után : *szapela* — *szapuno* = nedvesített.

-*ino* alakban :

d után : *dela* szabályosan *dino*-vá lesz.

csammadela — *csammadino* = parancsolt, pofonütött

czerdela — *czerdino* = húzott

dela — *dino* = adott

gendela — *gendino* = olvasott

hadela — *hadino* = emelt

radela — *radino* = vérzett

rodela — *rodino* = keresett

tradela — *tradino* = elhajtott stb.

Kivétel.

nd után -*elo*: *khandela* — *khandelo* = büzlött, követi a szabályt, *nd* után -*lo* és nem vesz föl -*ino*-t, mint valamennyi többi cigánynál.

g₂) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

Összevág területenként a telepítettekével.

a₃) A TÖRÖK TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-*to* alakban :

s és *sz* után :

besén — *bestó* = leült

nasén — *nastó* = elment

basén — *bastó* = kiáltott

reszén — *resztó* = érkezett, stb.

Kivételek.

v után *-to*: *szovén* — *szuttó* vagy *szottó** = aludt; páli: *szutta* = alvó.

-ovén helyett *-to* van: *matovén* — *mattó*** = részegedett; szanszkrit: *mattá* = részeg.

r után *-to*: *tatyárén* — *tattó**** = melegedett; páli: *tatta* = meleg. *-avén*, *-ivén* helyett *-isztó*: *niglavén* — *niglisztó* = kiment, *uglivén* — *uglisztó* = fölszállt, *ughlién* — *ughlisztó* = leszállt.

Egészen eltérő: *dantén* — *dantó* = harapott.

b₃) A MAGYAR TELEPÍTETT CZIGÁNYOKNÁL.

-to alakban:

s és *sz* után szabályosan:

<i>besel</i> — <i>besto</i> = ült, lakott	<i>kaszel</i> — <i>kasztó</i> = köhögött
<i>kosel</i> — <i>kosto</i> = gyalázott	<i>koszel</i> — <i>kosztó</i> = törült
<i>kusel</i> — <i>kusto</i> = nyúzott	<i>phoszel</i> — <i>phosztó</i> = szúrt
<i>nasel</i> — <i>nasto</i> = szaladt	<i>reszel</i> — <i>resztó</i> = érkezett, elért
<i>rusel</i> — <i>rusto</i> = haragudott	<i>tászel</i> — <i>tásztó</i> = nevetett, stb.

Kivételek.

s után *ty* helyébe lép *-to*: *ustyel* — *usto* = ugrott.

v után ennek elejtésével *-to*: *csível* — *csító* = rakott, vetett, *cshivel* — *cshító* = gyanakodott, *szóvel* — *szúto* = aludt.

csitto = kúszott, mászott, ige nélküli mult részesülő.

c₃) AZ OLÁH CZIGÁNYOKNÁL.

-tó alakban:

s és *sz* után szabályosan:

<i>akusén</i> — <i>akustó</i> = sértett	<i>misén</i> — <i>mistó</i> = tetszett, jó
<i>kusén</i> — <i>kustó</i> = gyalázott	<i>szuén</i> — <i>szutó</i> = varrt, stb.

* *szovén*-nek nincsen más mult részesülője.

** *matovén* mult részesülője *matyiló* és *mattó* melléknév, de áll mr. használatban.

*** *tatyárén* „ „ *tatyárdó* és *tattó* „ „ „ „ „

Ezek csak úgy magyarázhatók, hogy egyenesen a szanszkritből maradtak meg.

d₃) A CSEH-MORVA CZIGÁNYOKNÁL.

-to alakban :

s és sz után szabályosan :

besel — *besto* = ült *aszel* — *aszto* = nevetett
kosel — *kosto* = káromkodott *kusel* — *kusto* = tépett, nyúzott
khoszel — *khoszto* = törült *rusel* — *rusto* = haragudott, stb.

Kivételek.

Egészen eltérő: *szovel* — *szuto* = aludt.

e₃) AZ OROSZ CZIGÁNYOKNÁL.

-to alakban s és sz után szabályosan : *besén* — *bestó* = ült, stb.

f₃) A NÉMET CZIGÁNYOKNÁL.

-to alakban :

s és sz után rendszabályosan :

besela — *besto* = ült *nasela* — *nasto* = folyt, futott
kliszela — *kliszto(-do)* = lovagolt *praszela* — *praszto(-do)* = szidott
kusela — *kusto* = nyúzott *reszel* — *reszto* = talált (czélba)
basela — *basto* = ugatott stb.

g₃) A VÁNDOR CZIGÁNYOKNÁL.

Összevág területenként a telepítettekével.

VALAMENNYI CZIGÁNYNÁL.

A mult részesülő képzésénél *dzs* több esetben átváltozik *g*-vé, nevezetesen :

a) a török telepített cigányoknál: *dzsán* — *geló* = ment;
 b) a magyar telepített cigányoknál: *dzsál* — *gélo* = ment;
ládzel — *lágedo* = szégyenkedett; *lédzel* — *légelo* = vitt;

- c) az oláh cigányoknál: *dzsán* — *dzsaló* vagy *geló* = ment;
 d) a cseh-morva cigányoknál: *dzsal* — *gelo* = ment; *chandzsel* — *changedo* = viszketett; *ladzsel* — *lagedo* = szégyenkedett; *lidzsel* — *ligedo* = vitt;
 e) az orosz cigányoknál: *dzsán* — *geló* = ment;
 f) a német cigányoknál: *dzsala* — *gelo* vagy *gejo* = ment; *hidzsela* — *higelo* vagy *higejo* = vitt; *ladzsela* — *lagelo* vagy *lagejo* = szégyenkedett;
 g) a vándor cigányoknál: *dzsán*, *dzal* — *geló*, *gelo* = ment; *ladzsén*, *ladzsel* — *lageló*, *lagelo* = szégyenkedett; *ledzsel*, *ledzsén*, *lidzsen* — *legelo*, *legeló*, *ligelo* = vitt.

F) AZ ÁLLAPOTJEGYZŐ.

Az állapotjegyző a török, magyar, cseh-morva, orosz, német és vándor cigányoknál: *-indósz*, *-indosz* képzővel alakul, melyet az oláh és némely magyar cigányok *-indó*, *-indo*-nak ejtenek, p. o.

török :	<i>besén</i> — <i>besindósz</i> ;
magyar :	<i>besen</i> , <i>besel</i> — <i>besindo</i> , <i>besindosz</i> ;
oláh :	<i>besén</i> — <i>besindó</i> ;
cseh-morva :	<i>besel</i> — <i>besindosz</i> ;
orosz :	<i>besén</i> — <i>besindósz</i> ;
német :	<i>besela</i> — <i>besindosz</i> ;
vándor :	<i>besén</i> , <i>besel</i> — <i>besindó</i> , <i>besindosz</i> ;
szerb :	<i>besel</i> — <i>besindosz</i> ;
szirmiai :	<i>besén</i> — <i>besindó</i> .

A szerb tájszólás inkább a magyarhoz, a szirmiai inkább az oláhhoz közeledik.

Az állapotjegyző következőképen használtatik :

- kergyóm odova tergyindósz* = állva csináltam azt;
csinel csúraha e kastesz básindosz = a fát késsel ülve
 vágta (faragta);
mángel pre drom shirindosz = az úton járva koldul.

Ezen állapotjegyző pótolja egyszersmind a hiányzó jelen részesülőt is.

G) AZ IGEI FŐNÉV.

Főnévvé válik minden ige, ha *-ben*, *-pen* képzőt teszünk a parancsoló módhoz; ha ez mássalhangzóval végződik, *i* kötőhangzóval, s ezen alkalommal a török, magyar, oláh, cseh-morva és orosz cigányoknál az *l*, *n*, *d*, *t*, *st* és *szt ly*, *ny*, *gy*, *ty*, *sty* és *szty*-re változnak.

Ezen igei főnevek mind hímneműek.

A képző a különféle cigány tájszólásokban következőképen hangzik:

török, görög:	<i>-bé</i> , <i>-pé</i> ;
magyar:	<i>-be</i> , <i>-pe</i> , <i>-ben</i> , <i>-pen</i> ;
oláh:	<i>-bó</i> , <i>-pó</i> ;
cseh-morva:	<i>-ben</i> , <i>-pen</i> ;
orosz:	<i>-bén</i> , <i>-pén</i> ;
német:	<i>-ben</i> , <i>-pen</i> ;
vándor:	<i>-ben</i> , <i>-pen</i> ; <i>-be</i> , <i>-pe</i> ;
szerb:	<i>-be</i> , <i>-pe</i> ;
szirmiai:	<i>-bó</i> , <i>-pó</i> , <i>-bé</i> , <i>-pé</i> .

Ezen képző összevág a magyar *-ság*, *-ség*, *-ás*, *-és* képzőkkel, p. o.

mang = kérj, *mangipen* = kérés;
barár = nagyobbítás, *báraribe* (*-ben*) = nagyobbítás;
pi = igyál, *pibe* (*-ben*) = ivás;
chud = nyúlj, *chugyipen* = nyulás.

E képző nevekből is képez főneveket, mi részletesen van tárgyalva a 7. §-ban.

Kivétel.

A szenvedő alakú *-ovén*, *-óvel*-lel végződő igék a mult részcsatlóhoz csatolják az igei főnév képzőjét, p. o.

bárovel hm., *bárov* pm., *bárido* (*-lyi*) mr.: *bárilibe* (*-ben*) = nagyobbodás.

H) A SZENVEDŐ ALAK.

Szenvedő alak nincs, de pótolható *acsel* ige és a mult részeseülő összeállításával, p. o. *me szom kurdo (-gyi)* csm. = ütött vagyok = üttetem; az egész ragozás a 76. lapon fordul elő.

5. §.

AZ IGÉK RAGOZÁSA.

Az igék ragozásának alapját *szom* = vagyok és *óvel* = lenni igék teszik, melyek önállóan ragoztatnak, mi a 64—67. lapon látható és ezek mintájára ragozzák a többi igét is.

Valamennyi cigány tájszólásban *szom* igének csak a jelentő mód jelen és félmult ideje van meg.

A többi időt a török és magyar cigányoknál *uvén*, *óvel*, *úvel* = lenni ige pótolja, a cseh-morva és oláh cigányoknál *avén*, *avel* ige, mely lenni-t és jönni-t jelent, a német cigányoknál *vela* ige, mely csak lenni-t jelent, mert náluk *avel* jönni is van.

A török cigányoknál *uvén* = lenni és *avén* = jönni, ép úgy a magyar cigányoknál *óvel* = lenni és *ável* = jönni két különböző ige, míg a cseh-morva cigányoknál *aven* = lenni és jönni egyformán iratik. A német cigányoknál *vela* = lenni, *avela* = jönni. A honti és gömöri magyar cigányok szintén mint a törökök, *uven*, *uvel*-nek ejtik ki a lenni igét.

török cz.		magyar cz.			
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti		vándor
JELENTŐ MÓD.					
JELEN IDŐ.					
<i>iszóm</i>	<i>iszinóm</i>	<i>színyom</i>	<i>szlyom,</i>	<i>szom</i>	<i>szom</i>
<i>iszán</i>	<i>iszinán</i>	<i>színyal</i>	<i>szlyal,</i>	<i>szal</i>	<i>szal</i>
<i>iszí</i>	<i>isziné</i>	<i>színye (-a)</i>	<i>szlye (-a),</i>	<i>szí</i>	<i>szí (-hi)</i>
<i>iszám</i>	<i>iszinám</i>	<i>színyam</i>	<i>szlyam,</i>	<i>szam</i>	<i>szam</i>
<i>iszán</i>	<i>iszinán</i>	<i>színyan</i>	<i>szlyan,</i>	<i>szan</i>	<i>szan</i>
<i>iszí</i>	<i>isziné</i>	<i>színye (-an)</i>	<i>szlye(-an),</i>	<i>szí</i>	<i>szí (hisz)</i>
I. FÉLMULT IDŐ.					
<i>iszómasz</i>	<i>iszinómasz</i>	<i>színyomahi</i>	<i>szlyomahi</i>	<i>szomasz</i>	
<i>iszónasz</i>	<i>iszinónasz</i>	<i>színyalahi(-szahi)</i>	<i>szlyalahi (-szahi)</i>	<i>szalasz</i>	
<i>iszódsz</i>	<i>iszinódsz</i>	<i>színyahi</i>	<i>szlyahi</i>	<i>hasz</i>	
<i>iszámász</i>	<i>iszinámász</i>	<i>színyamahi</i>	<i>szlyamahi</i>	<i>szamasz</i>	
<i>iszánász</i>	<i>iszinánász</i>	<i>színyanahi</i>	<i>szlyanahi</i>	<i>szanasz</i>	
<i>iszódsz</i>	<i>iszinódsz</i>	<i>színchi</i>	<i>szlychi</i>	<i>hasz</i>	
2. FÉLMULT IDŐ.					
		<i>sznyomahi</i>	<i>szómahi</i>		
		<i>sznyalahi</i>	<i>szólahi</i>		
		<i>sznyahi</i>	<i>sza</i>		
		<i>sznyamahi</i>	<i>szómahai</i>		
		<i>sznyanahi</i>	<i>szónahi</i>		
		<i>sznehi</i>	<i>sza</i>		
MULT IDŐ.					
<i>ulinyóm *</i>	<i>unilóm *</i>	<i>óvlyom</i>	<i>óvlyom,</i>	<i>úlyom **</i>	<i>úlyom</i>
<i>ulinyán</i>	<i>unilán</i>	<i>óvlyal</i>	<i>óvlyal,</i>	<i>úlyal</i>	<i>úlyal</i>
<i>ulinyódsz</i>	<i>unilódsz</i>	<i>óvlyá</i>	<i>óvlyá,</i>	<i>úlyá</i>	<i>úlyá</i>
<i>ulinyám</i>	<i>unilám</i>	<i>óvlyam</i>	<i>óvlyam,</i>	<i>úlyam</i>	<i>úlyam</i>
<i>ulinyán</i>	<i>unilán</i>	<i>óvlyan</i>	<i>óvlyan</i>	<i>úlyan</i>	<i>úlyan</i>
<i>ulinyódsz</i>	<i>unilódsz</i>	<i>óvle</i>	<i>óvle,</i>	<i>úle</i>	<i>úle</i>

* Mind a telepített, mind a vándor török cigányok majd *ulin*, majd *unil* alakot használnak.

RAGOZÁSA.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
JELENTŐ MÓD.				
JELEN IDŐ.				
<i>szom (szam, szem)</i>	<i>szom</i>	<i>hom</i>	<i>aszmi</i>	vagyok
<i>szan (szēn)</i>	<i>szal</i>	<i>hal</i>	<i>aszi</i>	vagy
<i>szí</i>	<i>hi</i>	<i>hi</i>	<i>aszti</i>	van
<i>szam (szēm)</i>	<i>szam</i>	<i>ham</i>	<i>szmasz</i>	vagyunk
<i>szan (szēn)</i>	<i>szan</i>	<i>han</i>	<i>sztha</i>	vagytok
<i>szí (szēn)</i>	<i>hisz (hi)</i>	<i>hisz (hi)</i>	<i>szanti</i>	vannak
I. FÉLMULT IDŐ.				
<i>szómasz</i>	<i>szomasz</i>	<i>homasz</i>	<i>âszan</i>	valék
<i>szánasz</i>	<i>szalasz</i>	<i>halasz</i>	<i>âszîsz</i>	valál
<i>szasz</i>	<i>hasz (ehasz)</i>	<i>hasz</i>	<i>âszît</i>	vala
<i>számász</i>	<i>szamasz</i>	<i>hamasz</i>	<i>âszma</i>	valánk
<i>szánasz</i>	<i>szanasz</i>	<i>hanasz</i>	<i>âszta</i>	valátok
<i>szasz</i>	<i>hasz (ehasz)</i>	<i>hasz</i>	<i>âszan</i>	valának
2. FÉLMULT IDŐ.				
MULT IDŐ.				
<i>avlyóm</i>	<i>avlyom</i>	<i>vium</i>	<i>âsza</i>	voltam, lettem
<i>avlyán</i>	<i>avlyal</i>	<i>vial</i>	<i>âszitha</i>	voltál, lettél
<i>avlyász</i>	<i>avlyasz</i>	<i>viasz</i>	<i>âsza</i>	volt, lett
<i>avlyám</i>	<i>avlyam</i>	<i>viam</i>	<i>âszima</i>	voltunk, lettünk
<i>avlyán</i>	<i>avlyan</i>	<i>vian</i>	<i>âsza</i>	voltatok, lettetek
<i>avlyász</i>	<i>avle</i>	<i>vian</i>	<i>âszusz</i>	voltak, lettek

** Hont-megyei cigányoknál.

török cz.		magyar cz.			
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor	
RÉGMULT IDŐ.					
<i>ulinyómasz</i>	<i>unilómasz</i>	<i>óvlyomahi</i>	<i>óvlyomahi (úlyo.)</i>		<i>úlyomasz</i>
<i>ulinyódnasz</i>	<i>unilódnasz</i>	<i>óvlyelahi</i>	<i>óvlyelahi</i>		<i>úlyalasz</i>
<i>ulinyódszasz</i>	<i>unilódszasz</i>	<i>óvlyahi</i>	<i>óvlyahi</i>		<i>úlyvasz</i>
<i>ulinyámasz</i>	<i>unilámasz</i>	<i>óvlyamahi</i>	<i>óvlyamahi</i>		<i>úlyamasz</i>
<i>ulinyódnasz</i>	<i>unilódnasz</i>	<i>óvlyanahi</i>	<i>óvlyanahi</i>		<i>úlyanasz</i>
<i>ulinyódszasz</i>	<i>unilódszasz</i>	<i>óvlyehi</i>	<i>óvlyehi</i>		<i>úlyanasz</i>
JÖVŐ IDŐ.					
<i>kam uváv</i>	<i>uváva</i>	<i>óvava</i>	<i>óvava,</i>	<i>úvava</i>	<i>úvava</i>
<i>kam uvész</i>	<i>uvésza</i>	<i>óvesza</i>	<i>óveha,</i>	<i>úveha</i>	<i>úvesza</i>
<i>kam uvél</i>	<i>uvéla</i>	<i>óvela</i>	<i>óvela,</i>	<i>úvela</i>	<i>úvela</i>
<i>kam uvász</i>	<i>uvásza</i>	<i>óvasza</i>	<i>óvaha,</i>	<i>úvaha</i>	<i>úvasza</i>
<i>kam uvén</i>	<i>uvéna</i>	<i>óvena</i>	<i>óvena,</i>	<i>úvena</i>	<i>úvena</i>
<i>kam uvén</i>	<i>uvéna</i>	<i>óvena</i>	<i>óvena,</i>	<i>úvena</i>	<i>úvena</i>
<p><i>óvel</i> = lenni igének a jelentő módban</p> <p>Országos Országos Magyar Nyelvtudományi Társaság</p>					
JELEN IDŐ.					
<i>uváv</i>	<i>uváv</i>	<i>óvav</i>	<i>óvav,</i>	<i>úvav</i>	<i>úvav</i>
<i>uvész</i>	<i>uvész</i>	<i>óvesz</i>	<i>óvesz,</i>	<i>úvesz</i>	<i>úvesz</i>
<i>uvél</i>	<i>uvél</i>	<i>óvel</i>	<i>óvel,</i>	<i>úvel</i>	<i>úvel</i>
<i>uvász</i>	<i>uvász</i>	<i>óvasz</i>	<i>óvasz,</i>	<i>úvasz</i>	<i>úvasz</i>
<i>uvén</i>	<i>uvén</i>	<i>óven</i>	<i>óven,</i>	<i>úven</i>	<i>úven</i>
<i>uvén</i>	<i>uvén</i>	<i>óven</i>	<i>óven,</i>	<i>úven</i>	<i>úven</i>
FÉLMULT IDŐ.					
<i>uvávász</i>		<i>óvavász</i>	<i>óvavász,</i>	<i>úvavász</i>	<i>úvavász</i>
<i>uvávész</i>		<i>óveszász</i>	<i>óvehasz,</i>	<i>úvehasz</i>	<i>úveszász</i>
<i>uvávél</i>		<i>óvelász</i>	<i>óvelasz,</i>	<i>úvelasz</i>	<i>úvelász</i>
<i>uvávász</i>		<i>óvaszász</i>	<i>óvahasz,</i>	<i>úvahasz</i>	<i>úvaszász</i>
<i>uvávén</i>		<i>óvenász</i>	<i>óvenasz,</i>	<i>úvenasz</i>	<i>úvenász</i>
<i>uvávén</i>		<i>óvenász</i>	<i>óvenasz,</i>	<i>úvenasz</i>	<i>úvenász</i>

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
----------	----------------	-----------	------------	------------

RÉGMULT IDŐ.

<i>avlyómasz</i>	<i>avlyomasz</i>	<i>viomasz</i>	<i>uvasza</i>	voltam vala
<i>avlyánasz</i>	<i>avlyelasz</i>	<i>vielasz</i>	<i>uvaszitha</i>	voltál vala
<i>avlyászasz</i>	<i>avlyehasz</i>	<i>viéhasz</i>	<i>uvásza</i>	volt vala
<i>avlyámasz</i>	<i>avlyamasz</i>	<i>viamasz</i>	<i>úszima</i>	voltunk vala
<i>avlyánasz</i>	<i>avlyenasz</i>	<i>vienasz</i>	<i>úsza</i>	voltatok vala
<i>avlydszasz</i>	<i>avlyenasz</i>	<i>vienasz</i>	<i>úszusz</i>	voltak vala

JÖVŐ IDŐ.

<i>aváva</i>	<i>avava</i>	<i>vava</i>	<i>bhavisziámi</i>	leszek
<i>avésza</i>	<i>aveha</i>	<i>veha</i>	<i>bhavisziaszi</i>	leszesz
<i>avéla</i>	<i>avela</i>	<i>vela</i>	<i>bhavisziati</i>	lesz
<i>avásza</i>	<i>avaha</i>	<i>vaha</i>	<i>bhavisziamasz</i>	leszünk
<i>avéna</i>	<i>avena</i>	<i>vena</i>	<i>bhavisziatha</i>	lesztek
<i>avéna</i>	<i>avena</i>	<i>vena</i>	<i>bhaviszianti</i>	lesznek

ezenkívül még jelen és félmult ideje is van.

Országos Széchényi Könyvtár

JELEN IDŐ.

<i>aváv</i>	<i>avav</i>	<i>vava</i>		leszek
<i>avész</i>	<i>avesz</i>	<i>veha</i>		leszesz
<i>avél</i>	<i>avel</i>	<i>vela</i>		lesz
<i>avász</i>	<i>avasz</i>	<i>vaha</i>		leszünk
<i>avén</i>	<i>aven</i>	<i>vena</i>		lesztek
<i>avén</i>	<i>aven</i>	<i>vena</i>		lesznek

FÉLMULT IDŐ.

<i>avávasz</i>	<i>avavas</i>	<i>vavas</i>		levék
<i>avészasz</i>	<i>avehasz</i>	<i>vehasz</i>		levél
<i>avélasz</i>	<i>avelasz</i>	<i>velasz</i>		leve
<i>avászasz</i>	<i>avahasz</i>	<i>vahasz</i>		levénk
<i>avénasz</i>	<i>avenasz</i>	<i>venasz</i>		levétek
<i>avénasz</i>	<i>avenasz</i>	<i>venasz</i>		levének

török cz.		magyar cz.			
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor	
HATÁROZATLAN MÓD.					
<i>uvén</i>	<i>uvén</i>	<i>óvel, óven</i>	<i>óvel, úven,</i>	<i>óven úvel</i>	<i>úvel</i>
PARANCSOLÓ MÓD.					
<i>uv, ov uvén, ovén</i>	<i>uv uvén</i>	<i>óv óvén</i>	<i>óv, úv óven úven</i>	<i>úv úven</i>	<i>úv úven</i>
MULT RÉSZESÜLŐ.					
<i>ulinó (-i) uniló (-i)</i>	<i>ulinó (-i) uniló (-i)</i>	<i>óvlo (-i)</i>	<i>óvlo (-i) úlo (-i)</i>	<i>úlo</i>	
ÁLLAPOTJEGYZŐ.					
<i>uvindósz</i>	<i>uvindósz</i>	<i>óvindo óvindsz</i>	<i>óvindsz úvindsz</i>	<i>úvindsz</i>	
FOGLALÓ MÓD.					
JELEN IDŐ.					
<i>te uváv</i>	<i>te uváv</i>	<i>te óvav</i>	<i>te óvav, te úvav</i>	<i>te úvav</i>	
<i>te uvész</i>	<i>te uvész</i>	<i>te óvesz</i>	<i>te óvesz, te úvesz</i>	<i>te úvesz</i>	
<i>te uvél</i>	<i>te uvél</i>	<i>te óvel</i>	<i>te óvel, te úvel</i>	<i>te úvel</i>	
<i>te uvász</i>	<i>te uvász</i>	<i>te óvasz</i>	<i>te óvasz, te úvasz</i>	<i>te úvasz</i>	
<i>te uvén</i>	<i>te uvén</i>	<i>te óven</i>	<i>te óven, te úven</i>	<i>te úven</i>	
<i>te uvén</i>	<i>te uvén</i>	<i>te óven</i>	<i>te óven, te úven</i>	<i>te úven</i>	

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
----------	----------------	-----------	------------	------------

HATÁROZATLAN MÓD.

<i>avén</i>	<i>avel</i>	<i>vel</i>	<i>asz, asztun</i> <i>vasz, vasztun</i> <i>bhu, bhavitun</i>	lenni
-------------	-------------	------------	--	-------

PARANCSOLÓ MÓD.

<i>av</i> <i>avén</i>	<i>av, acs</i> <i>aven, acsen</i>	<i>ve, av</i> <i>ven</i>	<i>aidhi</i> <i>sza</i>	légy legyetek
--------------------------	--------------------------------------	-----------------------------	----------------------------	------------------

MULT RÉSZESÜLŐ.

<i>avló</i>	<i>avlo</i>	<i>velo, avelo</i>		lett
-------------	-------------	--------------------	--	------

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

<i>avindósz</i> <i>avindó</i>	<i>avindosz</i>	<i>vcindosz</i> <i>avindosz</i>	<i>tun</i>	levő
----------------------------------	-----------------	------------------------------------	------------	------

FOGLALÓ MÓD.

JELEN IDŐ.

<i>ti avóv</i>	<i>te avav</i>	<i>te vava</i>		hogy legyek
<i>ti avész</i>	<i>te avesz</i>	<i>te vaha</i>		hogy légy
<i>ti avél</i>	<i>te avel</i>	<i>te vela</i>		hogy legyen
<i>ti avász</i>	<i>te avasz</i>	<i>te vaha</i>		hogy legyünk
<i>ti avén</i>	<i>te aven</i>	<i>te vena</i>		hogy legyetek
<i>ti avén</i>	<i>te aven</i>	<i>te vena</i>		hogy legyenek

2. A CSELEKVŐ ÉS SZEN-

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor
JELENTŐ MÓD.				
JELEN IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>maráv</i>	<i>maráv</i>	<i>márav</i>	<i>márav</i>	<i>maráv</i>
<i>marész</i>	<i>marász (-ész)</i>	<i>máresz</i>	<i>máresz</i>	<i>marész</i>
<i>marél</i>	<i>marél (-él)</i>	<i>márel</i>	<i>márel</i>	<i>marél</i>
<i>marász</i>	<i>marász</i>	<i>márasz</i>	<i>márasz</i>	<i>marász</i>
<i>marén</i>	<i>marén</i>	<i>máren</i>	<i>máren</i>	<i>marén</i>
<i>marén</i>	<i>marén</i>	<i>máren</i>	<i>máren</i>	<i>marén</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyovav *</i>	<i>márdovav</i>	<i>márgyovav **</i>	<i>márgyovav **</i>	<i>márdovav</i>
<i>márgyovesz</i>	<i>márdovesz</i>	<i>márgyovesz</i>	<i>márgyovesz</i>	<i>márdovesz</i>
<i>márgyovel</i>	<i>márdovel</i>	<i>márgyovel</i>	<i>márgyovel</i>	<i>márdovel</i>
<i>márgyovasz</i>	<i>márdovasz</i>	<i>márgyovasz</i>	<i>márgyovasz</i>	<i>márdovasz</i>
<i>márgyoven</i>	<i>márdoven</i>	<i>márgyoven</i>	<i>márgyoven</i>	<i>márdoven</i>
<i>márgyoven</i>	<i>márdoven</i>	<i>márgyoven</i>	<i>márgyoven</i>	<i>márdoven</i>
FÉLMULT IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marávasz</i>	<i>maróvasz</i>	<i>máravahi</i>	<i>marávasz</i>	<i>maróvasz</i>
<i>marészasz</i>	<i>marészasz</i>	<i>máreszahi</i>	<i>maréhasz</i>	<i>marészasz</i>
<i>marélasz</i>	<i>marélasz</i>	<i>márelahi</i>	<i>marlasz</i>	<i>marélasz</i>
<i>marászasz</i>	<i>marászasz</i>	<i>máraszahi</i>	<i>marahasz</i>	<i>marászasz</i>
<i>marénasz</i>	<i>marénasz</i>	<i>márenahi</i>	<i>marnasz</i>	<i>marénasz</i>
<i>marénasz</i>	<i>marénasz</i>	<i>márenahi</i>	<i>marnasz</i>	<i>marénasz</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyovóvasz</i>	<i>márdovóvasz</i>	<i>márgyovahi</i>	<i>márgyovóvasz</i>	<i>márdovóvasz</i>
<i>márgyoveszasz</i>	<i>márdoveszasz</i>	<i>márgyoveszahi</i>	<i>márgyovehasz</i>	<i>márdoveszasz</i>
<i>márgyovelasz</i>	<i>márdovelasz</i>	<i>márgyovelahi</i>	<i>márgyovelasz</i>	<i>márdovelasz</i>
<i>márgyovaszasz</i>	<i>márdovaszasz</i>	<i>márgyovaszahi</i>	<i>márgyovahasz</i>	<i>márdovaszasz</i>
<i>márgyovenasz</i>	<i>márdovenasz</i>	<i>márgyovenahi</i>	<i>márgyovenasz</i>	<i>márdovenasz</i>
<i>márgyovenasz</i>	<i>márdovenasz</i>	<i>márgyovenahi</i>	<i>márgyovenasz</i>	<i>márdovenasz</i>

* Rövidült alakja: *márgyov, márgyosz, márgyol, márgyas, márgyon.*** " " *márgyov, márgyosz, márgyol, márgyas, márgyon.*

VEDŐ IGÉK RAGOZÁSA.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
JELENTŐ MÓD.				
JELEN IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>maráv (-an)</i>	<i>marav</i>	<i>marava</i> (agyon ütök)	<i>marâmi</i>	verek
<i>marész (-ó, -á)</i>	<i>maresz</i>	<i>mareha</i>	<i>maraszi</i>	versz
<i>marél</i>	<i>marel</i>	<i>marela</i>	<i>marati</i>	ver
<i>marász</i>	<i>marasz</i>	<i>maraha</i>	<i>marâmasz</i>	verünk
<i>marén</i>	<i>maren</i>	<i>marena</i>	<i>maratha</i>	vertek
<i>marén (-á)</i>	<i>maren</i>	<i>marena</i>	<i>maranti</i>	vernek
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyovav (-au) *</i>	<i>margyovav **</i>	<i>vava mardo</i>	<i>marai</i>	veretem
<i>márgyovesz (-ó, -á)</i>	<i>margyovesz</i>	<i>vcha mardo</i>	<i>maraszai</i>	veretel
<i>márgyovel</i>	<i>margyovel</i>	<i>vela mardo</i>	<i>maratai</i>	veretik
<i>márgyovasz</i>	<i>margyovasz</i>	<i>vaha mardo</i>	<i>marâmahai</i>	veretünk
<i>márgyoven</i>	<i>margyoven</i>	<i>vena mardo</i>	<i>maradhvai</i>	veretetek
<i>márgyoven</i>	<i>margyoven</i>	<i>vena mardo</i>	<i>marantai</i>	veretnek
FÉLMULT IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marósz</i>	<i>maravasz</i>	<i>maravesz</i>	<i>amaran</i>	verék
<i>marészasz</i>	<i>marehasz</i>	<i>marehesz</i>	<i>amarasz</i>	verél
<i>marelasz</i>	<i>marelasz</i>	<i>marelesz</i>	<i>amarat</i>	vere
<i>marászasz</i>	<i>marahasz</i>	<i>mahesz</i>	<i>amarâma</i>	verénk
<i>marénasz</i>	<i>marenasz</i>	<i>marenesz</i>	<i>amaratha</i>	verétek
<i>marénasz</i>	<i>marenasz</i>	<i>marenesz</i>	<i>amaran</i>	verének
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyovavasz</i>	<i>margyovavasz</i>	<i>vavesz mardo</i>	<i>amarai</i>	veretém
<i>márgyoveszasz</i>	<i>margyohasz</i>	<i>vchesz mardo</i>	<i>amaradhász</i>	veretél
<i>márgyovelasz</i>	<i>morgyolasz</i>	<i>velesz mardo</i>	<i>amarata</i>	vereték
<i>márgyovaszasz</i>	<i>margyovahasz</i>	<i>vahesz mardo</i>	<i>amarâmahai</i>	vereténk
<i>márgyovenasz</i>	<i>margyonasz</i>	<i>venesz mardo</i>	<i>amaradhvan</i>	veretétek
<i>márgyovenasz</i>	<i>margyonasz</i>	<i>venesz mardo</i>	<i>amaranta</i>	veretének

* Rövidült alakja: *márgyov, márgyosz, márgyol, márgyasz, márgyon.*** " " " *margyov, margyosz, margyol, margyasz, magyon.*

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor
MULT IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>margyóm</i>	<i>mardóm</i>	<i>márgyom</i>	<i>margyom</i>	<i>mardom</i>
<i>margyón</i>	<i>mardán</i>	<i>márgyal</i>	<i>margyan (-al)</i>	<i>mardal</i>
<i>margyász</i>	<i>mardász</i>	<i>márgyas</i>	<i>marda (-e)</i>	<i>mardasz</i>
<i>margyám</i>	<i>mardám</i>	<i>márgyam</i>	<i>margyam</i>	<i>mardam</i>
<i>margyán</i>	<i>mardán</i>	<i>márgyan</i>	<i>margyan</i>	<i>mardan</i>
<i>mardé</i>	<i>mardé</i>	<i>márde</i>	<i>marde</i>	<i>marde</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márdilyom</i>	<i>márdilom</i>	<i>márdilyom</i>	<i>márdilyom</i>	<i>márdilom</i>
<i>márdilyan</i>	<i>márdilan</i>	<i>márdilyal</i>	<i>márdilyal</i>	<i>márdilal</i>
<i>márdilyasz</i>	<i>márdilas</i>	<i>márdilyasz</i>	<i>mardila (-e)</i>	<i>márdile</i>
<i>márdilyam</i>	<i>márdilam</i>	<i>márdilyam</i>	<i>márdilyam</i>	<i>márdilam</i>
<i>márdilyan</i>	<i>márdilan</i>	<i>márdilyan</i>	<i>márdilyan</i>	<i>márdilan</i>
<i>márdile</i>	<i>márdile</i>	<i>márdile</i>	<i>márdile</i>	<i>márdile</i>
RÉGMULT IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>margyómasz</i>	<i>mardómasz</i>	<i>margyómahi</i>	<i>margyomasz</i>	<i>mardomasz</i>
<i>margyánasz</i>	<i>mardánasz</i>	<i>margyálahi</i>	<i>margyalasz</i>	<i>mardalasz</i>
<i>margyászasz</i>	<i>mardász</i>	<i>margyáhi</i>	<i>margyahasz</i>	<i>mardasz</i>
<i>margyámasz</i>	<i>mardámasz</i>	<i>margyámahi</i>	<i>margyamasz</i>	<i>mardamasz</i>
<i>margyánasz</i>	<i>mardánasz</i>	<i>margyánahi</i>	<i>margyanasz</i>	<i>mardanasz</i>
<i>margyászasz</i>	<i>mardász</i>	<i>mardéhi</i>	<i>mardehasz</i>	<i>mardasz</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márdilyomasz</i>	<i>márdilomasz</i>	<i>márdilyómahi</i>	<i>márdilyomasz</i>	<i>márdilomasz</i>
<i>márdilyanasz</i>	<i>márdilanasz</i>	<i>márdilyálahi</i>	<i>márdilyalasz</i>	<i>márdilanasz</i>
<i>márdilyaszasz</i>	<i>márdilaszasz</i>	<i>márdilyáhi</i>	<i>márdilyahasz</i>	<i>márdilaszasz</i>
<i>márdilyamasz</i>	<i>márdilamasz</i>	<i>márdilyámahi</i>	<i>márdilyamasz</i>	<i>márdilamasz</i>
<i>márdilyanasz</i>	<i>márdilanasz</i>	<i>márdilyánahi</i>	<i>márdilyanasz</i>	<i>márdilanasz</i>
<i>márdilyaszasz</i>	<i>márdilaszasz</i>	<i>márdiléhi</i>	<i>márdilehasz</i>	<i>márdilaszasz</i>

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
MULT IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>margyóm</i>	<i>margyom</i>	<i>mardom</i>	<i>limara</i>	vertem
<i>margyán</i>	<i>margyal</i>	<i>mardal</i>	<i>limarítha</i>	vertél
<i>margyász</i>	<i>margyas</i>	<i>mardasz</i>	<i>limara</i>	vert
<i>margyám</i>	<i>margyam</i>	<i>mardam</i>	<i>limaríma</i>	vertünk
<i>margyán</i>	<i>margyan</i>	<i>mardan</i>	<i>limara</i>	vertetek
<i>mardé</i>	<i>marde</i>	<i>marden</i>	<i>limarusz</i>	verték
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márdilyom</i>	<i>margyilyom</i>	<i>vejom mardo</i>	<i>limarai</i>	verettem
<i>márdilyan</i>	<i>margyilyal</i>	<i>vejal mardo</i>	<i>limariszai</i>	verettél
<i>márdilyasz</i>	<i>margyilyasz</i>	<i>vejasz mardo</i>	<i>limarai</i>	veretett
<i>márdilyam</i>	<i>margyilyam</i>	<i>vejam mardo</i>	<i>limarímahi</i>	verettünk
<i>márdilyan</i>	<i>margyilyan</i>	<i>vejan mardo</i>	<i>limaridhvai</i>	verettetek
<i>márdile</i>	<i>margyile</i>	<i>vejen mardo</i>	<i>limarirai</i>	verettek
RÉGMULT IDŐ				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>margyómasz</i>	<i>margyomasz</i>	<i>mardomesz</i>	<i>alimaran</i>	vertem vala
<i>margyónasz</i>	<i>margyalasz</i>	<i>mardalesz</i>	<i>alimarasz</i>	vertél vala
<i>margyászasz</i>	<i>margyahasz</i>	<i>mardahesz</i>	<i>alimarát</i>	vert vala
<i>margyómasz</i>	<i>margyamasz</i>	<i>mardamesz</i>	<i>alimaráma</i>	vertünk vala
<i>margyónasz</i>	<i>margyenasz</i>	<i>mardanesz</i>	<i>alimarata</i>	vertetek vala
<i>margyászasz</i>	<i>margyenasz</i>	<i>mardenesz</i>	<i>alimaran</i>	verték vala
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márdilyomasz</i>	<i>margyilyomasz</i>	<i>vejomesz mardo</i>	<i>alimarai</i>	verettem vala
<i>márdilyanasz</i>	<i>margyilyalasz</i>	<i>vejalesz mardo</i>	<i>alimarathasz</i>	verettél vala
<i>márdilyaszasz</i>	<i>margyilyahasz</i>	<i>vejahesz mardo</i>	<i>alimarata</i>	veretett vala
<i>márdilyamasz</i>	<i>margyilyamasz</i>	<i>vejamesz mardo</i>	<i>alimaramahi</i>	verettünk vala
<i>márdilyanasz</i>	<i>margyilyanasz</i>	<i>vejanesz mardo</i>	<i>alimaradhvan</i>	verettetek vala
<i>márdilyaszasz</i>	<i>margyilyanasz</i>	<i>vejenesz mardo</i>	<i>alimaranta</i>	verettek vala

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor
JÖVŐ IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>maráva</i>	<i>kamamaráva</i>	<i>márava</i>	<i>marava</i>	<i>maráva</i>
<i>marésza</i>	<i>kamamarésza</i>	<i>máresza</i>	<i>marcha</i>	<i>marésza</i>
<i>maréla</i>	<i>kamamaréla</i>	<i>márela</i>	<i>marela</i>	<i>maréla</i>
<i>marásza</i>	<i>kamamarásza</i>	<i>márasza</i>	<i>maraha</i>	<i>marásza</i>
<i>maréna</i>	<i>kamamaréna</i>	<i>márena</i>	<i>marena</i>	<i>maréna</i>
<i>maréna</i>	<i>kamamaréna</i>	<i>márena</i>	<i>marena</i>	<i>maréna</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyováva</i>	<i>mardováva</i>	<i>márgyovava</i>	<i>margyovava</i>	<i>mardováva</i>
<i>margyovésza</i>	<i>mardovésza</i>	<i>márgyovesza</i>	<i>margyoveha</i>	<i>mardovésza</i>
<i>mærgyovéla</i>	<i>mardovéla</i>	<i>márgyovela</i>	<i>margyovela</i>	<i>mardovéla</i>
<i>margyovásza</i>	<i>mardovásza</i>	<i>márgyovasza</i>	<i>margyovaha</i>	<i>mardovásza</i>
<i>margyovéna</i>	<i>mardovéna</i>	<i>márgyovena</i>	<i>margyovena</i>	<i>mardovéna</i>
<i>margyovéna</i>	<i>mardovéna</i>	<i>márgyovena</i>	<i>margyovena</i>	<i>mardovéna</i>
HATÁROZATLAN MÓD.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marén</i>	<i>marél</i>	<i>márel, máren</i>	<i>marel, maren</i>	<i>marél</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyovén</i>	<i>mardovél</i>	<i>márgyovel, márgyoven</i>	<i>margyovel, margyoven</i>	<i>mardovél</i>
PARANCSOLÓ MÓD.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>mar</i>	<i>mar</i>	<i>mar</i>	<i>mar</i>	<i>mar</i>
<i>marász, marén</i>	<i>marász, marén</i>	<i>márasz, máren</i>	<i>marasz, maren</i>	<i>marász, marén</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyov</i>	<i>márdov</i>	<i>márgyov</i>	<i>margyov</i>	<i>mardov</i>
<i>márgyoven</i>	<i>márdoven</i>	<i>márgyoven</i>	<i>margyoven</i>	<i>mardoven</i>
MULT RÉSZESÜLŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>mardó</i>	<i>mardó</i>	<i>márdó</i>	<i>mardo</i>	<i>mardo</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyoválo</i>	<i>mardoválo</i>	<i>márgyovaló</i>	<i>margyoválo</i>	<i>mardovaló</i>

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
JÖVŐ IDŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>asz ti mardo (-dv)</i>	<i>marava</i>	<i>marava</i>	<i>marszjámi</i>	verendek
<i>asz ti marész (-ó, -á)</i>	<i>mareha</i>	<i>mareha</i>	<i>marszjaszi</i>	verendesz
<i>asz ti marél</i>	<i>marela</i>	<i>marela</i>	<i>marszjati</i>	verend
<i>asz ti mardsz</i>	<i>maraha</i>	<i>maraha</i>	<i>marszjâmasz</i>	verendünk
<i>asz ti marén</i>	<i>marena</i>	<i>marena</i>	<i>marszjatha</i>	verendetek
<i>asz ti mará (-én)</i>	<i>marena</i>	<i>marena</i>	<i>marszjanti</i>	verendenek
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>asz ti margyován (-dv)</i>	<i>margyovava</i>	<i>vava mardo</i>	<i>marszjai</i>	verve leszek
<i>asz ti margyovész (-ó, -á)</i>	<i>margyoveha</i>	<i>vcha mardo</i>	<i>marszjaszai</i>	verve leszesz
<i>asz ti margyovél</i>	<i>margyovela</i>	<i>vela mardo</i>	<i>marszjaiti</i>	verve lesz
<i>asz ti margyovász</i>	<i>margyovaha</i>	<i>vaha mardo</i>	<i>marszjâmahai</i>	verve leszünk
<i>asz ti margyovén</i>	<i>margyovena</i>	<i>vena mardo</i>	<i>marszjadkvai</i>	verve lesztek
<i>asz ti margyová (-én)</i>	<i>margyovena</i>	<i>vena mardo</i>	<i>marszjantai</i>	verve lesznek
HATÁROZATLAN MÓD.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marél (-én)</i>	<i>marel</i>	<i>marela</i>	<i>maran</i>	verni
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyovél (-én)</i>	<i>margyovel</i>	<i>velá marela</i>	<i>maran</i>	veretni
PARANCSOLÓ MÓD.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>mar</i> <i>marász, marén</i>	<i>mar</i> <i>marasz, maren</i>	<i>mar</i> <i>maraha, marena</i>	<i>mara</i> <i>marâma, marata</i>	verj verjünk, verjetek
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>márgyov</i> <i>márgyoven</i>	<i>margyov</i> <i>margyon</i>	<i>vcha mardo</i> <i>vena mardo</i>	<i>maraszva</i> <i>marâmahâi, maradkvan</i>	légy verve legyetek verve
MULT RÉSZESÜLŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>mardo</i>	<i>mardo</i>	<i>mardo</i>	<i>martavat, marvasz</i>	vert
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyovalo</i>	<i>margyovlo</i>	<i>mardo vela</i>	<i>martasz, martânasz</i>	veretett

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántuli	kárpáti	vándor
ÁLLAPOTJEGYZŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marindósz</i>	<i>marindósz</i>	<i>márindo, márinDOSZ</i>	<i>marindo, marinDOSZ</i>	<i>marinDOSZ</i>
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyovindósz *</i>	<i>mardovindósz</i>	<i>márgyovindosz</i>	<i>margyovindosz</i>	<i>mardovindosz</i>

3. A LÉTIGE KÜLÖNÖS HASZNÁLATA.

(A cseh-morva tájszólásban.)

a) A MAGYAR «VAN NEKEM»-NEK MEGFELELŐLEG.

JELENTŐ MÓD.

JELEN IDŐ.		I. FÉLMULT IDŐ.		2. FÉLMULT IDŐ.	
<i>mange</i>	} van	<i>mange</i>	} vála	<i>mange</i>	} lön
<i>tuke</i>		<i>tuke</i>		<i>tuke</i>	
<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>	
<i>amenge</i>		<i>amenge</i>		<i>amenge</i>	
<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>	
<i>lenge</i>		<i>lenge</i>		<i>lenge</i>	

RÉGMULT IDŐ.		JÖVŐ IDŐ.	
<i>mange</i>	} lett vála	<i>mange</i>	} leend (lenni fog)
<i>tuke</i>		<i>tuke</i>	
<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>	
<i>amenge</i>		<i>amenge</i>	
<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>	
<i>lenge</i>		<i>lenge</i>	

HATÁROZATLAN MÓD.

t'avel = lenni

MULT RÉSZESÜLŐ.

mange avlo (stb.) = nekem lett

PARANCSOLÓ MÓD.

tuke av = legyen neked
tumende aven = legyen nektek

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

mange avindosz (stb.) = nekem leve

Ily összeköttetéseknél a cigányok gyors beszéd közben hibás rövidítéseket tesznek és a tulajdonító ragot, *-ge-t*, *-ke-t* elejtik, mi által a személyes névmás a birtokos esetben jut, p. o.

man ehi kher the tut ehi bár = nekem házam van és neked kerted, *mange ehi kher the tuke ehi bár* helyett.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	magyarázat
ÁLLAPOTJEGYZŐ.				
CSELEKVŐ ALAK.				
<i>marindó</i>	<i>marindosz</i>	<i>marindosz</i>	<i>martun</i>	verve
SZENVEDŐ ALAK.				
<i>margyovindó</i>	<i>margyovindosz</i>	<i>marindosz vela</i>	<i>martun</i>	veretve

3. A LÉTIGE KÜLÖNÖS HASZNÁLATA.

(A cseh-morva tájszólásban.)

b) RÉSZESÜLŐVEL EGYSZERŰ SZENVEDŐ IGE GYANÁNT.

JELENTŐ MÓD.

JELEN IDŐ		I. FÉLMÚLT IDŐ.		2. FÉLMÚLT IDŐ.	
<i>szom</i>	üttetem	<i>szomasz</i>	üttetém	<i>avavasz</i>	} <i>kurdo (-gyi)</i>
<i>szal</i>	<i>kurdo (-gyi)</i> üttetel	<i>szalasz</i>	<i>kurdo (-gyi)</i> üttetél	<i>avehasz</i>	
<i>hi</i>	üttetik	<i>hasz</i>	ütteték	<i>avelasz</i>	} <i>kurde</i>
<i>szam</i>	üttetünk	<i>szamasz</i>	ütteténk	<i>avahasz</i>	
<i>szan</i>	<i>kurde</i> üttettek	<i>szanasz</i>	<i>kurde</i> üttetétek	<i>avenasz</i>	} <i>kurde</i>
<i>hisz</i>	üttetnek	<i>hasz</i>	üttetének	<i>avenasz</i>	

RÉGMULT IDŐ.

JÖVŐ IDŐ.

<i>avlyomasz</i>	üttettem	} <i>vala</i>	<i>avava</i>	üttetendem
<i>avlyalasz</i>	<i>kurdo (-gyi)</i> üttettél		<i>aveha</i>	<i>kurdo (-gyi)</i> üttetendél
<i>avlyahasz</i>	üttetett		<i>avela</i>	üttetendik
<i>avlyamasz</i>	üttettünk		<i>avaha</i>	üttetendünk
<i>avlyanasz</i>	<i>kurde</i> üttettetek		<i>avena</i>	<i>kurde</i> üttetendetek
<i>avlyanasz</i>	üttettek		<i>avena</i>	üttetendnek

HATÁROZATLAN MÓD.

t'avel kurdo (-gyi) = üttetni

PARANCSOLÓ MÓD.

acs kurdo (-gyi) = üttess
acsen kurde = üttessetek

MULT RÉSZESÜLŐ.

avlo kurdo = üttetett

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

avindosz kurdo (-gyi) = üttetve

* Az orosz cigányok követik a török cigányok ragozását és csak a múlt időben térnek el következőleg :

margyóm = vertem,
margyán = vertél,
margyá = vert

margyám = vertünk,
mardé = vertetek,
mardé = vertek.

c) RÉSZESÜLŐVEL EGYSZERŰ CSELEKVŐ IGE GYANÁNT.

Az ige használt mult részesülők a következők: *terdo* = állott, *besto* = ült, *szuto* = feküdt, *paslo* = feküdt. Ezen utóbbihoz hiányzik a cseh-morva tájszólásban az ige, míg a magyar czigányoknál megvan: *pásav* = fekszem, *páslyol* = feküdt.

JELENTŐ MÓD.

JELEN IDŐ.		I. FÉLMULT IDŐ.		2. FÉLMULT IDŐ.					
<i>szom</i>	} <i>terdo</i> (<i>tergyi</i>)	} <i>szomasz</i> <i>szalasz</i> <i>hasz</i>	} állék állál állá	} <i>avavas</i> <i>avehasz</i> <i>avelasz</i>	} <i>terdo</i> (<i>tergyi</i>)				
<i>hi</i>						} állunk álltok állnak	} állánk állátok állának	} <i>avahasz</i> <i>avenasz</i> <i>avenasz</i>	} <i>terde</i>
<i>szam</i>									

RÉGMULT IDŐ.

<i>avlyomasz</i>	} <i>terdo</i> (<i>tergyi</i>)	} álltam álltál állt	} <i>vala</i>	
<i>avlyalasz</i>				} álltunk álltatok álltak
<i>avlyasz</i>				
<i>avlyamasz</i>	} <i>terde</i>	} álltunk álltatok álltak		
<i>avlyanasz</i>				
<i>avlyasz</i>				

JÖVŐ IDŐ.

<i>avava</i>	} <i>terdo</i> (<i>tergyi</i>)	} állandok állandasz álland állandunk állandatok állandanak
<i>aveha</i>		
<i>avela</i>		
<i>avaha</i>	} <i>terde</i>	} állandok állandasz álland állandunk állandatok állandanak
<i>avena</i>		
<i>avena</i>		

HATÁROZATLAN MÓD.

avel terdo (*tergyi*) = állni

PARANCSOLÓ MÓD.

acs terdo = állj
acsen terde = álljatok

MULT RÉSZESÜLŐ.

avlo terdo = állt

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

avindosz terdo = állva

4. SZEMÉLYTELEN IGÉK.

a) Vannak igék, melyek mindig önállóan és személytelenül használatnak, ezek az időragot az egyes szám harmadik személyében veszik föl.

Ezen igék a következők:

dukhál tör. ol. *dúkhal* magy. *dukhál* csm. ném. = fáj,
treból tör. ol. *trébol* magy. *trebol* csm. ném. = kell.

Az oláh cigányok még az alábbiakat is használják személytelenül, a jelen, félmult és jövő időben :

fal = tetszik, rémlik; *aresól* = elég; *sz'aleól* = tetszik, kedves; *realól* = kellemes; *trasz* = mindegy, semmi; — *trebul* = kell; *trebuleasz* = kelle; *trebula* = kellend.

fal ma = tetszik nekem; *faleasz szo* = tetszék neki; *fala tu* = fog neked tetszeni.

dukhál a török cigányoknál = 1. fájni, 2. szeretni, p. o. *me csucsiá dukhána* = csecseim fájnak; — *O dakar terélasz jekh graszniá, dukhalasz láke but* = A királynak volt egy kanczája, nagyon szerette.

A törökök is a különböző idők szerint alkalmazzák.

JELENTŐ MÓD.

(Cseh-morva.)

JELEN IDŐ.		FÉLMULT IDŐ.		MULT IDŐ.	
<i>mange</i>	} <i>dukhál</i> } fáj	<i>mange</i>	} <i>dukhélasz</i> } fája	<i>mange</i>	} <i>dukhlyasz</i> } fájt
<i>tuke</i>		<i>tuke</i>		<i>tuke</i>	
<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>	
<i>amenge</i>		<i>amenge</i>		<i>amenge</i>	
<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>	
<i>lengé</i>		<i>lengé</i>		<i>lengé</i>	

RÉGMULT IDŐ.

<i>mange</i>	} <i>dukhlyahasz</i> } fájt vala	nekem
<i>tuke</i>		neked
<i>leszke (lake)</i>		neki
<i>amenge</i>		nekünk
<i>tumenge</i>		nektek
<i>lengé</i>		nekik

JÖVŐ IDŐ.

<i>mange</i>	} <i>dukhala</i> } fájand	nekem
<i>tuke</i>		neked
<i>leszke (lake)</i>		neki
<i>amenge</i>		nekünk
<i>tumenge</i>		nektek
<i>lengé</i>		nekik

HATÁROZATLAN MÓD.

dukhál = fájni

PARANCSOLÓ MÓD.

dukh tuke = fájjo neked*dukhen tumende* = fájjon nektek

MULT RÉSZESÜLŐ.

dukhlo = fájt *

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

dukhindosz = fájva* A török cigányoknál: *dukhano*.

b) LEL ÉS DEL.

lel = venni és *del* = adni igék is használatnak személytelenül némely főnevekkel összekötve.

Ha ezen főnevek az egyes számban állnak, a dolognak egyszeri, ha többesben, gyakori voltát jelentik.

Ezen főnevek a következők:

csik mgy. csm. ném.* = prüsszentés; *koczkarida* mgy. csm. = bőfögés; ezek *lel*-lel járnak.

ril mgy. csm. ném.** = fing; *garda* ném. = őr; *brsind* mgy. csm. *brisind* ném. = eső; ezek *del*-lel járnak; így a tör. *mindzs* = pina, *mindzsé dén* = nemzeni.

« BÖFÖG ÖK. »

JELENTŐ MÓD.

JELEN IDŐ.		FÉLMULT IDŐ.		MULT IDŐ.				
<i>mange</i>	} <i>lel koczkarida</i>	bőfögök	} <i>lelász koczkarida</i>	bőfögék	} <i>lyilyasz koczkarida</i>			
<i>tuke</i>		bőfögész		bőfögél		<i>mange</i>	bőfögtem	
<i>leszke (lake)</i>		bőfög		<i>leszke (lake)</i>		bőföge	<i>tuke</i>	bőfögtél
<i>amenge</i>		bőfögünk		<i>amenge</i>		bőfögénk	<i>leszke (lake)</i>	bőfögött
<i>tumenge</i>		bőfögtek		<i>tumenge</i>		bőfögétek	<i>amenge</i>	bőfögöttünk
<i>lenge</i>		bőfögnek		<i>lenge</i>		bőfögének	<i>tumenge</i>	bőfögöttetek
				<i>lenge</i>	bőfögtek			

RÉGMULT IDŐ.

<i>mange</i>	} <i>lelahasz koczkarida</i>	bőfögtem	} <i>vala</i>
<i>tuke</i>		bőfögtél	
<i>leszke (lake)</i>		bőfögött	
<i>amenge</i>		bőfögöttünk	
<i>tumenge</i>		bőfögöttetek	
<i>lenge</i>		bőfögtek	

JÖVŐ IDŐ.

<i>mange</i>	} <i>lela koczkarida</i>	bőfögendek
<i>tuke</i>		bőfögendesz
<i>leszke (lake)</i>		bőfögend
<i>amenge</i>		bőfögendünk
<i>tumenge</i>		bőfögendetek
<i>lenge</i>		bőfögendének

HATÁROZATLAN MÓD.

te lel koczkarida = bőfögni

PARANCSOLÓ MÓD.

lel tuke koczkarida = bőfögj
lelen tumenge koczkarida = bőfögjetek

MULT RÉSZESÜLŐ.

lyilo koczkarida = bőfögött

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

lindosz koczkarida = bőfögve

* Azonkívül ném. *csiklovela* és ** *riladela*.

« BÖFÖGETEK. »

JELENTŐ MÓD.

JELEN IDŐ.		FÉLMULT IDŐ.		MULT IDŐ.	
<i>mange</i>	} <i>len koczkaridi</i>	<i>mange</i>	} <i>lenasz koczkaridi</i>	<i>mange</i>	} <i>lyile koczkaridi</i>
<i>tuke</i>		<i>tuke</i>		<i>tuke</i>	
<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>	
<i>amenge</i>		<i>amenge</i>		<i>amenge</i>	
<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>	
<i>lenge</i>		<i>lenge</i>		<i>lenge</i>	

RÉGMULT IDŐ.		JÖVŐ IDŐ.	
<i>mange</i>	} <i>lyilyenasz koczkaridi</i>	<i>mange</i>	} <i>lena koczkaridi</i>
<i>tuke</i>		<i>tuke</i>	
<i>leszke (lake)</i>		<i>leszke (lake)</i>	
<i>amenge</i>		<i>amenge</i>	
<i>tumenge</i>		<i>tumenge</i>	
<i>lenge</i>		<i>lenge</i>	

HATÁROZATLAN MÓD.

te len koczkaridi = böfögetni

PARANCSOLÓ MÓD.

len tuke koczkaridi = böfögess
lenen tumende koczkaridi = böfögessetek

MULT RÉSZESÜLŐ.

lyilo koczkaridi = böfögetett

ÁLLAPOTJEGYZŐ.

lindosz koczkaridi = böfögetve

Ép így lehet ragozni ezen főnevet *del* = adni igével.

5. «-HAT», «-HET».

Személytelen igék által fejeztetik ki, melyek az igeragozásnál a személyes névmás és az ige között állanak és ennek minden módjait és ideit változatlanul követik.

Ezen igék a következők:

a) *saj* magy. csm. ném. = -hat, -het.

P. o. *me saj dzsav* = mehetek;
me saj gelyom = mehettem;
me saj dzsava = mehetendek;
me saj dzsavasz = meheték;
me saj gelyomasz = mehettem vala; stb.

b) *haszti, hasti, szaszti, szasti* = -hat, -het.

Használatos némely magyar és valamennyi német cigánynál *saj* helyett; p. o.

tu haszti aveha khere ném. = haza jöhetsz;

tu szaszti prasztesz te mangel mgy. = szaladhatsz koldulni.

Tagadólag: *nasztyi, nastyi* mgy. csm. = nem -hat, -het.

me nastyi mérav csm. mgy. = nem halhatok meg,

me nastyi méravasz „ = nem halhaték meg,

me nastyi műlyom „ = nem halhattam meg,

me nastyi műlyomasz „ = nem halhattam vala meg,

me nastyi merava „ = nem fogok meghalhatni.

me naszti csordom ke jon dikhlen man ném. = nem lophattam, mert ők láttak engemet.

saj stb. önálló ige gyanánt is szerepelhet. Így:

<i>me saj</i>	= tudok,	<i>amen szastyi</i>	= tudunk,
<i>tu saj</i>	= tudsz,	<i>tumen szastyi</i>	= tudtok,
<i>jov (joj) saj</i>	= tud,	<i>jon szastyi</i>	= tudnak.

me nastyi = nem tudok,

tu nastyi = nem tudsz,

jov (joj) nastyi = nem tud.

6. «KELL».

hum (te) tör. mgy. csm. *hun (te)* ném. = kell (hogy).

hum után mindig *te* = hogy kötőszó áll. Sok cigány *muszinav*-ot mond helyette, a mi a magyar muszájjal összevág. Származása eredetileg német, de csak magyar és cseh-morva cigányoknál

hallható, a német cigányok nem ismerik, tehát e nyelv a magyarból vehette át.

me hum te chav = ennem kell,

me hum te chávasz = ennem kelle,

me hum te chályom = ennem kellett,

me hum te chályomasz (chályomahi) = ennem kellett vala.

me hum te cháva = majd ennem kell,

tu hum te chá = kell hogy egyél; *tumen hum te chán* = kell hogy egyetek; *me muszinav te dav tuke chürde lóvesz* = kell hogy adjak neked kis pénzt.

na hum te mgy. csm. tör., *na hun te* ném. = nem kell.

me na hum te poczinav csm. = nem kell fizetnem; *tu na hum te dzsasz upre likhelo* mgy. = nem kell hogy a vásárra menj.

Országos Széchényi Könyvtár

III. FEJEZET.

A NEVEK.

6. §.

A NEVEK NEME.

A cigány csak két nemet ismer, a hím- és nőnemet; a hím-nem rendes végbetűje *-o* vagy mássalhangzó, a nőnemé *-i* vagy mássalhangzó, vannak azonban kivételesen *-a* végű hímnemű és nőnemű főnevek is; a *-ben, -pen, -be, -pe, -bo, -po* végű igei főnevek mind hímneműek. Az idegen nyelvekből fölvelt *-osz, -isz* végűek hímneműek, *-ka, -icza* nőneműek; p. o.

<i>kligyengero</i> hn. = lakatos,	<i>kligyengeri</i> nőn. = lakatosné.
<i>dzsukel</i> ném. hn.	<i>dzsukli</i> ném. nőn.
<i>csuklo</i> csm. hn.	<i>csuklyi</i> csm. nőn.
<i>csukel</i> mgy. hn.	<i>csukli</i> mgy. nőn.
<i>csirkulo</i> ném. hn.	<i>csirkuli</i> ném. nőn.
<i>csiriklo</i> csm.mgy.hn.	<i>csiriklyi</i> csm. nőn.
<i>bálo</i> mgy.csm.hn.	<i>bályi</i> csm. nőn.
<i>balo</i> ném. hn.	<i>báli</i> mgy. nőn.
	<i>bali</i> ném. nőn.

Melléknevek: *báro* hn., *bári* nőn. mgy. csm. ném. = nagy,
phúro hn., *phúri* nőn. « « « = öreg,
silalo hn., *silali* nőn. mgy. *silelo* hn. ném. *sileli* nőn. ném. = hideg,
silalo hn., *silalyi* nőn. csm. = hideg, mint főnév: *silalyi* = hidegtelelés.

Mult részesülő: *mardo* hn., *mardi* nőn. mgy. ném., *margyi* csm. nőn. = vert.

Kivételek.

Élettelen jelentő *-i* végű főnevek olykor kivételesen hímnemű használatban is előfordulnak, mert a cigány általában nem igen szigorú a nem alkalmazásában, p. o. következőket gyakran hallani majd hímnemű, majd nőnemű végzetekkel:

vogyi = lélek, *vogyákeró* nőn.; *vogyészkeró* hn.mn. = lelkes, léleké;
pányi = víz, *pányákeró* nőn.; *pányészkeró* hn. mn. = vizé.

A mellékneveknél nincsen kivétel: a mássalhangzóval végződők mind a két nemben változatlanul maradnak, p. o. *sukar* hn. és nőn. mn. = szép.

7. §.

A FŐNEVEK KÉPZÉSE.

1. Vannak töffőnevek, p. o. *rom* hn. = cigány, *romni* nőn. = cigánynő.

2. A melléknevek és mult részesülők főnevekkül használatnak és ez esetben névelő van előttük, p. o.

o báro hn., *i bári* nőn. = a nagy;

o rusto hn., *i rustyi* nőn. mr. = a haragos.

3. Némely melléknevek és mult részesülők változatlan alakban különös értelmű főnevek gyanánt is szerepelnek, p. o.

parno (i) mn. = fehér, *párnyi* csm. nőn. főn. = kréta.

kálo (i) mn. = fekete, *kálo* hn. főn. ném. = kéménysöprő;
kályi nőn. főn. csm. = ténta, kolimász; *phurdo (gyi)* mr. csm. = fölfújt, *phurdinyi* nőn. főn. csm. = menyét; *phurdo (i)* mr. mgy. = fölfújt, fújt; *phurdini* nőn. főn. mgy. = trombita, kürt; *purdinó* hn. főn. tör. = puska; *murado (gyi)* mr. csm. mgy. = nyirt; *muradi* mgy., *muragyi* csm. nőn. főn. = borotva.

4. Az igei főnevek képzésénél tulajdonkép a nőnemű melléknevből lesz hímnemű főnév, p. o. *dzar* nőn. főn. = szőr; *dzaralyi* nőn. mn. = szőrös; *dzaralyipen* hn. főn. = szőrösség.

5. A *-ben*, *-pen*, *-be*, *-pe*, *-bo*, *-po* képzők összevágának a magyarság, -ség, -ás, -és főnévképzőkkel. Az igeik parancsoló módjához vagy mult részesülőhöz járulva, szintén főneveket képeznek; ha a

parancsoló mód mássalhangzóval végződik, *-i* tétetik közbe, ha magánhangzóval végződik, ennek helyébe járul az *i*. A mult részesülő nőnemű alakjához közvetlenül járul. Olykor könnyebb kiejtés végett mássalhangzó is elmarad.

Mult részesülőből csak a szenvedő alakban képezhető, p. o. pm. *chav* = egyél, *chaben* főn. = evés; *csór* = lopj, *csóriben* főn. = lopás; *csór* = tolvaj.

pm. *barar* = nagyobbíts; *bararipen* = nagyobbítás; *csórav* = lopass; *csóraviben* = lopatás.

mr. *barilo (i)* = nagyobbodott; *barilipen* = nagyobbodás;

mn. *baro (i)* = nagy; *baripen* = nagyság; *szasztó (i)* = egészséges; *szasztipen* = egészség.

Kivétel van a német cigányoknál, kik a *-ben*, *-pen* képzőt a melléknév és mult részesülő hímnemű alakjához csatolják, olykor a mult részesülő ragját egészen vagy részben elejtik, és mássalhangzóhoz is ragasztják, p. o.

mn. *baro* = nagy, *baropen* = nagyság; *sukker* = szép, *sukkerpen* = szépség; *szasztó* = egészséges, *szasztopen* = egészség; *naszelo* = beteg, *naszelopen* = betegség;

mr. *szovalo* = álmos, *szovapen* = álmoság;

pm. *parker* = köszönj, *parkerpen* = köszönés; *sztaker* = lépj, *sztakerpen* = lépés;

jelen idő: *dava* = adok, *davapen* = adás; *khelava* = játszom, *khelapen* = játszás.

Innen kiviláglik, hogy a parancsoló módhoz egyszerűen hozzá ragasztják, ép úgy a jelen idő első személyéhez vagy olykor a *va*-t elejtik.

Egy esetben egészen szabálytalanul is találni ezen képzést:

chav pm. = egyél, éjszакnémet cigányoknál *chaven* = evés, Württembergben és Muttershausenben Nassauban: *chaben*.

6. A cseh-morva cigányok és néhány felső vidéki és erdélyi magyar cigány idegen főnevekhez *-isz*, *-osz* végzetet csatol, mely a német cigányoknál és más magyaroknál *-i*, *-o*-nak hangzik; p. o.

csaplarisz hn. főn. = csapláros, *dombosz*, *dombo* hn. főn. = domb, *forosz* hn. főn. = város, *harangosz* hn. főn. = harang, *hegyosz* hn. főn. = hegy, *párosz* = pára, *szilabisz* = fogó, *zvirisz* = kalapács, ezek mind hímneműek.

A magyar cigányoknál így hangzanak ezek: *csaplaro* = csap-

láros, *fóro* = város, *hegyu* = hegy, *hambro* = kalapács. Az idegen szóknak *-isz*, *-osz*-on való végződtésére a görög nyelvből kölcsönzött szók mintája szoktatta a cigányokat, p. o. *forosz* = város, *kokalosz* = csont.

8. §.

NÖNEMŰEK KÉPZÉSE HÍMNEMŰEKBŐL.

1. A legtöbbször az *-o* egyszerűen *i*-vé változik, és ez alkalommal a cseh-morva, oláh és sok magyar cigánynál *n*, *l*, *d*, *t*, *st*, *szt* átváltoznak *ny*, *ly*, *gy*, *ty*, *sty*, *szty*-vé, p. o. *phivlo*, *phivlyi* csm. = özvegy.

2. Olykor nőnemű főneveknek a magyar és cseh-morva cigányoknál *-ni*, *-nyi*, a németeknél *-nin* a képzője, mely főképp élő jelentőknél fordul elő; p. o.

kahnyi csm., *kánhi* mgy. Hont, *kányha* mgy. Tolna, *kachnin* ném. = tyúk;

rom mgy. csm. ol. ném. tör. = cigány; *romni* tör. mgy. ném., *romnyi* csm. ol. mgy. = cigánynő;

guruv mgy. tör. csm., *guro* ném. = bika, *guruvni* tör. mgy. ol., *guruvnyi* csm., *gurumni* ném. = tehén.

bákro mgy., *bakró* tör., *bakro* csm., *bako*, *vulakro* ném. = kos; *bákri* mgy., *bakri* tör., *bakri* csm., *baki* ném., *vulakri* ném. = juh, szanszkrit: *búkka*, *brikka* = juh; *varkara* = fiatal állat.

3. Némely eredeti cigány főnév *-icza* képzőt vesz föl, p. o.

lurdo csm. ném., *lukeszto* mgy. = katona; *lurgyicza* csm., *lukeszti* mgy. = katonanő;

csór mgy. tör. csm. ol. ném. = tolvaj; *csoricza* csm. = tolvajnő; hind: चोर *csor* = tolvaj.

4. Az idegen *-osz* képzővel végződők a cseh-morva cigányoknál *-kinya* képzőt vesznek föl; p. o. *narodosz* csm. = barát, *narodoszkinya* csm. = barátnő. Az *-osz* olykor el is marad, p. o. *szaszosz* csm. = német, *szaszkinya* csm. = német nő.

5. Az idegen *-isz* képzővel végződők *ka* képzőt vesznek föl, p. o. *verbirisz* csm. = táncos, *verbirka* csm. = táncosnő; itt is gyakran elvész az *-isz*.

6. Sok hímnemű főnévnek eltérő saját nőnemű neve is van, p. o.

basnó tör., *basno* mgy. csm., *paslo* ném. = kakas; *kaini*, *kaghni* tör., *kanhi*, *csavri* mgy., *kahnyi*, *csavri* csm., *kaghni* ol., *kachnin*, *csavrin* ném. = tyúk; *papin* tör., *papin* mgy. csm. ol. ném. vagy *muri* csm., *porlin* ném. = lúd, *gunarisz* csm. = gunár.

9. §.

A MELLÉKNEVEK KÉPZÉSE.

I. A BIRTOKOS KÉPZŐVEL.

A cigány nyelvnek nincs birtokos esete, a mit annak használ, tulajdonkép melléknév. Minden tő átalakítható melléknévvé, a himnemű *-eszkero* hn., *-eszkeri* nőn., *-eszkere* tsz., és nőnemű: *-akero* hn., *-akeri* nőn., *-akere* tsz. képzővel, föltéve, hogy a tő és az ujonnan képzett névben rejlő cselekvés egy személyű vagy tárgyú; ha több személyű vagy tárgyú a képző, *-engero* hn., *-engeri* nőn., *-engere* tsz. mind a két nemben.

Ezen képző a tájszólások szerint következőleg hangzik:

török: *-észkoro* (*i, e*) hn., *-ákoró* (*i, e*) nőn., *-éngoro* (*i, e*) tsz.
magyar: *-észkero* (*i, e*) hn., *-ákeró* (*i, e*) nőn., *-éngero* (*i, e*) tsz.
cseh-morva: *-eszkero* (*i, e*) hn., *-ákeró* (*i, e*) nőn., *-engero* (*i, e*) tsz.
oláh: *-ískoro* (*i, e*) hn., *-ákoró* (*i, e*) nőn., *-éngoro* (*i, e*) tsz.

A német, szerb és szirmiai a magyart követik, de van szerb és szirmiai cigány, a ki az oláhot vette föl. Alföldi ol. *-ehko* hn., *-áko* nőn., *-engo* tsz.

Ezen képző végbetűje azon nemet és számot jelöli, mely az új nevet illeti, p. o.

<i>porészkero</i> (<i>i</i>) = egytollas,	<i>rikákeró</i> (<i>i</i>) = egyoldalos,
<i>porészkere</i> = egytollasok,	<i>rikákere</i> = egyoldalosak,
<i>poréngero</i> (<i>i</i>) = többtollas,	<i>rikéngero</i> (<i>i</i>) = többoldalos,
<i>poréngere</i> = többtollasok,	<i>rikéngere</i> = többoldalosok.

A nőnemű *-ákeró* (*i, e*) előtt a török, magyar, oláh, szerb, szirmiai és cseh-morva cigányoknál *d, l, n, t, st* és *szt* átváltoznak *gy, ly, ny, ty, st* és *szt*-vé.

2. A CSELEKVŐ ÉS SZENVEDŐ KÉPZŐVEL.

A német cigányoknak van egy cselekvő melléknév képzőjük *-pászkeró (-i, -e)* és egy szenvedő *-mászkeró (-i, -e)*. Az első élő és látszólag élő vagy mozgó személyt vagy tárgyat jelölő nevek képzésére szolgál, a második az élettelenek és mozdulatlanakéra, mindkettőre az alföldi ol. *-mahko, -mehko, -mohko*.

A magyar és cseh-morva cigányoknál ezen képző különbség nélkül *-pnászkeró (-i, -e)* *-bnászkeró (-i, -e)*; ha mássalhangzóhoz járul, *-i* tétetik elébe. Ezen melléknevek majdnem mind főnév gyanánt is használatosak.

- német: *chacs* pm. *chacsemászkeró* = égő; *chacsemászkeró szaszter* = égő (izzó) vas,
chacsepászkeró csv. = égő; *chacsepászkeró kast* = gyufa,
chacsepászkeró hn. főn. = borszeszétető.
blada pm. *bladamászkeri* nőn. főn. = akasztófa,
bladapászkeri nőn. főn. = zászló, lobogó.
klisze pm. *kliszemászkeri* nőn. főn. = lovaglóiskola (Muttershausen, Nassau),
kliszepászkeró hn. főn. = lovas.
 csm.: *biken* pm. *bikenipnaszkéro* hn. főn. = kereskedő.
csid pm. *csidipnaszkére* tsz. főn. = mérleg (többszem.).
chindo mr. *chindibnangéro* hn. főn. = árnyékszék.
mang pm. *mangipnaszkéri* nőn. főn. = imakönyv.

A cseh-morva cigányoknál a többszemélyes és tárgyas képző is megvan, mint a példából látható.

3. A SZANSZKRITBÓL SZÁRMAZÓ KÉPZŐK.

(L. MIKLOSICH: *Mundarten etc.* X. 41–43.)

A szanszkritban *-tana, -tna* végzettel időt jelző igehatározók-ból képeztetnek melléknevek, p. o. *nú, nava* = új (czigányúl: *nevo*), *nútana* = mostani (újan történt); *pra* = hajdan, *paratana* = hajdani, *pragé* = reggel, *pragetana* = reggeli; *hjasz* = tegnap (czigányúl: *tajsza* = holnap), *hjasztana* = tegnapi.

-tana -tna-vá rövidül, p. o. *csiratna* = régentei, őskori, ősidei; *csira nütna*, *csira nutana* = mostani (*csiro* czig. = idő); *pratana*, *pratna* = hajdani (*pra* = hajdan, *csira* = idő).

a) A cigányoknál *-tno*, *-utno* képez helyet jelző igehatározókból mellékneveket, p. o.

aratti tör., *aratyi* csm. = éjjel,

rattutnó tör. }
rattyúno csm. } = éjjeli, *ratti* tör. } = éj, *rátri* szanszkrit.
rattutno mgy. } *raty* csm. }

A *-tno*, *-utno* következőkép is alakul: *-duno*, *-eduno*, *-ituno*, *-uno*, *-ano*, *-ino*, *-sztuno*, *-kuno*, *-ardo*, *-ono*.

		szanszkrit	
<i>anglaltutnó, anglatúno</i> tör.	} = első, elől-levő	<i>anglál</i> = előlről <i>anglé</i> = elől	<i>agrát</i> = első <i>agra</i> = elől
<i>anglutno, angluno</i> mgy.			
<i>angaluno</i> csm. <i>glanduno</i> ném.			
<i>anglaluno</i> mgy.			
<i>avgutnó</i> tör. = első szülött		<i>avgó</i> = első; <i>avgész</i> = elsően	<i>agarét, agaré</i> = első, elől
<i>avrutnó</i> tör. = külső		<i>avri</i> = künn	<i>vahisz</i>
<i>duritnó</i> tör. <i>durituno</i> csm.	} távol	<i>dur</i> = távol	<i>dura</i>
<i>duroduno</i> ném.			
<i>duritno, durotuno</i> mgy. = távol, hosszú			
<i>mamutnó</i> tör., <i>mamutnanó</i> tör. = átelleni		<i>mamuj</i> = átellen, <i>muj</i> = száj	
<i>maskarutnó, maskaritnó</i> tör.	} = középső	<i>maskaré</i> = középsben	
<i>maskerduno, maskerdino</i> ném.			
<i>maskarutno, maskaruno</i> mgy.			
<i>opralutnó</i> tör. <i>pralduno</i> ném.	} = felső	<i>oprál</i> = felülről <i>upre</i> = föl	<i>upari</i> = felső
<i>upruno</i> csm. <i>upruno</i> mgy.			
<i>uprutno</i> mgy. <i>opralunó</i> tör.			
<i>palalutnó, palalunó, palunó</i> tör.	} = hátszó	<i>pale</i> = hátul	<i>ařaret</i> = hátszó <i>ařaré</i> = hátul
<i>palalutno, palaluno</i> mgy.			
<i>paldúno, palsztúno</i> ném.			
<i>paliduno</i> csm.			
<i>perdalutnó</i> tör. = ellenkező		<i>perdal</i> = másik oldalon	
<i>telalutnó, telalunó</i> tör. <i>telúno</i> csm.	} = alsó	<i>telál</i> = alul	<i>telát</i> = alsó <i>tala</i> = alul
<i>telalutno, telaluno</i> mgy.			
<i>teldúno, telsztúno</i> ném.			
<i>andralunó</i> tör.	} = belső	<i>andrál</i> = belül	<i>antarál</i> = belső
<i>andralutno, andraluno</i> mgy.			

b) *-tno*, *-utno* főnevekből képez mellékneveket, p. o.

		szanszkrit
<i>angarutnó</i> tör.	} = szenes	<i>angára</i> = szén (hind : انگارا <i>ungara</i> = szénbe- sütött, انگار, <i>vangar</i> = szén)
<i>angarutno</i> , <i>angaruno</i> mgy.		
<i>angarúno</i> csm. <i>angaruno</i> ném.		
<i>baruno</i> mgy. csm. <i>baranó</i> tör.	} = köves	<i>bhara</i> = nehéz (hind : بهار <i>bhar</i> = nehéz)
<i>baruno</i> ném.		
<i>bersuno</i> mgy. <i>bersúno</i> csm. = évenként	} = kő	<i>varszha</i> = év
<i>bersutno</i> mgy. <i>berskuno</i> ném. = éves		
<i>dakarutnó</i> , <i>dakarunó</i> , <i>dakaranó</i> tör.	} = kirá- lyi	<i>t'hakkura</i> = bálvány (hind: <i>t'hakur</i> = bálvány)
<i>kralutno</i> , <i>kraluno</i> mgy. <i>kralúno</i> ném.		
<i>gavudnó</i> tör. <i>gavutno</i> mgy.	} = falusi	<i>grama</i> = falu (hind: <i>گانو</i> <i>ganv</i> = falu)
<i>gabuno</i> ném.		
<i>dukhedúno</i> ném. = fájdalmas	} = kő	<i>gav</i> tör. mgy. csm. } = falu
<i>dukhardo</i> mgy. hont. = fájós		
<i>kheritúno</i> csm. <i>kheredúno</i> ném. = otthonos	} = kő	<i>gab</i> ném. } = falu
<i>kherutno</i> mgy. = házi		
	<i>ángar</i> mgy. } = szén	
	<i>ángár</i> tör. } = szén	
	<i>bár</i> tör. mgy. } = kő	
	csm. ném. } = kő	
	<i>bers</i> tör. mgy. csm. ném.	
	<i>bors</i> ol. = év	
	<i>dakar</i> , <i>takhar</i> = király,	
	szultán; <i>kralo</i> = király	
	<i>gav</i> tör. mgy. csm. } = falu	
	<i>gab</i> ném. } = falu	
	<i>dukñ</i> = fájdalom	
	<i>kher</i> = ház	

Megjegyzendő, hogy az *-ino* előtt is változatlanul megmaradnak a *d*, *l*, *n*, *t*, *st*, *szt*.

4. -VALO, -ALO, -VERO, -VARO, -ELO KÉPZŐ.

A hindusztáni nyelvben *-vala*, *-vara* mellékneveket képeznek, p. o. *matvala*, *matvara* mn. = részeg, cigányúl *mato* mr. = részegedett, mn. részeg.

gharvala = házmester, szindhi: *gharavaro*, *gharanevaro*.

hindusztáni: *khilaur* mn. = cigány: *khelardo*, *khelvalo* = játszos, tréfás.

perzsa: *avar*; *bachtavar* = cigány: *bachtalo* (a *v* elejtve) = szerencsés.

a) A cigány nyelvben *-valo* (*-i*, *-e*) rövidítve *-alo* (*-i*, *-e*) képez főnevekből mellékneveket:

bacht főn. = szerencse, *bachtalo* mn. = szerencsés,

beng főn. = ördög, *bengvalo* mn. = ördöngös,

nakh főn. = orr, *nakhvalo* mn. = oktondi,

sil főn. = hideg, *silalo*, *silelo* mn. = hideg;

melléknevekből :

baro mn. = nagy, *barvalo* mn. = gazdag,

szikh mn. = gyors, *szikhalo*, *szikhelo* mn. = gyors;

előjáró igehatározóból :

csi- ih. = -talan, *csivalo* mn. = gaz, haszontalan ;

parancsoló módból :

kus = nyúzz, *kusvalo* mn. és főn. = nyúzó,

szov = aludj, *szovalo* mn. = álmos.

b) Ezen *-valo* olykor *-varo*, *-vero* alakban is előfordul, p. o.

godí főn. = agyvelő, ész ; *godzsvero* mn. = eszes (ném.

-valo helyett *-vero*),

manus főn. = ember, *manusvari* főn. = akasztófa.

5. -KÁNO, -IKÁNO KÉPZŐ.

Főnévből melléknevet képez *-kano*, *-ikano* (*-i*, *-e*), p. o. *lurdo* ném. csm. főn. = katona, *lurdikano* ném. *lurgyikáno* csm. mn. = katonás.

6. MULT RÉSZESÜLŐK.

A mult részesülők kivétel nélkül mind melléknevekül is használatosak és azért a melléknevek szabályai szerint a nőnemet és többes számot is fölveszik, p. o. *baro* mn. = nagy ;

barardo (*-gyi*) csm., *bárárdo* (*-i*) mgy. mr. = nagyobbított,

barilo (*-lyi*) csm., *báriló* (*-i*) mgy. mr. = nagyobbodott,

de mange o barardo dikhlo = add nekem a nagyobbított kendőt.

7. MÁSSALHANGZÓS VÉGŰ TÖMELLÉKNEVEK.

Tömelléknevek, melyek mássalhangzóval végződnek, a következők :

aver mgy. csm., *javer* tör., *vaver* ném. = más,

dur csm., *dúr*, *dün*, *duro* mgy., *duro* ném., *dur* tör. = távol (szanszkrit: *dūra*, zend: *dūra*, hindusztáni: *dur* دُر, perzsa: *dur* دُر),

chor mgy. csm., *choro* ném., *chor* tör. = mély (szanszkrit: *khur* = kaparni, hindusztáni: *guhra* گُھرا = mély),

kucs mgy. csm., *guncs* ném. = drága,

phuj csm. mgy. ném. = semmirekellő,

szik csm., *szikh*, *ziglo* ném., *szig* mgy., *taro*, *szigó*, *szingó*
tör. = gyors, sebes (szanszkrit: *szan'ga* = találkozás, szanszkrit:
sz'ighra = gyorsan),

sukar mgy. csm., *sukár* tör., *suker* ném. = szép (szanszkrit:
szukara = elérhető),

mizsech csm., *midzsách*, *midzso* ném., *mizsech* mgy. = rossz,
gonosz.

Ezek a német és itt-ott a magyar cigányoknál mindkét nem-
ben és a többes számban, sőt mint igehatározók is változatlanok
maradnak.

A cseh-morva és a legtöbb magyar cigánynál azonban föl-
veszik a nem és szám ragjait, p. o.

suker ném. — *suker romni* } = szép asszony;
sukar mgy. — *sukari romni* }

suker csave tsz. } = szép fiúk.
sukare csave tsz. }

10. §.

KICSINYÍTŐ SZÓK.

I. EREDETI CZIGÁNY NEVEKNÉL.

A kicsinyítés képzője eredeti cigány tőkből származó fő- és
mellékneveknél egyaránt a hímnemű *-óro* és nőnemű *-óri*, p. o.

főnevek: *raklo* = fiú, *raklóro* = fiúcska; *rakli* = leány,
raklóri = leányka;

melléknevek: *sukar* = szép, *sukaróro* = szépecske; *phuro (i)* =
öreg, *phuróro (i)* = öregecske.

A cigányok ezen kicsinyítést nagyon kedvelik és ezzel egy-
szersmind szeretetüket és ragaszkodásukat fejezik ki, ha hizelegni
akarnak valakinek, p. o.

mri dajóri = anyácskám (édes anyám).

2. IDEGEN NEVEKNÉL.

a) Az *-isz*, *-osz* végű idegen hímnemű fő- és melléknevek *-icskosz* kicsinyítő képzőt vesznek föl és elejtik az *-isz -osz*-t, p. o. *szilabisz* csm. = fogó, *szlabicskosz* csm. = fogócska;

pachunyisz csm. = szakáll, *pahunyicskosz* csm. = szakállka; *szukosz* csm. = galy, *szukicskosz* csm. = galyacska.

b) A többi idegen származású fő- és mellékneveknél *-ka* képezi a kicsinyítést, p. o.

czuknyida csm. = csalány, *czuknyidka* csm. = csalányka.

A jóhangzás végett olykor a végbetű elejtetik a képző előtt.

Ezen *-icskosz* és *-ka* képzők alighanem a magyar *-ecske*, *-ocska*, *-acska*, *-icska* és *-ka* képzők hatása alatt keletkeztek.

II. §.

A MELLÉKNEVEK FOKOZÁSA.

1. A FOKOZÁS KÖZÉP FOKA.

A fokozás közép fokát a török czigányoknál *-éder*, a magyaroknál *-éder*, a cseheknél *-eder*, az oláhoknál *-edér*, a németeknél *-idir* képezi; ha a melléknév magánhangzóval végződik, az elmarad, p. o.

silálo (-lyi) csm., *silalo (-i)* mgy., *silelo* ném. = hideg; *siláleder* csm., *silaléder* mgy., *silelidir** ném. = hidegebb;

but = sok, *buteder*, rövidítve *buter* = több, mgy. csm.

Kivételek.

Mint valamennyi ind származású nyelvben, úgy a czigányban is a tőtől egészen eltérő fokozást képeznek a következők:

lácso mgy. csm. *ladzso*, *lacso* ném., *lacsó* tör. = jó; *féder* mgy. csm., *fedidir* ném., *lacséder* tör. = jobb;

misto mgy. csm. ném., *mistö* tör. = jó; *féder* mgy. csm., *fedidir* ném., *fedér* tör. = jobb;

* A muttershauseniak így képezik: *phuro* hn. *phuri* nön.; *phuroder* hn. *phurider* nön. = öregebb.

mizsech csm. mgy., *midzsách*, *midzso* ném. = rossz; *hóléder* mgy., *holeder* csm., *holedir* ném. = rosszabb.

2. A FOKOZÁS FELSŐ FOKA.

A fokozás felső fokát a magyar cigányok *naj* és *maj*, némelyek a magyar *leg* szócskával, a cseh-morvák *naj*-jal képzik; a német cigányok: *bala* = még, *kono* (*i*) ej. (mely utóbbi csak ezen célra szolgál) szócskákkal idézik elő a felső fokot; az oláh cigányok *maj*-jal képzik.

féder mgy. = jobb, *najféder*, *legféder* mgy. = legjobb; *holeder* csm. = rosszabb, *najholeder* csm. = legrosszabb; *baro* ném. = nagy, *barodir* ném., *baridir* ném. = nagyobb, *bala barodir*, *kono* (*i*) *baridir* ném. = legnagyobb.

12. §.

A TÖBBES SZÁM KÉPZÉSE.

1. MELLÉKNEVEKNÉL.

A magánhangzós végű melléknemek e hangzó helyébe *-e-t* tesznek, a mássalhangzós végűek a német cigányoknál változatlanul maradnak, a többieknél szintén *-e-t* ragasztanak hozzá. Ez alkalommal a cseh-morva és némely magyar cigányoknál a nőnemű melléknemek *i*-je előtti *ly*, *ny*, *gy*, *ty*, *sty* és *szty* ismét *l*, *n*, *d*, *t*, *st* és *szt*-vé változik, p. o.

korro csm. mgy., *kóro* mgy., *korelo* ném., *koró* tör. = vak, esz.

korre csm. mgy., *kóre* mgy., *korele* ném., *koré* tör. = vakok, tsz.

kályi csm. mgy., *káli* mgy., *kali* ném., *kali* tör. = fekete, esz.

kále csm. mgy., *kale* ném., *kalé* tör. = feketék, tsz.

2. A FŐNEVEKNÉL.

A főnevek igen szabálytalanok a többes szám képzésében, mert majd *-e*, *-a*, *-i* képzőt vesznek föl, majd változatlanul megmaradnak, mit a következő felsorolásokból látni.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
a) A HÍMNEMŰ		
I. Az -o végűek ezt a többes szám-		
<i>baló, balé, disznó</i> <i>basnó, basné, kakas</i> <i>bakró, bakré, kos</i> <i>dzsut, dzsutá,* zsidó</i> <i>csaró, csaré, tányér, tál</i> <i>csavó, csavé, fiú</i> <i>desztó, deszté, nyelv</i> <i>dumó, dumé, hát</i> <i>dzsamutró, dzsamutré, vő</i> <i>gadzsó, gadzsé, idegen</i> <i>gonó, goné, zsák</i> <i>kaliardó, kaliardé, kávé</i> <i>khandó, khandé, kard</i> <i>varó, varé, liszt</i> <i>oghí, onghí hn.nőn.oghia,* szív</i> <i>masz, maszá,* hús</i> <i>kanró, kanré, tövis</i> <i>koró, koré, korsó</i> <i>kuró, kuré, csikó</i> <i>golí, golya* nőn., hang</i> <i>kusvaló, kusvalé, sintér</i> <i>subári, subária, katona</i> <i>macsó, macsé, hal</i> <i>manró, manré, kenyér</i> <i>pirarno, pirané, fajtalan szerető</i> <i>vasziav, asziav, vasziava,*</i> <i>malom</i> <i>pinró, piró, pinré, láb</i> <i>rakló, raklé, fiú, suhancz</i> <i>seró, seré, fej</i> <i>devrial, devriala nőn., tenger</i> <i>rom* (marad), cigány</i>	<i>báló, bálé, disznó</i> <i>basno, basne, kakas</i> <i>bakro, bakre, kos</i> <i>biboldo, bibolde, zsidó</i> <i>csáro, csáre, tál</i> <i>csávo, csáve, fiú</i> <i>czilo, czile, czölöp</i> <i>deszto, deszte, nyelv</i> <i>dumo, dume, hát</i> <i>dzsamutro, dzsamuttre, vő</i> <i>gadzsó, gadzse, idegen, pór</i> <i>gónó, góne, zsák</i> <i>gúdlo, gúdle, kávé</i> <i>cháro, cháre, kard</i> <i>máko, máke, mák</i> <i>járo, járe, liszt</i> <i>jilo, jile, szív</i> <i>masz, masza,* hús</i> <i>karo, kare, tövis</i> <i>kóro, kóre, korsó</i> <i>khúro, khúre, csikó</i> <i>golí, golya nőn.* hang</i> <i>kusvalo, kusvale, sintér</i> <i>lukeszto, lukeszte, katona</i> <i>mácsó, mácsé, hal</i> <i>máro, múro, máre, kenyér</i> <i>miriklo, mirikle, gyöngy</i> <i>mochto,moszto,mochte,szelencze</i> <i>piráno, piráne, szerető</i> <i>mlino, mlíne, malom</i> <i>pro, pre, láb</i> <i>pernicza, perniczi nőn.* fő-</i> <i>párna</i> <i>raklo, rákle, suhancz</i> <i>séro, sére, fej</i> <i>széro, szére, tenger</i> <i>rom* (a zindó-t nem hallám),</i> <i>czigány</i>	<i>baló, balé, disznó</i> <i>basnó, basné, kakas</i> <i>bakró, bakré, kos</i> <i>biboldo, bibolde, zsidó</i> <i>csáro, csáre, tál</i> <i>csaó, csaóé, fiú</i> <i>killo, kille, czölöp</i> <i>desztó, deszté, nyelv</i> <i>dumó, dumé, hát</i> <i>zsdmutró, zsdmutré, vő</i> <i>gadzó, gadzé, pór</i> <i>gonó, goné, zsák</i> <i>gugló, guglé, czukrozott</i> <i>chánró, chánré, kard</i> <i>mákó, máké, mák</i> <i>aró, aré, liszt</i> <i>iló, ilé, szív</i> <i>mas, masá,* hús</i> <i>kanrí, kanrá nőn., tövis</i> <i>koró, koré, korsó</i> <i>khuró, khuré, csikó</i> <i>glászó, glászé, hang</i> <i>kusvaló, kusvalé, sintér</i> <i>inkészto, inkészte, katona</i> <i>macsó, macsé, hal</i> <i>mánró, mánré, kenyér</i> <i>biszórá, biszóri,* gyöngy</i> <i>mosztó, moszté, szelencze</i> <i>piranó, pirané, szerető</i> <i>dszav, dszavá,* malom</i> <i>piró, piré, punró, punré, láb</i> <i>périná, périné, párna</i> <i>rakló, raklé, suhancz</i> <i>seró, seré; sóro, sóré, fej</i> <i>morí, morá,* tenger</i> <i>rom,* cigány</i>

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
FŐNEVEKNÉL. ban szabályosan -e-re változtatják :		
<p><i>bálo, bále, disznó</i> <i>basno, basne, kakas</i> <i>bakro, bakre, kos</i> <i>biboldo, bibolde, zsidó</i> <i>csáro, csáre, tál</i> <i>csávo, csáve, fiú</i> <i>czilo, czile, czölöp</i> <i>deszto, deszte, nyél</i> <i>dúmo, dúme, hát</i> <i>dzsamutro, dzsamutre, vő</i> <i>gádzso, gádzse, pór</i> <i>góno, góne, zsák</i> <i>gudlo, gudle, kávé</i> <i>cháro, cháre, kard</i> <i>churdo, churde, mák</i> <i>jarro, jarre, liszt</i> <i>jílo, jíle, szív</i> <i>kariálo, kariále, hús</i> <i>karro, karre, tövis</i> <i>kóro, kóre, korszó</i> <i>kurdo, kurde, csődör</i> <i>krro, krrle, hang</i> <i>kusválo, kusvále, sintér</i> <i>lurdo, lurde, katona</i> <i>mácsó, mácse, hal</i> <i>máro, máre, kenyér</i> <i>mirlyiklo, mirlyikle, kláris</i> <i>mochto, mochte, szelencze</i> <i>piráno, piráne, szerető</i> <i>pisalo, pisale, malom</i></p> <p><i>pro, pre, láb</i> <i>pherno, pherne, főkendő</i></p> <p><i>raklo, rakle, suhancz</i> <i>séro, sére, fej</i> <i>szero, szere, tenger</i> <i>zindo, zinde, cigány</i></p>	<p><i>balo, bale, disznó</i> <i>paslo, pasno, pasne, kakas</i> <i>bako, bake, kos</i> <i>bipoldo, bipolde, zsidó</i> <i>csaro, csare, tál</i> <i>csavo, csave, fiú</i></p> <p><i>deszto, deszte, nyél</i> <i>dummo, dumme, hát</i></p> <p><i>gádzso, gádzse, pór</i> <i>gono, gone, zsák</i> <i>gudlo, gudle, cukor</i> <i>charo, chare, kard</i> <i>makko, makke, mák</i> <i>jarro, jare, tojás; jarro, jarre, liszt</i> <i>dzsi, dzsia nőn.,* szív</i> <i>maszsz, maszsa,* hús</i> <i>karo, kare, tövis</i> <i>koro, kore, korszó</i></p> <p><i>goli, golya nőn.,* hang</i> <i>gusvalo, gusvale, sintér</i> <i>lurdo, lurde, katona</i> <i>madzso, madzse, hal</i> <i>maro, mare, kenyér</i> <i>merlo, merle, gyöngy</i> <i>mochton (marad), szelencze</i> <i>pireno, pirene, szerető</i> <i>jarreszkeri, jarreszkerja* nőn.</i> <i>malom</i></p> <p><i>piro, pire, láb</i> <i>sereszkeró dikhlo, dikhle, fő-</i> <i>kendő</i></p> <p><i>rakklo, rakkle, suhancz</i> <i>sero, sere, fej</i> <i>szero, szere, tenger</i> <i>zinto, zinte, cigány</i></p>	<p><i>bálo, bále, disznó</i> <i>basno, pasno, basne, kakas</i> <i>bakro, bakre, kos</i> <i>csindo, csinde, zsidó</i> <i>csáro, csáre, tál</i> <i>csávo, csáve, fiú</i> <i>czilo, czile, czölöp</i> <i>deszto, deszte, nyél</i> <i>dúmo, dúme, hát</i> <i>dzsamutro, dzsamutre, vő</i> <i>gádzso, gádzse, idegen</i> <i>góno, góne, zsák</i> <i>gudlo, gudle, kávé</i> <i>cháro cháre, kard</i> <i>máko, máke, mák</i> <i>járo, járe, liszt</i> <i>jílo, jíle, szív</i> <i>masz, masza,* hús</i> <i>káro, káre, tövis</i> <i>kóro, kóre, korszó</i> <i>khúro, khúre, csikó</i> <i>góli, gólya nőn.,* hang</i> <i>kusválo, kusvále, sintér</i> <i>lurdo, lurde, katona</i> <i>mácsó, mácse, hal</i> <i>máro, máre, kenyér</i> <i>miriklo, mirikle, gyöngy</i> <i>mochto, mochte, szelencze</i> <i>piráno, piráne, szerető</i> <i>mlino, mlíne, malom</i></p> <p><i>piro, pire, láb</i> <i>pherno, pherne, főkendő</i></p> <p><i>ráklo, rákle, suhancz</i> <i>séro, sére, fej</i> <i>morosz, mori,* tenger</i> <i>zindo, zinde, cigány</i></p>

felsorolva, hogy a tájszólások egybehasonlítása teljes legyen.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
2. Kivételesen -o végűek a töb-		
<i>lovó, lové, pénz</i> <i>patavó, patavé, fehérnemű</i> <i>seló, selé, kötél</i>	<i>lovo, lova vagy love, pénz</i> <i>patávo, patáva, patavé, harisnya</i> <i>sélo, séla vagy séle, kötél</i>	<i>lovó, lové, pénz</i> <i>pátávo, pátáve, harisnya</i> <i>seló, selé, kötél</i>

3. Mássalhangzós vagy -a vagy -i végűek

<i>angár, angará, szén</i> <i>aķhór, aķhorá, dió</i> <i>beng, bengá, ördög</i> <i>bers, bersá, év</i> <i>bov, bová, kályha</i> <i>brisin, brisindá, eső</i> <i>throni, thronid, zsámoly, v.</i> <i>mennyezetes ülés</i> <i>cson, csomut, csoná, csomutá,</i> <i>hold</i> <i>dad, dadá, atya</i> <i>devél, devlá (e elejtetik) isten</i> <i>drom, dromá, út</i> <i>csukél, dzsukél, dzsuklá (é el-</i> <i>ejtetik) eb</i> <i>divész, ghivesz, diveszá, nap</i> <i>gad, gat, gaddá, ing</i> <i>gav, gavá, falu</i> <i>gurúv, guruvá, bika</i> <i>nalszászkoro, nalszászkore, *</i> <i>kovács</i> <i>ķhárkoma, csak tsz., konyha-</i> <i>edények</i> <i>ķhukķhúnr, ķhukķhunra, gomba</i> <i>ķhomér, ķhoméra, tészta</i> <i>jiszma, jiszmato, jiszmata, ruha</i> <i>verní, verná nön., reszelő</i> <i>káko, káke, nagybátya</i> <i>kilidí, klidí, klidá nön., kulcs</i> <i>kolín, koliná, mell</i> <i>kotór, kotorá, darab</i> <i>kasz, kaszá, széna</i> <i>ķner, ker, ķnera, ház</i> <i>nildí, nildá, nyár</i> <i>manús, manusá, ember</i>	<i>angar, angara, szén</i> <i>aķhor, aķhora, dió</i> <i>beng, bengá, ördög</i> <i>bers, bersa, év</i> <i>bov, bova; pety, petya, kályha</i> <i>brsind, brsinda, eső</i> <i>vodro, vodre,* ágy</i> <i>cson, csona, hold</i> <i>dad, dada, atya</i> <i>devél, devla (e elejtetik) isten</i> <i>drom, droma, út</i> <i>cshukel, cshukla (e elejtetik) eb</i> <i>divc, divesz, divesza, nap</i> <i>gad, gada, ing</i> <i>gav, gava, falu</i> <i>gurúv, guruva, bika</i> <i>hartyalo, hartyale,* kovács</i> <i>harkom, harkoma, réz</i> <i>huhur, huhura, gomba</i> <i>humer, humera, tészta</i> <i>uribe, uribena, ruha</i> <i>jerni, jerna nön., reszelő</i> <i>kak, kaka, unokatestvér</i> <i>klicsin, klicsina, lakat</i> <i>kólin, kólina, mell</i> <i>kotor, kotorá, darab</i> <i>ķhasz, ķhasza, széna</i> <i>ķner, ķnera, ház</i> <i>linaj, linaja, nyár</i> <i>manus, manusa, ember</i>	<i>angár, angára, szén</i> <i>aķhóri, aķhorjá, dió</i> <i>benga, ördög</i> <i>bors, borsa, év</i> <i>bo, boá, kályha</i> <i>brisin, brisindá, eső</i> <i>thán, tháná, ágy</i> <i>son, sona, hold</i> <i>dad, dada, atya</i> <i>devél, devlá (e elejtetik), isten</i> <i>drum, drumá, út</i> <i>csokel, csokla (e elejtetik), eb</i> <i>devesz, devesza, nap</i> <i>gád, gáda, ing</i> <i>gaó, gaóá, falu, város</i> <i>gurungas, gurungasa, bika</i> <i>szásztrári, szásztrára, kovács</i> <i>ķharkum, ķharkuma, réz</i> <i>ķhukķhur, ķhukķhura, gomba</i> <i>chumér, chuméra, tészta</i> <i>uripó, uripód, ruha</i> <i>rima, rimi,* nön., reszelő</i> <i>kak, kaká, nagybátya</i> <i>klidí, kligyá* nön., kulcs</i> <i>kolín, kolina, mell</i> <i>kotor, kotorá = kotok, darab</i> <i>kas, kasa, széna</i> <i>ker, kera, ház</i> <i>mildj, mildjá, nyár</i> <i>manús, manúsa, ember</i>
---	---	---

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
----------------	-----------	------------

es számban *-a*-t vesznek föl.

<i>lovo, lova, pénz</i> <i>patavo, patava, harisnya</i> <i>selo, sela, kötél</i>	<i>lovo, lova, pénz</i> <i>patevo, pateva, harisnya</i> <i>sello, sella, kötél</i>	<i>lovo, love,* pénz</i> <i>patavo, patava, harisnya</i> <i>sélo, sela, kötél</i>
--	--	---

a többes számban *a*-ra végződnek.

<i>angar, angara, szén</i> <i>aħhor, aħhora, dió</i> <i>beng, benga, ördög</i> <i>bers, bersa, év</i> <i>bov, bova, kályha</i> <i>brisind, brisinda, eső</i> <i>csiben, csibena, ágy</i> (A <i>-ben, -pen, -penn</i> végzetűek többese mindig <i>-a</i>) <i>cson, csona, hold</i> <i>ddd, ddá, atya</i> <i>devel, devla (e elejtetik), isten</i> <i>drom, droma, út</i> <i>dzsukel, dzsukla (e elejtetik),</i> <i>eb</i> <i>gyivesz, gyivesza, nap</i> <i>gad, gada, ing</i> <i>gav, gava, falu</i> <i>gurúv, gurúva, bika</i> <i>hartyasz, hartyasza, kovács</i> <i>charkom, charkoma, réz</i> <i>chuchur, chuchura, gomba</i> <i>chumer, chumera, tészta</i> <i>igya, igya, ruha</i> <i>jernyi, jernia, reszelő</i> <i>kak, kaka, unokatestvér</i> <i>klyigyí, klyigyia, lakat</i> <i>kólyin, kólyina, mell</i> <i>koter, kotera, darab</i> <i>ħhasz, ħhasza, széna</i> <i>ħhér, ħhéra, ház</i> <i>linaj, linaja, nyár</i> <i>manus, manusa, ember</i>	<i>angar, angara, szén</i> <i>kor, kora, mogyoró</i> <i>beng, benga, ördög</i> <i>bers, bersa, év</i> <i>bob, boba, kályha</i> <i>brsindo, brsinde,* eső</i> <i>csipenn, csipenna, ágy</i> <i>cson, csona, hold, hónap</i> <i>dad, dada, atya</i> <i>devel, devla (e elejtetik), isten</i> <i>trom, troma, út</i> <i>csukklo, csukkle,* kutya</i> <i>divesz, divesza, nap</i> <i>gad, gada, ing</i> <i>gab, gaba, falu</i> <i>guro, gure,* bika</i> <i>gurdiero, gurdiera,* kovács</i> <i>loloszaszter, loloszasztera, réz</i> <i>pelczo, pelcze,* gomba</i> <i>chommer, chommer, penész</i> <i>ripenn, ripenna, ruha</i> <i>gako, gake,* unokatestvér</i> <i>glitin, glitina, kulcs</i> <i>golin, golina, mell</i> <i>gotter, gottera, darab</i> <i>ħhasz, ħhasza, széna</i> <i>ħhér, ħhéra, ház</i> <i>nijall, nijalla, nyár</i> <i>manus, manusa, ember</i>	<i>angar, angara, szén</i> <i>aħhor, aħhora, dió</i> <i>beng, benga, ördög</i> <i>bers, bersa, év</i> <i>bov, bova, kályha</i> <i>brisind, brisinda, eső</i> <i>csiben, csibena, ágy</i> <i>cson, csona, hold</i> <i>ddd, ddá, atya</i> <i>devel, devla (e elejtetik), isten</i> <i>drom, droma, út</i> <i>csukel, csukla, kutya</i> <i>divesz, divesza, nap</i> <i>gad, gada, ing</i> <i>gav, gava, falu</i> <i>guruv, guruva, bika</i> <i>hartyal, hartyala, kovács</i> <i>charkum, charkuma, réz</i> <i>chuchur, chuchura, gomba</i> <i>chumer, chumera, tészta</i> <i>uriben, uribena, ruha</i> <i>jerni, jernia, reszelő</i> <i>kak, kaka, unokatestvér</i> <i>klidin, klidina, kulcs</i> <i>kólin, kólina, mell</i> <i>kotor, kotora, darab</i> <i>ħhasz, ħhasza, széna</i> <i>ħhér, ħhéra, ház</i> <i>nilaj, nilaja, nyár</i> <i>manus, manusa, ember</i>
--	--	---

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
<i>muj, mujá, száj</i>	<i>muj, muja, száj</i>	<i>muj, muja, száj</i>
<i>nak, naká, orr</i>	<i>naċh, naċha, orr</i>	<i>nak, naka, orr</i>
<i>nav, nava, név</i>	<i>anav, anava, név</i>	<i>naó, naóa, név</i>
<i>panġ, panyid, víz</i>	<i>pányi, pányia, víz</i>	<i>pai, paia, víz</i>
<i>per, perá, has</i>	<i>pér, péra, has</i>	<i>pir, píra, has</i>
<i>pisót, pisotá, fuvó</i>	<i>pisot, pisota, fuvó</i>	<i>pisót, pisótá, fuvó</i>
<i>poċhtán, poċhtaná, vászon</i>	<i>poċhtan, poċhtana, vászon</i>	<i>poktu, pokta, vászon</i>
<i>pral, pralá, fitestvér</i>	<i>posztin, posztina, prém</i>	<i>gulyéró, gulyéré,* prém</i>
<i>pusz, busz, puszá, szalma</i>	<i>phral, phrala, fitestvér</i>	<i>pral, prala; phral, -a, fitestvér</i>
<i>raj, raja, úr</i>	<i>phusz, phusza, szalma</i>	<i>phusz, phuszá (szuluma'), szalma</i>
<i>rasáj, rasajá, pap</i>	<i>raj, raja, úr</i>	<i>raj, raja, úr</i>
<i>ratt, ratta, vér</i>	<i>rasaj, rasaja, pap</i>	<i>rásáj, rásajá, pap</i>
<i>szapp, szappa, kigyó</i>	<i>rat, rata, vér</i>	<i>rát, rátá, vér</i>
<i>sasztír, szasztír, szasztírá, vas</i>	<i>szap, szapa, kigyó</i>	<i>sarpe, sarpea, kigyó</i>
<i>szvirí, szvirá, kalapács</i>	<i>traszt, traszta, vas</i>	<i>szaszer, szaszterja, vas</i>
<i>sosój, sosojá, nyúl</i>	<i>szvirí, szvira, kalapács</i>	<i>szivrin, szivrina, kalapács</i>
<i>sing, singá, szarv</i>	<i>sosoj, sosoja, nyúl</i>	<i>szosoj, szosoja, selyemnyúl</i>
<i>sut, sutá, eczet</i>	<i>sing, singa, szarv</i>	<i>sing, singa, szarv</i>
<i>trusúl, trusulá, kereszt</i>	<i>sut, sutta, eczet</i>	<i>sut, sutá, eczet</i>
<i>tem, temá, világ</i>	<i>trusul, trusula, kereszt</i>	<i>trusul, trusula, kereszt</i>
<i>tav, tavá, fonal</i>	<i>them, thema, ország</i>	<i>thém, thémá, ország</i>
<i>kil, kilá, zsír</i>	<i>thav, thava, fonal</i>	<i>tháv, thává, fonal</i>
<i>vordón, vordoná, kocsi</i>	<i>csiken, csikena, zsír</i>	<i>kiil, kiila; csil, csilá, vaj</i>
<i>ves, vesid, erdő</i>	<i>verda, verda tsz., kocsi</i>	<i>vurdón, vurdoná, kocsi</i>
<i>oghí, oghid, lélek</i>	<i>ves, vesa, erdő</i>	<i>vos, vosá, erdő</i>
<i>vudár, vudará, ajtó</i>	<i>vógyi, vogyia, lélek</i>	<i>ozsi, ozsja, lélek</i>
	<i>vudar, vudara, kapu, ajtó</i>	<i>udar, udara, ajtó, kapu</i>

4. Az idegen származású -osz, -isz vé-

<i>bezéh, bezehá,* bűn</i>	<i>gricho, griche,* bűn</i>	<i>bézëch, bészëhá,* bűn</i>
<i>suvár, usvár, suvará, usvará, szulivári, kantár</i>	<i>szavari esz. és tsz., kantár</i>	<i>szálvári esz. és tsz., kantár (másképp karpén, karpéna)</i>
<i>csaró, csaré,* tányér</i>	<i>dranzsuri, dranzsuri, tányér</i>	<i>tavo, tave,* csaró, csaré,* tál</i>
<i>forósz, fori, vásár</i>	<i>fóro, fóri, város</i>	<i>foró, foré, város, vár</i>
	<i>glaszurdo, glaszurde,* harang</i>	<i>balali, balala* (klopoto, -e*), harang</i>

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
<i>muj, muja, száj</i> <i>nakh, nakha, orr</i> <i>nav, nava, név</i> <i>pányi, pányia, víz</i> <i>pér, péra, has</i> <i>pisot, pisota, fuvó</i>	<i>muj, muja, száj</i> <i>nakh, nakha, orr</i> <i>lav, lava, név</i> <i>panin, panina, víz</i> <i>perr, perra, has</i> <i>portafászkero, portafászkere,*</i> <i>fuvó</i>	<i>muj, muja, száj</i> <i>nakh, nakha, orr</i> <i>nav, nava, név</i> <i>panin, panina, víz</i> <i>pér, péra, has</i> <i>pisot, pisota, fuvó</i>
<i>pochtán, pochтана, vászon</i> <i>posztyin, posztyina, prém</i> <i>phral, phrala, fitestvér</i> <i>phusz, phusza, szalma</i> <i>raj, raja, úr</i> <i>rasaj, rasaja, pap</i> <i>rat, rata, vér</i> <i>szaf, szafa, kigyó</i> <i>szaszter, szasztera, vas</i> <i>szviri, szvira, kalapács</i> <i>sosoj, sosoja, nyúl</i> <i>sing, singa, szarv</i> <i>sut, suta, eczet</i> <i>trusul, trusula, kereszt</i> <i>them, thema, ország</i> <i>thav, thava, fonal</i> <i>tyál, tyála, olvasztott zsír</i> <i>verda, verda tsz., kocsi</i> <i>ves, vesa, erdő</i> <i>vógyi, vogyia, lélek</i> <i>vudár, vuddra, kapu, ajtó</i>	<i>pochtann, pochтана, vászon</i> <i>posztin, posztina, prém</i> <i>phral, phrala, fitestvér</i> <i>phusz, phusza, szalma</i> <i>raj, raja, úr</i> <i>rasaj, rasaja, pap</i> <i>rad, rada, vér</i> <i>szaf, szafa, kigyó</i> <i>szaszter, szasztera, vas</i> <i>mortell, mortella, kalapács</i> <i>sosoj, sosoja, nyúl</i> <i>sing, singa, szarv</i> <i>sutt, sutta, eczet</i> <i>trusull, trusulla, kereszt</i> <i>themm, themma, ország</i> <i>thav, thava, fonal</i> <i>csikhenn, csikhenna, zsír</i> <i>vurtin, vurtina, kocsi</i> <i>ves, vesa, erdő</i> <i>godi, godia, lélek</i> <i>vuter, vutera, kapu, ajtó</i>	<i>pochtán, pochтана, vászon</i> <i>posztin, posztina, prém</i> <i>phral, phrala, fitestvér</i> <i>phusz, phusza, szalma</i> <i>raj, raja, úr</i> <i>rasaj, rasaja, pap</i> <i>rat, rata, vér</i> <i>szaf, szafa, kigyó</i> <i>szaszter, szasztra (e elejt.), vas</i> <i>szviri, szviria, kalapács</i> <i>sosoj, sosoja, nyúl</i> <i>sing, singa, szarv</i> <i>sutt, sutta, eczet</i> <i>trusul, trusula, kereszt</i> <i>them, thema, ország</i> <i>thav, thava, fonal</i> <i>csiken, csikena, zsír</i> <i>verda, verda tsz., kocsi</i> <i>ves, vesa, erdő</i> <i>godi, godia, lélek</i> <i>vudar, vudara, kapu, ajtó</i>

güek *-i*-t vesznek fel a többes számban.

<i>batohosz, batohoszi, batyu</i> <i>binosz, binoszi, bűn</i> <i>csiriposz, csiriposzi, cserép</i> <i>szavarisz, szavariszi, kantár</i> (másképp <i>csanyecskosz, -i</i>) <i>drandzsuris, drandzsuriszi,</i> <i>tányér</i> <i>forosz, foroszi, város</i> <i>habanosz, habanoszi, labda</i> <i>harangosz, harangoszi, harang</i> <i>hrantosz, hrantoszi, ország-</i> <i>nagy</i>	<i>grecho, greche hn., bűn</i> <i>piri, pira nön., cserép</i> <i>szavari esz. és tsz., kantár</i> <i>transzuri, transzuri, tányér</i> <i>foro, fore,* város</i> <i>gampana, gampana nön., ha-</i> <i>rang</i>	<i>grecho, greche* hn., bűn</i> <i>piri, pira* nön., cserép</i> <i>szavarisz, szavari esz. és tsz.,</i> <i>kantár</i> <i>drandzsuris, drandzsuri, tá-</i> <i>nyér</i> <i>fórosz, fóri, város</i> <i>harangosz, harangi, harang</i> <i>vejvada, vejvadi, vajda</i>
---	---	---

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
<i>dromoró, dromoré,*</i> ösvény	<i>dromoro, dromore,*</i> ösvény	
<i>dzsandzsir,dzsandzsirja*</i> nőn., láncz	<i>lánczo, lánczi, láncz</i> <i>mogo, mogi, mag</i> <i>nimczo, nimci,*</i> német, szász	<i>lánczo, lánczi, láncz</i> <i>bobi</i> tsz., <i>szumburo, -i,</i> magok <i>nyemczo, -i; klimczo, -i,</i> német <i>sogoró, sogorí, sógor</i> <i>viczélo, viczéli,</i> bornyú
	<i>sógori, sógori, sógor</i> <i>molybak, molybaka,*</i> bornyú	

Kivé-

<i>kokkaló, kokkalá,</i> csont <i>pétalo, pétalá,</i> patkóvas <i>szapúni, szapúniá,</i> szappan	<i>kokálo, kokála,</i> csont <i>pétálo, pétála,</i> patkóvas <i>szapúnyi, szapúnya,</i> szappan	<i>kokaló, kokalá,</i> csont <i>petal, petalá,</i> patkóvas <i>szabún, szabund,</i> szappan
--	---	---

5. Változatlanúl megmaradnak

<i>csor,</i> tolvaj <i>gra, grasz, graszt,</i> ló <i>kann, kanná,*</i> fül <i>rom, romá,*</i> cigány <i>ruk,</i> élő fa, <i>kast,</i> vágott fa <i>dant,</i> fog <i>vaszt, vasztá,*</i> kéz	<i>csor,</i> tolvaj <i>gra, graszt,</i> ló <i>kan,</i> fül <i>rom,</i> cigány <i>kast,</i> fa <i>dand,</i> fog <i>va, vaszt,</i> kéz	<i>csor,</i> tolvaj <i>gras,</i> ló <i>kan,</i> fül <i>rom,</i> cigány <i>kast</i> vágott fa, <i>kopak</i> élő fa <i>dancz, dánd,</i> fog <i>vaszt,</i> kéz
---	--	---

6. A *-bé, -pé* *-be, -pe, -ben, -pen* *-bo, -po*

végzetűek a többes szám-

7. Az

végzetűek, követve a melléknevek

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
<i>chodnyikosz, chodnyikoszi, ösvény</i> <i>lanczosz, lanczoszi, láncz</i>	<i>verklin, verklina</i> nőn., láncz	<i>dromóro, dromore,* ösvény</i> <i>lanczosz, lanczi, láncz</i>
<i>mogosz, mogoszi, mag</i> <i>szaszosz, szaszoszi, szász</i> <i>sógorisz, sógoriszi, sógor</i> <i>tetentosz, tentoszi, bornyú</i>	<i>buklo, bukle,* mag</i> <i>napiolo, napiole,* bornyú</i>	<i>mogosz, mogi, mag</i> <i>nimczosz, nimczi, német</i> <i>sógorisz, sógori, sógor</i> <i>bornyuhilosz, bornyuhili, bornyú</i>

telek :

<i>kokalosz, kokala, csont</i> <i>petalosz, petala, patkóvas</i> <i>szafunyisz, szafunya, szappan</i>	<i>kokalo, kokala, csont</i> <i>pedalesz, pedala, patkóvas</i> <i>szafuni, szafunia, szappan</i>	<i>kokálosz, kokala, csont</i> <i>petalosz, petali,*petala,patkóvas</i> <i>szafúnisz, szafúna, szappan</i>
---	--	--

a többes szám nevezőjében :

<i>csor, tolvaj</i> <i>graszt, ló</i> <i>kan, fül</i> <i>rom, cigány</i> <i>kast, fa</i> <i>dand, fog</i> <i>vaszt, kéz</i>	<i>csor, tolvaj</i> <i>graj, ló</i> <i>gann, fül</i> <i>rom, cigány</i> <i>rukħ, kast, fa</i> <i>dant, danta,* fog</i> <i>vaszt, kéz</i>	<i>csor, csord,* tolvaj</i> <i>graszt, graszta,* ló</i> <i>kan, kána,* fül</i> <i>rom, róma,* cigány</i> <i>rukħ, rukħa, kast, kasta, fa</i> <i>dant, danta, fog</i> <i>vaszt, vaszta, kéz</i>
---	--	--

-ben, -pen

-ben, -pen,

-ben, -pen, -be, -pe

ban mind *-a-t* vesznek föl.

-ibnaszkero, -ipnaszkero -pászkero, -maszkero

szabályait, mind *-e-t* vesznek föl.

A nőnemű eredeti cigány főnevek vagy *a-t* vagy *i-t* vesznek föl a többes számban és akkor a cseh-morva és némely magyar cigányoknál a *d, l, n, t, st, szt* átváltozik *gy, ly, ny, ty, sty, szty*-vé. A *-paszkeri, -mászkeri* ném., *-ibnaszkeri, -ipnaszkeri* végűek mind a melléknevek szabályait követik és

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
1. <i>a-t</i> vesznek föl a többes		
<i>ambrol, ambrolá, körtve sakh, sakhá*</i> hn., kel	<i>ambrol, ambrolya, körtve armin, arminya, káposzta</i>	<i>ambro, ambre</i> hn., körtve <i>sakh, sakha, kel; sah, sahá, káposzta</i>
<i>avghin, avghina, méz ászfa, ászva, csak tsz., köny bakht, bakhtá, szerencse</i>	<i>avgin, avginya, méz ászva, ászva csak tsz., köny bacht, baszt, bachtya, szerencse</i>	<i>ávgyin, dvgyinya, méz ászfa tsz., köny bakht, bakhta, szerencse</i>
<i>bái, bajá, ruhaujj bárí, pári, barjá, kert, sövény balvál, palvál, palvaliá, szél bok, boka, éh</i>	<i>baj, baja, ruhaujj bár, bárr, bárja, kert, sövény balval, balvalya, szél bokh, bokha, éh</i>	<i>baj, baja, ruhaujj bar, bara, kert, sövény bálvál, bálválá, szél bok, boka, éh</i>
<i>buzéh, buzehá, sarkantyú csam, csamá, pofa csar, csarjá, fű kagúni, kagúnnyá, tyúk cserkhan, cserkheni, cserkheniá, csillag csib, csíp, csibá, nyelv csucsi, csucsiá, csecs csufni, csufniá, pipa csuri, csori, csuriá, kés triák, triáká, czipő drak, draká, szőlőgerezd duk, duká, fájdalom dísz, díszá, tartomány bal, bald, haj dzsov, dzsova, árpa gher, ghel, ghera, ghela, rüh kangheri, kangheria, egyház</i>	<i>buzeh, buzehi,* buzeha, sarkantyú csam, csama, pofa, kép, arcz csar, csarja, fű kanyha, kanyhi,* tyúk cserheny, cserhenya, csillag csib, csiba, nyelv csucsi, csucsia, csecs csumnik, csumnika, ostor cshúri, cshúrja, kés dirach, diracha, czipő drakh, drakha, szőlőgerezd dukh, dukha, fájdalom díz, díza, vári lak bal, balya, ször, haj zsov, czov, zsova, zab ger, gerja, rüh khangéri, khangérja, egyház</i>	<i>buzéh, buzehá, sarkantyú moszúr, moszurá hn., arcz csar, csarja, homok kagnú, kagnyd, tyúk szín, szind, csillag sib, siba, nyelv czicza tsz., csecs csugnyí, csugnyá, ostor sári, súrja, kés khërre tsz. hn., csizmák drak, draka, szőlőgerezd duk, duka, fájdalom ávlyin, ávlyiná, vári lak bal, bald, ször, haj zsov, zsova, zab gër, gëra, rüh khangári, khangárja, egyház</i>

FŐNEVEKNÉL.

-e-vel képzik a többes számot. Általában minden főnév gyanánt használt melléknév és multrészesülő mind a két nemben -e-vel képzik a többes számot. Az *a* és *i* előtt a többes szám képzésében a cseh-morva és legtöbb magyar cigánynál *r* után *j* előzi meg a ragot.

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
----------------	-----------	------------

számban a következők:

<i>ambrol, ambrolya, körtve</i> <i>armin, arminya, káposzta</i>	<i>broł, brolya, körtve</i> <i>sach, sacha, káposzta</i>	<i>ambról, ambrola, körtve</i> <i>armin, armina, káposzta</i>
<i>avgyin, avgynya, méz</i> <i>avsza, avsza, köny</i> <i>bacht, bachtya, szerencse</i>	<i>gvín, gvinya, méz</i> <i>sva* esz. és tsz., köny</i> <i>bacht, bachtya, szerencse</i>	<i>gvín, gvina, méz</i> <i>aszva, szva tsz., köny</i> <i>bacht, bachta, szerencse</i>
<i>baj, baja, ruhaujj</i> <i>bár, bára, kert, sövény</i> <i>barval, barvalya, szél</i> <i>boĕn, boĕna, éh</i> <i>brágyi, brágyia, ibrik</i> <i>buzech, buzecha, sarkantyú</i>	<i>bej, beja, ruhaujj</i> <i>bar, barja hn., kert, sövény</i> <i>parvul, parvulya, szél</i> <i>boĕh, boĕha, éh</i> <i>paszikk, paszikka, sarkantyú</i>	<i>baj, baja, ruhaujj</i> <i>bár, bárja, sövény, kert</i> <i>balvál, balvaljá, szél</i> <i>bóĕh, bóĕha, éh</i> <i>buzech, buzecha, sarkantyú</i>
<i>csam, csama, pofa, arcz</i> <i>csar, csara, fű</i> <i>csarvi, csarvia, tyúk</i> <i>csercheny, cserchenya, csillag</i>	<i>csamm, csamma, pofa, arcz</i> <i>csar, csarja, fű</i> <i>csavrin, csavria, tyúk</i> <i>szirna* (marad) csillag</i>	<i>csam, csama, pofa</i> <i>csar, csarja, fű</i> <i>kachni, kachna, tyúk</i> <i>cserchen, cherchena, csillag</i>
<i>csib, csiba, nyelv</i> <i>csucsi, csucsia, csecs</i> <i>csuĕnyik, csuĕnyika, ostor</i> <i>csuri, csuria, kés</i> <i>czirach, cziracha, czipő</i> <i>draĕh, draĕha, szőlőgerezd</i> <i>duĕh, duĕha, fájdalom</i> <i>diz, diza, vári lak</i> <i>dzar, dzarja, bal, szőr, haj</i> <i>dzsov, dzsova, zab</i> <i>gér, géra, rüh</i> <i>gĕangeri, gĕangeria, egyház</i>	<i>csib, csiba, nyelv</i> <i>csucsin, csucsia, csecs</i> <i>csuĕni, csuĕnya, ostor</i> <i>csurin, csurja, kés</i> <i>dirach, diracha, czipő</i> <i>draĕh, draĕha, szőlőgerezd</i> <i>duĕh, duĕha, fájdalom</i> <i>fileczin, fileczia, vári lak</i> <i>ball, ballya, szőr, haj</i> <i>dzsob, dzsoba, zab</i> <i>ger, gerja, rüh</i> <i>kangri, kangria, egyház</i>	<i>csib, csiba, nyelv</i> <i>csucsi, csucsia, csecs</i> <i>csuĕni, csuĕnia, ostor</i> <i>csuri, csurja, kés</i> <i>dirach, diracha, czipő</i> <i>draĕh, draĕha, szőlőgerezd</i> <i>duĕh, duĕha, fájdalom</i> <i>diz, diza, vári lak</i> <i>bal, bala, haj</i> <i>dzsov, dzsova, zab</i> <i>ger, gera, rüh</i> <i>gĕangri, gĕangria, egyház</i>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
<i>oghí, oghia, ész</i>	<i>gódi, gógya, ész</i>	<i>ozsí, ozsiá, lélek</i>
<i>khaníg, khaniga, kút</i>	<i>hanig, hanigja, kút</i>	<i>chájing, chájingá, kút</i>
<i>gher, ghera, czomb</i>	<i>heroj, heroja, lábszár</i>	<i>churuj, churujá, lábszár</i>
<i>khev, kheva, lyuk</i>	<i>chév, chéva, lyuk</i>	<i>chiv, chivá, lyuk</i>
<i>kholín, kholina, epe</i>	<i>damadira, damadiri,* kötény</i>	<i>krétinczá, krétinczé,* kötény</i>
<i>szosztén, szoszténa, nadrág</i>	<i>holi, hólya, epe</i>	<i>feeré, feerd (vélyino hn.), epe</i>
<i>ghangli, kangli, ghanglá, fésű</i>	<i>holev, holeva, nadrág</i>	<i>kholob, kholoba, nadrág</i>
<i>kondí, kondia, ganaj</i>	<i>thadzi, thadzsia, konyha</i>	<i>kangli, kanglya, fésű</i>
<i>kurmi, kurmid, köleskása</i>	<i>kangli, kanglya, fésű</i>	<i>k hóji, k hója, faggyú</i>
<i>jak, jaka, szem</i>	<i>k hóni, k hónya, faggyú</i>	<i>kurmi, kurmid, kása</i>
<i>kocsák, kocsáka, gomb</i>	<i>kurmin, kurminya, kása</i>	<i>ak, jak, jaká, szem</i>
<i>kuni, kunik, kunia, kuniká, könyök</i>	<i>jak, jaka, szem</i>	<i>kocsák, kocsáka, gomb</i>
<i>len, lena, folyó</i>	<i>kocsak, kocsaka, gomb</i>	<i>kuj, kujá, könyök</i>
<i>men, menyá, tarkó, nyak</i>	<i>kuni, kunya, könyök, rőf</i>	<i>len, lennyá, folyó</i>
<i>mol, molyá, bor</i>	<i>len, lenya, folyó</i>	<i>koldko (-e) hn.,* kalács</i>
<i>momeli, momelyá, gyertya</i>	<i>marikli, mariklya, kalács</i>	<i>kór, korrr, kórá, korrá, nyak</i>
<i>mortí, mortya, bőr</i>	<i>men, menya, nyak</i>	<i>mol, molá, bor</i>
<i>muradí, muragyá, beretva</i>	<i>mól, mólya, bor</i>	<i>momeli, momelyá, gyertya</i>
<i>patrin, patriná, levél, lomb</i>	<i>mómeli, mómelya, gyertya</i>	<i>maszki, maszkia, bőr</i>
	<i>morthi, morthi, morthia, bőr</i>	<i>muradí, muragyá, beretva</i>
	<i>murádi, murágya, beretva</i>	<i>patri, paterja, levél</i>
	<i>patrin, patrinya; pajtra, paterja, levél, lomb</i>	<i>patrin, patrinya, lomb</i>
	<i>parasztjóvo, parasztjóve;* parasztjóvin, parasztjóvinya, péntek</i>	<i>akhoró, akhore hn., péntek</i>
<i>píri, pírid, edény</i>	<i>pári, píria, edény</i>	<i>párásztjuji, párásztjuja, péntek</i>
<i>porí, porid, fark</i>	<i>píri, píria, edény</i>	<i>píri, píria, edény</i>
	<i>póri, pória, fark</i>	<i>pori, porja, fark</i>
	<i>póri, pória, toll</i>	<i>pori, porja, toll</i>
<i>posik, posika, terep</i>	<i>pósi, pósia, homok</i>	<i>piskhaj, piskhaja (pus), homok</i>
<i>pak, paká, szárny</i>	<i>práli, prálya, kamara</i>	<i>komorá, komori,* kamara</i>
<i>pen, ben, pena, nőtestvér</i>	<i>prátyi, prátya, héveder</i>	<i>aruli, arulya; kustik, kustika, öv</i>
<i>purt, purta, hid</i>	<i>phák, pháka, szárny</i>	<i>pak, paka, szárny</i>
<i>pukni, phukni, phuknyá, kelés</i>	<i>phen, phenya, nőtestvér</i>	<i>pen, penya, nőtestvér</i>
	<i>phurd, phurgya, hid</i>	<i>pódo, -e hn.,* phurd, phurda, hid</i>
	<i>phukni, phuknya, hólyag</i>	<i>bosika, bosiki,* hólyag</i>
<i>phuv, phuva, föld</i>	<i>phú, phúv, phúva, föld</i>	<i>pu, phu, pua, föld</i>
<i>ratt, rattyá, éj</i>	<i>ráti, rátya, éj</i>	<i>ratí, ratyá, éj</i>
<i>ran, raná hn., nád, pálcza</i>	<i>ranik, ranika, vessző</i>	<i>ran, ranya, galy</i>
<i>rik, rika hn., oldal</i>	<i>rik, rika, oldal</i>	<i>rik, rika, oldal</i>
<i>roj, roja, kanál</i>	<i>roj, roja, kanál</i>	<i>roj, roja, kanál</i>
<i>romni, romnyá, cigányzó</i>	<i>romni, romnia, cigányzó</i>	<i>romni, romnya, cigányzó</i>

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
<p><i>gógyi, gógyia, ész</i> <i>chanyig, chanyiga, kút</i> <i>cheroj, cheroja, lábszár</i> <i>chev, cheva, lyuk</i> <i>chip, chipa, kötény</i> <i>chólyi, chólyia, epe</i> <i>cholov, cholova, nadrág</i> <i>kalargyi, kalargyia, konyha</i> <i>kanglyi, kanglyia, fésű</i> <i>kónyi, kónyia, faggyú</i> <i>kurmin, kurminya, kása</i> <i>jakh, jakha, szem</i> <i>kocsak, kocsaka, gomb</i> <i>kunyi, kunyia, könyök, rőf</i></p>	<p><i>godí, gogya, ész</i> <i>hanig, haning, haniga, kút</i> <i>hero, herin, herja, lábszár</i> <i>cheb, cheba hn., lyuk</i> <i>damadira, damadiri,* kötény</i> <i>cholin, cholya, epe</i> <i>cholib, choliba, nadrág</i> <i>kiszina, kiszini,* konyha</i> <i>ganglin, ganglija, fésű</i></p> <p><i>biblo, bible* hn., kása</i> <i>jakh, jakha, szem</i> <i>gocsikk, gocsikka, gomb</i> <i>kuni, kunya, könyök, rőf</i></p>	<p><i>gódi, gódia, ész</i> <i>chanig, chaniga, kút</i> <i>cheroj, cherja (o elejt.), lábszár</i> <i>chív, chíva, lyuk</i> <i>damadira, damadiri,* kötény</i> <i>chóli, chólia, epe</i> <i>choliv, choliva, nadrág</i></p> <p><i>kangli, kanglia, fésű</i> <i>khóni, khonia, faggyú</i> <i>kurmi, kurmia, köleskása</i> <i>jakh, jakha, szem</i> <i>kocsik, kocsika, gomb</i> <i>kuni, kunia, könyök</i></p>
<p><i>len, lenya, folyó</i> <i>mariklyi, mariklyia, kalács</i> <i>men, menya, nyak</i> <i>mol, molya, bor</i> <i>momelyi, momelya, gyertya</i> <i>mortyni, mortynia, bőr</i> <i>muragyi, muragyia, beretva</i> <i>pajtrin, pajtrina; patrin, pajtra, levél, lomb</i></p>	<p><i>panin, panya, víz, folyó</i> <i>markeli, markelya, kalács</i> <i>men, menya, nyak</i> <i>mol, molya, bor</i> <i>momelin, momelya, gyertya</i> <i>mortin, morczin, morczia, bőr</i> <i>muradi, muragya, beretva</i> <i>patrin, patterja, levél, lomb</i></p>	<p><i>len, lena, folyó</i> <i>marikli, mariklia, kalács</i> <i>men, mena, nyak</i> <i>mol, mola, bor</i> <i>momeli, momela, gyertya</i> <i>morczy, morczia, bőr</i> <i>muradi, muradia, beretva</i> <i>patri, patera, levél, lomb</i></p>
<p><i>parasztyovin, parasztyovina, péntek</i></p> <p><i>píri, pírija, edény</i> <i>póri, porja, fark</i> <i>porr, porrja, toll</i></p>	<p><i>paristovin, parisztoven, parisztovineja, parisztovenya, péntek</i></p> <p><i>píri, pírija, edény</i> <i>porin, porja, fark</i> <i>por, porja, toll; porr, porrja, bokor</i></p>	<p><i>parisztovin, parisztovina, péntek</i></p> <p><i>píri, píri, edény</i> <i>póri, póri, fark</i> <i>por, pora, toll</i></p>
<p><i>pósi, pósia, homok</i> <i>pralyi, pralyia, kamara</i> <i>pratyi, pratya, heveder</i> <i>phaĕh, phaĕha, szárny</i> <i>phen, phenya, nőtestvér</i> <i>phurd, phurgya, híd</i> <i>phuknyi, phuknyia, hólyag</i></p>	<p><i>prochosz, prochoszi* hn., homok</i> <i>prali, pralya, kamara</i> <i>torin, torja, heveder</i> <i>phaĕni, phaĕhia, szárny</i> <i>phen, phenya, nőtestvér</i> <i>phort, phortya, híd</i> <i>phuszinka, hólyag, phukko,* mály</i></p>	<p><i>pósi, pósa, homok</i> <i>práli, prála, kamara</i> <i>práti práta, heveder</i> <i>phaĕh, phaĕha, szárny</i> <i>phen, phenya, nőtestvér</i> <i>phurt, phurta, híd</i> <i>phukni, phuknia, hólyag</i></p>
<p><i>phuv, phuva, föld</i> <i>raty, ratya, éj</i> <i>ranyi, ranyia, vessző</i> <i>rik, rika, oldal</i> <i>roj, roja, kanál</i> <i>romnyi, romnyia, czigánynő</i></p>	<p><i>phuv, phuvja (hn. és nőn.), föld</i> <i>ratt, rattya (hn. és nőn.), éj</i> <i>ran, ranya, vessző</i> <i>rikk, rikka, oldal</i> <i>roich, roicha, roja, kanál</i> <i>romni, romnya, czigánynő</i></p>	<p><i>phúv, phúva, föld</i> <i>ratt, ratta, éj</i> <i>rán, rána, vessző</i> <i>rik, rika, oldal</i> <i>roj, roja, kanál</i> <i>romni, romnia, czigánynő</i></p>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.
<i>rubli, ruvli, ruvliá, bot</i> <i>szir, szirá, foghagyma</i> <i>szung, szungá hn., szag</i> <i>suv, suvid, tü</i> <i>sila tsz., hideglelés</i> <i>zsumi, dzsumi, zsumiá, leves</i>	<i>kopal, kópala, bot</i> <i>szir, szirja, foghagyma</i> <i>szung (sznaga), szunga, szag</i> <i>szuv, szív, szuva, tü</i> <i>sildli, sildlya, hideglelés</i> <i>zumi, zumia, leves</i>	<i>roli, rolya, bot</i> <i>szir, szirja, foghagyma</i> <i>szung, szunga, szag</i> <i>szu, suá; szuv, suvá, tü</i> <i>silá tsz. hideglelés</i> <i>zumi, zumia, leves</i>

2. A következő idegen

<i>csérge, csergi, sátor</i>	<i>phandidlo, phandidle* hn., va-</i> <i>sak, bilincs</i> <i>bunéta, bunétyi, sapka</i> <i>csater, csaterja, czerha, czerhi,</i> <i>sátor</i>	<i>szasztra, vasak</i> <i>sipká, sipki, sapka</i> <i>satra, satri, sátor</i>
<i>kolyba, kolybi, kaliba</i>	<i>gelyva, gelyvi, golyva</i> <i>hlyintova, hlyintovi, hintó</i> <i>koliba, kolibi, kaliba</i> <i>mácsik, mácsiki, mácsik</i>	<i>urké, urki, urzika, urziki, csalán</i> <i>gelyvá, gelyvi, golyva</i> <i>kolyba, kolybi, kaliba</i> <i>mácsik, mácsiki, mácsik</i>
<i>zsdmba, zsámbi, béka</i>	<i>talpa, talpi, talp</i> <i>zsámba, zsámbi, béka</i>	<i>talo tale hn., talp</i> <i>bro, bre hn., béka</i>

3. Változatlanul megma-

<i>kildv, kilavá* hn., szilva</i>	<i>szliva, szlivi,* szilva</i>	<i>prund, pruni,* szilva</i>
-----------------------------------	--------------------------------	------------------------------

cseh-morva cz.	német cz.	vándor cz.
<i>rovlyi, rovlyia</i> , bot <i>szír, szíra</i> , foghagyma <i>szung, szunga</i> , szag <i>szuv, szuva</i> , tű <i>sildlyi, sildlyia</i> , hideglelés <i>zumín, zumina</i> , leves	<i>szerja</i> (csak tsz.), foghagyma <i>szung, szunga</i> , szag <i>suv, suvja</i> , tű <i>sil, sila*</i> hn., hideglelés <i>zumín, zummja</i> , leves	<i>szír, szíra</i> , foghagyma <i>szung, szunga</i> , szag <i>sziv, sziva</i> , tű <i>sil, sila</i> , hideglelés <i>zumi, zumia</i> , leves

eredetüek *-i*-t vesznek föl :

<i>bikovi</i> (csak tsz.-ban), bilincs, vasak <i>buneta, bunetyi</i> , sapka <i>cserha, cserhi</i> , sátor <i>czípa, czípi</i> , bőr <i>czuknyida, czuknyigyi</i> , csalán <i>gelyva, gelyvi</i> , golyva <i>hlyintova, hlyintovi</i> , hintó <i>kolyiba, kolyibi</i> , kaliba <i>mácsik, mácsiki</i> , mácsik <i>talpa, talpi</i> , talp <i>zsamba, zsambi</i> , béka	<i>verklin, verklya*</i> , vasak, bi- lincs <i>punétta, punétti</i> , sapka <i>tattin, tattya*</i> , sátor <i>czépa, czépi</i> , bőr <i>þesszi men, þessza menya*</i> («vastag nyak»), golyva <i>vortin, vortya*</i> , kocsi <i>jarrengere germe*</i> , tsz. hn., («lisztféreg»), mácsik <i>csamm, csamma*</i> , talpbőr <i>dzsamþa, dzsamþi</i> , béka	<i>szasztra*</i> tsz., vasak <i>bunéta, bunéti</i> , sapka <i>cserha, cserhi</i> , sátor <i>czípa, czípi</i> , bőr <i>gelva, gelvi</i> , golyva <i>verda, verdi</i> , kocsi <i>koliba, kolibi</i> , kaliba <i>mácsik, mácsika*</i> , mácsik <i>talpa, talpi</i> , talp <i>dzsamba, dzsambi</i> , béka
---	--	--

rad a többes számban :

<i>tyhilava</i> esz. és tsz., szilva	<i>þorsossza</i> , esz. és tsz., szilva	<i>czilava</i> esz. és tsz., szilva
--------------------------------------	---	-------------------------------------

13. §. A NEVEK

A cigány nyelvben a tájszólások szerint vagy hét vagy nyolcz eset van, a mint a következőkből látható. A ragozás alkalmaztatik a főnevekre, önálló melléknevekre és multrésze-

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor
HÍMNEM.				
EGYES SZÁM.				
-ó, -í, —	-ó, -i	-o	-o	-o
-észkoró	-észkoró	-eszkeró	-eszkeró	-eszkeró
-észte	-észte	-eszte	-eszte	-eszte
-ész	-ész	-e	-esz	-esz
-eja, -ja, -a	-éja, -ja, -a	-eja	-eja	-eja
-észtar	-észtar	-esztar	-esztar	-esztar
-észa	-esza	-eha, -aha	-eha	-eha
-észke	-észke	-eszke	-eszke	-eszke
TÖBBES SZÁM.				
-é, -á	-é, -á	-e, -a	-e, -a	-e, -a
-éngoro	-éngoro	-engero	-engero	-engero
-énde	-énde	-ende	-ende	-ende
-én	-én	-en	-en	-en
-ále	-ále	-ale	-ale	-ale
-éendar	-éendar	-endar	-endar	-endar
-éndzsa	-éndzsa	-enca	-enca	-enca
-énghe	-énghe	-enge	-enge	-enge

A magyar -é végzetű birtokos főnevet s a ragtalan, vagy -nak, -nek-es birtokos esetet a cigány a maga melléknévi birtokosával fejezi ki. Azon tájszólásokban, melyekben beható nincsen, a beható és marasztalót a tulajdonító pótolja, a hol van beható, ez egyszerűs mind marasztalónak is szolgál. A kihatóval a távolító és vesztelő is kifejezhető. Az okadót a tulajdonító helyettesíti. A többi

RAGOZÁSA.

sülőkre valamint a számnevekre is, és nem és szám szerint változik. A birtokos tulajdonkép melléknév és nem névragozási eset.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	esetek
HÍMNEM.				
EGYES SZÁM.				
-ó	-o	-o	-sz, -asz	nevező
-észkoró, -éhko*	-eszkeró	-eszkeró	-sz, -asz, -aszjasz	birtokos
-észte, -észte	-eszke	-eszke	-ai, -ája	tulajd.
-ész, -ész	-esz	-esz	-n, -an	szenvető
-e, -a	-e, -eja	-e, -eja	—, -a	szólító
-észtar, -ész tár	-esztar	-eszder	-sz, -át	kiható
-észa, -észa	-eha	-eha	-á, -aina	segítő
-észke, -észke	-eszte		-i, -ai	beható
TÖBBES SZÁM.				
-é	-e	-e	-asz, -ász	nevező
-éngoro, -éngo*	-engeró	-engeró	-án, -ánán,	birtokos
-énde	-enge	-enge	-bhjasz, -aibhjasz	tulajd.
-én	-en	-en	-sz, -n, -án	szenvető
-ále	-ale	-ale	-asz, -ász	szólító
-éNDAR	-endar	-ender	-bhjasz, -aibhjasz	kiható
-énca	-enca	-enca, -encer	-bhisz, -aisz	segítő
-énge	-ende		-szu, -aiszu	beható

magyar esetek előjáró igehatározókkal fejeztetnek ki. (L. nyt. 140—143. lapon).

A cseh-morva cigányoknál a tulajdonító és beható esetek el vannak cserélve, p. o. csm.: *me dzsav veseszte* = az erdőbe megyek; *me dinyom romeszke* = a cigánynak adtam.

* Az alsó Duna és Tisza között.

török cz.		magyar cz.		
telepített	vándor	dunántúli	kárpáti	vándor
NŐNEM.				
EGYES SZÁM.				
<i>-i, -á</i>	<i>-i, -á</i>	<i>-i, -a, —</i>	<i>-i, -a, —</i>	<i>-i, -a</i>
<i>-ákoro</i>	<i>-ákoro</i>	<i>-akero</i>	<i>-akero</i>	<i>-akero</i>
<i>-áte</i>	<i>-áte</i>	<i>-ate</i>	<i>-ate</i>	<i>-ate</i>
<i>-á</i>	<i>-á</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
<i>íje, -áje</i>	<i>-íje, áje</i>	<i>-íje, -aje, -e</i>	<i>-íje, -aje, -e</i>	<i>-íje, -aje</i>
<i>-átar</i>	<i>-átar</i>	<i>-atar</i>	<i>-atar</i>	<i>-atar</i>
<i>-ásza</i>	<i>-ásza</i>	<i>-aha</i>	<i>-aha</i>	<i>-aha</i>
<i>-áke</i>	<i>-áke</i>	<i>-ake</i>	<i>-ake</i>	<i>-ake</i>
TÖBBES SZÁM.				
<i>-á</i>	<i>-á</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
<i>-éngoro</i>	<i>-éngoro</i>	<i>-engero</i>	<i>-engero</i>	<i>-engero</i>
<i>-énde</i>	<i>-énde</i>	<i>-ende</i>	<i>-ende</i>	<i>-ende</i>
<i>-én</i>	<i>-én</i>	<i>-en</i>	<i>-en</i>	<i>-en</i>
<i>-ále</i>	<i>-ále</i>	<i>-ale</i>	<i>-ale</i>	<i>-ale</i>
<i>-éndar</i>	<i>-éndar</i>	<i>-endar</i>	<i>-endar</i>	<i>-endar</i>
<i>-éndzsa</i>	<i>-éndzsa</i>	<i>-enca</i>	<i>-enca</i>	<i>-enca</i>
<i>-énghe</i>	<i>-énghe</i>	<i>-enge</i>	<i>-enge</i>	<i>-enge</i>

A török és magyar telepített, az oláh és cseh-morva cigányoknál *e* és *a* előtt a ragozásnál *d, l, n, t, st, szt* átváltoztatnak *gy, ly, ny, ty, sty* és *szty*-vé, a török telepített cigányoknál azonkívül *g gh*-vé. Valamennyi *r* után *j* tétetik.

A magánhangzós végű főnevek, a nevezőt kivéve, minden többi esetben elejtik azt a magánhangzót és a szólító egyes számában csak *-e*-t vesznek föl.

Az élettelenek mind a két számában a szenvedő eset összevág a nevezővel.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	szanszkrit	esetek
NŐNEM.				
EGYES SZÁM.				
<i>-i, -a</i>	<i>-i, -a, —</i>	<i>-i, -a, —</i>	<i>-sz, -á</i>	nevező
<i>-ákoró, -ákho*</i>	<i>-akero</i>	<i>-akero</i>	<i>-sz, -asz, -ájász</i>	birtokos
<i>-áte</i>	<i>-ake</i>	<i>-ade</i>	<i>-ai, -ájái</i>	tulajd.
<i>-á</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-n, -an, -án</i>	szenvedő
<i>-tje, -áje</i>	<i>-ije, -aje, -e</i>	<i>-ije, -aje, -e</i>	<i>—, -ai</i>	szólító
<i>-átar</i>	<i>-atar</i>	<i>-ader</i>	<i>-sz, -asz, -ájász</i>	kiható
<i>-ásza, -áha</i>	<i>-aha</i>	<i>-aha</i>	<i>-á, -ajá</i>	segítő
<i>-áke</i>	<i>-ate</i>		<i>-i, -án, -áján</i>	beható
TÖBBES SZÁM.				
<i>-á</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>	<i>-asz, -ász</i>	nevező
<i>-ángoro, -ángo*</i>	<i>-engero</i>	<i>-engero</i>	<i>-án, -ánán</i>	birtokos
<i>-ánde</i>	<i>-enge</i>	<i>-enge</i>	<i>-bhjasz, -ábhjasz</i>	tulajd.
<i>-án</i>	<i>-a</i>	<i>-en</i>	<i>-sz, -ász</i>	szenvedő
<i>-ále</i>	<i>-ale</i>	<i>-ale</i>	<i>-asz, -ász</i>	szólító
<i>-ándar</i>	<i>-endar</i>	<i>-ender</i>	<i>-bhjasz, -ábhjasz</i>	kiható
<i>-ánca</i>	<i>-enca</i>	<i>-encer</i>	<i>-bhisz, -abhisz</i>	segítő
<i>-ánge</i>	<i>-ende</i>		<i>-sza, -ászu</i>	beható

A *-goro, -koro, -gero, -kero* gyakran *-gro, -kro*-ra rövidül, főkép a vándor és német cigányoknál; az *-éhkoro* a Duna és Tisza között *-éhkó*.

A szanszkrit ragozásban az első ragok illetik azon fő és melléneveket, melyek oly magán vagy mássalhangzóval végződnek, mely nem hat a ragra, a második ragok illetik azokat, melyek oly közép magánhangzóval végződnek, mely őket érezhetően változtatja. A szanszkritban van azonkívül még a köznemű nevek külön ragozása, mely köznem a cigány nyelvben már nem létezik.

* Az alsó Duna és Tisza között.

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
I. A HIMNEMŰ FŐNEVEK RAGOZÁSA.				
a) ÉLŐT JELENTŐK.				
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>rom</i>	<i>róm</i>	<i>róm</i>	<i>rom</i>
birtokos	<i>romészkoro (-i, -e)</i>	<i>rómeszkero (-i, -e)</i>	<i>rómeszkero (-i, -e)</i>	<i>romeszkro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>romészte</i>	<i>rómeszte</i>	<i>rómeszte</i>	<i>romeszte</i>
szenvedő	<i>romész</i>	<i>róme</i>	<i>rómesz</i>	<i>romesz</i>
szólitó	<i>róma</i>	<i>rómeja</i>	<i>rómeja</i>	<i>romeja</i>
kiható	<i>romésztar</i>	<i>rómesztar</i>	<i>rómesztar</i>	<i>romesztar</i>
segítő	<i>romésza</i>	<i>rómeha</i>	<i>rómeha</i>	<i>romeha</i>
beható	<i>romészke</i>	<i>rómeszke</i>	<i>rómeszke</i>	<i>romeszke</i>
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>romá</i>	<i>róma</i>	<i>róme</i>	<i>rom</i>
birtokos	<i>roméngoro (-i, -e)</i>	<i>rómengero (-i, -e)</i>	<i>rómengero (-i, -e)</i>	<i>romengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>roménde</i>	<i>róménde</i>	<i>róménde</i>	<i>roménde</i>
szenvedő	<i>romén</i>	<i>rómen</i>	<i>rómen</i>	<i>romen</i>
szólitó	<i>romale</i>	<i>rómale</i>	<i>rómale</i>	<i>romale</i>
kiható	<i>roméndar</i>	<i>rómendar</i>	<i>rómendar</i>	<i>romendar</i>
segítő	<i>roméndzsa</i>	<i>rómenca</i>	<i>rómenca</i>	<i>romenca</i>
beható	<i>roménghe</i>	<i>rómenge</i>	<i>rómenge</i>	<i>romenge</i>
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>csirikló</i>	<i>csiriklo</i>	<i>csiriklo</i>	<i>csiriklo</i>
birtokos	<i>csiriklészkoro (-i, -e)</i>	<i>csiriklészkero (-i, -e)</i>	<i>csiriklészkero (-i, -e)</i>	<i>csiriklészkro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>csiriklészte</i>	<i>csiriklészte</i>	<i>csiriklészte</i>	<i>csiriklészte</i>
szenvedő	<i>csiriklész</i>	<i>csirikle</i>	<i>csiriklesz</i>	<i>csiriklesz</i>
szólitó	<i>csirikléja</i>	<i>csirikleja</i>	<i>csirikleja</i>	<i>csirikleja</i>
kiható	<i>csiriklésztar</i>	<i>csiriklésztar</i>	<i>csiriklésztar</i>	<i>csiriklésztar</i>
segítő	<i>csiriklésza</i>	<i>csirikleha</i>	<i>csirikleha</i>	<i>csirikleha</i>
beható	<i>csiriklészke</i>	<i>csiriklészke</i>	<i>csiriklészke</i>	<i>csiriklészke</i>

* Az alsó Duna és Tisza között élő oláh cigányoknál az egyes szám így hangzik:

A tulajdonító és beható szabály nélkül elcseréltetnek ezeknél.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
I. A HIMNEMŰ FŐNEVEK RAGOZÁSA.			
a) ÉLŐT JELENTŐK.			
EGYES SZÁM.		<i>Mássalhangzós végű.</i>	
<i>rom</i>	<i>rom</i>	<i>rom</i>	zigány
<i>romészkoro (-i, -e) *</i>	<i>romeszkeró (-i, -e)</i>	<i>romeszkro (-i, -e)</i>	zigányé, cigánynak a —
<i>romészte</i>	<i>romeszke</i>	<i>romeszde</i>	zigánynak
<i>romész</i>	<i>romosz</i>	<i>romesz</i>	zigányt
<i>romd</i>	<i>romeja</i>	<i>romeja</i>	zigány!
<i>romésztar</i>	<i>romesztar</i>	<i>romeszder</i>	zigánytól, cigányból, cigányról
<i>romésza</i>	<i>romeha</i>	<i>romeha</i>	zigánynyal, cigánynya
<i>romészke</i>	<i>romeszte</i>		zigányban, cigányba
TÖBBES SZÁM.			
<i>romd</i>	<i>rome</i>	<i>rom</i>	zigányok
<i>roméngoro (-i, -e)</i>	<i>romengéro (-i, -e)</i>	<i>romengro (-i, -e)</i>	zigányoké, cigányoknak a —
<i>roménde</i>	<i>romenge</i>	<i>romende</i>	zigányoknak
<i>romén</i>	<i>romen</i>	<i>romen</i>	zigányokat
<i>romdle</i>	<i>romale</i>	<i>romale</i>	zigányok!
<i>roméndar</i>	<i>romendar</i>	<i>romender</i>	zigányoktól, -ból, -ról
<i>roménca</i>	<i>romenca</i>	<i>romenzer</i>	zigányokkal, cigányokká
<i>roménge</i>	<i>romende</i>		zigányokban, cigányokba
EGYES SZÁM.		<i>-o végű.</i>	
<i>csirikló</i>	<i>csiriklo</i>	<i>csirkulo</i>	madár
<i>csiriklészkoro (-i, -e) *</i>	<i>csirikleszkeró (-i, -e)</i>	<i>csirkuleszkró (-i, -e)</i>	madaré, madárnak a —
<i>csiriklészte</i>	<i>csirikleszke</i>	<i>csirkuleszde</i>	madárnak
<i>csiriklész</i>	<i>csiriklesz</i>	<i>csirkulesz</i>	madarat
<i>csiriklé</i>	<i>csirikleja</i>	<i>csirkuleja</i>	madár!
<i>csiriklésztar</i>	<i>csiriklesztar</i>	<i>csirkuleszder</i>	madártól, madárból, madárról
<i>csiriklésza</i>	<i>csirikleha</i>	<i>csirkuleha</i>	madárral, madárrá
<i>csiriklészke</i>	<i>csirikleszte</i>		madárban, madárba

rom, rométko, romészte, romész, romd, romésztar, romészd, romészke, stb. csirikló, csirikléhko, csiriklészte, csiriklész, csiriklé, csiriklésztar, csiriklészd, csiriklészke.

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>csiriklé</i>	<i>csirikle</i>	<i>csirikle</i>	<i>csirikle</i>
birtokos	<i>csirikléngoro (-i, -e)</i>	<i>csiriklengero (-i, -e)</i>	<i>csiriklengero (-i, -e)</i>	<i>csiriklengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>csiriklénde</i>	<i>csiriklénde</i>	<i>csiriklénde</i>	<i>csiriklénde</i>
szenvedő	<i>csiriklén</i>	<i>csiriklén</i>	<i>csiriklén</i>	<i>csiriklén</i>
szólító	<i>csirikléle</i>	<i>csiriklale</i>	<i>csiriklale</i>	<i>csiriklale</i>
kiható	<i>csiriklendar</i>	<i>csiriklendar</i>	<i>csiriklendar</i>	<i>csiriklendar</i>
segítő	<i>csirikléndzsa</i>	<i>csiriklenca</i>	<i>csiriklenca</i>	<i>csiriklenca</i>
beható	<i>csiriklénge</i>	<i>csiriklenge</i>	<i>csiriklenge</i>	<i>csiriklenge</i>

b) ÉLETTELENT JELENTŐK.

EGYES SZÁM.

nevező	<i>aķhór</i>	<i>áķhor</i>	<i>áķhor</i>	<i>aķhor</i>
birtokos	<i>aķhorészkoro (-i, -e)</i>	<i>áķhoreszkeró (-i, -e)</i>	<i>áķhoreszkeró (-i, -e)</i>	<i>aķhoreszkeró (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>aķhorészte</i>	<i>áķhoreszte</i>	<i>áķhoreszte</i>	<i>aķhoreszte</i>
szenvedő	<i>aķhór</i>	<i>áķhor</i>	<i>áķhor</i>	<i>aķhor</i>
szólító	<i>aķhora</i>	<i>áķhorale</i>	<i>áķhorale</i>	<i>aķhorale</i>
kiható	<i>aķhorésztar</i>	<i>áķhoresztar</i>	<i>áķhoresztar</i>	<i>aķhoresztar</i>
segítő	<i>aķhorésza</i>	<i>áķhoreha</i>	<i>áķhoreha</i>	<i>aķhoreha</i>
beható	<i>aķhorészke</i>	<i>áķhoreszke</i>	<i>áķhoreszke</i>	<i>aķhoreszke</i>

TÖBBES SZÁM.

nevező	<i>aķhorá</i>	<i>áķhora</i>	<i>áķhora</i>	<i>aķhora</i>
birtokos	<i>aķhoréngoro (-i, -e)</i>	<i>áķhorengero (-i, -e)</i>	<i>áķhorengero (-i, -e)</i>	<i>aķhorengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>aķhorénde</i>	<i>áķhorende</i>	<i>áķhorende</i>	<i>aķhorende</i>
szenvedő	<i>aķhorá</i>	<i>áķhora</i>	<i>áķhora</i>	<i>aķhora</i>
szólító	<i>aķhorále</i>	<i>áķhorale</i>	<i>áķhorale</i>	<i>aķhorale</i>
kiható	<i>aķhoréNDAR</i>	<i>áķhoreNDAR</i>	<i>áķhoreNDAR</i>	<i>aķhoreNDAR</i>
segítő	<i>aķhoréNDZSA</i>	<i>áķhoreNCA</i>	<i>áķhoreNCA</i>	<i>aķhoreNCA</i>
beható	<i>aķhoréNGE</i>	<i>áķhoreNGE</i>	<i>áķhoreNGE</i>	<i>aķhoreNGE</i>

* tsz. roméngo, csirikléngo.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
----------	----------------	-----------	------------

TÖBBES SZÁM.

<i>csiriklé</i>	<i>csirikle</i>	<i>csirkule</i>	madarak
<i>csirikléngoro (-i, -e)</i>	<i>csiriklengéro (-i, -e)</i>	<i>csirkulengro (-i, -e)</i>	madaraké, madaraknak a —
<i>csiriklénde</i>	<i>csiriklengé</i>	<i>csirkulende</i>	madaraknak
<i>csiriklén</i>	<i>csiriklen</i>	<i>csirkulen</i>	madarakat
<i>csirikléde</i>	<i>csirikléde</i>	<i>csirkulale</i>	madarak!
<i>csiriklendar</i>	<i>csiriklendar</i>	<i>csirkulender</i>	madaraktól, -ból, -ról
<i>csiriklénca</i>	<i>csiriklénca</i>	<i>csirkulenzér</i>	madarakkal, madarakká
<i>csiriklége</i>	<i>csirikléde</i>		madarakban, madarakba

b) ÉLETTELENT JELENTŐK.

EGYES SZÁM.

Mássalhangzós végű.

<i>akór</i>	<i>aķhor</i>	<i>ķhor</i> (mogyoró)	dió
<i>akorészko (-i, -e)</i>	<i>aķhoreszķero (-i, -e)*</i>	<i>ķhoreszķro (-i, -e)</i>	dióé, diónak a —
<i>akorészte</i>	<i>aķhoreszķe</i>	<i>ķhoreszķe</i>	diónak
<i>akór</i>	<i>aķhor</i>	<i>ķhor</i>	diót
<i>akorá</i>	<i>aķhoreja</i>	<i>ķhoreja</i>	dió!
<i>akorésztar</i>	<i>aķhoreszķtar</i>	<i>ķhoreszķder</i>	diótól, dióból, dióról
<i>akorésza</i>	<i>aķhorecha</i>	<i>ķhorecha</i>	dióval, dióvá
<i>akorészke</i>	<i>aķhoreszķe</i>		dióban, dióba

TÖBBES SZÁM.

<i>akorá</i>	<i>aķhora</i>	<i>ķhora</i>	diók,
<i>akoréngoro (-i, -e)</i>	<i>aķhorengero (-i, -e)</i>	<i>ķhorengro (-i, -e)</i>	dióké, dióknak a —
<i>akorénde</i>	<i>aķhorenge</i>	<i>ķhorende</i>	dióknak
<i>akorá</i>	<i>aķhora</i>	<i>ķhora</i>	diókat
<i>akoráde</i>	<i>aķhoráde</i>	<i>ķhorale</i>	diók!
<i>akorendar</i>	<i>aķhorendar</i>	<i>ķhorender</i>	dióktól, dióból, diókról
<i>akorence</i>	<i>aķhorence</i>	<i>ķhorenzér</i>	diókkal, diókká
<i>akorenge</i>	<i>aķhorende</i>		diókban, diókba

* esz. *aķhor*, *aķhoréhko*, *aķhoreszķte*, *aķhór*, *aķhorá*, *aķhoreszķtar*, *aķhoresza*, *aķhoreszķe*; tsz. *aķhoréngo*.

esz. *koró*, *koréhko*, *korészte*, *koró*, *korá*, *korésztar*, *korésza*, *korészke*; tsz. *koréngo*. Lásd a 114. lapon való jegyzetet.

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>koró</i>	<i>kóro</i>	<i>kóro</i>	<i>koro</i>
birtokos	<i>korészkeró (-i, -e)</i>	<i>kóreszkeró (-i, -e)</i>	<i>kóreszkeró (-i, -e)</i>	<i>koreszkro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>korészte</i>	<i>kóreszte</i>	<i>kóreszte</i>	<i>koreszte</i>
szenvedő	<i>koró</i>	<i>kóro</i>	<i>kóro</i>	<i>koro</i>
szólító	<i>korá</i>	<i>kóreja</i>	<i>kóreja</i>	<i>koreja</i>
kiható	<i>korésztar</i>	<i>kóresztar</i>	<i>kóresztar</i>	<i>koresztar</i>
segítő	<i>korésza</i>	<i>kóreha</i>	<i>kóreha</i>	<i>koreha</i>
beható	<i>korészke</i>	<i>kóreszke</i>	<i>kóreszke</i>	<i>koreszke</i>
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>koré</i>	<i>kóre</i>	<i>kóre</i>	<i>kore</i>
birtokos	<i>koréngoro (-i, -e)</i>	<i>kórengero (-i, -e)</i>	<i>kórengero (-i, -e)</i>	<i>korengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>korénde</i>	<i>kórende</i>	<i>kórende</i>	<i>korende</i>
szenvedő	<i>koré</i>	<i>kóre</i>	<i>kóre</i>	<i>kore</i>
szólító	<i>korále</i>	<i>kórale</i>	<i>kórale</i>	<i>koreale</i>
kiható	<i>koréNDAR</i>	<i>kóreNDAR</i>	<i>kóreNDAR</i>	<i>koreNDAR</i>
segítő	<i>koréNDZSA</i>	<i>kóreNCA</i>	<i>kóreNCA</i>	<i>koreNCA</i>
beható	<i>koréNGE</i>	<i>kóreNGE</i>	<i>kóreNGE</i>	<i>koreNGE</i>

Kivé-

1. Az idegen származású *-osz*, *-isz*, *-usz* végű főnevek birtokos ragja *-keró*, tulajdonítója *-te*, szólítója *-ona*, kihatója *-tar*, segítője *-ha*, behatója *-ke*. Szenvedője összevág a nevezővel. A többes számban szabályosak.

esetek	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám
nevező	<i>papusz</i> (nagyatya)	<i>papuszi</i>	<i>lanczosz</i> (láncz)	<i>lanczoszi</i>
birtokos	<i>papuszkeró (-i, -e)</i>	<i>papuszengero (-i, -e)</i>	<i>lanczoszkeró (-i, -e)</i>	<i>lanczoszengero (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>papuszte</i>	<i>papuszende</i>	<i>lanczoszte</i>	<i>lanczoszende</i>
szenvedő	<i>papusz</i>	<i>papuszi</i>	<i>lanczosz</i>	<i>lanczoszi</i>
szólító	<i>papuszona</i>	<i>papuszale</i>	<i>lanczona</i>	<i>lanczoszale</i>
kiható	<i>papusztar</i>	<i>papuszendar</i>	<i>lanczosztar</i>	<i>lanczoszendar</i>
segítő	<i>papuszaha</i>	<i>papuszenca</i>	<i>lanczoszaha</i>	<i>lanczoszenca</i>
beható	<i>papuszke</i>	<i>papuszenge</i>	<i>lanczoszke</i>	<i>lanczoszenge</i>

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM.			<i>Magánhangzós végű.</i>
<i>koró</i>	<i>kóro</i>	<i>kóro</i>	korsó
<i>korészkoró (-i, -e) *</i>	<i>kóreszkero (-i, -e)</i>	<i>kóreszkro (-i, -e)</i>	korsóé, korsónak a —
<i>korésztc</i>	<i>kóreszke</i>	<i>kóreszde</i>	korsónak
<i>koró</i>	<i>kóro</i>	<i>kóro</i>	korsót
<i>korá</i>	<i>kóreja</i>	<i>kóreja</i>	korsó!
<i>korésztar</i>	<i>kóresztar</i>	<i>kóreszder</i>	korsótól, korsóból, korsóról
<i>korésza</i>	<i>kóreha</i>	<i>kóreha</i>	korsóval, korsóvá
<i>korészke</i>	<i>kóreszte</i>		korsóban, korsóba
TÖBBES SZÁM.			
<i>koré</i>	<i>kóre</i>	<i>kóre</i>	korsók
<i>koréngoro (-i, -e)</i>	<i>kórengero (-i, -e)</i>	<i>kórengro (-i, -e)</i>	korsóké, korsóknak a
<i>korénde</i>	<i>kórengé</i>	<i>kórende</i>	korsóknak
<i>koré</i>	<i>kóre</i>	<i>kóre</i>	korsókat
<i>korále</i>	<i>kórale</i>	<i>kórale</i>	korsók!
<i>koréNDAR</i>	<i>kóreNDAR</i>	<i>kóreNDER</i>	korsóktól, korsókból, korsókról
<i>korénca</i>	<i>kóreNCA</i>	<i>kóreNZER</i>	korsókkal, korsókká
<i>koréNGE</i>	<i>kóreNDE</i>		korsókban, korsókba

telek.

2. Egészen szabálytalanok a következők: *devel*, tsz. *devla*, elejti a ragozásban az *l* előtt az *-e-t*, esz. szőlítőja *devla*. *dad*, tsz. *dada*, esz. szőlítőja *dade* vagy *dadeja*. — A következők csak a cseh-morva és némely magyar cigányoknál ragoztatnak így.

esetek	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám
nevező	<i>raj, úr</i>	<i>raja</i>	<i>muj, száj</i>	<i>múja</i>
birtokos	<i>raszkeró (-i, -e)</i>	<i>rajengeró (-i, -e)</i>	<i>mószkeró (-i, -e)</i>	<i>mújengeró (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>rasztc</i>	<i>rajende</i>	<i>mósztc</i>	<i>mújende</i>
szenvedő	<i>rasz, rajesz</i>	<i>raja</i>	<i>mosz, mújesz</i>	<i>múja</i>
szőlítő	<i>raja</i>	<i>rajale</i>	<i>múja</i>	<i>mújale</i>
kiható	<i>rasztar</i>	<i>rajendar</i>	<i>mósztar</i>	<i>mújendar</i>
segítő	<i>rajeha</i>	<i>rajenca</i>	<i>mújeha</i>	<i>mújenca</i>
beható	<i>raszke</i>	<i>rajenge</i>	<i>mószke</i>	<i>mújenge</i>

3. A *-bé, -pé, -ben, -pen, -be, -pe, -bo, -po* végűek a két szám kihatójában és segítőjében, és a birtokos, tulajdonító és beható

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>csinipé</i>	<i>cšüniben</i>	<i>cšünibe</i>	<i>csinipe</i>
birtokos	<i>csinipndszkoro (-i, -e)</i>	<i>cšünibnaszkero (-i, -e)</i>	<i>cšünibneszkero (-i, -e)</i>	<i>csinipneszkro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>csinipndszte</i>	<i>cšünibaszte</i>	<i>cšünibneszte</i>	<i>csinipneszte</i>
szenvedő	<i>csinipész</i>	<i>cšünibne</i>	<i>cšünibnesz</i>	<i>csinipnesz</i>
szólító	<i>csinipá</i>	<i>cšünibneja</i>	<i>cšünibneja</i>	<i>csinipneja</i>
kiható	<i>csinipndsztar</i>	<i>cšünibnasztar</i>	<i>cšünibnasztar</i>	<i>csinipnasztar</i>
segítő	<i>csinipndsza</i>	<i>cšünibnaha</i>	<i>cšünibnaha</i>	<i>csinipnaha</i>
beható	<i>csinipndszke</i>	<i>cšünibnaszke</i>	<i>cšünibneszke</i>	<i>csinipneszke</i>
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>csinipná</i>	<i>cšünibna</i>	<i>cšünibna</i>	<i>csinipna</i>
birtokos	<i>csinipnángoro (-i, -e)</i>	<i>cšünibnangero (-i, -e)</i>	<i>cšünibnangero (-i, -e)</i>	<i>csinipnangro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>csinipnánde</i>	<i>cšünibnande</i>	<i>cšünibnande</i>	<i>csinipnande</i>
szenvedő	<i>csinipnén</i>	<i>cšünibnen</i>	<i>cšünibnen</i>	<i>csinipnen</i>
szólító	<i>csinipnáde</i>	<i>cšünibnale</i>	<i>cšünibnale</i>	<i>csinipnale</i>
kiható	<i>csinipnándar</i>	<i>cšünibnandar</i>	<i>cšünibnandar</i>	<i>csinipnandar</i>
segítő	<i>csinipnándzsa</i>	<i>cšünibnanca</i>	<i>cšünibnanca</i>	<i>csinipnanca</i>
beható	<i>csinipnánghe</i>	<i>cšünibnange</i>	<i>cšünibnange</i>	<i>csinipnange</i>
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>szasztipé</i>	<i>szásztipen</i>	<i>szasztipe</i>	<i>szasztipe</i>
birtokos	<i>szasztipndszkoro (-i, -e)</i>	<i>szásztipaszkeró (-i, -e)</i>	<i>szasztipneszkero (-i, -e)</i>	<i>szasztipneszkro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>szasztipndszte</i>	<i>szásztipnaszte</i>	<i>szasztipneszte</i>	<i>szasztipneszte</i>
szenvedő	<i>szasztipész</i>	<i>szásztipne</i>	<i>szasztipnesz</i>	<i>szasztipnesz</i>
szólító	<i>szasztipá</i>	<i>szásztipneja</i>	<i>szasztipneja</i>	<i>szasztipneja</i>
kiható	<i>szasztipndsztar</i>	<i>szásztipnasztar</i>	<i>szasztipnasztar</i>	<i>szasztipnasztar</i>
segítő	<i>szasztipndsza</i>	<i>szásztipnaha</i>	<i>szasztipnaha</i>	<i>szasztipnaha</i>
beható	<i>szasztipndszke</i>	<i>szásztipnaszke</i>	<i>szasztipneszke</i>	<i>szasztipneszke</i>

* Itt is áll a nyt. 114. lapján tett megjegyzés; nevező: *sinipé*; birtokos: *sinipéhko* esz.,

többes számában *a*-t tesznek *e* helyébe és valamennyi esetben, az egyes szám nevezőjét kivéve, a *-ben*, *-pen* elejti az *e*-t, p. o.

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM..			
<i>csinipó</i>	<i>csinyiben</i> (levél)	<i>csinapenn</i>	vágás
<i>csinipánszkoro</i> (-i, -e)*	<i>csinyibneszkero</i> (-i, -e)	<i>csinapánszkro</i> (-i, -e)	vágásé, vágásnak a —
<i>csinipánszte</i>	<i>csinyibneszke</i>	<i>csinapánszde</i>	vágásnak
<i>csinipánsz</i>	<i>csinyibnesz</i>	<i>csinapánsz</i>	vágást
<i>csinipáná</i>	<i>csinyibneja</i>	<i>csinapéja</i>	vágás!
<i>csinipánsztar</i>	<i>csinyibnasztar</i>	<i>csinapánszder</i>	vágástól, vágásból, vágásról
<i>csinipánsza</i>	<i>csinyibnaha</i>	<i>csinapáha</i>	vágással, vágássá
<i>csinipánszke</i>	<i>csinyibneszte</i>	<i>csinapánszde</i>	vágásban, vágásba
TÖBBES SZÁM.			
<i>csinipáná</i>	<i>csinyibna</i>	<i>csinapa</i>	vágások
<i>csinipánángoro</i> (-i, -e)	<i>csinyibnangero</i> (-i, -e)	<i>csinapángro</i> (-i, -e)	vágásoké, vágásoknak a —
<i>csinipánánde</i>	<i>csinyibnange</i>	<i>csinapándc</i>	vágásoknak
<i>csinipánén</i>	<i>csinyibnen</i>	<i>csinapán</i>	vágásokat
<i>csinipánáde</i>	<i>csinyibnale</i>	<i>csinapáde</i>	vágások!
<i>csinipánádar</i>	<i>csinyibnandar</i>	<i>csinapánder</i>	vágásoktól, -ból, -ről
<i>csinipánánca</i>	<i>csinyibnanca</i>	<i>csinapánzer</i>	vágásokkal, vágásokká
<i>csinipánánge</i>	<i>csinyibnande</i>	<i>csinapánde</i>	vágásokban, vágásokba
EGYES SZÁM.			
<i>szasztipó</i>	<i>szasztyipen</i>	<i>szasztöpfenn</i>	egészség
<i>szasztipánszkoro</i> (-i, -e)*	<i>szasztyipneszkero</i> (-i, -e)	<i>szasztöpfánszkro</i> (-i, -e)	egészségé, egészségnek a —
<i>szasztipánszte</i>	<i>szasztyipneszke</i>	<i>szasztöpfánszde</i>	egészségnek
<i>szasztipánsz</i>	<i>szasztyipnesz</i>	<i>szasztöpfánsz</i>	egészséget
<i>szasztipáná</i>	<i>szasztyipneja</i>	<i>szasztöpfeja</i>	egészség!
<i>szasztipánsztar</i>	<i>szasztyipnasztar</i>	<i>szasztöpfánszder</i>	egészségtől, -ből, -ről
<i>szasztipánsza</i>	<i>szasztyipnaha</i>	<i>szasztöpfáha</i>	egészséggel, egészséggé
<i>szasztipánszke</i>	<i>szasztyipneszte</i>	<i>szasztöpfánszde</i>	egészségben, egészségbe

sinipángo tsz.; nevező: *szasztyipé*; birtokos: *szasztyipéhko* esz., *szasztipángo* tsz.

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>szasztipná</i>	<i>szásztipna</i>	<i>szasztipna</i>	<i>szasztipna</i>
birtokos	<i>szasztipnángoro (-i, -e)</i>	<i>szásztipnangero (-i, -e)</i>	<i>szasztipnangero (-i, -e)</i>	<i>szasztipnangro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>szasztipnánde</i>	<i>szásztipnande</i>	<i>szasztipnande</i>	<i>szasztipnande</i>
szenvedő	<i>szasztipnén</i>	<i>szásztipnen</i>	<i>szasztipnen</i>	<i>szasztipnen</i>
szólító	<i>szasztipnálé</i>	<i>szásztipnale</i>	<i>szasztipnale</i>	<i>szasztipnale</i>
kiható	<i>szasztipnándar</i>	<i>szásztipnandar</i>	<i>szasztipnandar</i>	<i>szasztipnandar</i>
segítő	<i>szasztipnándzsa</i>	<i>szasztipnanca</i>	<i>szasztipnanca</i>	<i>szasztipnanca</i>
beható	<i>szasztipnánghe</i>	<i>szasztipnange</i>	<i>szasztipnange</i>	<i>szasztipnange</i>

2. A NÖNEMŰ FŐNEVEK RAGOZÁSA.

a) ÉLŐT JELENTŐK.

EGYES SZÁM.

nevező	<i>phen</i>	<i>phen</i>	<i>phen</i>	<i>phen</i>
birtokos	<i>phenyákoro (-i, -e)</i>	<i>phényakero (-i, -e)</i>	<i>phényakero (-i, -e)</i>	<i>phenyakro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>phenyáte</i>	<i>phényate</i>	<i>phényate</i>	<i>phenyate</i>
szenvedő	<i>phenyá</i>	<i>phénya</i>	<i>phénya</i>	<i>phenya</i>
szólító	<i>phéne</i>	<i>phénc</i>	<i>phénye</i>	<i>phene</i>
kiható	<i>phenyátar</i>	<i>phényatar</i>	<i>phényatar</i>	<i>phenyatar</i>
segítő	<i>phenyásza</i>	<i>phényaha</i>	<i>phényaha</i>	<i>phenyaha</i>
beható	<i>phenyáke</i>	<i>phényake</i>	<i>phényake</i>	<i>phenyake</i>

TÖBBES SZÁM.

nevező	<i>phena</i>	<i>phéna</i>	<i>phénya</i>	<i>phena</i>
birtokos	<i>phenyéngoro (-i, -e)</i>	<i>phényengero (-i, -e)</i>	<i>phényengero (-i, -e)</i>	<i>phenyengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>phenyénde</i>	<i>phényende</i>	<i>phényende</i>	<i>phenyende</i>
szenvedő	<i>phenyén</i>	<i>phényen</i>	<i>phényen</i>	<i>phenyen</i>
szólító	<i>phenálc</i>	<i>phénalc</i>	<i>phényalc</i>	<i>phenalc</i>
kiható	<i>phenyéndar</i>	<i>phényendar</i>	<i>phényendar</i>	<i>phenyendar</i>
segítő	<i>phenyéndzsa</i>	<i>phényenca</i>	<i>phényenca</i>	<i>phenyenca</i>
beható	<i>phenyénghe</i>	<i>phényenge</i>	<i>phényenge</i>	<i>phenyenge</i>

* Az alsó Duna és Tisza között lakó oláh cigányoknál a birtokos így hangzik:

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.			
<i>szasztípná</i>	<i>szasztípná</i>	<i>szasztópa</i>	egészségek
<i>szasztípnágoro (-i, -e)</i>	<i>szasztípnágero (-i, -e)</i>	<i>szasztópangero (-i, -e)</i>	egészségeké, egészségeknek a —
<i>szasztípnánde</i>	<i>szasztípnange</i>	<i>szasztópande</i>	egészségeknek
<i>szasztípnén</i>	<i>szasztípnén</i>	<i>szasztópan</i>	egészségeket
<i>szasztípnáde</i>	<i>szasztípnáde</i>	<i>szasztópale</i>	egészségek!
<i>szasztípnándar</i>	<i>szasztípnándar</i>	<i>szasztópander</i>	egészségektől, -ből, -ről
<i>szasztípnánca</i>	<i>szasztípnánca</i>	<i>szasztópanzer</i>	egészségekkel, egészségekké
<i>szasztípnánge</i>	<i>szasztípnánge</i>	<i>szasztópande</i>	egészségekben, egészségekbe
2. A NÖNEMŰ FŐNEVEK RAGOZÁSA.			
a) ÉLŐT JELENTŐK.			
EGYES SZÁM.			<i>Mássalhangzós végű.</i>
<i>phen</i>	<i>phen</i>	<i>phen</i>	nővér
<i>phenyákoro (-i, -e) *</i>	<i>phenyakero (-i, -e)</i>	<i>phenyakro (-i, -e)</i>	nővére, nővéreknek a —
<i>phenyáde</i>	<i>phenyáde</i>	<i>phenyáde</i>	nővéreknek
<i>phenyá</i>	<i>phenyá</i>	<i>phenyá</i>	nővért
<i>phené</i>	<i>phenye</i>	<i>phenye</i>	nővér!
<i>phenyátar</i>	<i>phenyátar</i>	<i>phenyáder</i>	nővértől, nővérből, nővérről
<i>phenyásza</i>	<i>phenyáha</i>	<i>phenyáha</i>	nővérrrel, nővérré
<i>phenyáke</i>	<i>phenyáke</i>	<i>phenyáde</i>	nővérben, nővéerbe
TÖBBES SZÁM.			
<i>phenya</i>	<i>phenya</i>	<i>phenya</i>	nővérek
<i>phenyángoro (-i, -e)</i>	<i>phenyengero (-i, -e)</i>	<i>phenyengro (-i, -e)</i>	nővérekek, nővéreknek a —
<i>phenyánde</i>	<i>phenyenge</i>	<i>phenyende</i>	nővéreknek
<i>phenyán</i>	<i>phenyén</i>	<i>phenyén</i>	nővéreket
<i>phenyá</i>	<i>phenyáde</i>	<i>phenyáde</i>	nővérek!
<i>phenyándar</i>	<i>phenyéndar</i>	<i>phenyender</i>	nővérektől, -ből, -ről
<i>phenyánca</i>	<i>phenyénca</i>	<i>phenyénzer</i>	nővérekkel, nővérekké
<i>phenyánge</i>	<i>phenyénde</i>	<i>phenyénde</i>	nővérekben, nővérekbe

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>romni</i>	<i>romni</i>	<i>romni</i>	<i>romni</i>
birtokos	<i>romnyákoro (-i, -e)</i>	<i>romnyakero (-i, -e)</i>	<i>romnyakero (-i, -e)</i>	<i>romnyakro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>romnyate</i>	<i>romnyate</i>	<i>romnyate</i>	<i>romnyate</i>
szenvedő	<i>romnyá</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>
szólító	<i>romnie</i>	<i>romnyije</i>	<i>romnyije</i>	<i>romni</i>
kiható	<i>romnyátar</i>	<i>romnyatar</i>	<i>romnyatar</i>	<i>romnyatar</i>
segítő	<i>romnyásza</i>	<i>romnyaha</i>	<i>romnyaha</i>	<i>romnyaha</i>
beható	<i>romnyáke</i>	<i>romnyake</i>	<i>romnyake</i>	<i>romnyake</i>
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>romnyá</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>
birtokos	<i>romnyéngoro (-i, -e)</i>	<i>romnyengero (-i, -e)</i>	<i>romnyengero (-i, -e)</i>	<i>romnyengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>romnyénde</i>	<i>romnyende</i>	<i>romnyende</i>	<i>romnyende</i>
szenvedő	<i>romnyén</i>	<i>romnyen</i>	<i>romnyen</i>	<i>romnyen</i>
szólító	<i>romnyále</i>	<i>romnyale</i>	<i>romnyale</i>	<i>romnyale</i>
kiható	<i>romnyéndar</i>	<i>romnyendar</i>	<i>romnyendar</i>	<i>romnyendar</i>
segítő	<i>romnyéndzsa</i>	<i>romnyenca</i>	<i>romnyenca</i>	<i>romnyenca</i>
beható	<i>romnyénghe</i>	<i>romnyenge</i>	<i>romnyenge</i>	<i>romnyenge</i>
b) ÉLETTELENT JELENTŐK.				
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>
birtokos	<i>patrinyákoro (-i, -e)</i>	<i>patrinyakero (-i, -e)</i>	<i>patrinyakero (-i, -e)</i>	<i>patrinyakro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>patrinyate</i>	<i>patrinyate</i>	<i>patrinyate</i>	<i>patrinyate</i>
szenvedő	<i>patrin, patrinjá</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>
szólító	<i>patrine</i>	<i>patrine</i>	<i>patrine</i>	<i>patrine</i>
kiható	<i>patrinjátar</i>	<i>patrinjatar</i>	<i>patrinjatar</i>	<i>patrinjatar</i>
segítő	<i>patrinjásza</i>	<i>patrinyaha</i>	<i>patrinyaha</i>	<i>patrinyaha</i>
beható	<i>patrinjáke</i>	<i>patrinyake</i>	<i>patrinyake</i>	<i>patrinyake</i>

* Az alsó Duna és Tisza között lakó oláh cigányoknál a birtokos így hangzik:

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM.			<i>-i végű.</i>
<i>romni</i>	<i>romnyi</i>	<i>romni</i>	czigány ^{nő} , nő
<i>romnydkoro (-i, -e)*</i>	<i>romnyakero (-i, -e)</i>	<i>romnydkro (-i, -e)</i>	nőé, nőnek a —
<i>romnyáte</i>	<i>romnyake</i>	<i>romnyáde</i>	nőnek
<i>romnyá</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>	nőt
<i>romni</i>	<i>romnyije</i>	<i>romni</i>	nő!
<i>romnyátar</i>	<i>romnyatar</i>	<i>romnyader</i>	nőtől, nőből, nőről
<i>romnyásza</i>	<i>romnyaha</i>	<i>romnyaha</i>	nővel, nővé
<i>romnyáke</i>	<i>romnyate</i>	<i>romnyade</i>	nőben, nőbe
TÖBBES SZÁM.			
<i>romnyá</i>	<i>romnya</i>	<i>romnya</i>	nők
<i>romnyángoro (-i, -e)</i>	<i>romnyengero (-i, -e)</i>	<i>romnyéngro (-i, -e)</i>	nőké, nőknek a —
<i>romnyánde</i>	<i>romnyenge</i>	<i>romnyende</i>	nőknek
<i>romnyán</i>	<i>romnyen</i>	<i>romnyen</i>	nőket
<i>romnyá</i>	<i>romnyale</i>	<i>romnyale</i>	nők!
<i>romnyándar</i>	<i>romnyendar</i>	<i>romnyender</i>	nőktől, nőkből, nőkről
<i>romnyánca</i>	<i>romnyenca</i>	<i>romnyenzer</i>	nőkkel, nőkké
<i>romnyánge</i>	<i>romnyende</i>	<i>romnyende</i>	nőkben, nőkbe
b) ÉLETTELENT JELENTŐK.			
EGYES SZÁM.			<i>Mássalhangzós végű.</i>
<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	levél
<i>patrinyákoro (-i, -e)*</i>	<i>patrinyakero (-i, -e)</i>	<i>patrinyádro (-i, -e)</i>	levélé, levélnek a —
<i>patrinyáte</i>	<i>patrinyake</i>	<i>patrinyade</i>	levélnek
<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	<i>patrin</i>	levelet
<i>patriné</i>	<i>patrinye</i>	<i>patrine</i>	levél!
<i>patrinyatar</i>	<i>patrinyatar</i>	<i>patrinyader</i>	levéltől, levélből, levélről
<i>patrinysza</i>	<i>patrinyaha</i>	<i>patrinyaha</i>	levéllel, levéllé
<i>patrinyáke</i>	<i>patrinyate</i>	<i>patrinyade</i>	levélben, levélbe

romnyáko esz., *romnyángo* tsz., nevező: *romnyi*.
patrinjáko esz., *patrinjángo* tsz., nevező: *patri*.
gogyáko esz., *gogyángo* tsz., nevező: *gogyá*.

esetek	török cz.	magyar cz.		
		dunántúli	kárpáti	vándor
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>patriná, patrinyá</i>	<i>pátrinya</i>	<i>pajtra</i>	<i>patra</i>
birtokos	<i>patrinyéngoro (-i, -e)</i>	<i>pátrinyengero (-i, -e)</i>	<i>pajtrengero (-i, -e)</i>	<i>patrengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>patrinyénde</i>	<i>pátrinyende</i>	<i>pajtrende</i>	<i>patrende</i>
szenvedő	<i>patrinyén</i>	<i>pátrinya</i>	<i>pajtra</i>	<i>patra</i>
szólító	<i>patrindle</i>	<i>pátrinyale</i>	<i>pajtrale</i>	<i>patrale</i>
kiható	<i>patrinyéNDAR</i>	<i>pátrinyendar</i>	<i>pajtrendar</i>	<i>patrender</i>
segítő	<i>patrinyéndzsa</i>	<i>pátrinyenca</i>	<i>pajtrenca</i>	<i>patrenca</i>
beható	<i>patrinyénghe</i>	<i>pátrinyenge</i>	<i>pajtrenge</i>	<i>patrenge</i>
EGYES SZÁM.				
nevező	<i>godi</i>	<i>gódi</i>	<i>gódi</i>	<i>gódi</i>
birtokos	<i>gogyákoro (-i, -e)</i>	<i>gógyakero (-i, -e)</i>	<i>gógyakero (-i, -e)</i>	<i>gógyakro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>gogyáte</i>	<i>gógyate</i>	<i>gógyate</i>	<i>gógyate</i>
szenvedő	<i>gogyá</i>	<i>gódi</i>	<i>gódi</i>	<i>gódi</i>
szólító	<i>godie</i>	<i>gógye</i>	<i>gógyije</i>	<i>gódie</i>
kiható	<i>gogyátar</i>	<i>gógyatar</i>	<i>gógyatar</i>	<i>gógyatar</i>
segítő	<i>gogyászsa</i>	<i>gógyaha</i>	<i>gógyaha</i>	<i>gógyaha</i>
beható	<i>gogyáke</i>	<i>gógyake</i>	<i>gógyake</i>	<i>gógyake</i>
TÖBBES SZÁM.				
nevező	<i>gogyá</i>	<i>gógya</i>	<i>gógya</i>	<i>góda</i>
birtokos	<i>gogyéngoro (-i, -e)</i>	<i>gógyengero (-i, -e)</i>	<i>gógyengero (-i, -e)</i>	<i>gógyengro (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>gogyénde</i>	<i>gógyende</i>	<i>gógyende</i>	<i>gógyende</i>
szenvedő	<i>gogyén</i>	<i>gógya</i>	<i>gógya</i>	<i>gógya</i>
szólító	<i>goddle</i>	<i>gógyale</i>	<i>gógyale</i>	<i>gógyale</i>
kiható	<i>gogyéNDAR</i>	<i>gógyendar</i>	<i>gógyendar</i>	<i>gógyendar</i>
segítő	<i>gogyéndzsa</i>	<i>gógyenca</i>	<i>gógyenca</i>	<i>gógyenca</i>
beható	<i>gogyénghe</i>	<i>gógyenge</i>	<i>gógyenge</i>	<i>gógyenge</i>

oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.			
<i>patrinya</i>	<i>pajtra</i>	<i>patterja</i>	levelek
<i>patrinyngoro (-i, -e)</i>	<i>pajtrengéro (-i, -e)</i>	<i>patterjengro (-i, -e)</i>	leveleké, leveleknek a —
<i>patrinynde</i>	<i>pajtrengé</i>	<i>patterjende</i>	leveleknek
<i>patrinyá</i>	<i>pajtra</i>	<i>patterja</i>	leveleket
<i>patrinyá</i>	<i>pajtrálc</i>	<i>patterjale</i>	levelek !
<i>patrinyáandar</i>	<i>pajtrendar</i>	<i>patterjender</i>	levelektől, levelekből, levelekről
<i>patrinyánca</i>	<i>pajtrenca</i>	<i>patterjenzer</i>	levelekkel, levelekké
<i>patrinyáncé</i>	<i>pajtrende</i>	<i>patterjende</i>	levelekben, levelekbe
EGYES SZÁM. -i végű.			
<i>godl</i>	<i>gógyi</i>	<i>godi</i>	ész
<i>gogyágoro (-i, -e)</i>	<i>gogyákero (-i, -e)</i>	<i>gogyákro (-i, -e)</i>	észé, észnek a —
<i>gogyáte</i>	<i>gogyáke</i>	<i>gogyáde</i>	észnek
<i>godi</i>	<i>gógyi</i>	<i>godi</i>	eszet
<i>godi</i>	<i>gógyije</i>	<i>gogyije</i>	ész !
<i>gogyádar</i>	<i>gogyátar</i>	<i>gogyáder</i>	észttől, észtből, észtről
<i>gogyásza</i>	<i>gogyáha</i>	<i>gogyáha</i>	észszel, észszé
<i>gogyákc</i>	<i>gogyátc</i>	<i>gogyáde</i>	észben, észbe
TÖBBES SZÁM.			
<i>gogyá</i>	<i>gógya</i>	<i>gogya</i>	eszek
<i>gogyángoro (-i, -e)</i>	<i>gogyengero (-i, -e)</i>	<i>gogyengro (-i, -e)</i>	eszeké, eszeknek a —
<i>gogyánde</i>	<i>gogyenge</i>	<i>gogyende</i>	eszeknek
<i>gogyán</i>	<i>gógya</i>	<i>gogya</i>	eszeket
<i>gogyá</i>	<i>gógyale</i>	<i>gogyale</i>	eszek !
<i>gogyáandar</i>	<i>gogyéndar</i>	<i>gogyender</i>	eszekttől, eszektből, eszektről
<i>gogyánca</i>	<i>gogyenca</i>	<i>gogyenzer</i>	eszekkel, eszekké
<i>gogyáncé</i>	<i>gogyende</i>	<i>gogyende</i>	eszekben, eszekbe

c) -o VÉGŰ HÍMNEMŰEKBŐL KÉPZETTEK.

Néhány nőnemű *-i* végű főnév, mely élőt képvisel és *-o* végű hímneműből képeztetett, a cseh-morva és több magyar cigány tájszólásban a többes számban *-ij*-t vesz föl az *a* elejtésével, p. o. *bákro* = kos, *bákri* = juh; *bálo* = disznó, *báli* = kocca.

esetek	többes szám			
nevező	<i>bákrija</i>	<i>bálija</i>	vagy	<i>bályija</i>
birtokos	<i>bákrijengero (-i, -e)</i>	<i>bálijengero (-i, -e)</i>	«	<i>bályijengero (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>bákrijende</i>	<i>bálijende</i>	«	<i>bályijende</i>
szenvedő	<i>bákrijen</i>	<i>bálijen</i>	«	<i>bályijen</i>
szólító	<i>bákrijále</i>	<i>bálijále</i>	«	<i>bályijále</i>
kiható	<i>bákrijendar</i>	<i>bálijendar</i>	«	<i>bályijendar</i>
segítő	<i>bákrijenca</i>	<i>bálijenca</i>	«	<i>bályijenca</i>
beható	<i>bákrijenge</i>	<i>bálijenge</i>	«	<i>bályijenge</i>

3. A MELLÉKNEVEK ÉS MULTRÉSZESÜLŐK RAGOZÁSA.

1. Az önálló melléknév, multrészesülő és számnév a főnevek minden szabályát változatlanul követi a ragozásban, p. o.

esetek	hímnem		nőnem	
	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám
nevező	<i>kálo</i>	<i>kále</i>	<i>káli</i>	<i>kálya</i>
birtokos	<i>káleszkero (-i, -e)</i>	<i>kálengero (-i, -e)</i>	<i>kályakero (-i, -e)</i>	<i>kályengero (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>káleszte</i>	<i>kálende</i>	<i>kályate</i>	<i>kályende</i>
szenvedő	<i>kálesz, kálo *</i>	<i>kálen, kále *</i>	<i>kálya, káli *</i>	<i>kályen, kálya *</i>
szólító	<i>káleja</i>	<i>kálale</i>	<i>kálije</i>	<i>kályale</i>
kiható	<i>kálesztar</i>	<i>kálendar</i>	<i>kályatar</i>	<i>kályendar</i>
segítő	<i>káleha</i>	<i>kálenca</i>	<i>kályaha</i>	<i>kályenca</i>
beható	<i>káleszke</i>	<i>kálenge</i>	<i>kályake</i>	<i>kályenge</i>

2. Ha a melléknév megelőzi a főnevet, csak ez utóbbi ragoztatik, míg a melléknév az egyes szám nevezőjében és szenvedőjében eredeti alakját megtartja, a többi esetekben a hímnemben *-e*, a nőnemben *-a* ragot vesz föl, ha pedig magánhangzóval végződik, ennek helyébe teszi ezen ragbetűket. A többes számban mind a két nem ragja *-e*. P. o.

* A szenvedő eset élettelen használatát mutatja.

esetek	hímnem		nőnem	
	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám
nevező	<i>báro mánus</i> ¹	<i>báre mánusa</i>	<i>tikni káhní</i> ²	<i>tikne káhnya</i>
birtokos	<i>báre mánuseszkero</i>	<i>báre mánusengero</i>	<i>tiknya káhnjakeró</i>	<i>tikne káhnjengero</i>
tulajdonító	<i>báre mánuseszte</i>	<i>báre mánusende</i>	<i>tiknya káhnjate</i>	<i>tikne káhnjende</i>
szenvedő	<i>báro mánuse (-sz)</i>	<i>báre mánusen</i>	<i>tikni káhnja</i>	<i>tikne káhnjen</i>
szólító	<i>báre mánuseja</i>	<i>báre mánusale</i>	<i>tiknya káhnije</i>	<i>tikne káhnjale</i>
kiható	<i>báre mánusasztar</i>	<i>báre mánusendar</i>	<i>tiknya káhnjatar</i>	<i>tikne káhnjendar</i>
segítő	<i>báre mánuseha</i>	<i>báre mánusenca</i>	<i>tiknya káhnjaha</i>	<i>tikne káhnjenca</i>
beható	<i>báre mánuseszke</i>	<i>báre mánusenge</i>	<i>tiknya káhnjake</i>	<i>tikne káhnjenge</i>

3. A mássalhangzós végű úgy mint a közép és felső fokú melléknevek önállóan ép úgy ragoztatnak, mint a magánhangzós végűek, p. o. *báreder*, *báredereszkeró*, *barederjakeró* stb.

nevező	<i>sukar</i> , ³ szép	<i>sukare</i>	<i>sukar</i>	<i>sukara</i>
birtokos	<i>sukareszkero</i>	<i>sukarengero</i>	<i>sukarjakeró</i>	<i>sukarjengero</i>
tulajdonító	<i>sukareszte</i>	<i>sukarende</i>	<i>sukarjate</i>	<i>sukarjende</i>
szenvedő	<i>sukare (-sz)</i> , <i>sukar</i> ³	<i>sukaren</i> , <i>sukare</i> ³	<i>sukarja</i> , <i>sukar</i> ³	<i>sukaren</i> , <i>sukara</i> ³
szólító	<i>sukareja</i>	<i>sukarale</i>	<i>sukare</i>	<i>sukarale</i>
kiható	<i>sukaresztar</i>	<i>sukarendar</i>	<i>sukarjatar</i>	<i>sukarjendar</i>
segítő	<i>sukareha</i>	<i>sukarenca</i>	<i>sukaraha</i>	<i>sukarjenca</i>
beható	<i>sukareszke</i>	<i>sukarenge</i>	<i>sukarjake</i>	<i>sukarjenge</i>

4. A főnév előtt álló közép és felső fokú melléknév szintén úgy ragoztatik, mint a nem fokozott, p. o. *feder raj*, *federe rajeszté* (jobb úr, jobb úrnak); *holeder lil*, *holedere lileha* (rosszabb levél, rosszabb levéllel), *báreder ráni*, *báredera rányatar* (nagyobb urnó, nagyobb urnótól). A melléknevekről is áll a 114. l. megjegyzés.

14. §.

A SZÁMNEVEK.

A számnevek aszerint amint vagy fő- vagy melléknevekkül szerepelnek, azoknak minden szabályait követik. Így például a rendszámok ha főnév előtt állnak, melléknevek módjára ragoztatnak.

Vannak 1. sarkszámok, 2. rendszámok, 3. határozatlan és osztó számok, 4. ígehatározó számok, 5. törtszámok.

¹ nagy ember. ² kis tyúk. ³ A szenvedő eset élettelen használatát mutatja.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
I. SARK-				
<i>jek</i>	<i>jek, jeĕh</i>	<i>jek, ik</i>	<i>jeĕh</i>	<i>jek</i>
<i>dúj</i>	<i>duj</i>	<i>duj</i>	<i>duj</i>	<i>duj</i>
<i>trin</i>	<i>trin</i>	<i>tri, trin</i>	<i>tri, trin</i>	<i>trin</i>
<i>stár, sztár</i>	<i>stár</i>	<i>stár</i>	<i>stár</i>	<i>stár, sztár</i>
<i>pancs, pandzs</i>	<i>pánzs, páncz</i>	<i>pancs</i>	<i>pandzs</i>	<i>pans</i>
<i>so, sov</i>	<i>sóv</i>	<i>sóv</i>	<i>sov</i>	<i>sob</i>
<i>eftá</i>	<i>efta</i>	<i>efta</i>	<i>efta</i>	<i>efta</i>
<i>okĕtó, ochtó</i>	<i>ochto, ofto</i>	<i>okta</i>	<i>ochto</i>	<i>ochto</i>
<i>enéa, enía, enyd</i>	<i>enya</i>	<i>enya, eja</i>	<i>enya</i>	<i>enya</i>
<i>des, desz</i>	<i>des</i>	<i>des</i>	<i>des</i>	<i>des</i>
<i>desujek</i>	<i>desujeĕh</i>	<i>desjek</i>	<i>desujeĕh</i>	<i>desjek</i>
<i>desudúj</i>	<i>desuduj</i>	<i>desduj</i>	<i>desuduj</i>	<i>desduj</i>
<i>desutrin</i>	<i>desutrin</i>	<i>destrin</i>	<i>desutrin</i>	<i>destrin</i>
<i>desustár</i>	<i>desustár</i>	<i>desstár</i>	<i>desustár</i>	<i>desstár</i>
<i>desupancs</i>	<i>desupanzs</i>	<i>despancs</i>	<i>desupandzs</i>	<i>despans</i>
<i>desusóv</i>	<i>desusóv</i>	<i>dessóv</i>	<i>desusov</i>	<i>dessov</i>
<i>desueftá</i>	<i>desefta, desufta</i>	<i>desefta</i>	<i>desefta</i>	<i>desefta</i>
<i>desuochtó</i>	<i>desochto</i>	<i>desokta</i>	<i>desochto</i>	<i>desochto</i>
<i>desuinyá</i>	<i>desenya</i>	<i>desenya</i>	<i>desenya</i>	<i>desenya</i>
<i>bis, bes</i>	<i>bis</i>	<i>bes</i>	<i>bis</i>	<i>bis</i>
<i>besujek</i>	<i>bisujeĕh stb.</i>	<i>besjek</i>	<i>bis the jeĕh stb.</i>	<i>bisjek stb.</i>
<i>tridnda (trinſardes)</i>	<i>trianda</i>	<i>trides, tranda</i>	<i>trianda</i>	<i>tridnta</i>
<i>szaránda</i>	<i>starvardes</i>	<i>stárdes, szaranda</i>	<i>duárbis</i>	<i>starpla</i>
<i>penánda</i>	<i>pansvardes</i>	<i>pancsdes, pancandes</i>	<i>jepassel</i>	<i>pansdesa</i>
<i>ekszánda</i>	<i>sóvvardes</i>	<i>sóvdes, soandes</i>	<i>trivárbis</i>	<i>sobdesa</i>
<i>vdománda</i>	<i>eftavardes</i>	<i>eftades</i>	<i>eftavárdes</i>	<i>eftadesa</i>
<i>okĕndónta</i>	<i>ochtovardes</i>	<i>oktades</i>	<i>stárvárbis</i>	<i>ochtodesa</i>
<i>enenánda</i>	<i>enyavardes</i>	<i>enyades</i>	<i>enyavárdes</i>	<i>enyadesa</i>
<i>sel, sil, sevél</i>	<i>sel</i>	<i>sel</i>	<i>sel</i>	<i>sel</i>
<i>du sel stb.</i>	<i>duj sel stb.</i>	<i>dujsel</i>	<i>dujsel stb.</i>	<i>dujsel stb.</i>
<i>khília, mília</i>	<i>iszro, des val sel</i>	<i>dessel</i>	<i>des vár sel</i>	<i>dessel, iszero</i>
<i>du khília</i>	<i>dujiszro, bis val sel</i>	<i>dujdessel</i>	<i>bis vdr sel stb.</i>	<i>bissel, dujiszero</i>

vándor cz.	szanszkrit	hindusztani	más nyelvek	magyarázat
------------	------------	-------------	-------------	------------

SZÁMOK.

<i>jek</i>	<i>eka</i>	<i>jek, ek</i>	يك		egy	
<i>duj</i>	<i>dvi</i>	<i>do</i>	دو		kettő	
<i>trin</i>	<i>tri</i>	<i>tin</i>	تین		három	
<i>stár</i>	<i>csatur</i>	<i>csar, sahar</i>	چار		négy	
<i>pancs</i>	<i>pan'csan</i>	<i>pancs, pans</i>	پانچ		öt	
<i>sóv</i>	<i>sas</i>	<i>cslu, se</i>	چھو		hat	
<i>efta</i>	<i>szaptan</i>	<i>szat</i>	سات	perzsa: <i>heft</i>	هفت	hét
<i>ochto</i>	<i>astan</i>	<i>afh</i>	آٹھ	zend: <i>asztan</i>		nyolcz
<i>enya</i>	<i>navan</i>	<i>nuo, nau</i>	نہ	perzsa: <i>nu</i>	نو	kilencz
<i>des</i>	<i>dasz'an</i>	<i>dusz, das, des</i>	دس	perzsa: <i>de</i>	دس	tíz
<i>desujek</i>	<i>ekádasz'an</i>	<i>egázah, gard</i>				tizenegy
<i>desuduj</i>	<i>dvádasz'an</i>	<i>bárah, bard</i>				tizenkettő
<i>desutrin</i>	<i>trajodasz'an</i>	<i>terah</i>				tizenhárom
<i>desustár</i>	<i>csaturdasz'an</i>	<i>sandah</i>				tizennégy
<i>desupancs</i>	<i>pancsadasz'an</i>	<i>pandrah</i>				tizenöt
<i>desusóv</i>	<i>sod'asz'an</i>	<i>szolah</i>				tizenhat
<i>desefta</i>	<i>szaptadasz'an</i>	<i>szatrah, szattara</i>				tizenhét
<i>desochto</i>	<i>astádasz'an</i>	<i>at'harah</i>				tizennyolcz
<i>desenya</i>	<i>navadasz'an</i>	<i>ûnavinszati, unisz</i>				tizenkilencz
<i>bis</i>	<i>vinsz'ati</i>	<i>bisz</i>	بس	perzsa: <i>biszt</i>	بیست	húsz
<i>bisujek stb.</i>	<i>ekavinsz'ati</i>	<i>iklsz, jekhisz</i>				huszonegy
<i>triánda</i>		<i>tisz, trinsa</i>				harmincz
<i>staránda</i>		<i>salisz</i>				negyven
<i>pancsínda</i>		<i>pasasz</i>				ötven
<i>sovanda</i>		<i>szatt</i>				hatvan
<i>eftanda</i>		<i>szater</i>				hetven
<i>ochtanda</i>		<i>aszi</i>				nyolczvan
<i>enyanda</i>		<i>nauvad</i>				kilenczven
<i>sel</i>	<i>sz'ata</i>	<i>szuo, szau</i>	سو	perzsa: <i>szad</i>	سد	száz
<i>dujsel</i>				görög: χίλιοι = 1000		kétszáz
<i>desusel</i>	<i>szahaszra</i>	<i>hazar</i>		zend: <i>hazanhra</i>		ezer
<i>bisusel</i>						kétezer

Nagyobb számok *var, val* «szor»-ozással fejeztetnek ki, p. o. *des var sel ochto sel ochto var des var panzs* = 1885, vagy *sel var iszro* = 100,000; *iszro var iszro* = 1.000,000 vagy *jekmilis* = egymillió.

A sarkszámok ragozása következő, *jekh* csak az egyes számban, a többiek csak a többes számban:

esetek	egyes szám		többes szám	
	hímnem	nőnem	hímnem	nőnem
nevező	<i>jekh</i>	<i>jekh</i>	<i>duj</i>	<i>trin</i>
birtokos	<i>jekheszkeró (-i, -e)</i>	<i>jekhakero (-i, -e)</i>	<i>dujengeró (-i, -e)</i>	<i>trinyengeró (-i, -e)</i>
tulajdonító	<i>jekheszte</i>	<i>jekhate</i>	<i>dujende</i>	<i>trinyende</i>
szenvető	<i>jekhe (-sz)</i>	<i>jekha</i>	<i>dujen</i>	<i>trinyen</i>
szólító	<i>jekheja</i>	<i>jekhije</i>	<i>dujale</i>	<i>trinyale</i>
kiható	<i>jekhesztar</i>	<i>jekhatar</i>	<i>dujendar</i>	<i>trinyendar</i>
segítő	<i>jekheha</i>	<i>jekhaha</i>	<i>dujenca</i>	<i>trinyenca</i>
beható	<i>jekheszke</i>	<i>jekhake</i>	<i>dujenge</i>	<i>trinyenge</i>

2. A RENDSZÁMOK.

A rendszámok képeztetnek a sarkszámokból a hímnemű *-to*, nőnemű *-ti* és többes számú *-te* raggal; a nőnemű rag a cseh-morva és sok magyar cigánynál *-tyi*-nak ejtetik ki; p. o.

jekhto = első, *dujto* vagy *aver* = második, *trito* = harmadik, *selto* = századik; — *stárti*, *stártyi* (nőn.) = negyedik; *biste* = huszadikak.

3. A HATÁROZATLAN ÉS OSZTÓ SZÁMOK.

szavoro fn., *szavori* nőn., *szavore* tsz. = mind, p. o.

szavore graszta gele stár the star = a lovak mind négyenként mentek.

soduj = mindkét, *sotrin* = mindhárom stb., oláh: *liduj* = mindkét.

duj the duj = ketten stb.

sóv dzséne = szósz. hat ember = hatan; *gélyam sov dzséne khere* = hatan mentünk haza; *gélyam duj the duj khere* = ketten mentünk haza; *soduj szinyan lukeszte* = mind a kettő katona; —

dudzséne márgyam e csukle (-sz) = ketten vertük a kutyát; — *me dinyom tumende des rupóne pro szavore* = adtam mindenknek tiz forintot. *Mré csavóre mule szavore pre kholera* (Szent-Antal) = gyermekeim mind a kolerában haltak meg; — *liduj besén kethané* (Szintye) = mindketten egyútt laknak.

4. IGEHATÁROZÓ SZÁMOK.

1. Az igehatározó számok képeztetnek *-var* csm., dunántúli, tör., ném., oláh vagy *-val* kárpáti raggal, mely a magyar *-szor*, *-szer*, *-ször* ragnak megfelel; p. o.

jekhvár = egyszer; *desval* (kárp.) = tizszer; *selvár* = százszer. *csiivrdinyom dujvár* csm. = kétszer dobtam; *desvár pengyom tute* = tizszer mondtam neked.

2. A rendszámok, úgy mint a melléknevek, az *-esz* vagy dunántúli *-e* raggal képezik igehatározói alakjukat; p. o.

dujto = második, *dujte*, *dujtesz* = másodikul (l. ny. 139. lapon).

5. A TÖRTSZÁMOK.

pas = fél vagy *jepas*, mi a *jekh-pas* = egyfél rövidítése; ha megelőzi a fő- vagy számnevet, «fél» jelentésével bir, ha követi a számnevet, felosztását értékéhez képest jelzi, p. o.

pas stárto kora = fél negyedik óra = fél négy vagy *pas star* = fél négy; — *panzsto pas* = ötöd; *sovto pas kotor* = hatod rész; — *desto pas náne csácso andarodá szo pengyal tu* = tizedrésze sem igaz annak, a mit mondtál.

A német és cseh-morva cigányoknál gyakran, a magyaroknál ritkábban hallani a *firtla*, *gartiri* = negyed kifejezéseket, p. o. *duj gartiri pre ochto* = két negyed nyolczra; — *trin firtla pro efa* = három negyed hétre.

A nap szakai is fejeztetnek ki így: *pas rati* = éjfél, *pas dive* vagy *dilosz* csm., *plunodij* magy. = dél; *jekh kóra* = egy óra, stb.

A magyar cigányoknál többnyire következőleg fejeztetnek ki a törtszámok: *pas*, *jepas* = fél; *trita* = harmad, *stárta* = negyed, *pancsta* = ötöd, *sóvta* = hatod stb.

15. §.

SZÓÖSSZETÉTEL.

Ha két név összeköttetik egy névbe, nem követi az előző a melléknevek szabályát (l. nyt. 132. lapon), hanem a két nem és szám minden esetében mássalhangzóhoz *-e-t* ragoz, a magánhangzót pedig *-e*-be változtatja. Ezen szabályt, a német cigányokat kivéve, akik változatlanul csatolják össze a neveket, minden többi cigány követi, p. o.

jekh = egy, *dive*, *divesz* = nap; — *jekhediveszúno* = egynapi; *jekdiveszúno* ném.

dúj = kettő, *bers* = év; — *dujebersengéro* = kétéves; — *dújbersengéro* ném.

kálo = fekete, *dand* = fog; — *káledandengéro* = feketefogú; *kalodantengéro* ném.

párno = fehér, *bal* = haj; — *párnebalengéro* = fehérhajú; *parnoballengéro* ném.

IV. FEJEZET.

IGEHATÁROZÓK ÉS ELŐLJÁRÓK.

16. §.

IGEHATÁROZÓK.

A «lehet» és «kell»-féle segédigéknek megfelelő szócskák használata már a nyelvtan 81—83. lapjain részletesen van ismertetve: itt csak az összefüggés végett röviden felsoroltnak:

saj, szaszi, sasziyi, szasti, haszti, hasti = -hat, -het;
nasti, nastyi, naszti = nem -hat, nem -het;
hum-te, hun-te = kell, *muszinav* = muszaj;
na hum-te, na hun-te = nem kell.

Az igehatározó számokról, péld. *jekhvar, dujtesz* stb. szintén szó volt már a 133. lapon.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
a) IDŐT JELZŐ IGEHATÁROZÓK.				
<i>avdivész, avdiész</i>	<i>adadij, adadive, adadivesz, ma</i>	<i>aszesz, ágyész</i>	<i>adadivesz adagyivesz</i>	<i>kova divesz, dejsza</i>
<i>avníláj, aveká bers</i>	<i>adalinaj, ez idén axgodar, minap</i>	<i>kadobors kolgyész, szogyész</i>	<i>adalinaj avgoder</i>	<i>kova bers akova divesz</i>
<i>jics, hidzsa ázs. jicsavér</i>	<i>ics, tegnap prekoics, tegnapelőtt</i>	<i>izs ávérizs</i>	<i>ics prekoics</i>	<i>dejsza dejsza glan vaver divesz</i>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
<i>taḵhíra, javiné</i>	<i>táha, taha, tajsza, holnap</i>	<i>tase, téhára</i>	<i>tajsza</i>	<i>dejsza</i>
<i>taḵhír palé</i>	<i>pale taha, pale taheszte, holnapután</i>	<i>ávér tase,ávér téhára</i>	<i>pale tajsza</i>	<i>pral vaver divesz</i>
<i>akaná, akanghá</i>	<i>akanik, most akkor, akkor</i>	<i>akanak, ákáná átuncsi</i>	<i>akana</i>	<i>kanna</i>
<i>angleder</i>	<i>anglád, ezelőtt angolád, azelőtt avreszar, máskor csilla, régen íret, későn</i>	<i>angledir,áglákáde áglákode ávérdátá csirkana, dolmut khari, zébéjímé</i>	<i>angalada angaloda avervár csirla</i>	<i>glandir glan o csiro vaverende,vavervar csirla duvesz</i>
<i>jekvár</i>	<i>jefar, jekhvar, egykor, valaha</i>	<i>jekhvár, várékáná</i>	<i>jekhvár</i>	<i>jekhvar</i>
<i>akaná, okaná kánna</i>	<i>kana, akana, most kode, mikor</i>	<i>akan, ákáná káná</i>	<i>akana kama, kana</i>	<i>kanna di</i>
<i>biaveli</i>	<i>kerátyi, este, éjféle</i>	<i>rati, rátyi</i>	<i>ratyi, éjjel</i>	<i>brevulesz</i>
<i>niláje, nyáron</i>	<i>lani, tavaly mádr, má, már</i>	<i>borsákkáná</i>	<i>linaje, nyáron</i>	<i>vaver berseszkeresz Jake, kanna</i>
<i>nikáná, nikádá</i>	<i>nikana, nikda, nikoda, soha, soha maj, majd</i>	<i>nikans, nisar, csikáná pálékode</i>	<i>nikava, soha</i>	<i>kekvár Jake</i>
<i>akaná</i>	<i>mingyar, mindjárt</i>	<i>akana, akanasz</i>	<i>mingyar</i>	<i>kanna</i>
<i>paleder</i>	<i>páleder, később</i>	<i>zébéjíméder</i>		<i>duridir</i>
<i>palodá</i>	<i>palodá, azután</i>	<i>páldákode</i>	<i>pale</i>	<i>pal</i>
<i>jepás divésze</i>	<i>paloplunó, délután</i>	<i>páldomizméré</i>		<i>palduno divesz</i>
<i>pálpale</i>	<i>pápale, megint</i>	<i>maj pálal, pále mrusztij</i>	<i>pápale</i>	<i>pale, pápesze</i>
<i>jekpás divész</i>	<i>pasdij, pasdive, pasdivesz, dilosz, plunodij, dél</i>	<i>mizméri</i>	<i>plunodij,dilosz, pas divesz</i>	<i>pasdivész</i>
<i>jekpás divesz</i>				
<i>nimru ázs.</i>				
<i>jekpás aratt</i>	<i>pasratyi, pasrati, éjféle rati, éjféle</i>	<i>máskaréret</i>	<i>pas ratyi</i>	<i>pas ratt</i>
<i>arattaha, reggel</i>	<i>ratyaha, reggel</i>	<i>zior, détéhára</i>	<i>ratyaha</i>	<i>рила, deiszirla</i>
<i>káde divész</i>	<i>szakodij, hakodivesz, naponta</i>	<i>szako gyész</i>	<i>szako divesz</i>	<i>divész észkeresz</i>
<i>szar far</i>	<i>szakovar, hakovar, mindig</i>	<i>szadejek, szadcki</i>	<i>szakovár</i>	<i>hákho csiro, hákhe goppa</i>
<i>szigó, tarész</i>	<i>szig, szik, hamar varekana, olykor, valamikor</i>	<i>szigo unyivar</i>	<i>szik varekana</i>	<i>szik, szikelo, ziglo</i>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
<i>b) HELYET JELZŐ IGEHATÁROZÓK.</i>				
<i>atiá, até</i>	<i>adaj, adaje, akaj, itt</i>	<i>koti, káthé</i>	<i>adaj</i>	<i>akhi, akhaj</i>
<i>okoté akaté, oda- ide</i>	<i>adaj th'odoj, itt-ott</i>	<i>káthé thaj kothé</i>	<i>adaj th'odoj</i>	<i>akhi the goi, akhi th'agotté</i>
<i>akaté</i>	<i>adode, órde, ide</i>	<i>odater, kotro</i>		<i>gatter</i>
<i>akatar</i>	<i>adtar, innen</i>	<i>otar</i>	<i>adatar</i>	<i>gatter</i>
<i>andré</i>	<i>andal, bent</i>	<i>andro</i>	<i>atrin</i>	<i>tre</i>
<i>anglé</i>	<i>anglal, elől</i>	<i>anglal</i>	<i>anglal</i>	<i>glan</i>
	<i>avreszte, avrete, más- hol, másutt, más- hová</i>	<i>avrészte ávérthanészté</i>	<i>avrete</i>	<i>vaverende</i>
<i>avriál, kívülről</i>	<i>avretar, máshonnan, másból</i>	<i>avretar</i>	<i>avretar</i>	<i>vaverender</i>
<i>avri</i>	<i>avri, ávi, kint</i>	<i>avri</i>	<i>avri</i>	<i>vri</i>
<i>ketané, ikitané</i>	<i>dudzsené, együtt</i>	<i>dúj zsine, ikitané</i>	<i>dudzsené, ketané</i>	<i>ketténé</i>
<i>dur</i>	<i>dur, messze</i>	<i>dur</i>	<i>dur</i>	<i>duresz</i>
<i>dural</i>	<i>dural, messziről dzsikjá, meddig, mily messze</i>	<i>durdir zsjikáj</i>	<i>dural</i>	<i>szir duresz, har duresz</i>
<i>glan</i>	<i>glan, elől</i>	<i>ánglál</i>	<i>anglal</i>	<i>glan</i>
<i>pasál, pasé</i>	<i>harnetane, közel harnetanetar, közléről</i>	<i>pássé pássétar</i>	<i>charnesz, rövi- den</i>	<i>pás</i>
<i>kárin</i>	<i>kaj, hol</i>	<i>ko</i>	<i>kaj</i>	<i>gaj, kaj, ke</i>
<i>katár</i>	<i>kajtar, katar, kasztar, honnan, mitől, miből</i>	<i>káthár, kotar, katar</i>	<i>katar, kotar, kasztar</i>	<i>gatter</i>
<i>kherésztar</i>	<i>khéral, háztól</i>	<i>kheresztar</i>	<i>kheresztar</i>	<i>kheresztar</i>
<i>kheré</i>	<i>khere, haza</i>	<i>kheré</i>	<i>khere</i>	<i>khere</i>
<i>ketané, ikitané jeksán ázs.</i>	<i>kethane, ketené, jekh- táne, ekhetane, együtt</i>	<i>ikitané, kethané</i>	<i>kethane</i>	<i>ketténé</i>
<i>karin</i>	<i>kiá, hová</i>	<i>koti</i>	<i>kia</i>	<i>karik</i>
	<i>kia, -hoz, -hez, hozzá</i>	<i>koti</i>	<i>kia</i>	<i>ke</i>
<i>maskaré</i>	<i>maskar, között</i>	<i>máskár</i>	<i>maskar</i>	<i>masker</i>
<i>maskarál</i>	<i>maskaral, közül</i>	<i>máskárarel</i>	<i>maskaral</i>	<i>maskerall</i>
<i>nika</i>	<i>nikaj, sehól</i>	<i>nikcir</i>	<i>nikaj</i>	<i>nagaj</i>
<i>nikatar</i>	<i>nikatar, sehonnan</i>	<i>nikatar</i>	<i>nikatar</i>	<i>nagatter</i>
<i>nikarin</i>	<i>nikia, sehová</i>	<i>nikoti</i>	<i>nikia</i>	<i>nake, nikarik</i>
<i>okotiá</i>	<i>odoj, odaj, ott</i>	<i>okotiá</i>	<i>odoj</i>	<i>goj, agotté</i>
<i>okotiá</i>	<i>odja, odóde, oda odjader, odább</i>	<i>okotiá májintyá, odádir</i>	<i>odode odojder</i>	<i>agotté duridir</i>
<i>okotár</i>	<i>odtar, onnan</i>	<i>odater, kothár</i>	<i>odotar</i>	<i>gottér</i>
	<i>okia, el-</i>	<i>gélo</i>	<i>okia</i>	<i>krik</i>
<i>perdál</i>	<i>perdal, át-, által</i>	<i>porádál</i>	<i>prekal</i>	<i>maskerall</i>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
	<i>prekal, preko, át-, keresztül</i>	<i>torgydrél</i>	<i>prekal</i>	<i>maskerall</i>
	<i>prekal the prekal, keresztül-kasúl</i>	<i>pardál thaj pardál</i>	<i>prekal the prekal</i>	
<i>telé</i>	<i>szakotáne, mindenhol</i>	<i>szakonéthanészte</i>	<i>szakethanc</i>	<i>hakothenma</i>
<i>telál</i>	<i>tal, tel, téle, alatt</i>	<i>tel, télál</i>	<i>tele</i>	<i>tele</i>
<i>teledér</i>	<i>telal, télal, alul, alulról</i>	<i>tele, télál</i>	<i>telal</i>	<i>telal</i>
	<i>teleder, teleder, lejobb, alább</i>	<i>teledir, májtélál</i>	<i>teleder</i>	<i>teledir</i>
<i>trujál</i>	<i>teldli, uzali, trujal, körül</i>	<i>trujál</i>	<i>trujal</i>	<i>trujall, trujum</i>
<i>telé</i>	<i>téle, alá, lent, le</i>	<i>tele</i>	<i>tele</i>	<i>tele</i>
<i>andrál</i>	<i>tran, -ból, -ből</i>	<i>andrál</i>	<i>andral</i>	<i>dran</i>
<i>vucsész, upré</i>	<i>upré, fönt, fenn</i>	<i>pralo</i>	<i>upré</i>	<i>pre</i>
<i>uprál</i>	<i>upral, felülről</i>	<i>praletar</i>	<i>uprdl</i>	<i>pral, pordal</i>
<i>vucséder</i>	<i>upreder, főlebb</i>	<i>pralodir</i>	<i>upreder</i>	<i>pralidir</i>
	<i>valakaj, varekaj, valahol</i>	<i>várekáj</i>	<i>varekaj</i>	
	<i>valakia, varekia, valahová</i>	<i>várekáj</i>	<i>varekaj</i>	
	<i>varekatar, valakatar, valahonnan</i>	<i>várekáthár</i>	<i>varekatar</i>	

c) SZÁMOT JELZŐ IGEHATÁROZÓK.

<i>(avgós, avkós)</i>	<i>angluno, első</i>	<i>anglunó</i>	<i>angalúno</i>	<i>glandúno, vago)</i>
<i>(avgutno)</i>	<i>anglutno, legelső</i>	<i>mjánglunó</i>	<i>naj angalúno</i>	<i>glandúno)</i>
	<i>atyhi, annyit</i>	<i>agyiki</i>	<i>adeczi</i>	
	<i>atyhivar, annyiszor</i>	<i>agyikivár</i>	<i>adeczivar</i>	<i>butvár</i>
<i>avrutnés</i>	<i>avrutne, másodikül</i>	<i>averunoj, kaverunoj</i>		
<i>but</i>	<i>but, sokat</i>	<i>but</i>	<i>but</i>	<i>but</i>
	<i>csak, csak</i>	<i>féré</i>	<i>csak</i>	
<i>khandi</i>	<i>csulo, keveset</i>	<i>czérrá</i>	<i>csulo</i>	<i>gutti, lako</i>
<i>keti, abór, kebór</i>	<i>kityi, keczy, mennyit</i>	<i>kityi, kiczi</i>	<i>keczy</i>	<i>giczzi</i>
<i>(ketitó)</i>	<i>kityito, keczilo, hányadik</i>	<i>kityito, kiszito</i>	<i>keczito</i>	<i>giczczito)</i>
<i>ketifár, ketivár</i>	<i>kityivar, keczivar, hányszor</i>	<i>kityivár, keczivár</i>	<i>keczivar</i>	<i>giczczivár</i>
<i>dahd</i>	<i>meg, még</i>	<i>jeni</i>	<i>meg, inke</i>	
<i>avgutnés</i>	<i>nagom, először</i>	<i>jekhtesz</i>	<i>jekhtesz</i>	<i>jekhtesz</i>
<i>hics</i>	<i>nist, nista, ninsta, semmit</i>	<i>nis, nirik, kans</i>	<i>nist</i>	<i>csi, czi</i>
<i>-vár</i>	<i>-vár, -val, -szer</i>	<i>-vár</i>	<i>-vár</i>	<i>-vár</i>
<i>khandi</i>	<i>zálog, kevés</i>	<i>lak, lakik</i>		<i>gutti, lako</i>

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.
<i>d) MÓDJELZŐ IGEHATÁROZÓK (S EGYÉB SZÓCSKÁK).</i>				
<i>aver</i>	<i>agya, úgy avoka, úgy aver</i>	<i>angyal kadé aver</i>	<i>agya avoka avricsandesz, máskép</i>	<i>dala, jaké vaver</i>
<i>barész</i>	<i>bare, nagyon igen, igen biavka, hijába, patyi- bake, patyivake, hiá- ba, hasztalanúl</i>	<i>pra pra ándékháncsi</i>	<i>igen hijaba</i>	<i>drovent csicseszke</i>
<i>csoral</i>	<i>csak, csak csoral, alattomosan</i>	<i>féré csoral</i>	<i>csak csoral</i>	<i>chorochanesz</i>
<i>an, ani, in, eni</i>	<i>har, szar, mint</i>	<i>szar</i>	<i>har, szar</i>	<i>har, szir</i>
<i>szosztár</i>	<i>hoszke, szoszke, miért</i>	<i>szosztar, vasoszi</i>	<i>hoszke</i>	<i>hoszke, miért doleszke, azért</i>
<i>ka</i>	<i>ko, mi</i>	<i>ne, szo</i>	<i>ko</i>	<i>ho</i>
<i>na</i>	<i>na, nem</i>	<i>na</i>	<i>na</i>	<i>nano, gar</i>
<i>ma</i>	<i>ma, ne</i>	<i>ni</i>	<i>ma</i>	<i>ma</i>
<i>va</i>	<i>uva, igen, de vaj, vagy varehar, vareszar, úgy- úgy vasge, -ért, miatt, vé- gett</i>	<i>szi, igen vaj kdáde, úgy vas, ándákode, ándá- dászozte</i>	<i>uva vaj varehar vasge</i>	<i>auva ani dala-dala vasge, vaszke</i>

17. §.

MELLÉKNEVEKBŐL SZÁRMAZÓ IGEHATÁROZÓK.

1. A mássalhangzós végű melléknevek a cseh-morva és német cigányoknál változatlan alakukban használatnak mint igehatározók is, p. o. *sukar* csm. mn. ih., *sukker* ném. mn. ih.

A dunántúli cigányok a szenvedő esetben teszik és e szerint -e-t ragasztanak hozzá, p. o. *sukar* mn. *sukare* ih. A többiek mind -esz-t, p. o. *sukar* mn. *sukarész* tör. ih., *sukaresz* kárpáti ih.

2. Magánhangzós végű melléknevek szintén a szenvedő esetben teszik és a dunántúli cigányoknál *-e-t*, a többieknél *-esz-t* ragasztanak hozzá, p. o.

török: *deniló*, *dilinó* mn., *denilész*, *dilinész* ih.; magyar dunántúli: *dilino* mn., *diline* ih.; kárpáti: *dilinó*, *dilinész*; cseh-morva: *dilyino*, *dilyinesz*; oláh: *dilinó*, *dilinész*; német: *dinello*, *denellesz* = bolond, bolondúl.

Ezen szabályt a rendszámok is követik, p. o. *stárto*, *stártesz* = negyedik, negyedikül.

18. §.

AZ ELŐLJÁRÓK.

Az előljárók vagy azon névragozási esetek ragjait pótolják, melyek a cigányban nem léteznek, vagy erősítés okaért csatoltnak a létező esetekhez. A cigányok beszédében igen is tág szabadságot találni az előljárók és esetek összeállításában, miért is itt csak olyanokra szorítkozom, melyek nyelvtanilag igazolhatók.

I. NEVEZŐ ESETTEL JÁR:

andr -o, -i, -e, p. o.

gélyom andr o ves vagy *gélyom veseszke* = az erdőbe mentem.

szútyom andr o ves vagy *szútyom veseszke* = az erdőben aludtam.

szom andr o Budosz vagy *szom Budoszke* = Budán vagyok.

bersesztar andr o bers = évről-évre.

andr i jepas rati = éjfélig.

2. NEVEZŐ VAGY KIHATÓ ESETTEL JÁR:

andral, p. o.

perel mande andral o muj

perel mande e mosztar

perel mande andral e mosztar

} = kiesik a számból.

3. NEVEZŐ VAGY TULAJDONÍTÓ ESETTEL JÁRNAK :

kio, p. o.

kio Phandlo forosz csm. = Prágánál.

puska kio pro mgy. = lábhoz (vezényszó, lugosi tábor 1883.).

kia, p. o.

besava kia tute ném. = nálad ülök.

dzsava kia tute ném. = hozzád megyek.

mamuj = átellenben, p. o.

me bestyom duj bersa mamuj i ghangeri
me bestyom duj bersa mamuj a ghangerate } = két évig a
 templom átellenében laktam.

maskar = között, közé, p. o.

khel maskar amende = táncolj közöttünk.

csigyasz maskar lende = közéjük vetemedett.

pal = után, által, p. o.

phirgyom pal o bar
phirgyom pal o bareszke } = a kertben sétáltam.

phirgyom e bareszke
me chav pal i phuv
me chav pal a phuvjake } = a földön eszem.

me dilingyom pal i csaj = a leány által megbolondultam.

dikh pal late = nézz utána.

av pas mande pal jekh bers
av pas mande pal jekh berseszke } = jöjj hozzám egy év után.

pas, p. o.

jekh pas avreszte = egyik a másik mellett.

tu dikhlyal la pas o kher
tu dikhlyal la pas e khereszte } = a háznál láttad, vagy
 a ház mellett láttad.

acs tardo pas mande = állj mellettem.

praszte pas mande = szaladj hozzám.

upré pro = fölött, p. o.

cserchenya szinyen upré pro séro
cserchenya szinyen upré pro séreszke } = a csillagok a fej
 fölött vannak.

tel = alatt, alá, alul, p. o.

i phuv szinye tel mande = a föld alattam van.

me besav tel leszte (rövidítve: *teleszte*) = alatta ülök.

bes tut tel o kast }
bes tut tel e kasteszke } = ülj a fa alá.

vas, p. o.

vas mró báro devel }
vas mré báre devleszke } = a nagy istenemért.

mule vas tumende = értetek meghalt.

dzsa vas e guruva }
dzsa vas e guruvenge } = menj az ökrökért.

tu khelesz száko csiro vas e lóve }
tu khelesz száko csiro vas e lóvenge } = mindig pénzért játszol.

4. NEVEZŐ, TULAJDONÍTÓ VAGY SZENVEDŐ ESETTEL JÁRNAK :

pasal, trujal, trujum = körül, p. o.

klisztyom pasal o fórosz = a város körül lovagoltam.

besen pasal amande = körülünk laknak.

tardo szinyen pasal e jake }
tardo szinyen pasal o jak } = a tűz körül állnak.

pral = -en, -an, -on, -ön, p. o.

o béro nangyvárel pral i pányi }
o béro nangyvárel pral a panyake } = a hajó a vízen úszik.

Országos Széchényi Könyvtár

5. NEVEZŐ VAGY SZENVEDŐ ESETTEL JÁRNAK :

pro, p. o.

ada dive ratyaha dikhlyom pro kham = ma reggel a napba néztem.

kóro szinye pro szkamin = a korsó az asztalon áll.

prekal = keresztül, át, által, p. o.

ustyinya prekal i hev = az árkon (lyukon) átugrott.

nástyom prekal o kher = a házon keresztül szaladtam.

anlyom kast prekal o ves = az erdőn keresztül vittem a fát.

nangyvárgyom prekal i len = átuszkáltam a folyón.

pilyasz prekal i ratyi = az éjjen át ivott.

pre ném. csm., *upr* mgy. = -ra, -re, p. o.

me avlyom pre jekh kurko csm. = egy hétre jöttem.

me pelyom upr i phuv mgy. = a földre estem.

tro gad hi parneder pre giv csm. = inged fehérebb a hónál.

tre bala hisz pre angar kaleder csm. = hajaid a szénnél feketébbek.

Csak egyízben hallottam Szent-Antalon: *mró csavoro mule (mulyasz) pre kolera* = kolerában halt meg fiacskám.

6. MINDEN ESETTEL JÁR :

bi-, csi-, czi- = -talan, nélkül, p. o.

tu saj dzsaha bimandar = mehetendesz nálam nélkül.

me avlyom bitutar = nélküled jöttem.

biséreszkeró = fejetlen, *csicsacso* = igaztalan,

bikokalengero = csonttalan, *csicsacsesz* = igaztalanúl,

bigogyakero = esztelen, *biboldo* = kereszteleetlen,

biboldesz = kereszteleetlenül.

7. AZ ELŐLJÁRÓK FELSOROLÁSA.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morvacz.	német cz.	magyarázat
<i>dzsi-</i>	<i>dzsi-, dzik-, zsi-</i>	<i>dzsi-</i>	<i>dzsi-</i>	<i>csin-</i>	-ig
<i>anglé-</i>	<i>angal-</i>	<i>anglé-</i>	<i>angal-</i>	<i>glan-</i>	-előtt
	<i>upal-</i>	<i>opal-</i>	<i>pal-</i>	<i>pal-</i>	-óta
<i>var-</i>	<i>var-, val-</i>	<i>var-</i>	<i>var-</i>	<i>var-</i>	-szor, -ször, -szer

p o. *zsi bisto bero kergyom buti pri hartyalo* = «a huszadik évig» dolgoztam a kovácsnál ;

dukhal man pro upal o duj divesze = két nap óta fáj a lábam.

ulyom lukeszto angal o trin bersa = katona voltam három év előtt.

selvar = százszor.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morvacz.	német cz.	magyarázat
<i>andré-, andé-</i>	<i>andr-</i>	<i>andr-</i>	<i>andr-</i>	<i>andr-</i>	-ban, -ben
<i>andrál-</i>	<i>andral-</i>	<i>andrál-</i>	<i>andral-</i>	<i>andral-</i>	-ból, -ből
<i>angál-</i>	<i>angal-</i>	<i>angál-</i>	<i>angal-</i>	<i>glan-</i>	előtt
<i>anglál-</i>	<i>anglal-</i>	<i>anglál-</i>	<i>anglal-</i>	<i>glan-</i>	elől
<i>dzsi-</i>	<i>dzsi-, dzsik-, zsi-</i>	<i>zsi-</i>	<i>dzsi-</i>	<i>csin-</i>	-ig
<i>nasi</i>	<i>gerik-, krik-, nasi-</i>	<i>nasi-</i>		<i>krik-</i>	-el
<i>andé-</i>	<i>ize-</i>	<i>andé-</i>	<i>pro-</i>	<i>an-</i>	-ba, -be

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morvacz.	német cz.	magyarázat
	<i>ke-, ki-, uz-, uze-</i>	<i>uze-</i>	<i>kio, kia</i>	<i>szu-, ke-, pas-</i>	-hoz, -hez
<i>palé-</i>	<i>mere-</i>	<i>mere-</i>	<i>pal-</i>	<i>pal-, pas-</i>	-felé
<i>palál-</i>	<i>pal-</i>	<i>pal-</i>	<i>pal-</i>	<i>pal-</i>	-mögött, -után
<i>palé-</i>	<i>palal-</i>	<i>palál-</i>	<i>palal-</i>	<i>palal-</i>	-előre, -mögül
<i>pas-, pasé-</i>	<i>pale-</i>	<i>palé-</i>	<i>pale-</i>	<i>pal-</i>	-utána
	<i>pri-</i>	<i>pasé-</i>	<i>kio, pas-, pre-</i>	<i>pás-</i>	-nál, -nél
	<i>szarko-</i>	<i>szarkó-</i>	<i>mamuj-</i>	<i>pal-</i>	-ellen, -felé
<i>upr-</i>	<i>up-, upar-</i>	<i>upár-</i>	<i>pral-, pro-</i>	<i>pre-, apro-</i>	-an, -on, -en
<i>upré-</i>	<i>upr-, upre-</i>	<i>upré-</i>	<i>pre-</i>	<i>pre-</i>	-ra, -re
<i>uprál-</i>	<i>upral-</i>	<i>uprál-</i>		<i>tele-</i>	-ról, -ről, felülről
<i>upré-</i>	<i>upre-</i>	<i>upré-</i>	<i>upré-</i>	<i>pre-</i>	fel-
<i>po-, zu- ázs.</i>	<i>uzal-</i>	<i>uzál-</i>			-ről, -ről, -tól, -tól

- p. o. *besav angal o kher* = a ház előtt ülök ;
o csavo nasel anglal = elől szalad a fiu ;
gélyom zsi Pestyi = Pestig mentem ;
gélyom uze i rakli = a leányhoz mentem ;
av mere mande = jöjj felém ;
besel pal o khasz = a széna mögött ül ;
akhár palal tro csavóro = hívd előre fiacskádat ;
me prasztav pale tute = utánad szaladok ;
Mró csavóro pri sukare raklya besel = fiam szép leánynál ül ;
i thadi mol szinye misto szarko i silali = a pálinka jó
a hideglelés ellen ;
jekh csiriklo besel upar kast = egy madár ül a fán ;
jekh csiriklo úrjel upr o kast = egy madár repül a fára ;
pelyom upral graszt = leestem a lóról ;
prasztandilyom upre = felszaladtam ;
avlyom uzal o kheresztar = jövök a háztól ;
avlyom tele uzal o kast = lejövök a fáról.*

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morvacz.	német cz.	magyarázat
<i>bi-, csi-</i>	<i>bi-, csi-</i>	<i>bi-, csi-</i>	<i>bi-, csi-</i>	<i>bi-, csi-</i>	-nélkül, -talan
<i>vas-</i>	<i>vas-</i>	<i>vas-</i>	<i>vas-</i>	<i>vas-</i>	-ért

- p. o. *bi duj rupone* = két forint nélkül ;
vas duj rupone = két forintért.

* Az itt előforduló helytelen «szólitó» nyelvtanilag nem igazolható, de cigányszájából származik.

AZ UTÓLJÁRÓK.

Az utóljárók szintén úgy mint az előljárók, pótolják a hiányzó eseteket.

a) IDŐT JELZŐ UTÓLJÁRÓK.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
-e	-e	-e	-e	-e	-a, -en, -on
-var	-var	-var	-var	-var	-onta, -ente, -ként

p. o. állapot eset: *vende* = télen; *linaje, nilaje* = nyáron.
-var mindig -eszke, -áke, -enge beható raggal jár.

Gyakorító eset: *me chav trinvar diveszke* (diveszeszke) = naponta háromszor eszem; *jekhvar berseszke* = egyszer évenként.

b) HELYET JELZŐ UTÓLJÁRÓK.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
-e	-e	-e	-e	-e	-ba, -be
-tané, -etané	-tane, -etane	-tané, -itané	-tane, -etane	-tené, -ettené	-ként, -ütt

p. o. beható eset: *dzsán khere* = menjetek haza; *av manca ghangere* = jöjj velem a szentegyházba; *ker rometane* = csináld cigányként; *ketane* mgy., *kettené* ném. = együtt.

A cseh-morva és több magyar cigány a beható ragját -eszke, -áke, -enge az okadó esetre is használja, p. o. *dzsá jaeszke* = menj lisztért.

c) SZÁMOT JELZŐ UTÓLJÁRÓK.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
-tané, -etané	-táne, -etáne	-tané, -itané	-tane, -etane	-tené, -ettené	-ként, -ütt
-vár	-var	-vár	-var	-var	-szor, -ször, -szer

p. o. *eketane, jékhetane* = együtt; *dzsán dujtane* = kettenként járnak; *me csumidinyom la trinvár* = háromszor csókoltam.

V. FEJEZET.

A NÉVMÁS.

20. §.

A SZEMÉLYES NÉVMÁS ÉS RAGOZÁSA.

A névmások ragozásánál feltűnő, hogy a német czigányoknál a tulajdonító ragok: *-te*, *-de* és a beható ragok: *-ke*, *-ge* léteznek, míg a neveknél csak a *-de* rag pótolja.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM.						
I. SZEMÉLY.						
nevező	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	én
birtok.	<i>mángorof(-i,-e)</i>	<i>mángero(-i,-e)</i>	<i>mángoro(-i,-e)</i>	<i>man</i>	<i>man</i>	enyém
tulajd.	<i>mánde</i>	<i>mánde</i>	<i>mánde</i>	<i>mange</i>	<i>mande</i>	nekem
szenv.	<i>man</i>	<i>man</i>	<i>man</i>	<i>man</i>	<i>man</i>	engemet
szólitó	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	
kiható	<i>mándar</i>	<i>mándar</i>	<i>mándar</i>	<i>mandar</i>	<i>mander</i>	belőlem, tőlem
segítő	<i>mándzsa</i>	<i>mánca</i>	<i>mánca</i>	<i>manca</i>	<i>manzer</i>	velem
beható	<i>mánghe</i>	<i>mánge</i>	<i>mánge</i>	<i>mande</i>	<i>mange</i>	belém, bennem
2. SZEMÉLY.						
nevező	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	te
birtok.	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	tiéd
tulajd.	<i>túte</i>	<i>túte</i>	<i>túte</i>	<i>tuke</i>	<i>tute</i>	neked
szenv.	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	<i>tut</i>	téged
szólitó	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	
kiható	<i>tútar</i>	<i>tútar</i>	<i>tútar</i>	<i>tutar</i>	<i>tutter</i>	belőled, tőled
segítő	<i>túsza</i>	<i>túha</i>	<i>túsza</i>	<i>tuha</i>	<i>tuha</i>	veled
beható	<i>túke</i>	<i>túke</i>	<i>túke</i>	<i>tute</i>	<i>tuke</i>	beléd, benned

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
3. SZEMÉLY. HÍMNEM.						
nevező	<i>ov</i>	<i>ov, o, jou, jov</i>	<i>ov, vov, vo</i>	<i>jov</i>	<i>job</i>	ő
birtok.	<i>lészkoro(-i,-e)</i>	<i>leszkero(-i,-e)</i>	<i>lészkoro(-i,-e)</i>	<i>leszkero(-i,-e)</i>	<i>leszkero(-i,-e)</i>	övé
tulajd.	<i>lészte</i>	<i>leszte</i>	<i>lészte</i>	<i>leszke</i>	<i>leszde</i>	neki
szenv.	<i>lesz</i>	<i>le</i>	<i>lesz</i>	<i>lesz</i>	<i>lesz</i>	őt
szólitó	<i>ov</i>	<i>ov, o, jou, jov</i>	<i>ov, vov, vo</i>	<i>jov</i>	<i>job</i>	
kiható	<i>lésztar</i>	<i>lesztar</i>	<i>lésztar</i>	<i>lesztar</i>	<i>leszder</i>	belőle, tőle
segítő	<i>lésza</i>	<i>leha</i>	<i>lésza</i>	<i>leha</i>	<i>leha</i>	vele
beható	<i>lészke</i>	<i>leszke</i>	<i>lészke</i>	<i>leszte</i>	<i>leszge</i>	belé, benne
NŐNEM.						
nevező	<i>oj</i>	<i>ój, oj, joj</i>	<i>oj, voj</i>	<i>joj</i>	<i>la, joj</i>	ő
birtok.	<i>lákoro (-i,-e)</i>	<i>lakero (-i,-e)</i>	<i>lákoro (-i,-e)</i>	<i>lakero (-i,-e)</i>	<i>lakero (-i,-e)</i>	övé
tulajd.	<i>lâte</i>	<i>lâte</i>	<i>lâte</i>	<i>lake</i>	<i>late</i>	neki
szenv.	<i>la</i>	<i>la</i>	<i>la</i>	<i>la</i>	<i>la</i>	őt
szólitó	<i>oj</i>	<i>ój, oj, joj</i>	<i>oj, voj</i>	<i>joj</i>	<i>la, joj</i>	
kiható	<i>látar</i>	<i>latar</i>	<i>látar</i>	<i>latar</i>	<i>later</i>	belőle, tőle
segítő	<i>lásza</i>	<i>laha</i>	<i>lásza</i>	<i>laha</i>	<i>laha</i>	vele
beható	<i>lâke</i>	<i>lake</i>	<i>lâke</i>	<i>lata</i>	<i>lake</i>	belé, benne
TÖBBES SZÁM.						
I. SZEMÉLY.						
nevező	<i>amén</i>	<i>âmen</i>	<i>amén</i>	<i>amen</i>	<i>amen, me</i>	mi
birtok.	<i>améngoro (-i,-e)</i>	<i>âmengero (-i,-e)</i>	<i>améngoro (-i,-e)</i>	<i>amengero (-i,-e)</i>	<i>amengero (-i,-e)</i>	miénk
tulajd.	<i>aménde</i>	<i>âmende</i>	<i>aménde</i>	<i>amenge</i>	<i>amende</i>	nekünk
szenv.	<i>amén</i>	<i>âmen</i>	<i>amén</i>	<i>amen</i>	<i>amen</i>	minket
szólitó	<i>amén</i>	<i>âmen</i>	<i>amén</i>	<i>amen</i>	<i>amen</i>	
kiható	<i>améndar</i>	<i>âmendar</i>	<i>améndar</i>	<i>amendar</i>	<i>amender</i>	belőlünk, tőlünk
segítő	<i>améndzsa</i>	<i>âmenca</i>	<i>aménca</i>	<i>amenca</i>	<i>amenzer</i>	velünk
beható	<i>aménghe</i>	<i>âmenge</i>	<i>aménghe</i>	<i>amende</i>	<i>amenge</i>	belénk, bennünk
2. SZEMÉLY.						
nevező	<i>tumén</i>	<i>tumen</i>	<i>tumén</i>	<i>tumen</i>	<i>tume, tumen</i>	ti
birtok.	<i>tuméngoro (-i,-e)</i>	<i>tumengero (-i,-e)</i>	<i>tuméngoro (-i,-e)</i>	<i>tumengero (-i,-e)</i>	<i>tumengero (-i,-e)</i>	tiétek
tulajd.	<i>tuménde</i>	<i>tumende</i>	<i>tuménde</i>	<i>tumenge</i>	<i>tumende</i>	nektek
szenv.	<i>tumén</i>	<i>tumén</i>	<i>tumén</i>	<i>tumen</i>	<i>tumen</i>	titeket
szólitó	<i>tumén</i>	<i>tumen</i>	<i>tumén</i>	<i>tumen</i>	<i>tumen</i>	
kiható	<i>tuméndar</i>	<i>tumendar</i>	<i>tuméndar</i>	<i>tumendar</i>	<i>tumender</i>	belőletek, tőletek
segítő	<i>tuméndzsa</i>	<i>tuménca</i>	<i>tuménca</i>	<i>tumenca</i>	<i>tumenzser</i>	veletek
beható	<i>tuménghe</i>	<i>tumenge</i>	<i>tuménghe</i>	<i>tumende</i>	<i>tumenge</i>	belétek, bennetek

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
3. SZEMÉLY.						
nevező	<i>ol</i>	<i>on, jon</i>	<i>on, von</i>	<i>jon</i>	<i>jon</i>	ők
birtok.	<i>lengoro (-i,-e)</i>	<i>lengero (-i,-e)</i>	<i>lengoro (-i,-e)</i>	<i>lengero (-i,-e)</i>	<i>lengero (-i,-e)</i>	övék
tulajd.	<i>lénde</i>	<i>lende</i>	<i>lénde</i>	<i>lenge</i>	<i>lende</i>	nekik
szenv.	<i>len</i>	<i>len</i>	<i>len</i>	<i>len</i>	<i>len</i>	őket
szóltó	<i>ol</i>	<i>on, jon</i>	<i>on, von</i>	<i>jon</i>	<i>jon</i>	
kiható	<i>lendar</i>	<i>lendar</i>	<i>lendar</i>	<i>lendar</i>	<i>lender</i>	belőlök, tőlük
segítő	<i>léndzsa</i>	<i>lenca</i>	<i>lénca</i>	<i>lenca</i>	<i>lenzer</i>	velök
beható	<i>lénge</i>	<i>lenge</i>	<i>lénge</i>	<i>lende</i>	<i>lenge</i>	beléjük, bennük

21. §.

A BIRTOKOS NÉVMÁS ÉS RAGOZÁSA.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
1. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>minró</i>	<i>mro</i>	<i>munró</i>	<i>mro</i>	<i>miro</i>	-m, -em, -om
birtok.	<i>minrészkoro</i>	<i>mrészkero</i>	<i>munrészkoro</i>	<i>mreszkero</i>	<i>mireszkro</i>	enyém
tulajd.	<i>minrészte</i>	<i>mrészte</i>	<i>munrészte</i>	<i>mreszke</i>	<i>mireszde</i>	enyémnek
szenv.	<i>minrész</i>	<i>mresz, mre</i>	<i>munrész</i>	<i>mresz</i>	<i>miresz</i>	enyémet
szóltó	<i>minréja</i>	<i>mréja</i>	<i>munré</i>	<i>mreja</i>	<i>mireja</i>	
kiható	<i>minrésztar</i>	<i>mrésztar</i>	<i>munrésztar</i>	<i>mresztar</i>	<i>mireszder</i>	enyémtől, -ből
segítő	<i>minrésza</i>	<i>mréha</i>	<i>munrésza</i>	<i>mreha</i>	<i>mireha</i>	enyémmel
beható	<i>minreszke</i>	<i>mrészke</i>	<i>munreszke</i>	<i>mreszte</i>	<i>mireszke</i>	enyémbe, -ben
NŐNEM.						
nevező	<i>minri</i>	<i>mri</i>	<i>munri</i>	<i>mri</i>	<i>miri</i>	-m, -em, -om
birtok.	<i>minrákoro</i>	<i>mrákero</i>	<i>munrákoro</i>	<i>mrakero</i>	<i>mirakro</i>	enyém
tulajd.	<i>minráte</i>	<i>mráte</i>	<i>munráte</i>	<i>mrake</i>	<i>mirade</i>	enyémnek
szenv.	<i>minrá</i>	<i>mra</i>	<i>munrá</i>	<i>mra</i>	<i>mira</i>	enyémet
szóltó	<i>minrie</i>	<i>mrija</i>	<i>munri</i>	<i>mrija</i>	<i>mirija</i>	
kiható	<i>minrátar</i>	<i>mrátar</i>	<i>munrátar</i>	<i>mratar</i>	<i>mirader</i>	enyémtől, -ből
segítő	<i>minrásza</i>	<i>mráha</i>	<i>munrásza</i>	<i>mraha</i>	<i>miraha</i>	enyémmel
beható	<i>minráke</i>	<i>mráke</i>	<i>munráke</i>	<i>mrake</i>	<i>mirake</i>	enyémbe, -ben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>minré</i>	<i>mre</i>	<i>munré</i>	<i>mre</i>	<i>mire</i>	-ím, -ám, -eim
birtok.	<i>minréngoro</i>	<i>mréngero</i>	<i>munréngoro</i>	<i>mrengero</i>	<i>mirengero</i>	enyéim
tulajd.	<i>minrénde</i>	<i>mrénde</i>	<i>munrénde</i>	<i>mrengre</i>	<i>mirende</i>	enyéimnek
szenv.	<i>minrén</i>	<i>mre</i>	<i>munrén</i>	<i>mre</i>	<i>mire</i>	enyéimet
szóltó	<i>minrále</i>	<i>mrále</i>	<i>munrále</i>	<i>mrále</i>	<i>mirale</i>	
kiható	<i>minrendar</i>	<i>mrendar</i>	<i>munrendar</i>	<i>mrendar</i>	<i>mirender</i>	enyéimtől, -ből
segítő	<i>minrendzsa</i>	<i>mrenca</i>	<i>munrenca</i>	<i>mrenca</i>	<i>mirenzer</i>	enyéimmal
beható	<i>minrenghe</i>	<i>mrengre</i>	<i>munrengre</i>	<i>mrende</i>	<i>mirengre</i>	enyéimbe, -ben
2. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>tinro</i>	<i>tro</i>	<i>tiro</i>	<i>tro</i>	<i>tiro</i>	-d, -ad, -od, -ed
birtok.	<i>tinreszkoro</i>	<i>trészkero</i>	<i>tireszkoro</i>	<i>treszkero</i>	<i>tireszkro</i>	tiéd
tulajd.	<i>tinrészte</i>	<i>trészte</i>	<i>tirészte</i>	<i>treszke</i>	<i>tireszde</i>	tiédnek
szenv.	<i>tinrész</i>	<i>tre, tresz</i>	<i>tirész</i>	<i>tresz</i>	<i>tiresz</i>	tiédet
szóltó	<i>tinréja</i>	<i>tréja</i>	<i>tiré</i>	<i>trcja</i>	<i>tireja</i>	
kiható	<i>tinrésztar</i>	<i>trésztar</i>	<i>tirésztar</i>	<i>tresztar</i>	<i>tireszder</i>	tiédtől, -ből
segítő	<i>tinrésza</i>	<i>tréha</i>	<i>tirésza</i>	<i>treha</i>	<i>tireha</i>	tiédde
beható	<i>tinrészke</i>	<i>trészke</i>	<i>tireszke</i>	<i>treszke</i>	<i>tireszke</i>	tiédbe, -ben
NŐNEM.						
nevező	<i>tinrí</i>	<i>tri</i>	<i>tiri</i>	<i>tri</i>	<i>tiri</i>	-d, -ad, -od, -ed
birtok.	<i>tinrákoro</i>	<i>trákero</i>	<i>tirákoro</i>	<i>trakero</i>	<i>tirakro</i>	tiéd
tulajd.	<i>tinráté</i>	<i>tráté</i>	<i>tiráté</i>	<i>trake</i>	<i>tirate</i>	tiédnek
szenv.	<i>tinra</i>	<i>tra</i>	<i>tirá</i>	<i>tra</i>	<i>tira</i>	tiédet
szóltó	<i>tinrie</i>	<i>trije</i>	<i>tiri</i>	<i>trije</i>	<i>tirije</i>	
kiható	<i>tinrátar</i>	<i>trátar</i>	<i>tirátar</i>	<i>tratar</i>	<i>tirader</i>	tiédtől, -ből
segítő	<i>tinrásza</i>	<i>tráha</i>	<i>tirásza</i>	<i>traha</i>	<i>tiraha</i>	tiédde
beható	<i>tinráke</i>	<i>tráke</i>	<i>tiráté</i>	<i>trate</i>	<i>tirake</i>	tiédbe, -ben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>tinré</i>	<i>tre</i>	<i>tiré</i>	<i>tre</i>	<i>tire</i>	-aid, -eid, -id
birtok.	<i>tinréngoro</i>	<i>tréngero</i>	<i>tiréngoro</i>	<i>trengero</i>	<i>tirengro</i>	tiéd
tulajd.	<i>tinrénde</i>	<i>trénde</i>	<i>tirénde</i>	<i>trengre</i>	<i>tirende</i>	tiédnek
szenv.	<i>tinrén</i>	<i>tre</i>	<i>tirén</i>	<i>tre</i>	<i>tire</i>	tiédet
szóltó	<i>tinrále</i>	<i>trále</i>	<i>tirále</i>	<i>trale</i>	<i>tirale</i>	
kiható	<i>tinrendar</i>	<i>tréndar</i>	<i>tirendar</i>	<i>trendar</i>	<i>tirender</i>	tiédtől, -ből
segítő	<i>tinrédzsa</i>	<i>trénca</i>	<i>tirénca</i>	<i>trenca</i>	<i>tirenzer</i>	tiédde
beható	<i>tinrénghe</i>	<i>tréngre</i>	<i>tiréngre</i>	<i>trende</i>	<i>tirengre</i>	tiédbe, -ben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs -morva cz.	német cz.	magyarázat
HÍMNEM. 3. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>lészkoro</i>	<i>lészkero</i>	<i>leszkoró</i>	<i>leszkero</i>	<i>leszkro</i>	-a, -e, -o
birtok.	<i>lészkorészkoró</i>	<i>lészkéreszkero</i>	<i>leszkorészkoró</i>	<i>leszkerero</i>	<i>leszkreszkro</i>	övé
tulajd.	<i>lészkorészte</i>	<i>lészkereszte</i>	<i>leszkorészte</i>	<i>leszkereszke</i>	<i>leszkreszde</i>	övének
szenv.	<i>lészkorész</i>	<i>lészkeresz (-e)</i>	<i>leszkorész</i>	<i>leszkeresz</i>	<i>leszkresz</i>	övét
szólító	<i>lészkoréja</i>	<i>lészkereja</i>	<i>leszkoré</i>	<i>leszkereja</i>	<i>leszkreja</i>	
kiható	<i>lészkorésztar</i>	<i>lészkeresztar</i>	<i>leszkorésztar</i>	<i>leszkeresztar</i>	<i>leszkreszder</i>	övétől, -ből
segítő	<i>lészkorésza</i>	<i>lészkeraha</i>	<i>leszkorésza</i>	<i>leszkeraha</i>	<i>leszkreha</i>	övével
beható	<i>lészkorészke</i>	<i>lészkereszke</i>	<i>leszkorészke</i>	<i>leszkereszte</i>	<i>leszkreszke</i>	övébe, -ben
NŐNEM.						
nevező	<i>lészkori</i>	<i>lészkeri</i>	<i>leszkori</i>	<i>leszkeri</i>	<i>leszkri</i>	-a, -e, -o
birtok.	<i>lészkorákeró</i>	<i>lészkerakeró</i>	<i>leszkorákoro</i>	<i>leszkerakero</i>	<i>leszkrakro</i>	övé
tulajd.	<i>lészkoráte</i>	<i>lészkerate</i>	<i>leszkoráte</i>	<i>leszkerake</i>	<i>leszkra</i>	övének
szenv.	<i>lészkorá</i>	<i>lészkera</i>	<i>leszkorá</i>	<i>leszkera</i>	<i>leszkra</i>	övét
szólító	<i>lészkorie</i>	<i>lészkerije</i>	<i>leszkori</i>	<i>leszkerije</i>	<i>leszkrije</i>	
kiható	<i>lészkorátar</i>	<i>lészkeratar</i>	<i>leszkorátar</i>	<i>leszkeratar</i>	<i>leszkrader</i>	övétől, -ből
segítő	<i>lészkorásza</i>	<i>lészkeraha</i>	<i>leszkorásza</i>	<i>leszkeraha</i>	<i>leszkraha</i>	övével
beható	<i>lészkorake</i>	<i>lészkerake</i>	<i>leszkoráke</i>	<i>leszkerate</i>	<i>leszkrake</i>	övébe, -ben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>lészkore</i>	<i>lészkere</i>	<i>leszkoré</i>	<i>leszkere</i>	<i>leszkre</i>	-ai, -ei, -oi
birtok.	<i>lészkoréngero</i>	<i>lészkerengero</i>	<i>leszkoréngoro</i>	<i>leszkerengero</i>	<i>leszkrengro</i>	övéi
tulajd.	<i>lészkorénde</i>	<i>lészkerende</i>	<i>leszkorénde</i>	<i>leszkerenge</i>	<i>leszkrende</i>	övéinek
szenv.	<i>lészkorén</i>	<i>lészkere</i>	<i>leszkorén</i>	<i>leszkere</i>	<i>leszkre</i>	övéit
szólító	<i>lészkoráde</i>	<i>lészkerale</i>	<i>leszkoráde</i>	<i>leszkerale</i>	<i>leszkrale</i>	
kiható	<i>lészkoréNDAR</i>	<i>lészkerendar</i>	<i>leszkoréNDAR</i>	<i>leszkerendar</i>	<i>leszkrender</i>	övéitől, -ből
segítő	<i>lészkoréNDZSA</i>	<i>lészkerenca</i>	<i>leszkoréNCA</i>	<i>leszkerenca</i>	<i>leszkrenca</i>	övéivel
beható	<i>lészkoréNGHE</i>	<i>lészkerenge</i>	<i>leszkoréNGE</i>	<i>leszkerende</i>	<i>leszkrengce</i>	övéibe, -ben
NŐNEM. 3. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>lákoro</i>	<i>lákero</i>	<i>lakoró</i>	<i>lakero</i>	<i>lakro</i>	-a, -e, -o
birtok.	<i>lákorészkoró</i>	<i>lákereszkero</i>	<i>lakorészkoró</i>	<i>lakereszkeró</i>	<i>lakreszkro</i>	övé
tulajd.	<i>lákorészte</i>	<i>lákereszte</i>	<i>lakorészte</i>	<i>lakereszke</i>	<i>lakreszde</i>	övének
szenv.	<i>lákorész</i>	<i>lákere, -sz,</i>	<i>lakorész</i>	<i>lakeresz</i>	<i>lakresz</i>	övét
szólító	<i>lákoréja</i>	<i>lákereja</i>	<i>lakoré</i>	<i>lakereja</i>	<i>lakreja</i>	
kiható	<i>lákorésztar</i>	<i>lákeresztar</i>	<i>lakorésztar</i>	<i>lakeresztar</i>	<i>lakreszder</i>	övétől, -ből
segítő	<i>lákorésza</i>	<i>lákereha</i>	<i>lakorésza</i>	<i>lakeraha</i>	<i>lakreha</i>	övével
beható	<i>lákorészke</i>	<i>lákereszta</i>	<i>lakorészke</i>	<i>lakereszte</i>	<i>lakreszke</i>	övébe, -ben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
NŐNEM.						
nevező	<i>lákori</i>	<i>lákéri</i>	<i>lakorí</i>	<i>lakeri</i>	<i>lakri</i>	-a, -e, -o
birtok.	<i>lákorákoro</i>	<i>lákerahero</i>	<i>lakorákoro</i>	<i>lakerakero</i>	<i>lakrakro</i>	övé
tulajd.	<i>lákoráté</i>	<i>lákerate</i>	<i>lakoráté</i>	<i>lakerake</i>	<i>lakrate</i>	övének
szenv.	<i>lákora</i>	<i>lákera</i>	<i>lakorá</i>	<i>lakerá</i>	<i>lakra</i>	övét
szólító	<i>lákorie</i>	<i>lákerije</i>	<i>lákori</i>	<i>lakerije</i>	<i>lakrije</i>	
kiható	<i>lákorátar</i>	<i>lákeratar</i>	<i>lakorátar</i>	<i>lakeratar</i>	<i>lakrader</i>	övétől, -ből
segítő	<i>lákorásza</i>	<i>lákeraha</i>	<i>lakorásza</i>	<i>lakeraha</i>	<i>lakraha</i>	övével
beható	<i>lákoráke</i>	<i>lákerake</i>	<i>lakoráke</i>	<i>lakerate</i>	<i>lakrake</i>	övébe, -ben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>lákore</i>	<i>lákere</i>	<i>lakoré</i>	<i>lákere</i>	<i>lakre</i>	-ai, -ei
birtok.	<i>lákorengoro</i>	<i>lákeregero</i>	<i>lakoréngoro</i>	<i>lákeregero</i>	<i>lakrengro</i>	övéi
tulajd.	<i>lákorende</i>	<i>lákereende</i>	<i>lakorénde</i>	<i>lákereenge</i>	<i>lakrende</i>	övéinek
szenv.	<i>lákorén</i>	<i>lákere</i>	<i>lakorén</i>	<i>lákere</i>	<i>lakre</i>	övét
szólító	<i>lákorále</i>	<i>lákeraale</i>	<i>lakorále</i>	<i>lákeraale</i>	<i>lakrale</i>	
kiható	<i>lákoréndar</i>	<i>lákereendar</i>	<i>lakoréndar</i>	<i>lákereendar</i>	<i>lakrender</i>	övétől, -ből
segítő	<i>lákorendzsa</i>	<i>lákereenca</i>	<i>lakorencia</i>	<i>lákereenca</i>	<i>lakrenzer</i>	övéivel
beható	<i>lákorenghe</i>	<i>lákereenge</i>	<i>lakorenge</i>	<i>lákereende</i>	<i>lakrengre</i>	övéibe, -ben
I. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>amaró</i>	<i>amdro</i>	<i>amaró</i>	<i>amdro</i>	<i>amaro</i>	-ánk, -unk, -ünk
birtok.	<i>amarészokoro</i>	<i>amdrészokero</i>	<i>amarészokoro</i>	<i>amdrészokero</i>	<i>amareszkro</i>	miénk
tulajd.	<i>amarészte</i>	<i>amdrészte</i>	<i>amareszte</i>	<i>amdrészke</i>	<i>amareszde</i>	miénknek
szenv.	<i>amarész</i>	<i>amdre, -sz</i>	<i>amarész</i>	<i>amaresz</i>	<i>amaresz</i>	miénket
szólító	<i>amaréja</i>	<i>amdreja</i>	<i>amaré</i>	<i>amareja</i>	<i>amareja</i>	
kiható	<i>amarésztar</i>	<i>amdrésztar</i>	<i>amarésztar</i>	<i>amdrésztar</i>	<i>amareszder</i>	miénktől, -ből
segítő	<i>amarésza</i>	<i>amdreha</i>	<i>amarésza</i>	<i>amdreha</i>	<i>amdreha</i>	miénkkel
beható	<i>amarészke</i>	<i>amdrészke</i>	<i>amarészke</i>	<i>amareszte</i>	<i>amareszke</i>	miénkbe, -ben
NŐNEM.						
nevező	<i>amari</i>	<i>amdrí</i>	<i>amari</i>	<i>amdrí</i>	<i>amari</i>	-ánk, -unk, -ünk
birtok.	<i>amarákori</i>	<i>amdrakeri</i>	<i>amarákori</i>	<i>amdrakeri</i>	<i>amaraki</i>	miénk
tulajd.	<i>amaráté</i>	<i>amdrate</i>	<i>amaráté</i>	<i>amdrake</i>	<i>amarate</i>	miénknek
szenv.	<i>amará</i>	<i>amdra</i>	<i>amará</i>	<i>amara</i>	<i>amara</i>	miénket
szólító	<i>amarie</i>	<i>amdríja</i>	<i>amari</i>	<i>amdríja</i>	<i>amdríja</i>	
kiható	<i>amarátar</i>	<i>amdratar</i>	<i>amarátar</i>	<i>amdratar</i>	<i>amdrader</i>	miénktől, -ből
segítő	<i>amarásza</i>	<i>amdraha</i>	<i>amarásza</i>	<i>amdraha</i>	<i>amdraha</i>	miénkkel
beható	<i>amaráke</i>	<i>amdrake</i>	<i>amaráke</i>	<i>amdrate</i>	<i>amdrake</i>	miénkbe, -ben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>amaré</i>	<i>amárc</i>	<i>amaré</i>	<i>amárc</i>	<i>amare</i>	-aink, -áink
birtok.	<i>amaréngoro</i>	<i>amárcengero</i>	<i>amaréngoro</i>	<i>amarengero</i>	<i>amarengro</i>	mieink
tulajd.	<i>amarénde</i>	<i>amárcende</i>	<i>amarénde</i>	<i>amarenge</i>	<i>amarende</i>	mieinknek
szenv.	<i>amarén</i>	<i>amárc</i>	<i>amarén</i>	<i>amare</i>	<i>amare</i>	mieinket
szóltó	<i>amarálc</i>	<i>amárcalc</i>	<i>amarálc</i>	<i>amaralc</i>	<i>amaralc</i>	
kiható	<i>amaréndar</i>	<i>amárcendar</i>	<i>amaréndar</i>	<i>amarendar</i>	<i>amarendar</i>	mieinktől, -ből
segítő	<i>amaréndzsa</i>	<i>amárcenca</i>	<i>amarénca</i>	<i>amarenca</i>	<i>amarenzcr</i>	mieinkkel
beható	<i>amarénghe</i>	<i>amárcenge</i>	<i>amarénghe</i>	<i>amarende</i>	<i>amarenge</i>	mieinkbe, -ben

2. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.

HÍMNEM.

nevező	<i>tumaró</i>	<i>tumáro</i>	<i>tumaró</i>	<i>tumáro</i>	<i>tumaro</i>	-atok, -etek
birtok.	<i>tumarészkoro</i>	<i>tumárszkero</i>	<i>tumarészkoro</i>	<i>tumárszkero</i>	<i>tumárszkro</i>	tiétek
tulajd.	<i>tumarészte</i>	<i>tumárszte</i>	<i>tumarészte</i>	<i>tumárszke</i>	<i>tumárszde</i>	tiéteknek
szenv.	<i>tumarész</i>	<i>tumársz (-e)</i>	<i>tumarész</i>	<i>tumársz</i>	<i>tumársz</i>	tiéteket
szóltó	<i>tumaréja</i>	<i>tumárszja</i>	<i>tumaré</i>	<i>tumárszja</i>	<i>tumárszja</i>	
kiható	<i>tumarésztar</i>	<i>tumársztar</i>	<i>tumarésztar</i>	<i>tumársztar</i>	<i>tumárszder</i>	tiétektől, -ből
segítő	<i>tumarésza</i>	<i>tumárszha</i>	<i>tumarésza</i>	<i>tumárszha</i>	<i>tumárszha</i>	tiétekkel
beható	<i>tumárszke</i>	<i>tumárszke</i>	<i>tumárszke</i>	<i>tumárszke</i>	<i>tumárszke</i>	tiétekbe, -ben

NŐNEM.

nevező	<i>tumari</i>	<i>tumári</i>	<i>tumari</i>	<i>tumári</i>	<i>tumari</i>	-atok, -etek
birtok.	<i>tumarákoro</i>	<i>tumárákero</i>	<i>tumarákoro</i>	<i>tumarákero</i>	<i>tumarákri</i>	tiétek
tulajd.	<i>tumaráte</i>	<i>tumárate</i>	<i>tumaráte</i>	<i>tumaráke</i>	<i>tumárate</i>	tiéteknek
szenv.	<i>tumárd</i>	<i>tumára</i>	<i>tumárd</i>	<i>tumára</i>	<i>tumára</i>	tiéteket
szóltó	<i>tumárie</i>	<i>tumárija</i>	<i>tumari</i>	<i>tumárija</i>	<i>tumárija</i>	
kiható	<i>tumárdatar</i>	<i>tumáratar</i>	<i>tumárdatar</i>	<i>tumáratar</i>	<i>tumáradar</i>	tiétektől, -ből
segítő	<i>tumárdzsza</i>	<i>tumáráha</i>	<i>tumárdzsza</i>	<i>tumáráha</i>	<i>tumáráha</i>	tiétekkel
beható	<i>tumárdke</i>	<i>tumáráke</i>	<i>tumárdke</i>	<i>tumárate</i>	<i>tumáráke</i>	tiétekbe, -ben

TÖBBES SZÁM.

nevező	<i>tumáré</i>	<i>tumárcé</i>	<i>tumáré</i>	<i>tumárcé</i>	<i>tumarcé</i>	-aitok, -eitek
birtok.	<i>tumáréngoro</i>	<i>tumárcengero</i>	<i>tumáréngoro</i>	<i>tumárcengero</i>	<i>tumárcengro</i>	tiéitek
tulajd.	<i>tumárénde</i>	<i>tumárcende</i>	<i>tumárénde</i>	<i>tumárcenge</i>	<i>tumárcende</i>	tiéiteknek
szenv.	<i>tumárén</i>	<i>tumárcé</i>	<i>tumárén</i>	<i>tumarcé</i>	<i>tumarcé</i>	tiéiteket
szóltó	<i>tumárálc</i>	<i>tumárcalc</i>	<i>tumárálc</i>	<i>tumárcalc</i>	<i>tumárcalc</i>	
kiható	<i>tumáréndar</i>	<i>tumárcendar</i>	<i>tumáréndar</i>	<i>tumárcendar</i>	<i>tumárcendar</i>	tiéitektől, -ből
segítő	<i>tumáréndzsa</i>	<i>tumárcenca</i>	<i>tumárcenca</i>	<i>tumárcenca</i>	<i>tumárcenzcr</i>	tiéitekkel
beható	<i>tumárcnghe</i>	<i>tumárcenge</i>	<i>tumárcnghe</i>	<i>tumárcende</i>	<i>tumárcenge</i>	tiéitekbe, -ben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
3. SZEMÉLY. EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>léngoro</i>	<i>léngero</i>	<i>lengoró</i>	<i>lengero</i>	<i>lengro</i>	-uk, -ük
birtok.	<i>léngorészko</i>	<i>léngereszkero</i>	<i>lengcrészko</i>	<i>lengereszkero</i>	<i>lengrészkro</i>	övék
tulajd.	<i>léngorészte</i>	<i>léngereszte</i>	<i>lengorészte</i>	<i>lengereszke</i>	<i>lengrészde</i>	övéknek
szenv.	<i>léngorész</i>	<i>léngere, -sz</i>	<i>lengorész</i>	<i>lengeresz</i>	<i>lengrész</i>	övéket
szólító	<i>léngoréja</i>	<i>léngereja</i>	<i>lengoré</i>	<i>lengereja</i>	<i>lengréja</i>	
kiható	<i>léngorésztar</i>	<i>léngeresztar</i>	<i>lengorésztar</i>	<i>lengeresztar</i>	<i>lengrésztar</i>	övéktől, -ből
segítő	<i>léngorésza</i>	<i>léngereha</i>	<i>lengorésza</i>	<i>lengereha</i>	<i>lengreha</i>	övékkel
beható	<i>léngorészke</i>	<i>léngereszke</i>	<i>lengorészke</i>	<i>lengereszte</i>	<i>lengrészke</i>	övékbe, -ben
NÖNEM.						
nevező	<i>léngori</i>	<i>léngeri</i>	<i>lengori</i>	<i>lengeri</i>	<i>lengri</i>	-uk, -ük
birtok.	<i>léngorákoro</i>	<i>léngeraкерó</i>	<i>lengorákoro</i>	<i>lengeraкерó</i>	<i>lengrakro</i>	övék
tulajd.	<i>léngoráte</i>	<i>léngerate</i>	<i>lengoráte</i>	<i>lengerake</i>	<i>lengrate</i>	övéknek
szenv.	<i>léngorá</i>	<i>léngera</i>	<i>lengorá</i>	<i>lengera</i>	<i>lengra</i>	övéket
szólító	<i>léngoric</i>	<i>léngeriye</i>	<i>lengori</i>	<i>lengeriye</i>	<i>lengriye</i>	
kiható	<i>léngorátar</i>	<i>léngeratar</i>	<i>lengorátar</i>	<i>lengeratar</i>	<i>lengratar</i>	övéktől, -ből
segítő	<i>léngorásza</i>	<i>léngeraha</i>	<i>lengorásza</i>	<i>lengeraha</i>	<i>lengraha</i>	övékkel
beható	<i>léngorake</i>	<i>léngerake</i>	<i>lengoráke</i>	<i>lengerate</i>	<i>lengrake</i>	övékbe, -ben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>léngoré</i>	<i>léngere</i>	<i>lengoré</i>	<i>lengere</i>	<i>lengre</i>	-aik, -eik
birtok.	<i>léngoréngoro</i>	<i>léngerengero</i>	<i>lengoréngoro</i>	<i>lengerengero</i>	<i>lengrengro</i>	övéik
tulajd.	<i>léngorénde</i>	<i>léngerende</i>	<i>lengorénde</i>	<i>lengerege</i>	<i>lengrende</i>	övéiknek
szenv.	<i>léngorén</i>	<i>léngere</i>	<i>lengorén</i>	<i>lengere</i>	<i>lengre</i>	övéiket
szólító	<i>léngorále</i>	<i>léngerale</i>	<i>lengorále</i>	<i>lengerale</i>	<i>lengrale</i>	
kiható	<i>léngoréndar</i>	<i>léngerendar</i>	<i>lengoréndar</i>	<i>lengerendar</i>	<i>lengrender</i>	övéiktől, -ből
segítő	<i>léngoréndzsa</i>	<i>léngerenca</i>	<i>lengorénca</i>	<i>lengerenca</i>	<i>lengrenzer</i>	övéikkel
beható	<i>léngorénghe</i>	<i>léngerege</i>	<i>lengorénghe</i>	<i>lengerende</i>	<i>lengrege</i>	övéikbe, -ben

A török vándor cigányoknál a *minró*, *mró* stb. = *mindó*, *mindí* hangú, a többi mind a telepítettével összevág.

A magyar cigányoktól itt-ott hallani *amen* helyett: *szo*, *szodova*, de ez hibás, mert ez mi, micsoda igehatározó és nem a személyes névmás. Úgy hallani p. o. *po*, *pi*, *pro*, *pri*, *pumara* = övé, ez is hibás, mert ez visszahozó névmás és igehatározó keverék. A 114. lapon tett megjegyzés a személyes névmásokra is vonatkozik.

Összeköttesben főnevekkel a személyes névmások követik a melléknevek minden szabályait és például következőleg ragoznak :

nevező	<i>mró róm</i> (férjem)	<i>tri ráni</i> (úrnőd)	<i>mre róma</i> (férjeim, czigányaim)
birtokos	<i>mre rómeszkero</i>	<i>tra rányakero</i>	<i>mre rómengero</i>
tulajdonító	<i>mre rómeszte</i>	<i>tra rányate</i>	<i>mre rómende</i>
szenvedő	<i>mró róme, -sz</i>	<i>tri ránya</i>	<i>mre rómen</i>
szólító	<i>mre rómeja</i>	<i>tra ráni</i>	<i>mre rómale</i>
kiható	<i>mre rómesztar</i>	<i>tra ranyatar</i>	<i>mre romendar</i>
segítő	<i>mre rómeha</i>	<i>tra ranyaha</i>	<i>mre romenca</i>
beható	<i>mre rómeszke</i>	<i>tra ranyake</i>	<i>mre romenge</i>

22. §.

A VISSZAHATÓ NÉVMÁS ÉS RAGOZÁSA.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM. HÍMNEM ÉS NŐNEM. 3. SZEMÉLY.						
nevező	<i>po</i>	<i>po</i>	<i>po</i>	<i>pesz, po</i>	<i>pesz</i>	magá
birtokos	<i>pészokoro</i>	<i>pészokero</i>	<i>pészokoro</i>	<i>peszkero</i>	<i>peszkro</i>	magáé
tulajdonító	<i>pészte</i>	<i>pészte</i>	<i>pészte</i>	<i>peszke</i>	<i>peszde</i>	magának
szenvedő	<i>pesz</i>	<i>pe, pesz</i>	<i>pesz</i>	<i>pesz</i>	<i>pesz</i>	magát
szólító						
kiható	<i>pésztar</i>	<i>pésztar</i>	<i>pésztar</i>	<i>pesztar</i>	<i>peszder</i>	magától, -ból
segítő	<i>pészha</i>	<i>péha</i>	<i>pészha</i>	<i>peha</i>	<i>peha</i>	magával
beható	<i>pészke</i>	<i>pészke</i>	<i>pészke</i>	<i>peszte</i>	<i>peszke</i>	magába, -ban
TÖBBES SZÁM. 2. SZEMÉLY.						
nevező		<i>pumen</i>		<i>pesz</i>		magatok
birtokos		<i>pumengero</i>		<i>peszkera</i>		magatoké
tulajdonító		<i>pumende</i>		<i>peszke</i>		magatoknak
szenvedő		<i>pumen</i>		<i>pesz</i>		magatokat
szólító						
kiható		<i>pumendar</i>		<i>pesztar</i>		magatoktól, -ból
segítő		<i>pumenca</i>		<i>peha</i>		magatokkal
beható		<i>pumenge</i>		<i>peszte</i>		magatokba, -ban

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	esm. cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM. 3. SZEMÉLY.						
nevező	<i>pen</i>	<i>pumaro (-a)</i>	<i>pén</i>		<i>pen</i>	maguk
birtokos	<i>pingóro, pinró</i>	<i>pumarengero</i>	<i>péngoro, péngo</i>		<i>pengro</i>	maguké
tulajdonító	<i>pindé</i>	<i>pumarende</i>	<i>péndé</i>		<i>pende</i>	maguknak
szenvedő	<i>pin</i>	<i>pumaren</i>	<i>pén</i>		<i>pen</i>	magukat
szólító						
kiható	<i>pindar</i>	<i>pumarendar</i>	<i>péndar</i>		<i>pender</i>	maguktól, -ból
segítő	<i>pindza</i>	<i>pumarenca</i>	<i>pénca</i>		<i>penzer</i>	magukkal
beható	<i>pingh</i>	<i>pumarenge</i>	<i>péngé</i>		<i>penge</i>	magukba, -ban

A többes szám tulajdonkép csak az első személyben létezik a török, magyar, oláh és német cigányoknál, de az itt általam felsorolt eseteket értették mind az Orsovára jött török cigány tánczosnék, mind a magyar, oláh és német cigányok. A cseh-morva cigányok az egyes számú visszahozó névmást a többes számra is használják. A magyar cigányok *pumen* alakot a többes szám 2. és 3. személyére használják, *pumaro*-t csak a 3-ikra, p. o.

Mró csávo the tri csaj kamen pumen = Az én fiam és a te leányod szeretik magukat (egymást). — *Anen máre pumende gavesztar?* = Hoztok magatoknak kenyeret a faluból?

Összekötve főnevekkel a személyes névmás szabályait követik.

23. §.

A MUTATÓ ÉS NEHÁNY MÁS NÉVMÁSOK ÉS RAGOZÁSAIK.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
<i>aká, avaká</i>	<i>adá, adanó</i>	<i>kada</i>	<i>kova, hn. ada</i>	<i>kova, hn.</i>	ez
<i>akhiá, avakhiá</i>	<i>adani</i>	<i>kadu</i>	<i>koja, nőn. ada</i>	<i>koja, nőn.</i>	ez
<i>aklé, avaklé</i>	<i>adané</i>	<i>kala</i>	<i>kola, tsz. ade</i>	<i>kola, tsz.</i>	ezek
<i>avoká</i>	<i>odoj *</i>	<i>kala, koda</i>	<i>okova, hn. oda</i>	<i>akova, hn.</i>	az
<i>avokhiá, avoklá</i>	<i>odoja</i>	<i>koda</i>	<i>okoja, nőn. oda</i>	<i>akója, nőn.</i>	az
<i>avoklé</i>	<i>odoja</i>	<i>kola</i>	<i>okola, tsz. ode</i>	<i>akola, tsz.</i>	azok

* A j elejtetik a ragozásban.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cs.-morva cz.	német cz.	magyarázat
<i>okovká, okovkhiá</i>	<i>odonesz</i>	<i>kadala</i>		<i>kovacsélo (-i)</i>	azon, amaz
<i>okovklé</i>				<i>kovacséle</i>	amazok
<i>akavká, akavkhiá</i>		<i>kadaia</i>		<i>kovacséno (-i)</i>	emez
<i>akavklé, akaklé</i>				<i>kovacséne</i>	emezék
<i>jávró (-i, -é)</i>	<i>avro (-i)</i>				másik
<i>jávér *</i>	<i>aver,* avra nön.</i>	<i>aver *</i>	<i>aver *</i>	<i>aver *</i>	más
<i>kórkoro, kólkoro</i>	<i>korkoro (-i)</i>		<i>korkoro (-i, -e)</i>	<i>korkero (-i, -e)</i>	maga
<i>kórkoresz</i>	<i>korkore (-sz)</i>		<i>korkoresz</i>	<i>korkeresz</i>	magán
<i>kajék, kanék</i>	<i>nemoho</i>	<i>niszkaiva</i>			néhány
<i>kanék</i>	<i>niko</i>	<i>naiko</i>	<i>niko</i>	<i>kek</i>	senki
<i>szaró (-i, -é)</i>	<i>sza</i>	<i>szaor</i>	<i>szavo (-i, -e)</i>	<i>sare</i>	mind
<i>káde</i>	<i>szajekh</i>	<i>seszao</i>	<i>szako</i>	<i>hallanter</i>	mindegyik
<i>szarvilé, szariné,</i>	<i>szako</i>	<i>ország</i>		<i>hakko (-i, -e)</i>	mindenki, min-
<i>szávore, száore</i>	<i>szavoro (-i, -e)</i>	<i>szaor</i>	<i>szavoro (-i, -e)</i>	<i>hakkúno</i>	denik, kiki
<i>káde</i>	<i>szakojako (-i, -e)</i>		<i>szako</i>	<i>hakko</i>	kiki, külön-
	<i>szakovako (-i, -e)</i>				böző
<i>szarroré, sza'</i>	<i>szagodidzsene</i>		<i>szakodzsene</i>	<i>hakkodzsene</i>	mindössze
<i>kajék</i>	<i>valako, vareko</i>		<i>vareko</i>	<i>jekh</i>	valaki
<i>kájék</i>	<i>valaszó, vareszó</i>		<i>vareszó</i>	<i>csomóni</i>	valami
	<i>valaszavo</i>		<i>varehavo</i>		akár valaki,
	<i>vareszavo</i>				bizonyos
	<i>valaszar</i>				akárki
	<i>vareszar</i>				

RAGOZÁS.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>avaká</i>	<i>adá</i>	<i>kadá</i>	<i>ada</i>	<i>kova</i>	ez
birtokos	<i>avaklészko</i>	<i>adaleszko</i>	<i>kadalészko</i>	<i>adaleszko</i>	<i>koveszko</i>	ezé
tulajdonító	<i>avaklészte</i>	<i>adaleszte</i>	<i>kadalészte</i>	<i>adaleszke</i>	<i>koveszde</i>	ennek
szenvető	<i>avaklész</i>	<i>adale, -sz</i>	<i>kadalész</i>	<i>adalesz</i>	<i>kovesz</i>	eztet
szólító	<i>avakléja</i>	<i>adaleja</i>	<i>kadaléja</i>	<i>adaleja</i>	<i>koveja</i>	
kiható	<i>avaklésztar</i>	<i>adalesztar</i>	<i>kadalésztar</i>	<i>adalesztar</i>	<i>koveszder</i>	ettől, ebből
segítő	<i>avaklésza</i>	<i>adaleha</i>	<i>kadalésza</i>	<i>adalcha</i>	<i>koveha</i>	evvel
beható	<i>avaklészke</i>	<i>adaleszke</i>	<i>kadalészke</i>	<i>adaleszte</i>	<i>koveszke</i>	ebbe, ebben

* Az *e* elejtetik a ragozásban.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
NŐNEM.						
nevező	<i>avakhiá</i>	<i>adá</i>	<i>kadá</i>	<i>ada</i>	<i>koja</i>	ez
birtokos	<i>avakhiákoro</i>	<i>adalakero</i>	<i>kadalákoro</i>	<i>adalakero</i>	<i>kojákro</i>	ezé
tulajdonító	<i>avakhiáte</i>	<i>adalate</i>	<i>kadaláte</i>	<i>adalake</i>	<i>kojade</i>	ennek
szenvedő	<i>avakhiá</i>	<i>adala</i>	<i>kadalá</i>	<i>adala</i>	<i>koja</i>	eztet
szólító	<i>avakhié</i>	<i>adalíja</i>	<i>kadalíje</i>	<i>adalíja</i>	<i>kojíja</i>	
kiható	<i>avakhiátar</i>	<i>adalatar</i>	<i>kadalatar</i>	<i>adalatar</i>	<i>kojader</i>	ettől, ebből
segítő	<i>avakhiásza</i>	<i>adalaha</i>	<i>kadalásza</i>	<i>adalaha</i>	<i>kojaha</i>	evvel
beható	<i>avakhiáke</i>	<i>adalake</i>	<i>kadaláke</i>	<i>adalate</i>	<i>kojake</i>	ebbe, ebben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>avaklé</i>	<i>ade</i>	<i>kalá</i>	<i>ade</i>	<i>kola</i>	ezek
birtokos	<i>avaklégoro</i>	<i>adalengero</i>	<i>kalalégoro</i>	<i>adalengero</i>	<i>kolengro</i>	ezeké
tulajdonító	<i>avaklénde</i>	<i>adalende</i>	<i>kalalénde</i>	<i>adalenge</i>	<i>kolende</i>	ezeknek
szenvedő	<i>avaklén</i>	<i>adalen</i>	<i>kalalén</i>	<i>adalen</i>	<i>kolen</i>	ezeket
szólító	<i>avaklále</i>	<i>adalale</i>	<i>kalalále</i>	<i>adalale</i>	<i>kolale</i>	
kiható	<i>avaklendar</i>	<i>adalendar</i>	<i>kalalendar</i>	<i>adalendar</i>	<i>kolender</i>	ezeztől, -ből
segítő	<i>avakléndzsa</i>	<i>adalenca</i>	<i>kalalénca</i>	<i>adalenca</i>	<i>kolenzet</i>	ezekkel
beható	<i>avaklénge</i>	<i>adalenge</i>	<i>kalalénge</i>	<i>adalende</i>	<i>kolenge</i>	ezekbe, -ben
EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>avoká</i>	<i>odoj</i>	<i>kodá</i>	<i>oda</i>	<i>akova</i>	az
birtokos	<i>avoklészkoro</i>	<i>odoleszkero</i>	<i>kodalészkoro</i>	<i>odaleszkero</i>	<i>akoveszkro</i>	azé
tulajdonító	<i>avoklészte</i>	<i>odoleszte</i>	<i>kodalészte</i>	<i>odaleszke</i>	<i>akoveszde</i>	annak, azért
szenvedő	<i>avoklész</i>	<i>odole, -sz</i>	<i>kodalész</i>	<i>odalesz</i>	<i>akovesz</i>	aztat
szólító	<i>avokléja</i>	<i>odoleja</i>	<i>kodaléja</i>	<i>odaleja</i>	<i>akoveja</i>	
kiható	<i>avoklésztar</i>	<i>odolesztar</i>	<i>kodalésztar</i>	<i>odalesztar</i>	<i>akoveszder</i>	attól, abból
segítő	<i>avoklésza</i>	<i>odolcha</i>	<i>kodalésza</i>	<i>odaleha</i>	<i>akoveha</i>	avval
beható	<i>avoklészke</i>	<i>odoleszke</i>	<i>kodalészke</i>	<i>odaleszte</i>	<i>akoveszke</i>	abba, abban
NŐNEM.						
nevező	<i>avokhiá</i>	<i>odoja</i>	<i>kodá</i>	<i>oda</i>	<i>akója</i>	az
birtokos	<i>avokhiákoro</i>	<i>odolakero</i>	<i>kodalákoro</i>	<i>odalakero</i>	<i>akojákro</i>	azé
tulajdonító	<i>avokhiáte</i>	<i>odolate</i>	<i>kodaláte</i>	<i>odalake</i>	<i>akojade</i>	annak
szenvedő	<i>avokhiá</i>	<i>odola</i>	<i>kodálla</i>	<i>odala</i>	<i>akója</i>	aztat
szólító	<i>avokhié</i>	<i>odolija</i>	<i>kodalíje</i>	<i>odalíje</i>	<i>akojíja</i>	
kiható	<i>avokhiátar</i>	<i>odolatar</i>	<i>kodalátar</i>	<i>odalatar</i>	<i>akojader</i>	attól, abból
segítő	<i>avokhisza</i>	<i>odolaha</i>	<i>kodalásza</i>	<i>odalaha</i>	<i>akojaha</i>	avval
beható	<i>avokhiáke</i>	<i>odolake</i>	<i>kodaláke</i>	<i>odalate</i>	<i>akojake</i>	abba, abban

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>avoklé</i>	<i>odoje</i>	<i>koldá</i>	<i>ode</i>	<i>akola</i>	azok
birtokos	<i>avoklengoro</i>	<i>odolengero</i>	<i>kolalengoro</i>	<i>odelengero</i>	<i>akolengro</i>	azoké
tulajdonító	<i>avoklende</i>	<i>odolende</i>	<i>kolalénde</i>	<i>odelenge</i>	<i>akolende</i>	azoknak
szenvedő	<i>avoklén</i>	<i>odolen</i>	<i>kolalén</i>	<i>odelen</i>	<i>akolen</i>	azokat
szólító	<i>avoklále</i>	<i>odolale</i>	<i>kolalále</i>	<i>odelale</i>	<i>akolale</i>	
kiható	<i>avoklendar</i>	<i>odolendar</i>	<i>kolaléndar</i>	<i>odelendar</i>	<i>akolender</i>	azoktól, -ból
segítő	<i>avokléndzsa</i>	<i>odolenca</i>	<i>kolalénca</i>	<i>odelenca</i>	<i>akolenzser</i>	azokkal
beható	<i>avoklénghé</i>	<i>odolenge</i>	<i>kolalénge</i>	<i>odelende</i>	<i>akolenge</i>	azokba, -ban
EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>javér</i>	<i>aver</i>	<i>avér</i>	<i>aver</i>	<i>aver</i>	más
birtokos	<i>javeréskoro</i>	<i>avreszkero</i>	<i>avréskoro</i>	<i>avreszkero</i>	<i>avreszkro</i>	másé
tulajdonító	<i>javerészte</i>	<i>avreszte</i>	<i>avrészte</i>	<i>avreszke</i>	<i>avreszde</i>	másnak
szenvedő	<i>javerész</i>	<i>avre, -sz</i>	<i>avrész</i>	<i>avresz</i>	<i>avresz</i>	mást
szólító	<i>javeréja</i>	<i>avreja</i>	<i>avréja</i>	<i>avreja</i>	<i>avreja</i>	
kiható	<i>javerésztar</i>	<i>avresztar</i>	<i>avrésztar</i>	<i>avresztar</i>	<i>avreszder</i>	mástól, -ból
segítő	<i>javerésza</i>	<i>avreha</i>	<i>avrésza</i>	<i>avreha</i>	<i>avreha</i>	mással
beható	<i>javereszke</i>	<i>avreszke</i>	<i>avrészke</i>	<i>avreszte</i>	<i>avreszke</i>	másba, -ban
ŐSZÁGOS SZÁM. NŐNEM.						
nevező	<i>javrá</i>	<i>avra</i>	<i>avrá</i>	<i>avra</i>	<i>avra</i>	más
birtokos	<i>javrákoro</i>	<i>avrakero</i>	<i>avrákoro</i>	<i>avrakero</i>	<i>avrakro</i>	másé
tulajdonító	<i>javráte</i>	<i>avrate</i>	<i>avráte</i>	<i>avrake</i>	<i>avrade</i>	másnak
szenvedő	<i>javrá</i>	<i>avra</i>	<i>avrá</i>	<i>avra</i>	<i>avra</i>	mást
szólító	<i>javríc</i>	<i>avrija</i>	<i>avrija</i>	<i>avrija</i>	<i>avrija</i>	
kiható	<i>javrátar</i>	<i>avratar</i>	<i>avrátar</i>	<i>avratar</i>	<i>avrader</i>	mástól, -ból
segítő	<i>javrásza</i>	<i>avraha</i>	<i>avrásza</i>	<i>avraha</i>	<i>avraha</i>	mással
beható	<i>javráke</i>	<i>avrake</i>	<i>avráke</i>	<i>avrate</i>	<i>avrake</i>	másba, -ban
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>javré</i>	<i>avre</i>	<i>avré</i>	<i>avre</i>	<i>avre</i>	mások
birtokos	<i>javréngoro</i>	<i>avrengero</i>	<i>avréngoro</i>	<i>avrengero</i>	<i>avrengro</i>	másoké
tulajdonító	<i>javrénde</i>	<i>avrende</i>	<i>avrénde</i>	<i>avrengé</i>	<i>avrende</i>	másoknak
szenvedő	<i>javrén</i>	<i>avren</i>	<i>avré</i>	<i>avren</i>	<i>avren</i>	másokat
szólító	<i>javrále</i>	<i>avrale</i>	<i>avréle</i>	<i>avrale</i>	<i>avrale</i>	
kiható	<i>javréndar</i>	<i>avrendar</i>	<i>avréndar</i>	<i>avrendar</i>	<i>avrender</i>	másoktól, -ból
segítő	<i>javréndzsa</i>	<i>avrenca</i>	<i>avré</i>	<i>avrenca</i>	<i>avrenzer</i>	másokkal
beható	<i>javrénghe</i>	<i>avrengé</i>	<i>avréngé</i>	<i>avrende</i>	<i>avrengé</i>	másokba, -ban

Főnevekkel összekötve ugyanazon szabályt követik a mutató névmások, mint a többiek.

24. §.

A KÉRDŐ NÉVMÁS ÉS RAGOZÁSA.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyará- zat
<i>kon hn., ka</i>	<i>ár-,ári-,ka nön.</i>	<i>kon hn.</i>	<i>ko hn.</i>	<i>szo, kon hn.</i>	ki
<i>kaja nön., kalé tsz.</i>	<i>kodovo, ko hn.</i>	<i>kona nön., kolé tsz.</i>	<i>ka nön.</i>	<i>ki nön.</i>	ki
<i>kavá</i>	<i>kodova</i>		<i>kodova</i>	<i>ke hn., ki nön.</i>	melyik
<i>szo</i>	<i>szo, sza</i>	<i>szo</i>	<i>szo hn.,sza nön.</i>	<i>szo</i>	mely
	<i>szavo</i>	<i>szao</i>	<i>havo</i>		melyik
<i>szavó</i>	<i>havo</i>	<i>szao</i>	<i>havo</i>		milyen

kodovo a ragozásban elejti a *-dovo*-t és úgy ragoztatik mint *ko*.
kodova megtartja alakját, p. o. *kodoveszte* = melyiknek.

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>kon, ka</i>	<i>kodovo, ko</i>	<i>kon</i>	<i>ko</i>	<i>kon</i>	ki
birtokos	<i>kalészko</i>	<i>kászke</i>	<i>kászko</i>	<i>kászke</i>	<i>kászko</i>	kié
tulajdonító	<i>kalészte</i>	<i>kászte</i>	<i>kászte</i>	<i>kászke</i>	<i>kászde</i>	kinek
szenvető	<i>kalész</i>	<i>kasz, ka</i>	<i>kasz</i>	<i>kasz</i>	<i>kasz</i>	kit
szólító						
kiható	<i>kalésztar</i>	<i>kásztar</i>	<i>kásztar</i>	<i>kasztar</i>	<i>kaszder</i>	kitől, kiből
segítő	<i>kalésza</i>	<i>káha</i>	<i>kásza</i>	<i>kaha</i>	<i>kaha</i>	kivel
beható	<i>kalészke</i>	<i>kászke</i>	<i>kászke</i>	<i>kászte</i>	<i>kászke</i>	kibe, kiben
NÖNEM.						
nevező	<i>kajá</i>	<i>ka</i>	<i>koná</i>	<i>ka</i>	<i>ki</i>	ki
birtokos	<i>kajlákoro</i>	<i>kákero</i>	<i>konákoro</i>	<i>kakero</i>	<i>kakro</i>	kié
tulajdonító	<i>kajláte</i>	<i>káte</i>	<i>konáte</i>	<i>kake</i>	<i>kade</i>	kinek
szenvető	<i>kajla</i>	<i>ka</i>	<i>koná</i>	<i>ka</i>	<i>ka</i>	kit
szólító						
kiható	<i>kajlátar</i>	<i>kátar</i>	<i>konátar</i>	<i>katar</i>	<i>kader</i>	kitől, kiből
segítő	<i>kajlászta</i>	<i>káha</i>	<i>konásza</i>	<i>kaha</i>	<i>kaha</i>	kivel
beható	<i>kajlákke</i>	<i>káke</i>	<i>konákke</i>	<i>kake</i>	<i>kake</i>	kibe, kiben

esetek	török cz.	magyar cz.	oláh cz.	csm. cz.	német cz.	magyarázat
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>kalé</i>	<i>ke</i>	<i>kolé</i>	<i>ke</i>	<i>ke</i>	kik
birtokos	<i>kaléngoro</i>	<i>kéngero</i>	<i>koléngoro</i>	<i>kengero</i>	<i>kengro</i>	kiké
tulajdonító	<i>kalénde</i>	<i>kénde</i>	<i>kolénde</i>	<i>kenge</i>	<i>kende</i>	kiknek
szenvedő	<i>kalén</i>	<i>ke, kén</i>	<i>kolén</i>	<i>ken</i>	<i>ken</i>	kiket
szólító						
kiható	<i>kaléNDAR</i>	<i>kéndar</i>	<i>koléNDAR</i>	<i>kendar</i>	<i>kender</i>	kiktől, -ből
segítő	<i>kaléndzsa</i>	<i>kénca</i>	<i>kolénca</i>	<i>kenca</i>	<i>kenzer</i>	kikkel
beható	<i>kalénghe</i>	<i>kéngé</i>	<i>koléngé</i>	<i>kende</i>	<i>kenge</i>	kikbe, kikben
EGYES SZÁM.						
HÍMNEM.						
nevező	<i>szo</i>	<i>szo</i>	<i>szo</i>	<i>szo</i>	<i>szo</i>	mely, mi
birtokos	<i>szószkoro</i>	<i>szószkero</i>	<i>szószkoro</i>	<i>szószkero</i>	<i>szószkro</i>	melyé
tulajdonító	<i>szószte</i>	<i>szószte</i>	<i>szószte</i>	<i>szószke</i>	<i>szószde</i>	melynek
szenvedő	<i>szósz</i>	<i>szo, szosz</i>	<i>szósz</i>	<i>szosz, szo</i>	<i>szo</i>	melyet
szólító	<i>szószéja</i>	<i>szója</i>	<i>szószéja</i>	<i>szoja</i>	<i>szoja</i>	
kiható	<i>szósztar</i>	<i>szósztar</i>	<i>szósztar</i>	<i>szósztar</i>	<i>szószder</i>	melytől, -ből
segítő	<i>szósza</i>	<i>szóha</i>	<i>szósza</i>	<i>szoza</i>	<i>szoza</i>	melylyel
beható	<i>szószke</i>	<i>szószke</i>	<i>szószke</i>	<i>szószte</i>	<i>szószke</i>	melybe, -ben
NŐNEM.						
nevező	<i>szá</i>	<i>sza</i>	<i>szá</i>	<i>sza</i>	<i>szí</i>	mely, mi
birtokos	<i>szákoro</i>	<i>szákero</i>	<i>szákoro</i>	<i>szakero</i>	<i>szakro</i>	melyé
tulajdonító	<i>száte</i>	<i>száte</i>	<i>száte</i>	<i>szake</i>	<i>szade</i>	melynek
szenvedő	<i>szá</i>	<i>sza</i>	<i>szá</i>	<i>sza</i>	<i>sza</i>	melyet
szólító	<i>száie</i>	<i>száje</i>	<i>száje</i>	<i>száje</i>	<i>száje</i>	
kiható	<i>szátar</i>	<i>szátar</i>	<i>szátar</i>	<i>szatar</i>	<i>szader</i>	melytől, -ből
segítő	<i>szásza</i>	<i>száha</i>	<i>szásza</i>	<i>szaha</i>	<i>szaha</i>	melylyel
beható	<i>száke</i>	<i>száke</i>	<i>száke</i>	<i>szate</i>	<i>szake</i>	melybe, -ben
TÖBBES SZÁM.						
nevező	<i>szolé</i>	<i>sze</i>	<i>sze</i>	<i>sze</i>	<i>sze</i>	melyek, mik
birtokos	<i>szoléngoro</i>	<i>széngero</i>	<i>széngoro</i>	<i>szengero</i>	<i>szengro</i>	melyeké
tulajdonító	<i>szolénde</i>	<i>szénde</i>	<i>szénde</i>	<i>szenge</i>	<i>szende</i>	melyeknek
szenvedő	<i>szolén</i>	<i>sze, szén</i>	<i>szén</i>	<i>szén</i>	<i>szén</i>	melyeket
szólító	<i>szoléle</i>	<i>szále</i>	<i>szále</i>	<i>szale</i>	<i>szale</i>	
kiható	<i>szolendar</i>	<i>széndar</i>	<i>széndar</i>	<i>szendar</i>	<i>szender</i>	melyektől, -ből
segítő	<i>szoléndzsa</i>	<i>szénca</i>	<i>szénca</i>	<i>szenca</i>	<i>szenzer</i>	melyekkel
beható	<i>szolenghe</i>	<i>széngé</i>	<i>széngé</i>	<i>szende</i>	<i>szenge</i>	melyekbe, -ben

kon a török cigányoknál egy második ragozási alakban is fordul elő, mely az oláh cigányokéval összevág.

Valamennyi névmás ragozásánál áll az alsó Duna és Tisza között lakó oláh cigányok eltérő alakja, mely a 114. lap megjegyzésében adatott elő.

25. §.

A HASONLÍTÓ NÉVMÁS.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	esm. cz.	német cz.	magyarázat
<i>aszavkó</i> hn.	<i>aszavo</i> hn.	<i>adeszó</i> hn.	<i>har, szar</i>	<i>har, szir</i>	olyan mint az, akként, olyféle, ahhoz hasonló, olyan
<i>aszavki</i> nőn.	<i>aszavi</i> nőn.	<i>adeszi</i> nőn.			
<i>aszavké</i> tsz.	<i>aszave</i> tsz.	<i>adeszé</i> tsz.			
<i>aszevko</i> hn.	<i>aszevo</i> hn.		<i>har, szar</i>	<i>har, szir</i>	ilyen mint ez, ekként, ilyféle, ehhez hasonló, ilyen
<i>aszevki</i> nőn.	<i>aszevi</i> nőn.				
<i>aszevke</i> tsz.	<i>aszeve</i> tsz.				

P. o. *Me jaká na dikhlé aszavké sukar romniá* = Szemeim nem láttak olyan szép nőt (tör.). *Aszavo basibnaszkero na szinye andr e tumare themeszke szar amaro anglyurdo* = Olyan zenészek nincsen országokban, mint a mi primásunk (mgy.). *Aszevi sukar bár na dikhlyal tu szar i alcsúthiákere* = Ilyen szép kertet még nem láttál, mint az alcsúthit.

A cseh-morva és német cigányoknál ezen hasonlító névmás nem található.

26. §.

«SEMMI» RAGOZÁSA.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
<i>hics</i>	<i>nista</i>	<i>kháncsi</i>	<i>nyist</i>	<i>nist</i>	semmi
<i>hicsészkoró</i>	<i>nisteszkero</i>	<i>kháncséhko</i>	<i>nyihoszkeró</i>	<i>nihoszkeró</i>	semmié
<i>hicsészte</i>	<i>nisteszte</i>	<i>kháncséhte</i>	<i>nyihoszke</i>	<i>nihoszde</i>	semminek
<i>hics</i>	<i>nista</i>	<i>kháncsi</i>	<i>nyist</i>	<i>nist</i>	semmit
<i>hicséja</i>	<i>nisteja</i>	<i>kháncséja</i>	<i>nyiheja</i>	<i>niheja</i>	
<i>hicsésztar</i>	<i>nistesztar</i>	<i>kháncsehtar</i>	<i>nyihosztar</i>	<i>nihoszder</i>	semmitől, -ből
<i>hicsésza</i>	<i>nisteha</i>	<i>kháncsesza</i>	<i>nyiszoha</i>	<i>nihoha</i>	semmivel
<i>hicsészke</i>	<i>nisteszke</i>	<i>kháncsekhe</i>	<i>nyihoszte</i>	<i>nihoszke</i>	semmibe, -ben
stb.	stb.	stb.	stb.	stb.	

«HOL», «HOVÁ» STB.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
<i>ka</i>	<i>kaj</i>	<i>ka</i>	<i>kaj</i>	<i>kaj, ke</i>	hol
<i>kavin</i>	<i>kíd</i>	<i>koti</i>	<i>kla</i>	<i>karik</i>	hová
<i>katar</i>	<i>kasztar, katar</i>	<i>katar, kotar</i>	<i>kasztar, katar, kotar</i>	<i>gatter</i>	honnan
<i>nika</i>	<i>nikaj</i>	<i>nikeir</i>	<i>nikaj</i>	<i>nagaj</i>	sehol
<i>nikarin</i>	<i>nikia</i>	<i>nikoti</i>	<i>nikia</i>	<i>nake, nikarik</i>	sehova
<i>nikatar</i>	<i>nikatar</i>	<i>nikatar</i>	<i>nikatar</i>	<i>nagatter</i>	sehonnán

27. §.

ÁLTALÁNOS NÉVMÁS-SZABÁLYOK.

1. A cseh-morva, magyar és német cigányoknál *man* elejti az *n*-t, ha előjáróval köttetik össze; p. o.

<i>perel pre ma</i> csm.	} = rám esett.
<i>perel upre ma</i> mgy.	
<i>perel pre ma</i> ném.	

2. Az oláh cigányoknál ugyanezen szabály áll és azonkívül még személytelen igével összekötve is elejti az *n*-t; p. o.

munro dand dukhal ma = a fogam fáj.

3. A személyes névmások *man* és *tut* helyettesítik a visszahozó névmást, de talán hibásan; p. o.

parancsoló: *ásar tut*, *ásar pesz* = dicsérd magadat,
jelen idő: *tu tut asáresz*, *tu pesz asáresz* = dicséred magadat,
me man asárav, *me pesz asárav* = dicsérem magamat.

VI. FEJEZET.

A NÉVELŐ.

28. §.

A NÉVELŐ.

1. A hímnemű névelő *o*, a nőnemű *i*, a többes számu *e* mindkét nemre; a ragozásban csak az egyes szám nevező és szenvedő eseteiben tartja meg ezen eredeti alakját, a többi esetekben az egyes számban a hímnemű *e*, nőnemű *a*, a többes számban mindkét nemben és valamennyi esetben *e* helyettesíti; p. o.

<i>o rom</i>	= a cigány,
<i>i romni</i>	= a cigánynő;
<i>e roma</i>	= a cigányok.
<i>e romeszte</i>	= a cigánynak,
<i>a romnyate</i>	= a cigánynőnek;
<i>e romende</i>	= a cigányoknak,
<i>e romnyende</i>	= a cigánynőknek.

Ha melléknév előzi a főnevet, az első elé áll; p. o. *o baro raj* = a nagy úr.

A kötőszót követi a főnév előtt; p. o. *i káhnyi the o basuo* = a tyúk és a kakas.

Azonban a cigányok beszédközben minden hátrány nélkül el is mellőzik; p. o. *dikhlyom o baro raj*e (rajesz) vagy: *dikhlyom baro raj*e = láttam a nagy urat; *káhnyi the basno* = tyúk és kakas.

2. A kárpáti, alsó vidéki magyar és az oláh cigányok ezen névelőt a ragozásban (kivéve a nevezőt és szenvedőt az egyes

számban) a hímnemű és többes számú *le* és nőnemű *la* alakban is használják.

Hallani ép ezeknél a következő alakokban is: *ol*, *olo* hn., *oli*, *ola* nőn., *ole* tsz., vagy *odo* hn., *odi*, *oda* nőn., *ode* tsz., de ezek inkább mutató névmások.

3. Ha határozatlan módú ige főnevet képvisel, a névelő helyén nem- és szám-különbség nélkül *te* áll; p. o.

te besel = ülni vagy az ülés;

te chal = enni vagy az evés.

VII. FEJEZET.

A KÖTŐSZÓ.

29. §.

A KÖTŐSZÓ.

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
	<i>auka</i>	<i>kodé</i>		<i>dala, jake</i>	úgy
<i>aveká</i>	<i>avka</i>	<i>kadé</i>		<i>jake</i>	így
<i>aní, eni</i>	<i>ani, vaj</i>	<i>ani, vaj</i>	<i>vaj</i>	<i>ani</i>	vagy
	<i>ba</i>	<i>tésáj, sajké</i>			ámbár, noha
	<i>bár</i>	<i>tésáj</i>			bár
<i>barész</i>	<i>bare</i>	<i>barész</i>	<i>baresz, igen</i>	<i>but, drovent</i>	nagyon, igen
	<i>de</i>	<i>te</i>			de
<i>szar</i>	<i>har, szar</i>	<i>szar</i>	<i>har, szar</i>	<i>har, szir</i>	mint
	<i>hat, hát</i>				hát
	<i>hanem</i>	<i>ténánicsi</i>			hanem
<i>an, aní</i>	<i>kaj, hogy</i>	<i>szo, ne</i>	<i>kaj</i>	<i>ho</i>	hogy
<i>kánna</i>	<i>kana</i>	<i>kana</i>	<i>te</i>	<i>di, ganna</i>	mikor, ha
	<i>taj, is</i>	<i>taj</i>		<i>ninna</i>	is
	<i>mer</i>	<i>ánddkode, pher- gydsz</i>	<i>ké</i>	<i>ge</i>	mert
<i>nasti</i>	<i>nastik</i>	<i>nasti</i>	<i>nastyi</i>	<i>nasti</i>	nem -hat
<i>ne-ne</i>	<i>ni-ni</i>	<i>ne-ne</i>	<i>na-na</i>	<i>na-na</i>	sem-sem, se-se
<i>va</i>	<i>ója, auva, csacso</i>	<i>auvd, csácsó</i>	<i>csacso</i>	<i>auva</i>	igen
<i>szosza</i>	<i>szosza, hosza, szoha</i>	<i>szoszád</i>	<i>szoha</i>	<i>ge</i>	mivel
<i>szoszke</i>	<i>szoszke, hoszke szohoda (szohi- oda)</i>	<i>szosztar, vasoszi szo</i>	<i>hoszke, szoszke szo</i>	<i>hoszke, szoszke ho</i>	miért, minek micsoda
<i>szosztar</i>	<i>szosztar, hosztar</i>	<i>szosztar</i>	<i>hosztar, szosztar</i>	<i>hoszder, szoszder</i>	mitől, miről
<i>ta</i>	<i>taj, the, th'</i>	<i>the, ta, kadé</i>	<i>the, th'</i>	<i>te, t'</i>	és
<i>te</i>	<i>te</i>	<i>te, ne</i>	<i>te, kaj</i>	<i>har, szir</i>	hogy

török cz.	magyar cz.	oláh cz.	cseh-morva cz.	német cz.	magyarázat
	<i>tala, talam</i>	<i>dáré, dáaré</i>	<i>talam</i>	<i>pacselo</i>	talán
<i>ani, -eni</i>	<i>vaj, vagy, ani</i>	<i>ani, vaj</i>	<i>vaj</i>	<i>ani</i>	vagy
<i>ani-ani</i>	<i>vaj-vaj</i>	<i>ani-ani</i>	<i>vaj-vaj</i>	<i>ani-ani</i>	vagy-vagy
	<i>vasoda</i>	<i>ándakode</i>		<i>dolészke</i>	azért

P. o. *auka pherdinyasz vurdun te e graszta ne czidine lesz (le)* = úgy megtöltötte a kocsit, hogy a lovak nem húzták; *diklyom kaj ov úlyasz adaj* = láttam, hogy itt volt; *me taj úlyom andr e veseszke* = én is voltam az erdőben; *me na patyav leszte mer nastik phengyasz csacsibé* = nem hiszek neki, mert nem mondhatott igazat; *szoszke keresz tu vika* = miért csinálsz lármát; *szohoda dilinipé phenesz tu* = micsoda bolondságot mondasz; *szosztár daren tumen* = mitől félték; *mró phrál the (taj) mri phen kamen te gilyeven* = fivérem és nővérem szeretnek énekelni; *tu dzsánesz te szinyom naszvalo* = tudod, hogy beteg vagyok; *vasoda phengyom mer vaj szinye csácso vaj chochno* = azért mondtam, mert vagy igaz vagy hazug.

VIII. FEJEZET.

AZ INDULATSZÓ.

30. §.

AZ INDULATSZÓ.

A magyar cigányoknál a magyar indulatszavak vannak használatban, mint: *hohó, jaj, uczu* stb. A cseh-morváknál ugyanezek és csehek, a német cigányoknál a következőket találni:

le = itt, ehol *la*; *kai* = hogy; *phuj* = piha, fuj; *phenta* = ugye? *csacsesz* = igazán.

Azon kívül van egy sereg fölkiáltás, mint:

o mro devla! = oh istenem!

arakhel mro devel! = isten mentsen!

trde dzsa okia! = takarodj!

A többiek tiszta káromkodások, melyeknek legtöbbször igen csunya; ezekben a német cigányok a mesterek.

IX. FEJEZET.

MONDATTANI SAJÁTSÁGOK.

A mondattani sajátságok a nyelvtan szövegébe nem vétettek föl, mivel szigorúan nem igazolhatók a szabályok szelleme által. (L. MIKLOSICH XII.)

31. §.

A SEGÍTŐ ESET ÉRTELME.

Jelentés a magyar és részben erdélyi oláh cigányoknál.

1. Főneveknél jelzi a cselekvésre használt eszközt, p. o. *jekh raj hintoveha dzsalahi* = egy úr kocsival (kocsin) jöve.

2. Igéknél jelzi a szenvedélyek okát, p. o. *ma tu odoleha ma gondolin (leper)* = ne gondoldj vele.

3. Jelzi az időt, melyben valami történik, p. o. *diveha, diveszaha, divesza* ol. = nappal; *ratyaha* = (éjjel) reggel.

4. Jelzi a helyet, melyen valami mozgás történik, p. o. *tu dzsá ádale dromeha* = menj ezen az úttal (úton); *gele dromeha* = mentek az úttal (úton); *gelyasz ole dromeha* = ment ezen az úttal (úton).

5. Jelzi az állítmányt, ha az ige nem jelenti a lételt, hanem a leendő az *ovel* = lenni és *vatozinel* = változni igékkal; p. o. erdélyi cigányul: *lurdeha úlyom* = katonává lettem; *szoszke tu úlyal lurdeha* = miért lettél katonává; *me te romnyaha óvau* = nőddé leszek; *úlyo o galambo jekhe sukar raklyaha* = a galamb szép leánynya lett (vált); *na vatozina má gálamboha* = nem változom már galambbá; *szá galambonca vatozinen* = mind galamb-

bokká változnak; *szá manusenca vatozinen* = mind emberekké változnak; *o mingyar bareha vatozinengya* = mindjárt kővé változott.

Ezen alak csak a magyar, oláh és cseh-morva cigányoknál ismeretes, a török, orosz és német cigányoknál nincs meg; p. o. török cigányul: *ulinyóm jek csirikli* = madár lettem; *úlinyóm kher* = számár lettem; *telesim ulinó* = talizman lettem; *ói unili papin* = lúd lett; *ker la manús* = tedd őt emberré; *kerghiász lesz varó* = csinálta őt lisztte (lisztte változtatta); *khámno: ma uv górko* = kedves ne légy rossz.

A cseh-morvák ezen esetben a tulajdonítót is használják; p. o. *na kamav najbaredere raszke t'avav* = nem akarok a legnagyobb úrnak (úrrá) lenni; *kana hasz raszke Szaturnosz* = mikor Szaturnusz úr volt (úrrá lett); *jov leszke tergyol kirveszke* = komájának áll.

A példák mind mesékből valók.

32. §.

A TÖRÖK VÁNDOR CZIGÁNYOKNAK ALANYNÉLKÜLI MONDATAI.

asztardó i csiriklijá ta csindó la szósz. = megfogatott a madár és szűrt azt = megfogatott a madár és leszúratott;

andó len katár ko Daszikané szósz. = hozott őket onnan Bulgáriából = Bulgáriából hozták őket.

tuke hi csiriklesz ? van neked madarad? (neked van madarat?)

tuke hi csiriklo ? (neked van madár?)

varekaj hasz ungrikesz = valahol volt magyar (magyart).

vijasz man mor govesz szósz. = jött (lett) nekem dolgomat = jutott dolgom.

(L. MIKLOSICH: *Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europas* XII. és *Die Verba Impersonalia im Slawischen.*)

X. FEJEZET.

SZÓKÉPZÉSEK.

33. §.

SZÓKÉPZÉSEK ÉS FEJLŐDÉSEK.

I. IGÉKBŐL.

Cselekvő alak: pm. *bas*; hm. *basel*; mr. *basto (-i)*; állapot-
jegyző: *basindosz* csm.

Míveltető alak:	pm. csm. <i>basar</i>	mgý. <i>básav</i>
	hm. « <i>basárel</i>	« <i>basável</i>
	mr. « <i>basárdo (-gyi)</i>	« <i>basalo (-i)</i>
	áll. j. « <i>basarindosz</i>	« <i>basavindo</i>
Gyakorító alak:	pm. « <i>basáv</i>	« <i>basaker</i>
(cselekvő)	hm. « <i>basável</i>	« <i>basakerel</i>
	mr. « <i>basavlo (-lyi)</i>	« <i>basakerdo (-i)</i>
	áll. j. « <i>basavindosz</i>	« <i>basakerindo</i>
Szenvedő alak:	pm. « <i>basóv</i>	« <i>básov</i>
	hm. « <i>basóvel</i>	« <i>básovel</i>
	mr. « <i>basilo (-lyi)</i>	« <i>básilo (-i)</i>
	áll. j. « <i>basovindosz</i>	« <i>básovindo</i>
Gyakorító alak:	pm. « <i>basárav</i>	« <i>basavaker</i>
(míveltető)		« <i>basavker</i>
	hm. « <i>basárael</i>	« <i>basavkerel</i>
		« <i>basavakerel</i>
	mr. « <i>basarávdo (-gyi)</i>	« <i>basavkerdo</i>
		« <i>basavakerdó(-i)</i>

Gyakorító alak:	pm. csm. <i>basóvav</i>	mg. <i>básovav</i>
(szenvedő)	hm. « <i>basovavel</i>	« <i>básovavel</i>
	mr. « <i>basoválo (-lyi)</i>	« <i>básovalo (-i)</i>
	áll. j. « <i>basovavindosz</i>	« <i>basovavindo</i>
Igehatározók:	« <i>bastesz</i>	« <i>baste</i>
	« <i>basárdesz</i>	« <i>basale</i>
	« <i>basilesz</i>	« <i>basile</i>
Igei főnevek:	« <i>basiben</i>	« <i>basibe</i>
	« <i>basáriben</i>	« <i>basavibe</i>
	« <i>basaviben</i>	« <i>basakeribe</i>
	« <i>basilyiben</i>	« <i>basilibé</i>

2. FŐNEVEKBŐL.

Főnév: *dar* csm. mg., melléknév: *darano*, igehatározó: *daranosz* csm., *darane* mg.

Cselekvő alak:	pm. <i>dar</i> csm. mg.,	hm. <i>darel</i> csm. mg.
Miveltető alak:	« <i>darar</i> csm.	« <i>dararel</i> csm.
«	« <i>darav</i> mg.	« <i>daravel</i> mg.
Gyakorító alak:	« <i>darav</i> csm.	« <i>daravel</i> csm.
«	« <i>darker</i> mg.	« <i>darkerel</i> mg.
Szenvedő alak:	« <i>darov</i> csm.	« <i>darovel</i> csm.
«	« <i>dárov</i> mg.	« <i>darovel</i> mg.
Cselekvő alak:	mr. <i>dardo</i> csm. mg.	ih. <i>dardesz</i> csm., -e,
Miveltető alak:	« <i>darardo</i> csm.	« <i>darardesz</i> csm.
«	« <i>daralo</i> mg.	« <i>darale</i> mg.
Gyakorító alak:	« <i>daravdo</i> csm.	« <i>daravdesz</i> csm.
«	« <i>darkerdo</i> mg.	« <i>darkerde</i> mg.
Szenvedő alak:	« <i>darilo</i> csm.	« <i>darilesz</i> csm.
«	« <i>darilo</i> mg.	« <i>darile</i> mg.
Cselekvő alak:	áll. j. <i>darindosz</i> csm.	igei főn. <i>dariben</i> csm.
«	« <i>darindo</i> mg.	« <i>daribe</i> mg.
Miveltető alak:	« <i>dararindosz</i> csm.	« <i>darariben</i> csm.
«	« <i>daravindo</i> mg.	« <i>daravibe</i> mg.
Gyakorító alak:	« <i>daravindosz</i> csm.	« <i>daraviben</i> csm.
«	« <i>darkerindo</i> mg.	« <i>darkeribe</i> mg.
Szenvedő alak:	« <i>darovindosz</i> csm.	« <i>daralyiben</i> csm.
«	« <i>darovindo</i> mg.	« <i>daralibe</i> mg.

3. MELLÉKNEVEKBŐL.

Melléknév: *káló* (-lyi) csm., *kálo* (-i) mgy., ih. *kálesz* csm.,
kále mgy.

Cselekvő alak: pm. *kályar* csm. mgy.
hm. *kályarel* csm. mgy.
mr. *kályardo* csm. mgy.
ih. *kályardesz* csm. *kályarde* mgy.
áll.j. *kályarindosz* csm. *kályarindo* mgy.

Szenvedő alak: pm. *kályov* csm. mgy.
hm. *kályovel* csm. mgy.
mr. *kályilo* csm. mgy.
ih. *kályilesz* csm. *kályile* mgy.
áll.j. *kályindosz* csm. *kályindo* mgy.

Gyakorító alak: pm. *kályarav* csm. *kályarker* mgy.
(cselekvő) hm. *kályaravel* csm. *kályarkerel* mgy.
mr. *kályárdo* csm. *kályárkerdo* mgy.
ih. *kályardesz* csm. *kályarkerde* mgy.
áll.j. *kályarindosz* csm. *kályarindo* mgy.

Gyakorító alak: pm. *kályovav* csm. *kályovker* mgy.
(szenvető) hm. *kályovavel* csm. *kályovkerel* mgy.
mr. *kályovalo* csm. *kályovkerdo* mgy.
ih. *kályovalesz* csm. *kályovkerde* mgy.
áll.j. *kályovavindosz* csm. *kályovkerindo* mgy.

Mr. főn. használatban: *kályi* csm. = kolimász, ténța; *kálo* ném.
csm. = szerecsén, kéményseprő, cigány; *kalárgyi* csm. =
konyha; *kalárdo* csm. = mák.

Igei főnév:

cselekvő alak: *kalyaripen* csm. *kalyaripe* mgy.
szenvető alak: *kalyilyipen* csm. *kalyilipe* mgy.
cselekvő gyakorító alak: *kalyaravipen* csm. *kalyarkeribe* mgy.
szenvető gyakorító alak: *kalyovavipen* csm. *kalyovkeribe* mgy.
a melléknévből képzett: *kalyipen* csm. *kalipe* mgy.

XI. FEJEZET.

SZÖVEG-ÖSSZEHASONLÍTÁS.

A KERESZTVETÉS ÉS MIATYÁNK

KÜLÖNBÖZŐ TÁJSZÓLÁSOKBAN.

Ipolysági BALOGH JANCSI
hontmegyei magyar cigány-
zenész szerint:

*Ole dadeszke Ioleszkere rak-
leszke tole Csácse vogyeszke
ando. Amen.*

*Amaro dad del ko szinyal
ande trothen asárdo tovel tro
then szo odoj auka tovel te upradi
phuv taj da maro szako divikno
máro tatadive prosztin amare
grihi dik taman prosztinasz
amare grihi kerdengi toj ma-
lamen andole mirebnaszkeró
daravibe toj muk amen ole er-
gyavendar. Amen.*

A JEŠINA JÓZSEF-közölte cseh
tájszólás szerint:

*Dade amáro, havo szal dro
cserosz, acs szvuntyilo nav tro,*

Nagyidai SZTOJKA FERENCZ
pestmegyei oláh kolompárczi-
gány szerint:

*Lé Dádéhké, Sávéhké, tháj
szunto gyi Dévléhké ánavészté.
Amen.*

*Ámáro dád Dévlá, kon szán
ando cséri szunto téál tyo ánav,
té ávél tyo lume, téál tyo vójá,
szárándo cséri, káde vi káthépé
phuv, amáro szákoszogyáno
mánro, de amén ágyész, tháj
értiszár amáro bézéché, szár
viámé, érti szárász, amáro duzs-
mánéngé thaj ná ligér amén
ándé nászulimászté thaj szlo-
boziszár kátháronászul. Amen.*

Magyar cigány dunántúli táj-
szólás szerint:

*Amaro dade ko szinyal andre
cserészke szunto ovel tro anav,*

*jav them tro, acs kamaben tro
hár dro cserosz auka pre phuv,
máro amáro diveszúno de
amenge adadivesz, the ford
amenge amáre dosa, hár the
amen fordasz amáre dosakér-
denge, the malidzs amen dro
zumiben, úva zbavin amen mi-
zsechesztar. Amen.*

Német cigány tájszólás
szerint:

*Dade amaro szavo hal an
o polopen acs svendo tiro lav,
avela tiro tem, tiro kamapen
vela har an o polopen jake nina
apro phuv, amaro diveszészkeró
máro de mange kova divesz,
proser amare grechesz har me
proservaha amare grechéngé-
rende, ma ligger man an o
szumepen anva mukh man mi-
dzsacheszder. Amen.*

*te avela tro them, tro kamipe
ovel szar andre csereszke avoka
upr i phuv, szakodiveszeszkeró
máro de ámenge adadive. Pro-
sztin amáre greche szar amén
prosztinasz amáre grechéngé-
rende. Maliger amén andr e
dusnipeszke thaj mukh amén
ergyavendar. Amen.*

Török cigány fordításom szerint,
mely Orsován török cigány tán-
czosnók segítségével készült:

*Amaró dadé kon andré lacsá
upralutná diszáke¹ iszán, mistó²
uvél tinró nav, avéla tinró tem,
tinró kamipé uvél szar andré
lacsá upralutná diszáke avaká
opré i phuv, amaró manró dive-
szészkeró de aménghe avdivész.
Biszter³ amaré bezéhá szar
amén biszterásza avoklészte
kalé amén bezéhá kerén. Ma
an amén andró görko⁴ ta muk
amén armanésztar.⁵*

¹ jó legfelsőbb országba, ég helyett (diz a magyar és cseh-morva cigányoknál úri lakot, kastélyt jelent).

² jó, szent helyett.

³ felejts el, bocsáss meg helyett.

⁴ rossz, gonosz, kísértet helyett.

⁵ átoktól, bűnhődéstől, gonosz helyett.

XII. FEJEZET.

ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÓTÁR.

RÖVIDÍTÉSEK MAGYARÁZATA.

arb. = arab	pál. = páli	tör. = török	osz. = osszét
bang. = bangáli	per. = perzsa	mah. = mahratt	mahar. = maharasztri
gör. = görög	szind. = szindhi	ör. = örmény	óbktr. = óbaktriai
guz. = guzaráti	juk. = jukutani	ved. = a Védák nyelve	pukh. = pukhkhto
mal. = malabár			

Ezen nyelvek, valamint az afghán, kurd és zend az 5-ik hasámban fordulnak elő.

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>abcsín</i> tör. gör.				kurd: <i>avszin</i>
<i>aszpin</i> , <i>apcsín</i> mgy.				osz. <i>áfsejndg</i>
<i>abszin</i> csm. ol.				
<i>apcsín</i> szerb., aczél				
<i>adatar</i> , innen	<i>tatas</i> , innen			
<i>adadivesz</i> , ma	<i>ada i</i> , <i>szadiasz</i>			
<i>adaj</i> , itt	<i>tathá</i>			
<i>adani</i> mgy., ez			<i>daj</i> , ez ezen	
<i>akhiá</i> tör., ez				
<i>agor</i> , csúcs	<i>agra</i>			
<i>acsdi</i>	<i>atha</i> , és is		<i>aszhon</i> , <i>aszhún</i>	
<i>acsel</i> , maradni	<i>dsz</i> , maradni, erősíteni			
<i>acshel</i> , maradni	<i>asz</i> , létezni			
<i>akel</i> , ütni	<i>agh</i> , ütni, ártani			
<i>akhór</i> , dió	<i>kar-akar</i> , dió			
	<i>akoza</i> , betheldiófa			
<i>-ál</i> , <i>-álo</i> , <i>-vdlo</i> , mn.	<i>-dt</i>	<i>-ádo</i> , <i>-ádú</i>	<i>-vala</i>	
képző új. rag				
<i>alakhel</i> , eltenni	<i>laks</i> , eltenni		<i>lakh</i> , látni, megismerni	
	<i>lakszh</i> , találni			

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>amen</i> , mi	<i>nom</i>		<i>hame</i>	
<i>-ami</i> , <i>-emi</i> tör., mut. m. jel. id. esz. i. sz.	<i>-ámi</i>			
<i>andat</i> , <i>jaro</i> , <i>aro</i> , <i>antru</i> , tojtás			<i>andara</i>	
<i>andr</i> , <i>an</i> , -ban, között	<i>-antar</i> , között, -ban, alatt		<i>ander</i> , -ban	
<i>andrál</i> , bent	<i>antara</i>			
<i>andraluno</i> , belső	<i>antarát</i>			
<i>andralutnó</i>				
<i>anel</i> , hozni	<i>an</i> , mozdulni, élni			kurd: <i>ana</i>
<i>anglál</i> , előlről	<i>agrát</i> , előlről			
<i>anglalunó</i> , előbbeni	<i>agra</i> , elől			
<i>anglalatunó</i> , első				
<i>anglatunó</i> , elől levő				
<i>anglé</i> , <i>angé</i> , előtt			<i>ange</i> , előtt	
<i>anglunó</i> , első				
<i>anguszerin</i> , gyűrű				mal. <i>angutri</i>
<i>angusztó</i> , ujj			<i>angeli</i>	
<i>-áno</i> , <i>-úno</i> mn. képző uj. rag.				szind. <i>-ano</i> , <i>-uno</i>
<i>ap</i> , <i>apr</i> , -on, -en	<i>api</i>			
<i>arcsics</i> , ólom	<i>árasz</i> , fém		<i>ariz</i> , ólom	per. <i>erziz</i> , ólom
<i>arakhel</i> , őrizni, tar- tani	<i>raks</i> , őrizni	<i>rakkh</i> , őriz- ni	<i>rakhna</i> , őrizni	szind. <i>raḥnanu</i> , őrizni
<i>aro</i> , liszt				kurd: <i>ár</i>
<i>arti</i> , tárgy, áru	<i>ardh</i> , emelni			juk. <i>ati</i>
<i>astel</i> , tudni	<i>aşti</i> , elérés, <i>as</i> , elérni			
<i>-asz</i> , <i>-osz</i> , <i>-isz</i> , <i>-usz</i> , hn. főn. uj. képző	<i>-asz</i>			
<i>aszan</i> , kerék	<i>ara</i> , küllő; <i>akszha</i> , <i>akszhan</i> , tengely			
<i>aszán</i> , köszörűkő	<i>śaṇa</i> , <i>sana</i> , <i>śaṇi</i>			ör. <i>jeszan</i>
<i>aszáv</i> , malom			<i>aszija</i>	kurd: <i>as</i>
<i>asztarel</i>	<i>asz</i> , égni, fényleni			
<i>asztaló</i> , piaszter				per. <i>asztar</i>
<i>até</i> , <i>avatiá</i> , itt	<i>atra</i> , itt			
<i>auva</i> , <i>uva</i> , ige	<i>iva</i> , <i>aiva</i>			
<i>-áv</i> , i. szem. ig. rag.	<i>-ám</i>			
<i>av</i> , ez			<i>ab</i>	
<i>avel</i> , lenni	<i>vasz</i>			
<i>aver</i> , más	<i>avara</i> , <i>apara</i>			
<i>avgin</i> , méz				per. <i>engbin</i> انگبین
<i>abgin</i> , <i>avgyin</i> , <i>avgoder</i> , azelőtt				kurd: <i>enghghivin</i> szind. <i>agúnó</i> , előbb

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>avgutnó</i> , első, elsőszülött	<i>agarel</i> , első <i>agaré</i>			
<i>avkó</i>			<i>abká</i>	
<i>avkósz</i>	<i>ádja</i>			
<i>avri</i> , künn	<i>vahisz</i> , künn			
<i>avrutnó</i> , külső				
<i>bacht</i> , szerencse	<i>bhagasz</i> , <i>bhagyam</i> , sors			
<i>bachtalo</i> , <i>basztalo</i> , szerencsés	<i>bhadrasz</i>			
<i>bakro</i> , kos	<i>bukkasz</i> , kecskebak <i>bukkdá</i> , kecske		<i>bakra</i> , kecske	
<i>bal</i> , haj	<i>bála</i> , fark		<i>bal</i>	
<i>bálo</i> , <i>baló</i> , disznó	<i>pálá</i> , kan <i>szur</i> , kocza <i>bali</i> , teve			
<i>bandel</i> , <i>fhandel</i> , kötni	<i>bandh</i>		<i>bandhna</i> باندھنا	per. <i>bend</i> بند
<i>bandló</i> , <i>fhandlo</i> , kötött	<i>bandhasz</i>		<i>bandhta</i>	
<i>bando</i> , szalag	<i>bandhasz</i>			
<i>banglo</i> , görbített	<i>bhugnasz</i>			
<i>bango</i> , görbe, béna	<i>pangu</i> , béna		<i>bank</i> , görbület <i>banka</i> , görbe <i>bharme</i> <i>bhara (i)</i>	
<i>báre</i> , igen, nagyon	<i>baran</i>			
<i>bdro (i)</i> , nagy	<i>bára</i> , nagy <i>barasz</i> , erős, kitünő			
<i>bar</i> , kő	<i>bhara</i> , teher		<i>bhar</i> , súly <i>pavan</i> , lég, szél <i>bao</i> , szél, lég <i>bara</i> , szél <i>bae</i> , <i>bai</i> , fing	
<i>barval</i> , <i>barvol</i> , <i>bedár</i> , <i>palval</i> , szél	<i>pradhavana</i> , <i>pavana</i> , lég, szél <i>burra</i> , szél, váju <i>vdta</i> , szél, lég <i>parabala</i>		<i>bajna</i> , zenélés <i>bajana</i> , zenélni	
<i>barvaló</i> , gazdag	<i>vász</i> , hang <i>vdsana</i> , kiáltani <i>éhasz</i> <i>bhászá</i> , hang, beszéd <i>vds</i> , hangot adni		<i>bhedzsna</i>	
<i>becshel</i> , <i>bicshavel</i> , <i>bicsavel</i> , küldeni			<i>bera</i> <i>bega</i> , csolnak <i>barasz</i> , <i>burusz</i>	
<i>beró</i> , hajó	<i>bhr</i>			
<i>bers</i> , <i>bors</i> , év	<i>burcz</i> , év <i>varszha</i> , időszak			
<i>besel</i> , lakni, ülni	<i>pis</i> , ülni		<i>baitena</i> , <i>baina</i> <i>basz</i> , lakás	
<i>bes</i> , lakás	<i>vasz</i> , lakás			
<i>bestó</i> , ült, lakott	<i>vaszat</i> , lakó			
<i>bi-</i> , <i>csi-</i> , -talan	<i>vi-</i> , nélkül		<i>be-</i> , -talan	

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>biav, bijav</i> , menyekző, lakodalom	<i>viudha</i>		<i>bjdh</i>	
<i>bihemi</i> ázs., félni	<i>b̄hi</i>		<i>ub̄hue</i>	per. <i>vahime</i>
<i>bikinel</i> , eladni	<i>vikri</i>		<i>bikna</i>	szind. <i>vikriṇaṇu</i> méd. <i>krinite</i>
<i>bis</i> , hús			<i>bisz</i>	
<i>biszterel</i> , elfelejteni	<i>viszmar</i>		<i>biszárna</i>	
<i>boḁh</i> , éhség	<i>buḁhuksa</i> , <i>buḁhksu</i> , <i>b̄húkh</i>		<i>b̄húkh</i>	zend: <i>baokh</i>
<i>bogh</i> ázs., béka	<i>veka</i>			per. <i>beg</i>
<i>bolel</i> , mártani	<i>bul</i>			
<i>bov</i> , kályha	<i>ḁjus</i> , égni		<i>baḁh</i> , füst, gőz	
<i>brisin</i> , <i>brisind</i> , <i>brsind</i> , <i>brisindo</i> , eső	<i>briszat</i> , eső		<i>burszha</i> , <i>burkha</i> , <i>vursa</i> , eső	per. <i>baran</i> , eső páli: <i>vaszso</i> , év
<i>bukó</i> , hasbél, hólyag	<i>bukka</i>			
<i>búl</i> , <i>vúl</i> , segg			<i>bul</i> , női hüvely	
			<i>bur</i> , picca	
<i>bur</i> , kitünő	<i>vara</i>		<i>bur</i> , <i>vur</i>	
<i>burli</i> , <i>beruli</i> , méh			<i>burla</i> , <i>birni</i> , <i>burr</i> , darázs	
<i>búrnék</i> , marok				per. <i>burnuk</i> , <i>bur- enk</i> , szerzemény, kincs
<i>bust</i> , gerely			<i>bursha</i>	
<i>but</i> , sok	<i>bahu</i>		<i>both</i> , <i>búhut</i>	
<i>buti</i> , <i>butyi</i> , <i>butin</i> , munka	<i>b̄huti</i> , készítés			
<i>buznó</i> , kecskebak			<i>búz</i>	per. <i>buz</i>
<i>csac̄šo</i> , <i>csacso</i> , igaz, jobb, becsületes	<i>szatya</i> , igaz <i>dakszinā</i> , a jobb	<i>szacsca</i>	<i>szucs</i> , <i>szucsca</i> , hű, becsületes	بز
<i>csaj</i> , <i>cs̄haj</i> , leány	<i>dhajā</i>		<i>szacs</i> , <i>szida</i> , jobb	
<i>csaldvel</i> , verni, ütni	<i>csal</i> , ingadozni <i>csalajati</i> , összeütni		<i>beti</i> , <i>neih</i>	
<i>cs̄ham</i> , <i>csam</i> , pofa	<i>ganḁasz</i> , pofa <i>csam</i> , a száj mozgása evésnél, ivásnál		<i>csala</i> , mozgás <i>csalna</i> , mozogni <i>dzuḁha</i>	
<i>csandí</i> , szekrény	<i>kanthā</i>		<i>csurm</i>	
<i>csang</i> , térd	<i>dzsanghā</i> , csipő		<i>csandni</i>	
<i>csar</i> , fű, gaz	<i>csar</i> , gaz		<i>dzsangh</i> , felső czomb <i>dzsar</i> , <i>csar</i> , széna <i>csurana</i> , rét <i>csaru</i> , takarmány	
<i>csaro</i> , tál, tányér	<i>csaru</i> , üst		<i>csurua</i> , edény	ör. <i>csarrai</i> , tál
<i>csattel</i> , <i>csandel</i> , hány- ni, köpni	<i>cscsard</i>		<i>cschandna</i>	
<i>csater</i> , sátor	<i>csátran</i> , ernyő			

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>csavo, cšavo</i> , fiú	<i>csokra</i> , fiú <i>vatsza</i> , állatkölyök	<i>vacšesho</i> , gyermek	<i>dzsaja</i> , fiú; <i>baesha</i> , <i>baesza</i> , gyermek; <i>szara</i> , fiú	pukh. <i>dzoe</i> , fiú bang. <i>vacšesha</i>
<i>csemut, cson, csomút</i> , hold <i>cserkhán, csercheny</i> , csillag	<i>csanda, csandra, cson-</i> <i>drasz, csandasz</i> <i>csakra</i> , égboltozat	<i>csando</i>	<i>csand, csandur</i> , <i>csundi, csundar</i>	
<i>csi-, bi-, -talan</i>	<i>vi</i> , nélkül			
<i>csib, cšhib</i> , nyelv	<i>dzsihva</i>		<i>dzsibh</i>	
<i>csik</i> , sár	<i>csikila</i>		<i>csik</i>	
<i>csi</i> , nedvesség	<i>cscsikk</i>		<i>csihla</i>	
<i>csik</i> , prüszentés	<i>csinna</i>		<i>cšhink, cšhikunna</i>	
<i>csindo, cšhindo</i> , vágott	<i>cšhinna</i>		<i>cšhita</i>	
<i>csinel, cšhinel</i> , vágni	<i>cšhid</i> , vágni, hasítani <i>szí, vágni</i>		<i>cšhinna</i> , vágni	szind. <i>cšhinanu</i> , le- törni
<i>csingdr</i> , szerencsét- lenség			<i>csinghar</i> , veszeke- dés	
<i>csingarel</i> , verekedni, veszekedni				
<i>csinibe, cšhinibe, csi-</i> <i>nyiben</i> , vágás	<i>cšhidisz, cšhaidasz</i>			
<i>csirikló, csirkulo</i> , ma- dár	<i>csuri, csiri</i>		<i>csirija, csira</i>	
<i>csivel</i> , feküdni	<i>tiuv</i> , feküdni <i>sí, aludni</i>			
<i>csivél, csivrdel</i> , húzni, dobni	<i>ksip</i> , dobni			zend. <i>csif, sif, sip</i> , dobni
<i>csokanósz</i> , kovácspő- röly				per. <i>csukian</i>
<i>csor</i> , tolvaj	<i>csaura, csora, csura</i>		<i>csor</i>	szind. <i>csor</i> , tolvaj, <i>csorádó</i> , tolvajé,
<i>csorel</i> , lopni	<i>csur</i>		<i>csurana</i>	<i>csórapikó</i> , tolvajtól
<i>csorero</i> , csunya	<i>budzsuret</i>			<i>cšhóró</i> , árva
<i>csorikáno</i> , tolvajos				
<i>csoro</i> , árva, szegény	<i>ksudra</i> , keskeny, sze- gény		<i>cšhudr</i>	<i>cšhóró</i> , árva
<i>cšhóro</i> , árva, szegény				
<i>csorlel, csorél, cšharlel</i> , önteni	<i>ksar</i>		<i>cšhirkana</i>	
<i>csolél</i> , hámozni			<i>cšholna, cšhilna</i>	
<i>cšmcsi, csucsín, csucsi</i> , csecs	<i>csucsi</i>		<i>sisí, cšhocšho</i>	
<i>csucso, csucsó, cšm-</i> <i>cšho</i> , üres	<i>tutescsa</i>		<i>cšmcsa, cšmucsá</i>	
<i>csuklo, csukél, dzsukél</i> , kutya	<i>dzsakuťa, kutha</i>		<i>csuonkel, zagli</i>	
<i>csukni, csupni</i> , pipa			<i>cšhúcsi</i>	

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>csum, csumi, csók</i> <i>csumidel, csókolni</i> <i>csuri, csurin, csnuri,</i> kés	<i>csub, csuv, csókolni</i> <i>csumbaka, csók</i> <i>tcscsuri, cshuri, ksuri,</i> kés <i>kszurasz, nyirókés</i> <i>kszurin, beretva</i> <i>kszur, szur, vágni</i>		<i>csumana, csumna,</i> csókolni <i>cshuri, kés</i> <i>cshura, beretva</i>	szind. <i>cshuri</i>
<i>csunr, csurn, czimbók</i> <i>csuvlyi, dzsuvli, ném-</i> ber <i>csiro, cziro, idő</i>	<i>csúrjakuntala</i> <i>juvan, fiatal; zsanl,</i> <i>zsaniká, néember</i> <i>csira</i> <i>csira nutana, mostani</i>	<i>dzsovanam,</i> fiatalság	<i>dzsuvan, fiatal</i>	páli: <i>jovanam,</i> fiatalság
<i>daberel, ütni</i> <i>dad, dat, atya</i> <i>daj, anya</i>	<i>darṣ</i> <i>tada, tádtasz</i> <i>tátd, attá</i>		<i>tat</i> <i>dadi, atyai nagy-</i> anya; <i>tai, atyai</i> nagybátya özve- gye; <i>ma, anya</i>	per. <i>daj, dajka</i>
<i>daḳdr, daḳhár, taḳhár,</i> király	<i>csakravat, kör, mely-</i> ben császár válasz- tatik <i>thakkura, bálvány</i>		<i>thaker, bálvány</i>	per. <i>tadzsdar, ki-</i> rály تاجدار <i>khatkiar, császár</i>
<i>damia, börtön</i> <i>dand, dant, fog</i>	<i>danda, dat, dantasz,</i> <i>dantam</i>		<i>dant, dund</i>	per. <i>dam</i>
<i>dar, félelem</i> <i>darel, tarel, félni</i> (<i>tras</i> = ijedés)	<i>dharsz, daczolni</i> <i>trasz, darbh, félni,</i> menekülni <i>dara, félelem</i>		<i>dar, félelem</i> <i>ḳurana, félni</i> <i>darna, félni</i>	
<i>darav, dariv, gránát-</i> alma <i>daravin, gránátfa</i> <i>dasz, ddsz, bolgár</i> <i>dat, úgy, hogy</i> <i>davipe, davipen, díbé,</i> ajándék <i>del, adni, vágni</i>	<i>dḳrava mn.</i> <i>dru-, fa-</i> <i>dásza, szláv</i> <i>tat, úgy; jat, hogy</i> <i>dānam</i> <i>dá, adni, vágni</i> <i>dau, dvisz, vágni</i> <i>dar, vágni, törni</i> <i>dal, hasítani, vágni</i>		<i>darim, gránátalma</i> <i>ddsz, szláv</i> <i>dena, adni</i>	zend: <i>drvaéna</i> mn. fától
<i>-der, -eder, -bb, -abb</i>	<i>-tarasz, -tará, -taran,</i> <i>-tarat</i>		<i>szubi</i>	
<i>des, tiz</i> <i>devel, dél, isten</i>	<i>ḳas, daszan</i> <i>daivasz, deva, isten</i>		<i>das, des</i> <i>dev, deva, isten</i>	zend: <i>daéva, rossz</i> szellem

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
	<i>davdlaja</i> , pogány tem- plom		<i>devul</i> , pogány tem- plom	
<i>develeszkero</i> , istenes	<i>ddivasz</i> , <i>daivikas</i>			
<i>devrjál</i> , <i>devrudl</i> , tenger			<i>durja</i>	per. <i>durja</i> , <i>derja</i>
<i>dikēh</i> , <i>dikel</i> , látni	<i>dris</i> , <i>drks</i> , <i>drs</i> , <i>tksz</i> , láttni	<i>dekhkh</i>	<i>dekhna</i>	szind. <i>dīszanu</i>
	<i>dis</i> , mutatni		<i>dikhna</i>	
<i>dikh</i> , láss, pm.			<i>dekh</i>	szind. <i>disz</i>
<i>dikhindosz</i> , látva				szind. <i>diszandó</i>
<i>dikhindo</i> , áll. jegyző				
<i>dimi</i> , <i>dimisz</i> , bugyogó				per. <i>tūnbān</i> تنبان
<i>dīp</i> ázs., czékla	<i>dīpa</i> , <i>dīpaka</i> , növény- nevek			
<i>dicsüne</i> ázs., idegen	<i>daksinya</i> , őszinte		<i>ducshcshin</i>	
<i>dīve</i> , <i>divesz</i> , <i>disz</i> ázs., nap	<i>dīvan</i> , <i>dīvasza</i> , <i>dīvasz</i> , <i>dīnasz</i>		<i>din</i>	
<i>divesze</i> , nappal	<i>dīvā</i>		<i>dinme</i>	
<i>disziola</i> , hajnalodik	<i>dīv</i> , fényleni			
<i>diveszuno</i> , naponta	<i>dīvjasz</i> , <i>dīvatanasz</i> , mennyei, napos, nappal			
<i>diz</i> , vári lak				
<i>disz</i> tör., tartomány	<i>dēsa</i> , vidék		<i>desz</i> , vidék	
<i>długó</i> , <i>dúgo</i> , hosszú				szind. <i>drighó</i>
<i>dori</i> , <i>dorin</i> , szalag			<i>dor</i> , <i>dori</i> , madzag, kötél	
<i>dos</i> , hiba, vétek	<i>dosa</i>			
<i>dosválo</i> , hibás				mal. <i>doszham</i>
<i>dosel</i> , fejni			<i>dohna</i> , <i>duhana</i>	kurd : <i>dusim</i> , fejek
<i>drak</i> , <i>drakhi</i> , szőlőfűrt	<i>drákszá</i>		<i>dakh</i>	szind. <i>dakh</i>
				guz. <i>darakh</i>
				per. <i>taḥh</i> , <i>dakh</i>
				bang. <i>drákhá</i>
<i>drab</i> , <i>trab</i> , <i>drap</i> , fű, gyökér, gyógyszer	<i>dūrba</i> , <i>panicum da-</i> <i>ctilon</i>	<i>dūb</i>	<i>dub</i> , <i>agrostis line-</i> <i>aris</i> ; <i>drab</i> fű	
<i>drom</i> , út	<i>dram</i> , szaladni			gör. <i>δρόμος</i>
				szerb. oláh : <i>drum</i>
<i>dudúm</i> , tök, dinnye	<i>dudruma</i> , hagyma		<i>tomrd</i>	
	<i>dundu</i>		<i>dhundhka</i>	
	<i>dundama</i>		<i>dhundhki</i>	
	<i>dvi</i> , <i>dvam</i>		<i>do</i>	
<i>dúj</i> , két, kettő			<i>duszra</i>	
<i>dújto</i> , második			<i>tut</i>	
<i>dud</i> , szeder			<i>dukh</i>	
<i>dukh</i> , fájdalom	<i>duskhā</i>		<i>dukhna</i>	mal. <i>duka</i>
<i>dukhāl</i> , fájni				

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>dukhavel</i> , fájdalmat okozni			<i>dukhana</i>	
<i>duma</i> , hang	<i>szaumasz</i> , szó			
<i>dumó</i> , <i>dumo</i> , hát	<i>druma</i>			
<i>dur</i> , távol, hosszú	<i>dúra</i>		<i>dur</i>	zend: <i>dúra</i>
<i>durál</i> , távolról	<i>dúrát</i>			per. <i>dur</i>
<i>dürghé</i> ázs., távol	<i>dúragna</i> , hosszú utat tenni			szind <i>parján</i>
<i>duvar</i> , <i>vudar</i> , kapu, ajtó	<i>tuvara</i> , <i>dváran</i> , <i>dvár</i>			kurd: <i>dur</i> , távol
<i>dzsakerel</i> , takarni	<i>szthag</i> , takarni, aka- dályozni			mal. <i>vadil</i>
<i>dzsakerpen</i> , takarás	<i>szthaganam</i>			
<i>dzsdl</i> , menni	<i>já</i> , <i>gam</i> , <i>drá</i> , <i>gá</i> , menni		<i>dzsana</i> جانا	szind. <i>hal</i> , menni
mult idő: <i>gelyom</i> <i>ghelyóm</i>			<i>csolná</i> , menni	
mr. <i>gelo</i> , <i>ghelő</i>				
áll. jegy. <i>dzsandósz</i> <i>dzsándo</i>			<i>csolvánd</i>	szind. <i>halandó</i>
<i>dzsamutró</i> , vő	<i>dzsámátri</i> , <i>jámátri</i> , a leány férje <i>dzsámátdá</i> , vő		<i>dzsamaji</i> , vő	per. <i>damat</i> , vő pukh. <i>zum</i>
<i>dzsaili</i> ázs., füst	<i>dzsval</i> , égni, világolni <i>dzsvala</i> , láng		<i>dzsvala</i> , láng	
<i>dzsam</i> , ivópohár			<i>dzsam</i>	tör. <i>dzsám</i>
<i>dzsanel</i> , tudni, ismerni	<i>dzsna</i> , tudni, ismerni		<i>dzsana</i>	
<i>dzsandzsir</i> , láncz				per. <i>zundzsir</i> tör. <i>zindzsir</i>
<i>dzsar</i> , <i>dzar</i> , szőr	<i>dzsaf</i>			
<i>dzsangél</i> , felköltetni	<i>dzságrí</i> , virradni <i>dzságrat</i> , ébredni		<i>dzsagna</i> , virradni <i>dzsagana</i> , ébredni <i>dzsugna</i> , ébredni	
<i>dzsébba</i> , zseb			<i>dzseb</i>	tör. <i>dzseib</i>
<i>dzséno</i> , <i>dzszenó</i> , <i>zsenó</i> , személy	<i>dzsana</i> , férfi		<i>dzsun</i> , személy <i>zsand</i> , férfi <i>zsájd</i> , fiú	per. <i>dzinsz</i> , nem
<i>dzsi</i> , <i>dzsín</i> , <i>zsi</i> , -ig	<i>ksana</i> pillanat		<i>csin</i> , <i>csun</i> , pillanat	
<i>dzsivel</i> , élni	<i>dzsiv</i>		<i>dzsina</i> , <i>dzsivna</i> , <i>szinna</i> , élni	zend: <i>dzsiv</i>
<i>dzsivdo</i> , <i>dzsido</i> , élő	<i>dzsivat</i>		<i>dzsita</i> , <i>dzsivta</i> , <i>szivta</i> , élő	
<i>dzsivipen</i> , <i>dzsivipe</i> , élés, élet	<i>dzsivá</i>		<i>dzsi</i> , <i>dzsiv</i>	
<i>dzsor</i> , szakáll (l. <i>dzsar</i>)	<i>darri</i>			
<i>dzsov</i> tör. árpa; mgy. csm. ném.: zab	<i>java</i>	<i>java</i>	<i>dzsuv</i> , <i>dzsou</i>	zend: <i>java</i> per. <i>dzsev</i>

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>dzsuv, csuv, tetü</i> <i>dzsuvél, nő</i>	<i>juka</i> <i>juvan, állatkölyök</i> <i>jauvanam, fiatalság</i>	<i>dzsovanam,</i> <i>fiatal</i>	<i>dzsun, dzsue</i> <i>dzsuvan, fiatal</i> <i>dzsuba, dzsuva,</i> <i>fiatal</i>	pál. <i>jovanam, fiatal</i>
<i>dzsuvli tör. fiatal nő</i> <i>dzsuvli mgy. csm.</i> némbér				
<i>efta, fta, hét</i> <i>enghéri, pogácsatüske</i>	<i>szafta, szaftan</i>		<i>szat</i> <i>unkri, Vicia sativa</i>	per. <i>heft</i>
<i>enya, kilencz</i> <i>erhadel, emelni</i> <i>farkia, kasza</i>	<i>navan</i> <i>ardh, emelni</i>		<i>انكري</i> <i>nuo, nau نو</i>	per. <i>nu نو</i>
<i>fenzrile, hajnal</i> <i>gad, gat, ing</i>	<i>fazirnur</i> <i>gátra</i>		<i>gat</i> <i>gati, takarókendő</i> <i>gawd</i>	per. <i>cvraĥh</i> tör. <i>óráĥh</i>
<i>garda, ör</i> <i>gardel, őrizni, vigyázni</i> <i>gav, gau, falu</i> <i>gavudnó, falusi</i>	<i>gard, katona</i> <i>gar, jdgar</i> <i>gráma</i> <i>grámadzsa, grámina,</i> <i>gránja</i>		<i>ganv, giram, game</i> <i>gramin</i>	pál. <i>gáma</i>
<i>ghaili ázs., ing</i> <i>ghandél, fésülni</i> <i>ghanglí, fésü</i>	<i>kađ, kañđ, szítálni</i> <i>kañkata, fésü</i> <i>kañgdla, csontváz</i>		<i>gala, pamutcsomag</i> <i>kunghi, fésü</i>	per. <i>kala, ruha-</i> <i>darab</i>
<i>ghandi, ghani, torok</i> <i>ghavré ázs., keserű</i>	<i>kañđa, torok</i> <i>hşzara, sós</i>		<i>kunŋh (larinx)</i> <i>giurva, keserű</i> <i>khara, sós</i>	
<i>gere, gödör; handako,</i> árok	<i>gerra</i>			szind. <i>khada, gödör</i>
<i>germuszo, kermuszó,</i> egér, patkány	<i>múşzasz</i>			per. <i>kharmus, pat-</i> <i>kány</i>
<i>ghenén, genel, giner,</i> számolni	<i>gañ</i>		<i>ginna</i>	
<i>ghen, gen, gin, szám</i>			<i>ginti, szám</i> <i>gunit, számtan</i>	
<i>gher, ger, rüh</i> <i>gel, rüh</i> <i>gher, czomb</i> <i>ghür ázs., czomb</i> <i>gheravén, elrejtteni</i> <i>garuvel, elrejtteni</i> <i>ghi ázs., lélek</i> <i>ghili, gili, ének</i>	<i>gara, méreg</i> <i>garala, szűnyogméreg</i> <i>úru</i>		<i>gurh, titkos</i> <i>guyhta, titok</i> <i>dzsi, dzsiv, lélek</i>	per. <i>ghar, szajha</i>
	<i>gir, érthető hang</i>			

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>gilibe, gicsepen, éneklés</i>	<i>gir, hang</i>		<i>gan, ének, éneklés</i>	mal. <i>gubena, éneklés</i>
<i>ghilabel, giliabel, gichivel, énekelni</i>	<i>ghiti, ének, éneklés</i>		<i>gavana, gana, énekelni</i>	
<i>ghiv, giv, gib, gabona, búza</i>	<i>szítá, szitya, gabona</i> <i>zsavas, árpa</i>			kurd: <i>génim, búza</i>
<i>gónó, gonó, zsák</i>	<i>goni, guna</i>		<i>gon</i>	mal. <i>guna</i>
<i>gonódi, trágya, ganaj</i>	<i>gúna</i>		<i>góbur</i>	
<i>gosnó, állatganaj</i>	<i>goszthána</i>		<i>gonthha</i>	zend: <i>gaosztána</i>
<i>gosó, emberszar</i>	<i>gosztha</i>		<i>gobri</i>	
<i>godí, ész</i>	<i>goda</i>		<i>guda</i>	
<i>gra, graj, graszt, grasz, ló</i>	<i>gorra, gofa, ló</i>		<i>gur, ghora, ghoda</i>	
<i>grajni, greni, graszni, kancza</i>			<i>ghori</i>	
<i>grasztni, grani, kancza</i>				
<i>gudló, gugló, guló, mn. édes, fön. csemege</i>	<i>gulya, édesség</i>			
<i>guri, gur ázs., ház</i>			<i>ghur</i>	
<i>1. kher</i>				
<i>gur ázs., irós vaj</i>	<i>gorasza, aludt tej, turó</i>		<i>gorusz, aludt tej, turó</i>	per. <i>gorusz</i>
<i>1. kiral</i>				
<i>gurumni, guruvni, tehén</i>	<i>gausza</i>		<i>gan, go, gournie</i>	szind. <i>ganun</i>
<i>guruv, bika, ökör</i>	<i>gausz, gó, ökör, bika</i> <i>gorna, bika</i> <i>ukszhan, ökör</i>		<i>guru</i>	pukh. <i>ghvae</i>
<i>gusz ázs., szar</i>			<i>goh</i>	per. <i>goh</i>
<i>gucs ázs., kebel</i>	<i>kucsá</i>		<i>kucs</i>	
<i>gúva ázs., kút</i>	<i>gupti, föld-lyuk</i> <i>kúpa, üreg, kút</i>		<i>kúa, kút</i>	
<i>ghelesz</i>	<i>kála</i>			
<i>ha ázs., ez</i>	<i>sza</i>		<i>jih</i>	
<i>hacsel, hatel, találni</i>			<i>hathijána, kerher, szolgálni</i>	
<i>hamali ázs., könyv</i>	<i>mdlá</i>		<i>mala, könyv</i>	
<i>haszt, vaszt, kéz</i>			<i>huszt</i>	
<i>haváni ázs., kalapács</i>				per. <i>havan</i>
<i>hi, szí, van</i>			<i>hi هي, van</i>	
<i>hom, szom, vagyok</i>			<i>hun, vagyok</i>	
<i>Hindovi, India</i>				tör. <i>hinduvi, indiai, هندوي</i>
<i>hájda isz., jöjj</i>				kurd: <i>há', ide</i>
<i>hiv, jiv, viv, jbé, hó</i>	<i>hima, hideg, hó</i> <i>himavat mn., hideg</i>		<i>burf, him, hó</i> <i>hem, hideg, hó</i>	per. <i>burf, hó</i>
<i>hunel, szunel, hallani</i>				mal. <i>szumni</i>

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>huniŕe, hunyiŕe, szu- niben, hallás</i>				
<i>chanri, khandi, kharrik, khanlik, kevés</i>	<i>khaṇḍa, darab, rész khaṇḍin, darabban, részben osztva</i>		<i>khand, kand, rész</i>	
<i>chal, khan, enni</i>	<i>khāḍ</i>	<i>kha</i>	<i>khana</i>	zend: <i>khād</i> , enni szind. <i>khaiṇu</i> , enni
<i>charo, chanro, khandó, khanró, khandló, kard</i>	<i>khandge, szarvorrú, szarv, kard khaḍga, kard</i>		<i>khandā, kard</i>	
<i>choripen, mélység</i>	<i>gehera, gabhira</i>			
<i>chor, khor, mély</i>	<i>khur, fúrni</i>		<i>guhra khar, lyuk kharṇó, mély</i>	
<i>-i, -isz, uj. rag</i>	<i>-i, -isz</i>			
<i>-indo, -indosz, -ando, áll. jegy. rag</i>	<i>-ant</i>	<i>-antó</i>		szind. <i>-andó</i>
<i>iszom, szom, hom, szí- nyom, szlyom, vagyok</i>	<i>asz, lét; aszmi, vagyok</i>		<i>hun, vagyok</i>	
<i>iszro, ezer</i>			<i>hazar</i>	
<i>ják, jag, ag, tűz</i>	<i>agni, ag, agnisz</i>		<i>āgni, uḡin, āg</i>	
<i>jakh, jak, szem</i>	<i>aksi, aksa, aksi, aksan, akszasz</i>	<i>acsścsni</i>	<i>ānkḥ, aḥ</i>	szind. <i>akhi</i> zend: <i>aszhi</i>
<i>javiné, holnap</i>	<i>jāminī, éjjel jami, éj</i>			
<i>jekh, egy</i>	<i>eka</i>		<i>ek, jek</i>	
<i>jillo, dzsi, dzi, szív</i>				mal. <i>gyil, dil</i>
<i>jon, ök</i>			<i>in, hn.; ini, nön.</i>	mal. <i>june</i>
<i>ka, kaj, hol</i>	<i>kutra</i>			
<i>kajék, keek, kek, ne- hány</i>	<i>eka, egy; kati, néhány; kaiber, sokszor</i>		<i>kaick, kai, néhány, kaibár, sokszor, kaick, valaki</i>	
<i>kaghadi ázs., papir</i>			<i>kaghuz, kagud</i>	per. <i>kaghuz, kagud</i>
<i>kak, kako, nagybátya</i>			<i>kaka, csucsá, atyai nagybátya</i>	per. <i>kaka</i> pukh. <i>kákd</i>
<i>kak</i>	<i>kaksza</i>		<i>kanḥ, kukhri</i>	
<i>kálavo, csomag</i>			<i>kala</i>	per. <i>kala</i>
<i>kalo, kaló, fekete</i>	<i>kála</i>		<i>kala</i>	
<i>kaliardé, Solanum me- longenum</i>			<i>buegun</i>	
<i>kamel, szeretni, akarni</i>	<i>kam, akarni, szeretni</i>		<i>kam, akart kamna, akarni</i>	
<i>kamnó, kanló, izzadó</i>	<i>karṇa</i>		<i>gham</i>	
<i>kamipen, kamife, sze- retet, akarat</i>	<i>kámasz, szerelem, in- dulat</i>			

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>kan, khan, bűz</i>	<i>gandh, sértés gandha, szag gandha, szaglás</i>		<i>gand, segg, bűz gund, bűz gandh, szaglás</i>	per. <i>kun, segg</i>
<i>kandini, kandinyi, kén- kő</i>				
<i>kanaszkerén, kanake- rén, tisztítani</i>			<i>kunnasz</i>	arab: <i>kunnasz,</i> <i>کناس</i>
<i>kanna, kana, mikor</i>	<i>kadd</i>		<i>kub, kab</i>	
<i>kanró, kandó, karo, tövis, tüske</i>	<i>kaṇḍa, kaṇḍaka</i>		<i>kaṇṭa</i>	
<i>kar, kher, számár</i>			<i>k̄hur</i>	
<i>kar, karo, fasz</i>			<i>kaṛh, fasz; kar,</i>	<i>ker, fasz</i>
			<i>picsa</i>	<i>pukh gheṇṭ</i>
<i>karadzsl, élőfa</i>	<i>karadzsa, karadzsa, Galedupa arborea</i>			
<i>karabin, karodín, kara- vidíni, rák</i>	<i>karkasz, karka tasz</i>		<i>kurk, kurkut</i>	
<i>karidlo, hús</i>	<i>kraujan</i>			
<i>kárin, kárik, hol</i>	<i>kutra, kva</i>		<i>kut, kuhan</i>	
<i>kast, karst, kas, fa</i>	<i>kdst, gars</i>		<i>kaṭh</i>	
			<i>lekkari, vágott fa</i>	
<i>kaszel, köhögni</i>	<i>kdsz</i>			
<i>kasztíri, aczél</i>	<i>kasztira, ólom</i>			
<i>kasztar, katar, honnan</i>	<i>kutasz</i>			
<i>kat, olló</i>			<i>kaṭna</i>	
			<i>katarna</i>	
			<i>katraṇa</i>	
			<i>kat</i>	
			<i>kard</i>	
			<i>katna, kutai</i>	
<i>katel, katén, fonni</i>	<i>kartana</i>			
<i>katúna, sátor</i>	<i>kaṭa, fonás, gyékény</i>			
<i>ke, -ban</i>			<i>ke</i>	
<i>ke, ki</i>	<i>kva</i>		<i>ka</i>	
<i>kebör, hány</i>			<i>kaibér, gyakran</i>	
<i>keczi, ketyi, hány</i>	<i>kati</i>		<i>killa</i>	
<i>keliszé ázs., egyház</i>			<i>kuliszu, kunist</i>	per. <i>kunist</i>
<i>kiral, kerál, sajt</i>	<i>kszira, tej ksziraga, aludt tej</i>		<i>cshir, tej; k̄hir, tej k̄hir</i>	thibet: <i>k̄har</i>
<i>kerel, kerén, csinálni</i>	<i>kri, kar</i>		<i>kurna, kurna</i>	per. <i>kerden</i>
				zend: <i>kerc</i>
<i>kerdő, kerdo, gherel, csinált</i>	<i>krtá</i>		<i>kurta, karta</i>	páli: <i>kata</i>
<i>kermó, ghermó, germa, féreg</i>	<i>krini, karmisz</i>		<i>kirm</i>	per. <i>kirm</i>
<i>kes, selyem</i>			<i>kez</i>	mal. <i>krmi</i> per. <i>kvuz</i>

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>ketané, kctcné, eketané,</i> együtt	<i>eka-szthánam, eka-</i> <i>sztháne, egy helyen</i> <i>ek-afhan, együtt</i>		<i>ekáthán, együtt</i>	
<i>kilavdó, zsiros</i>	<i>kṛṣṭ</i>	<i>kid, kil</i>		
<i>kiló, kilo, karó</i>	<i>kíla, tövis, dzsida</i>		<i>kil, kila</i>	mal. <i>kól</i>
<i>kinel, kinén, venni</i>	<i>kri</i>			
<i>kindo, nedves</i>	<i>binga</i>			
<i>kitrosz, czethal</i>				mal. <i>kadelana</i>
<i>kisló, sovány</i>	<i>krisa</i>			
<i>klidl, klidin, kligyi,</i> kulcs	<i>klisz, slisz, el-, be-</i> zární <i>klisztasz, kötött</i>			
<i>kliszel, lovagolni</i>	<i>klisz, verni, alányomni</i>			
<i>ko, mi</i>	<i>kin</i>			
<i>kokálo, kokalosz, csont</i>	<i>kulyam</i>			gör. <i>κόκκαλον</i>
<i>kolín, mell, öl</i>	<i>kola, ölelés</i>		<i>kole, ölelés</i>	
<i>kora, óra</i>	<i>haurá, időszak</i>			
<i>koráko, varjú, holló</i>	<i>karatasz, holló</i> <i>karkasz, csóka</i>			
<i>korí, korín, nyakszirt</i>	<i>gala, nyakszirt</i> <i>kur, torok</i>		<i>kori</i>	per. <i>kori</i> zend: <i>gara</i>
<i>kóro, koró, khoró, korsó</i>	<i>karaka, korsó</i> <i>ghata, edény</i>		<i>kurua, ghura, korsó</i> <i>ghara, edény</i>	
<i>koró, karperecz</i>			<i>kuṛa, kará</i>	mah. <i>káden, karen</i>
<i>koró, korro, kóro, vak</i>				kurd: <i>kor, kúri</i> per. <i>kor</i> tör. <i>kior</i>
<i>kosel, koszél, kosél,</i> <i>ghosél, tisztítani</i>	<i>ghris, dörgölni</i> <i>ghus, fényesíteni</i>		<i>ghunṭna</i>	
<i>kojá,</i>	<i>kája</i>		<i>kaja</i>	
<i>kotór, koter, darab</i>	<i>krit, osztani</i>		<i>katna, vágni, törni</i>	zend: <i>keret, elosztani</i>
<i>kovló, kovlo, puha</i>	<i>kómala, zárt, könnyű,</i> szép		<i>komul, gyöngéd,</i> kedves	
<i>kriso, krisko, kriszko,</i> kiabálás, kurjantás	<i>krausat, krustan</i>			
<i>krrmo, l. kermó</i>				
<i>kulya</i>	<i>gula</i>			
<i>kunara, part, kútkáva</i>	<i>küner</i>			mal. <i>künara</i>
<i>kuni, kunik, könyök</i>	<i>koṇa, sarok</i>		<i>kohni, könyök</i>	
<i>kuribnaszkero, harczos</i>	<i>kurasz</i>		<i>kon, konu, sarok</i>	
<i>kurlá, kurjantás</i>	<i>kur, kursz, hangozni,</i>			
<i>kurló, nyak, torok</i>	kurjantani <i>kurszat, kursztan, kur-</i> jantás			per. <i>gulu, torok,</i> gége

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>kurel</i> , <i>kurén</i> , ütni, csapni	<i>gúr</i> , megsérteni, csapni, sebesíteni			
<i>kusel</i> , <i>kusén</i> , megsérteni, átkozni, káromkodni	<i>kruszh̄ta</i> , gyalázó, rákiabáló <i>kusa</i> , gonosz <i>ákrus</i> , gyalázni, rákiáltani; <i>ákrósana</i> , átok		<i>koszna</i> , átkozni	
<i>khabni</i> , <i>khamni</i> , <i>khabnyi</i> , <i>kabni</i> , <i>kamni</i> , viselő, vemhes	<i>garbh̄ini</i> , <i>garviṇa</i> , <i>gāḥa</i> , méhcsira		<i>gurbh̄ini</i> , <i>gabhin</i> , vemhes <i>gabh</i> , <i>gurabh</i> , vemhesség	pál. <i>ghabh̄bhini</i> , vemhes
<i>kajni</i> , <i>kahni</i> , <i>kahnyi</i> , <i>kachnin</i> , <i>csavrin</i> , tyúk				mal. <i>koszki</i> per. <i>khanegi</i>
<i>kakh</i> , <i>kak</i> , <i>gako</i>			<i>kaka</i> , unokaöcs	
<i>khaló</i> , unokaöcs, nagybátya			<i>khaló</i> , anyai nagybátya	arb. <i>khaló</i>
<i>kham</i> , nap; <i>gam</i> ázs.	<i>karṇa</i> , <i>gharma</i> , napsugár, forróság <i>kam</i> , nap		<i>gham</i> , napsugár <i>szurics</i> , nap	
<i>khan</i> , <i>kan</i> , fül	<i>karna</i>		<i>kan</i>	pál. <i>kanna</i> mal. <i>kadu</i>
<i>khandi</i> , <i>khanrik</i> , <i>khanlik</i> , kevés, egy kis	<i>khandin</i> , darabban, részletes <i>khaṇḍa</i> , <i>khaṇḍi</i> , rész <i>khad</i> , osztani, széttörni <i>khaṇḍa</i> , darab, rész, törés, űr		<i>khand</i> , rész	
<i>khani</i> ázs., szökőkút	<i>khani</i> , akna		<i>khan</i> , akna	per. <i>khan</i> , akna pukh. <i>kan</i>
<i>khandel</i> , ásni	<i>khan</i>		<i>khodna</i> , <i>khaṇḍna</i>	zend: <i>kan</i>
<i>khandlo</i> , ásott	<i>khaṭa</i>			
<i>khandzsovel</i> , <i>chandzsel</i> , vakarni, viszketni	<i>kaṇḍúti</i> , <i>kaṇḍú</i> , <i>kaṇḍ</i>			
<i>khangeri</i> , <i>kangeri</i> , <i>kangheri</i> , <i>kanghiri</i> , <i>kargiri</i> , <i>kangli</i> , <i>ghangeri</i> , <i>gangeri</i> , szentegyház			<i>ghanri</i> <i>ghunghrú</i>	per. <i>kanguru</i> , <i>kangura</i>
<i>khani</i> , <i>kani</i> , faggyú				
<i>khanink</i> , <i>khaning</i> , <i>khanink</i> , <i>khanig</i> , <i>chanig</i> , kút	<i>khan</i> , ásni <i>khani</i> , akna <i>khanaka</i> , aknász		<i>khan̄k̄hur</i> , <i>kua</i> , kút <i>khan</i> , <i>kan</i> , akna <i>ghar</i> , kút	
<i>khar</i> , <i>gúva</i> , kút, lyuk	<i>garta</i> , barlang		<i>gara</i> , lyuk, barlang	arb. <i>ghar</i> , barlang
<i>khasz</i> , széna	<i>ghasza</i> , <i>ghaszi</i> , széna <i>ghászaka</i> , abrak <i>ghasz</i> , enni; <i>gasz</i> , fű		<i>ghasz</i> , széna	

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>khasz, chasz</i> , köhögés			<i>k̄hanszi</i>	
<i>k̄haszel, chaszal, k̄hátel</i> , köhögni	<i>k̄hász</i>		<i>k̄hászna, konk̄hna</i>	
<i>k̄hanitri</i> ázs., fenerűh	<i>k̄hanitra</i>		<i>k̄haj</i>	
<i>k̄hati</i> ázs., savanyú	<i>kaṭu</i> , csipős		<i>k̄hutta</i> , sav	
<i>k̄hatnc</i> ázs., rövid			<i>katna</i> , rövid	szind. <i>c̄śhóta</i> , keskeny
<i>k̄hatel, katel, fonni</i>	<i>krt</i> , fonni; <i>k̄rnatti</i> , fonalat forgatni		<i>katná</i> , fonni	
<i>k̄helel</i> , játszani	<i>krid</i>		<i>k̄helna</i>	szind. <i>k̄hedu</i>
<i>k̄helibe, k̄heliben</i> , játék			<i>k̄hel</i>	ved. <i>krily</i> , játék
<i>k̄her, kfer, fer</i> ,	<i>k̄hara, k̄harasz, gar-</i>		<i>k̄hur, gad̄ha</i>	zend; <i>k̄hara</i>
<i>k̄heer</i> ázs., számár	<i>daḥha</i>	<i>gaḍḍho</i>		per. <i>k̄hur, k̄har</i>
<i>grel</i> spanyol cz.			<i>gaḍḍhi</i>	pukh. <i>k̄har</i>
<i>k̄herni</i> , nöst számár				szind. <i>gaḍḍahu</i>
				bang. <i>gaḍḍha</i>
<i>k̄her, k̄hér</i> , ház	<i>gh̄ra</i>	<i>gh̄hara,</i>	<i>gh̄ar</i>	szind. <i>gh̄aru</i> , ház
<i>k̄here</i> , haza, otthon		<i>giha</i>		szind. <i>gh̄are</i> , otthon
<i>k̄hev, k̄hef, chev</i> , lyuk	<i>k̄hata</i>		<i>k̄hat</i>	
<i>k̄hién, k̄hlién, k̄hinén</i> ,	<i>kiḍ, kiḍra</i> , szar			
<i>k̄hendén, chinél, hinel</i> , szarni	<i>had</i> , szarni			
<i>k̄híl</i> , írósvaj	<i>ksira</i> , tej		<i>k̄hir</i> , tej	szind. <i>k̄hiru</i> , tej
<i>k̄hino, k̄hinó, kino, kinó</i> , fáradt	<i>ksina</i> , kevésbített, el-lankadt			
	<i>k̄hinna</i> , fáradt			
<i>k̄hiral, cziral, kiral</i> , sajt	<i>ksira</i> , tej		<i>k̄hir</i> , tej	szind. <i>k̄hiru</i> , tej
<i>k̄hjaré, k̄jaré</i> ol. tör., csizmák				
<i>k̄hok̄havén, chochavel</i> , csalni, hazudni	<i>kuhana</i> , hamis eskü, álnokság			
<i>k̄hok̄havno, k̄hok̄hamno, chochano</i> , hazudó	<i>kuhanna</i> , álnok			
<i>k̄hoszel</i> , letörülni	<i>gr̄hs</i> , letörülni		<i>gh̄iszna</i> , dörgölni	
<i>k̄hur</i> , lábsark	<i>gh̄uṭa, gh̄uṇṭa</i> , lábsark		<i>gh̄uṭi</i> , lábsukló	
<i>k̄hurdó</i> , fiatal, kicsiny	<i>ksudra</i> , keskeny, kis		<i>k̄hudr</i> , keskeny	per. <i>k̄hurd</i> , kicsiny, keskeny
<i>k̄huró, kuró, kfuró</i> ,	<i>k̄haru, goṭa</i> , ló		<i>kuriu</i>	per. <i>kurrah</i> , csikó
<i>k̄húro</i> , csikó			<i>gh̄oḍa, gh̄oṛa</i> , ló	<i>kuriu</i>
<i>k̄huró</i> orosz cz., vöröspej ló				ör. <i>kurrah</i> , csikó
<i>k̄húva, gúpa</i> , árok	<i>kúpa</i>			
<i>k̄huvel, kuvel</i> , kosarat	<i>guf̄h, gum̄f̄h, tekerni</i> ,		<i>katna</i> , fonni	
fonni, szöni, kötni	<i>kötni</i>			
<i>lacsí, lácsi, lácsih</i> nőn., jó	<i>lakszmi</i> nőn., szép, kedves		<i>uc̄sheshi</i> nőn., jó, kitűnő	

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>lacsó, lacsó, lacsó</i> hn., jó	<i>lakszja</i> hn., szép, ked- ves	<i>lakḥkḥijo,</i> <i>lacsḥjo,</i> <i>lacsḥo,</i> szép, kedves	<i>ucśhesḥa</i> hn., jó, kitünő	
<i>ladavén, rakodni</i>			<i>ladna,</i> rakodni <i>ludana,</i> rakni <i>lad,</i> teher	
<i>ladzs, szégyen, sze- mérem</i>	<i>ladzsdzsa,</i> szégyen, szemérem		<i>ladzs,</i> szégyen, szemérem	
<i>ladzsel, ladzsén, szé- gyenleni, szemér- meskedni</i>	<i>ladzs, ladzsdzs,</i> szé- gyenleni, szemér- meskedni		<i>ludzšana, ludz- vana,</i> szégyelni, szemérmeskedni	
<i>ladzsó, ladszo, ladszavó, ladzsjanó, ladszjavó, szégyenlő</i>	<i>lagna</i>		<i>ludzsdzsit</i>	
<i>lakḥki, lakḥti, lábrúgás</i>			<i>lat,</i> rúgás	per. <i>lukud</i>
<i>lattedini</i> ném., lábrú- gás, lórúgás			<i>lutiana,</i> rúgni	
<i>lakḥkidén, lakḥtdén, rúgni</i>			<i>lukud,</i> rúgás <i>lutiana,</i> rúgni	
<i>lalóro, laloró, lalero, néma</i>			<i>lat marna,</i> rúgni	
<i>lang, béna</i>	<i>lānga</i>		<i>lal</i>	per. <i>lal</i> pukh. <i>lal</i>
<i>lango, hosszú</i>			<i>lamba</i>	
<i>lav, szó</i>	<i>lap,</i> beszélni <i>lapana</i> <i>lapilá</i>		<i>lub,</i> ajk <i>lupalub,</i> ajk	per. <i>lub,</i> ajk <i>lupalub,</i> ajk <i>lav,</i> kérés, folya- modás
<i>lél, len, (kezzel) venni, fogni</i>	<i>lena,</i> venni <i>lal,</i> kívánni	<i>lah,</i> venni	<i>lena,</i> venni, fogni <i>lelena,</i> venni, fogni	szind. <i>lahaju</i> per. <i>lena</i>
jelen idő: <i>lav, lava</i> mult idő: <i>lilyom,</i> <i>lilyom</i>	<i>labh,</i> nyerni		<i>labh,</i> nyerni	
mr. <i>linó, lilo</i>				
<i>len, folyó</i>	<i>li</i> <i>liná</i>		<i>nala,</i> folyócska, part	
<i>leperel, gondolni, szán- dékolni</i>	<i>lap,</i> beszélni, szólni			
<i>leszin</i> ázs., foghagyma <i>zino, szeria, purum</i> ném.	<i>lasuna,</i> foghagyma		<i>luhszun,</i> foghagy- ma	
<i>lévre, lépre</i> ázs., élőfa			<i>lukri,</i> fa	
<i>ligerel, kötni</i>	<i>lig,</i> összekötni			
<i>likh, likha</i> tsz., prüs- szentés	<i>riksa, liksa, likhja</i>			

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>likh, likha</i> tsz., <i>lik</i> , serke	<i>likszá</i> , serke <i>likká</i> , fiatal tetű <i>likka</i> , serke	<i>lih</i> , izgatni, írni	<i>likh</i> , serke <i>likhna</i> , izgatni	
<i>lil, lil, lir</i> , levél, irás, könyv	<i>likh</i> , írni <i>rikh</i> , írni, izgatni <i>likhana</i> , irás	<i>lih</i> , írni	<i>likhna</i> , írni <i>likhni</i> , író toll <i>likhankhara</i> , irat <i>likhav</i> , irás <i>likhai</i> , irogatás	szind. <i>likhan</i> , irás
<i>lim</i> , takony	<i>lip</i> , kenni, bekenni <i>limpa</i> , kenni, mázolni <i>limpasz</i> , <i>lipasz</i> , nyál			per. <i>khelm</i>
<i>lindr</i> , álom <i>lindraló</i> , álmos	<i>nidrá</i> , alvás <i>ni</i> , elaludni <i>tandri</i> , álmoság		<i>nind</i> , <i>nid</i> , alvás <i>nindasz</i> , álmoság <i>nindasza</i> , alvó <i>nindna</i> , <i>nidna</i> , aludni <i>nindu</i> , az alvó	
<i>-lo</i> mr. uj. <i>lokácsi</i> tör., fasz	<i>linga</i> , fasz <i>likacsá</i> <i>lakucsá</i> , az <i>Artocarpus</i> Lacucha gyümölcse		<i>ling</i> , fasz <i>lungoti</i>	mah. <i>-la</i> mr. uj.
<i>lokipé</i> , <i>lokipen</i> , köny- nyűség	<i>laghiman</i>			
<i>lokó</i> , <i>lóko</i> , könnyű <i>loló</i> , <i>lóle</i> , vörös <i>lón</i> , <i>lohn</i> ázs., só <i>londo</i> , sós <i>losaniozel</i> , örvendeni	<i>laghu</i> , <i>laghusz</i> <i>lohita</i> , vörös <i>mn</i> , só <i>lavana</i> , sós <i>lus</i>		<i>lal</i> , vörös <i>lon</i> , só <i>lona</i> , sós <i>lun</i> , natrum mu- riaticum	per. <i>lal</i> , vörös
<i>losanó</i> , örömtelt, jó- kedvű	<i>rucs</i> , világosság, fény, kivánat <i>ullásza</i> , örvendeni		<i>hulszana</i> , örven- deni <i>huluszna</i>	per. <i>rosandí</i> mah. <i>rosandí</i> , <i>rusni</i>
<i>lubní</i> , <i>lumní</i> , <i>lubni</i> , <i>lubnyi</i> , <i>nublí</i> , <i>rublí</i> , szajha	<i>luḅh</i> , kérkedni <i>lauḅhasz</i> , kivánat, sze- relem <i>lauḅhin</i> , <i>lauḅhjat</i> , sze- relmes		<i>luḅhna</i> , kérkedni <i>lauḅhana</i> , kísértet- be vinni, kiván- kodni	
<i>lui</i> ázs., vas <i>lur</i> ázs., vér	<i>loha</i> <i>loha</i> , vér <i>lohita</i> , vörös		<i>loha</i> <i>lohu</i> , vér <i>lohan</i> , véres <i>lohanu</i> mn., vér-	
<i>lurdó</i> ázs., véres <i>lurdo</i> , <i>lukeszto</i> , katona <i>lüvali</i> ázs., bolond	<i>gard</i> , <i>csoldar</i>		<i>luvind</i> , buta, tu- datlan	

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>ma, ne</i>	<i>má</i>			
<i>macsó, mács'vo, mácsó, (-i), hal</i>	<i>maczja, macscs, mucsli</i>		<i>mucsšcsš, mucš'csš, macsi</i>	pukh. <i>máhai</i> per. <i>mahé, mucš'hi</i> burmán: <i>muczi</i>
<i>macsa ázs., hal</i>				
<i>maki, mákhé, máy'ha, mály'ni, mály'ni, légy</i>	<i>makszika, mudki, maksika, maszasz</i>	<i>macš'ha</i>	<i>mákh'hi, muk'h'hi</i>	pukh. <i>macs, légy, macsaí, méh</i> per. <i>mugusz, muk'hi</i> bang. <i>mákan, bekenni</i>
<i>mákhel, makén, dörgöl- ni, kenni, bemázolni, festeni</i>	<i>maks, dörgöl- ni, kenni mraks, kenni maksz, összekever- ni, elcserélni abhimraks, frozni</i>		<i>muk'h'kun, írósvaj mákh'an, dörgöl- ni</i>	
<i>maktí, matí ázs.</i>	<i>muthi</i>		<i>mukka mutai</i>	pukh. <i>mutai</i>
<i>mal, mál, bajtárs, társ</i>	<i>mil, csatlakozni mel, társ, bajtárs</i>		<i>mal, társ</i>	per. <i>hemal, társ</i> pukh. <i>mal, társ, baj- társ</i> mal. <i>minel, villám</i>
<i>maluosz, villám</i>				
<i>mangel, mangén, kérti, koldulni</i>			<i>manga</i>	
<i>mang'hisé ázs., kívánat, szeretet</i>			<i>mungul, teljesítés, kedvtelés</i>	
<i>manus, manús, mánus, ember</i>	<i>mánusa, mánava, ember</i>	<i>manusz'szo, ember</i>	<i>manusz, manusz'zeru, manukh, ember (használtatik a török <i>adimi</i> is)</i>	zend: <i>masja, ember</i> szind. <i>máphú, ember</i> bang. <i>manusa, ember</i> mal. <i>manusen, ember</i> mal. <i>manuser, ember</i> <i>maniczen, ember</i>
<i>manusipé, emberség</i>	<i>manusja, emberség man, értelem</i>			
<i>manusni, nő</i>	<i>mánusi, nő</i>			
<i>manusja, nő</i>	<i>manusja, nő</i>			
<i>manusfari tör., gyil- kosság</i>	<i>manjusz, bosszú</i>			
<i>manusvdri, gonosz ki- vánat, bitófa</i>				
<i>mára tör., tenger</i>	<i>míra, világtenger</i>			
<i>marel, marén, ölni, mé- szárlani, verni</i>	<i>mar, már, össze- vágni, ölni</i>		<i>marna, verni</i>	zend: <i>merecz, morencz, kinozni</i>
<i>murdárel, gyilkolni</i>	<i>mrü, verni</i>		<i>mar, verés, ütés</i>	burma: <i>marim, ütök</i>
<i>maribé, mariben, verés, ölés</i>	<i>martisz, gyilkosság</i>			
<i>maro, manró, mandró, marnó, kenyér</i>	<i>mañda, kenyér</i>		<i>mañni, mand, tészta manda, kenyér muñña, a Cynosu- rus Coracanus magja</i>	per. <i>muedu</i> pukh. <i>máñrú</i>

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
masz, hús	mánsza, amísza, mánszan, hús, húsétel		mansz, hús	kurd: masz
mászi ázs., hús				
mászék tör.,	masz, másza, hold		masz, hold	
maszúsz, hónap	mászika, hónap			
maszak ázs.,				
maskaré, között, középen	magya, közép madhjas, középső			
maskarutnó,				
maskaritnó,				
maskaruno,				
maskarduno, középső				
maszt ázs., aludt tej				per. maszt, aludt
máto, mattó, matto, részeg	matta, mattasz, madaka, részeg		mata, matt, részeg matvöld, részeg	tej per. maszt, részeg
matyárel, részegíteni	mad			
matyóvel, részegedni	mad			
mátipe, mattipé, máti- pen, részegség	madasz, mattá			
me, én	me		meihi	
meivé ázs., gyümölcs				per. mevü
mel, szenny	mala, minden piszkos dolog, mn.		mul, szar	
melaló, melyálo, mellelo, piszkos, szennyes	malina		mulin	
melyárel, piszkítani	maldí, piszkítani		muelu	
melyóvel, piszkolni	mal, takarni			
men, nyak, nyakszirt			munť mudha	
merél, merel, meghalni	mar, meghalni, ölni		murna	zend: mere
mult idő: műlyom	my, meghalni		murjana	
mr. műlo	mri		murjhana	
	mríta, meghalt		mar, mu, már, meghalni	per. murdu mr.
meribe, meriben,	márasz		mirt, halál	mal. maranam, halál
meri, muri ázs., halál				per. murdzsan
merdzsánszázsz., kláris				per. muvez, szőlő
mevus ázs., aszúszölő				
mindzs, mincs, mins, picsa	mikh mih			
minrikló, gyöngy	mánikja, rubin			
merlo, mirkia, gyöngy	mánavaka mániká		manik, gyöngy, rubin	
mísasz, misákosz, musákosz, egér, patkány	músika, músaka, egér, patkány		muszna	per. mús, egér

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>misto, mistó, jó, kedves</i>	<i>misṭa</i>			
<i>moh</i> ázs., arcz			<i>muḥh</i> , száj, arcz	
<i>mol</i> , bor	<i>madhu</i>			per. <i>mel</i> , bor, <i>mul</i>
<i>molyiv</i> mgy.,			<i>mulva</i>	gör. $\mu\omicron\lambda\upsilon\beta\iota$
<i>molevo</i> ném., ólom				
<i>mom</i> , viasz				per. <i>mom</i>
<i>momeli, momelin,</i> gyertya				per. <i>moni</i> mn., viaszk-
<i>morosz, szero</i> , tenger	<i>mirdsz</i>			
<i>mortí, morfyhi, mor-</i> <i>czin, morcsin</i> , bőr	<i>múrti</i> , nyers bőr			ör. <i>morte</i> , bőr
<i>motosz</i> , padló	<i>mahi, mahild</i>			
<i>mrasza</i> , hold (l. cson)	<i>mász</i> , hold		<i>maha</i> , hold	
	<i>mászasz</i> , hónap			
<i>muj</i> , száj, arcz	<i>mu, mukha</i> , száj <i>muḥhasz, mukhan</i> , csőr, száj		<i>muh, muḥh, munh</i> , száj, arcz	szind. <i>muhu, muḥhu</i> , száj mal. <i>mugham</i> , száj
<i>muḥhel</i> , <i>muḥhén</i> , el- ereszteni, elhagyni	<i>mucs</i> , szabadulni, el- ereszteni		<i>mukt</i> , kegyelme- zés, szabadulás	
	<i>muku</i> , szabadulás			
<i>mulanó</i> , halott	<i>mlána</i> , hervadó	<i>miláno</i> , hervadó		
	<i>mara</i>			
<i>múlo, mulo, muló, moló,</i> holt, halott	<i>nytá</i> , halott, holt	<i>mudo</i> , holt, halott	<i>muḍo</i> , halott, holt	per. <i>murdech</i> , ha- lott
<i>muntén</i> , beretválnozni, magát tisztítani	<i>mudh</i> <i>mundh</i> , beretválnozni, nyirni		<i>mundhana</i> <i>mundla</i>	
<i>murén, morén, mürel,</i> <i>murel</i> , dörgölni, va- karni, beretválni	<i>mundha</i>		<i>mundun</i> <i>mundna</i>	
			<i>muṣṭṛna</i>	
<i>murdál</i> , dög	<i>mri</i>		<i>murdar</i>	per. <i>murdar</i>
<i>murddólo</i> , döglött			<i>murdu</i>	
<i>murdarel</i> , <i>murdarén</i> , megdögleni, meg- gyilkolni				burmán: <i>mar</i>
<i>murs</i> , férfi, suhancz, kan	<i>mrita</i> , férfi, kan		<i>murđ</i> , férfi, kan <i>murđi</i>	per. <i>murđ</i> , férfi szind. <i>mursi</i> , fér- fiasság
<i>mursnó, morskerdinó,</i> férfias, derék			<i>murđanu</i>	per. <i>murđanu</i>
<i>mursikanó</i> , derék				
<i>murcska</i> , <i>murzka,</i> <i>margocsa</i> , <i>macska,</i> <i>madzska</i> , macska	<i>márdzsara</i>		<i>mundzsar</i>	

cigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
muszszó, musó, egér musk ázs., patkány			musza, egér muszra, patkány muszri, egér mulh moṣṭia, moṭia mut, mutr, húgy	per. mos, egér
muszi, muszi, karó	musṭi muṣṭa			
mutér, múter, mutter, húgy	mútra, mútr, húgy			
mutrén, mútrél, mutte- rel, hugyozni			mutna, hugyozni	
muterdó, múterdo, mut- terdo, hugyozott	mutrita, hugyozott		mutasza, hugyoz- ható	
mutralo, húgyos	mutrala, húgyos		mutna, húgyos	
mutisz ázs., csók	mista		miṭṭha, muṭṭha mucśeśhi, miṭṭhi, csók	per. macs, mutisz, csók
na, nem	na, nau		na	
náí, naj, nogti,	naḥa, köröm az ujjon		naḥun, nuḥ, kö- röm az ujjon	per. nahun, köröm
nati ázs., köröm, ka- rom	naga, nach naḥasz, naḥard, kö- röm, karom		naḥ, nah	mal. naḥam, kö- röm pukh. núk, köröm
nak tör. ázs., nak, naḥ, nakk, orr nakhvalo, orros	nasz, naszd, nászta, násziká, orr naszja, orr-, mn.		nak, nasza, nakra, naszika, nuk, orr	zend: ndoḥa, orr mal. naḥam, orr
nákri, hegy, szél, vég náké, elmulni, átmen- ni, átutazni, össze- férti	naks, naks, menni, mo- zogni, közeledni		naka	
nane, nána, ne nani, náí, nincs nanai,	naha, nanu		nahír, nincs	
nangó, nango, meztlen	nagna, nagnaka, nan- gasz, meztlen nadzs, szégyenkedni		nunga, nungta, ni- hung, meztlen	
nasén, nasel, elsza- ladni, elmenni, sza- ladni, folyani	nas, eltűnni, elveszni, megszökni násha, tönkretevés, kár, veszteség, elszökés nászita, tönkretett nasta, megsemmisült nasitri, tönkretett nasjat, elpusztult nisz, folyani, nedvesíteni nisztasz, folyt, nedve- sített		naszna, elmene- külni nas, szökevény	
nastó, nasló, nasto, szaladt, folyt				

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>naszvaló, naszfaló,</i> <i>naszvalo, beteg</i> <i>nav, nam, név</i>	<i>na</i> nem <i>bála,</i> erős, edzett <i>náman,</i> név		<i>azarvala,</i> beteg <i>nam, nánu,</i> név	zend: <i>náman,</i> név per. <i>nám,</i> név ör. <i>anoon,</i> név mal. <i>nom,</i> név per. <i>naf,</i> köldök
<i>navugori,</i> köldök <i>nei</i> ázs., völgy, folyó (l. <i>len</i>)	<i>ndbhi,</i> köldök <i>nada,</i> folyó		<i>naf,</i> köldök <i>nala,</i> part, folyócs- ka <i>nud, nudi,</i> folyó <i>nere,</i> mellett, közel <i>nijur, nazdik,</i> közel <i>nindasza,</i> álmos <i>nindasz,</i> álmosság	
<i>nélag,</i> ázs., közel	<i>nikaṭa,</i> közel		<i>nur,</i> férfi, kan <i>nar, nari,</i> nő	
<i>nendir</i> ázs., álom (l. <i>lindr</i>)	<i>nara,</i> férfi <i>nári,</i> nő		<i>nuo</i>	zend: <i>naba, nava</i> pukh. <i>navai</i> per. <i>nuo, nuja</i>
<i>nére</i> ázs., kan, férfi	<i>nava, nu, navasz,</i> <i>navjasz</i>			
<i>nevó, nevo,</i> új				
<i>nicsevi</i> ázs., táncz	<i>naṭ, tánczolni</i> <i>naṭya,</i> táncz		<i>nacsna,</i> tánczolni <i>nadz, nacs,</i> táncz	
<i>nikén,</i> kimenni, kihú- zni, elmúlni			<i>nikalna,</i> kivenni, utánozni <i>nikulna,</i> kihúzni <i>nikelne,</i> sérv	
<i>niklavén,</i> kimenni <i>niglavén</i>				
<i>nildi, nilaj,</i> nyár <i>nilé, nili</i> ázs., kék	<i>nal,</i> fényleni <i>níl,</i> kékleni <i>níla,</i> kék		<i>nil,</i> kék, indigó <i>nila,</i> kék <i>líl mn.</i> indigószínű	per. <i>nila,</i> kék <i>nil,</i> indigó
<i>nim</i> ázs., fél <i>nimru</i> ázs., dél	<i>nema,</i> idő, ütem, idő- szak, határidő		<i>nim,</i> fél	per. <i>nim,</i> fél zend: <i>naéma,</i> fél, rész per. <i>nim ruz,</i> fél nap
<i>niszpelén,</i> elrejteti <i>niszpeldó,</i> elrejtett	<i>nir, nisz,</i> ej., mely bi- zonyságot vagy ta- gadást jelez <i>ṭal,</i> őrizni, védni			
<i>o, i,</i> az <i>oghi</i> tör., <i>ghi</i> ázs., szív, lélek, bátorság (l. <i>dzsi, gogyi, godi</i>) <i>ochto, okhtó, ohtó,</i> <i>nyolcz</i>	<i>ghiva</i> <i>astan, öpta, asta</i>	<i>ó, í,</i> az	<i>dzsi,</i> élet, lélek, ész <i>aṭh</i>	szind. <i>ó, í,</i> az zend: <i>asztan</i> per. <i>hest</i>

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>omblal, umblal</i> , nagy fadarab, pizskafa			<i>ubh</i> ,nyomasztó forróság,lankadtság <i>ubhna</i> , ellankadni, izgatva lenni a forróságtól	
<i>onghi</i> , szív, hajlam, akarat	<i>anga</i> , tag, test, szer, lelkület, ész			
<i>opré, upré</i> , fönt	<i>upari</i> , felső		<i>upur</i> , fönt <i>upri</i> , idegen	zend: <i>upari</i> , fönt
<i>opralutnó, opralunó</i> , felső (l. <i>upr</i>)				
<i>opral</i> , fölülről	<i>ghuri</i> , óra			per. <i>ghuri</i> , óra
<i>ora, kora</i> , óra, idő				
<i>-óro,-óri</i> , -bb.-ebb,-abb				szind. <i>-do, -ró, -éró</i>
<i>oszür</i> ázs., gyógyszer	<i>ásraja</i> , menekülőhely		<i>aszra</i> , remény,füg-gés, védelem <i>urúsz</i> , Justicia athatoda <i>uszir</i> , Antropogon muriaticum	
<i>ost</i> ázs., ajak (l. <i>vust</i>)	<i>osta</i>			
<i>otid</i> , ott	<i>tatra</i> , oda		<i>tit</i> , oda	
<i>pahiz</i> ázs., ősz				per. <i>pagiz</i>
<i>pajtrin, patrin, patr, patri, patí</i> , levél, lomb	<i>patra, patran</i> , levél (minden értelme) <i>patrika</i> , papirlevél		<i>pat</i> , levél <i>pata</i> , lomb <i>pati</i> , irt levél <i>patun</i> , fődél <i>putijana</i> , bízni, hinni <i>putyara</i> , hit, bizo-dalom	pukh. <i>pateszafa, szalufa</i>
<i>pakién, patyel</i> , hinni, bízni	<i>paks</i> , elfogadni, párt-hoz csatlakozni			
<i>pakiabé, pakubé, patyibe, patyiben</i> , hit, bizalom				
<i>pakó</i> , nemsókára	<i>paka</i> , őszhajú		<i>pukna</i> , öltöztetni, főzetni, haját fo-doritani	
<i>pakó</i> , kopasz	<i>pakva</i> , érett <i>paka</i> , érettség <i>pakka</i> , érett, öltözött		<i>upuk</i> , éretlen	
<i>pala, palé, pale</i> , hátul, után	<i>para</i> , távol <i>apará, aparé</i> , hátul			
<i>palal, paldl</i> , azután, hátulról	<i>parasz ih.</i> , parancsol-tan, távolítottan		<i>palut</i> , vissza- <i>palut lena</i> , vissza- venni	
<i>palalunó, palunó, palalutnó, palleduno, palletuno, palodúno</i> , hátulsó, utolsó	<i>aparát, aparét</i> , utolsó			
<i>palpalé</i> , hátul, hátra	<i>pará para</i> , elől-hátul			
<i>palval</i> , l. <i>balval</i> , szék				

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>pancs, pandzs, öt</i>	<i>pañsan, pañsa, an-gia, öt</i>		<i>pancs</i>	mal. <i>anča</i>
<i> pangén, törni, repesz- teni (l. phagérel)</i>	<i>bandzs, törni, repesz- teni</i> <i>bhaṅga, törés, repesz- tés</i>			
<i>pani, páni, panyi, pa- nin, víz</i>	<i>pá, inni</i> <i>panija, iható</i> <i>pánijam, víz</i>	<i>pani, víz</i>	<i>pani, víz</i> <i>panija, vízi kigyó</i>	szind. <i>pani, víz</i> páli: <i>phánija, a mit inni kell</i>
<i> pangó, bangó, görbe, béna (l. bango)</i>	<i>paṅgu, béna</i> <i>paṅgutá, elcsonkítás</i> <i>vank, elcsonkítva jár- ni, — lépni</i>		<i>bank, görbület</i> <i>banka, görbe</i> <i>bunk, hajlat, hajlás</i>	
<i>pafo, papu, papus, pá- pusz, nagyatya</i>	<i>papu, nevelőatya</i> <i>papusz, tápláló</i>		<i>babu, herczeg, úr</i> <i>baṭ, atya</i> <i>nana, anyai nagy- atya</i>	pukh. <i>babu, atya</i> tör. <i>bábd, atya</i>
<i>para, part</i>	<i>pará, túl</i> <i>parasz, túlsó</i>			
<i>paravel mgy., csm., ném., cserélni</i>	<i>parábhú, eltérni</i> <i>parávar, elhárítani</i>		<i>pharna, szakítani, törni, hasítani</i>	
<i>paravén tör., hasítani, széttépni</i>	<i>szphaṭ, törni, hasítani</i>		<i>phaṭna, szakított, tört, hasított</i>	
<i>pardé ázs., ár</i>	<i>prápaṇa, megkapás</i> <i>prápta, kapott, szer- zett</i>		<i>pana, szerezni, ta- lálni, kapni</i>	
<i>paró mr. tör., tört, ha- sított</i>			<i>phara mr., tört sza- kított, hasított</i>	
<i>paravén, tisztelgés, kö- szöntés</i>	<i>praṇḍma, tisztelgés a Brahman-nak</i> <i>paravani, bíró, ural- kodó</i>		<i>prunam, purnam, tisztelgés, imá- dás</i>	
<i>parikerel, pharikerel, tisztelegni, köszön- teni</i>	<i>pratikr, viszonzni</i> <i>prina, tetsző, elégedett</i>			
<i>parnavó, barát</i> <i>pernaibé, barátság</i>	<i>pri, tetszeni, szeretni, megelégedni</i> <i>puran, pran, csend, asszony</i>		<i>puran, pran, csend, asszony</i>	
<i>parnó, parno, fehér</i> <i>paró, alacsony</i>	<i>pāṇḍu, sápadt, sárgás</i> <i>para</i>			
<i>parr, bar, bár (l. bar), kő</i>	<i>pitter, szánya, paṭtasz, kő</i> <i>para, egymás</i>			

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>parvarén</i> , <i>parvarel</i> , táplálni <i>parvardó</i> , <i>parvardo</i> , táplált	<i>bhri</i> , táplálni <i>parabhrita</i> mn., táplált, nevelt <i>pravrdhha</i> , nőtt, nevelkedett		<i>parvar</i> , tápláló <i>purvurdu</i> , nemzett, nőtt <i>parvuris</i> , nemzés, nevelés	per. <i>purvurdu</i> , nemzett, nőtt <i>parvar</i> , tápláló <i>parvuris</i> , nemzés, nevelés pukh. <i>parvaral</i> , táplálni, nevelni
<i>pas</i> , -nál, -hoz <i>pasé</i> , <i>pasó</i> , <i>pacsó</i> , mn. ih. közel <i>pasál</i> , közéről	<i>upa</i> , -nál <i>parsva</i> , közel <i>pakaja</i> , két heti készítmény, egy párt jutalma		<i>pas</i> , közel	zend: <i>pacsne</i> , -nál per. <i>pahlu</i> , oldal
<i>pasavró</i> , borda <i>pasló</i> , feküdt <i>paszterni</i> , szőnyeg	<i>parsvaszthi</i> , borda <i>prasztara</i> , virág- vagy fűszőnyeg a köveken, sziklán <i>prasztrita</i> , kiterített, takart		<i>pas</i> , <i>pusli</i> , borda <i>bisztura</i> , ágy <i>bisztur</i> , ágy	osztét: <i>farsz</i> , borda kurd: <i>parszu</i> , borda per. <i>biszter</i> , gyékényféle szőnyeg <i>bisztura</i> , ágy <i>bisztur</i> , ágy pukh. <i>brasztan</i> , takaró
<i>páta</i> , <i>patavó</i> tör., hérmemő, gyapoting, kendő <i>patavo</i> csm., mgy., ném., harisnya <i>pathon</i> ázs., út (l. <i>drom</i>)	<i>paṭa</i> , finom színes kendő <i>paṭi</i> , kanavász kendő- fajta		<i>potra</i> , gyermek- kendő <i>puṭṭi</i> , kötözés, seb-	pukh. <i>patú</i> , kis gyapotkendő per. <i>patabe</i> , <i>patave</i> , harisnya
<i>patranghi</i> , <i>patranki</i> , <i>patraghi</i> tör., <i>patterszin</i> ném., husvét	<i>paṭh</i> , jární, mozogni <i>paṭha</i> , országút <i>paṭhat</i> , járt, <i>paṭh</i> , <i>paṭhin</i> , út, országút; — vallási felekezet, mely utazik <i>paṭhila</i> , utazó		<i>baṭ</i> , országút, út <i>uṭunṭh</i> , tévút <i>paṭnha</i> , <i>puṭnṭh</i> , út	zend: <i>paṭh</i> , menni, <i>paṭhin</i> , út
<i>patradi</i> , <i>patragyi</i> csm., ünnepnap <i>patri</i> , <i>patrin</i> , <i>patr</i> , <i>paṭi</i> , <i>paṭri</i> , falevél	(valószínűen a húsvéti virágvasárnapi pálmalevelektől) <i>patrika</i> , írt levél <i>patrin</i> mn., szárnyas, tollas <i>patra</i> , levél <i>patraka</i> , a Laurus Cas- sia levele <i>patrayga</i> , Pterocarpus santalinus		<i>patun</i> , fődél	pukh. <i>patessa</i> , fa, bokor
<i>pahrda</i> , <i>bahrda</i> , zsinór, szalag (l. <i>práti</i>)	<i>paṭṭa</i> , kötelék		<i>paṭ</i> , növénylevél <i>paṭi</i> , írt levél <i>paṭi</i> , kis deszka, melyen írni tanulnak, író mappa	

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>pekcl, pekén, sütni, tör. főzni</i>	<i>pacs, sütni pak, érettség, kisütött állapot</i>		<i>pakna, főzni</i>	per. <i>puḥnten, főzni</i> zend: <i>pacz, pak, főzni, érni</i>
<i>pekó, peko, süttött, főtt</i>	<i>pak, főzni pakva, érett, főtt paktisz, sütés</i>		<i>pakana, sütni, főzni pukka, süttött, főtt</i>	per. <i>bakszimát, vajba főtt kenyérkása</i>
<i>pekibé, pekibe, pekipen, sült, pecsenye, sütés, főzés</i>	<i>pacsanam, sült, pecsenye</i>			
<i>peló, pelo, here</i>	<i>pela, here</i>		<i>pela, here pelur, pelrá, here -pan, hn. fön. uj. rag</i>	szind. <i>-pa, -pai, nön. fön. uj. rag</i> <i>-panu, hn. fön. uj. rag</i>
<i>-pe, -pen, -be, -ben, hn. fön. uj. rag. -ás, -és, -ság, -ség</i>				
<i>penta! lám! ni!</i>	<i>adipán</i>			
<i>per, porr ol., has</i>	<i>puṭ, kiüríteni, kikaparni</i>		<i>pern, belek, köldök peṭ, hasbél peṭ, has</i>	szind. <i>peṭu, has</i>
<i>perel, perén, esni perdál, túlról perdalutnó, túlsó</i>	<i>pat, esni pára, a folyó tulsó oldala, vég</i>		<i>parna, parna, esni par, más oldal, átellen, keresztül pure, túl puraja, idegen</i>	
<i>pergjuól, perjúl mn., idegen</i>	<i>para mn., idegen</i>			
<i>peszi ázs., légy (l maṭṭhi)</i>			<i>pissszu, légy</i>	per. <i>pessa, légy</i>
<i>pesztéra</i>	<i>prasztara, kő, szikla</i>		<i>puṭṭhur, kő puṭṭri, puszkakova puṭṭhila, köves</i>	gör. <i>πέταλον</i>
<i>petaló, petalo, petalos, patkóvas</i>	<i>paṭh, menni, lépni</i>			
<i>pibé, piben, ivás, ital pijel, piel, pién, inni és dohányozni</i>	<i>pítisz, pítan, ital pi, pá, inni</i>		<i>pina, inni és dohányozni puen, víztartó</i>	zend: <i>pá, inni</i>
<i>pilo, piló, ivott</i>	<i>pítasz, itatott</i>			
<i>pivavel, pivavén, itatni</i>			<i>pilana, itatni</i>	
<i>pindosz, pindo állapot-jegy., iva</i>	<i>pivat, iva</i>			
<i>pindzsarén, pincsarén, pindzsárel, brinscrvel ném., prindzsárel csm., ismerni</i>	<i>csar, menni, tévelyegni vicsara, megfontolás</i>		<i>bicsarna, megfontolni, érteni bicsar, találmány, vélemény, megfontolás picshana, ismerni</i>	

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>piró, píró, pírnó, pin- dó, píro, pro, pondró, láb</i>	<i>pad</i> , menni <i>pada</i> , láb, lábnyom <i>pár</i> , beteljesedés, vég- zés <i>pri, par</i> , lépni		<i>puer, paun</i> , láb <i>paṇv</i> , láb <i>peṇḍ</i> , lépés	
<i>pipéri, bors</i>	<i>pippali</i> , hosszú bors			per. <i>pípil</i> , bors, <i>pípel</i> , hosszú bors
<i>piriavén, szerelmet vál- tani</i>	<i>pri</i> , tetszeni, szeretni, kielégíteni, örven- deni		<i>puran</i> , kedveske, szerető	
<i>pirani, piranó tör., ri- ma, a ki szajhákat teker</i>	<i>prīṇa</i> , tetszett, kielé- gitett		<i>prija</i> , szeretett <i>pjar</i> , szerelem <i>pjara</i> , szeretett <i>piv, piu</i> , szerető	
<i>pirano, pirani, pireno, pireni főn., szerető</i>	<i>prija</i> , szeretett <i>pallava</i> , szerelem			
<i>pirel, szeretni</i>	<i>prajat, prijasz, pritász hn.</i> , szerető <i>prijá</i> nőn., szerető			
<i>pirén, pirel, jární, menni</i>	<i>i</i> , menni <i>pari</i>		<i>phirna</i> , visszajönni, vándorolni	
<i>pirén, píréni, a kék se- lyembojt a feszen</i>				per. <i>perna</i> , festett selyem <i>berend</i> , selyem
<i>piri, piri, edény</i>	<i>pīṭhara, pīṭhari</i> , edény <i>pīṭha</i> , kosár, doboz			
<i>pisalo, malom</i>	<i>piśtasz, piśtat</i> , örölt		<i>piśzna</i> , örölni	zend: <i>pics, pis</i> ,
<i>pisén, örölni</i>	<i>piśz</i> , örölni		<i>piśzana</i> , örölni	örölni
<i>pisló, örölt</i>			<i>piśzan</i> , liszt	
<i>pisika, piśzika tör., pisik ázs., macska</i>				per. <i>pusek, pusnak</i>
<i>pismdra tör., macska</i>				pukh. <i>piśo</i> , macska
<i>pisén, fejni</i>	<i>pījusa</i> , ambrosia, nek- tár		<i>pījusz, pejusz</i> , te- héntej	per. <i>piśtan</i> , keb- lek, csecsek
<i>pisló, fejt</i>	<i>pījusa</i> , téhéntej <i>vidhavá</i> , özvegy		<i>piśtan</i> , keblek <i>bidhuva</i> , <i>vidhava</i> , özvegy	per. <i>bevu</i> , özvegy
<i>pivli, pivli nőn., pivló hn., özvegy</i>			<i>saker</i> hn., <i>sakerni</i> nőn., szolgál	
<i>pleiszkendo (i), szolgál</i>				
<i>plemel, úszni</i>	<i>plu</i> , folyni			
<i>pleme, hullám</i>	<i>vīplu</i> , úszni			
<i>pokhtán, pochán, poch- tan, posztó</i>	<i>tan</i> , kifeszíteni <i>tantu</i> , fonal <i>tantí</i> , takács		<i>tana</i> , megdagadni <i>tant</i> , ín, húr <i>tani</i> , hajó a szövő- széken	pukh. <i>pokhkhān</i> , ru- házat
<i>pol, bor, por, köldök</i>	<i>ndbhīla</i> , köldökür			per. <i>naf</i> , köldök

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>por, porr, toll</i> <i>pori, fark</i>	<i>por, pur, fark</i>		<i>puṭ, tehénborda- csont</i> <i>puṭh, far</i>	kurd: <i>per, toll</i>
<i>porizén, szita</i>				per. <i>parvizen, perizén, perizen, szita</i> pukh. <i>parvezai, szita</i> mal. <i>poḍi, por</i>
<i>pósi, por</i> <i>posik tör., föld, terep</i> <i>posóm, poszóm, gyapjú</i>	<i>por, pur, por</i> <i>pusa, növény</i> <i>pus, élelmezni</i>			per. <i>puom, gyapjú</i> pukh. <i>psm, gyapjú</i> per. <i>ibron, beron, szemöldök</i> zend: <i>brvaṭ, szemöldök</i>
<i>poz, szemöldök</i>	<i>ḥrú, szemöldök</i> <i>ḥnuon, szemöldök</i>		<i>ḥnuon, szemöldök</i> <i>ḥhonk, szemöldök</i>	
<i>posztin, postin, bunda, prém</i>			<i>posztin, bunda</i>	
<i>praszén, nevetségessé tenni</i>	<i>prahasz, nevetni, kivenetni</i>			
<i>praszaibé, nevetség, kivenetés</i>	<i>prahaszana, nevetés</i> <i>prahászín, nevetleges</i>			
<i>prasztel, futni, szaladni</i>	<i>praszthá, elől menni</i> <i>pracsal, sietni</i>			
<i>práti, öv</i>	<i>paṭṭa, kötelék</i>			
<i>pre, föl, -ra, -re</i>	<i>pra, előtt, elől</i>			
<i>predikhel, előrelátni</i>	<i>pratiksasz, megpillantani</i>			
<i>predzsanel, fölismerni</i>	<i>prasznd, különböztetni</i>			
<i>prekerel, kiszabadítani</i>	<i>prakar, véghezvinni</i>			
<i>prevakerel, felhozni, előadni</i>	<i>prativacs, félbeszakítani</i>			
<i>pro, -an, -on</i>			<i>po, -an, -on</i>	
<i>purano, hervadt</i>	<i>purana, előbbeni</i> <i>pura, azelőtt</i>			
<i>purén tör.,</i> <i>púrgha tör., kepe</i>	<i>pard, fujni, fingani</i> <i>szpḥur, kopogni, ütni, dagadni</i>		<i>uszana,</i>	
<i>püsto ázs., hát (l. dumó)</i>	<i>priszta, hát</i> <i>paszcza, hátulsó rész</i>		<i>pust, hát</i> <i>piṭh, hát</i>	per. <i>pust, hát</i> per. <i>pasz, hátsó rész</i> zend: <i>pacscza, hátsó rész</i>
<i>pusám, pusum, bolha</i>			<i>piszu, bolha</i>	

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>řhabuj, řhabáj, alma</i>			<i>řhamřna, dagadni</i>	szind. <i>dářhún, gránátalma</i>
<i>řhagérel, törni</i> <i>bangárel, görbíteni</i> <i>řangerel, hajlítani</i> <i>řangel tör., törni</i>	<i>karv, karp, řhandzs, řhang, törni</i> <i>řharsz, lerepezteni, lefejteni</i> <i>řhanga, törés, repesztés</i>		<i>řhaņgna, törni</i> <i>řhaņg, törő</i>	szind. <i>řhanyaņu, törni</i> páli: <i>řhagga, törni</i>
<i>řhangerdo, tört</i> <i>řhakh, řak, szárny</i>	<i>řhagna, tört</i> <i>řaks, řaksa, řaknasz, řakřhño</i> <i>řakszin, toll, szárny</i>		<i>řucřh, řukřh, toll</i> <i>řunřh, szárny</i> <i>řunřha, legyező, szárny</i>	
<i>řhakřhel, repülni</i> <i>řhakřhipen, repülés</i>	<i>řat, repülni, esni</i> <i>řatisz, repülés, lövés</i> <i>řatrin, szárnyas</i>			
<i>řhakřhidosz, repülve</i> <i>řhal, řal, deszka</i>	<i>řatat, repülve</i> <i>řhalaka, deszka</i> <i>řhal, pukkadni</i> <i>řřhař, hasítani</i>			
<i>řhandel, řandel, bandel, bandén, kötni</i> <i>řhandlo, řandló, bandló, kötött</i>	<i>bandh, badh, kötni</i>		<i>bandhna, kötni</i> <i>bandh, szalag</i> <i>bandhna, kötött</i>	szind. <i>bandhanu, kötni</i> per. <i>benden, kötni, bend, kötés</i>
<i>řhar, teher, súly</i>	<i>řhara, řhásasz, řharman, teher</i>		<i>řhara (-i), nehéz</i>	szind. <i>řhari, nehéz</i>
<i>řhar, selyem, szövet</i> <i>řharavel, řaravén, hasítani, nyitni</i> <i>řharavdo, hasított, nyitott</i>	<i>řata, szövet</i> <i>řřhař, hasítani, törni</i>		<i>řharna, hasítani</i> <i>řhařna, hasított</i> <i>řhařna, hasított</i>	szind. <i>řharaņu, hasítani</i> szind. <i>řhařaņu, hasított</i>
<i>řhardel, řerén, řharél, tölteni, rakodni</i>	<i>řhr, tölteni</i> <i>řhar, vinni, előidézni</i>	<i>řhar, tölteni</i>	<i>řharna, řhardena, tölteni</i>	szind. <i>řharaņu, tölteni</i> mahar. <i>řhár, řhr, tölteni</i>
<i>řhardo, řerdo, řhardino, řherdő, töltött</i>	<i>řurusz, tele</i> <i>řúrta, töltött, tele</i> <i>řúrți, töltés, teltség</i>		<i>řhara, řur, tele</i> <i>řhar, nehézség</i>	szind. <i>řharjo, töltött, řana řharu, magát töltve</i>
<i>řhari, vemhes, viselős</i> <i>řharo, nehéz</i>	<i>řhara, teher</i> <i>řhar, viselni, szülni</i>		<i>řhara, řhari, nehéz, řhara, tele</i>	szind. <i>řhari, nehéz</i>
<i>řhen, řen, ben, nőtestvér</i>	<i>řhagini, nőtestvér</i>		<i>řhan, řhain, řahin, řuhin, řhena, řua, řubu, nőtestvér</i>	<i>řhēņu, nőtestvér</i> mal. <i>řenguel, nőtestvér</i> mah. <i>mhaņaņe, nőtestvér</i>

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztani	más nyelvek
<i>phenel, penén, mondani</i>	<i>bhan</i> , beszélni, hangozni, kiáltani <i>bhasz, bhász, kiabálni, szólni</i>			
<i>phenipen, phenipe, mon-dás, szónoklat</i>	<i>bhászá, bháhasz, bhanyitisz, szónoklat</i>			
<i>pherno, főkendő</i>			<i>pheta, phenta, kis csalma, turbán</i>	
<i>phiko, pikó, vikó, psikó, pilü ázs., váll</i>	<i>prstha</i> , váll	<i>puhtha</i> , váll	<i>pih, hát, gerincz</i> <i>pust, phirma, pakha, váll</i>	szind. <i>puhi</i> , váll páli: <i>pihtha</i> , váll kurd: <i>pist</i> , váll
<i>phirel, menni</i>	<i>pad</i> , menni		<i>phirna</i> , menni	
<i>phiro (l. pinró), láb</i>	<i>pad</i> , lábnyom <i>pada</i> , lépés		<i>puer, paqv, láb</i> <i>pend</i> , lépés	
<i>phirel, nyitni</i>	<i>szpha</i> , hasítani		<i>pharna</i> , hasítani	szind. <i>pharavu</i> , hasítani
<i>phirdo, nyitott</i>			<i>phatna</i> , hasított	<i>phaavu</i> , hasított
<i>phivlo (i), özvegy</i>	<i>vidhavá</i>		<i>beva, bidhuva, vidhava</i>	per. <i>biva</i> , özvegy <i>bevu</i> , özvegy
<i>phral, pral, fitestvér</i>	<i>bhratr, bhratar, bhrater</i> , fitestvér <i>bhrátri</i> , egy anyától fitestvér <i>bhrátrika</i> , testvéries	<i>bhaa</i>	<i>bhai</i>	szind. <i>bhau</i> per. <i>berader</i>
<i>phucsel, kérdezni</i>	<i>prics</i> , kérdezni <i>pracscs</i> , követelni, kérdezni <i>pucsh</i> , epedni <i>pracsh</i> , kimondani, követni <i>prscshami</i> , kérdezni <i>bracsh</i> , kérni, kérdezni	<i>pucshesh</i> , kérdezni	<i>pucshma</i> , kérdezni <i>pucsh</i> , vallatás	szind. <i>pucshanu</i> , kérdezni zend. <i>peresz</i> , kérdezni páli: <i>pucsheshi</i> , kérdezni pukh. <i>puhkhhtedal</i> , kérdés
<i>phucsipen, phucsbé, kérdés</i>	<i>parcsná</i> , kérdés <i>púcsma</i> , kéret			
<i>phujel ném., baszni</i>	<i>púj</i> , büzleni, rothadni			
<i>phuj ném., ocsmány</i>	<i>puján</i> , geny			
<i>phukni, phuknyi, hólyag</i>			<i>phüknā</i> , fújni <i>phuknā</i> , fújt	
<i>phumb, pumb, pomb, geny</i>	<i>púja, pújana</i> , geny <i>púja</i> , büzleni		<i>pib</i> , geny	
<i>phumbályovel, phumbályovén, genyezni</i>			<i>pibijana</i> , genyezni <i>pibijahut</i> , genyezés	
<i>phumbaló, genyes</i>				

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>phurd, purt, port, híd</i>	<i>púrta, töltött, tele peretu, átvenni parasz, átjáró</i>			zend: <i>peretu</i> , híd per. <i>purt</i> , híd abktr. <i>peretu</i> , híd kurd: <i>pír</i> , híd per. <i>pul</i> , híd
<i>phurdel, portel, fújni, lélegzeni</i>	<i>pr, prn, fújni phval, szpar, lélegzeni</i>			
<i>phúro (i), öreg, ócska, régí</i>	<i>purána, vrdhha, purá, régí, öreg</i>	<i>vudhha, öreg</i>	<i>budhha, budha piranu, öreg ember</i>	szind <i>budho</i> , öreg mal. <i>purva</i> , öreg
<i>phuranó (i), régí</i>	<i>pur, előbbeni</i>		<i>purana, hosszadal- mas purunija, öreg úr</i>	per. <i>pír</i> , öreg em- ber, <i>pirane</i> , öreg
<i>phusz, fusz, busz, szalma</i>	<i>busa, busza, pelyva</i>		<i>busz, pelyva buszi, szalma</i>	pukh. <i>bús</i> , pelyva
<i>phuszavén, phoszavel, szúrni, szurkálni</i>	<i>suka, az árpa kalásza, serte, valami hegyes</i>			
<i>phoszagyí, villa</i>	<i>so, élesíteni</i>			
<i>phuszavdl tör., zab</i>				
<i>phuszaibé, szúrás, seb</i>				
<i>phutrén, lefejténi</i>	<i>szphut, lefejténi</i>		<i>phutna, lefejténi</i>	
<i>phutrável, feloldani, le- fejténi</i>				
<i>phuv, phu, föld</i>	<i>thumi, thúsz, thumisz, bhru, föld bhú, keletkezni, szü- letni bhúsz, bhutisz, teremés</i>		<i>thu, thum, thau, föld zamindo</i>	
<i>radén, elmenni</i>	<i>rad, osztani, hasítani</i>			per. <i>randna</i> , elhaj- tani, elüzni
<i>radzsaj, rasái, pap</i>	<i>risi, szentelt személy radzsja, úr</i>		<i>rikh, rikhi, bölcs; szent ember</i>	per. <i>radzsah</i> , főnök, kormányzó
<i>radzsani, rasani, papnő</i>	<i>risi, papnő</i>			
<i>radzinel, razinel, resz- ketni</i>	<i>rig, reszketni</i>			
<i>radziniþen, raziniþe, reszketés</i>	<i>raikas, reszketés</i>			
<i>raj, rái, úr (l. radzsaj)</i>	<i>rádzs, rász, király, herczeg rádzs, fényleni, tün- dököltni rádzsjan, király, her- czeg</i>		<i>radzsza, rász, ki- rály, herczeg rana, herczeg raj, birodalom, ki- rályság rae, herczeg rani, királynő, her- czegnő raunie, úrnő</i>	zend: <i>ráz</i> , fényleni, uralkodni páli: <i>rádzsá</i> , király per. <i>rai</i> , <i>radzsza</i> , királyi cím
<i>rajni, rányi, ránni, úrnő</i>	<i>rádzsni, királynő, her- czegnő</i>			

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>rakerel</i> ném., <i>vakerel</i> , beszélni	<i>raṭ</i> , beszélni, szólni			
<i>rákló</i> , <i>rakló</i> , fiú, su- hancz	<i>raksz</i> , pártolni, óvni		<i>larka</i> , fiú <i>raḵhi</i> , pártoló, véd- nök	
<i>ráklí</i> , <i>raklí</i> , leány			<i>laḵh</i> , látni, megis- merni	
<i>raḵhel</i> , találni (l. <i>ara- ḵhel</i> és <i>alakḵel</i>)	<i>rag</i> , <i>ragh</i> , elérni <i>lakszh</i> , találni			
<i>ran</i> , <i>rán</i> , vessző, inda, <i>rani</i> , vessző	<i>raṭha</i> , Calamus rotang			
<i>rat</i> , <i>ratt</i> , <i>raty</i> , <i>ratti</i> , éj <i>ratyi</i> , éjjel	<i>rātri</i> , éj		<i>rat</i> , éj <i>ratme</i> , éjjel <i>ratvala</i> , éjjeli	mal. <i>rasztri</i> , éj páli: <i>ratti</i> , éj
<i>ratyuno</i> , <i>rattuno</i> , <i>rat- tutnó</i> , éjjeli	<i>rātridzsa</i> , éjjeli			
<i>ratt</i> , <i>rat</i> , <i>rad</i> , vér	<i>rakta</i> mn., festett, fol- tos, vörös <i>randzs</i> , festeni <i>rudhira</i> , vér		<i>rata</i> , vörös <i>ratna</i> , festeni <i>rakut</i> , <i>rakt</i> , vér	per. <i>renk</i> , festék
<i>rattvaló</i> tör. vándor, Punica granatum	<i>raktaka</i> , Pentapetes phoenica			
<i>rez</i> , <i>resz</i> , szőlő; t. i. szőlőkert	<i>rasz</i> , izletes, izlés, szőlőfűrt <i>arasza</i> mn., leves <i>kurasza</i> , rossz ízű		<i>rasz</i> , lé <i>raszuna</i> , nyelv <i>urusz</i> , leves, mn. <i>resz</i> , lé	per. <i>bagḥresz</i> , sző- lőkert
<i>reszél</i> , <i>reszén</i> , érkezeni, elérni				per. <i>rusz</i> , érkezett <i>reszeden</i> , érkezeni
<i>rics</i> , <i>ricsint</i> , <i>risó</i> , medve	<i>riksza</i> , medve		<i>ricsḥ</i> , medve	szind. <i>ricsḥu</i> , medve kurd: <i>hircs</i> , <i>hercs</i> , medve
<i>riḵh</i> , <i>rik</i> , oldal	<i>rics</i> , egyesülni <i>riḵh</i> , írni, igazítani		<i>liḵhna</i> , igazítani	
<i>riḵhel</i> , őrizkedni, el- tenni	<i>rig</i> , <i>riḵh</i> , eltérni <i>rakszh</i> , őrizkedni		<i>raḵhna</i> , őrizni, óvni	
<i>rimi</i> ázs. (l. <i>ḥhumb</i>), geny				per. <i>rim</i> , geny pukh. <i>raama</i> , geny
<i>rivel</i> , <i>urel</i> , öltözni	<i>úrṇ</i> , <i>úrṇu</i> , öltözni			
<i>ródel</i> , <i>róden</i> , keresni	<i>ri</i> , menni, keresni			
<i>rói</i> , <i>roj</i> , kanál			<i>ḍoi</i> , <i>ḍuva</i> , kanál	
<i>rom</i> , cigányember				kurd: <i>romí</i> , egy kurd törzs
<i>róvel</i> , <i>rovél</i> , <i>ruvén</i> , <i>rovén</i> , sírni	<i>ruḍ</i> , sírni <i>ru</i> , sírni, remegni		<i>rona</i> , sírni <i>roana</i> , kiabálni <i>rulana</i> , kiáltani <i>roai</i> , jajveszklés <i>roasz</i> , kiáltási haj- lam	
<i>roviben</i> , <i>rovibe</i> , <i>roibé</i> , sírás, jajveszklés	<i>virdvin</i> , sírás, jajve- széklés			

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>ruk</i> tör., <i>rukḥ</i> ném., élőfa	<i>ruksza</i> mn., rögös, ri- pacsos; élőfa fön. <i>ruh</i> , csirázni, nőni (a fától) <i>dru</i> , élőfa <i>taru</i> , élőfa <i>druta</i> , élőfa <i>vriḥka</i> , élőfa, <i>vrkša</i>		<i>rukḥ</i> , élőfa	páli: <i>rukḥha</i> , élőfa
<i>rül</i> , <i>rür</i> tör., <i>ril</i> , <i>rill</i> , fing			<i>riv</i> , <i>roz</i> , nesz, lárma <i>rivijana</i> , lármázás, kiabálás	
<i>rukónó</i> , <i>rikónó</i> , kutya	<i>ruk</i> , születni <i>ruksa</i> , barátságtalan, durva			
<i>ruminel</i> , rontani	<i>ruj</i> , összetörni, ártani <i>ru</i> , rázni, rombolni			
<i>ruḥ</i> , ezüst <i>ruḥovanó</i> tör., ezüst- zött	<i>ruḥja</i> , <i>ruḥpa</i> , ezüst <i>ruḥavat</i> , <i>ruḥaván</i>		<i>ruḥ</i> , <i>ruḥa</i> , ezüst	pukh. <i>ruḥa</i> (-i), ezüstpézt
<i>rusel</i> , haragudni <i>rusto</i> , haragos <i>ruv</i> , farkas	<i>rus</i> , <i>rús</i> , haragudni <i>rusta</i> , haragos <i>ru</i> , ordítani <i>rurusz</i> , egy szarvas- fajta <i>ruvaṭhu</i> , hang <i>vrika</i> , <i>varkasz</i> , farkas			zend: <i>vehrka</i> , far- kas per. <i>robah</i> , róka
<i>sach</i> , <i>sakḥ</i> , káposzta	<i>sákha</i> , Gadelupa ar- borea		<i>szag</i> , zöldség, fő- zelék, konyha- növény	
<i>sasztró</i> , <i>szasztró</i> , <i>sza- stró</i> , após	<i>svasura</i> , após		<i>szuszur</i> , <i>szuszra</i> , após <i>szuszral</i> , az após családja	
<i>saszúi</i> , <i>szaszúi</i> , anyós <i>sat</i> , <i>zat</i> , folyó (l. <i>len</i>)	<i>svaszú</i> , anyós <i>sznu</i> , folyó <i>sznota</i> , folyam		<i>szász</i> , anyós <i>szot</i> , <i>szota</i> , forrás, szökőkút, patak	zend: <i>szna</i> , folyó
<i>sel</i> , száz	<i>satam</i> , száz		<i>szuo</i> , száz	per. <i>szad</i> , száz pukh. <i>szal</i> , <i>szil</i> , száz
<i>selo</i> , <i>sello</i> , <i>seló</i> , <i>soló</i> , kötél	<i>sulla</i> , <i>sulva</i> , kötél		<i>szullu</i> , szíj <i>seló</i> , kötél	
<i>sero</i> , <i>seró</i> , fej	<i>sira</i> , <i>sirasz</i> , fej <i>siran</i> , homlok		<i>szir</i> , <i>szirku</i> , fej	per. <i>szur</i> , fej zend: <i>szara</i> , fej pukh. <i>szar</i> , fej

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>setraló</i> , meghült, megfázott	<i>zsalam</i> , <i>zsalítam</i> , jég		<i>szirat</i> , meghült	
<i>sil</i> fön., hideg	<i>zsalasz</i> , <i>zsalítász</i> , fagyott		<i>szil</i> , <i>sitil</i> mn., hideg	pukh. <i>szard</i> , hideg
<i>sil</i> , <i>sildó</i> , <i>silaló</i> mn., hideg	<i>sita</i> , <i>sitala</i> mn., hideg		<i>szurd</i> mn., hideg	per. <i>szurd</i> , hideg
<i>sing</i> , szarv	<i>sringa</i> , szarv		<i>szing</i> , szarv	
	<i>sringata</i> , háromszög stb.		<i>szing</i> , kürt	
<i>singalo</i> , <i>singaló</i> mn., szarv-	<i>szingavéra</i> , szarv-alakú		<i>szingra</i> , puskapor-szarv	
			<i>szing</i> , szarv	
<i>sosoj</i> , <i>sosói</i> , nyúl	<i>sasa</i> , <i>sasasz</i> , nyúl		<i>bara szinga</i> , agancs	
			<i>szusza</i> , nyúl	pukh. <i>szoja</i> , <i>szoe</i> , nyúl
<i>sol</i> , <i>son</i> , fütty			<i>sor</i> , kiáltás, lárma	per. <i>sor</i> , kiáltás, lárma
<i>sor</i> ázs., fütty			<i>sz</i> , <i>csu</i> , hat	
<i>sov</i> , <i>so</i> , hat	<i>sas</i> , hat			
<i>sta</i> pm., maradj; <i>asta</i> (l. <i>sztel</i>)	<i>stha</i> , állni, megállni			
<i>stár</i> , négy	<i>csatur</i> , négy		<i>csar</i> , <i>sahar</i> , négy	
<i>stárto</i> , negyedik			<i>sauta</i> , negyedik	
<i>stárpla</i> , szaranda, negyven			<i>salisz</i> , negyven	
<i>süfti</i> ázs., görögdinnye			<i>szurda</i> , görögdinnye	kurd: <i>siuti</i> , görög-dinnye
			<i>szevti</i> , Rosa glandulifera	
<i>sucsó</i> , <i>suzó</i> tör., <i>suzo</i> , tiszta	<i>sucsi</i> , fehér, tiszta		<i>szvacsh</i> , tiszta	pukh. <i>szucs</i> , tiszta
<i>sucsi</i> , <i>sucsi</i> , tiszta	<i>sucsita</i> , sötét, tiszta			
<i>sucsi</i> , <i>sucsi</i> , tiszta-ság; <i>dzszudzo</i> ném.	<i>sucsitá</i> , tisztaság			
<i>sukó</i> , <i>suko</i> (-i), száraz	<i>sus</i> , szárítani		<i>szukta</i> , száraz	per. <i>khuszk</i> , száraz
	<i>suska</i> , száraz		<i>szukti</i> , száraz	zend: <i>huska</i> , <i>huszka</i> , száraz
<i>sukjovel</i> , száradni			<i>szuka</i> (-i), száraz	
<i>sukjarel</i> , szárítani			<i>szukhana</i> , száradni	per. <i>szerd</i> , ősz
<i>sudró</i> , hús	<i>sarad</i> , ősz			
<i>sulavka</i> , <i>sudál</i> tör. v.án. söprő-	<i>saldká</i> , Vangneria spinosa, hajító dárda, gerely		<i>szulaka</i> , vonalzó, mérték	
<i>sulavibnaszkeri</i> , söprő				
<i>sulavel</i> , <i>sulavén</i> , söpörni				
<i>sunel</i> , <i>sunén</i> , <i>hunel</i> , hallani	<i>sru</i> , hallani		<i>szunna</i> , hallani	zend: <i>szru</i> , hallani
<i>sundó</i> , hallott	<i>sruta</i> , hallott			pali: <i>szunna</i> , hallani
<i>sut</i> , <i>szut</i> , <i>sutkó</i> tör., eczet	<i>sukta</i> , eczet, sav			

cigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>sutlo, sutló, savanyú</i> <i>svulo, svuló, dagadt</i>	<i>sukta, sata, savanyú</i> <i>sofha, daganat</i>		<i>szoth, daganat</i> <i>szujna, dagadni</i> <i>szughur, szép</i>	
<i>sukar, sukár, szép</i>	<i>szukara, csendes, le-</i> <i>hetséges, gyakorlati</i> <i>szukrit, ájtatos</i>			zend: <i>hukairja, jó-</i> <i>tékony</i>
<i>svendo</i> ném., <i>szent</i> <i>szakári</i> tör., <i>bika</i> <i>szal, szanel, aszel,</i> <i>aszén, nevetni</i> <i>szaiibe, aszaiibe, nevetés</i>	<i>szvddusz, édes</i> <i>sakkara, sakhari, ökör</i> <i>hasz, nevetni</i> <i>hasza, nevetés</i>		<i>hunszna, nevetni</i> <i>hunszana, nevet-</i> <i>tetni</i> <i>hansze, nevetés</i> <i>hunszai, nevetéséges</i> <i>szalu, szövet, ken-</i> <i>dőfajta</i>	
<i>szdlavo, ing</i> (l. <i>gad</i>)				
<i>szaló, a nő fitestvére</i>	<i>szjda, sjda, a nő</i> <i>fitestvére</i>		<i>szala, szara, a nő</i> <i>fitestvére</i> <i>szarhu, a nő nőtest-</i> <i>vérének a férje</i>	mah. <i>szdló, a fitest-</i> <i>vér neje</i>
<i>szali, a nő nőtestvére</i> <i>és a fitestvér neje</i> <i>szano, szannó (i), vé-</i> <i>kony, finom</i>	<i>szjali, a nő nőtestvére</i> <i>szhad, sad, elhervadni</i> <i>szanna, aszott, össze-</i> <i>száradt</i>		<i>szali, a nő nőtest-</i> <i>vére</i>	mah. <i>szdlí, a nő nő-</i> <i>testvére</i>
<i>szannó</i> tör., <i>oldal</i> (l. <i>rikkh</i>)				per. <i>szne, oldal</i>
<i>szap, szapp, kigyó</i>	<i>szarpa, kigyó</i> <i>szrip, csúszni, mászni</i>		<i>szamp, kigyó</i> <i>szurp, kigyó</i>	
<i>szapano, szappanó, ki-</i> <i>gyós</i> <i>szappni, vipera</i> <i>szar, mint</i>	<i>szarpin</i>			
<i>szavore, szarró, szaoré,</i> <i>szaroils, szaré, mind</i> <i>szaszkinya, katona-</i> <i>szerető</i>	<i>szarva, szarvaka, mind</i> <i>szakht, szakhtjá, barátnő</i>		<i>szán, mint</i> <i>szara, szub, szabhi,</i> <i>szarb, mind</i>	per. <i>szar, mint</i> zend: <i>haurva, mind</i> páli: <i>szabba, mind</i>
<i>szaszter</i> csm. <i>ném.</i> <i>szásztri</i> ol. <i>traszt,</i> <i>szaszter</i> mgy. <i>sasztir</i> tör., <i>vas</i> <i>szasztó, szasztó, egész-</i> <i>séges</i> <i>szasú, sasú, anyós</i> <i>szastró, szaszró, após</i>	<i>castra, fegyver</i> <i>sasz, áldani</i> <i>sasztá, boldog</i> <i>svasztrú, anyós</i> <i>svasura, após</i>		<i>szasz, anyós</i> <i>szuszur, szuszra,</i> <i>após</i>	mal. <i>sznasztan,</i> <i>egészséges</i>

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
szdzi, zeneszer szenkosz, galy szev, szivi ázs., alma szigó, szingó, szik, szikk, szikalo, szikelo, gyors, sebes szik, íz	sđkđh, galy szaṅga, összejövet síghra, eleven, tüzes, gyors		szuszral, az após családja szaz, zeneszer szob, zev, alma	per szeb, zev, alma szind. szigho, szikh, gyors páli: szigha, gyors szind. szikh, íz mal. csik, íz
szikel, szikén, mutatni sziklyárel, tanítani sziklyóvel, tanulni szini, szinid, asztal szir, foghagyma	dis, mutatni siks, tanulni siksaka, tanuló	sziḥkđh, ta- nolni	sziḥ, figyelmezte- tés szikhna, tanulni szini, tál szir, foghagyma	páli: szikhna, ta- nolni per. szini, tál per. szir, foghagy- ma
szirna, cserhény, sztiari ázs., csillag szipindi ázs., ganaj	tđrd, szurisz, szúrjasz, csillag		sztara, csillag iszpund, sziszpund, a házasságban, emésztett mag, a rossz szelle- mek elhajtása	zend: stare, csillag per. szitare, csillag per. iszpund, sziszpund
szivel, szuvel, szivén, varrni szíibe, sziviben, varrás, sziv, szuv, tű szin ázs., kebel (l. brek) szonakaj, szomnakđj, szovnakdi, arany szonakuno, szomnaku- nó, szovnakunó, ara- nyos szor le ker ázs., híj, hídd szovel, szovén, aludni	siv, sziv, syu, varrni szúcsika, szabó szúcsi, tű szvarṇa, eszuarṇa, arany szvarṇaka, aranyos		szina, varrni szilana, varratni szivun, varrás szui, szulai, tű szinu, kebel szona, szuna, arany	per. szinu, kebel
szor le ker ázs., híj, hídd szovel, szovén, aludni	szvara, hang, betű, hangjel svap, aludni		szur, hang, hangjel szona, szutna, aludni szulana, altatni szuvueja, alvó	
szovlydrén, szovlyarel, altatni szovipe, szovipén, alvás szúto, szuttó, szottó, alvó, elaludt szosztén tör., nadrág	szvapasz, alvás szuṭta, szuṭtasz, el- aludt		szuṭhun, bugyogó szuṭhn galya	páli: szutta, elaludt

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>szóvel, szovél, eskü</i>	<i>sápa, eskü</i>		<i>szapa, szap, elát- kozás</i> <i>szapna, átkozni</i> <i>szarap, átkozott</i> <i>szonh, eskü</i>	
<i>sztarel, állítani</i> <i>sztel, usztjel, ustyel,</i> <i>ugrani</i> <i>sztello, hely</i> <i>sztejnja, ól</i> <i>(than, hely)</i> <i>szubári ázs., reggel</i>	<i>szhasz, szha, fölállni,</i> <i>állni</i> <i>szhitisz, hely</i> <i>szhanan, állás</i> <i>szhana, hely</i>		<i>thana, than, ól</i> <i>szubera, reggel</i> <i>szubere ih., reggel</i> <i>szard, hideg</i> <i>szardi, hidegség</i> <i>szung, szag</i> <i>szungha, bűz</i> <i>szungni, burnót</i> <i>szungna, szagolni</i>	szind. <i>thapu, ól</i> páli: <i>thana, hely</i>
<i>szudró, szidró, szitró,</i> <i>hűvös</i> <i>szung, szag</i> <i>szungalo, szagos</i>	<i>sarad, őszi szak</i> <i>szughrana, illat</i> <i>singhita, szagos</i>		<i>szard, hideg</i> <i>szardi, hidegség</i> <i>szung, szag</i> <i>szungha, bűz</i> <i>szungni, burnót</i> <i>szungna, szagolni</i>	per. <i>szard, hideg</i> mal. <i>szunk, szag</i>
<i>szungel, szungén, sza- golni</i> <i>szunnó, szuno álom</i> <i>(l. szovel)</i> <i>szuv, tű</i> <i>ta, the, és</i>	<i>sigh, szagolni</i> <i>singh, bűzleni</i> <i>szvapna, álom</i> <i>tu, tatha, és</i> <i>csa, és, úgy</i>		<i>szupn, szupna, álom</i>	
<i>takhiara, takhára tör., holnap</i> <i>tajsza, dejsza, taha, tegnap</i> <i>tajszarło, fenrzile, reg- gel</i> <i>tam (l. korro), vak</i> <i>tamlo, sötét</i> <i>tamlyipe, tamlipen, sö- téttség</i> <i>tamlyarel, sötétíteni</i> <i>tamlyovel, sötétülni</i>	<i>hjasz, tegnap</i> <i>tama, sötétség</i> <i>tamá, tamasz</i> <i>timira, sötétség</i> <i>támaszasz, sötét</i> <i>tam, sötétíteni</i> <i>tamulasz, zavar</i> <i>tami, éj</i> <i>szhana, hely</i> <i>szha, állni</i> <i>tan, harsogni</i>		<i>kal, tegnap</i> <i>fazer, reggel</i> <i>adagar, sötét</i> <i>timir, sötétség</i>	per. <i>temisz, vak</i> per. <i>temisz, vak</i>
<i>tan, than, hely</i> <i>tannerel, beszélni, szólni</i> <i>tang, tank, szűk</i>	<i>szhana, hely</i> <i>szha, állni</i> <i>tan, harsogni</i> <i>tancs, összefonnyadni, aszni</i>		<i>thana, állomás, ör</i> <i>tang, tung, szűk</i>	zend: <i>sztána, hely</i> per. <i>tank, tunk,</i> afgán: <i>tang, szűk</i>

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>taṭ, dab</i> , ütés <i>taṭerel, daberel, tápdél, távdén</i> , ütni	<i>tuṭ</i> , kopogni, ütni		<i>ṭhaṭ</i> , ütés <i>ṭhaṭna</i> , ütni <i>taṭ, tab</i> , lórúgás <i>ṭaṭna</i> , rúgni	
<i>tar, tras</i> , ijedség (l. <i>dar</i> , félelem)	<i>trászasz</i> , ijedség			
<i>tarel, trasel</i> , ijedezni, megijedni	<i>trasz</i> , megijedni			
<i>tar</i> , torok	<i>tḍlu</i> , torok		<i>taru</i> , torok	
<i>-tar, -tól, -ból, -ról</i>				afgán: <i>-tar, -tól, -ból, -ról</i>
<i>taró</i> tör. mn., gyors, sebes	<i>túr, tvar, tur</i> , siettetni			
<i>taró, tari</i> , rhum	<i>tála</i> , pálmalé, Borasus flabelliformis		<i>tar</i> , pálmafa <i>daru</i> , pálinka <i>tari</i> , pálmanedv	
<i>tarno, terno (-i), ternó (-i)</i> fiatal	<i>taruṇa</i> , fiatal		<i>turun</i> , fiatal	zend: <i>tauruna</i> , fiatal
<i>tarnípen, ternípe, tarnípe</i> , fiatalság			<i>turnai</i> , fiatalság	
<i>taszdsz</i> tör., elfogultság, szorongás			<i>ṭisz</i> , kopogás, lövés	per. <i>tasz</i> , elfogultság, <i>tasza</i> , szomorúság, <i>tasziden</i> , szomorú
<i>taszel, taszén</i> , megfűlni			<i>ṭhoszna</i> , szövet <i>ṭeszna</i> , átszűrni	
<i>taszdven, taszavel</i> , fajtani				per. <i>ṭhasz</i> , findzsa
<i>tászi</i> tör., findzsa				
<i>tasz</i> ázs., findzsa				
<i>taszmdsz</i> , szíj			<i>taszma</i> , szíj	per. <i>taszma</i> , bőr
<i>táto, tatto, tattó</i> , meleg	<i>taṭpa</i> , meleg <i>taṭusz</i> , forró <i>taṭtasz</i> , forró		<i>tuṭt</i> , meleg <i>tutta</i> , forró, meleg <i>taṭ</i> , hőség	páli: <i>tatta</i> , meleg per. <i>tab</i> , forró mah. <i>táṭ</i> , tűz, hőség
<i>tatyibe, tattibé, tatyipen</i> , melegség	<i>taṭasz</i> , melegség, hőség			
<i>tav</i> , fonal			<i>tav</i> , madzag, zsinór	
<i>tável, taven</i> , forrni, főzni	<i>taṭ</i> , főzni, forrni		<i>taṭna, tavana</i> , melegíteni, forratni <i>toṭana</i> , takarni <i>toṭna</i> , elásni	per. <i>tabiden, taṭden</i> , fűteni, meggyújtani pukh. <i>taba</i> , láz, hőség
<i>téldl, télal</i> , alul	<i>tála</i> , alul		<i>tule</i> , alul	mal. <i>méle</i> , le-
<i>tele, telé</i> , le-, lent			<i>tuli</i> , alatt	
<i>telalunó, telalutnó, telasztúno</i> , alsó	<i>téldt</i> , alsó			

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>terén, terel</i> (l. <i>asztarel</i>) tartani	<i>dhri, dhṛ</i> , tartani		<i>dharna</i> , óvni, tenni, tartani, össze- tenni	
<i>terdő, terdo</i> , álló, tar- tott	<i>dhrita</i> , tartó <i>dhara</i> mn., tartott			
<i>tiknó, tikno</i> (-i), pa- rányi, kis			<i>tikka</i> , vékony test- rész	
<i>tinró, tró, tiro</i> (-i), tiéd			<i>tera</i> (-i), tiéd	
<i>-to, -ti, -tyi</i> , szn. uj. -ik <i>tomuzi</i> ázs., nyár	<i>-ti, -ik</i>			puh, <i>tamúz</i> , me- legség
<i>tóvel, tovén</i> , mosni	<i>dháv</i> , folyani		<i>dhona</i> , mosni	
<i>tóvibe, toviben, toibé</i> , mosás	<i>dhávaka</i> , folyás		<i>dhob</i> , mosás <i>dhobi</i> , mosó	
<i>tovibnaszkero</i> , <i>toibnaszkoro</i> , mosó				
<i>tóvén</i> tör., <i>todel, tho- vel</i> , adni, elhelyezni	<i>dha</i> , tartani			
<i>tóver, tovér</i> , balta, fejsze				per. <i>tuber</i> , balta
<i>tuvár</i> ázs., kard (l. <i>khanró, charo</i>)	<i>taravári</i> , kard		<i>turvar</i> , kard	
<i>trasén, trasel</i> , félni, megijedni	<i>trasz</i> , félni, megijedni		<i>tirasz</i> , riadó <i>traszit</i> , félős	zend: <i>tarszta</i> , félő
<i>tradén, tradel</i> , húzni	<i>trad</i> , tolni			
<i>trás</i> , gond	<i>trászasz</i> , ijedség			
<i>tre</i> , bent	<i>tri, trajasz</i> , bent			
<i>tri, trin</i> , három	<i>tri, trini</i> , három		<i>tin</i> , három	
<i>trito, trinto</i> , harmadik			<i>titra</i> , harmadik	
<i>trianda, triginta</i> , har- mincz			<i>trinsza, tisz</i> , har- mincz	
<i>trivar</i> , háromszor	<i>trisz</i> , háromszor			
<i>trus</i> , szomj	<i>trisa, tarsa, tarszasz</i> ,		<i>tirasz, tras, tesz</i> ,	
<i>trusalo</i> , szomjas	<i>tarszá</i> , szomj		szomj	
<i>trusalovén</i> , szomjazni	<i>tris</i> , szomjazni		<i>tiraszana</i> , szom- jazni	
<i>tu, te</i>	<i>tvam, te</i>		<i>tu, te</i>	
<i>tumaro</i> (-i), tietek			<i>tumhara, tumara</i> (-i), tietek	
<i>tuñhára</i> , reggel				per. <i>tákhir</i> , elidő- zött
<i>tünde</i> ázs., megázott, meghült			<i>ñhanda</i> (-i), hideg <i>ñhand</i> , hidegség <i>ñhundred</i> , a hideg	

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>trusúl, trusul, kereszt</i>	<i>trisúla</i> , háromhegyű dárda <i>trisulin</i> , Siva egyik neve		<i>triszul</i> , három hegyű dárda, három hegyű villa	
<i>túi</i> ázs., köpés <i>túikerel</i> ázs., köpni			<i>tuf, tue</i> , köpés <i>thuk</i> , nyál <i>thukna</i> , köpni	per. <i>tuf, tue</i> , köpés pukh. <i>tukh</i> , nyál szind. <i>tau</i> , hőség
<i>thabdrel</i> (lásd <i>tavel</i>), égetni	<i>tarsz</i> , égetni		<i>tavna</i> , melegíteni <i>taraṇu</i> , tűz	
<i>thabel, thavel</i> , égni	<i>tap, dah</i> , égni		<i>dhana</i> , folyani	
<i>thadovel, thagyovel</i> , folyani	<i>dhav</i> , folyani, iramlani			
<i>than, tan</i> , hely	<i>szthana</i> , hely <i>stá</i> , állni <i>tan</i> , hosszabbítani, kinyújtani <i>tanusz</i> , szálkás, vékony		<i>thana</i> , állomás, őrhely <i>than</i> , ól	zend: <i>sztána</i> , hely szind. <i>thanu</i> , ól páli: <i>thana</i> , hely
<i>than</i> , posztó	<i>szthavi</i> , takács		<i>than</i> , posztó <i>taraṇu</i> , tűz	
<i>tharel</i> , égni	<i>tap, dah</i> , égni			
<i>thav</i> , fonal	<i>szthavi</i> , takács			
<i>them</i> , ország, <i>tem</i> tör., világ, nép	<i>dhama, dhaman</i> , lakhely		<i>tun</i> , test, személy	per. <i>ten</i> , test, személy
<i>thinel</i> mgy., elveszni	<i>ksina</i> , kisebbített, lankadt			
<i>thingyárel</i> , nedvesíteni <i>thingyóvel</i> , nedvesedni	<i>sztim, tim</i> , nedvesedni			ör. <i>thimal, thanal</i> , nedvesíteni
<i>thovel</i> , mosni	<i>dhav</i> , folyani, mosni <i>dái</i> , fürödni		<i>dhona</i> , mosni	szind. <i>dhuanu</i> , mosni
<i>thovel, thodel</i> , tenni, állítani	<i>dhá</i> , állítani		<i>dhona</i> , állítani	szind. <i>dhoinu</i> , állítani
<i>thovér</i> , balta, fejsze			<i>tabar</i> , balta	per. <i>tuber</i> , balta kurd: <i>taver</i> , balta ör. <i>tapar</i> , balta per. <i>tabar</i> , fejsze
<i>thud, tut, thut</i> , tej	<i>dugdā, dugdha, dhá, dudh</i> , tej		<i>dudh, duṭh</i> , tej	mal. <i>dud</i> , tej
<i>thudzsel</i> , fejni	<i>duh</i> , húzni, fejni		<i>dohna</i> , fejni	szind. <i>duhanu</i> , fejni
<i>thugedo</i> , fejt	<i>csús</i> , szopni		<i>dohta</i> , fejt	<i>duḍho</i> , fejt
<i>thulo, tuló</i> , zsíros, kövér, vastag	<i>fulasz</i> , kövér <i>szthúla</i> , zsíros		<i>duldar</i> , húsos, kövér <i>dul</i> , kövérség	
<i>thuv</i> , füst	<i>dhúpasz</i> , füst		<i>dud, dhum</i> , füst	per. <i>dud</i> , füst, gőz
<i>thuvjel, thuvel</i> , füstölni	<i>dhup</i> , füstölni <i>dhúma</i> , dohány <i>dhúkasz, dhúmasz</i> , gőz		<i>díva</i> , füst <i>dhum</i> , dohány	mal. <i>dhuman</i> , füst

zigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>ucsho, ucso, vicsho, ucso, vucso</i> , magas	<i>ucscsa, ucscsas</i> , magas, nagy <i>ucscsásiz</i> , fölfelé, -ra		<i>unsa, uncsa</i> , magas	
<i>ucsipen, ucshipe, vucsipé</i> , magasság	<i>unsa</i> , magasság			mal. <i>ucsidam</i> , magasság
<i>u</i> , és			<i>uo</i> , és	
<i>ucsårel, ucsåren, ucshárel</i> , takarni	<i>ut-csar</i> , -an, -on menni <i>cscsad</i> , takarni		<i>cshat</i> , tető <i>cshata</i> , széles napernyő	
<i>ucsårdó, ucsårdo, ucshárdo</i> , takart	<i>cscsá</i> , takart <i>cscsatra</i> , napernyő <i>arcs</i> , takarni, bezárni		<i>cshana</i> , tetőzsúp, ernyő, tető	
<i>ukhkién, ufkién, uftién, ufcsién</i> , fölkelni	<i>kram</i> , menni, lépni			
<i>uglién, uklién, fölmenni</i>	<i>añg</i> , emelkedni, fölmászni, áthaladni			
<i>ughlién</i> , lemenni	<i>kram-dti</i> , átmenni			
<i>ulyárel</i> , lovat hajtani	<i>urj</i> , mozdítani, hajtani			
<i>umblavén</i> , venni (kéz- zel)	<i>lab</i> , esni <i>añh</i> , tartani <i>vilamba</i> , lebegés, lógás <i>vilambita</i> , lebegő, lógó			
<i>umluvél, bladél, föl- akasztani</i>	<i>unmúl</i> , elragadni			
<i>upal</i> , -óta	<i>purasz, purá</i> , előbb, régen			
<i>upar</i> , -on, -en	<i>upa</i> , -nál <i>upari</i> , -on			
<i>upral</i> , fölött			<i>uper</i> , fölött	
<i>upre</i> , -ra, -re	<i>upr</i> , -ra, -re			
<i>urel, urjel</i> , öltözködni	<i>úrñ, úrnñ</i> , takarni, elrejteni		<i>orhna</i> , köpenyeg	
<i>urjén tör.</i> , ruhát viselni	<i>úrña, urña</i> , gyapjú, teveszőr; takarni, fátyolozni		<i>orhni</i> , vászonkötő <i>urhueja</i> , ruha viselője	
<i>urjél mgy.</i> , <i>urjén tör.</i> , repülni			<i>un</i> , gyapjú <i>urña</i> , repülni	
<i>urjével</i> , repültetni			<i>urjana</i> , repültetni <i>urjana</i> , elrepülni <i>urjan</i> , repülés	
<i>usarén</i> , birkozni	<i>sur, szur</i> , birkózni, megölni		<i>ukhaga</i> , birkozó hely <i>szanna</i> , gyúrni	
<i>usanén tör.</i> , becsinálni, gyúrni				
<i>usanél csm.</i> , befőzni, becsinálni				

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>usarén, asárel, sárel,</i> dicsérni	<i>arcs,</i> tiszteletet adni, megtisztelni		<i>szarah,</i> dicséret <i>szardhna,</i> dicsérni	
<i>usaribé, asaribé, sari-</i> <i>pen,</i> dicséret	<i>arcsá,</i> tisztelet, méltó- ság, dicsérni			
<i>ustyén</i> tör., <i>ustyel</i> csm., fölkelni	<i>sztáá, sthá,</i> állni <i>ut,</i> fölkelni		<i>utna,</i> fölkelni	zend: <i>sztá,</i> állni, <i>usz,</i> fölkelni
<i>ustyel</i> mgy., <i>ugorni</i>	<i>uthána,</i> fölemelni, föl- állítani			
<i>-usz, -osz, -isz,</i> idegen főn. uj.	<i>-usz, -úsz,</i> főn. uj.			
<i>-utno, -tno, -duno,</i> he- lyet jelző ih. uj.	<i>-tanasz, -tand, -tanán,</i> időt jelző ih. uj.			
<i>uva, auva,</i> igen	<i>iva, aiva,</i> igen			
<i>uvén</i> tör., <i>úvel, óvel</i> mgy., <i>avel</i> csm., <i>vel</i> ném., létige = lenni	<i>bhú,</i> lenni <i>bhavati,</i> van <i>bhavatu,</i> legyen <i>vasz,</i> lenni	<i>hodi,</i> van	<i>hona,</i> lenni	per. <i>buden,</i> lenni páli: <i>hoti,</i> van <i>hutu,</i> legyen
<i>vái</i> ázs., szél (l. <i>bal-</i> <i>val</i>)	<i>váta,</i> szél			zend: <i>vata,</i> szél per. <i>bad,</i> szél
<i>vaj, ani,</i> vagy	<i>vd,</i> vagy			
<i>vakerén, vrakerén, va-</i> <i>kerel, rakerel,</i> be- szélni	<i>braṇ, bhraṇ, vraṇ,</i> han- gozni <i>baṇ, van,</i> hangot adni <i>vad, vacs,</i> kiejteni, szólni <i>brú,</i> beszélni <i>vacs, vak,</i> mondani		<i>bak, vak,</i> nyelv,táj- szólás, beszéd <i>bakju, vakju,</i> nyelv- tani tétel <i>buk,</i> fecsegés <i>bukna,</i> fecsegní <i>bar,</i> fecsegés	
<i>vandó, vanró, arno</i> tör., <i>andat</i> mgy., <i>jarro</i> ném., tojás, here	<i>aṇḍa,</i> tojás, here		<i>aṇṭa,</i> golyó <i>aṇḍ, aṇṭ,</i> here <i>anda,</i> tojás	
<i>vriá</i> ázs., mint				per. <i>bari,</i> mint <i>var,</i> mint
<i>vária,</i> kovácskalapács			<i>bár,</i> kalapács	per. <i>verid,</i> nagy vas-, <i>bár,</i> kalapács, <i>váriuz,</i> kőfaragó kalapács
<i>varó, jaro, jarro,</i> liszt <i>vaszidv, aszidv,</i> ma- lom			<i>aṭa,</i> liszt	pukh. <i>oṛah,</i> liszt per. <i>aszja,</i> malom- kő
<i>vaszt, va,</i> kéz	<i>haszta, hasztaś, hasz-</i> <i>tam,</i> kéz		<i>hat, haṭh, huszt,</i> <i>huṭh,</i> kéz <i>huṭhṭha,</i> nyél <i>baṭ,</i> súly	páli: <i>haṭhṭha,</i> kéz szind. <i>haṭha,</i> kéz
<i>vat</i> ázs., kő (l. <i>bar</i>)				

czigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>vati</i> ázs., -an, -on (l. <i>upré</i>) <i>vajúna, vaúna</i> , bivaly	<i>prati</i> , fönt <i>mahisa (-i)</i> , bivaly		<i>bhucnsza</i> , him bivaly <i>bhainsz</i> , nöstény bivaly <i>gavmes</i> , bivaly	zend: <i>paiti</i> , hogy, mint
<i>vazdel</i> , emelni (<i>vaszt-del</i>) <i>vehirum</i> ázs., megyek	<i>veh, beh</i> , munkát adni <i>varh</i> , taszítani, beszél- ni, sebesíteni		<i>vuhlu</i> , roham	kurd: <i>varzéua, var-dén'a</i> , emelni
<i>vend, vent, jevend</i> , tél <i>ves, vesz, veszt, vesid, vos, vosz</i> , erdő	<i>hemanta, haiman</i> , tél		<i>hevant</i> , tél <i>besu</i> erdő <i>beshu</i> , erdő <i>vaiszha, vaisa</i> , vad erdő	per. <i>besu</i> , erdő <i>vöhs</i> , sivatag per. <i>beshu, beshe</i> , erdő pukh. <i>besa</i> , erdő
<i>vestó</i> , szabad, egészsé- ges (l. <i>szasztó</i>)	<i>szvaszti</i> , az áldásnak egy rangja <i>szvasztha</i> , bizalmas, elhatározott			
<i>vi, i, is</i> <i>vicserel</i> , vetni	<i>visz</i> , vetni	<i>via, vca, is</i>		
<i>vidi</i> ázs., öreg (lásd <i>phúro</i>) <i>vier</i> ázs., város (lásd <i>forosz</i>) <i>vikizén, vikizén</i> tör., kiabálni	<i>vidha</i> , öreg, vén <i>pura</i> , város <i>vácsá, vacsasz</i> , hang	<i>vidhho</i> , öreg	<i>bridhdh</i> , öreg <i>burha</i> , öreg <i>pur</i> , város <i>pura</i> , hosszú falu	
<i>vika</i> , kiáltás <i>viv, víf</i> tör., <i>jiv, hiv</i> , <i>him</i> mgy, csm.	<i>vaszitan</i> , kiáltás <i>hima</i> , hideg, hó <i>himavat</i> mn., hideg, fagyos		<i>him, hem</i> , hó, tél	per. <i>burf</i> , hó zend: <i>zima</i> , tél, hideg
<i>vojda, vógy, kantárszár</i> <i>vudar, duvar, dar, dal</i> , ajtó	<i>valdá</i> , kantárszár <i>dvara</i> , ajtó <i>dvarasztha</i> , kapus		<i>dvar</i> , ajtó	per. <i>dar</i> , ajtó zend: <i>dvara</i> , ajtó osz. <i>vordon, ordon</i> per. <i>gurdon</i> , szekér kurd: <i>gerdun</i>
<i>vurdón, urdón, vor- dón, bordón, vurtun</i> , <i>verda</i> , szekér <i>vucsál, ucsál</i> tör., <i>du- várdo</i> mgy., árnyék <i>vul, bul</i> , segg	<i>bhri</i> , vinni <i>bhartri, bhartá</i> , vivő, tápláló <i>cscsdjá</i> , árnyék		<i>eshaja</i> , árnyék, ki- sértet <i>bul, bur</i> , női sze- méremtag	per. <i>szaje</i> , árnyék
<i>vusz, pusz</i> , len	<i>busa, vusza</i> , szalma			

cigány	szanszkrit	prákrit	hindusztáni	más nyelvek
<i>vust, vuszt, vus, ust</i> tör., <i>vost</i> mgy., ajak <i>zavúr, zavúd</i> ázs., száj (l. <i>muj</i>) <i>zen</i> nyereg <i>zerdi, zerde</i> ázs., sárga <i>zerkhósi</i> ázs. (l. <i>mattó</i>), részeg <i>zor</i> , erő, hatalom <i>zoraló, zóralo, zordalo,</i> <i>zorelo</i> , erős <i>zu, zi</i> , -tól, -ból <i>zsarosz, zsaro</i> , hőség	<i>osta</i> , ajak <i>szur</i> , erő <i>varasz, dharasz</i> , erős <i>arjasz</i> , kitünő <i>zsvalasz</i> , <i>zsvalanan</i> , tűz, hőség <i>zsvalat</i> , forró <i>zsvalítasz</i> , füledt		<i>honfh</i> , ajak <i>hod</i> , ajak <i>zad</i> , abrak <i>zor</i> , erő, hatalom <i>zorvala</i> , erős	per. <i>zavar</i> , éles hang per. <i>zin</i> , nyereg kurd: <i>zin, zaz, zien</i> , nyereg per. <i>zurd</i> , sárga <i>zard</i> , sárga, halo- vány zend: <i>zairita, jurd</i> , <i>zairi</i> , sárga per. <i>szerkhos, szar-</i> <i>khos</i> , részeg per. <i>zor</i> , erő, ha- talom mal. <i>cojma</i> , erő per. <i>zor-avur</i> , erős, hatalmas per. <i>ez</i> , -tól, -ból

IRODALMI KALAUZ.

SZERKESZTETTE

PONORI THEWREWK EMIL.

Országos Széchényi Könyvtár

E kalauz mindazoknak szolgál, a kik a cigány faj iránt érdeklődnek s vele akár néprajzi, akár történelmi, akár nyelvészeti, akár egyéb tudományos czélból foglalkozni akarnak. Csak vezet és mutat: a szót az idézett munkákra bizza. Ott válik beszédessé, ahol helyre igazítani vagy egészen új közölni valója van. Mindenekelőtt azokat a műveket sorolja föl, melyekben a cigányokról szóló könyvészet található. Áttérve a cigány-kérdés egyes ágaira, idézetei és közleményei a következő czímek alatt csoportosulnak: I. A cigányok ethnológiája; II. A cigányok története; III. A cigány nyelv és népköltészet; IV. A magyar zene és a cigány zene; V. Híres cigányok; VI. A cigány mint a szépirodalom és művészetek tárgya.

Ami az egyes fejezetekben itt-ott hiányzik, annak pótlását időhöz nem kötött további kutatások sikerétől vagy véletlen ráakadástól várhatni csak.

A könyvészetet mutató jegyzékek és ismertetések, melyek kölcsönösen kiegészítik egymást, a következők:

Verzeichniss von Werken und Aufsätzen, welche in älterer und neuerer Zeit über die Geschichte und Sprache der Zigeuner veröffentlicht worden sind. Leipzig, Verlag von List & Francke. 1886. 8-rét 15 oldal.

Adalékok a cigányokról szóló irodalomhoz. Közli TIPRAY TIVADAR. Magyar Könyv-szemle. II. (1877.) 373—385. lap.

SZINNYEY JÓZSEF: *Hazai és külföldi folyóiratok m. tud. repertoriuma.* Budapest 1885. II. rész 81—82. 1131.

Historischer Versuch über die Zigeuner betreffend die Lebensart und Verfassung Sitten und Schicksale dieses Volks seit seiner Erscheinung in Europa, und dessen Ursprung. Von H. M. G. GRELLMANN d. W. D. Zweyte, viel veränderte und vermehrte Auflage. Göttingen, bey Johann Christian Dieterich. 1787. A könyv végén a II. Beilage: «Verzeichniss der angeführten Schriftsteller.» Első kiadása megjelent Dessau és Lipcsében. 1783. Hollandi fordítása Dordrecht-

ben 1791. Francia fordítása par Mr. le B. de B(ock). Paris et Metz 1787. Másodízben Páris 1810. Angolul by M. Raper. London 1787., másodízben u. o. 1807. Nálunk ismertették a Magyar Kurir 1811. 312. lap, és az Ephemerides Posonienses 1811. I. félév 20. sz.

Deutsch-Zigeunerisches Wörterbuch von Dr. FERDINAND BISCHOFF, Grossherzoglich-Sächsischem Criminalgerichts-Assessor in Eisenach. — Ilmenau, 1827. Druck und Verlag von Bernhard Friedr. Voigt. A Vorwort V—X. lapján a felhasználó munkák jegyzéke.

Origine e vicende dei Zingari con documenti intorno le speciali loro proprietà fisiche e morali, la loro religione, i loro usi e costumi, le loro arti e le attuali loro condizioni politiche e civili in Asia, Africa ed Europa con un saggio di grammatica e di vocabolario dell'arcano loro linguaggio di FRANCESCO PREDARI Milano Tipografia di Paolo Lampato 1841. A Vocabolario elején: Fonti dalle quali traemmo le voci del presente Vocabolario.

Die Zigeuner in Europa und Asien. Ethnographisch-linguistische Untersuchung, vornehmlich ihrer Herkunft und Sprache, nach gedruckten und ungedruckten Quellen von Dr. A. F. POTT, ord. Prof. der allgem. Sprachwissenschaft an der königl. preuss. Universität Halle-Wittenberg. Erster Theil. Einleitung und Grammatik. Halle, 1844. Druck und Verlag von Ed. Heynemann. Einleitung 1—26. lap. «Quellen.» Az akkoriban ismeretes kútfők kritikai ismertetése.

AVÉ-LALLEMANT F. C. B.: *Das deutsche Gaunerthum in seiner socialpolitischen, literarischen und linguistischen Ausbildung zu seinem heutigen Bestande.* Leipzig. 1858—62. I. rész 25—36. lap. Pott kútfő-jegyzékéhez való kiegészítések és pótlékok. V. ö. *Die Zigeuner in ihrem Wesen und ihrer Sprache.* Nach eigenen Beobachtungen dargestellt von Dr. jur. RICHARD LIEBICH, Fürstlich Reuss-Plauenschen Criminalrathe und Vorstande des fürstlichen Criminalgerichts zu Lobenstein Leipzig. F. A. Brockhaus. 1863. 9. lap.

MIKLOSICH FERENCZ: *Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europa's.* I. a bécsi akad. Denkschriften XXI. 248—253. lap: «Das folgende Verzeichniss enthält für diejenigen, die sich nach mir mit der Zigeunerfrage beschäftigen werden, alle mir bekannt gewordenen Schriften und bedeutendere Artikel über Sprache, Geschichte, rechtliche und sociale Stellung der Zigeuner. Die Grundlage bot Pott's Verzeichniss. Was ich durch eigenen Gebrauch kennen gelernt habe, ist mit einem Sternchen bezeichnet». A *Vergleichung der Zigeunermundarten*»-hoz való irodalom u. o. XXVII. 105—8. lap.

PAUL BATAILLARD: *Les derniers travaux relatifs aus Bohémiens dans l'Europe orientale.* Paris Librairie A. Franck. 1872. — Extraits de la Revue critique, nos 171. et 181. t. 2 de la 5-e année (1870—1871.) p. 191—218 et 277—323.

LORENZ DIEFENBACH: *Völkerkunde Osteuropas, insbesondere der Haemshalbinsel und der untern Donaugebiete.* Darmstadt 1880. II. 294—335. lap. Bibliographiai jegyzetait Pott, Ascoli s Miklosich lajstromait kiegészítő adalékoknak kívánja tekintetni.

A magy. sz. korona országában levő cigányokról szóló művek Tipray-féle jegyzékét a következőkkel egészítjük ki:

Acta comparationis litterarum univrsarum. Fundatores et editores: MELTZL & BRASSAI. 1875. évf. *Ile Romane.* Közli MELTZL 1878. évf. Három Petőfi-dal zsig. ford. BOLDIZSÁR-tól. 1887. évf. *Floributsa.* Czigány ballada. Közli MELTZL. U. o. kis szólajstrom.

Aehrenlese 1830. 102: *Die Zigeuner-Musik in Ungarn.*

Aradi Híradó 1859. 1—4: *A magy. zene és a cigányokról.* A német után BÖHM GUSZTÁV-tól.

ÁSBÓTH OSZKÁR: *Eine Skizze aus dem Zigeunerleben,* Globus 1879. évf. 6. sz. 89—93. lap.

AXON W. E.: *A some transylvanian Gipsy songs.* Manchester Quarterly. 1883. évf. jul. 7. sz.

BENKŐ: *Transsilvania.* Vindob. 1778. Pars prior tom. I. 501—508. stb.

A. BERGNER: *Siebenbürgen* (Idézi J. Popu Reteganulu Tiganii 3. lap).

Die Biene 1830. 41—42: *Über das Musikwesen in Ungarn.* J. Krüchten.

BONER CHARLES, angol utazó cigányaink leírását idézi Schwicker 106. stb.

BÖHM L.: *Gesch. des Temeser Banats.* II. 248. (Griselinét követi, kinek munkáját a List-Francke-féle könyvjegyzék nem idézi. Lásd Grellmann 2. kiad. 262—275. lap.)

Brassó 1886. és 1887. évf. KOÓS FERENCZ fordította *Czig. dalok és mesék.*

Budapesti Hírlap 1859. 148., 149., 153—156., 159., 166., 167. sz.: *Zenészetünk hajdan és most.* Tanulm. BARTALUS ISTVÁN-tól.

Budapesti Közlöny 1867. 89., 101., 126., 166., 173., 199., 222. sz. *Újabb zeneköltészetünk.* BARTALUS ISTVÁN.

Budapesti Szemle 1865. III. 107—120. és IV. 35—74. lap. *A cigány és viszonya zenénkhez.* BARTALUS ISTVÁN. — 1881. XXVII. 161—183. 341—374: *A rom (czigány) költészetből.* SZÁSZ BÉLA.

D — — G: *Über die spanischen Zigeuner.* Pannonia. (Ein Vaterländisches Original-Blatt. 1-ter Band des 4-ten Jahrganges. Pest 1822. Herausgeber und Redacteur Graf Carl Albert Festetics.) IV. 3. sz. 17—20. és 4. sz. 21—27. lap.

Egyetemes philologiai Közlöny. I. 393—397: *Ihnátko nyelvtanáról* ÁBEL JENŐ. — VIII. 34—44: *Az erdélyi cigány népdalköltészet ismeretéhez.* WLISLOCKI — H. 312—313: *Czigányból átvett erdélyi szász szavak.* U. a. — 313—315: *Erdélyi cigány közmondások.* U. a. — 870., 898., 939., 957.: *Erdélyi cigány népdalok.* U. a. — XI. 705—731. «*Fundamentum Lingvae Zingaricae* J. J. M. KORITSCHNYÁK. Anno 1806.» Közli József Főherczeg. (Megjelent 20 példányra terjedő különnyomatban is.)

ELLIOT, *Travels in the three great empires of Austria, Russia and Turkey.* 2 vols. Lond. 1838. A II. részben egyebek közt: *Gipsies, their origin and names.*

Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Zeitschrift für die Volkskunde der Bewohner Ungarns und seiner Nebenländer. Redigirt und herausgegeben von Prof. Dr. ANTON HERRMANN. Budapest, 1887. I. évf.

FICKER AD.: *Die Volksstämme der österr.-ung. Monarchie, ihre Gebiete, Grenzen und Inseln.* Wien, 1869.

Fővárosi Lapok 1869. 233. sz.: *A czig. zene hanyatlásáról.* VAJDA VIKTOR. — 1864. 103. 104. sz.: *A cigányok Európában.* VÉRTESI ARNOLD. — 1873. 142. sz.: *A cigány nemzet első írója.* P. THEWREWK EMIL.

FREYTAG G.: *Ueber Geschichte und Sprache der Zigeuner.* Grenzboten 1852. 11. és 12. sz.

Gartenlaube 1856. évf. 496. lap: *Die Zigeuner an der Donau.* 499 lap: *Zigeunerlied.* 1863. 730. lap: *Zigeuner-Musik.* 1869. 299. l.: *Die Zigeuner in Siebenbürgen.* Von HANS WOLFF. 301. lap: *Zigeuner-Begräbniss in Siebenbürgen.* 1884. 460—474. lap. DIERKS G. a cigányokról.

Globus. Herausgegeben v. M. Kiepert. 1879. 1887. ASBÓTH OSZKÁR és WLISLOCKI cikkei.

GYÖRFFY ENDRE: *Magyar és cigány szótár.* Czigányul mondva vakeriben. Paks, 1885. (Megjelent József Főherczeg költségén.)

Győri Közlöny 1876. 81.: *A cigányok őskori szereplésének kérdése az őstörténelmi s embertani congressuson.*

HALTRICH JÓZSEF: *Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen.* Kleinere Schriften von JOSEF HALTRICH. Herausgegeben von J. Wolff. Wien, 1886. 103—122. lap s egyebütt.

Hasznos Mulatságok 1823. I. 46: *A cigányok Magyarországon.* — 1835. II. 36., 37. *A Tzengarik (cigányok) eredete . . .* Rienzi után BORSODI.

HAUSMANN W.: *Aus dem Leben der Zigeuner in Siebenbürgen.* Oesterr. Revue. Wien. 1867. 8. füzet.

Hazánk s a Külföld 1863. évf.: *A cigányok bevándorlása stb.* REMELLAY G. *A cigányok magy. orsz. történetei.* SZÁNTAY A.

HERRMANN ANTAL: Lásd Ethnol. Mittheilungen. Népköltészeti gyűjteményről s idevágó kiadványairól a *Czigány nyelv és népköltészet* alatt.

HEUFLENER (Tipraynál hibásan Heuffer) L. R.: *Zigeunerisches Wörterverzeichnis,* 1850. einem Zigeuner in Herrmannstadt abgefragt. Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft. Wien 1858. II. 50—52.

Hon és Külföld 1848. VIII. 12—14: *A czengár népfaj.* XANTUS JÁNOS.

HOPF C.: *Die Einwanderung der Zigeuner in Europa.* Gotha 1870.

Hölgyfutár 1858. 154: *A magyarok nemz. zenéje.* CZEKE.

HUNFALVY PÁL: *Magyarország Ethnographiája.* Budapest. 1876. 41. és 514—517. lap.

KALINA A.: *La langue des Tziganes slovaques.* Posen. 1882.

KELPIUS MART.: «*in Natalibus Saxonum Transylvaniae.* Lips. 1684.»

KOHL J. G. termékeny utazás-író művei közül a cigány könyvészeti lajstromok csak a *Reisen in Südrussland*-ot idézik. Ez az odessai, krimi és kaukázusi tatár-czigányokról szól. A dunavidékiekről *Reisen in den österr. Staaten.* II. 62—65., a magyar cigányzenészekről u. o. I., a jüt cigányokról *Reisen in Dänemark.* stb. I. 98—105. az Írlandban állítólagos hiányoztukról *Reisen in Irland* I. 81., az angol cigányokról *Reisen in England und Wales* III. 92—97.

és 252—260. (Pott. Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesellsch. III. 324.). Legújabb munkája: *Die Völker Europas*. Hamburg 1873. 221—239.

Közvélemény 1872. 73. sz.: *Egy költői nép*.

I. ENGER MARLET, ČOP MARA: *Goldjana*. Eine südslavische Zigeuner-geschichte. (Die Gesellschaft v. M. G. CONRAD, München 1886. és Aus dem Edelhöfen des Balkan. Novellen von MARA ČOP, LINGER MARLET. Leipzig. 1—95. lap). *Ein Puszta-Abenteuer* s több más cikk a Pester Lloydban.

LISZT: *Les Bohémiens et leur musique en Hongrie*, német fordítása nincs meg Tipraynál, magyar fordítása nincs meg a List-Francke-féle jegyzékben.

Magyarország és a Nagyvilág 1875. 3. sz. *A cigányok viszonya a magy. zenéhez*. EVVA LAJOS. U. o. *Fővárosi primások* (Berkes Lajos, Bunkó Ferencz, Patikárus Ferencz, Sárközy Ferencz, Rác Pál) FORGÓ JÁNOS.

Magyarország képekben 1867. I. 381., 384., 386. sz. *Czigány népelet* stb.

MOLNÁR VIKTOR: *Az erdélyi cigányokról*. Remény 1887. II. évf. 8—9. és 26—27. lap.

Nemzet 1887. ápr. 15. *Egy mongol mese Erdélyben*. WLISLOCZKI.

Neueste Mannichfaltigkeiten 157—158. Woche IV. Jahrgang, I. Quartal. *Etwas von. d. Zigeunern im Temesvarer Banat* stb.

ORBÁN BAIÁZS: *A székelyföld leírása* Pest 1869. Ráth Mór kiadása, II. 47—49., 642—643. lap.

Ország-Világ 1887. III—2 és 274. *Ered. cig. mesék*. ford. HERMANN ANTAL.

Pannonia (1822. IV. 3. sz. 17—20. és 4. sz. 21—27: *Über die spanischen Zigeuner*. D—G.) 1841. 68—70. sz.: *Über die Nationalmusik der Ungarn*. AUGUST SCHMIDT.

Dr. PÁTKAI (SEIDEL) PÁL pátkai plébánostól: *Causerie az oláh-czigány nyelv törzsszámainak philosophiájáról*. Székesfehérvár. 1882. 8-rét 20 lap.

Pesti Napló 1874. 242. sz. *Czigány zene*.

POTT műve is idetartozik, a mennyiben magyar-czigány nyelvanyagot is feldolgoz.

Pressburger Zeitung 1784. 21. sz. *A cigányokról*.

PRÓNAY GÁBOR báró: *Vázlatok Magyarhon népeletéből* 1855.

PUTNOKY MIKLÓS: *Despre limb'a tiganesca in raportu cu alte limbi* Transilvania 1887. évf. 7. és 8. sz.

Reform 1873. máj. 30.: *Czinka Panna*. EVVA LAJOS. — 1872. 183., 185., 186. sz.: *Egy babérkoszorús cigány*. Emlékezés Biharira. EVVA LAJOS.

Regélő 1839. 28—29. sz.: *A cigányok*.

ROSENFELD M.: *Die Zigeunerlieder und ihre Sänger*. «Aus allen Welttheilen Sept. 1879. Leipzig»-ben. Ungarische Revue 1882. 823—832.: *Lieder der Zigeuner*. Több érdekes adata SCHWICKER művében, 113., 142., 149., 172. stb.

RUDOLF FÖHERCZEG: *Magyar-Osztrák Monarchia irásban és képen*.

SCHWICKER J. H. dr.: *Die Zigeuner in Ungarn und Siebenbürgen*. Wien und Teschen. Verlag von Karl Prochaska. 1883. (= Die Völker Oesterreich-Ungarns. XII. köt.). List-Francke jegyzékében hibásan: «Schricker».

SOWA RUDOLF dr.: *Erzählungen der slovakischen Zigeuner*. Zeitschr. der

deutsch. morgenl. Gesellsch. 1885. XXXIX. 509–516. lap. *Die Mundart der slovakischen Zigeuner*. Herausgegeben mit Unterstützung der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien stb. Göttingen, 1887. Derék munka. A benne fel dolgozott nyelvényag Trencsén-Tapolcza vidékéről való.

SPRENGLER F. R.: *Dissertatio historico-iuridica de Ciganis sive Zigeunis*. Lugduni Batavorum 1839. List-Francke jegyzékében hibásan: «Spengler».

Századunk 1842. 32. sz.: *A cigányokról*. Gr. FÁY ISTVÁN.

Szépirod. Közl. 1858. II. 6–10.: *A magyar zene és a cigányok*. Czeke Sándor után RÓZSAÁGI ANTAL.

SZTOJKA FERENCZ-nek Kalocsán 1886-ban, József Főherczeg költségén meg jelent magyar-czigány szótáráról lásd a *Hires cigányok* című rovatot.

Társalkodó (1834. III. 290.: *Źegyzetek a cigányokról*. G. Louis Domeny de Rienzi után, Dr. CHEMETEI J. H.). 1835. IV. 64., 66.: *A cigányokról*. Közli UJVÁRY főhadnagy.

P. THEWREWK E.: *A hang mint műanyag*. Költészet-zenészeti értekezés a magyar zene eredeti magyar voltának bebizonyításával. Pest. 1866. Lásd alább a IV. szakaszt.

THOUVENEL Ed.: *La Hongrie et la Valachie* 1846. (Idézi Liszt Ferencz).

Történeti Lapok. Szerk. K. PAPP MIKLÓS. Kolozsvártt 1875. évf. 505. 519. 510. és 586. lap. a déési cigányokra vonatkozó okiratok.

Tudományos Gyűjtemény 1830. IV. 37.: *Czigányok tulajdona leginkább . . a munkára való kedv*. ROTHKREPF GÁBOR. VI. 77–96.: *Nyomozások a Czigányokról*. HOLÉCZY.

Tudománytár 1836. IX. 47–59.: *A czig. nyelv némely sajátosságai* sat. SZMODICS J. — 1837. II. fel. 157.: *Czigányok eredete erkölcssei és szokásai*. — 1839. VI. 275–6. SZÉKELY GYÖRGY az «*Egyetemes dialectus*»-ban melleleg a cigányokról és «Borrow»-ról. — 1843. XIV. 345. KÁLLAY FERENCZ «*A slávok töt nevé*»-ben melleleg *A cigányok kóbor életeréről*.

Ungarische Revue. Lásd «Rosenfeld» és «Wlislocki».

Ungarisches Magazin I. 2. darab 256. lap: *Die Vertheidigung von Nagy-Ida*. WINDISCH-től.

Urambátyám 1887. 7. sz.: *Czig. mese*. Ford. HERMANN ANTAL.

Vasárnapi Ujság 1856. 51. sz.: *Czigányok Magyarországbán*. — 1862. 12., 13.: *Bihari Ź. zenész*. BALLA KÁROLY és SEBESTYÉN GÁBOR. — 1863. 21.: *Respublica Zingarica*. Z. G. — 1869. 7.: *Franciaia ítélet a magy. zenéről*. — 1871. 48.: *Különös zenészek*. E—A. — 1875. 6.: *Bihari Źános*. EVVA LAJOS. — 1877. 30.: *Honnan származnak a cigányok?* — 37. és 38.: *A czig. vallásról*. BALLAGI ALADÁR. — 1878. 47.: *A cigányok eredete és vándorlása*. — 1887. 15. sz.: *Az erd. cigányok husvétii szokásai*. WLISLOCKI. U. o. május 29.: *Az erd. cigányok pünkösdi szokásai*. WLISLOCKI.

Vaterländische Blätter. Wien. 1811. *Zur Ethnogr. Siebenbürgens*. 349., 359., 363., 377.

Világ 1844. 51. sz.: *Czigányokról*. NAGY IVÁN.

WLISLOCKI H. dr. *Zur Volkskunde der transsilvanischen Zigeuner*. Ham-

burg. RICHTER. 1887. a Virchow-Holtzendorf-féle *Sammlung gemeinverständl. wissenschaftl. Vorträge*. Neue Folge. Zweite Serie, Heft 12. Egyéb munkáiról és gyűjteményéről, lásd a III. szakaszt.

Zeitschr. für vergl. Litteraturgesch. Berlin. 1887. I. 457—462: Die Episode des Gottesgericht in «Tristan und Isolde» unter dem transsilv. Zeltzigeunern und Rumänen. és 462—469: Armenisches und Zigeunerisches zu «Barlaam und Josephat». Von HEINRICH VON WLISLOCKI.

Egyéb adatok egyes rovatainkban.

Az általános könyvészet számára még a következőket idézzük:

FRA PAOLINO DA SAN BARTOLOMEO: *Reise nach Ostindien; aus d. franz. mit Anmerk.* von FORSTER. Berlin. 1798. (Idézi Heister 63. és gr. Fáy István: *Századunk*. 1842. 32. sz.)

BORROW: *The Bible in Spain*. stb.

BÜLAU: *Geheime Geschichten und räthselhafte Menschen*. Leipz. 1850.

CAMPUZANO R.: *Origen*. stb. II. kiad. Madrid. 1851. I. kiad. 1848.

Folk-Lore Catalá. Miscelánea folk-lórica. Barcelona. Verdagner 1887.: *Ball de Gitanos en lo Vallés* per FR. MASPONS Y LABRÓS.— *Consideracions sobre lo Ball de Gitanos en lo Vallés*, per V. ALMIRALL.

FREMDER: *Les vagabonds bohémiens dans l'ancien pays de Liège* 1856.

KITTLITZ: *Die Zigeuner*. Heidelb. 1885.— *Sammlung von Vorträgen*. XIV. 9. sz.

KREMER: *Die Zigeuner in Aegypten*. Petermann-féle Mittheilungen stb. 1862. 2. füz. V. ö. Liebich 9.

LEPINASSE M.: *Les Bohémiens du pays Basque*. Pau. 1863.

MAYO Y QUINDALE: *El Gitanismo* stb. Madrid. 1870. I. kiad. QUINDALE-tól. Madrid. 1867.

J. M.: *Historia de los gitanos*. Madrid. Libreria Europea. 1832.

(RUDOLF WRATISLAW Graf von MITROWIC) *Versuch einer Darstellung der Lebensweise, Herkunft und Sprache der Zigeuner im Allgemeinen und der in Oesterreich lebenden Zigeuner insbesondere*. Als Manuscript gedruckt. Prag. Druck von Heinrich Mercy 1868. 8-rét 168 lap. Erzsébet cs. és kir. Főhercegnő Ő Fenségének van ajánlva, a kinek tréfásan nyilvánított óhajtaása határozta szerzőt e könyv megírására. Lásd u. o. 25. lap.

Monatliche Unterredungen Einiger Guten Freunde Von Allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten. Allen Liebhabern Der Curiositäten Zur Ergetzlichkeit und Nachsinnen herausgegeben. Maius 1697. Verlegt von Thomas Fritsch. 1697. 353—370. lap. a cigányokról Wagenseil «Von der Meister-Singer holdseeligen Kunst» című munkájának Előszava nyomán.

PATKANOV K. P.-nek a transcaucasusi bozsa és karacsi cigányokról orosz nyelven irt munkája. Ismerteti J. Hanusz *Zigeunerisch* cím alatt a bécsi Zeitschr. für die Kunde des Morgenlandes. Wien 1887. I. 80—81.

PETERMANN-féle *Mittheilungen aus Justus Perthes' geogr. Anstalt* több évfolyamában. 1856. 298. lap: Jelentés a Proceedings of the R. G. L. of Londonból. 1862. 2. f. Kremer közleménye az egyiptomi cigányokról stb.

POSSART F.-től List-Francke semmit, Tipray ezt idézi: *Das Fürstenthum Serbien* stb. Darmstadt 1837. (106—113. a szerb cig. nyelvre vonatkozó adalékok) POTT és MIKLOSICH ezt: *Ausland* 1836. 30. szeptember, és 1833. 163., 337., 342., 346.

Proceedings of the Asiatic Society of Bengal edited by the Hon. Secretaries. Calcutta, 1877, MAY: Miles, Note on the route between Sohár and El-Bereymi in Omán, with a note on the Zatt, or gypsies, in Arabia.

Proceedings of the R. G. L. of London. 1856. Lásd. PETERMANN.

G. L. DOMENY DE RIENZI: *De l'origine des Tzengaris*. Revue encyclopédique. Paris. 1832. novembre 365—373. l. (TIPRAY idézte) *Nouvelles Annales des Voyages*. Ausland. 1833. No 41. S. 63. (HEISTER id.) — *Jegyzetek a cigányokról*. G. Louis Domeny de Rienzi után. Dr. CHEMETEI J. H. *Társalkodó* III. 1834. 290. *A Tzengarik (cigányok) eredete*. G. L. Domeny de Rienzi után. BORSODI. Haszn. Mulats. 1835. II. 36. és 37.

ROMMEL: *Musik d. Zigeuner* a Bülau-féle *Geheime Geschichten* stb. V. kötetében.

TRUJILLO E.: *Vocabulario del dialecto Gitano*. Madrid. 1844. (Spanyol cigány szótár).

UJFALVY: *Ethnologische Beschreibung der Völker Centralasiens*. IV. Abtheilung: Juden, Zigeuner, Araber, Perser, Inder, Afghanen. (Hirdetve.)

V—A: a moldvai cigányokról *Moldva* című cikkében az Athenæum Pest. 1838. I. félév 33. sz., 520—521. lapján.

Zeitschr. f. rom. Philologie V. 249. s köv.: *Cantos flamencos*. SCHUCHARDT HUGÓ-tól.

A cigányokra vonatkozó orosz könyvészetet összeállította Mežov Patkonnak fent indézett munkájában.

V. ö. még fent Ó Fensége előszavát is.

I.

A CZIGÁNYOK ETHNOLOGIÁJA.

I. A CZIGÁNYOK KÜLÖNBÖZŐ NEVEIRŐL.

ANZEIGEN V. 175—176. 180—182. Az e német folyóiratban megjelent, magyar tudóstól eredő néprajz a magyar cigányokra nézve alapvető munka, melynek lelkiismeretesen gyűjtött adatai még most is kézről-kézre járnak, miközben itt-ott meg is romlanak, vagy legalább anachronismussá válnak. GRELLMANN: 2. kiad. 19—23. HEISTER: 8—14. 125. POTT I. 26—54. s a Techmer-féle *Internat. Zeitschr.* II. 112—113. LIEBICH 7—8. SCHWICKER 1—6. ELLIOT: *Travels* stb. II. 1.

M. G. DE GOEJE: *Verlagen en mededeelingen der koninklyke akademie van wetenschappen. Afdeeling Letterkunde.* Tweede reeks. Vijfde deel. Eerste stuk. Amsterdam, 1875—76. lap.

P. BATAILLARD: *Sur les origines des Bohémiens ou Tsiganes avec l'explication du mot Tsigane.* Revue critique Paris 1875. sept. 25. okt. 2. és 9.

Sur les origines des Bohémiens ou Tsiganes. Les Tsiganes de l'âge du bronze stb. Bulletins de la Société d'Anthropologie 1876. nov. 18. és dec. 2. «Les Tsiganes appelés Chimbres en Grèce, d'après un voyageant franç. du XV. siècle». Revue crit. Nr. 35. 25. Août 1885. 158—163. lap.

MIKLOSICH: *Ursprung des Wortes «Zigeuner».* Denkschr. XXVI. 55—64., ahol Goeje és Bataillard magyarázatai is idézvék.

R. KLEINPAUL, *Menschen und Völkernamen.* Leipzig 1885. 287—8., 297., 348., 382., 393. lap.

HOBSON-JOBSON: *Veing a glossary of Anglo-Indian colloquial words and phrases,* by Col. Henry Jule and Arthur Coke

Burnell. London 1886. 749. lap «Zingari» alatt (Borrow szerint = a person of mixt blood. V. ö. szanszkr. sankara. Saturday Review szerint = ujpersa zingar, nyereggyártó. Sleeman szerint Ramaseeana or vocabulary of the peculiar language used by the Thugs, Calcutta 1836. 85. lap. Chingaree, a classe of Multani Thugs stb. De Goeje szerint = ujpersa csengi, hárfás stb. A szótáríró nézete szerint Sleeman magyarázata a legvalószínűbb).

DIEFENBACH: *Völkerkunde Osteuropas* II. 95. és 401. lap.

Nálunk: *czigány*. Így a Csoma-cod. 97. s a legrégebbi szótárakban is. (Latinul Ciganus Zsigmond király 1423-i levelében). Czigányokról való historia (1749?) I.:

Faraonitákból sok partron marada

Ki aztán magának Czigány nevet ada.

Magyar családnév gyanánt is előfordul. Péld. ZIGAN JÁNOS (*Magyar írók*. Pest. 1856. 627. lap) és CZIGÁNY KÁROLY: *Lélek naplója*. (Veszpr. 1886.) szerzője.

(V. ö. Solario, il Zingaro). Hogy a Const. Porphyrog. De administr. imp. cap. 51. bonni kiad. 242. l. 21. találkozó *σιραιηγοῦ τοῦ Τζιζάνη* szintén idevaló-e, annak kifürkészését másokra kell bízunk.

Faraó népe. THALY: *Régi vitézi énekek*. II. 294. JÓKAI *Magyar nábob*, II. 132. FÁY ANDRÁS *Ered. meséi* 4. kiad. II. 26. Vulgo dicuntur Pharaones Hung. *Pharao népek*, id est populi Pharaonis, habenturque Aegyptii. Martin. Kelpius in Natalibus Saxonum Transilvaniae cap. II. § 14. not. c. *Pharao népek* oder auch *Pharao nemzetsége* Anz. V. 176. Az erdélyi szászoknál: Faroner, Törökországban Fir'auni.* *Faraó fiai* JÓKAI: *Szeretve mind a vérpadig* III. 100. ARANY: *Bolond Istók* I. 116. versszakában. *Faraó ivadéka*: FÁY ANDRÁS: II. 139. (pharaicam . . . vulgo zingaricam gentem 1698-iki okmányban MIKLOSICH XXIII. 19.).

1761. nov. 13. megtiltotta Mária Terézia e nevek további használatát s helyükbe az *ujlakosok* vagy *ujmagyarok* (németül

* POTT I. 31.: «Färäwni (Hasse S. 6. Preuss. Prov. S. 37.)» — HEISTER 13. lapján így Firäwni Pharaoniter, kútfőül pedig KANTEMIR van idézve. ENESSEI *A tzig. nemzet*. 21.: «Osman-Törököknél hasonlóképpen *Firaherni*». Törökül *čingâne* vagy *zengi* = czigány (mind a két szó perzsa). *Fira'un* = Pharaon; átv. istentelen, gögös, kegyetlen. — *Fir'auni* (arabs képzés) melléknév: Faraó-féle; nőnemű *fir'unijet*: Faraói mivolta valakinek, gonoszság, zsarnokság. Hogy ezen (irodalmi) szók a czigányokról használatnának, a szótárakban semmi nyoma.

Neubauer)-féléket rendelte. Anz. V. 182. Schwicker 54. (Latinul: Neocoloni, Neorustici, Neoincolæ. V. ö. Enessei: A tzigán nemzet stb. 31. Németül a Bánságban: Neubanater. Grisellini 194. Heister 112. Schwicker 62.) Így tiltotta volt meg 1633. IV. Fülöp a spanyol cigányoknak a gitanos-féle elnevezést.

uj lakos. Nincs meg a szótárainkban. Az 1768-ik évre szóló győri kalendáriomban megjelent értekezésnek a címe: *Az ujlakosok eredete.* Lásd alább a 273. lapot.

uj magyar. Nincs meg a szótárainkban. GVADÁNYI egyik elveszett művének a címe: *Czigány Diaeta, mely Borsodvámegyébe az szendrei pázsiton Siroki Deme vajda praesidiuma alatt tartatott, a midőn azon nemzet ujmagyarrá lett.* — «Czigány vagy te, ugy-e? Nem én. «Uj magyar» vagyok. (Igy hitta magát akkor a hű Farao ivadék).» JÓKAI, *A löcsei fehér asszony.* II. köt. «A mi szegény kóborló, nyárban ázó, télben fázó uj magyarjaink» mondja SZÁSZ BÉLA, Budapesti Szemle XXVII. 352. A debreczeni cigány megkívánja, hogy törzsökös magyarnak tekintsek. Tiltakozik az ujmagyar elnevezés ellen: szerinte a zsidó az ujmagyar. (Szűcs István közlése.) Egy Budán 1771. okt. 9. kelt útlevel szerint: JOANNES STOICSI «*ein hungarischer Neubauer*» (Orsz. levélt.).

uj polgár. Nincs meg a szótárainkban. «Én szegény uj polgár» így kezdődik NAGY JÁNOS-nak *A kesergő cigány* című éneke, Nyájas Múza. Győrött 1790. 243. lap. Egy veszprémmegyei cigány kovácsnak Mária Teréziához intézett folyamodványát egyebek közt eme szavakkal pártolta a hatóság: «sem mink, sem pedig az Mélsgos Uraságunk uj Polgárnak nem nevezi» (azt akarták vele mondani, hogy nem is tartják cigánynak, annyira polgárosodott. Orsz. levélt.).

uj paraszt: Neubauer. SCHWARTNER *Statistik des Königr. Ung.* 2. kiad. I. 153. HEISTER 112. lap. 228. jegyz.

móré. Szintén nincs meg a szótárainkban. Így szólítja a magyar ember a cigányt. A cigány móro «barát, pajtás» főnévnek a vocativusa. Miklosich XXVII. 16. Markovics, Nyelvőr 1886. XV. 501. V. ö. Pott. I. 47—48. Schwicker 6. Anz. V. 182. Sulzer, Tarnsalp. Dac. II. 137.

A finneknél: *mustalainen*, azaz: «feketeföldi». Más neve ott nincs.

Svédországban, Dániában s Németország némely vidékén a cigányt tatárnak nevezik. Svédül *tattare* = tatár és cigány, *tatterska* = cigánynő. Dánul *tater* = cigány, vagy pedig *Böhmer*, mint francziául bohémien,* vagy a németből vett szóval: Zigeuner. Das Taternaloch czíme egy német cigány-elbeszélésnek. Anzeigen V. 206 szerint Magyarországon is több ízben tatároknak hívták a cigányokat. *lom* = bozsa cigány. *dom* = karacsi cigány. Mind a kettő = *rom*.

Család- és személynevek. POTT I. 51—52.

A magyarországi cigánynemzetségek ősei Sztojka szótára 191—197. szerint («szóhagyomány» alapján?): Belevendi, Bogostyó, Csámléstyí, Csiriklyí, Csékéstyí, Gráncséstyí, Gyorgyí, Jánéstyí, Kázákéstyí, Kékéránó, Kokolyó, Kopécséstyí Ráfáel, Kozákéstyó, Kucsuj, Lilis, Mánulábu, Moszkulya, Nénéka, Pápárungó, Patri-nar? Piráncza, Piránczestyí, (Belevendi felesége Piránczéstyí Vorzsa), Pizsánó, Porizinás? Puja, Pujéstyí, Purcza, Rafaj, Rofojka, Ruva, Satarovics? Sztojka Pál, Tutéstyí, Zdrávuńó.

A legrégibb s legnépesebb debreczeni cigány családok nevei: Bangó, Berki, Balog, Boka, Buga, Kacsari, Sivó, Zانبó (Szűcs István közlése).

XVI. századbéli oláh cigány nevek: (1536-ból) Gáde (a mai oláh nyelvben annyi, mint hóhér) Surmu, Zsityá, Badina, Paul, Baia, Mánzsina, Zsjurzsju (= olasz Giorgio), Armjanka (nőnév). 1545-ből valók: Bordja, Kurki, Jóva, Szrăbul, (= Szărbul), Ricsa, Lapse, Miia, Kaleva, Korunga, Goblicza. 1576-ból: Tigănus (= cigányka). 1579-ből: Bobistyánul, Florjá, Gonczu, Boinjá, Piszkinia, Kuka, Ungurjanul (= magyarországi), Hruz, Vulján, Kopacs, Zsura, Fera. 1583—85-ből: Oprea. (B. Petriceicu-Hasdeu: Cuvinte deu bătrăni I. 239., 242., 253., 254. és 32. lap.)

A német cigányok család- és személyneveiről Liebich 89—90, HEISTER 149.

2. STATISZTIKÁJUK.

GRELLMANN 24—34. HEISTER 123—126. POTT I. Vorw. 8. II. 522. DIEFENBACH: *Völkerkunde Osteuropas* II. 332. Miklosich adatai s idézetei. Az Athenaeum Pest. 1838. 36. sz. 576. lap. Kogal-

* Galli bohemos (t. i. vocant) quod indidem ex Bohemia prima illorum esset notitia Vulcanius. De literis et lingua Getarum Lugd. Bat. 1597. 102. lap. V. ö. POTT I. 31.

nitschannak Berlinben 1837. megjelent *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains* című munkája adatai vannak közölve.

A sz. István korona országában való számállapotokat közli SCHWICKER 62—89. az 1780- és 1783-ikét részletes táblázatban az akkori összeírás szerint Czörnig: *Ethnographie der oesterr. Monarchie* III. kötete nyomán, az 1809-ikét Schwartner nyomán, az 1829-ikét Csaplovics nyomán, az 1851-ikét az akkori hivatalos összeírás szerint, az 1867-ikét Fényes Elek nyomán, az 1881-ikét részletes táblázatban a statisztikai hivatal adatai szerint.

E kútfőket és adatokat a következőkkel részint megtoldjuk, részint helyreigazítjuk:

1762-ben az erdélyi kir. kormányzék ama kérdésére, mennyire megy a fiscalis cigányok száma? az erd. k. kincstár 1762. évb. 9. sz. alatt közli a kérdéses cigányok összeírását, mely szerint Erdélyben akkor 642 sátoros taksás (azaz 642 sátoralja vagyis 642 család fiscalis cigány) és 887 család aranymosó cigány volt. (Együtt véve 1529 család.)

Az 1781-iki összeírás szerint Erdélyben

a/ az aranymosó cigány családok száma	1291
b/ a fiscalis cigányoké	1239
c/ a magánosokhoz vagy községekhez tartozóké	12686
Az összes cigány családok száma tehát	15216

Mily hasznosak az aranymosók a kincstárra nézve, abból is kitetszik, hogy évenkénti 800 piset aranymennyeségen felül, mit a kincstárnak adnak, még 2000 frtot szereznek és a rendes adón felül, mely fejenként 1 frtot tesz, még 3802 frtot tiszta hasznot hajtanak a kincstárnak.

A fiscalis cigányok 26 vajdaság alatt állottak, 1239 sátort számláltak és 933 frt díjat fizettek. (A sátor vagyis sátoralja egyegy családszámba megy.)

A magánosokhoz vagy községekhez tartozó cigányok 12.686 családot, vagy összesen 35.539 lelket számláltak. Ezekből 8598 család megtelepedett, 4088 család kóbor életet élt. (Az 1791/2. évi erd. orsz. rendszeres bizottság véleménye, az orsz. levéltárban.)

Az 1785-iki összeírás szerint az erd. aranymosó cigányok 1694 családfőt, illetőleg annyi családot számláltak. (Orsz. levéltárban.)

A Häufler-féle *Sprachenkarte der Oesterr. Monarchie*, Pesth.

1846. Tab. szerint a cigányok száma Magyarországon 30.000, Erdélyben 50.000 (Ausland 1846. Nr. 83 szerint 60.000), Csehországban 13.500, az egész osztrák államban összesen 93.500. Lásd Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesellsch. 1849. III. 322—3., hol más országbeli cigányok statisztikájáról is szólnak.

«Az 1856-iki népszámlálás szerint Magyarországon volt 72.200, Horvát- és Tótországban 1370, Erdélyben 29.960, a Határőrvidéken 20. Összes számuk tehát 103.750-et tett. Azóta bajosan szaporodtak, mert a kolera-betegség bejárván az országot, bizonyosan igen sokat elsepert közülök.» Hunfalvy Pál, Magyarország Ethnographiája 517.

Az 1873-iki összeírás szerint összes számuk 214.714. A táblázatos kimutatás ez:

MAGYARORSZÁGON.			
		Máramaros megye	2376
		Moson megye	381
Abauj megye	2660	N.-Kikindai ker.	622
Arad megye	4669	Nógrád megye	3870
Árva megye	167	Nyitra megye	3055
Bács-Bodrog megye	2781	Pest-Pilis megye.	4293
Baranya megye	2185	Pozsony megye	3149
Bars megye	1457	Sáros megye	1865
Békés megye	2027	Somogy megye	2378
Bereg megye	2055	Sopron megye	768
Bihar megye	6380	Szabolcs megye	4101
Borsod megye	3162	Szatmár megye	4688
Csanád megye	1050	Szepes megye	1605
Csongrád megye	774	Szepesi 16 város	68
Esztergom megye	399	Temes megye	4678
Fejér megye	1796	Tolna megye	1472
Gömör K.-Hont megye.	4270	Torna megye	462
Győr megye	567	Torontál megye	3439
Hajdu kerület	1304	Trencsén megye	1084
Heves és K.-Szolnok megye	4306	Turóc megye	245
Hont megye	975	Ugocsa megye	1466
Iászkörület	3153	Ung megye	1495
Komárom megye	1872	Vas megye	2962
Közép-Szolnok megye	1855	Veszprém megye.	1371
Kövárvidék	738	Zala megye	1770
Krassó megye	4036	Zaránd megye	1293
Kraszna megye	1330	Zemplén megye	446
Liptó megye	319	Zólyom megye	659

ERDÉLYORSZÁGBAN.

	Késmárk	—
	Kis-Marton	—
Alsó-Fehér megye	Kis-Szeben	18
Aranyosszék	Komárom	214
Belső-Szolnok megye	Korpona	11
Besztercze város	Körmöczbánya	09
Brassó megye	Kőszeg	—
Csikszék	Libetbánya	07
Doboka megye	Lőcse	70
Felső-Fehér megye	Modor	06
Fogaras megye	Nagybánya	162
Háromszék	Nagy-Szombat	—
Hunyad megye	Ó-Zólyom	12
Kolos megye	Pécs	57
Kőhalomszék	Pozsony	—
Küküllő megye	Ruszt	—
Marosszék	Selmezbánya	37
Medgyesszék vid.	Sopron	27
Nagysinkszék	Szabadka	329
Naszód vidék	Szokolca	13
Segesvár szék	Szatmár-Németi	685
Szászváros város	Székesfehérvár	40
Szászsebes város	Szeged	361
Szeben megye	Szentgyörgy	—
Szerdahely szék	Temesvár	313
Torda megye	Trencsén	04
Udvarhelyszék	Ujbánya	—
Ujegyházszék	Ujvidék	105

SZABAD KIR. VÁROSOK.

Arad	Erzsébetváros	339
Bakabánya	Gyula-Fehérvár	223
Bártfa	Kolozsvár	722
Bazin	Marosvásárhely	255
Besztercebánya	Szamos-Ujvár	188
Breznó	Baja	195
Pest	Gölniczbánya	14
Buda	Fehértemplom	—
Debreczen	H.-M.-Vásárhely	450
Eperjes	Karánsebes	—
Esztergom	Kecskemét	410
Felsőbánya	Nagy-Várad	546
Győr	Pancsova	—
Kassa	Versecz	354
	Zilah	153

Abrudbánya	271	S.-Sz.-György	207
Bereczk	120	Szász-Régen	43
Csik-Szereda	12	Szék	40
Fogaras	340	Székely-Udvarhely	48
Hátszeg	180	V.-Hunyad	61
Ilyefalva	06	Vizakna	68
Kézdi Vásárhely	94	Fiume	—
Kolos	226	Határőrvidék	12.149
Oláhfalu	120	Összesen:	214.774

A sz. István korona országaiban lakó cigányokról az orsz. m. kir. statisztikai hivatal, az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. Budapest Athenaeum 1882. I. köt.

Magyarországban van 75.911, Horvát-Szlavonországban 3482. Összesen tehát 79.393

Ezekén kívül van még (v. ö. u. o. 627. s köv. 639. és 689. lap) magyar anyanyelvű, ki cigányul tud

oláh anyanyelvű	4874
tót	2288
horvát-szerb anyanyelvű	1159
német anyanyelvű	496
ruthén	266
vend	21

Összesen 19.705

A magyar korona országaiban tehát összesen 99.098 ember tud cigányul.

Ama 79.393 közül, aki cigánynak vallja magát, beszél

csak cigányul (v. ö. 628. l.)	15.027
még oláhlul (v. ö. 628. l.)	32.415
még magyarul (v. ö. 628. l.)	18.151
még tótul	6587
még horvát-szerbül (v. ö. 628. l.)	4870
még németül (v. ö. 628. l.)	1619
még ruthénül	589
még vendül	53
még örményül	23
még egyéb hazai nyelven	57
még külföldi nyelven	2

Írni meg olvasni tud	1001
csak olvasni	202
sem írni, sem olvasni	78.190
Görög-keleti vallásu van	24.060
görög-katholikus	23.655
római-katholikus	20.110
helvét hitvallásu	9022
ágostai	1620
unitarius	861
örmény	6
egyéb keresztény	1
izraelita	3
egyéb nem keresztény	11
hitfelekezetenélküli	40
A népszámlálás idejében még meg nem keresztelt vagy ki nem deríthető vallásu	4

Debreczenről ezt mondja az *Ausland* 1864—880. (MIKLOSICH XXIII. 88.): «Die wahre Magyarenstadt Debreczin ist zugleich Hauptsitz der Zigeuner.» Ezzel ellenkezik az 1881. évi népszámlálás hivatalos kimutatása, mely szerint Debreczenben egyetlen egy szál cigány sincs. Sőt magában az egész Hajdumegyében összesen csak 117 cigány lakik. Ez az ellenmondás azonban csak látszólagos. Debreczenben jelenleg* 85 cigányeredetű család lakik. A családtagok száma 321. Ebből finemű 162, nőnemű 159. Annyira magyarok, hogy a cigány nyelvet már csak kevesen, csak az öregek beszélik. Más nyelven pedig egyáltalában nem tudnak. Mint magyarajku magyar hazafiak nemzetiség szerinti népszámláláskor is csak magyaroknak vallanak magukat. Azért ellenzik is az ujmagyar elnevezést, szerintük a zsidó az ujmagyar, nem ők. A többség reformatus vallásu. A férfiak, néhánynak a kivételével, zenészek. Az öregebbek közül néhányan a kovácspart üzik. Az idősb özvegyasszonyok házi szövőiparhoz tartozó tárgyakat árulnak. A debreczeni cigányok nem vándorolnak,

* Az 1873. évi összeírásakor 108 cigány család volt Debreczenben: 94 férfi, 101 nő, 88 fi- és 93 lánygyerek. Összesen 376. Ezek közül 346 helv., 30 kath. hitvallású. Foglalkozásra nézve a 108 férfi közül 66 zenész, 19 kovács, 3 mezőgazdasági segédmunkás, 3 egyéb kereseti.

vásárokat nem látogatnak. Tapasztással, vályog-, téglavetéssel nem foglalkoznak. Az ilyen dolgokat Debreczenben és a határában levő tanyákon a hajdu-városi és szomszéd megyebeli cigányok teljesítik. Egyébiránt a magyar korona országainak városai közül legtöbb cigány van Kolozsvárott, t. i. 425. Kolozsvár után következnek Debreczen 321 cigányeredetű lakosával. Debreczen után Versecz 210, Versecz után Temesvár 208 cigány lakossal. Megyéink közül legnagyobb cigány népessége van Nagy-Küküllőnek, t. i. 6814 cigány lakosa. Második helyütt áll Maros-Torda megye 6164, harmadik helyütt Kis-Küküllő megye 5484 cigánnyal.

Debreczenre nézve lásd még HUNFALVY PÁL: *Magyarország Ethnographiája*, 516. lap és SZTOJKA *Szótára* 191. s 192. lap. Ez utóbbi azt a szóhagyományt említi, hogy a nagyidai veszedelem után a cigányság kilencz felé oszlott. Az első csapat egyenesen Debreczenbe ment. Ott jól érezte magát. Vajdaválasztást tettek. «Kucsuj s Gyorgyi lettek akkor a csapat két vajdája.»

3. ANTHROPOLOGIAI VIZSGÁLATOK.

DIEFENBACH: *Völkerkunde Osteuropas* II. 320—322. lap.

J. FRIED BLUMENBACHII: *Decas altera Collectionis suae craniorum diversarum gentium illustrata*. Gotting. 1793. Varietatis primæ specimina terna XI. Cingari genuini. (Érdekes leírás. A koponya a göttingeni anthropologiai muzeumban őriztetik.)

KOPERNICKI: *Ueber den Bau der Zigeunerschädel*. Archiv für Anthropologie V. 267. s köv. lapjain.

Dr. A. WEISBACH: *Beiträge zur Kenntniss der Schädelformen österr. Völker*. Medic. Jahrbücher. Wien. 1864. évf. 55. s köv. lap. V. ö. Zeitschr. für Anthr. IX. Ergänzung 1879.

MORIZ STEINBERG: *Ein Schädel fund von Székely-Udvarhely*. Progr. des evang. Gymn. in Schässburg. 1874/5. Hermanstadt 1875.

M. A. HOVELACQUE, *Sept crânes Tsiganes*. Paris 1874. — Revue d'Anthropologie II. 161. III. 234. s köv. lapjain. — *Précis d'Anthropologie* stb. Paris 1887. 355. lap: Les Tsiganes ou Roms, improprement appelés Bohémiens, sont des Hindous émigrés. Un

grand nombre d'entre eux ont conservé le beau type de leur race: figure ovale, yeux noirs, nez saillant, cheveux noirs bouclés, traits particulièrement fins. Le crâne est allongé, donne un indice moyen de 77. (Kopernicki a trouvé un indice de 80 sur cinq femmes.) La taille est moyen. On sait peu de chose des Tsiganes d'Asie; quant à ceux d'Europe, Miklosich a déterminé; en se fondant sur l'état de leur lexique, l'itinéraire de leurs migrations: Grèce, Roumanie, Hongrie, Bohême et Moravie, Allemagne, Pologne et Lithvanie etc. pour finir par l'Espagne. La tonds de leur langue, grammaire et lexique, est absolument hindous.

P. TOPINARD: *Anthropologia kézikönyve*. Budapest, 1881. 599. 602—3. 516—7. lap.

M. KOGALNITSCHAN: *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigans*. Berlin 1837. Aus dem französischen übersetzt und mit Anmerkungen und Zusätzen begleitet von Fr. Casca. Stuttgart. 1840.

ALFR. KREMER: *The Gypsies in Egypt*. Anthr. Review Vol. II. 1864. 262. s köv. lapjain. (Liebich 9. szerint a Kremer-megfigyelte emberek talán nem is voltak cigányok.)

I. CRONFURD: *On the origin of Gypsies*. The Anthropological Review. Vol. I. 1863. 446. s köv. lapjain. Bírálta Charnock u. o. Vol. IV. 1866., 89. s köv. lap.

B. RAJENDRALÁLA MITRA, *On the Gypsies of Bengal*. Memoris Anthr. Soc. of London. Vol. III. 1870. 120—129. lap.

VIRCHOW: *Anthr. Corr.* 1875. 27. lap. jelenti, hogy a szőke finnek közt sötétbarna szemű, feketés hajú, nagyon barna színű cigányleányt látott.

Mint ritka tüneményt megemlítjük, hogy Nagy-Szebenben gr. Péchy Manónak, mint erdélyi királyi biztosnak, 1868-ban tett körútja alkalmával gyönyörű szép szőkehajú cigányleányt mutattak az ünneplő közönségnek. Dr. Török Aurél is látott szőke cigányt; szerinte az fattyu nemzedékű, vagy lopott egyén. Az ERDÉLYI-féle *Népd.* III. 205. sz. 107. lap s így szól a cigány legény:

Veszek magam feleséget,
Egyiptomi szépséget,
Csókaszemű, kenderhajú,
Kenderhajú, csókaszemű
Egyiptomi, egyiptomi, egyiptomi szépséget.

BORDIER: *La Geographie médicale* Paris 1884. 30. lapon a cigányokat idézi például a fajbeli sajátságok állandó megtartására.

WELCKER, *Brachycephalia und Dolichocephalia insbesondere der deutschen Stämme*. Kraniologische Mittheilungen V. számban. (A cigány agynak — 10 koponyán tett mérések szerint — szélességi indexe 76,3. magassági indexe 73,9. A különbség minusz 2.) Idézi Hunfalvy Pál, Magyarország Ethnographiája 10—11. lap.

Külsejükről még Anzeigen V. 349—352. Grellm. 35—41. Liebich 20—32. Schwicker 104—106. V. ö. Hahn: Griech. u. alb. Märchen II. 268. Czigányokról való historia (1749?) 9. lap. így van leírva a vajda:

Haja kondor, foga mint éléfant-tsont szép,
Ajaka mint kláris, teste fekete s ép,
Tekéntete vidám merő mennyei kép,
Valahová fordul, tsudálja a sok nép.

Hogy kopaszság a cigányoknál is előfordul, amit némelyek tagadtak, bizonyítja a tapasztalás. V. ö. Sztojka 196: «A mely dallot elkezdette a vén kopasz Rofojla». A jászovári kézirat elején levő vers: «Jer temessük el azt a kopasz vén dadét».

Kozmetikus szerekről Anzeigen V. 351. Mitrowic: Versuch 10. *Fellemükről, kedélyükről* Anz. V. 358—360. 373—376. Grellm. 155. Heister 75. Liebich 22. Schwicker 133. Sztojka 198. Czigányokról való historia 10—11. és 16.

4. ÉLELMÜKRŐL.

ANZEIGEN V. 286—288, 374. GRELMANN 2. kiad. 42—60. HEISTER 21—22. 154. LIEBICH 85—87. MITROVIC *Versuch* 10. SCHWICKER 31. 113—4.

«Élelmök legjelesebb a parázshamuban sült pogácsa, mit ők bokolyinak neveznek. Ebédjöket semminek sem hívják, ha káposzta és ahhoz *bokolyi* nincs.» Sztojka, Szótára 198. lap.

A legvadabbak döghússal is élnek. *Czigányokról való história* (1749?) 4. lap: «Gyomruk a félig sült döghúst is megemészti». U. o. 5. lap:

Étkek közt a döghúst leginkább szereti,
 Meg-fűszerszámozza, ha valahol leli,
 Ezt pedig az okra nézve ő miveli,
 Mert azt nem Mészáros, hanem Isten öli.

9. lap: dög-húsát borsollya.

Gvadányi: Falusi nótár. elmélk. 63. lap:

Eszik a dögöket, mint a vad emberek.
 Kimennek már akkor dögök portájára,
 Hurczolják azokat már az uj tanyára,
 Akkor van ő nékik legjobb aratások,
 Mikor marháknak van döge, s elhullások,
 Akkor megdöglött tagokat kapdossák stb.

V. ö. Sztojka: Szótár. 192. lap:

Elérkeztek apródonként a Czeglédi határra,
 S akkor ott nagy disznódög volt, találtak nagy prédára.
 Mikor megszűnt a disznódög, megszűnt a lakoma is.

Ballagi: Példab. 1146.:

«A cigány se rágja a döghúst hiába.»

Részint butaságból, részint gonoszságból ráfogták a cigányokra, hogy emberevők. (Wlislöcki szerint egy temetési szokás félreértéséből. Globus 1887. LI. 16. sz. 269. lap.) Don Juan de Quinones, a «Gitanos»-ról szóló, 1682-ben megjelent munkájában.

1782. aug. havában negyvenöt cigányt végeztek ki Hontmegyében, amint később kiderült, egészen ártatlanul. Az ítélet szövegét közli Grellmann 2. kiad. 353—358. lap.

Még 1836-ban is előfordult egy ilyen pör Franciaországban. Gazette des Tribunaux 1836. jan. 3252. sz.

Lásd Grellmann 2. kiad. 48—60. lap, Heister 47—8. lap és Liebich 74—78. lap. A képtelen balhitet Gvadányi is megörököltette. Peleskei Nótáriusa 46. lapján így szól:

Nézd amott öszve ültt Procurátorokat
 De tudjad, hogy te látsz annyi farkasokat,
 Roszszabbat, mint embert-evő Tzigányokat.

(Az 1807-iki kiadásban helytelenül «Embent, evő» áll.)

Ezennel említjük azt is, hogy a dohányt (a bagót) különösen szeretik. V. ö. Liebich: Die Zigeuner 87—8. Mitrowic: Versuch 10. Istoria tutunului (A dohány története) című oláh mesében

az van mondva a dohányról, hogy azt fogják orrukba és szájukba színi az emberek; először is a pogányok fogják színi, aztán a cigányok és aztán a keresztények. Lásd B. Petriceicu Hasdeu: *Cuvinte deu bătărâni* II. köt. bevezetése 25. lap. Mara Čopnál, Goldjana 30. a tizennégy éves cigányfiú kenyér helyett dohányt vesz a kapott alamizsnán. Czinka Panna erős dohányos volt. Anz. VI. 16. 20. Az utóbbi helyen idézett latin verseket magyar fordítójuk teljesen félre értette. Szerinte így szólnak:

«Játszva itatta kevély füleinket mézes itallal,
 Hurjai úgy zengtek, mintha madár * csicsereg.
 És ha vonó nélkül játszik vala — oh csoda! — csengett
 A hegedűbe szorult madarak füttye, dala.»

5. ÖLTÖZETÜKRŐL.

ANZEIGEN. V. 239. 309—312. GRELLMANN 2. kiad. 61—69.

SEBASTIAN MÜNSTER: *Cosmographie, d. i. Beschreibung der gantzen Welt*. Basel. 1550. CCCLXXI. l. van egy kis fametszet, mely sajtószerű öltözetű cigányférfit és nőt ábrázol. Ugyanezt a rajzot közli Predari műve 172. lapja után ezen aláírással Zingar. del secolo XVI. PREDARI 83—8. HEISTER 22—24. LIEBICH 82—83. SCHWICKER 107—9.

HOYLAND J.: *Historical survey of the customs, habits and present state of the Gypsies*. York 1816. Kivonatossan ismerteti «A cigányokról» Regélő 1839. 29. sz.

GVADÁNYI: *Falusi nótárius elmékedése* 1822-diki kiadás 61—63. lap.

ARANY: *Nagyidai cigányok*. (Össz. költ. 1872-iki kiad. III. 181. 201. lap.)

A német cigány zöld szegést, zöld gallért, zöld hajtókát szeret viselni. E szín azt jelenti, hogy feddhetetlen ember, igazándi cigány. A magyar cigány különösen a vörös színt kedveli (v. ö. Mara Čop: Goldjana 84.); de amellet a zöldet is. Lásd Anzeigen V. 309. v. ö. VI. 19. Czigányokról való história (1749?) 2. lap. szerint a cigánynak

* «Pipa = kis madárka. Pípio madármódra csicseregni.» A fordító saját jegyzete.

Uri vér az eredete.

Azért ritka a ki magára szűrt végyen
Mert abba öltözni nékiek nagy szégyen,
Azon van, hogy veres ruhára szert tégyen,
Ha rongyos lészen is csak selyemből légyen.

Fekete csizmát sem visel szegényekkel,
De sarkantyús sárgát nemes Vitézekkel.

Gvadányi: Fal. nót. elm. 62. lap:

De veres nadrágra bár a' viselt lészen,
S kopott zöld kalpagra mégis tsak szert tészen.

Népk. gyűjt. Uj foly. III. 223.:

Szereti a cigány a vörös nadrágot.

Nálunk is látni jómódu cigányasszonyt zöld selyem ruhában.
ERDÉLYI: *Népdalok és mondák*. III. 106. lap. 205. szám:

Veszek magam feleséget,
Egyiptomi szépséget.

Veszek neki katrinczát,
Paszomántos zöld szoknyát.

Nálunk is olyan értelem lappang e szín alatt, mint Németországban? V. ö. Jókai, Szeretve mind a vérpadig (1887-iki kiad.) III. 193. lap.

Czigányokról való história (1749?) 12. l. a vajdáról azt mondják, hogy:

Selyem dolmány s nadrág természetét szépítettse,
Kalpagjának nyusztja fejét ékesítettse,
Szép fekete fátyol nyakát meg-kerítettse,
Ingének tsipkéje kezét himesítettse.

U. o. 14. lap.

Nagy puzspáng bokréta függvén kalpagjáról,
Ujdon uj fekete fátyol a nyakáról.

A Győr és Pozsony tájékán tartózkodóknál a nők «ruháikat felcizfrázzák apró tengeri csigákkal, fehér gombokkal hajaikat, szoknya- és kötényeiket stb.» Sztojka 197. lap.

Az 1782. évi regulatio szerint: Pallia, quae condendis rebus furtivis peropportuna sunt, penitus deponant.

A már megtelepedett kolozsvári cigányoknak megengedték a köpönyegviselést. (1784. évi 3691. sz. a. kir. rendelet.)

Az 1791/2. évi orsz. rendszeres bizottság véleménye szerint méltatlanság lenne a cigányokat a hosszú köpenyek viselésétől eltiltani, csak a vásárokon ne engedjék így megjelenni.

A lepedős cigányokról lásd 272. lap.

Hogy a sátoros cigány gyereke hogy jár, arról hangosan tanúskodik a magyar közmondás:

Csóré meztelen, mint a cigány gyerek.

6. LAKÁSUKRÓL.

ANZEIGEN V. 293—296. és 302—304. GRELLMANN 2. kiad. 70—76. SCHWICKER 110—113. V. ö. GYADÁNYI: Falusi nótárius elemék. 1822. évi kiad. 62—63. lap. HEISTER 155. lap 274. jegyz.

A cigányok ős idő óta mindig a városok és falvak végén laktak. Brassó város cigánytelepének házai a XVI. század első felében elég szilárdan voltak építve, de csak fából, mert kőből olyat emelni sehol sem volt szabad (főleg hadászati szempontból). Molnár Viktor: Remény 1887. II. évf. 8. old.

Az 1773. évi 1786. sz. a. kelt erdélyi körm. rendelet csak a falu végén engedte meg nekik sátraikat felállítani, a falu közepén nem. V. ö. Enessei: A tzigány nemzet stb. 26—7. lap.

Az 1791/2. évi erd. orsz. rendszeres bizottság véleménye szerint a faluk rendén építsenek maguknak lakásokat.

Czigányváros (péld. Siklóson), Czigánysor (péld. Debreczenben, Győrött), Czigónia (Erdélyben) a város vagy helység azon része, ahol a cigányok laknak. Tisza-Rofon Kolega-városnak (Nyelvőr XV. 493.), Tatában, Érsekujvárott Pérónak hívják. A szerbeknél ciganska mahala, a görögök és albanoknál *γυφτιζά* (Hahn: Griech. u. alb. Märchen II. 268.)

A cigányokról elnevezett helysegeink: Kis- és Nagy-Czigánd Zemplénben, Cigani v. Czigányi Középszolnokban, Czigancsákhegy Zalában, Czigányfalva és Ciganyesd Biharban, Czigányóc Ungban.

Zimonyban azt a hegyet, melyen a Hunyadi-vár áll, Zigeunerbergnek hívják.

Zigenhals felső sziléziai város nevét dr. Zastra J. a lengyelből Cygan halas-nak, azaz Czigány zshivaj-nak magyarázza. Lásd Führer durch Ziegenhals und Umgegend mit Einschluss des hohen

Gesenkes. Von J. Scholz. Ziegenhals Verlag von Carl Roelle (1887.) 9. lap. (Mások másképp magyarazzák. U. o.)

Ragusától délre Konavlinál van egy falu, melyet a nép hagyománya szerint czigányok építettek. Neve Vignji (= magy. vinnye, kovácsműhely). Lásd Miklos. XXI. 238.

«A Deéstől északra és keletre vezető utakon, kivált a Czibles hegy irányából jövő patakok mentén s a faluvégeken középafrikai kulturát találunk. Valami ruha-féle csak elvétve akad itt a felnőtt czigányokon. Ezeknek még sátraik sincsenek. Lakásuk két-három lépés átmérőjű fűzfavessző-kerítés befödve rothadt szalmával, vagy anélkül. Le se lehet benne feküdni, fel se lehet állni. Ha hideg van, csak úgy kuporognak benne körben a tűz körül. Fájuk van elég, mert egy heti napszámért annyi fát ad az uraság az erdőből, amennyit egy télen el tudnak égetni, s a mennyit fel tudnak dolgozni. Ezek ügyes kosárfonók, teknővájók, esztergályoznak orsót, laskanyujtót s más konyhaszereket és gyermekjátékokat; házalva bejárják a falvakat s országos meg hetivásárokat. Többet soha se keresnek, mint a mennyit megesznek. Házi állataik kizáróan a ló és a malacz, nem a sertés, mert ezt se lopni, se eladni nem olyan könnyű, mint a malaczt.» Dr. Gerecze Péter.

Országos Széchényi Könyvtár

7. CSALÁDI ÉLETÜKRŐL.

AZ APAI HATALOMRÓL.

LIEBICH 44—45.

HÁZASSÁGUKRÓL ÉS GYERMEKEIK NEVELÉSÉRŐL.

ANZEIGEN V. 236—240. V. ö. 376—7. GRELLMANN 2. kiad. 118—126. HEISTER 49—50. PREDARI 141—155. LIEBICH 46—51. 51—52. SCHWICKER 54. 142—145. Gr. MITROVIC: *Versuch* 7—9. WLISLOCKI: *Hochzeitsgebräuche* stb. a Bastian-féle Mittheilungen 1886. 3. füzetében. *Zur Völkerkunde* stb. 11. s köv. Lásd a valásukról való fejezetet is.

lácso diklo, miről Bataillard, Les derniers travaux 26—28. annyi mint nálunk (zsámbéki zenészczigányok szerint) *lácso kхозно*: jegykendő. *lácso angruszti*: jegygyűrű. (Amaz nincs meg Sztojka

szótárában, emezt jegyohkiangrusztyi-nak fordítja.) V. ö. Wlislöcki: Zur Volkskunde stb. 14—15.

«A menyasszonyért fizetendő vételár mindig az anyjéé, miért is a cigányasszonyok jobb szeretik, ha lányuk van, mint ha fiók.» Mara Čop: Goldjana 88. szerint.

Döglött ló mellett történő válásról Soltau, Hudibras-fordítása 2. kiadásához irt jegyzeteiben (Pott: Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesellsch. III. 325.)

Sokan kivált régenten megbotránkoztak rajta, ha a cigányok az egyházhoz fordultak házassági frigyükre áldásért. «Egy erdélyi katolikus ember évjegyzeteiben olvassuk: Anno post Virginis 1613. pridie Junij copulatj sunt publice cingary in templo Calvinistarum a pastore Luca N. H. Ungariensi, quod summa est impietas.» Ballagi Aladár: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1877. XX. évf. 38. sz. 1171. old.

Gvadányi: Falusi Nótariusnak Elmélkedései. (1822. évi kiad.) 5. lap.:

Sok alacsony rendből hamar Grófné leszen,
Sok kisasszonyt béres cigány is el-vészen.

Debreczenben már a mult században sem elleneztek a magyar szülők, hogy lányuk ottani mívelt jómódú cigányhoz menjen férjhez. Anzeigen V. 352. Egy orosz Gagarin herczegné és Tolstoj grófné tudvalevőleg cigányeredetű. Heister 39. Bunkó Miklós egy berlini gazdag nagykereskedő lányát jegyezte el. Főv. Lapok 1887. jul. 29.

Mária Teréziának 1767. nov. 27. kelt rendelete megtiltotta a cigányoknak az egymásközi házasságot.

NAGY JÁNOS: *Nyájás Múzsza* 243. lap ezt daloltatja a regulatio miatt kesergő cigánynyal:

Tzigány lányt tiltanak,
Magyarral kinálnak
De ettől csak Jankó
Születne nem Rajkó.
Elfogyna Nemzetem,
Régi betsületem!

JÓKAI, *Még egy csokrot* 250. lap.: «Azt kell látni, hogy szereti cigány a rajkóját». Ballagi: *Példab.* 1163.: «A cigány rajkó is tetszik az anyjának».

BETEGSÉGRŐL, HALÁLRÓL, TEMETÉSÉRŐL.

GRELLMANN 2. kiad. 127—130. V. ö. *Czigányokról való história* 5. LIEBICH 52—56. SCHWICKER, 109. 150—132. lap. *Gartenlaube* 1869. évf. 301. *Zigeuner-Begräbniss in Siebenbürgen*. WLISLOCKI: *Globus* 1887. LI. 17. szám, 267—270. és *Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner* 25—35.

Vasárnapi Ujság 1873. 33. számában egy, Európában hét évig barangolt harmincz sátoralja csapat vajdájának Abaujmegyében Göncz mellett történt temetését írja le.

Czigányokról való história 5. lap:

Ez is e nemzetnek jeles ditsérete,
Hogy halottaihoz van nagy szeretete,
Haját tépi, jajgat, kesereg, szünete
Nintsen rivásának, ha egyet temete, stb.

V. ö. Ballagi Aladár: Prot. Egyházi és Iskolai Lap. 1877. XX. 38. sz. 1172—3. oldalán.

HUNFALVY PÁL: *Magyarország Ethnographiája*, 515. lap.: «minap jelenték a lapok, hogy egy alföldi városbul egy ilyen öreg vajda halni és temetkezni ment Bulgáriába».

LELAND: *The english Gipsies and their language* (London 1873.) című munkájában külön fejezetet szentel a cigányok respectusának a halál iránt s igen érdekes példáit idézi annak a valóságos cultusnak, melylyel az angol (és német)* cigány meghalt kedvesei emlékének áldoz. Ennek alapján Szász Béla A szép cigányné és a halál-féle balladában a halállal való szerelmeskedést valamely sajátos cigány babona-hitre véli visszavezethetni. Budapesti Szemle XXVII. 363. lap: «Ahol egy cigány meghalt, ott a romnép fiai többé nem sátoroznak, oda többé vissza nem térnek». Mara Čop: Goldjana 84. lap.

* A Tahiti lakóinál szokásos «te pi»-féle nyelvtüneményhez hasonló valamit a németországi cigány nyelvben is találni. Azóta, hogy egy Forella nevű cigánynő meghalt, a hasonló hangzásu halnéven túladtak, nehogy az a holtra emlékeztessen. (V. ö. WLISLOCKI: *Volkskunde*, 25.) Azóta a pisztrángot *mulo mácsó*, *muleno mácsó*-nak, azaz holt halnak hívják s e név LIEBICH 33. szerint «minden» (értsd: németországi) cigány előtt ismeretes, jóllehet a pisztrángot azonkívül még *lolo mácsó*-nak, azaz vörös, tarka halnak is szokás mondani. L. THEWR. E. III. magyar nyelvészeti levelét *Az orsz. közléptanodai tandrégyelet közlönye* 1871. IV. évf. 26 s köv. lapjain.

A magyarban is van egy hasonló eset. Mikor Hám szathmári püspök volt, a szathmáriak főpapjuk iránti tiszteletből a hámot nem nevezték hámnak, hanem egyszerűen szerszámnak.

Az örökösödésről Liebich 56. lap: Erbrecht der Zigeuner. V. ö. Sztojka Szótára 198. lap.: «örököt hagyni maguk után, számitásuk nincs». Közmondásul azt tartja: «könnyebb örökölni, mint szerezni». Mökesch Haideblümchen 52. lap.

8. VALLÁSUKRÓL.

GRELLMANN 2. kiad. 141—145. BORROW: *The Zincali* II. 10. fej. POTT I. 67. II. 151. HEISTER 68—75. LIEBICH 29—37. GRÓF MITROWIC *Versuch* 6. SCHWICKER 146—154. *Bulletin de la Société biblique de France*. 1877. BALLAGI ALADÁR: *A cigányok vallásáról*. Protestans Egyházi és Iskolai Lap. 1877. XX. évf. 37. és 38. sz. 1168—1173. és 1199—1203. lap. V. ö. *A cigány vallásról* Vasárnapi Ujság 1877. 37. és 38. sz. 585—586. 601—602. lap.

A cigány rendszerint azt a hitet vallja, melyet vall a falu, melyben esetleg tartózkodik. V. ö. Peyssonnel: *Observations historiques et geogr. sur les peuples barbares, qui ont habité les bords du Danube*. Paris, 1765. 112. lap. A «malkóch»-okról azt mondja Paspati: «errent continuellement de village en village particulièrement en Asie, travaillant le bronze et le fer, et quant à la religion, ils professent toujours celle du village ou ils travaillent pour le moment.» Orbán Balázs: *A székelyföld leírása*, Pest, 1869. II. 48. lap: «Vallásuk nincs, szinleg azt a vallást követik, a mely falú határán vannak». Ugyanezt olvassuk Preczioza. Budapest 1879. 3. lap. Mitrovic: *Versuch* 6. Ime a «cigányvallás», «faluhitű» vagy «faluvallásu» magyar közmondásoknak a magyarázata. V. ö. Brassai: *Magyar- vagy cigányzene?* 19. lap.

Lásd még WLISLOCKI: *Az erdélyi cigányok húsvéti szokásai*. Vasárnapi Ujság 1887 ápril. 10—15. 12. 146—7. lap. BATAILLARD: *Les derniers travaux*. II. 44. 45. 67. és 68. lap.

Eredeti vallásuk nyomairól, babonáikról legtöbbet közölnek Wlislocki értekezései. Vaillant és Mitrowic gr. szerint napcultusuk van. Liebich szerint az egy nagy de rájuk nézve félelmes istenük mellett a földet tartják minden jó anyjának, stb.

A magyar korona országaiban lakó cigányok vallási statisztikáját lásd 237. lap.

A mi a többszöri keresztelkedést illeti, lásd Anzeigen VI.

64. Liebich 35. Érdekes bizonyrágot szolgáltat a következő dal.
(Föv. Lapok 1873. 142. sz. 617. lap.):

Paphoz elmentem,
Keresztapát kerestem,
Keresztelni fiamat,
Kaptam is két aranyat,
Fiam most mát tizedízben
Keresztény lett keresztvízben,
Semmi kárunk benne.

A házasságról lásd 245. lap.

Halálról és temetésről 247. lap.

«Die Zigeuner sind in ihren eigenthümlichen, bisher ganz unbeachteten Lebensgewohnheiten, Sitten und Gebräuchen ein für die Geistlichkeit, für deren Belehrung und moralische Unterweisung ganz unfassbares Element. Der Zigeuner hat eigentlich gar keine oder besser gesagt eine der civilisirten Welt ganz fremde Religion.» K. k. Statthalt. Abth. Grosswardein 1853.

Az erdélyi oláhságnak egyik közmondása szerint «a cigányok temploma szalonnából volt s megette a kutya». (Fr. Grisellini: Gesch. des Temesvarer Banats. Wien 1780. 200. lap. V. ö. Walachische Märchen von Arthur und Albert Schott. 1845. 382. lap. 40. sz. Haltrich: Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen. Wien 1885. 110—111. ahol a Müller-féle Sagen Nr. 231. is idézve van.)

Egy aradi trivialis oláh dal ezt meséli: Összegyültek tanácsra a cigányok s azon tanakodtak, hogy templomot fognak építeni tiszta helyen . . . a kerítés árnyékában . . . Miből építsék? Fából? Megrozsdásodik (sic.) Vasból? Elrothad (sic.) Sajtból csinálják tőrös tornyokkal, hogy föl ne forduljon. A harangokat lófejből csinálják, hogy Erdélyig elhallhassák. A kötelet kutyabélből, hogy jól húzhassák . . . A kaput kövér szalonnából csinálják, hogy még hazulról láthassák a cigányok. A reteszt malaczból s mellette legyen egy jó kés. Mikor a cigányok megharagudtak, a papot elkergették és a templomot megették. (Alexi György közlése.) V. ö. «Kikisérő ének a szép fürtű seregnek» 9—12. v.:

Mikor a sép csigányságok
Egyiptomi rokonságok
Egy nagy házsat építettek
Salonnából kerítették.

Czigányokról való história (1749.) 6. lap szerint :

A Sz. György Innepét tartja Sátorosnak,
Egész Nemzetestől, és vigasságosnak,
Mert a mint Sz. Mihályt felette károsnak,
Ugy tapasztallya azt sok-képpen hasznosnak.

seleno Giorgio (zöld György) seleno Gorgeskro márikli (zöld György kalácsa) stb. Wlislocki: Vasárnapi Ujság 1887. 13. sz. 246—7. lap. Búsúl, mint czigány Szent-Mihály napján. Fél a czigány Szent-Mihálytól, azaz: a hideg idő beálltától. Ball. Példab. 1073. 1147. Ha egyszer itt van Sz.-Mihály, többé egy szál fű se terem, ha harapófogóval húznák is ki a földből; de Sz.-György után oly erősen kitódul, hogy kalapácsal se' lehetne azt a földre visszaverni. Czigánymondás. Anz. V. 296.

A legtöbb mythusi anyagot a Constantinescu-közölte mesék foglalják magukban. (Probe de limba și literatura țiganilor din România. Publicate de Dr. Barbu Constantinescu. București. 1878.)

Hiszik a lélekvándorlást. Lásd Schwicker 149. és *Ausland* 1836. évf. 261. és 268. sz. V. ö. Heister, 72.

Úgynevezett czigány-papról két helyütt történik említés: HEISTER 47. és SCHWICKER 143. lap. Itt is, ott is csak eskető s amiatt nevezik (a nem-czigányok?) papnak. Mara Čopnál Goldjana 88. a nagyvajda adja össze Goldjanát a magyar czigánnyal.

9. FOGLALKOZÁSUKRÓL, KENYÉRKERESETÜKRŐL.

ANZEIGEN: V. 318—320. 327—8. 334—6. GRELLMANN 2. kiad. 80—117. BENKŐ *Transsilvania*. P. I. tom. I. p. 501. HEISTER 26—46. LIEBICH 57—79. SCHWICKER 118—28. HALTRICH: *Zur Volkskunde der Siebenbürgcr Sachsen* 108. s köv. WLISLOCKI: *Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner*. 10. JÓKAI: *Még egy csokrot* 247. s köv. GVADÁNYI: *Falusi nótárius elmélk.* 1822. kiad. 61—64.

A czigány vagy 1. a közönség mulattatásával: mint zenész, énekes, tánczos, kötél-tánczos, czirkuszi műlovag, tornász, bohóc, verselő és mesélő improvisator, marionett-játékos, medve- s majom-tánczoltató, vagy 2. kézművességgel, iparral, kereskedéssel

különféle szolgálatokkal: mint kovács, lakatos, kolompáros, esztergályos, fafaragó, aranyász, halász, lókupecz, zсібárus, házaló, kocsmáros, szakács, fuvaros, kapás, kaszás, téglas vályogvető, hóhér, sintér stb. vagy 3. jóslással, varázslással, kuruzslással; vagy 4. koldulással és lopással keresi kenyerét.

Mindezek közt legjellemzőbb: a zene, a kovácsmesterség, a lókupeczség, a jóslás, a koldulás, lopás és a csalás. V. ö. «czigány» = magyar népzeneész, «czigány» = kovács (nálunk s a görögöknél), gitano és gitaneria (spanyol) = csalárd lókupecz és csalárd lókupeczkedés, ciganity (orosz) = lókupeczkedni, Egyipterin = Wahrsagerin, czigány és czigánykodás = kolduló és koldulás, czigányság = csalással járó kereskedés (oroszul is), czigánykereset = lopás, csalás. Ballagi, Példab. 1162. stb.

Ami az éneket illeti, lásd Grellmann 2. kiad. 104—5. Heister 33—5. Schwicker 169. s köv. Nálunk a czigány éneke komikum-számba megy. V. ö. Remény 1851. II. 95—96. Budap. Szemle IV. 57.

Tánczokról GRELLMANN 94—5. HEISTER 35—8. MARA ČOP egyetemes czigány-védegyelet alapítása céljából czigányballetet szervezett. A Tango nevű spanyol táncz, melynek célja a nevettetés, torzított czigány- vagy négertánczot akar jelképezni. Ország-Világ 1887. 38. sz.

Kötéltánczos, marionett és egyéb produkcióikról. HEISTER 37. LIEBICH 63. Mecséry csehországi helytartónak Prágában 1853. nov. 15. kelt véleményes jelentése szerint a cseh-morva czigányok közül sokan azon ürügy alatt kérnek útlevelet, hogy mint lökereskedők vagy marionett-játékosoknál, kötéltánczosoknál, műlovasoknál stb. mint segédek akarják kenyerüket keresni.

Sztojkánál, Szótára 193: «Kötél és lajtorja nélkül fölmentek a várba». 195. futár- és erőverseny.

A rókatánczról és czigánykerékről Anzeigen V. 238. «Rókatáncz: leguggolva felugorva eljárt táncz, melyet a czigánygyerekek egy-két krajczárért szoktak tánczolni e szavak kíséretében: *rókat, rókat tánczolok, magyar csizmát ránczolok*». Ballagi szótára. Czigányokról való história (1749?) 10. lap:

Még tántzra készíték a' fitzkók lábokat,
Már purdék sarkallyák alsó pofájokat.

U. o. 4. lap:

Keresi kenyerét etset tsinálással
 Asszonyi nem pedig némely vásárlással,
 Al-pofájok gyenge Purdék tsapdozással,
 Czigány-kerék virgontz legénykék hányással.

U. o. 12. lap. Egyebek közt azt is kívánják a cigányok vajdájuknak, hogy

A lejtő tántzot is frissen eljárhassa,
 Hiba nélkül cigány-kerekét hányhassa.

ENESSEY, *A tzigán nemzet stb.* 30. lap: «Az ő Testeknek ingatása vagyis játékja különös; mely is abban áll, hogy egész Testeket kezeikre eregetvén kerékformára, ide s tova, messzebb is fel- s alá hánykódva hömbölgetik, mely ezen kerekas forgatások: *Dzigán-kerék hányásnak* nálunk mondatik.

«Örömében rókatánczot járni»: a véghetetlen jókedv pajkos nyilvánulása. V. ö. Erdélyi, Népdalok és mondák I. 173. sz.:

E szerint az Isten akarata meglett,
 Mert az Ádám mellett szép menyecske termett
 Bezzeg meglett akkor minden öröm mindjárt,
 Nem láttam, de talán rókatánczot is járt.

Az oláhság ezt a tánczot halaripa-nak, Sztojka a maga szótárában chulpeko-khelipének mondja. Barabásnak egyik képe: «Rókatáncz».

E kifejezés: «Nem bánom, ha cigánykereket hány is» annyi mint: ha fejére áll is, ha akár mit tesz is. Ballagi, Példab. 1161.: «Hordd el a cigánykereket», annyi mint takarodjál.

V. ö. még Arany László: Ered. Népmesék. 40. lap. Arany János: Össz. költ. 3. kiad. III. 182. (elczigánykerekezni) 219. Bodon József: Föv. Lapok 1877. febr. 15. (czigánykerekezve), Jókai: Még egy csokrot 27. Szemere Miklós: Összes munkái II. 13. lap.

Az 1782-iki *Regulatio exertitium* szavát Liebich 59. lap így fordítja: *gymnastische Künste* «(exercitium?)». Helytelenül. Mesterségnek értendő.

Bohóc van Jókai Magyar nábobjában.

Mesemondó, verselő improvisator van Törökországban, Moldaviában. Lásd Sulzer III. 12—13. Bataillard: *Les derniers travaux* 35—6. 66—70. lap.

A medve- (s majom) tánczoltatót Jókai is említi: Még egy csokrot 250. lap. Állatait énekszó mellett tánczoltatja. Több ilyen «ursar»-dalt Koós Ferencz magyarra fordított.

KOVÁCS-, ÉRCZMŰVES MESTERSÉGÜKRŐL.

A *kovács* mesterség és érczművesség a cigányoknak egyik kiváló sajátsága. Azért mondja közmondásunk: Mennyi cigány, annyi kovács. ANZEIGEN V. 318. RETEGANULU: *Tigani* 17. lap. V. ö. Ballagi: Példab. 1160. Hozzászoktak a cigánygyerekek a szikrához. — Czigányszar = kovácsszar, vasszar, Eisendreck.

Görög s albán városokban cigány és lakatos egyet jelent, mert a telepedett cigányok rendszerint érczművesek. HAHN: *Griech. u. Alban. Märchen*. II. 268.

E mesterségük miatt Bataillard a bronznak Európába való behozatalát egyenesen a cigányoknak meri tulajdonítani.

Lásd Bataillard: «Sur les origines des Bohémiens ou Tsiganes. Les Tsiganes de l'âge du bronze. Études à faire sur les Bohémiens actuels.» Paris, 1870.

«État de la question de l'ancienneté des Tsiganes en Europe, p. s. d'introd. à la question de l'importation du bronze par les Tsiganes.» Paris, 1877.

«Les Zlotars dits aussi Dzvonkars, Tsiganes fondeurs de bronze et de laiton dans la Galicie orientale et la Bukovine.» Paris 1878.

«Historique et préliminaire de la question de l'importation du bronze dans le Nord et l'Occident de l'Europe par les Tsiganes.» Paris, 1878.

«Les Gitanos d'Espagne et les Ciganos de Portugal à propos de la question de l'importation des métaux en Europe par les Tsiganes.» Compte rendu de la 9. session du Congrès internat. d'anthrop. etc. à Lisbonne 1880. (publ. en 1884.) 483—518. lap. V. ö. F. Adolpho Coelho u. o. 667—681. lap.

«Pour service d'introduction à la question de l'importation du bronze dans le Nord et l'Occident de l'Europe par les Tsiganes» Compte rendu de la 8. session du Congrès internat. d'anthrop. etc. Budapest, 1876. (publ. en 1877.) 321—384. lap. (Ism. Győri Közlöny, 1876. 81. sz.)

Czigányokról való história (1749?) 3—4. lap szerint :

A köz nép többire él kovácsolással,
 Ugymint paputs, tsizma, és ló patkólással,
 Kolomp veréssel, és kerék pántolással,
 Avult serpenyő és rostélyfóltozással.
 Sindel, létz, patkó-szeg s atzél miveléssel
 Parasztoknak szántó-vas élesítéssel,
 Szegényebbek nyuznak dögöt vaskó-késsel,
 A ki pedig elmés, él hegedüléssel stb. stb.

U. o. 6. lap:

Szerdekért sok szántó-vasat nádolhatnak.

1496-ban Görögországban Modon városa végén: «dit volck drijfft dae allerleye ambocht (= Amt, Gewerbe) as schoemaichen schoelappen ind ouch smeden, dat gar selsen was zo seyne, as sijn anveltz (= Amboss) off der erden stundt, dae by he sass as eyn snijder in desen landen dae bij sass sijn huysfrauwe ouch off der erden ind span. so laich tusschen yen beyden dat fuyr. dae bij waren gemaicht tzweyn kleyn lederen secke wie an eyner sackpijffen, die halff in der erden bij dem fuyre gemaicht waeren, soe as dan die vrouwe sas ind span, so hoeff sij bij wijlen eynen sack van der erden off ind steys yen dan weder neder. dat gaeff durch die erde dem fuyre wynt, dae bij he smeden moechte.» Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff 67. lap.

1496-ban kapott Bolgár Tamás czigányvajda 25 sátoraljával II. Ulászló királytól salvus conductust, mert Zsigmond pécsi püspöknek ők gyártották a puskagolyókat és egyéb hadiszereket (pro faciendis globulis pyxidum sive aliis instrumentis ad belli usu necessariis).

Brassó városnak 1503—1525. évi költségnaplói szerint a fegyvertárakban minden lándzsa-élesítést, golyó-öntést és feldarabolást és bombák készítését a czigányok végezték a városi fegyverkovács felügyelete alatt». MOLNÁR VIKTOR: *Remény* 1887. II. évf. 9. old.

Thurzó nádor 1616-ban kelt levele szerint a czigányok manuum labore incudes, folles, malleos et forcipes versando keresik kenyerüket. Más foglalkozást nem is említ.

Vinnye szavunk úgy látszik a czigányból került a szláv nyelvekbe s onnan a magyarba. MIKLOSICH: *Denkschr. d. k. Akad. d. Wissensch.* XXI. 238. v. ö. XXVII. 94.

Míg nálunk a czéhrendszer fennállott, Debreczenben az ú. n. cigánykovácsok és kolompárok «kovácsló» (nem «kovács») czéhet alkottak. A nem régiben elhunyt Dobó cigány volt a czéh-mesterük. Különös jó békókat készítettek. (Szűcs István közlése.)

Budapest környékéről (haj-) sütővasakat is hoznak a fővárosi hetivásárra.

A cigánykovács sokszor muzsikus is egyúttal. Jeles példa: Czinka Panna férje, ki híres bőgős is meg kovács is volt. Czinka Panna szívesen segítette a munkájában. Anz. VI. 15—6. Az 1804-ből való jászóvári cigány-nyelvtan végén van egy levél, melyben Lévai György cigánykovács azon kéri a szolgabíró, mert a kovácsmesterségből nem képes megélni, engedné meg neki a bandájával együtt a muzsikát. Ugyane levélben a kovácsmesterség kovácsiko budgyi-nak van mondva. Egyet. philol. Közl. XI. 731. V. ö. Pott: Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesellsch. III. 336. Miklosich XXVI. 184.

Az óbudai hajógyárban olykor cigánykovácsok is dolgoznak.

Drót portékákat nemcsak Németországban (LIEBICH 62.), hanem nálunk is készítenek. «Czigány-miatyánk» = mesterségesen összebonyolított drótkarikákból álló játékszer, melynek kifejtéséhez különös ügyesség kell.

Csodálatra méltó filigranmunkát: arany- s ezüstpártákat említ MARA ČOP: *Aus den Edelhöfen des Balkan* 88. lap., a dorombot JÓKAI: *Magyar nábob* I. 183., 194., 200., 201., 203. lap a pecsétvésést Anz. V. 320. Sztojka szótára 197. Arany, Összes költ. 3. kiad. III. 172. lap.

AZ ARANYÁSZÁS VAGYIS ARANYMOSÁSRÓL.

ANZEIGEN V. 335—336. 342—343. VI. 150—152. GRELLMANN 2. kiad. 105—112. HEISTER 30—31. SCHWICKER 122—124.

A Grellmann és Schwicker idézte munkákon kívül ide való még:

WENZEL GUSZTÁV: *Magyarország bányászatának kritikai története*. 1880.

SCHMIDT: *Sammlung der Berggesetze*. I. 194. VI. 174. 350. 388., 427., 467., 494. lap. VII. 405., 506. lap. VIII. 39. lap. XIV. 131. lap.

Az 1854. évbeli általános bányatörvény 76. §.

Ez az iparág több száz családot táplál. Az egész termelés 1880-ban :

a Dráva és Mura folyóban	11728	frt	19	krt.
a Duna és a Rába	4717	"	75	"

1881-ben:

a Dráva és Mura folyóban	9550	frt	72	krt.
a Duna és a Rába	4505	"	64	"

eredményezett.

Az aranymosó cigányok egy része még mai napig is őrzi az 1776. jun. 21. kelt királyi parancsot, mint olyan okmányt, mely az aranymosás engedélyét már magában foglalja, pedig az 1854. évbeli általános bányatörvény életbe lépte óta ama nyílt parancs voltaképp érvénytelenné vált.

Az aranymosó cigányokat magyarul *aranyászoknak* hívják. V. ö. BENKŐ: *Transsilvania*. Vindob. 1778. I. 501. lap: qui se aranyász i. e. aurilegos dici amant. Legkorábban találkozunk e szóval Heltainál 1575-ben megjelent krónikájában: az embereknek nagyobb része mind arannyászoc. Krón. 6. b. V. ö. I. 231. II. 163. LANDOVICS, *Új segítség* 1689. II. 241. aranyász: aurum legit, lavat. BARÓTI SZABÓ, *kisd. szót.* aranyászó: chrysoplytes, aurilegos ein Goldwäscher Pápai Páriz stb.

Az erdélyi aranymosó cigányok statisztikájáról és hasznos voltokról fent a 233. lap.

A cigány halászlól HERMAN OTTO: *A magyar halászat könyve*. Budapest. 1887. I. 527—529.

A lókupecz, lócsiszár. Czigányokról való história 2. Anz. V. 320—1, 327. Grellm. 85—89. Heister 30. Liebich 69—70. Schwicker 124—5. Mitrovic 5—6. A cigányok lovait említi Gvadányi: Falusi nótár. elm. 40. lap. Sztojka 192. 194. V. ö. Ballagi: Példab. 1143. Czigány is a maga lovát dicséri, vagy: Minden cigány a maga lovát dicséri... Néha jó ló is cigánykézre kerül... Biztatja, mint a cigány a lovát... Kénytelen vele, mint a cigány ló az ügétessel... Megszokta a koplalást, mint a cigány lova... A ki serény lovát sarkantyúzza, cigánykézre szánta. Czigányabrak = ütleg, cigan loua futtató. Melius Jób. 30. (1565. évb.) Ne niargal-

liatok hat ti a' cziganok lovâ a' szerêcse kerekê Melius Sz. Ján. Apoc. b. (1568. év.)

A mult században volt Debreczenben egy Dávid nevű cigány, aki majdnem állandóan 60—70 legszebb s legjobb fajta magyar lovat tartott. Anz. V. 320. Jelenleg Szabadkán van egy lókereskedő, aki virilista.

E foglalkodás jellemző voltára vall, hogy a spanyol gitano-n s gitaneria-n a csalárd lókupeczet s a csalárd lókupeczkedést is érti, s hogy az orosz cigányt annyit jelent, mint lókupeczkedni.

A disznókereskedésről WLISLOCKY: *Zur Volkskunde der Transsilv. Zigeuner.* 10.

Csizmadiát emlitenek: Anz. V. 328. az erdélyi foltozó susztert Haltrich 39. lap. Arnold von Harff 1496—1499. évi zárandokútjában (Groote-féle kiad. 67. lap): Modon külvárosában cigány susztert is talált: dit volck drijfft (= treibt) dae allerleye ambocht (= Amt, Gewerbe) as schoemaichen schoelappen (= Schuhmachen, Schuhflicken).

Ami a női munkákat illeti, érdekes tudnunk, hogy a (zsám-béki stb.) zenész-czigányok asszonyai a fővárosi hölgyek számára igen szép *fehér-himzéseket* varrnak. A moldvaországi bátrassi cigányasszonyok arany- s ezüst-himzéseit már Kogolnitschan és mások említették. V. ö. Heister 58.

A földműves cigányról Anz. V. 302. GRELLMANN 90—91. HEISTER 26—27. 105. SCHWICKER 119. (hol Ch. Boner angol utazó szavai idézvék). A török, görög s albán cigány kaszás még a népmesékben is szerepel. Zafiri, Paspatinak a kifogyhatatlan mesélője is az.

József Főherczeg Ő Fenségének nem rég kezdett de már is jó eredményt mutató azon kísérlete, hogy göböljárasi pusztáján mindenféle munkára alkalmazza a cigányokat, e faj jellemére kedvezőbb világot vet. Az ürgefogást régi idő óta ők végezték, de jelenleg már földmunkához is állanak: mint fűtők a cséplőgépnél s egyéb teendőkben is jó hasznukat vehetni.

Egyébiránt a földművelést legkevésbé szereti. Azért mondja példabeszédünk: Nem szokta cigány az ekeszarvát. BALLAGI: *Példab.* 1148. V. ö. GYADÁNYI *Falusi nótár. elmétk.* 62. lap:

Kapálást kaszálást felette utálja,

Ha hozzá fog, köszvény a derekát állja.

SZTOJKA *Szótára* 191. lap :

De a mezei munkával nem igen foglalkoztak,
A mi előadta magát oda haza, dolgoztak.
Munka nélkül nem termett a föld elég eleséget
S így a cigányok megunták Nagy-Idán az éhséget.

Egyébiránt minden fáradságtól huzódik. Ball. Példab. 1151 :
Semmi kedve a cigánynak, ha úrdolgára (= robotra) hajtják.

A Déésen és környékén lakó cigányok «kiválóan csizma-
vasalással, teknőszkábálással, vályog- és téglavetéssel foglalkoznak.
A kolozsvári teknővasaló, kinek «iszkábálni tekenőt» éneklő kiabá-
lásától zeng az utcza, érdekes alak». (Dr. Gerecze Péter.) Lásd még
a Lakás-féle rovat alatti idézetet is, a 245. lapon.

HÓHÉR, SINTÉR TEENDŐK.

ANZEIGEN : V. 334—335. (a 335. lap. Toppeltin jellemző szavai
idézvék, melyek Grellmann 2. kiad. 91. lap. is olvashatók, a hol
Benköre is történik hivatkozás, és Istvánffi idevágó jelentése szin-
tén közölve van. HEISTER 110. SCHWICKER 48—9. MOLNÁR VIKTOR
Remény II. évf. (1887.) 9. 26. és 27. old. Gartenlaube 1887. 835. lap.

«A hóhérságot nálunk hajdan a cigányok végezték. Dózsa
Györgyöt, később Erdély nagyjainak proscribáltjait ők végezték
ki; s országszerte ők nyakaztak, törtek kerékbe, kínoztak stb.»
(D. FRÖLICH : *Medulla Geographiae*. Barthphae, 1639. p. 360.)
BALLAGI ALADÁR : *Prot. Egyh. és Isk. Lap*. 1877. XX. évf. 1200.
old. MÁRKI SÁNDOR : *Dósa György és forradalma* 184. lap.
«A cigányok hírhedett hóhér-mesterkedéseiről nagyon sokat irnak
a krónikák. A kurucz világban, sőt 1848—49-ben is, rendesen
ők voltak az akasztók Görgey, Perczel stb. táboráiban.» (Thaly
Kálmán.)

GVADÁNYI : *Falusi nótáriusnak elmélkedései* 1822. évi kiad.
64. lap.:

A Huntslógert is ők láttam segítették.
Vele a dögöket a Városból vitték.
A Tzigány nemzetnek egész méltóságát
Leszállítják ezek s rontják boldogságát.

V. ö. Jókai: Még egy csokrot 247. lap. «a mi munka másnak
nem kell, azt ő rá hagyják».

JÓSLÁSUKRÓL, VARÁZSLÁSUKRÓL, KURUZSLÁSUKRÓL.

ANZEIGEN: V. 407—8. 414—6. GRELLMANN 2. kiad. 95—102. HEISTER 39—41. LIEBICH 63—82. SCHWICKER 126—7. WLISLOCKI, *Zauber- und Besprechungsformeln der transsilvanischen und südungarischen Zigeuner*. Becses értekezés. Megjelent a Hermann-féle Ethnol. Mitteilungen I. évf. 1. és 2. sz. Konstanzer Chronik az 1430. évhez való jegyz. Szövegét «Kis-Egyiptom» alatt, a 265. lapon, közöljük.

E foglalkozás jellemző voltára vall, hogy az erdélyi szász meg a temesmegyei német a németül beszélő cigány jósnőt egyszerűen Egypterin-nek nevezi. A jósló és babonázó cigánynő a költészetben is gyakori jelenség. Lásd Cervantes, Cast, Barlaeus, Bunge stb. cigánytárgyú darabjait, nálunk a Piros bugyelláris cigány epizódját, Jókainak Szeretve mind a vérpadig XXVI. fejezetét. Itt ezt mondja Czinka Panna: Érték hozzá, hogyan kell *kantérolni, dauzsolni, vajákolni?* Ha megmosdom kinn a kútnál, bekenem a *bábairrel* a két szemöldököm táját, hét babot dobok a hátam mögé, s elmondom, hogy «ifriszkum, czifriszkum, czingere bringi!» hát egyszerre olyan szép barna cigánylány lesz belőlem, hogy stb. (A mi ezt a babonázó mondókát illeti, az a Czigány Predikációból való, ahol így szól: Ifriszcum Bifrisz, Czifriszkum, Czingere bingi. Thewr. Józs. szerint az *Erd. Muzzeum*-tól fölvetett ama kérdésnél, mely nyelveknek sikerül a hexameter, a cigányra nézve ezt idézgették tudósaink példának. Aranynál a Nagyidai cigányokban az van mondva a cigányokról, hogy

Vasfűvel kinyitnak minden zárat békót,
Az anyja hasából kilopnák a csikót.

Kuruzsló jelenet van ARANY *Bajusz* című költeményében.

JÓKAI-nál: *Még egy csokrot* 248. lap: «Kipörgeti rostán a veszett tárgy eltolvajlását». U. o. 174—5. lap.

A tenyérből való jóslást Gvadányi: Fal. nótár. elmélk. 62. lap. a kártyavetést meg a kincskeresést Arany u. o. III. 193. és 173. lap. V. ö. A kuruczok látója Pesti Hírlap 1887. márcz. 25.

A Neue Freie Presse 1887. nov. 5. számában a Majstrik-féle antiquariatus a következő című könyvet hirdeti: *Chiromantie*

der Alten, oder die Kunst von den Lineamenten der Hand wahrzusagen. Nach einer alten Zigeunerhandschrift mit 36 Zeichnungen. Hogy cigány kézirat nyomán készült, az mindesetre valótlán.

ISMAEL BOHABDIL: Das Buch der Zigeunerinnen oder die Kunst aus den Runzeln der Stirn, aus der Gesichtsbildung, den Handlinien, Geberden, Schönheitsmählern u. s. w. zu weissagen; nebst der Geschichte der Zigeuner, herausgegeben von Ismael Bohabdil. Aus dem Französischen übersetzt. Zweite Auflage. Mit zwei Figuren. Frankfurt am Main, bei Philipp Heinrich Guilhauman 1823. (Humbug?)

A tűzvész elhárításáról GRELLMANN 153. LIEBICH 63—64. «Das Feuerbesprechen» a «Des Knaben Wunderhorn»-ban. — ZAPF L. Zeitschr. für allgem. Gesch. stb. 1887. 633. és 637. lap.

Végül megemlítjük, hogy a cigányjóst a görög és albán *ζαροδιορρόσιης*-nak mondja. HAHN *Griech. u. alb. Märchen*. II. 268.

TOLVAJ, CSALÓ, HAZUG, KOLDULÓ VOLTUKRÓL.

ANZEIGEN: V. 358—360. és 373. GRELLMANN 2. kiad. 86—89. és 112—117. LIEBICH 63. s köv. lap. (Amit a 79. lapon olvasunk: «Es soll gerathen sein, sich bei vorhabenden Reisen in Ungarn den Schutz eines Oberzigeuners zu erkaufen. Hat man sich dessen in einer Schrift, oder einem Zeichen versichert, so bleibt man frei von allen zigeunerischen Anfechtungen» csak regényes koholmány.) *Konstanzer Chronik*, az 1430. évhez való jegyzete, melynek szövegét «Kis-Egyiptom» alatt, a 265. lapon, közöljük.

Mennyire jellemzők e tulajdonságok a cigányokra nézve, bizonyítják közmondásaink.

czigánykereset = lopás, csalás. — csak lop mint a cigány.

semmi cigány sem érne fel vele. (KISVICZAI-nál: semmi tzigány nem érne véle.)

a bélyeges lóra is felül a cigány. *Példab.* 4870. Olyan értelmű, mint ez: Az olvasott juhót is megeszi a farkas. 2208. (Lólopáson ért cigánynak a furfangos mentegetődzése ARANY-nál, *A nagyidai cigányok*-ban. Összes költ. 3. kiad. III. 173. lap.) Spanyolban a gitano és gitaneria szokás-mondás szerint lókereskedésbeli csalót és csalást jelent.

Nem kell a cigányt a lopásra tanítani. *Példab.* 1155.

«Jól tud szántani a cigányok lován», az az: ért a hazudozáshoz. *Példab.*

«A cigány is megesküdhethnék rá», oly kevéssé igaz.

«A cigány se mond mindenkor igazat», az az legtöbbnyire hazud. *Példab.* 1146. (KISVICZAI-nál: Ritkán mond igazat a tzigány.)

«Czigány czimbora», vagy «Czigány sátorban árul», vagy «Czigány sátor alatt született», vagy «czigány ülön kalapál». Mind azt jelenti, hogy nagy hazug. *Példab.* 1157. 1158. 1159. 1165.

V. ö. Czigányokról való história (1749?) 4. lap. nem lop, csak szerez. Lopni nem szégyen, szégyen az, ha rajtakapnak. Lopni könnyebb, mint dolgozni. *Czig. közmondás.* (Schwicker 155.)

Mennyire jellemző a cigányra nézve a koldulás, mutatja az, hogy ARANY: *Aristoph. Acharn.* 397. v. fordításában a koldultan koldulót egyszerűen cigánynak merte mondani. — cigánykodik = erősen kunyorál.

Már CALEPINUS-nál: versipellis = cigány, sutela és fraus = cigányság, stropa = okos cigányság.

A perzsa cigányokról VÁMBÉRY, *Vándorlásaim és élményeim Perzsiában*, Pest. 1867. 22. lapján ezeket mondja: A cigányok egészen nomád életet élve — a két északi tartomány Gilan és Mazendran kivételével — majd az egész országban szerte barangolnak. Arczkifejezésüket illetőleg mindig meglepett az a különösen nagy hasonlatosság, mely köztük s a mi «oláh cigányaink» között létezik; jellemük sőt foglalkozásaik is majdnem ugyanazok: zenészek, tánczosok, kovácsok, jóvendőmondók és varázslók. Mindenben utánozzák a mi cigányainkat, az egy lopás kivételével, mert azon közmondás igazsága, «hol a gazda maga a tolvaj, ott bajos a lopás» Perzsiában — akarva, nem akarva — becsületes emberekké teszi őket.

Az 1782. szept. 12. 6525. sz. a. kelt De Regulatione Zingarorum-féle rendelet szerint Pallia, quæ condendis rebus furtivis peropportuna sunt, penitus deponant.

«A híres szamosújvári lóvásárok lótolvajai, kiket az örmények, mikor rajtakapják, rövidnyelű korbácsaikkal meg-megoktatgatnak, a falvakból, főkép a mezőségről jönnek be, s többnyire ócska üst és vas vásárlása, vagy üstfoltozás ürügye alatt állítanak be a házakhoz. A jóvendőmondók, kártyavetők typusa itt is csak

olyan, mint másutt. Nagy részük lopásból él. Előtte történt, hogy egy ilyen javas cigánynő a tornácban ülő asszonynépségtől megkapta ugyan már az alamizsnát, de még azután is addig kérte az avas szalonnát, míg egy tyúk, ott álló helyében hóna alá vándorolt. Bő köpenyege alatt kenyérmorzsát hintett a földre, s valamennyi tyúk köréje gyűlt. A többi: «nur Geschwindigkeit und keine Hexerei». (Dr. Gerecze Péter közlése.)

GYERMEKRABLÁS VÁDJÁRÓL.

ANZEIGEN V. 304. LIEBICH 72—74. lap. MIKLOSICH XXIII. 15—16. DR. SABELL ED.: *Anna Böckler und die Zigeuner*. József Főherczeg birtokában levő kézirat. Szerzője védi a cigányokat a gyermek-rablás és eladás vádja ellen. V. ö. ARANY: *Bolond Istók* I. 115.:

Azt loptad, úgy-e, valld meg, valahol?

— «Loptam! — ki ördög lopna ily kamaszt?

Loptam! hogy is ne! hisz csak nem malacz!»

CERVANTES óta regényekben, novellákban színdarabokban többször előforduló téma. Legújabbán BUNGE: *Die Zigeunerin* című vígjátékában és BAUMBACH: *Trug-Gold* című elbeszélésében is meg van érintve.

CATS és utána BARLAEUS, igen szép versekben elbeszéli egy afrikai lány történetét, kit a cigányok elraboltak volt; de egy spanyol nemes ott meglátta s annyira beleszeretett, hogy miatta maga is cigánynak állott. (Anzeigen V. 304.)

Rablógyilkosságra ritkán vetemednek, de hogy néha megtörténik, legújabb bizonyása a marcztalói eset.

II.

A CZIGÁNYOK TÖRTÉNETE.

I. A CZIGÁNYOK EREDETÉRŐL.

ANZEIGEN V. 187—191. 196—200. 204—208. 215—216. 222—224. 229—232. GRELLMANN, 2. kiad. 228—249. 250—279. 280—326. 327—342. HEISTER 83—95. 126. s köv. PREDARI 1—53. LIEBICH 3—19. SCHWICKER 1—17. ELLIOT *travels* stb. II. részében erről is: *Gipsies, their origin. and names. Tudománytár* 1837. II. 157. BARTALUS, *Budapesti Szemle* 1865. 107—119. (Grellman, Pott és Liebich nyomán.) — WLISLOCKI, *Az erdélyi cigány népköltészet* 5. s köv. (nehány hypothesis felsorolása).

POTT korszakalkotó munkája I. 55—63. «Eine Fluth von Meinungen jagten und verjagten daher einander, ohne dass man bis gegen das letzte Viertel des vorigen Jahrhunderts hin zu einem haltbaren Aufschlusse gelangte. Von da ab verstummen die Hypothesen und es erklärten sich seitdem sämtliche Gelehrte und zwar nicht bloss aus sprachlichen, sondern auch aus realen Gründen, einmüthig *gegen* Aegyptischen und *für* *Indischen* Ursprung der Zigeuner. Hievon machen nur so viel mir bekannt, Hasse, Sam. Roberts und Predari eine Ausnahme; allein deren Ansichten verdienen kaum eine ernstliche Beachtung.» U. o. 56.

ASCOLI G. G. *Zigeunerisches*. Besonders als Nachtrag zu dem POTT'schen Werke: «*Die Zigeuner in Europa und Asien*». Halle 1865. A POTT-féle «dicső» munkának méltó kiegészítője: («Wird also die bestimmtere definition der Zigeuner etwa: Sindhier, die sich lange unter Afghanen aufgehalten haben, lauten müssen»? Vorwort VIII. lap.)

MIKLOSICH-nak ugyancsak korszakalkotó értekezései a bécsi akadémiai *Denkschriften*-ben. (XXIII. 2. lap. úgy látszik Miklosichnak, hogy a cigány nyelv nyolczadiknak sorakozik India mai hét árja nyelve t. i. a hindî, marâthî, pandzâbî, sindhî, gudzarâti, bangâli és oriya mellé.)

JEŠINA, *Romáňi čib.* 3. kiad. 1—6. lap.

SOWA, *Die Mundart der slovakischen Zigeuner* I. s köv. lapjain.

PISCHEL, *Die Heimat der Zigeuner*, a ROHDEN-féle *Deutsche Rundschau* IX. évf. 352. s köv. ll. V. ö. POTT a TECHMER-féle *Internat. Zeitschr.* II. 110—111.

KUHN müncheni tanár, az orientalistáknak Bécsben 1886. szeptember havában tartott nemzetközi congressusán a Hindukus völgyeiben található sokféle dialectusokról értekezett, egymáshoz való viszonyukat különösen a számnevekkel tüntetvén ki s azt állította, hogy a cigányok a Hindukus vidékeiről összegyűlt keverék nép («ein aus allen Theilen des Hindukus zusammengelaufenes Gesindel»). Lásd a Magy. tud. Akadémia Értesítője. 1886. 215. lap.

CHARLES LELAND, newyorki tudós, ugyanazon a congressuson szintén a cigányokról értekezett. Tüzetesebben kutatta eredetüket s hazájukat India északi részeiben találja. U. o. Lásd a vándorlásoknál idézett munkákat is.

«A cigány nyelv bár sok sanscrit elemet sajátított el nagy zene-útjában, de e nyelv nem ári s leginkább hasonlít a hindusztani nyelvhez, mely Ázsiában a chinai után a legszamosabb. Más felől sok tisztán megőrzött chinai szava bizonyítja, hogy a cigány nép e birodalomban is hosszú éveken át időzhetett.» stb. PODHORSZKY LAJOS József Főherczeghez, Szobon 1887 jul. 26-án kelt levelében.

A cigányoknak egyiptomi eredetéről szóló hiedelem általános a magyar népnél. Azért híják Faraó népének (lásd fönt) azért mondja a népdal a szép cigány leányt egyiptomi szépségnek. ERDÉLYI, *Népdalok és mondák.* III. 106. lap. 205. sz. V. ö. Czigányokról való história (1749?) 2. lap.

Kis-Egyiptom.

A cigányok Európában való feltűntekor elvétve Indiabelieknek, rendesen egyiptomiaknak, de különösen Kis-Egyiptombelieknek mondták magukat. Cronica di Forli, Muratori Rer. Italicar. scriptor. tom. XIX. p. 890.: Et audivi, aliqui dicebant, quod erant de India. A di 18 luglio 1422 venne in Bologna un duca di *Egitto* il quale ave a nome Andrea.

Konstanzer Chronik von 307 bis 1466 (nagy ivrét papirkézirat a Konstanz-városi levéltárban): In dem 1430 jar do kam ain schwarz folk gezogen, hiess man Ziginer, und warent uss dem *mindern Egipten* oder nicht veit . . . sitz (talán: bisitz = beiseitz) der von in ainer insenlen. Die zugent mer denn sechs oder siben jar in allem land mit grosser armut und ellend und mit grosser untruw, wan si stalent, was si an komment und wie es in werden mocht mit zoberlisten, warsagen und menger hand fund und list, di si tribent. Idézi BALLAGI ALADÁR, *Prot egyh. és isk. Lap* 1877. 1169. old.

Az *Annales Suevici*, auctore MART. CRUSIO. Francof. 1595. 384., 401., 510. lapjain először közzétett három sírfelirat így szól:

Als man zehlet nach Christus unsers Seligmachers Geburt 1445. auf St. Sebastiansabend, ist gestorben der Hochgebohrne Herr, Herr Panuel, Herzog in *klein Egipten* und Herr zum Hirschhorn* desselben Landes (Steinbachi kis klastromban Fyrstenau vár mellett, az Erpachi grófságban).

Anno domini MCCCCLIII. obiit nobilis comes Petrus de *minori Clypeo (Aegypto?)* in die Philippi & Jacobi. Igy HEISTER 53. «*van Kleinschild*», SCHWICKER 33. csak fordítás. Az *Anz.* V. 196. csak Egypto áll. A sírkő Bautmában van, Bracknang mellett.

Anno dni (Crusiusnál: im Jahre) 1498 vf mentag (sajtóhiba Montag helyett) nach vrbani starb der wolgeborn her Johan Frygraf usz *klein Egipten* dem got gnad des sel got barmherzig sy. (Crusiusnál: des Seele Gott gnädig und barmherzig woll seyn, s az egész felirat újabb orthographia szerint.)

* «Hirschborn», SCHWICKER 33. Sajtóhiba.

A harmadikat BALLAGI ALADÁR is látta és közölte a *Prot. egyh. és isk. Lap* 1170. oldalán: úgy látszik hívebben mint Crusius, miért az ő olvasását követtük.

Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopien, Nubien, Palaestina, die Türkei, Frankreich und Spanien, wie er sie in den Jahren 1496 bis 1499 vollendet, beschrieben und durch Zeichnungen erläutert hat. Kiadta DR. E. von GROOTE. Cöln 1860. 67. lap (a Modon moreai városban talált cigányokról szólva): die ooch huden distaiches in desen landen vmb tzeynt ind noemen sich van *kley-nem Egyptten*, dat geloegen ist, want yere alderen vss der lantschaff *Gyppe* geboeren waeren, Suginien genant, dat nyet off haluem wege van hynne zu Colne in Egypten en lijcht. U. o. 68. lap: item dit volck sijnt visser eyne lande *Gyppe* genant, dat umbtrynt veirtzich mijlie van der stat Modon lijcht, wylche lantschafft der turcksche keyser in seesstzich jaeren gewonnen hait stb. V. ö. WLISLOCKY, *Az erdélyi cigány népköltészet* 15—16. lap.

BONAVENTURA VULCANIUS: *De literis et lingua Getarum* stb. Lugd. B. 1597. p. 100: «Item Aegyptios, quod Nubiam etiam Nubiani (die Kopten? kérdi Pott I. 5.) minorem Aegyptum vocent».

1611. évben kelt cseh följegyzés szerint az egyik cigány azt állította, hogy az apja Kis-Egyiptomból való volt: z malého Egyptu; egy másik azt mondta, hogy a cigányok a föld terméketlensége miatt hagyták oda Kis-Egyiptomot: že by v malém Egyptu žadná ouroda ne rostla; egy harmadik egyebek közt azt mesélte, hogy hét esztendeig kell vándorolniok, mely idő letelte után másokat küldenek Kis-Egyiptomból. MIKLOSICH XXIII. 23.

JOBI LUDOLPHII *Commentarius ad historiam Aethiopicam*. Francof. ad M. 1691. p. 214: «Nam Achilles Gassarus in Ann. Augustanis (Mss. exstant in Bibl. Gothana) scribit: quod primum anno 1419. quinquaginta horum erroneum Augustam venerint, quibus duo duces praefuerint; eosque professos fuisse minore Aegypto exulare».

JAC. THOMASIUS, *Dissertatio de Zingaris*. Lipsiae 1677. (németül u. o. 1748.) §. 29. Ipsi se nunquam alios voluerunt, quam Aegyptios primo ortu censerı, patriam sibi asserentes *Aegyptum minorem*.

Egyiptom soha sem volt Nagy- és Kis-Egyiptomra osztva. «Kis-Egyiptom»-ot vagy a cigányok, vagy a tudósok koholmányának tekintették. V. ö. GRELLM. 256. és DIEFENBACH, *Völkerkunde* 298. Úgyde GRELLMANN, 258. a török császár czimében is megtalálta, hivatkozva a *Türkischer Schauplatz*, Hamburg. 1685. (nem 1683.) Nr. 2. (1-ső levél) b.-ben közölt hadüzenetre, melyet IV. Achmet 1652-ben János Kázmér lengyel királyhoz intézett. A közlemény (Miklosich szíves másolata szerint) így kezdődik:

1652. Sultan Achmet kündigt dem Könige von Polen, Johann Kasimir, Krieg an.

«Ich Sultan, ein König und Sohn des türkischen Kaisers, ein Streiter des Gottes der Griechen und Babylonier, *König des kleinen Jerusalems*, Bassa des Jordaner, Iduler und Tamasiner, eine Freude Gottes: *König des grossen und kleinen Egypten*, ein hocherleuchter Fürst von Alexandria und Armenia, auch aller deren, so in der Welt, im irdischen Paradeys leben, des Mahomets Sohn, und Hüter seiner Statt. Ein Verwalter des irdischen Paradeyses und Regent des hl. Grabes des Mahomets. Ein König aller Königen: ein Fürst aller Fürsten, ein Herr aller Herren, so in der Welt wohnen vom Aufgang bis zum Niedergang. Der Götter Krieger, und über alle, so in der Welt wohnen, hoch erhaben, ein Gott der Einigkeit, ein Herr der Gesundheit, ein Herr und Erbe der Welt. Ein Rächer der Christen etc.»

Csakugyan megvan-e a török császár czimében «Kis-Egyiptom s mit értenek rajta? A nagyúri diván irodája határozottan megállapította, hogy a «nagy és kis Egyiptom királya»-féle elnevezés a török uralkodónak jelenleg használt czimei közt elő nem fordul, s ott semmitsem tudnak arról, hogy azt valamikor használták volna.*

Dschewdet pasától, jelenleg igazságügyi minisztertől, ki mint a török birodalom történetének megírója, az idevágó történeti kérdésekre nézve első tekintély, a cs. és kir. osztr. magy. követ-ség útján vett értesülésünk szerint a IV. Ahmed (helyesen: Mohamed) szultánnak János Kázmér lengyel királyhoz intézett

* HAMMER: *Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung*. Wien, 1815. Erster Theil. 450. lap. A III. Szelim szultán és Ausztria közt 1791. ápr. 4. történt békekötés okmányában a szultán czimében HAMMER német fordítása szerint ez áll: Herr von Aegypten dem einzigen und unvergleichlichen.

hadüzenetére vonatkozó eredeti kútfőkben a kérdéses cím nem található. Azt kell tehát feltennünk — úgy vélekedik Dschewdet pasa, — hogy a *Türkischer Schauplatz*-ban foglalt cím hibás fordításon alapszik.* Ezzel szemben meg kell jegyeznünk, hogy Nagy- és Kis-Egyiptom a bártfai levéltár egyik okmányában is előfordul, melynek teljes szövege így szól:

«Az Lengyel kiralynak irt Török Csaszar Levele massa, kit az mostani 1637. Esztendőbeli Lengyel Orszagi gyülesben küldet az frigy föl bontassa felöl melyben fenyegeti az egesz Orszagot.

Sultan az Nagy Hatalmas Csaszarnak Fia, Istennek onokaja, az Törököknek győzhetetlen Csaszara, Görögh Orszaghnak Basilianak, Sarmatyanak, Asianak, Damascusnak, Phrygianak, az *Nagy és Kis Aegyptusnak*, Alexandrianak, Armenianak, es Arabianak kiralya, minden ez Vilaghi Szenteknek Feiedelme, Paradicsomnak lakossa, es Prepostya az egesz Asianak, Africanak, Americanak es Europeanak nagyob részének szentölt feiedelme, Jerichonak, es Mahomet koporsoianak őrzöie és Isten koporsoianak Vitezinakis legh nagyob vezere. Ez Vilagon Nap kelettől fogva, Nap nyugattig levő Uraknak Ura, kiralyoknak kiralya, és Feidelmeknek Feiedelme, Az nagy Eufrates vizenek es az elet faianak Ura, az egesz keretyenseghnek és minden hatalmas ellenseghnek győzhetetlen feiedelme, Ez vilaghnak feiedelme, Istennek ostora, es keretyenseghnek vagy Gauroknak kinzoia szomoritoia szorongatoia, Az megh feszültnek koporsoianak őrzöie, Jerusalemnek örökös Ura, az Musarmniaknak vagy környülmeteltéseknek remensege es Vigasztaloia megh böcsülhetetlen draga kő es szentelt Prepost, Alla, Alla.

Kis Lengyel kiralyocska neked jelentyük az mi hatalmasagunknak akaratyat az mi követünk Szinaja Bassa által hogy az minemő vegezsed hatalmasagunkal volt, azt mi fel bontyuk es semmive teszük mind tennen magadal mint olyan gyarlo kis kiralyocskaval együtt az megh irando okokert. Mivel fel fuvalkodvan, tanacskol titkon az mi hatalmasagunk ellen több kis kiralyokkal és Herzegekkel es igyekezel azon mikeppen vethes baratsaghot es csinallas valami contractust az mi birodalmunk alatt levő arolo Mus-

* Egyéb baj van a *Türk. Schauplatz* közleményében, t. i. az, hogy nem IV. Achmed, hanem IV. Muhammed volt 1652-ben török szultán (uralkodott 1648—1687.). IV. Muhammed üzent ugyan Lengyelországnak hadat, de csak 1672-ben, mikor II. János Kázmér lengyel király már nem élt (uralkodott 1648—1669.).

quakkal, hatalmassagunk ellen nem felven semit az mi győzhetetlen erőnktől.

Az Chamis remenlem (mely tőlönk el allot) ajánlotta hozzád valo jo akaratyat és baratsagos segetseget, azonkeppen az több kiralyocskakis az mint ertyük berzenkednek fenyos Majestassunk ellen hizelkedven az te gienge erődnek es hatalmadnak mely igen ellene vagion az mi győzhetetlen Csaszarsagunknak. Az Persiai kis királykaval» (A levél mássa csak eddig tart.)

Más értesülésünk, mely szerint «Kis-Egyiptomnak nevezték a középkorban Indiának éjszaknyugati részét, illetőleg a mai Szindh tartományt» nem bizonyult valónak.

A *Türkischer Schauplatz* és a *bártfai okmány* együtt véve amellet bizonyít, hogy a kérdéses czím régenten csakugyan megvolt.

MITROWIC R. W. gróf, «*Versuch*» 16—17. lap a cigányoknak Egyiptomból való származtatását akkép véli az Indiából való eredetökkel megegyeztethetni, hogy az afrikai Egyiptom helyett arra az európai Aegyposra gondol, mely régi hatalmas város Scythia Minorban vagy Moesia Inferiorban, az alsó Duna mellett Noviodunum és Salsovia közt feküdt, s melyről Ovidius is ex Ponto I. 8., 13. és IV. 7. 21. megemlékezik. Csak azt vetjük ellen, hogy «Aegypos» hibás olvasás. A régi hiteles név: Aegisos vagy Aegissus (*Αἴγισσος*). Valószínűleg a mai Isacze: mások szerint vagy Tulcsa vagy Karaibeli.

2. VÁNDORLÁSAIKRÓL.

Az eredetüknél idézett munkák. GRELLM. 200—227. 24—34. PREDARI 53—72. BARTALUS 290 sk. SCHWICKER 17—40.

PETERMANN-féle *Mittheilungen* stb. 1856. 298: «Keleti írók lehetségessé teszik vándorlásaikat az Indus partjáról egész Európáig követnünk» stb. stb.

A Szaszanidák családjából való V. Behrám király, ki Kr. u. 417 és 442 közt uralkodott, hívatta Indiából azt a zenésztörzset, melyet Hamza (keleti történetiró, a ki Perzsiában Iszpáhánban született és művét 961-ben fejezte be) *zoth*-nak nevez, míg Firdúsznál *lúri* a nevük. A magyarázók e történeti adathoz azt

jegyzik meg, hogy a Hamza-féle *al-zut*, a Firdúsi-féle *lúri* a mi cigányunk. *Erânische Alterthumskunde* FR. SPIEGEL Leipz. 1878. III. 354. — *Le livre des rois* par ABOU'LKASIM FIRDOUSI, traduit et commenté par JULES MOHL, membre de l'Institut, professeur au Collège de France, publié par Mme Mohl. Tome VI. Paris, imprimerie nationale. MDCCCLXXVII. 60—61. lap. (Firdúsi Kr. u. 940. szül. és 1020. halt meg. Sáhnáme-ját 1010-ben fejezte be.)

Az európai cigányok útját remek bizonyítással mutatja Miklosich.

HOPF KÁROLY, *Die Einwanderungen der Zigeuner in Europa*. Gotha, 1870.

BATAILLARD, *De l'apparition et de la dispersion des Bohémiens en Europe*. Paris. 1844. V. ö. Pott. II. 526. *Nouvelles recherches sur l'apparition et de la dispersion des Bohémiens en Europe*. Paris. 1849. Idevágó további kiadványait lásd a LISZT-FRANCKE-féle jegyzékben.

Vándorló hajlamukat jellemzi: «Csukhez más faluba! közpélda mondása» (a cigányoknak). *Czigányokról való História* (1749.) 8. lap.

Hazánk területén BÁRDOSSI (*Animadversiones de insurrectione nobilium*. Budaë, 1792. 98. lap) és ENESSEI (*A tzigán nemzetnek története*. Komárom, 1798. 25. lap) szerint II. András, TOMKA-SZÁSZKY (*Introd. in orbis hodierni geogr. Posonii*, 1748. 731. lap) szerint Kun László, PESCHEL OSZKAR (*Völkerkunde* 2. kiad. 41. lap) és HUNFALVY PÁL (*Magy. Ethnographia*. Budapest, 1876. 41. és 514. lap.) szerint Nagy Lajos király uralkodása alatt jelentek meg először.

Ipolysági BALOGH JANCSI, kéziratban levő magyar-czigány zsebszótára előszavát így kezdi: «Tisztelt Olvasó! ezen Nemzet már 1387-ik évben jött Magyarországra.» Ha ez cigány szóahagyomány, akkor igen becses. De meglehet, Balogh másoktól hallott vélemény után beszél.

SZTOJKA «*A cigányok vándorlása*» című költeményében «szóahagyomány után» elbeszéli, hogy :

Barbárosoknak idején már Nagy-Ida vára állt,
Afrikából a cigányok nagy serege oda szállt.
Azt nem tudni, melyik évben szállták meg a cigányok,
Hogy aztat ők építették-e vagy a barbarusok,

hogy Áttila nem birt velök, hogy és mint széledtek aztán el,
s elbeszélését így végzi:

Igy történt volt a cigányok vándorlása régente;
És a mikor ide jöttek volt Átilla ideje.
De azért még ma is vannak vándorló cigányok,
S tudják, hogy a Sztojka Pál volt nagy-idei vajdájok.

Lásd SZTOJKA *Szótára* 190. s köv. lapjait.

3. A CZIGÁNYOK OSZTÁLYOZÁSA.

WLISLOCKI (*Sprache d. transsilv. Zigeuner* I. és *Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner* 8.) szerint telepedett (gletecsőre = «szegény nyelvű») és vándor (kortorár, sátoros) cigányok. Ez utóbbiak 4 törzsrre: leila, kukuja, aschani és csale-ra, az *Anzeigen* V. 294. szerint moldvai (oláh), németül beszélő és kalányos cigányokra oszolnak.

Az 179^{1/2}. évi erd. orsz. rendszeres bizottság négy féléket különböztet meg: 1. az aranymosó cigányokat, 2. a fiscalis cigányokat, 3. a magányosok és községekhez tartozó cigányokat és 4. a lepedős vagy egyiptomi cigányokat. (Eredetije az orsz. levéltárban).

Az erd. kir. kormányshék 1805. évi 2501. sz. a. kelt véleményében három osztály van: 1. aranymosó és fiscalis cigányok, 2. magánföldesúri cigányok, 3. lepedős, vagy egyiptomi cigányok. (Eredetije az orsz. levéltárban.) V. ö.

A SCHWICKER 71. lapján olvasható felosztásban, mely így szól: Man unterschied in Siebenbürgen drei Kategorien Zigeuner: die angesiedelten, oder die *Neubauer*, die wandernden oder die *Zelt-Zigeuner* (ung. sátoros cigányok) und die *Fiscal-Zigeuner*. Letztere waren ordentlich conscribirt, lebten unter eigenen Anführern (vajdis) und hatten an das Aerar eine bestimmte Abgabe zu entrichten. Sie waren meist Goldwäscher» stb. az aranymosó cigányok a fiskális cigányok közé vannak sorozva. A fönt idézett 179^{1/2}. évbéli okmány ezeket is, azokat is külön-külön osztályba teszi, az 1805. évbéli okmány egy osztályba ugyan; de egymástól megkülönbözteti ép úgy, mint az erd. k. bányászati kincstárnoksnak az erd. k. kormányshékhez 1781. évi 1226. a. intézett fele-

let, mely szerint lehetetlen a *fiscalis és aranymosó* cigányokat a pünkösdi ünnepek alkalmával összeírás végett Torda város környékébe gyűjteni; mert az *aranymosók* a VIII. novellaris articulus szerint kiváltságos testületek, a többi bányászokkal hasonló kedvezményekben részesülnek, külön útlevelekkel vannak ellátva s egy inspector felügyelete s gondozása alatt állanak. Az erd. k. kincstárnokságnak 1762. évi 9. sz. kelt felelete *fiscalis* helyett *taksás-t* mond: az összeírás szerint Erdélyben 642 *sátoros* (= sátoralja) *taksás* cigány és 887 család aranymosó cigány van. — 1790. évb. 5053. sz. a. meghagyatik, hogy a még állandó lakással nem bíró (tehát: *sátoros*) *fiscalis* cigányokra csak 1 frt fejdíj rovassék ki. 1791. évb. 9520. sz. szerint, minden cigányra egyaránt 2 frt van kivetve. 1792. évb. 4553. sz. szerint az *aranymosó* cigányokra csak 1 frt fejdíjat róttak. (Ezen okmányok mind az orsz. levéltárban vannak.)

A *lepedős* vagy *egyiptomi cigányokról* a fent idézett 179^{1/2}-iki okmány: «miután azok az országra nézve nagyon veszélyesek és polgárosításukra remény nincsen, kiutasítandók»; — az erd. kir. kormányshé és törvényhatóságoknak 1805. évben 2501. sz. a. kelt véleménye: «az egyiptomi cigányok üzessenek ki Moldva-Oláhországba»; — «a bejövő lepedős cigányok utasíttassanak vissza, vagy pedig Moldva-Oláhországba üzessenek ki.» V. ö. BRASSAI, *Magyar vagy cigány zene?* 10. lap.

Magyarországon a legvadabb fajta kóborló cigányt *oláh cigány*-nak szokás nevezni. V. ö. közmond.: Rosszabb az oláh cigánynál.

BENKŐ *Transsilvania Vindob.* 1778. Pars prior tom. I. p. 503. szerint Duplices in Transsilvania visuntur Zingari, alii Linteati, alii Ordinarii dicti. Linteati (Hung. Lepedős Cigányok) stb. Az «Ordinarii» kétfélek: «Domigenae» (lakós cigányok) és «Tentoricolae (sátoros cigányok), qui se aranyász i. e. aurilegos dici amant».

A *Közhasznu Esmeretek tára* a «Cigányok» alatt lepedős, sátoros és lakós cigányokra osztja.

ORBÁN BALÁZS, *A Székelyföld leírása* II. 49. szerint négy osztályuak: 1. *hurubás cigányok*, (a város, vagy falu végén állandó lakásuk, hurubájuk, az az viskójuk van) 2. *lepedős* (aranymosó) *cigányok*, 3. *sátoros cigányok*, 4. *kalányos cigányok* (a sátorosok alosztálya):

GVADÁNYI *Falusi nótár. elmélk.* 1822. kiad. 61. lap. «a cigány nemzetet» «három rangra» osztja :

Első rang illeti a Musikásokat.
 Másodikba tészem én a kovácsokat,
 A salakját pedig a harmadikába,
 Ki-tészem minden rang mit foglal magába stb.

Bácsmegyében: *gurbitás cigány* a vándor cigány. Nincs meg a szótárainkban. MIKLOSICH *Die türkischen Elemente in den südost. u. osteurop. Sprachen* 1884. 64. lap: gurbet (arab). *Reise in die Fremde, Auswanderung.* bulg. gurbetluk, die Fremde: serb. gurbet, *gurbetaš*, gurbetin, nomadischer Zigeuner. Hozzánk ezt a nevet a szerbiai vándor cigány hozta. V. ö. DIEFENBACH *Völkerkunde* II. 299. GRELLM. 21. SCHWICKER 27.

A Törökországban használatos *kældéráró*-féle nevet nálunk csak SZTOJKA említi, *Szótára* 197. lap.: «Kældérárók, ezeknek se országok, se hazájok, csak a vándorlásban töltik életüket, foglalkozásuk rézművelés, pecsétvésés stb.»

A *lakós cigány*-féle név valószínűleg a népetymologia szüleménye. «Les tchinghianés nomades appellent *les sédentaires lăkhos*» Paspati *Études* 13. — lăkhos = vlăkhos, magyarul «oláh» MIKLOSICH XXI. 239. Lásd fent a 231. lapot.

A *fiscalis cigányok*-ra nézve lásd még az 1783. évb. 7642. sz. a. kelt legfelsőbb határozatot, mely szerint az állandó lakást szerzett cigányok három hó alatt a kamarai kincstárnak megfizetendő 15 forint váltságdíj mellett szabadon bocsátandók. Olyan családok, melyek sem *fiscalis* helyeken elhelyezhetők nem voltak, sem maguk állandó lakhelyről nem gondoskodtak 25 forint váltságdíj mellett magánosoknak jobbágyok gyanánt átengedhetők. V. ö. a vegyes bizottságnak 1783. évb. 2254. sz. a. kelt véleményét. (Orsz. levélt.)

Kalányos cigány: Löffelzigeuner, *üstfoldozó cigány*: Kesselzigeuner. (JÓKAI *Szeretve mind a vérpadig*, 1887. kiad. III. 93.)

A moldva-oláhországi cigányok osztályozásáról és volt rabszolgaságukról (Cogolnitschan nyomán) HEISTER 57—60. LIEBICH 16—17. SCHWICKER 29—30.

4. A CZIGÁNYOK POLITIKAI SZERVEZETÉRŐL.

Anzeigen. VI. 102—104., 119—120., 127—128. GRELLMANN 131—140. HEISTER 53—56. LIEBICH 37—44. SCHWICKER 128—132.

Németországban a cigányok (1417-ben) «Mihály herczeg», Olaszországban (1422.) «András herczeg», Bajorországban (1439.) Zindelo vagy Zindadel király v. herczeg vezérlete alatt jelentek meg. Mihály herczegről SEBAST. MUNSTER, *Cosmographia*. Basel. 1550. lib. III. c. 5. Andrásról MURATORI *Rerum Italicar. scriptor*. T. XVIII. ad ann. 1422. p. 611. Zindeléről AVENTINUS *Annales Boiorum* lib. VII. 509. (német ford. 835.) lap.

Az 1445-ben meghalt Panuel herczegről, az 1453-ban meghalt Péter grófról s az 1498-ban meghalt János grófról a Kis-Egyiptom alatt közölt sírfeliratok.

A király-féle elnevezés megvolt a lengyel litván cigányoknál s megvan ma is az angol cigányoknál. A lengyel-litván cigányok maguk közül választották meg királyukat. Lengyelországban a király, Litvania egyik részében Radziwill herczeg erősítette meg. Később a krolestwo cyganskie olyan tisztség volt, melyet lengyel nemeseknek adományoztak, kik aztán a cigányokat nyomták: ez már 1731 előtt történt. A litván cigányok utolsó királya Jan Marcinkiewicz, aki 1790 körül halt meg. Tisztje volt a cigányok peres ügyeit elintézni s az adót tőlük behajtani. MIKLOSICH XXIII. 30.

Angolországban a New-Forest-ben, Skóciában Kirk-Yetholm falu alatt van a főtanyájuk. Azért is hívják Kirk-Yetholmot olykor «Metropolis of the Gipsey Kingdom in Scotland»-nak. KOHL, *Reisen in England und Wales*. III. 255.

Az 1844-ben 86 éves korában meghalt Lee József cigánykirályról egy 1844. szept. 6. megjelent londoni hírlapi tudósítás = POTT II. 265. (V. ö. SCHWICKER 38.) Az 1647-ben 96 éves korában meghalt Will Faa cigánykirályról a *Vossische Zeitung* 1847. okt. 21. = POTT, *Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesellsch.* III. 324. Faa után Blyth viselte a kormánybotot. U. o.* Hogy az angol cigányok 1863 táján királynőt választottak maguknak,

* LONGFELLOW *Arany Legendájában* a három napkeleti bölcset «három cigány (gypsy) királynak» van mondva.

ügy látszik, hirlapi koholmány. A Preciosa-félék uralkodása, az Arnim «Philander»-ében szereplő királynő meg nem fér a cigányok jellemével. V. ö. LIEBICH 37—38. De az aggnők iránt nagy tisztelettel vannak. Lásd WLISLOCKI, *Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner* 20—21. lap.

TETZNER, *Gesch. d. Zig.* 104. meséli, hogy 1801. egy brandenburgi cigánycsapat, mely sz. kereszties hadnak nevezte magát, király alatt állott s országgyűléseket tartott. (HEISTER 53).

Korfuban a cigányok hosszú éveken át saját vajdájuk és alkotmányuk alatt éltek. Ez az ó-czigány alkotmány az ottani Akadémia könyvtárában található. Podhorszky Lajos rajta van, hogy másolatát megszerezhesse, ami ha sikerül, új ethnologikus világot vetne e vándor népre. (Podhorszky, József Főherczeghez Szobon 1887. jul. 26. kelt levelében.)

Igen érdekes, mit MIKLOSICH XXIII. 15. közöl, hogy t. i. az, aki Bukovinában cigánybíró akar lenni, más országokban, Törökországban és Kisázsiában lakó fajbelieit fel szokta keresni, hogy jogi szokásaikkal megismerkedjék, s így hivatalára magát előkészítse.

MARA ČOP, «*Goldjana*»-ja szerint van az összes cigányoknak közös fejedelmük, «a nagyvajdájuk», aki előtt minden szintinek életében legalább egyszer megkell jelennie, akinek (Afrikában levő) székhelyét soha sem szabad elárulniok. A cigánybandáktól évenként befolyó cigányfillérekből él. Ő szabja meg a törvényeiket. Ő határozza meg a vajdáikat, minden egyes cigánykerületnek a bíráját stb. stb. Hogy ennek a leírásnak a velejét írónők okvetlen cigányhagyományokból merítette, abból következtethetni, hogy ő tavaly Afrikában járt s ott a cigányok királyát is kereste.

Egy 1611. írt cseh följegyzés szerint azt mesélte az egyik cigány, hogy fejük Salzburgban él, akinek minden felnőtt cigány évenként 10 frtot fizet, egy másik fejüknek nincs meghatározott fizetése, csak az a jövedelme, ami a pénzbírságra ítélt cigányoktól befoly. MIKLOSICH XXIII. 23.

«Hogy a cigány csapatok bizonyos jelvénynyel ellátott vezérek, vajdák (thágár) alatt állottak és állanak ma is, kétségen kívül van» stb. WLISLOCKI, *Az erdélyi cigány népköltészet* 11. *Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner* 8. «Minap jelenték a lapok, hogy egy alföldi városból egy ilyen öreg vajda halni és

temetkezni ment Bulgáriába.» HUNFALVY PÁL, *Magyarország Ethnogr.* 515.

Nevük. Nálunk elejétől fogva a vajda név szerepel (v. ö. *Anz.* V. 232.) Zsigmond király 1423. kelt levelében Ladislaus Wayvoda Ciganorum. II. Ulászló 1496. kelt levelében: Agilem Thomam Bolgár, Vajvodam Farahonum. stb.

KOGALNITSCHAN, *Esquisse* stb, Berlin 1837. 14. Dix à quinze familles (en român sâlassu, sâlassuri) sont sous la juridiction d'un homme qu' ils se choisissent eux-mêmes: les Moldaves et les Valaques l'appellent *jude* ou *juge* (*Lat. judex*): ces juges dépendent d'un bulubassa, qu'en Hongrie et en Transylvanie on appelle aussi *Voëvode*. U. o. 8. lap. azt olvassuk, hogy Magyarországon a XV. század elején: leurs propres chefs qui dans les écrits du tems sont nommés *Agiles* et qui étaient en même tems leurs juges. V. ö. BRASSAI, *Magyar- vagy cigányzene* 10. l.: «A XVII. százban azon megyékben, hol felesen laktak, külön csapatokra voltak osztva, minden ily csapatnak külön vajdája volt, melyet az oklevelek *agilis* tisztes czímmel említenek, és a melyik az ő belügyeikre nézve birájok volt.»

Amit POTT II. 528. meg DIEFENBACH II. 329. az *agilis* szó etymológiájáról (v. ö. SCHWICKER 47. = «Vorstand») mond, merőben hamis. *Agilis* nincs meg a cigány nyelvben, elő sem fordul egyebütt, mint csak latin okiratokban; mert tiszta latin szó. *Agilis* ugyanis czim, a melylyel a nem nemes embert illették. Lásd MARTINI SCHWARTNER stb. *Introductio in rem Diplomaticam aevi intermediï praecipue Hungaricam.* Edit. II. Budae 1802. 261. lap: *Coloni agiles* audiunt atque *providi*.

A beszterczebányai csizmadiaczéhnek 1661. jul. 31. kelt szabályzata bevezetésében: *agiles* item et honesti Andreas Chmelik, Johannes Magerik stb. stb. cothurnarii et incolae possessionis Radvan. (Eredetije a Nemzeti Muzzeum levéltárában).

KOMÁROMY ANDRÁS, *Listi László élete.* Budapest 1887. 33. lap. a tanuk közt, kik czimükkel vannak megnevezve, Szeleczy György «*agilis*». (Csajágon ma is: «Ágyilis Borsos István» stb.)

SZIRMAI SZIRMAI ANTAL, *Magyarázatja azon szóknak, melyek a Magyarországi Polgári és Törvényes dolgokban előfordulnak* stb. stb. Cassoviae 1806. 16. lap: *Agilis* Fél nemes. 190. lap: *Providi* & *Agiles* Gondos és serény gazdák.

Tiszti szótár, melyet N. Zala Vármegyének ezen tárgyra nézve kirendelt deputatiója készített stb. (1807.) Bétsben. 41. lap: Agilis Felnemes, Nönemes.

Törvénykezési s tiszti szótár a tiszántúli kerületi kir. tábla helybehagyásával kiadódott. Debreczenben 1837. 6. lap: Agilis Nönemes, szabados. HEISTER 53—4. lap: die letzteren (t. i. az alvajdák) erhalten das Prädikat agilis, welches dem nicht adeligen Manne einer adeligen Dame gegeben wird. Aminő helyesen magyarázza Heister az agilis-t, ép oly hamisan gyanítja, 27. lap. 59. jegyzetében, hogy Agilis Thomas Bolgár Vojvoda Farahonumban «Bolgár» (nála hamisan Polgár) is czím s eredetét ugyancsak Hindostanban leli. V. ö. POTT I. 30.

Nevetséges quiproquo van ugyancsak HEISTER-nél 54., ahol ezt olvassuk: Noch heute wählen sich aber die Zigeuner in den genannten Ländern der Oesterreichischen Monarchie Oberzigeuner (*Rabbers*, Woywoden, Waydas), deren sich die Regierung bedient, um dieses Volk einigermassen in Zucht und Ordnung zu halten stb. Hol látott Heister nálunk «Rabbers»-eket, kiderül a 61. lap: Vali schrieb gegen Tausend Hindu-Worte auf, welche die *Rabbers* der ungarischen Zigeuner ohne Ausnahmen verstanden stb. HEISTER ezt GRELLMANN 282. nyomán írja, ahol ez áll: Nachdem nun Vali von Universitäten wieder zu Hause gewesen wäre, habe er sich über die Bedeutung der mitgebrachten Malabarischen Wörter bey den *Raber* Zigeunern erkundigt und diese hätten ihm jedes ohne Mühe und Anstoss zu dollmetschen gewusst. (Raber Zigeuner győri czigányok, a Jaurinenses Zingari fordítása.) Nálunk a vajdaféle «raber» egészen ismeretlen. (POTT I. 37.: «Trois de leurs Rabers ou chefs en Europe» stb. Rienből idézve.)

Felvényük. A vajda-serlegről LIEBICH 40. és 44. Egy ilyen serleg leírását és rajzát közli WLISLOCKI, *Az erdélyi czigány-népköltészet* 11. Az ezüstbotról SZTOJKA, a *Czigányokról való história* és JÓKAI alább olvasható helyei. (Háromágu ostort említ HEISTER 55.)

Az eddig csak Németországban észlelt czigány-czímerről LIEBICH 39. lap. A németországi czigányok három Landsmannschaftra oszolnak: az ó-poroszra, az új poroszra és a hannoveraira. Czím-lapunk nem «a magyarországi czigányvajdaságok egyikének

czímerét», hanem az «új porosz» czímert mutatja: futó sündisznót, szájában cserággal.*

«*Czigányokról való história*» másik felében részletesen elbeszéli azt a vajdaválasztást és beiktatást, mely szerzője korában Miskolczon történt. E verses elbeszélés teljes címét lásd lent a 345. lapon.

Sztojkanál két helyütt van vajdaválasztásról szó, «*A czigányok vándorlása*» 13. meg 37. s köv. versszakaiban. (*Szótára* 192. 194—196. lap.) Említésre méltó, hogy mind a két esetben két-két vajdát választottak, s hogy «*ezüst botot* vettek nekik és kezeikbe adták». V. ö. *Czigányokról való história* 8. lap: Ermek *bottya* alatt kik laknak Czigányok.

U. o. 6. lap szerint a czigánynál

Az igazságnak van nála nagy bötsületi
Mert nyereségében Vajdát részelteti,
Meg-is vallja, mit *nyert*, ha ez esküdteti,
El-tagadja, ha más arra erőlteti.

U. o. 7. lap:

A Magyar-Országot elosztá magának,
Nagy [olv. Négy] helyt választott legfőbb Vajdaságának,
Egyet innen, mást túl az hires Dunának,
Ugy innét-is tul-is az halas Tizának.
Az innejső leg-főbb Vajda fel-emelte
Székit *Győrött*, tulsó *Lévát* megkedvelte,
Helyét a Tizán túl-való *Szathmárt* lelte;
Innen-való *Kassát* székeinek rendelte,
De illy ok alatt vólt szabad el-osztani,
Hogy mikor a király hadat fog tartani,
Néik-is fegyverbe elő-kell állani,
És Ország hadával táborban szállani.
Most-is Orderek Bellicumtól jött már,
Mind négy meg-intetvén hogy ne késsenek bár, stb. stb.

* JÓKAI a *Románó csibakéro sziklariben* című elbeszélésében (*Még egy csokrot*. Budapest, 1886. 277. lap.) ezt jegyzi meg rá: Én is találtam egy ilyen vajda-czímert Gomán Ádám vajda ezüst buzogányára kiverve; ez meg egy férfi, a ki két hátulsó lábain álló lovat tart kötőféken; egy harmadik czigányvajda címert viszont egy mellesatról rajzoltam le: két oroszán tép egy kigyót.

A CZIGÁNY VAJIDASÁG MINT ORSZÁGOS HIVATAL.

Valamint Lengyelországban a cigány királyságot később lengyel nemesekre, úgy nálunk is a cigány vajdaságot erdélyi és magyarországi nemesekre, főurakra ruházták.

A cigány (fő) vajdaság vagy (fő) kapitányság nálunk régtől fogva országos hivatal volt, melylyel «iura, prærogativa fructus et emolumenta» jártak, melyet nem cigányoknak, hanem előkelő embereknek érdemeik jutalmául maga a korona adományozott.

Erdélyben hol egy, hol két fővajdával találkozunk. Magyarországon négy fővajdaság volt: a dunáninnen, (székhelye: Győr); a dunántúli, (székhelye: Léva); a tiszán-innen, (székhelye: Kassa); a tiszántúli, (székhelye: Szathmár). V. ö. 278. lap.

Bizonyítékaink: Izabella királynő 1557-ben kelt levele, melyben az erdélyi vajda hivatalt fidelibus nostris *egregiis* Casparo Nagy et Francisco Balátfi,* *aulae nostrae Familiaribus* una cum consuetis et debitis eiusdem proventibus adományozta és Izabellának ugyanez évben kelt másik levele, melyben *Egregius* D. Balátfi *de Kis-Kend*-et in numerum aulicorum nostrorum equis octo recepimus ac in sortem salarii annalis sui officium Wayvodatus Pharaonum ac Czinganorum ubique in ambitu harum partium Regni nostri Transilvaniae pro media parte eidem Francisco Balátfi duximus dandum et conferendum stb. stb.

Egregius csak nemes embernek a czímezése. Hogy Balátfi nemes ember, mutatja praedicatuma is: de Kiskend. Hozzá járul még «Aulae nostrae familiaribus», ami cigányokra sehogy sem illhetik. (Helyesen már *Anzeigen* VI. 103—104. GRELLM. 134. HEISTER 54. Helytelen SCHWICKER 47. ki a nádortól kinevezett vajdát cigányfajbelinek mondja s az *egregius*-t der Auserlesenenek veszi.) — V. ö. Szirmaynak alább idézett helyén: «*Egregios* Stephanum Gaál et Petrum Szakadaty» és VI. Károlynak Bécsben 1725. febr. 26. kelt mandatumában: «*Egregio* Sigismundo Szintay pro Sibi Majestate Nostra clementer conferendo Supremi Zingarorum in Partibus Transtybiscanis Capitaneatus & Vajvodatus Officio, per mortem *Egregij* condam Abrahami Illosvay vacante».

* Enessei Balásfinak írja; de az alább közlött okmányban is úgy áll, hogy Balátfi.

A kormány vajdája «iura, prerogativa fructus emolumenta»-kat gyakorol és élvez. A csapatbeli cigány vajda vele szemben csak olyan jobbágy (helyesebben mondva rabszolga), mint a többi közönséges cigány. Szembeszökőleg mutatja ezt a következő okmány, melyből arról értesülünk, hogy 1556-ban Békés László s az említett Balátfi Ferencz voltak a fővajdák, s hogy alvajdáik, Somogyi Nagy István és Balavásári Kovács Máté, egy csapatbeli cigány vajdát minden gyerekestül eladtak:

Mi Nag István Somogy, Kovác Matté Bala-Vásary, az my Uraink után Békés Lázló és Balatffy Ferencz után Erdélyben vice czygán Waydák vallyuk és tudni agyuk ezt my myndennek, hogy (m)y eg cygánt mynt germekeyuel egiete(mbe) kinek Myhál vajda (az) newe, az fian(ak) ttuk ez Vytézleő Zuchaky Janos dinak, mert az czygan is mynd g(erm)kestül neky atta és vallotta magát, Illyen ketél alat, hog valamikor ez czygan tewle elmenne, tahát myndenét mynden terwén nekil meg foghassa és húz forintot vehessen rayta, mert az adóból is my tewleönk Zuchaky Janos váltotta meg. Ennek Bizonyoságaért és Erewsségéért attuk ez my Leweleönket pechéteönk alat, ez lewel keölt Zékelwásárhelt 14 Junij 1556. Eredetije a Nemzeti Muzeumban őriztetik.

Erdélyben az «Utolsó vajdájuk az I. Rákóczi György által kivételesen kinevezett Vallon Péter volt. Most is van minden csapatnak főnöke, kit ők maguk közül választanak s azt még ma is vajda czímmel ruházzák fel. A jobbágy cigányok vajdáját 1848-ig az Approb. Const. III. R. 58. Tit. I. Art. értelmében a földesurak nevezték ki». ORBÁN BALÁZS, *A székelyföld leirása*. Pest. 1869. II. 47. s köv.

Vallon Péter nagy hihetőleg vallon eredetű volt. Az Approb. Const. idézett articulusa azért törölte el utána a cigány vajdaságot, mert ez per abusum becsúszott hivatal a nyomorult cigányság sok huzavonájával jár. A zsarolások ellen már az Articulus diaetalis pro festa B. Michaëlis Archangeli. Albae Juliae 1558. és az Articulus diaetalis in Enyed Feria sexta proxima post Dominicam Reminiscere. Ann. 1560. volt kénytelen intézkedni.

Jobbágy-vajdáról, kit az uraság nevezett ki, szól a következő oklevél:

Minek utánna az elmúlt Esztendőnek szomorú Változásával

ezen Nemes Dominiumbeli Czigány Nemzet magha Fejétül megh fosztatott volna és mind ekoráig his minden bizonyos Előjárója nélkül volt, s légyen ; úgy arra való nézve hogy mind az Méltóságos Uraság, mind pedig más Közönséghez eöket illető Szolgálatokat annyival inkább közönséghez igazság szerint rendessében és minden egyenetlenség nélkül egymás között viselhessék ; Az többiek közül mind Magam előtt mind pedig ezen B : Város Biráj e[lött] mind Istenéhez való félelme, mind pedig csendes józan Természetéhez ké[pest] való szelid erkölcs tudva lévén SÁNTA MÁTYÁS ez előtt substi[tutus] Vajdának ; arra való nézve úgy mint ezen Nemes Dominiumnak Plenipotentiarius, még maga az Méltóságos Uraság his ezen Mostani alkalmatossággal ki adott Patens Levelemet Confirmálná, ez által addig is az egész meghnevezett Nemzetnek nagyobb consolatioja lehessen, fönt említett Sánta Mátyást olly *Autoritással* Vajdasághra be állítom s rendellem, hogy az egész Dominiumbeli mind *Kovács*, mind pedig *Kolompár* renden lévő Czigányságh Pálczájától függjön s Parancsolatinak obtemperállyon. A mi pedig Esztendőnként való Censusat illeti, hagyatik nekie kötelességében az, hogy valakik Jurisdictionja alatt most vadnak, s jövendőben lennének, azoktól mentül igazságossában exigallya, és azt oda a hova illik szolgáltatassa. Minthogy pedig eö maga Hivatallyának véghbe vitelére egyedül elégtelennek itiltetik, tehát, egy alkalmas Személyt maga mellé Kiss Birósághra szabados legyen választani, s magával edgyütt azt tartozik az egész Czigány Rend erőss büntetés alatt megh becsülni. Mellynek nagyobb hitelére s allandóságára adtam ezen saját kezem irásával s Pecsetennel megh erősetett Levelemet Vásárhelyt Die 12-a x bris 1739. Andrassy Sigmund m. p.

Kívül : Az belől irt Vajdasághban ottan nevezett Sánta Mátyást én is Confirmálok és megh erőssitem. Signatum Vásárhely die 18-a Januarii A-o 1747.

Marsovszky György Plenipotentiarius.

Magyarországra nézve SZIRMAY-nál, *Notitia topographica inclyti Comitatus Zempléniensis* Budae 1803. 54—56. lap ezeket az érdekes adatokat találjuk:

§. 88. Zingari etiam distinctam quampiam, in hoc Comitatu Rempublicam constituebant. In tribus subdivisi tribuum Ductoribus, seu Inferioribus Wayvodis suberant, qui gentem hanc non

solum in officio continerent, sed controversias in ea enatas diiudicarent; si quam autem querelam alius contra Zingarum habuit, et si ea per inferiorem Wayvodam sopiri nequivit, ad *Supremum Wayvodam per Palatinum Regni constitutum* perferebatur. Inferioris Wayvodae, seu Ductoris mentionem facit sequens Palatini Comitis Georgii Thurzó Protectionale mandatum in Tabulario provinciae repositum. (Következik a Grellmannál teljesebb alakjában olvasható menedéklevél.) Supremorum autem Wayvodarum mentio fit in patentibus Comitis Nicolai Eszterházy literis, quibus Supremos gentis Zingarae Wayvodas Egregios Stephanum Gaál, et Petrum Zakadaty anno 1630. item in locum demortui Stephani Gaál Stephanum Csengery anno 1634. constituit, methodumque diiudicandarum causarum iis praescribit.

§. 89. Sed et iuramenti ridicula erat formula, ad veritatem ex illis, dum pro testimonio adhibebantur, eliciendam usurpata: «Valamint Faraó Királyt az Isten a' Veres tenger mélységében el sillyesztette; úgy engemetis a' föld gyomrában el sillyeszszén! és ha igazat nem mondanék, átkozott legyenek, soha se lopásban, se cserélésben, és semmi dolgaimban szerencsém ne legyen, sött első cserélésemben az lovam csudává vallyon és számárrá légyen, akasztó fán száradgyak dühös hóhér keze által.

§. 90. Nostro adhuc tempore Wayvodas habebant, unde Martinum Dobay ultimum eorum Wayvodam fuisse optime recordamur, donec anno 1758. regulatione eorum inchoata, anno 1771. equorum intertentio iis inhibita, anno 1774. proles ab iis ademptae, educationique colonorum suae religionis traditae, merces educationis in cruciferis tribus dietim defixa, anno 1775. vagis uxores ducere prohibitum, alii autem nonnisi penes attestata Judicum Nobilium, quod fixa domicilia habeant, ad matrimonium admissi, et vaga haec gens maiori in parte in aliam transformata fuisset.

Ebből a kútfőből eredt az, amit Z. G. a *Vasárnapi Ujság* 1863. 21. számában a «Republica Zingarica»-ról, Gróf FÁY ISTVÁN a *Századunk* 1842. évf. 32. számában a cigány esküről, BRASSAI, *Magyar- vagy cigány-zene?* Kolozsvárott 1860. 10. lap. a vajdáról és az esküformáról mond. Hogy az utóbbi nem a fővajdák esküformája, hanem egyszerű cigányvallató (tréfás?) esküforma, mutatja világosan a szövege.

1704. II. Rákóczi Ferencz a Dunán innen levő egész czigány-nemzetnek fővajdájává» az ugoctai előkelő nemest Ilosvay Ábrahám ezredes-kapitányt nevezte ki. Az erről szóló diplomát közzétette THALY, *Tört. Tár* 1880. évf. 607. lap.

Ilosvay holta után Szintay Zsigmond folyamodott a helyére. Folyamodványa, mely a czigány «kapitányságot» vagyis «vajdaságot» tanuságosan illusztrálja, így szól:

Sacratissima Cæsarea Regiaque Majestas, Domine Domine naturaliter colendissime Quandoquidem per mortem et ex hac luce decessum Egregij quondam Abrahami Ilosvaj in Partibus Trans-Tybiscanis et signanter Comitatus Ugoctsa, Bereg, Ung, Zemplin, Szabolcs, Bihar, Szatmár, Interiori et exteriori Szolnok et Maramaros existentium Zingarorum Capitanei officium Capitaneatus, sive Wajvodatus ejusdem alias ad collationem Majestatis vestræ sacratissimæ spectans administratore suo actu legitime vacaret et ob hujusmodi vacantiam, et non administrationem præfati officij Capitaneatus per præscriptos Zingaros in illis partibus plurima mala, furta et prædocinia contingerent; Hinc ut etiam ad mentem novellæ legis, huic malo necessaria medela ponatur, et dicti Zingari ad debitam obedientiam et disciplinam reducantur, egoque, qui sub præteritis motibus Rakocziæ et excursionibus tartaricis, cum amissione rerum et bonorum meorum, interemptioneque dilecti condam genitoris mei Sigismundi senioris Szintaj multifaria, fidelia et utilia Majestati vestræ sacratissimæ præstiti servitia per gratiam Majestatis vestræ aliunde ad hoc officium aptus et idoneus pro tantis fidelibus et bene meritis servitiis quodammodo consolari valeam. Majestati vestræ sacratissimæ eatenus humillime supplico, quatenus idem actu vacans Capitaneatus vel Wajvodatus prædictorum Zingarorum officium cum omnibus ad idem ab olim spectantibus, juribus, prærogativis, fructibus et emolumentis, taxis item et pœnis ab iisdem Zingaribus pro qualitate furti et demeriti eorundem Capitaneo seu Wajvodæ obvenire debent mihi clementissime conferre et ut iisdem Zingari mihi parere et debitam in omnibus obedientiam præstare debeant, eatenus quoque ijs, quibus competit, benigne comittere et de mandato dignetur. Pro qua etiam gratia emorior. Majestatis vestræ sacratissimæ humillimus perpetuoque fidelis subditus Sigismundus Szintaj.

Kívül: Ad sacratissimum Romanorum Imperatoriam ac Re-

giam Catholicam Majestatem Dominum Dominum Clementissimum humillima instantia introscripti Sigismundi Szintaj, pro intus petito supremi Capitaneatus et Wajvodatus Zingarorum officio sibi clementer conferendo. Per Balthasarem Lippich.

A végső felelet az volt reá, hogy ezt a helyet többé be nem töltik. Eredetije az orsz. levéltárban.

5. A CZIGÁNYOK MEGTŰRÉSÉRŐL S AZ ŐKET JAVÍTÓ INTÉZKEDÉSEKRŐL.

ANZEIGEN VI. 157—160. GRELLMANN 2. kiad. 174—186. PREDARI 167—205. LIEBICH 4—7. BALLAGI ALADÁR, *Prot. egyh. és isk. Lag* 1877. 1201—1202. old. SCHWICKER 53 s köv. lap.

E népet bevándorlásakor barátságosan fogadták. A keletről szakadt törzset a középkori felfogás holmi szent nimbussal vette körül. — — A ki egy «pogányt» (= cigányt, a hollandi most is annak nevezi) megütött — a szent széktől egy aranyforint bírságra ítéltetett. *Zeitschr. für deutsche Kulturgesch.* Neue Folge. Hannover, 1873. 166. lap.

A közbecsülést mentől hamarabb eljátszották. Hogy nyilatkozik róluk a konstanzi krónika, lásd fent «Kis-Egyiptom» alatt.

Az angol missióról *Tudom. Gyűjtemény* 1822. II. 125.

Zeller beuggeni szeretetházáról BALLAGI ALADÁR 1202. lap. Hám János szatmári püspöknek 1857-ben alapított cigány iskolájáról Sarkadi NAGY M. és BARTÓK G. *Szatmár-Németi történetei.* Szatmárt, 1860. 40. lap.

Farkas Ferdinánd plébánosnak Érsekujvárott alapított cigány iskolájáról *Vasárnapi Ujság*, 1858. 2. sz.

A tanügyi «Czigány kérdés»-ről HAVAS GYULA, *Kolozsvár* 1888. jan. 17. és 1887. 29. számában.

ÉÖTVÖS K. L.: *Népközt. Emlékeztető* 16. 38. 93. 164. 101. 187. 1.

Budapesten a cigányok magok (betegsegélyző) Czigányegyletet akartak alapítani; de Rác Pali ellenzésére abban maradt. Minden tagja 40 krajczárt fizetett volna hetenként az egyleti pénztárba.

Lenger Marlet, Čop Mara, horvát születésű, horvát, dán és francia nyelven író novellistánő, Párizsban cigányvédőegyletet alakít. V. ö. fent 251. lap.

6. A CZIGÁNYOKRA VONATKOZÓ TÖRVÉNYEK, RENDELETEK STB.

GRELLMANN 2. kiad. 174—186. lap: *Ueber die Duldung der Zigeuner im Staat*. 187—194. lap.: Versuche dieses Volk zu bessern. 213. lap: Freybriefe stb.

Litterae Sigismundi pro Zingaribus ann. 1423. (Tartalma: Sigismundus Zingaribus per regna sua securitatem ac Voivodae ipsorum potestatem iudicandi addicit). Először közölte OEFELIUS, *Rerum Boicarum Script.* (Augustae Vindel. 1763.) I. 20—21. lap. OEFELIUS-ból GRELLMANN 2. kiad. 343—4. lap. ENESSEI, *A tzigán nyelvről*, 22—24. lap. FEJÉR GYÖRGY, *Cod. Dipl.* tomi x. vol. VI. p. 532—3. nr. CCXXI. V. ö. LIEBICH 3. lap.

Mátyás királynak 1476. sept. 23. kelt levele, melyben az erdélyi részek vajdájának és alvajdájának megparancsolja, hogy a szebeni külvárosban lakó cigányokat, kiket ő más levele által Szeben város segítségére és szükséges munkáira rendelt, ne háborgassák s általában ezeket az erdélyi vajdák és alvajdák hatósága alól felmenti. (Eredeti papíron, a szász nemzeti levéltárban. II. 369. Lenyomatva *Hunyadiak kora* XI. 567.) Így szól:

Mathias dei gracia Rex Hungarie Bohemie etc. Fidelibus nostris Magnificis Wayuodis parcium nostrorum Transsylvanarum vel eorum ViceWayuodis. Salutem et gratiam. Expositum extitit maiestati nostre In personis fidelium nostrorum Circumspectorum Ciuium et communitatis Ciuitatis Czibiniensis graui querela. Quomodo plerumque vos vestrique homines et familiares *populos illos egiptiacos seu ut vulgariter nuncupantur Cziganos.* in suburbio ipsius Ciuitatis residentes. quos videlicet nos mediantebus alijs litteris nostris. in subsidium. et mercenarios labores. eiusdem Ciuitatis deputauimus. tam in personis quam rebus plurimum turbarent dampnificarent et variomodo angariarent. In graue preIudicium ipsius Ciuitatis, Etquia sicuti ipsi Czigani semel dicioni ipsius Ciuitatis per nos deputati sunt. Ita eciam a vestra et vestrorum officialium potestate et Jurisdictione omnino volumus haberi exemptos Fidelitati igitur vestre harum serie firmiter precipimus, quatenus A modo imposterum ab omni perturbatione dampnificatione et angariacione, prefatorum Cziganorum. vos cessetis, vestrosque cessare faciatis et interdicere debeatis.

Taliter quod deinceps propterea Maiestati nostre querela non porrigatur, Secus non facturi Presentibus perlectis exhibenti restituti Datum Bude feria Secunda proxima. post festum beati Mathie apostoli et Ewangeliste. Anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto Regnorum nostrorum, Anno Hungarie etc. decimo nono, Bohemie vero octauo.

(P. H.) Relacio Georgy prepositi et Thesaurary.

1487. april. 8. kelt levele (eredetije papiron a szász nemzet levéltárában II. 444. sz.) így szól:

Commissio propria domini Regis.

Mathias dei gracia Hungarie Bohemie etc. Rex. duxque Austrie, fidelibus nostris Magnifico comitj Stephano de Bathor Judici curie nostre et Waywode parcium Regni nostri Transsiluanarum, eiusdemque ViceWaywodis, Salutem et gratiam. Cum sit, quod *Cigani siue Egipcij* in sede Cibiniensi commorantes, qui videlicet pro defensione Ciuitatis nostre Cibiniensis certos labores facere sunt astricti, Semper et ob antiquo hac libertatis prerogatiua gauisi fuisse dinoscuntur. Vt nullus Waywodarum vel Wice-Waywodarum dictarum parcium, sed nec familiaris eorundem, Ipsos ciganos quouis pacto impedire turbare, vel eciam aliquas soluciones, seu taxas, super eisdem extorquere possit et valeat, Idcirco nos eosdem Ciganos in huiusmodi antiquis libertatibus et prerogatiuis illesos conseruare cupientes, fidelitati vestre harum serie firmissime precipimus et mandamus. Aliud habere nolentes, quatenus A modo prefatos Ciganos seu Egipcianos, aliquo pacto impedire, turbare, molestare, vel eciam aliquas Taxas seu exactiones super eisdem exigere et extorquere, exigique et extorquerifacere nullatenus, et nullo vnquam tempore presumptis, sed eosdem in eorum libertatibus et consuetudinibus, pacifice et quiete stare permittere et permittifacere modis omnibus debeatis et teneamini. Alioquin nos commisimus et plenam nostram facultatem dedimus, damusque per presentes fidelibus nostris Magistro Ciuium, ac Judici, Juratisque ciuibus dicte ciuitatis nostre Cibiniensis, vt ipsi huiusmodi Ciganos impedire et molestare vobis permittere nulla ratione debeant, Auctoritate nostra presentibus ipsis plenarie attributa mediante, Aliud igitur nullatenus facere audeatis, presentes vero quas propter absenciam maioris secreti sigilli nostri, Annulari secreto sigillo nostro consignarifecimus, post

earundem lecturam semper reddi volumus presentanti, Datum In obsidione Noueciuitatis Australis, In dominica Ramis palmarum, Anno domini Millesimo Quadringentesimo Octogesimo septimo.

(P. H.)

Ulászló királynak 1492. szept. 13. kelt levele (eredetije a szász nemz. levéltárban II. 512. sz.) így szól:

Commissio propria domini Regis.

Wladislaus dei gracia Rex Hungarie Bohemie etc. Fideli nostro Magnifico comiti Stephano de Bathor Wayuode eiusque ViceVayuodis parcium Regni nostri Transsiluanarum. Salutem et gratiam. Ex declaratis et Juribus ac libertatum prerogatiuis fidelium nostrorum Circumspectorum Magistriciuium. ac tocius communitatis ciuitatis nostre Cibiniensis accepimus, *Certos pharaones seu cziganos* in suburbio illius Ciuitatis nostre ab antiquo extitisse et *mansiones fecisse*. ac ad illam ciuitatem semper pertinuisse, et modo illic esse et eisdem Ciuibus nostris et toti ciuitati seruire, Quare volumus et fidelitati vestre harum serie firmissime mandamus. vt acceptis presentibus. prefatos Cziganos neque vos turbare et impedire. neque eciam alijs turbare permittere et permittifacere. Sed contra omnes turbatores nostre Maiestatis in persona tueri protegere ac Jurisdictioni et vsui. Incolarum prefate Ciuitatis nostre permittere debeatis et teneamini, Aliud nullo modo facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutis, Datum Bude feria quinta proxima post festum Natiuitatis gloriose virginis Marie Anno domini Millesimo Quadringentesimo Nonagesimo Secundo.

(P. H.)

Báthory Zsigmond 1581. szept. 29. levele (eredetije pergamenen, a szász nemz. levéltárban II. 1226. sz.) így szól:

Nos Sigismundus Bathory de Somlio Waiuoda Transsiluanie et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod pro parte et in personis Prudentum et Circumspectorum Magistri ciuium, Judicum, et Juratorum ciuium ciuitatis nostrae Cibiniensis exhibitæ sunt nobis, et praesentatæ quaedam literæ Annuenticiales Serenissimj quondem Principis et Domini Mathiæ Regis Hungariae etc. super libertatibus et exemptione a quarumlibet taxarum et contributionum solutione *Cziganorum in Sede Cibi-*

niensi commorantinm, et ad necessitatem dictæ ciuitatis nostræ Cibiniensis operas exercentium, in dupplici papyro patenter confectæ, sigilloque eiusdem domini Regis secreto annulari roboratæ tenoris infra scripti. Supplicatumque nobis extitit humiliter, vt nos easdem literas Annuenticas, ratas, gratas, et acceptas habentes, præsentibusque literis rostris verbotenus inseri et inscribi facientes perpetuo valituras gratiose confirmare dignemur. Quarum quidem tenor talis est. *Mathias Dej gratia Hungarie, Bohemie Rex* stb. (Lásd fõntebb 1476. évre.) Nos igitur præmissa supplicatione modo quo supra porrecta, fauenter ex audita et admissa, præscriptas literas Annuenticas non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, præsentibusque literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas quo ad omnes earum clausulas, articulos, et puncta, eatenus quatenus eædum rite et legitime existunt emanatæ, viribusque earum veritas suffragatur, et quatenus memorati Cigani in continuo vsu earum literarum semper perstiterunt, pro ijsdem Ciganis, et alijs quorum interest perpetuo valituras gratiose confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia vigesima nona die mensis Septembris, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Octogesimo Tertio.

Sigismundus Bathory (P. H.) Volfgangus Kowachoczy
de Somlio Cancellarius m. p.

II. Ulászló 1496-ban kelt salvus conductus-a Bolgár Tamásnak (vajvoda Farahonnum) és 25 sátonyi csapatjának részére, kik Zsigmond pécsi püspöknek puszkagolyókat s egyéb hadiszereket gyártottak. Az eredeti levelet 1775-ben Dobai Székely Sámuel Sámuel kapitány, a «fáradhatatlan gyüjtő» bírta. Szövegét közlik FRIVALDSZKY *Mineralogia Transilv. Claudiop.* 1767. II. 33. PRAY *Annales Reg. Hungariae Vindob.* 1770. IV. 273. *Anzeigen* V. 224. ENESSEI *A tzigán nemzet* stb. 32—3. lap. V. ö. GRELLMANN 2. kiad. 81. lap. SCHWARTNER, *Ars Diplom. Hung.* p. 338. Nro. 9. SCHWARTNER, *Introductio in Rem Diplom.* 2. kiad. 376. lap.

Izabella királynénak, Zápolya János özvegyének, 1557-ben kelt két pátens levele (pro constituendis Wajvodis Ciganorum). Az egyik: Pro Casparo Nagy et Francisco Balátfi, a másik:

Pro Francisco Balátfi de Kiskend. Közlik az *Anzeigen* VI. 103—104. GRELLMANN 2. kiad. 344—7. ENESSEI, *A tzigán nemzet* stb. 35—7.

Articulus diætalis pro Festo B. Michaëlis Archangeli, Albae Juliae 1558.

Articulus diaetalis in Enyed Feria sexta proxima post Dominicam Reminiscere. Ann. 1560.

Mindakettő a vajdák követelte adó megszorításáról. Közli GRELLMANN 2. kiad. 347. és 348. lap.

Czigányok vajdaságáról. APPROB. P. III. Tit. 58. (a kolozvári 1815. évi kiad. 159. lap.)

«A cigányoknak, hogy közönségesen az Erdélyországi birodalomban egy kiváltképen-való Vajdájok legyen, kinek esztendő által adó-fizetéssel tartozzanak, valamely fundamentum nélkül való abusustól csúszott volt-bé némely időkben; mely nem csak annak a nyomorult nemzetségnek rajta való sok huzásával, vonásával, elviselhetetlen terhére volt, de sőt a nemesi prærogatívának és jobbágyoknak bírásában való iurisdictionának is præiudicált; mellyre nézve penitus találtatott egynéhány rendbéli constitutioi által az országnak; mindazáltal idvezült néhai idősbik Rákóczi György fejedelem urunk kegyelmes requisitójára, az országnak és annak fejedelminek, noha *idegen nemzetből* az országba származott, de sok szükséges szolgálatokat præstált tekintetire nézve vitézlő Vallon Péternek életéig megengedettett bírása, azon cigányok Vajdaságának Tisztinek szokott jövedelmével együtt: úgy mindazonáltal, hogy sokadalmokon, városokon és egyéb helyeken darabontok vagy egyéb insolens emberek által ne kergettesse, fogdostassa őket, megadván ők is szokott taxájokat; de rajta kívül, soha in perpetuum többé azon cigányok Vajdaságának Tisztii fel ne vétetessék és se fejedelmek ne conferálják, se senki ne is sollicitálja sub pœna violationis Constitutionum Regni; hanem a cigányoknak Possessori szabadok legyenek azzal, akarjanak-e cigány jobbágyokon valami adót venni, avagy nem: és ha kiknek felesen vannak afféle jobbágyi, azoknak eleibe Vajdát vagy egyéb szolgákat rendelni.»

V. ö. «Erdélyi országgyűlési emlékek.» Az 1626. máj. 24., jun. 17. Artic. XVII. így szól:

A cigány vajdáknak szokott fizetések in medietate megáll.

A cigány vajdaságnak állapotját értjük Kegyelmes urunk miben légyen; mi is egész országul annuálunk annak, hogy a mit azelőtt a cigányok vajdájoknak szoktak volt adni, ezután csak felével tartozzanak.

Gróf Thurzó Györgynek, Magyarország nádorának 1616. febr. 20. kelt menedéklevele. (Eleje Máté evang. 8, 20. utánezata.) Közli GRELLMANN 2. kiad. 349—50. rövidítve Szirmay Notit. topogr. Comit. Zempl. §. 88. Ennek alapján latinul és magyarul Z. G. Respublica Zingarica. Vasárn. Ujság 1863. 21. sz. V. ö. LIEBICH 3. 15. és 270.

VI. Károlynak 1724. Laxenburgban kelt mandatuma «In factio Eliminationis et persecutionis Zingarorum et aliorum Malefactorum». (Az orsz. levéltárban.)

A Mária Terézia-féle 1768-ban kelt *Regulatio Zingarorum*. Lásd GRELLMANN 2. kiad. 188—190. lap. *

Összes törvényhatóságainknak idevágó táblázatos kimutatásai s egyéb jelentései a m. kir. orsz. levéltárban vannak.

A «Norma submittendarum dehinc, intuitu Regulationis Zingarorum Informationum» a következő rovatokból állott: *Locus Mansionis. Nomen et Cognomen Zingari vel Zingarae Viduae. Habetne proles quales, quotve Nro et cujus aetatis. Educatio harum qualis? et an aliqua pro condiscendo et quali opificio tradita sit. Habitatne in Domo juxta seriem, vel in Gazula (az az: putriban) aut Tentorio? Estne colonus? et quale Possessorium habens, vel Inquilinus, aut Subinquilinus. Quali vestitu utitur ipse Pater, Uxor, et Proles ipsius? Qualiter vitam sustentat, et an aliquod opificium exercet et quale. Est ne locali Judici subjectus, vel vero alicui vajdae? Vesciturne peremptorum lue Pecorum aut Pecudum carne? Exercetne quaestum aut Cambia cum Equis? Contribuitne, et quantum tam ad Militarem quam ad Domesticam Casas?*

Sententia Fisci Magistralis Comitatus Hontensis contra Zin-

* Komárom városa akkori tanácsának rendelete szerint «a cigányoknak, ha valami állandó életmódra nem adják magukat, házaik felgyújtatnak s leromboltatnak; gyermekeik pedig, ha az utcán meztelenül mernek járni, nyilvánosan megvesszőztetnek. Azon cigányok pedig, kiknek állandó lakásuk nincsen, kötelesek letelepedni, máskülönben lovaik elkoboztatnak a város javára s hogy beolvasztásuk könnyebben menjen, a czéheknek nem kis bosszúságára elrendeltetett, hogy a mesterséget tanulni akaró cigányokat kötelesek befogadni». L. TAKÁTS SÁNDOR: *Lapok egy kis város múltjából*. Komárom. Ziegler Károly könyvnyomdája. 1886. 165. l.

garos 1782. Közli GRELLMANN 2. kiad. 353—8. lap. V. ö. u. o. 65. s köv. ll. LIEBICH 75. s köv. ll.

Mária Terézia és II. József rendeleteiről GRELLMANN 2. kiad. 187—194. lap. A Circulares sub Nro 6525. d. 12. Septembris 1782. de Regulatione Zingarorum eredeti szövege u. o. 351—353. lap. Az idevágó hatósági acták a m. kir. orsz. levéltárban.

Constituta Regia Politic. (Bécs. 1788. lat.-német szövegű kiad.) I. 298. lap.: In negotiis sanitatis et regulationis Zingarorum.

1851. óta a helytartóság sokat foglalkodott a cigánykérdéssel, nevezetesen báró Mecséry csehorsz. helytartónak 1853. nov. 15. Bach Miniszterhez intézett jelentését vétette a törvényhatóságokkal zsinórmértékül.

1867. jul. 9. 1442. R. sz. alatt kelt a magy. kir. belügyminiszternek ugyanazon törekvésű körrendelete.

Azóta Liptó, később Zemplén, Szepes, Mosony, Pest-Pilis és Solt, Esztergom, Turóc és Baranya megyék fordultak az orsz. képviselőházhoz, melytől törvényes intézkedést kérnek. Liptó megye közönségének 1871. márcz. 27. kelt előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi Miniszter késznek nyilatkozott a cigány faj neveltetése, nomád életmódjának megszüntetése, állandó helyre telepítése és általában a cigányoknak a közélet hasznavehető tagjaivá leendő képeztetése tárgyában törvényt alkotatni.

1873-ban országszerte összeírták. Lásd fönt a 234—6. lapon.

1886. okt. 9. 11351. sz. alatt kelt a bajor kir. kormány ama rendelete, mely a cigányokat Bajorországból kitiltja.

1887. decz. havában közölték a berlini lapok a porosz kormánynak hasonló rendeletét.

A magy. kir. belügyminiszterium most is foglalkodik a minden tekintetben nehéz ügynek a rendezésével. (Nálunk azokon a vidékeken, a hol vándorcigányok meg szoktak fordulni, az egyes községek «cigánybirót» választanak maguknak, a ki rájuk ügyel, s a velük való bajokat, vagy maga elintézi, vagy a hatósággal elintézteti. Eperjesen volt bírójuk, a ki a velük való közlekedést elvállalta. Most egy ügynevezett kézbesítő, ki cigány eredetű emeritált hajdu, váltotta fel.)

7. HADI SZOLGÁLATUKRÓL.

Anzeigen VI. 37—40. 46—48. GRELLMANN 2. kiad. 165—173. HEISLER 79. 109—110. 121. 122. LIEBICH 26. SCHWICKER 135. 137.

Hajdanában a várainkhoz cigányok is tartoztak. Lásd THALY KÁLMÁN-nak «*A cseszneki vár cigányai*» című, 9 darab cigány diplomával kiadott közleményét a *Tört. Tár.* 1884. évf. 568. s köv. lapjain. V. ö. «*A gr. Bercsényi család*» című munkájának II. 232. lapját is, a hol a kis-várdai vár cigányokról van szó.

Az ungvári uradalom 1691. évi conscriptiója egyebek közt így szól: Zingari pariter viginti tentoria habentes (t. i. Unghvárott) obligantur continuo ad Arcem arte fabrili laborare; horum labor limitatus solum ad flor. 60., provenit Capitale flor. 1000. Egykoru másolata a Gr. Forgách-féle levéltárban. (Thaly közlése.)

Kém és titkos posta szerepükről Anz. VI. 48. GRELLM. 171. s köv. II. HEISTER 109. LIEBICH 26. SCHWICKER 135. MOLNÁR VIKTOR Remény II. 9. 9. és 27. Érdekes esetet közöl JÓKAI *Még egy csokrot* 276. lap. MARA ČOP *Goldjaná*-ja is kém. Lásd *Aus den Edelhöfen des Balkan* 88. lap, a hol a nagy vajda azt mondja, hogy «ez előkelő tisztség a szintik szemében, bármennyire megvetik is a párnók (= nem cigányok), mert kell hozzá a róka ravaszsága, a tigris fürgesége és a nőstény oroszlán bátorsága».

Ugyancsak a cigányok várvédelmi szolgálataira kell értenünk, amit SZIRMAY *Not. topogr. comit. Zempl.* § 323. Nagy és Kis-Czigánd régi lakóiról mond: Olim Cinganorum colonia fuerunt, a quibus nomen acceperunt, et fabrilia exercentes, ad castrum Tárkány spectabant.

Puskagolyókat s egyéb hadiszereket gyártottak. Lásd Ulászló 1496-ban kelt *salvus conductus*-át.

Ott látjuk (1534-ben) Zápolya, (1557-ben) Perényi, (1604-ben) Bocskay, (1676) Thököly stb. szolgálatában.

Az 1557. évi «*Nagy-Idai veszedelem*»-ről THURÓCZY *Hungaria suis cum Regibus. Tyrnaviae* 1764. 265. s köv. lap. ISTVÁNYFY *Historiar.* lib. XIX. SZIRMAY, *Notitia histor. Comit. Zemplén.* §. 211. Keserves emlékezetére mai napig is meg van még a siralmas nagy-Idai nóta. Lásd alább a 317. lap. Költészetünkben ARANY JÁNOS-nak «*A nagy-Idai cigányok*» című víg eposzában, SZIG-

LIGETI-nek «*Nagyidai cigányok*» és SZIGETI-nek «*Czigány princz*» című népszínművében,* valamint ponyvairodalomunkban s egyik közmondásunkban is meg van örökítve, mely így szól: Elfogyott a puskapora, mint a nagyidai cigányoknak. BALLAGI *Példab.* 6187.

SZTOJKÁ-nak *A cigányok vándorlása* című költeménye is (*Szótára* 190. lap.) szól Nagy-Idáról; hogy az Afrikából jött cigányok először is oda szállottak. «Vívó nép volt a cigány.» «Akkor időn semmi erő be nem vehette várát.» Átillát is vissza verte. «Azután csendességben maradtak a cigányok.» Volt bőven «ezüstjük és aranyuk»; de «munka nélkül nem termett a föld elég eleséget s így a cigányok megunták Nagy-Idán az éhséget» s «eloszlottak kilencz felé». Sztojka «szájhagyomány után» beszéli ezt el; az 1557. évi vészes történeti esetet nem ismeri.

A bóczorgó cigányoknak SZTOJKA (*Szót.* 196. lap.) szerint:

«Nincs nagyobb ijedések, mint katonasorozás:
A mikor katonát látnak, van rajtok hidegrázás».
«De törzsökös lakóink iskolákat végeznek.
És a hadi szolgálatba a legelső vitézek.»

Az 1793. évi 3539. sz. a. kelt kir. rendelet szerint 15 újoncz közül csak egy cigány állíttassék. Az erdélyi kir. kormányzéknek 1805. évi 2501. sz. a. kelt véleménye azt kívánja, hogy az igazolvány nélkül kóborlason ért aranymosó cigányok büntettesenek meg, vagy soroztassanak be. Az 1810. évi 8878. sz. a. kelt királyi rendelet szerint a megtelepedni vonakodó cigányok, ha arra valók, besorozandók.

8. VEGYES TÖRTÉNETI ADATOK.

Az *örményországi cigányokról*: CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, *De ceremoniis lib.* II. bonni kiad. 797. 6. (Reiskii Com-

* Gyulai Pál szerint már a huszas évek körül adtak egy Nagyidai cigányok-féle darabot. V. ö. még Windisch, Die Vertheidigung von Nagy-Ida. Ungrisches Magazin I. köt. 2. darab, 256. lap. — Talán a Szöllösi-Herfurtféle Nagyidai Lakodalom című víg német táncjáték is ide tartozik. — Nagy-Ida még arról is nevezetes, hogy ott volt 1650-ben az a nagy zsidó zsinat, a melyen Európa s Ázsia legkülönbözőbb vidékeiről érkezett 300-nál több tudós rabbi a Mesias eljövételének kérdésével foglalkozott. Anzeigen V. 12—15.

ment. II. 899.) E szerint a X. században négy telepjük volt Lazicában, Örményország felső végén. — A kölni Wallraf-könyvtár egyik hártya-codexe elbeszéli egy kölni Judden családbelinek a XIV. század második felében tett keleti utazását s a Benfey-féle *Orient und Occident* I. 464—465. lapjain közölt részben az örmény cigányokról is szól, a kiket «mandopolos»-oknak nevez. (Dr. Herrmann legközelebb magyarul közli az «Armeniá»-ban.)

Az *arab* cigányokról: *Proceeding of the Asiatic Society of Bengal* edited by the Hon. Secretaries. Calcutta, 1877. May: Miles, Note on the route between Sohár and El-Bereymi in Omán, with a note on the Zatt, or gypsies, in Arabia.

A *bajor* cigányokról: *Menschenjagd im Fichtelgebirge im vorigen Jahrhundert*. Von LUDWIG ZAPF, a *Zeitschrift für Allgemeine Geschichte, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte*. 1887. 633—640. lapjain.

*Csehország*i dolgokról *Matice moravská* 1879. évf. III. füz. 105. s köv. ll.

A *déési* cigányokról a K. PAPP MIKLÓS-féle *Történeti Lapok* (Kolozsvártt 1875.) I. évf. 505. 519. 520. és 586. lapján a déési levéltár négy oklevele.

146. sz. okl. I. Ferdinánd rendelete, melylyel a déésiektől Martinuzzi által elvett és Szamos-Ujvárra költöztetett 10 sátoralja cigányokat nekik visszaadja, s a közadó fizetése alól mentesíti. *Viennæ, 1552. Apr. 10.*

163. sz. okl. Petrovics Péter helytartó nyílt parancsa a többek közt a cigányok fővadjáihoz, hogy a déési sóaknákhöz tartozó 10 sátoralja cigányok senkitől semmi nemű adófizetésre ne kényszeríttessenek. *Coloswar. feria 3. pr. p. f. Sacrum Pentecostes. 1556. Majus 26.*

168. sz. okl. Isabella királyné rendelete minden megyei hatósághoz, hogy a déési 10 sátoralja cigányokat senki rendes vagy rendkívüli fizetésekre ne kényszerítse. *Kelt Colosvarini 1557. Septemb. 30.*

282. sz. okl. A déési 17 cigány család s azok ivadékainak számbavételéről szóló jegyzék. *1606. Septemb. 8. Kelt: nincs.*

Calendarium Novum ad Annum MDCCCXI in usum Magni Principatus Transsylvaniæ et Partium. Cibinii sumptibus Martini Hochmeister 8-rét 125. lap. Deés városának tisztviselői elősoro-

lása után a szolgaszemélyzet között: «Petrus Kovács Vojvoda Zingarorum».

Calendarium Novum et Vetus ad annum bissextilem MDCCCXXVIII. dierum 366, in usum Principatus Transsylvaniae et Partium. Claudiopoli typis Lycei regii 8-rét 149. lap. Deés városa szolgaszemélyzete közt, név nélkül: «Vojvoda Zingarorum 1».

Novum et Vetus Calend. ad annum vulgarem MDCCCXLV. dierum 365. in usum Magni Principatus Transsylvaniae et Partium. Claudiopoli typis Lycei regii. 8-rét. 165. lap. Deés városa szolgaszemélyzete közt «Ladislaus Berki Vojvoda Zingarorum».

1848-ban megszűnven a hűbéri viszony, a cigány is az állampolgárok sorába lépett. Azóta a cigányok vajdája nem fordul elő a hivatalos közegek schematismusában. (Szűcs István közlése.)

A brassói cigányokról MOLNÁR VIKTOR: *Az erdélyi cigányokról*. Remény. 1887. II. évf. 8—9. és 26—27. old. a Brassó városának 1503—1525. évbeli költségnaplói nyomán.

A kolozsvári cigányokról. — 1848. előtti időben Kolozsvárott a Czigánysor előtti térségen fa-kaliczka állott, melybe a kisebb kihágásokért lakoló cigányokat záratta a cigány vajda. Mikor 1848-ban az unio mellett nyilatkozó tüntetés volt, a cigányok is demonstráltak: a szabadság nevében megrohanták azt a kaliczkát és lerombolták. (Gyulai Pál közlése.)

P. THEWR. JÓZS. gyűjt. szerint Kolozsvárott e század elején karonkosárral kellett járniok a cigány lányoknak, hogy ezen (ignominia-féle?) jelről rájuk ismerhessenek.

Az aradi cigányokról: Dr. MÁRKI SÁNDOR, *Az aradi cigányok*, Arad és Vidéke 1886. évf. 48. sz.

A simándi cigányokról OLÁH MIKLÓS, a XVI. századbeli híres humanista. Idézi dr. Márki Sándor u. o.

A nyirbátori cigányokról. A XVII. század második tizedében Nyir-Báthorban cigányok laknak «5 háznép 5 telken». GÉRESI, *Károlyi család oklevéltára* V. 333. lap.

A munkácsi cigányokról LEHÓCZKY, *Századok* XV. 152—4. A XVII. században a munkácsi uradalmi majorságban majd minden cigány «vajda».

THALY, *Régi vitézi énekek* I. 49. II. 294—295. — «Tzigányok siralma», szűk út Marmarosban. — GVADÁNYI, *Benyovszky* stb. 1816. kiad. 168. lap:

«A mint Szigetről Mármarosba a felső járásba megyen az út, a hegyek között vagyon egy szűk út, mely Tzigányok sirlalmának neveztetik azért, mivel itt valamelly Forgáts sok rebellis és rabló Tzigányokat levágott volna.» V. ö. ENESSEI, *A tzig. nemzet* stb. 27. lap. LEHÓCZKI TIVADAR, *Adatok a magyar czigányok történetéhez*. Századok. 1881. 152—154.

SZTOJKA, «*A czigányok vándorlásaiban*» (Szót. 169.):

Elment ennek egyik része Velence tájékára,
 És a Dósapárt csapatnak lettek segítő társa,
 Ezerötszáztizennégybe népelmáradottakat (így!)
 Kik a pusztáson laktanak, zsákmányolták azokat.

BORCHGRAVE, *Essai sur les colonies belges en Hongrie*.
 La Haye. 1871. 110. lap.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III.

A CZIGÁNY NYELV ÉS NÉPKÖLTÉS ZET.

A) NYELVÉSZET.

A legrégibb cigányemlék 1542-ből való. Lásd alább 310. lap.

A cigány nyelvről szóló első tudósítást közölte Bonaventura Vulcanius, *De literis et lingua Getarum s. Gothorum* (Lugd. Batav. 1597.) című munkájában. Adatait Vulcanius alighanem Jos. Scaligertől kapta. Pott I. 3.

A legkiválóbb nyelvtudományi munkák Pott, Miklosich, Ascoli és Sowaéi. Egyéb nyelvtanokról meg szó- és szöveggyűjteményekről a könyvészeti lajstromok. Szövegpéldák a 13 európai szójárásból Miklosichnál, *Denkschr. XXIII.*

CZIGÁNY NYELVI TANULMÁNYOK MAGYARORSZÁGON.

Papjaink közül, kiknek cigány hívei, s földesuraink közül, kiknek cigány alattvalói vannak, mindig akadt, a ki a cigány nyelvet tőlük eltanulta.

OLÁH MIKLÓS, a XVI. század nagy magyar humanistája, a simándi cigányokról, a kiket rút, gyalázatos és minden kínzásra érdemes fajnak bélyegez, azt mondja, hogy maguknak külön nyelvet koholnak, melyet rajtuk kívül senki sem értett s melyet vakok nyelvének neveztek. Más szóval ő is azok közé tartozik, a kik a cigány nyelvet mesterségesen alkotott tolvaj-nyelvnek, *Gauner-sprache*-nek hitték. V. ö. Dr. Márki Sándor: «Az aradi cigányok». Arad és Vidéke 1886. évf. 48. sz.

A tudósokat eleintén csak a cigányság eredete érdekelte. Majd a húnok, majd az avarok, majd a besnyők, majd a tatárok maradékinak tekintették. Anzeigen V. 207. Molnár János, Régi jeles épületek (Nagyszombat 1760.) 130—133. l. azt mondja, hogy Senár = Sinár. «Sinárból könnyen Singár kerekedik, és így szerentse, ha fel nem talállyuk Sinár földében, azaz Babiloniában, és Káldeában a mi Sátoros népünknek első eredetét» stb.

1776-ban megjelent a Váli felfedezéséről szóló jelentés, Anz. VI. 87—88. — U. o. kis szógyűjtemény s egy régibb meg egy újabb Miatyánk-fordítás.

VÁLI ISTVÁN («celebris antiquarius & Minister condam Helv. Confessionis circa An. 1776. in Possessione Almás I. Comitatis Comaromiensi ingremiata») azt a felfedezést tette, hogy a Leydenben malabari tanulóktól hallott malabári szókat a győri cigányok megértették. Ezt Szathmár-Németi Pap István károlyi typographus elbeszélése után közölte Dobai Székely Sámuel kapitány (az Anzeigebeli cigány monographia írójának tudós barátja és pártfogója, a «fáradhatatlan gyűjtő», kinek birtokában volt II. Ulászló 1496-ban kelt levele, melyre több ízben hivatkozunk). Székely latin levelét l. az id. h. Latinul német fordítással Grellm. 280—282. Olaszul Predari 29—30. Magyarul Wliloczki, Az erdélyi cigány népköltészet 21.

PAUER írásbeli cikkéről, «den Herr Secretär Pauer in Hannover, bey Gelegenheit einer Reise nach Ungern, in sein Vaterland, den dasigen Zigeunern abgefragt hat». Grellmann 2. kiad. XV. lap.

1796-ban megjelent A MAGYAR NYELV-MIVELŐ TÁRSASÁG munkáinak első darabja (Szebenben), melynek 40. lapján el van mondva, hogy «a nemzetek atyafisága s következés szerént a magyarok Asiában lévő közelebbi attyokfiai kinyomozásában» nyelvek egybe-hasonlításának csálhatatlan haszna van, s hogy «erre a végre szükség lészen: hogy a Nyelveket értő, és tudó jó Hazafiak közül, e' szerént, vagy jobban; egyik a Deák, más a Görög, mások a Német, Franczia, Tót, Orosz, sőt Örmény, Czigány, Nyelveket is dolgozzák ki; és ha nem sajnálják a' Társaságnak küldjék be».

Többen is foglalkoztak vele, mint a mennyinek a dolgozatai megjelentek. Bizonyítják a lelt kéziratok, s az elvéve találkozó rövid jelentések.

Még e felszólítás előtt készült a FARKAS MIHÁLY-féle Vocabularium. Erről és a Beregszásznak 1796-ban megjelent művéről lásd 302. lap.

MOLNÁR, Specimen lingvæ Czingaricæ. Debrecini 1798. 8-rét. Annyira ritka egy könyv, hogy a fővárosi nyilvános könyvtárak egyikében sem található s Kolozsvárott, Debreczenben s egyéb helyeken is hiába kerestettük. Predari 212. szerint a magyar és cigány nyelv azonosságát akarta bizonyítani!

ENESSEI GYÖRGY: A tzigán nemzetnek igazi eredete, nyelve, történetei; most leg-először hoszas Feledékenységből világosságra hozattak, és rendben szedettek, E. G. Nagy-Győr vidéki Magyar által. Komáromban, Weinmüller Bálint' betűivel. 1798. (Az előszó végén: «Enessei György mp.») 8-rét 39 lap.

A tzigán nyelvről toldalék. E. G. Nagy-Győr vidéki Magyar által. Streibig József Bötűivel. 1800. (Györött) 8-rét 31 lap. (A végén: Datum ex Musæolo nostro rurali Oeconomico. Enesse. Georgius Enessei.)

Ezt az utóbbi munkát külföldön nem ismerik; az előbbit pedig csak így idézik, mintha német czíme volna: Enyessei G., über Ursprung, Sprache und Schicksal der Zigeuner. Komorn 1798. Ismertette a hallei Allg. Literaturzeitug 1801. Intelligenzblatt 1799.

A tzig. nemzet 22—23. lapján 38 cigány szó dzsunczani és indostani szókkal egybeállítva. A toldalék 13—16. lapján a Dunán-inneni cigány tájszólásból 48 szóra terjedő lajstrom.

CSIBA BONIFÁCZ komáromi guardián szótára. Lásd Fragment aus dem Tagebuch meiner Reise. Das Dorf Pered. Georg Friedrich Croneberg, Waidfabrikant zu Pered. Patriotisches Wochenblatt für Ungarn. Herausgegeben von Johann Karl Lübeck. 1804. II. Monat Mai. Nr. 22. Pest. 219. lap. Ott azt olvassuk, hogy Csiba szótáron dolgozott; de a halál félbeszakította munkáját. — Szmodis, Gelsén 1836. apr. 28. kelt levelében azt írja a M. Tud. Társaságnak: «Kerestettem én Tisztelendő Csiba Sándor, Sz. Ferentz Szerzetin lévő Atyának, mint Rév Komáromi Residencia Præsidentének, Czigán szótárát; de azonban ámbár tudós Schwartner Ur emlékezik is erről, a' maga betses Munkáiban; még is a' hozzám küldött, érdemes Atyák feleletiből, az tetszett ki; hogy az említett Atya tudott ugyan beszélni cigányúl, de Szótárt még sem bocsátott ki soha is.»

KORITSCHNYÁK-ról és KOHAUTH-ról alább a 303—4. lap.

ENZSEL SÁNDOR cigány szókat gyűjtött az Akadémia számára. Lásd az Előszót megelőző jelentésünket.

SZMODIS JÁNOS: «A' cigán nyelvnek némelly tulajdonságai több más nyelvekéhez képest.» Tudománytár. Buda. 1836. IX. 47—59. Lásd alább a 306. lap.

REUSS közleményeiről alább a 314. lap.

IPOLYSÁGI BALOGH JANCSI-ról alább a 308. és 339. lap.

BORNEMISZA JÁNOS: *A cigány nyelv elemei.* Uj Magyar Múzeum 1853. III. évf. 2. köt. 83—122. lap. Külön kiadásban: *A cigány nyelv elemei.* Olvastatta a magyar akadémiában máj. 15. és jul. 10. 1852. Pest. 1853. 8-rét 42 lap. E különnyomat csak kevés példányban jelent meg, úgy hogy nagy ritkasága miatt alig ismeretes. Hazai szakirodalmunknak ezt a becses termékét Hunfalvy Pál olvasta föl az Akadémiában. Szerzője Breznik János, jelenleg a selmeczbányai ev. lyceum igazgató tanára. Mikor a német kormány tanári hivatalától megfosztotta, s a tanárkodástól eltiltotta volt, ideiglen oly helyeken tartózkodott, a hol cigányok gyakran megfordultak, az ikladi és tápió-szecsei malmokban, s ezt az alkalmat a cigány nyelv tanulására használta. Tanulmányainak eredménye az említett kis nyelvten.

FÁY ANDRÁS «kéziratai közt egy kis cigány szótár és nyelvten maradt s némely eredeti zeneszerzeményei». Toldy: Magyar költők élete II. 203. Nem sikerült nyomukra akadni.

TASNER ANTAL is, úgy látszik, foglalkodott a cigány nyelvvel. Egy hozzá intézett levél (Thewr. Józs. gyűjteményében) így szól: Itt küldök némely Czigány szózatokat, mellyeket most a napokban írásaim közt találtam (következik «Magyarúl» és «Czigányúl» rovat alatt 50 beszélgetésféle mondat, 31 szóból álló szólajstrom és egy cigány dal, mely alighanem magyarból van fordítva). A levél aláírása csak ennyi: Csókol sógorod János (keltének helye s ideje nincs kitéve).

Dr. FIALOWSKI LAJOS gyűjteményéből 5 mesét, 29 dalt s 1 levelet közölt Müller Frigyes a bécsi Sitzungsberichte (1869.) XLI. 149—206. lap. — Sopron megyében, Csepregen 1868. gyűjtött szólajstromát Miklosich adta ki «V. Vocabular»-jában. — Van még nála 3 mese Horváth Juli vasmegeyei, rőthi asszony ajkáról, 3 mese Gross Franz sopronmegeyei, kismartoni cigány

ajkáról, és 700 szó, mit pozsonymegyei cigányoktól tudakolt. A meséket most készíti sajtó alá az Egyet. philologiai közlöny számára.

PONORI THEWREWK EMIL: «A népetymologia». Értekezés, melyben cigány példák is vannak idézve. Felolv. a Budapesti philol. társaság 1875. jan. 9. tartott ülésén. Kivonatossan megjelent a Kelet népében. — A «te pi»-féle nyelvtüneményről lásd fönt a 247. lapon levő jegyzetet.

IHNÁTKO GYÖRGY: *Czigány nyelvtan*. Losoncz. 1877. (Puchmayer nyomán.) Ism. Ábel Jenő, Egyet. philologiai Közlöny I. 393—397. lap. Miklosich beachtenswertes Buch-nak mondja. (Denkschr. XXVII. 106.) — «Ihnátkó György úr, a cigány nyelvnek tudós művelője magyar-czigány és cigány-magyar zsebszótárával már elkészült, a mikép a lapokban olvastam» írja Pátkai, Causerie 5. lapján. Nem jelent meg.

GARAMI RIKÁRD-nak «a magyar (rumi) cigányok szójárását követő nyelvtana», a mit Tipray említ, úgy látszik, elveszett vagy el sem készült.

Dr. MELTZL HUGÓ közleményeiről alább a 313. lap.

Dr. ÁSBÓTH OSZKÁR közleményeiről alább a 312. lap.

Dr. PÁTKAI (Seidel) PÁL: Causerie az oláh-czigány nyelv törzsszámainak philosophiájáról. Székesfehérvár. 1882. (Czigányaink törzsszámaiban csodálatra méltó logikát lát. Igazi causerie.)

ROSENFELD M. közleményeiről fönt a 225. lap.

Dr. WLISLOCKI HENRIK: Die Sprache der transsilvanischen Zigeuner. Grammatik, Wörterbuch. Leipzig 1884.

A WLISLOCKI-HERMANN-féle rendkívül becses népköltési gyűjteményről és számos kiadványokról alább a 315—6. lap.

GYÖRFFY ENDRE: Magyar és cigány szótár. Paks 1885. A mint már a 224. lapon említettük, József Főherczeg költségén jelent meg. Lásd a 308. lapot is.

SZTOJKA FERENCZ szótáráról lásd a 340. lap.

MARKOVICS SÁNDOR: *Czigány szók a magyarban*. Nyelvőr 1886. XV. 497—502. (ácsi, bibasz, csóré, dádé, more, purdéz, rajkó, upre, usdi. — Ezennel oda sorozzuk még a következőket: *bibaktalan* = cig. bibáchtálo, boldogtalan. *duméz*, a székelyeknél. «Eredj, mert olyan dumét kapsz, hogy még», azaz: hátba ütlek. *dumo* cigányúl hát. *dikhéc* vagy *dikhenc*. Czigány prédikáció:

«oda van a rajkó. Dikhéc a más világra». Jókai, Még egy csokrot 121.: «olyan rossz dikhenc lovai». *csivalló* = czig. csivalo? «kis odujában egyetlen csivalló lélek nélkül már ötöd napja nyomta az ágyat». Fővárosi Lapok 1877. február 20. *vinnye*-ről fent a 254. lap.) — Lásd alább a 303. lap.

KÉZIRATOK.

I. KOLOZSVÁRI KÉZIRAT.

Czíme: *Vocabularium Zingarico-Latinum et Hungaricum quod fieri fecit curiositatis caussa Michaël Pap Szathmári Per Michaëlem Farkas, alias Vistai natum Zingarum. Collegii nostri per aliquot Annos Civem Togatum.*

Ex hoc vocabulario tandem quædam mutuatus est Clariss. Paulus Beregszászi, in libro: *Über die Aehnlichkeit der Ungarischen Sprache mit den Morgenlaendischen.* Leipzig 1796. in 4-to ut citat etiam pag. 132.

43 írott levélből áll, melyek a következő című nyomtatott könyvecskének egyes levelei közé vannak ékelve:

Primitiva Linguae Latinae Vocabula e Christophori Cellarii Libro Memoriali in usum infimarum Classium puerillum excerpta. Claudiopoli, Impress. Per Josephum S. Pataki. Annò 1768. 8-rét 2+78 lap.

A mint a kézirat címén álló jegyzet is mutatja, e «vocabularyum»-ból merítette Beregszászi a maga cigány szó-idézeteit. Szerzőjéről és keltéről Beregszászi 132. lap. jegyz.: «Die hier nach Magyarischer Orthographie angeführten zigeunerischen Wörter und Redensarten habe ich einem meiner Gönner Herrn Pap von Szathmár* Professor zu Clausenburg in Siebenbürgen zu ver-

* Szathmári Pap Mihály kolozsvári tanár született 1737. szept. 28. 1767-ben lett nagyzebeni paptól kolozsvári theologiae professor. Ezt a hivatalát 40 esztendeig folytatta s aztán nyugalomba lépett. Meghalt 1812. máj. 31. Valódi tudós és néhány külföldi Akadémia tagja is volt. Sok ezer kötetből álló, ritkaságokban s unicumokban is gazdag könyvtárt gyűjtött, melynek minden darabjába beírta jelszavát: *Est Deus in coelis.* E nagyértékű könyvtár örökösei közt felosztva nagyobb részben antiquariusokhoz s így az ország számos könyvtárába került. Igen sok van azokból az erdélyi Muzeumban, a magyar nemz. Muzeumban, a kolozsvári ref. collegium könyvtárában stb. stb. (Lásd a fölötte Incze Sámuel és Szilágyi Ferencz által 1812. szept. 27. elmondott és Kolozsvárott 1820. 8-r. megjelent halotti beszédek 74. lapját. Szabó Károly közlése.)

danken. Der gedachte Gelehrte hat die Güte gehabt mir solche aus dem kleinen Lateinisch-Zigeunerischen Wörterbuche mitzutheilen, das er *vor einigen Jahren* (tehát 1790 táján) durch Michael Farkas, einen geborenen Zigeuner, *der daselbst bis zur Philosophie studirte*, hat verfertigen lassen.* — Caronni F.: Caronni in Dacia. *Mie osservazioni locali nazionali, antiquarie sui Valacchi specialmente e Zingari Transilvani la mirabile analogia della lingua volacca coll' italiana e la nessuna della zingara colle altre conosciute.* Milano 1812 (nem 1822 mint Tipray mondja) 52. lap: Uno di questi per nome Vistai, a cui dal padrino benefico era stato imposto nel battesimo il nome di Michele Farkas, venne educato nel Collegio de' Calvinisti a Clausenburg. Caronni idézi Predari 218—219. Caronni és Predarit Bataillard Les derniers travaux 5—6.

E kézirat az erdélyi Muzeum birtokában van. Újra felfedezését Markovics Sándornak (jelenleg győri főreáliskolai tanárnak) köszönjük, a ki azt rendszeres monographiában fogja közre bocsátani.

2. JÁSZÓVÁRI KÉZIRATOK.

1. Fundamentum Linguae Zingaricae. J. J. M. Koritschnyák. Anno 1806. Közzé tette József Főherczeg az Egyetemes philol. Közlöny 1887. XI. 705—731. lapjain. Megjelent különlenyomatban is.

E nyelvtan szerzője Koritschnyák Jakab. Született 1778. május 24. Kis-Béren, Komárom megyében. A jászóvári premontr. rend növendékei közé felvétetvén, tanulmányai végeztével pappá szenteltetett 1804. okt. 24. Volt könyvtárnok, plébános Debrődön, jószágkormányzó Jászón, gymn. igazgató Lőcsén, jószágkormányzó Leleszen, a hol meg is halt 1846. jul. 10. (A jászóvári prépostság Series Canonicorum Regularium Præmonstratensium című könyve alapján Ft. Richnavszky Ákos préposti titkár közlése.)

* Anz. VI. 23.: Man hat schon mehrmalen, sowohl in Debreczin, als auch in andern Schulen in Ungarn und Siebenbürgen, zigeunerische Jünglinge zu Unterricht aufgenommen, wie sich dem auch itzo (azaz: 1776-ban) eines wohlhabenden Zigeuners Sohn auf der evangel. Schule zu * wirklich befindet. Az «evang.» szó miatt nem lehet ezt biztosan Farkas Mihályra érteni, máskülönbön e szavak egészen rá illehetnének; mert Szathmári Pap Mihály, a mint az előbbi jegyzet mutatja, akkor már kolozsvári tanár volt.

2. Tentamen condiscendæ Lingvæ Zingaricæ. Wen: Kohauth m. p. című, címlapján kívül, 24 irott és 6 tiszta lapra terjedő 8-rétű füzet.

E kézirat nem egyéb, mint a Grellmann-féle szókincsnek és paradigmáknak latin fordítással ellátott másolata. Csak e két adverbium: «kah, quo», «katahr, unde», és e két præpositio: «Andro, ad, in», «Andral, ex, ab» nincs meg Grellmann-nál. A 25—26-ik lapon álló Oratio Dominica a sorokközti latin fordításával együtt Grellm. 316. III. sz. alatt közlött Heyne-féle Miatyánk.

3. Excercitatio Lingvæ Zingaricæ. Venceslai Kohauth m. p. Poëseos Alumni. 1821. A címlap tulsó oldalán: Jó — mindent tudni. Tartalma: Formulæ loquendi (3—8. lap).— Vocabula Z. & H. (azaz: Zingarice & Hungarice. 9—11. lap). Az egész 16 lapra terjedő hosszába fektetett 8-rét alakú füzet. Pongyola mondat- és szógyűjtemény. Mindjárt első mondata járatlanságra mutat (Hungarice: Dicsértessék a Jézus Krisztus. Zingarice: Látse Tro dyivesz).

Kohauth Venczel született Kollinban, Csehországban, 1803. okt. 12. A jászóvári prem. rendbe lépven, pappá szenteltetett 1827. okt. 27. Volt præfectus a kassai convictusban, professor Rozsnyón és Nagy-Váradon, később titkár és könyvtárnok, főgymn. igazgató Lőcsén és Regius Librorum Censor, utána plébános Jászó-Mindszenten. Meghalt Jászón 1867. nov. 5. (Az említett Series Canonicorum Reg. Præmontr. szerint.)

Mind a három kézirat a jászóvári prépostság birtokában van. Hogy rejtekükből napfényre kerültek, azt Főt. Kaczvinszky Viktor prem. prépost ő méltóságának köszönjük.

3. GELSEI KÉZIRATOK.

1. Nyelvtan, levelezés- és beszélgetés-féle gyakorlatokkal. Öt 4-rétű füzet. A M. T. Akadémia kézirtárában, «M. Nyelvt. 4-rét. 15.» sz. alatt.

1. füzet: 134 számozott és 6 számozatlan lap. Címe:

Czigán Grammatica Készítettett Tekéntetes Nemes Zala Vármegyének Gelse nevezetű Helységében 1827-ik esztendőben Szent András Havának első napján.

Az 1—2. lapon ezt olvassuk: *Czigán Grammatica* melly a Beszédnek nyoltz Részei, rendesen előadván, és azokat a hozzájuk járuló szükséges Példákkal különösen kivilágosítván, megtanitja:

I. A' Czigán Nyelvhez tartozó Helyesírásnak, Olvasásnak, és kimondásnak valódi mivoltát.

II. A' Czigán Nyelvhez járuló Syntaxisnak, vagy is Összeszerkesztés Reguláinak hasznos alkalmaztatását.

III. A' Czigán Nyelven teendő Levelezéseknek, és Felelgetéseknek, mind rendes módját, mind pedig formáját; több Tárgyakra intézett kész levelező Példázatokban, egy lapon cigánúl, a másik lapon magyarul.

IV. Az Adás', Vevés' és Cserélés dolgában a közbeszélgetéseknek előfordulható hasznosabb Környülállását, ugyan csak Czigánúl, és Magyarúl.

V. A' Czigán Nyelv' Gyakorlására Szolgáló *Szótár*nak betűsor szerént való Lajstromát; ugy mint a' Czigánból Magyar, és a' Magyarból Czigán Nyelven leendő munkálkodásnak kettős hasznát.

A 134. s köv. lap. ez áll: Vége az egész Grammatikának. — Jegyzés. Az elő adott Beszéd 8. Részeinek bővebb kitanulása végett, ide csatoltatik mellékesleg:

I-ör. A' *Syntaxis*, vagy is, az Összeszerkesztés' nyilvánóságosabb regulája.

II-or. A' Kilentz darab Czigányból Magyar levelezés, és felelgetés.

III-or. A' hat darab Czigánból Magyar, majd vásári majd pedig más mellékes beszélgetés.

A 2. füzet: XXV számozott és 3 számozatlan lap. Az említett I. toldalék. Czime: *Syntaxis* vagy is a' Nyelv 8. Részeinek törvényes összeszerkesztésbeli bővebb regulái. A XXV. lapon e szavakkal végződik: «se írásban se kimondásban».

A 3. füzet: XXIII számozott és 5 számozatlan lap. A II. toldalék. Czime: «Románo Lilyiben pál Grammatikákere Dromeszkeró szikavibnászte, uzsándo. — Tzigán levelezés melly a' Grammatikai Utmutatáshoz képest, készítettett öszve.» A XXIII. lapon így végződik: «A' te kedves Atyád».

A 4. füzet: XXIX. számozott és 3 számozatlan lap. A III. toldalék. Czime: «Shov chárno vákériben, hávo szávoró manush

scháj te kérel andro foroszte, pál Khinibnászte the bikhinibnászte, kána kámel uli peszke, uli ávreszke, lácsa bacht, te rodel. — Hat rövid Beszélgetés, mellyet Minden ember meg tehet a' vásárban az adás és vevés mellett akkor, a' midőn magának is, másnak is kíván, jó szerencsét keresni.» — A XXIX. lap végén ez áll: «És őrizd magadat minden gonosztul The árak tut szávore zianesztár!»

Az 5. füzet XXII számozott és 2 számozatlan lap: «Mutató Tábla».

2. A szótár, mely a M. T. Akadémia kéziratárában «M. Nyelvt. 8-rét 18.» sz. alatt őriztetik, öt 8-rétű füzetre terjed. Hogy ugyanaz, a melyet a nyelvtan említ, bizonyítja az írás, mely ugyanattól a kéztől való.

Az 1. füzet 64 számozatlan lap. Czíme: «Szótár Czigánból Magyar I-ső darab. A—L». Első czikke: «Ácsháv». Utolsó: «Lágysákero».

A 2. füzet 72 számozatlan lap. Czíme: «Szótár Czigánból Magyar II. darab. L—Z». Első czikke: «Lángó». Utolsó: «Zsamba». — Erre következik a műszavak rövidítését mutató «Jegyzés».

A 3. füzet 72 számozatlan lap. Czíme: «Szótár Magyarból Czigán I. darab. A—H». Első czikke: «Abba». Utolsó: «Hánykodok».

A 4. füzet 72 számozatlan lap. Czíme: «Szótár Magyarból Czigán II. darab H—R». Első czikke: «Hány». Utolsó: «Röviden».

Az 5. füzet 48 számozatlan lap. Czíme: «Szótár Magyarból Czigán III. darab S—Z». Első czikke: «Saját». Utolsó: «Zsirzom». Erre következik I-ör a műszavak rövidítését mutató «Jegyzés», II-ör a helyesírásra vonatkozó «Észrevétel».*

E kéziratoknak Szmodis János a szerzője, a ki 1826. nov. 4-től egész 1846. jul. 1-ig Zala megyében, Gelsén mint róm. kath.

* Mennyire óvatosnak kell lennie a szógyűjtőnek, arról Anzeigen VI. 87. Jókai, Még egy csokrot 272. Szmodis a M. T. Társasághoz Gelsén 1836. apr. 28. kelt levelében erre nézve így szól: «Midőn az ilyen, maga tulajdon nyelvében járatlan; mellette még is másképp is tanulatlan ember, felszóllított valami Czigán felelet adásra, ámbár nem tudta is azt, még is megtette; mert előre meg volt fizetve». — Szmodis szótárában *divat* cigányul *Áhor*. E tévedés azon alapszik, hogy a cigány *divat* helyett *divót* értett s azt felelte rá, hogy *aĥor*, ami *diót* jelent. A Meltzl-Brassai-féle Acta Comparationis stb. 1887. 63. lapján ez áll: *saváto* heute. *kurkó* morgen. *parastyi* gestern. Amikor beszéltek, az nap szombat volt, *saváto* szombatot, *kurkó* vasárnapot, *parastyi* tegnapot jelent.

plébános hivataloskodott, a mikor 60 éves korában ugyanott meg is halt.

Kéziratait maga a Magyar tudós Társaság kérte el tőle, hogy a nagy magyar szótár kidolgozásánál hasznukat vegye. Szmodis nem teljesíthette azonnal e kérést. Előbb t. i. 1836. márcz. 17. egy értekezést küldött be, melyet Kállay Ferencz r. taggal bíraltattak meg, a ki kinyomatásra érdemesnek találta. Meg is jelent a Tudománytár IX. kötetében (lásd fönt a 300. lap.). Nyelvtanát és szótárát 1836. apr. 28. nagy lelkesedéssel ajánlotta föl a hazai tudományosságnak: abban volt, hogy az Akadémia kiadja. Csalódása elkeserítette ugyan; de azért cigány tanulmányaival föl nem hagyott; buzgósága annyira vitte, hogy elment Baranya megyébe, Siklósra cigány predikációt tartani. Minthogy a siklői plébános nem engedte meg, hogy a templomban tartson beszédet ezen a nyelven, künt a szabadban prédikált. A cigányok meghallgatták ugyan, meg is értették; de még sem tetszett nekik és zúgolódni kezdtek, mi lesz most övelük, ha az urak is megtanulják az ő nyelvüket. A vége az volt, hogy Szmodisnak menekülnie kellett előlük s utóbb fel is hagyott az egész cigány nyelvvel. V. ö. Egyet. philol. Közl. XI. 706. (Ezen adatokat föt. Modrovich János gelsei esperes-plébános úrnak s a M. T. Akadémia irattárának köszönjük.)

Szmodis munkája «nagyon érdekes; mert olyan időből származik, midőn még kevesen gondoltak a romák nyelvével és mert nagy része saját tapasztalatokra alapítottnak mutatkozik. Megérdemlené terjesztését szélesebb körökben. Mindamellett nem állhattam el azon gyanútól, hogy a szerkesztő ismerte Puchmayer munkácskáját.»* — «Feltűnő sok a cseh tájszólási elem ezen kéziratban, míg egy nagy része magyar eredetű.» József Főherczeg.

* E gyanu alaposságát igazolja Szmodisnak említett levele, melyben számot ad kútforrásairól s egyebek közt ezt mondja: «Végre IVer keresttem én Nzetes Puchmajer Antal Urnak azon munkáját is, a' mellyben ő a' cigán Nyelvnek tanulására, és használására nyujtott utmutatásával kívántt a világnak kedveskedni; Igen is, megkaptam én ezt is, de mindazonáltal kész lévén az én munkám, több esztendőök előtt én azt másban, és másra nézve, semmiképpen sem használhattam; mint némelly szavaknak bátrabbi helyben hagyására, és ugy szollván, a szótárban leendő bátrabbi beiktatására nézve. Mert, valamint az előtt, onnét közel 200 szavakat már kihagytam, a' haszonvehető értelemnek kétsége miatt; ugy akkor is, sokat kitörültem volna, a bötűsoros lajstromból, ha ő nála ugyan olyan formájú, olyan hangú, és olyan magyarázása Szavakat nem láttam volna.»

4. JÓZSEF FŐHERCZEG BIRTOKÁBAN LEVŐ KÉZIRATOK.

a) Ipolysági Balogh Jancsi cigány zenész Magyar-czigány zsebszótára. Selmezbánya okt. 1. 1876.

A szótár végén kis phraseologia, Keresztvetés, Miatyánk, Üdvözlet, Hiszekegy és Tízparancsolat. Kis 8-rét 136 számozott és 22 számozatlan lap, aranyszélű vörös vászonkötésben. Az első tábla belső oldalán a szerző photographiai arc képe.

b) «Blankenburg's von Dr. Stier 1854 gesammelte Zig. Wörter aus Friedrichslotra (bei Erfurt). Das Original erhielt Prof. Pott von Inspector Schmieder aus Wittenberg.»

c) József Főherczeghez cigány nyelven írt levelek: Jónás miskolczi cigány zenésztől, Nagyidai Sztojka Ferencztől (ettől cigány versek is), s egy levél Győrffy Endrétől, a Pakson megjelent Magy.-czig. szótár szerzőjétől.

d) Miklosich Ferencznek a Főherczeghez német nyelven írt levelei.

e) Dr. Sabell Ed. «Anna Böckler und die Zigeuner» című értekezése. Védi a cigányokat a gyereklopás vádjá ellen. Csak kézirat-volta miatt említjük itt, tárgyánál fogva más rovatba tartozik. Lásd 262. lap.

5. MIKLOSICH BIRTOKÁBAN LEVŐ KÉZIRATOK.

Ascoli, J. G. Cav. Prof. Briefe mit Berichtigungen zu Beiträgen und Kenntn. der Zig. Mundarten. III, und Sitzungsberichte LXXXIV. Band. d.

Boldizsár, Jos. Klausenburg. Anfang einer ung.-zig. Wörterbuches.

Cihac, A. de Mainz. Berichtigungen d. Vergleichen Miklosich's zig. und rumun. Wörter.

Constantinescu, Barbu, Dr. Bukarest. Umfangreiche Handschriften und Texte über die rumun. Zig.

Crofton, Henri, T. Manchester. Additional Anglo-Gypsey Vocabulary.

Derwischjan. Constantinopel. Vergleich. des zig. m. d. armenischen.

Dončev Petrovič Ivan. Prof. in Kisenev. Vocabular aus Bessarabien 1852. aus P. v. Köppens Papieren vom Academiker A. Schiefner mitgetheilt.

Dubrawski, St. Vocabular der Mundart der Zigeuner in Galizien.

Duhmberg, Otto. Dr. Staatsrath, Medicinalinspector zu Barnaul, Gouvernement Tomsk, Sibirien. Vocabular.

Emmert, A. Trient. Befehl des Bischofs von Trient 1732 die Zig. am Eintritt in die Jurisdiction von Pergine und Levico zu hindern.

Gaster, M. Dr. St.-Petersburg, Erzählungen aus Rumänien.

Glaeser, L. St.-Petersburg, Vocabular aus Stumy im Gouvern. Challov, mit gramm. Scizze und Sprachproben.

Groom, F. H. Edinburgh. Nachrichten über die englischen Zigeuner.

Kizilovicz, Leon. Prof. 1872. Vocabular aus der Bukovina.

— — Lügenmärchen aus der Bukovina.

Kluch, J. stud. phil. Wien. Zigeunerisches aus d. ung. Karpaten. Mese.

Köppen, Waldemar. Dr. April 1872. Vocabular aus Taganrog, durch Academiker A. Schiefner mitgetheilt.

Kostrenčić, Ivan. Agram. Urkunde von 1698.

Leiner Anton, k. k. Hauptmann. Wien. Texte in der Sprache der ung. Zig.

Lucarić, G. Vocabular d. Mundart d. Zig. in Sirmien.

Mezzofanti, Cardinal, aus der Bibliothek von Bologna, mitgetheilt v. Prof. Emilio Tera in Pisa, Vocabular (valószínűen erdélyi rumun cigányoktól származik).

Miklosich, Franz. Prof. Vocabular ung. Zig. selbst aufgezeichnet (Oedenburg). (A szavak értéke szerint vándor cigánytól származik.)

Müller, Ferd. Agram. Vocabular der Mundart der Zig. in Slavonien.

Müller, Friedr. Dr. Prof. Berichtigungen und Ergänzungen zu:

Ueber die Mundarten und Wand. d. Zig. etc. VII. VIII.

Denkschrift XXVI, XXVII. Vocabular.

— — Ergänzung hiezu.

— — 3 Wörtersammlungen ung. Zig.

Narbutt, Theodor. Vocabular gesammelt aus Rys historiczny ludu cygánskiegs. Wilno, 1830. 152—169 p. (iróónnal kiegészített kézirat).

Niese, B. Rom. *Μεθοδιόν τοῦ ἀγιοτάτου παιριάρχου διάταξις*.
Novaković, St. Vocabular der Zigeuner in Serbien und am Timok.

Piurko, Bohdan. Wien. Vocabular aus der Umgebung von Unghvar.

Podhradský, J. Prof. Zig. Lieder aus Zombor.

Pepović, St. in Kragujevac gesammeltes Vocabular.

Przegląd Poznański. Posen 1851. XIII. 412—418 von einem Geistlichen in den westl. Karpaten aufgezeichnet.

Rotarides Johann, Lehrer in Drienovo, Ungarn. Lieder aus d. ung. Karpaten.

Sachan, E. Berlin. Original Zig. Lied; vierstimmig gesetzt von Alb. Horand.

Saraniewicz, J. Prof. Lemberg. Notizen über die Zigeuner Galiziens.

Semenović, J. Vocabular aus d. Kotomsyer Kreis in Galizien.

Schiefner, A. Dr. 1854—55. Vocabular, aufgezeichnet aus dem Munde finnischer und russischer Zig.

— — Sct-Petersburg. Vocabular aus Moskau.

Sigg, J. Dr. Petersburg. Nachrichten über der Sprache der Zig. in Bessarabien.

Tipray, T. Budapest. Ueber die Sprache der ungarischen Zigeuner.

Zuev, S. 1781—82. Vocabular aus Bedgorod in Russland, mitgetheilt durch Dr. A. Schiefner.

Zupitza Julius, Dr. Prof. Berlin. Andref Boorde 1542 (ältestes Zig. Denkmal).

CZIGÁNY FORDÍTÁSOK.

IMÁDSÁGOK, templomi énekek, zsoltárok, Sztojka Ferencztől, Ipolysági Balogh Jancsitól stb. — A Grellmann 315—316. lap. olvasható háromféle Miatyánk közül az első kettő az Anzeigen VI. 95. lapjáról való, a harmadikat Heyne közölte Grellmannnal. Mind a három magyar helyesírással van írva. V. ö. Putnoky, Despre limb'a tiganesca stb. Transilvani'a 1887. 7. és 8. sz. és fönt 173—174. lap.

LUKÁCS EVANG. V. 1—11. Borrow s Frenkeltől. Lásd Pott II. 464—467. X. 30—37. Borrow és Puchmayertől u. o. 468—469. I. 5—IV. Frenkeltől Pott II. 507—521. lap. Jesinánál 209—210.

MÁTÉ EVANG. II. 1—5. Charles Augustin cigánytól. Liebich 268. lap.

AZ ÉNEKEK ÉNEKE. Pincherletől, J. Ghilengheri ghilia Salomuneskero, an i Rómáni tсіб. Il cantico dei cantici di Salomone per la prima volta trad. nell' idioma zingar. (India-Orientale). Trieste. 1875.

KIRÁLYOK KÖNYVE I. 3. 16—28. Jesinánál 207—208. lap.

BIBLIAI MONDÁSOK. Pottnál II. 499—507. lap.

AESOPUSI S EGYÉB MESÉK Puchmayernál és Jesinánál. V. ö. Ihnátko Czigány nyelvtana 67. s köv. ll.

LESSINGNEK «A ló meg a bika» című meséje Petermann Ilona cigány «kisasszony»-tól. Liebich, Die Zigeuner 269. lap.

SHAKESPEARE Othellojának IV. felv. 4. jelenete Pincherletől. Il viaggio sentiment. di Sterne continuato. Triest 1871. 83. fejezet.

PETŐFI több költeménye. Idősb Boldizsár Józsitól. Lásd Összehas. irod. Lapok. II. 440. 483. 533. — 8 darab Sztojkatól Szótára 174—179.

ETÉDI S. MÁRTON «Magyar Gyász»-ából: «A mohácsi elhunyt vitézekekről» kivonatossan összeállítva és cigányra fordítva Sztojka Ferencztől, Szótára 171—174.

«Az ég alatt a föld színén» kezdetű dalunk Sztojkatól. V. ö. Föv. Lapok 1887. márcz. 9.

B) NÉPKÖLTÉSZET.

SZÁSZ BÉLA: *A rom (czigány) költészetből*. Budap. Szemle 1881. XXVII. 161—183. 341—374. — Schwicker 169—187. — Bataillard, Les dern. travaux. 65—66.

ANDERSON ERASMUS, The Philadelphia Robinson's Epitome of Literature 1879. apr. füzetében «Kalai Wodas» angol fordítása.

ÁSBÓTH OSZKÁR, Globus 1879. 89—90. lapon czigány dalok.

ASCOLI, Zigeunerisches 136. 139. 140. 141. 145. 148. lapon olasz czigány daltöredékek. A 139—140. lapon állónak német czigány változatát közli gr. Mitrowic, Versuch 74.

BOEHTLINGK, Ueber die Sprache der Zigeuner in Russlandban egypár dal.

BORNEMISZA nyelvtanában öt dal, illetőleg daltöredék.

BORROW, Gypsies of Spain II. elején spanyol czigány dalok. — Romano Lavo-Lil: Word-Book of the Romany, with many pieces in Gipsy, specimens of their poetry, an account of certain Gypsies etc. London, 1874. V. ö. Szász Béla, Budapesti Szemle XXVII. 180—182.

CANINI, Canti popolari dallo zingaro a rommi. 11 dal olasz fordítása.

CONSTANTINESCU, Probe de limba si literatura Tiganilor din Romania. Bucuresci 1878. 75 dal és 15 mese.

DAUMER német fordításában hat kis czigány dal Scherrnél, a Bildersaal der Weltliteratur II. 1869. 683—684. lap. A 3. 5. és 6. számú P. T. E.-től magyarra fordítva a Fővárosi Lapok 1873. 42. számában. A 6. számút fönt a 249. lapon is közöltük.

FIALOWSKI LAJOS. Lásd alább «Müller Frigyes».

Dr. HERRMANN ANTAL, Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Budapest 1887. (E derék folyóirat az általános czigány philologia közlönye akar lenni.) — 3 mese fordítása Magyar Salon 1886. 370—375. l. — 14 dal ford. Brassó 1887. évf. 51. 60. sz. — A hegedű a czigány népköltészetben. Vasárnapi Ujság 1887. 529. s köv., Képes folyóirat 1887. 301. s köv. lap. — 4 mese ford. Ország-Világ 1887. 111—2. 274. 375. lap. — 1 mese Urambátyám 1887. 7. sz. — 2 mese Kis Lap 1886. 395—6. l. — A Szilágyi-

Hagymási-féle cigány ballada német fordítása Ethnol. Mittheil. I. 65. (Külön lenyomatban is: Beiträge zur Vergleichung der Volkspoesie. Budapest 1887. 49. s. köv. l.) Magyar ford. Budap. Szemlében fog megjelenni. — «Ko kámel mán?» mese ford. Ethn. Mitth. I. 40—41. — Van körülbelül 100 cigány népdallama, melyet 1886 és 1887-ben a Kisfaludy-társaság megbízásából Erdélyben, Biharban s a főváros vidékén gyűjtött. Folyóiratában fogja közzé tenni. — «Megtért a veszélyben.» Czigány elbeszélés (valószínűleg magyarból fordítva). Szintén kiadatlan. Lásd még alább a 317. lapot.

IHNATKO Czigány nyelvtana 81—83. daltöredékek, mesék.

JEŠINA, Románi Čib oder die Zigeunersprache 3. kiad. (Lipscé 1886.) 3. része: Gespräche, Fabeln, Lieder.

KALINA, La langue des Tziganes Slovaques. Posen 1882. «Appendice»-ben: 37 dal és 2 mese francia fordítással.

KOÓS FERENCZ (brassómezei tanfelügyelő): 14 oláhországi cigány dal és 5 mese (magyarúl), «Brassó» 1886. és 1887. évf. I. romni (Ješina 221.) ford. Kolozsvár 1887. jan. 28.

CH. G. LELAND: The english Gipsies and their language. London 1873. — Az itt közölt példabeszédek s történetkéek egy részét magyarra fordította Szász Béla, Budapesti Szemle XXVII. 169—173.

LELAND, PALMER and TUCKEY: English Gipsy Songs. In Romany, with metrical english translations. London 1875. — E dalok közül magyarra van fordítva: «Czigány philosophia» Palmer fordítása után Szász Bélától u. o. 174. — «A hét éjjel-járó» Leland fordítása után u. o. 175. — «Halva hozták haza férjét» Tennyson Alfréd fordítása után u. o. 175. — «A cigány hálójába minden hal jó» Tuckey Janka fordítása után u. o. 177. — «A gróf és hölgye» Leland után u. o. 177. Liebich után szabadon Ponorí Thewrewk Emiltől, Föv. Lapok 1873. évf. 142. sz. (Leland, a híres angol költő, egyúttal egyes cigány verselő is.)

LIEBICH: Die Zigeuner 97—103. lap. Az itt közölt dalok közül a 9. és 10. sz. Graffunderból (Ueber die Sprache der Zigeuner. Erfurt, 1835. 54. lap.), a 11. sz. Pottból (I. 326.) való. Az 1. 3. 4. 5. 6. 7. 10. sz. Bartalusnál is (Budap. Szemle. IV. 53—56.) magyar fordítással. — A 4. és 8. sz. ford. Ponorí Thewrewk Emiltől Fővárosi Lapok 1873. 142. sz. A 8. sz. Szász Bélától is Budap. Szemle XXVII. 177.

MELTZL HUGO: Jile Romane, Volkslieder der Transsilvanisch-Ungarischen Zigeuner. Klausenburg. 1875. — The black Wodas. An inedited gipsy Ballad. Original-Text with Translation. Kolozsvár. 1879. (Külön lenyomat az Összeh. irodalomtörténeti lapokból.) — «Florikutsa». Unedierte Volksballade der transsilvanischen Zigeuner. Összeh. irodalomtörténeti lapok 1887. 57—58. lap. — A Meltzl-közölte dalok közül ötöt magyarra fordított Szász Béla Budapesti Szemle XXVII. 347—348. színtügy a «Kalai Wodas» című balladát is u. o. 349—351.

MIKLOSICH: Denksch. XXIII. Märchen und Lieder der Zigeuner der Bukowina. 15 mese és 9 dal sorok-közi latin fordításal stb.

Gr. MITROWIC: Versuch einer Darstellung der Lebensweise, Herkunft und Sprache der Zigeuner stb. Prag 1868. 74—78. lap. Janoschovsky nevű cigány diktálta dalok német fordítással. A 74. lapon álló versnek olasz cigány változatát közli Ascoli, Zigeunerisches 139—140.

MÖKESCH, M. S.: Haideblümchen. Zigeunerische Dichtungen und Sprichwörter ins Deutsche übersetzt. Bukarest 1873. 45 dal (hatnál az eredeti szöveg is mellékelve) és 42 közmondás.

MÜLLER FRIGYES: Beiträge zur Kenntniss der Rom-Sprache. Wien 1869. Külön lenyomat a bécsi Sitzungsberichte LXI. kötetéből. Az itt sorok-közi német fordítással közölt meséket és dalokat Fialowski Lajos Müllernek volt hallgatója, jelenleg a budapesti V. kerületi főgymnasium tanára, gyűjtötte. Lásd «Fialowski Lajos».

PASPATI: Études sur les Tschingianés. Quatrième partie Contes. (6 mese szembe állított francia fordítással.) Léon Zafiri nevű cigánytól, a «kifogyhatatlan mesemondótól». «Ces contes» — úgy mond Paspati — «sont très-vieux... j'en ai plusieurs volumes dans mes papiers.» — A 620. lapon közölt mese azon a messi elterjedt hiedelmen alapszik, hogy egy ember befalazása biztosítja az épületet a beomlás ellen. V. ö. «Az ardžiši Klastrom» című oláh, «Az Arta hidja» című újgörög, a «Zidanje Skadra» szerb és a «Kőműves Kelemenné» magyar népballadával. Lásd Egyet. philol. Közlöny VI. 474. Arany L. — Gyulai-féle Népkölt. Gyűjtemény I. 174. 561—563. III. 72. 442.

POTT: Zeitschr. der deutsch. morgenländ. Gesellsch. 1849. III. 327. stb. «das berühmte Pharaonslied» s apróbb dalok, a miket

Pott «einem ehemaligen Zuhörer von mir, Namens *Reuss*, jetzt Kaplan in *Ungarn*» köszön.

PUCHMAYER: *Románi Čib*, d. i. Grammatik und Wörterbuch der Zigeunersprache stb. Prag. 1821. («Von den Fabeln wird eben da gesagt, dass in ihnen mehr czechischer als romscher Geist herrsche, allein nicht angegeben, ob der Vf. sie mit Hülfe von Zigeunern ins Romsche selber übersetzt oder irgend woher erhalten habe.» Pott I. 20.)

PUSKIN: «*Czigányok*» című költői elbeszélésében egy orosz cigány dalt idéz orosz fordításban. Magyarra fordította Zilahi Imre, Északi fény 126. lap. és Jókai «Szabadság a hó alatt»-ban. Francia prózában Prosper Mérimé és Liszt 112—113. (magy. ford. 108.).

SCHUCHARDT HUGO: *Cantos flamencos*. Zeitschr. für rom. Philologie V. 249. s köv. lap.

SOWA, dr. RUDOLF: Zeitschr. der deutsch. morgenländischen Gesellsch. XXXIX. 509—516. — Die Mundart der slovak. Zigeuner 163—178. (Mesék.)

SZÁSZVÁROSI CZIGÁNY ÉNEK: «Zengjünk gyászos éneket...» Megjelent a Pesti Napló 1853. apr. 3-iki számában. Újra közölték a Pákh-Gyulai-féle Szépirod. Lapok 1853. I. félév. 29. füz. 450. l. és Bartalus, Budapesti Szemle VI. 57—58. Ugyanitt olvasható egy négysoros dal is, melyet Bartalus a Rákoson muzsikáló cigánytól hallott.

SZTOJKA: Szótára 192—202. lapján «Romáji Páramicsi».

P. THEWREWK EMIL: A Faraó-ének öt változata (lásd alább a 318. lapon), 5 dal s 1 mese Halasról (Szilády Áron gyűjtése), 4 dal Vác és Gödöllő vidékéről, 3 dal Magyarad vidékéről (Palmer Kálmán gyűjtése), 1 dal a Tasner Antalnak szóló levélben. (Lásd fönt a 300. lapon.) A Faraó-éneken kívül mind kiadatlanok.

VAILLANT Grammaire-jében egypár dal. (Bataillard, Les dern. trav. 65.)

Dr. WLISLOCKI HENRIK: *Eine Hildebrands-Ballade* der transsilvanischen Zigeuner. Inedita, Originaltexte und Verdeutschungen. Leipzig, 1880. W. Friedrich.

Czigány kurucz-dalok. Adalék a kurucz mozgalmak költészetéhez. Különnyomat a «Kelet»-ből, 8 lap hely és évszám nélkül. (A következő közleménybe is fel van véve.)

Az erdélyi cigány népdalköltészet ismertetéséhez. Egyetem. phil. Közlöny 1884. VIII. 34—44. l.

Erdélyi cigány közmondások. U. o. VIII. 313—315. lapon. (A 312—13. lapon: Czigányból átvett erdélyi szász szavak.)

Erdélyi cigány monda a világ teremtéséről. U. o. VIII. 763—773. lap.

Zur Volkskunde der transsilvanischen Zigeuner. Ungarische Revue 1884. 4. és 5. füz. 229—258. 343—358. lap.

Az erdélyi cigány népköltészet. Budapest 1885. A Franklin-társulat «Olcsó Könyvtár»-a 189. száma (63 dal, 7 ballada és románcz, 3 mese, 45 közmondás magyarra fordítva).

Vier Märchen der transsilvanischen Zigeuner. Inedita. Originaltexte nebst Verdeutsch. und Glossar. Ungar. Revue (1886.) VI. 219. (Megjelent külön lenyomatban is.)

Hochzeitsgebräuche der transsilv. Zigeuner a Bastian-féle Original-Mittheilungen aus der ethnol. Abtheilung der königl. Museen zu Berlin. 1886. 3. füzetében.

Märchen und Sagen der transsilv. Zigeuner. Berlin 1886.

Szilágyi és Hagymási-féle ballada a Herrmann-féle Ethnol. Mittheilungen I. évf. 72—75. l. (E ballada, úgy látszik, nem népies eredetű, hanem idős Boldizsár Józsitól való.)

Ki szeret engem? című mese u. o. 40—41. Babonázó versek u. o. 52—62. (eredeti szöveg német fordítással).

Zur Volkskunde der transsilv. Zigeuner. Hamburg 1887.

Volkslieder der transsilv. Zigeuner. Inedita. Zeitschrift der deutsch. morgenl. Gesellschaft. X. 41. 1887. 347—350. (12 dal cigányul és németül.)

Egy mongol mese Erdélyben (azaz egy erdélyi cigány mese, mely mongol meséhez hasonlít). Nemzet 1887. apr. 15.

Az erdélyi cigányok húsvéti szokásai. Vasárnapi Ujság 1887. 246. és 247. lap.

Az erdélyi cigányok pünkösdi szokásai. U. o. 1887. máj. 29.

Volkslieder der transsilv. Zigeuner. Das Magazin. 1887. 131—2. lap.

Zauber und Besprechungsformeln der transsilv. Zigeuner, a Herrmann-féle Ethnol. Mittheilungen-ben és külön lenyomatban.

Märchen der Siddhi-Kür in Siebenbürgen. Zeitschrift der deutsch. morgenl. Gesellsch. 1887. XLI. 448—460.

Die Episode des Gottesgerichts in Tristan und Isolde unter den transsilv. Zeltzigeunern etc. Zeitschrift für vergl. Literaturgesch. I. 457—462.

Armenisches und Zigeun. zu Barlaam und Josaphat. U. o. 462—469.

Die Ragnar Lodbrokssage in Siebenbürgen. Germania 1887. évf. 362—366. lap.

Munkában van az erdélyi cigány népköltészet lehetőleg teljes gyűjteménye, melynek nagyobb részét Wlislöcki (a lefolyt évtizedben), kisebb részét dr. Herrmann Antal, az állami pædagogium tanára (a Kisfaludy-társaság megbízásából tett tavalyi útjában) gyűjtötte. E gyűjtemény áll körülbelül 600 dalból, 30 ballada- és románczféléből, 20 rejtvényből, 100 meséből és mondából, és 200 közmondásból. Az eredeti szövegek revisiójával Wlislöcki foglalkodik, a hozzájuk való philologiai apparatust és cigány-latin szótárt Herrmann készítgeti. A gyűjtemény java részét le is fordították magyarra s benyújtották a Kisfaludy-társaságnak. Az eredeti szövegekből eddig szórványosan mintegy 100 dal és 10 mese van közölve. Magyar fordításban körülbelül ugyanannyi, majdnem annyi német fordításban is. Több darabot mások is fordítottak, nevezetesen Szász Béla 38 dalt és 4 balladafélét a Budapesti Szemle 1881. XXVII. 352—366. lap. és összegyűjtött Költeményei közt.

A «HÍRES FARAÓ-ÉNEK».

«Grösser und zwar von epischem Charakter scheint das, wie es heisst, «berühmte Pharaonslied», über dessen Inhalt, da ich in dem mir allein zugegangenen 1. Verse nur einige Wörter, z. B. dza more, d. h. geh Kamerad, errathen kann, mir keine Vermuthung zusteht: gleichwohl geht man wohl kaum fehl, wenn man in diesem Liede, bei dessen Absingung der Zigeuner, nach des Sammlers (Reuss, magyarországi káplán, Pottnak volt tanítványa) Bericht, bitterlich weinte, Anklänge an den (freilich unwahren) Ursprung der Zigeuner aus Aegypten sucht» stb. Pott Zeitschr. der deutsch. morgenl. Gesellsch. 1849. III. 327. V. ö. Bataillard, Les derniers travaux 27. és 66.

Magyar czíme rendszerint: Nagyidai nóta (Remény 1851. II. 95.), Nagyidai cigány nóta (Bognár Ignác kiadásában), Nagyidai kesergő (a nemzeti színház kéziratában), Nagyidai cigányok keserve (Föv. Lapok 1873. jun. 5.), Siralmas nóta (az Adelburg Entgegnung-jához írt Czeke-féle bevezetés IV. lap.), a cigányok gyásznótája (Jókai, Még egy csokrot 274. lap.), keserves nóta (Arany, Nagyidai cigányok IV. ének) és Fárhoesz-ének, a minek etymologiai félreértéséből származott a «Faraó-ének»-féle elnevezés. Ebből támadt aztán a tudósoknak az a balhiedelme, hogy a «Faraó-ének» epikus költemény töredéke, mely a cigányoknak (állítólagos) hazájukra való visszaemlékezését tolmácsolja.

Szerintünk lyrikus dalbokor, melyben a magyar ének szokása szerint a bús lassúra vidám friss következik. A Grün-féle kéziratban egyenesen «Czigány Quodlibet»-nek van elnevezve. Egyébiránt a szöveg, minthogy laikusok jegyeztették föl, annyira meg van rongálva, hogy megfejtésén a tudósok eddigelé hiába fáradtak. Csak a Csajori-kezdetű versszak érthető egészen:

Csajori, csajori,
Pia(v) tro vogyori,
Pia(v) tro vogyori,
A(n) mange phanyori.

Kis leány, kis leány,
Eszem (voltakép: izsom) a lelketet,
Eszem a lelketet,
Hozz nekem kis vizet.

A többinek a megfejtése csakis a variánsok pontos egybe-
gyűjtése és kritikai egybevetése után sikerülhet. Eddigelé ennyi-
féle variánsnak jutottunk birtokába.

I. A REUSS-FÉLE.

(Pott említett közleményében.)

Faroe! Faroe! Kherdoczina pchengoe
Dža more avava (vagy arara?) — — — —
Ej czara czina sztrekukare, dža more an dade
Czara czina rakande, ej czara czina sztrekukare.
Hoske more hoske pchines makarfora
Makarfora nadobines mlamarzema mladevla raž (važ?)
Ej pala mira gagžeroro, czajore czajore amanga pañore,
Amange pañore piastro vad'ore.

A KORCSEK-FÉLE.

(Szigeti «Violája» kéziratában.)

(Jókai-Vahot «Remény»-ében.)

a) Farohesz, farohesz
Kherda csina phengojesz.
Kakhera dza more arara
Ühm ühm üh üh ühm ühm ühm ühm.	Fáro hesz! Fáro hesz!
Kérda csina phengojesz.
Ka khéra dsamóre arara.
Üm üm stb.
b) Ma mar devla ma devloro
Hej! palo miro haj seroro.
Te dzalomaz te dzalomaz
Hej! khandro minkasz csavojelasz.
Te dzalomaz durigalesz
Hej! pira neki me dzsinszomasz.	Mamar defla mladevlóro
Héj palomiro, héj seróro!
Te dzsalomaz! Te dzsalomaz!
Hej kandrominikáz csavojélász!
(Az ismétlésben csavolélász.)
E két sor nincs közölve.
c) Csajori csajori
Pijatroyogyori
Piatroyogyori
A menge phanyori.	Csajóré, csajóré
Pietró gügyóré
Pietro gügyóré
Amangé panyoré.
d) Hej csina csinta strekustrokare.
Dzsa more anda de
Sera (vagy Sára) csina ra kande
Strekustrokare.	Hej csina, csina, sztreku szkakharé,
Dzsámoré abadé, dzsámoré abadé,
Sztreku szkakharé.

E szöveg dallamával együtt Korcsektől, a nemz. színház volt kardalnokától való, a ki azt gyerekkorában a Zólyom városa végén lakó cigányoktól tanulta. Megjelent a Jókai-Vahot-féle Remény 1851. II. 95—96. lapjain, a hol a népszínműnek ezen jelenetét, úgy látszik, maga Jókai oly formán ismerteti, hogy az ének minden egyes mozzanatát kísérő cselekvényt leírja. Dallamát lásd eme füzetben: «Viola dalai. Viola című népszínműből zongorakisérettel szerzé és Szigeti József úrnak barátilag ajánlja Bognár Ignác a pesti nemzeti színház kar-igazgatója. Pesten. Rózsavölgyinél». Itt a szöveg így szól:

Fá ro hesz fa ro hesz
Kkerda csi na phengo jesz,
Kakhera dzsa more arara
ühm! ühm! ühm! ühm! stb.

Csajori csajori
Piatro vagyori
Piatro vagyori
A manghe phanyo ri.

Te dzsalomasz te dzsalomasz
Khandro minkasz csavojelasz.
Te dzsalomasz duri galesz
Pira neki me dzsindzsomasz.

Hej csina csinta steku stro kare
Dzsa move anda de
Sera csinta ra karde
Steku stro kare.

3. A FELSŐ-MICSINYEI.

(Grünn János kéziratában.)

- a)* Faroesz faroesz
Kerdo csina phengoesz.
Kharo kukher dzsa more
A rara a rara.
Acs tonkhez dikhez dóre
Phengoesz kakhere
Dzsa more a ra ra.
Mh, mh, mh, mh, mh, mh, mh, mh.
- b)* Haj csina csinsa streku kakhare
Dzsa more ante de
Csara csina raka de
Streku kakhare.
- c)* Hoszke more hosze phengesz
Okar kfora nado bingesz
Jaj jaj jaj jaj jaj jaj jaj.
- d)* Ma mar dsema mlo de vlorosz
Hej pala miro jaj seroros.
- e)* Csajore csajore
Amange phangore
Amange phangore
Biasztro vagyore.
- f)* Ejasz man pitanyi
Luptsianskom csajonyi
Oda pova lyacska
Oda za halyacska.
- g)* Chamesz miti tavesz
Szitu mansza tavesz
Belogradi
Oda ja men laha
Jave sztrove gyaha
Movogyori.

Özv. Molnár Károlyné szül. Havas Róza közlése, régi hangjegyes kéziratból, melynek czíme Czigány Quodlibet.

4. FELSŐBÁNYAI.

(Palmer Kálmán közlése.)

- a)* Fáróhesz, fáróhesz,
Szkerda csinta bángóresz.
Durigálesz de dzsalomáz
Piromega de dzsindzsomáz.
- b)* Csajóri, csajóri,
Piatro vanyóri,
Amándé csajóri,
Piatro vanyóri.
- c)* Hej csina csinta sztreku sztrukáre
Amórea amándé
Szeracsinta dekádé
Sztreku sztrukáre.

5. SZATMÁRI.

(Kossutányi Géza közlése.)

- a)* Farhoes farhoes
Kerda csinta panghoes
Durigales the dzsindzsomás
— — — — —
- b)* Csajori csajori
Piatro vanyori
Piatro vanyori
Amandzse zsanyori.
- c)* Hej csina csinta
Sztreku sztruká re.
Amoria en dade
Szeracsia de kade
Sztreku sztruká re.

6. GYÓRI.

(Dr. Bernáth István közlése.)

Fárohesz, fárohesz
 Csengo bingó csengoresz
 Er ara er ara
 Csirusz fame gagyelo
 Csirusz argangyilo.

7. ARANYNÁL.

(Nagyidai cigányok IV. énekében.)

Fáró hesz! Fáró hesz!
 Álé moré! már hogy lesz?
 — — — — —
 Ühüm! ühüm! ühm!
 A szerencse kukhérol...
 Háj! dikhesz, dzsalomáz...

8. JÓKAINÁL.

(Szeretve mind a vérpadig III, 100.)

Farahó fiai! sopphengyule gagyule! Aztán dzsamoré abadé! háj csina fakadé! (V. ö. Irgundum gulé, csorurum Sordikhéc: Sophengyulé gagyule, a Czigány predikációval együtt megjelent «Kikisérő éneke a szép fürtös seregnek» című ének 7—8. sora.)

A «Fáró hecz» előfordul a következő magyar dalban is, melyet Ballagi Aladár 1872-ben a pesti határban tartózkodó cigányoktól hallott.

Fehérvári verbunkon áll
 Azhiztent elébe.
 Három legény elhibázott
 Romta regementbe.
 Fáró hécz, fáro hécz
 Heje buncza buncza
 Teszemptu háj mozsolóra

Ültessenek ki a lóra
 A vármegye kapuba.
 Isztári baktári
 Czigány leánt-i?
 a nyúl
 meg a tejes úr
 Pukk, kortyongó.

Mikor a cigány ezt éneкли, egy helyben magasra ugrálva tánczol és forog. Fáró hecz-nél öklelődzik. Isztári-nál leguggol, ülepét magasra tartva és folyton rázva. Pukk-nál felugrik s a «pukk»-ot, mutató ujját szájába dugva, annak leplén pattantja ki. A «kortyongó»-t elhaló hangon ejti.

IV.

A MAGYAR ZENE ÉS CZIGÁNY ZENE.

ANZEIGEN VI. 13—16., 19—24. GRELLMANN 2. kiad. 103—105.
HEISTER 32—35. LIEBICH 57—62. SCHWICKER 49., 159—187.
KOHÚT: Aus dem Reiche der Karpaten 139—158. — SZINNYEY
JÓZSEF Hazai és külf. folyóiratok m. tud. repertoriuma II. 1. rész
1131—1135.

Id. ÁBRÁNYI KORNÉL: Számos czikk a Zenészeti Lapok 1860.
s köv. évfolyamaiban. Nemzet 1886. okt. 23. és 24. (Németül a
Pester Lloydban). Zenész. Lexikon 6.

AUGUST RITTER VON ADELBURG, a «Zrinyi» opera szerzője:
*Entgegnung auf die von Dr. Fr. Liszt in seinem Werke: Des
Bohémiens et de leur Musique en Hongrie aufgestellte Behauptung:
dass es keine ungarische Nationalmusik, sondern blos
eine Musik der Zigeuner gibt.* Mit einem Vorworte von Alexan-
der von Czeke; Verfasser der in den Westermann'schen Monats-
heften erschienenen Abhandlung: «Ueber die ungarische Musik
und Zigeuner.» «Et tu fili mi Brute!» Pest. Verlag von R. Lampel.
1859. 8rét 30 lap.

BARTALUS ISTVÁN: *A cigány és viszonya zenénkhez.* Buda-
pesti Szemle (új folyam) III. 107—120. IV. 35—74. — *Musik
und Musiker der Ungarn* a Neményi Ambrus-féle *Das moderne
Ungarn* (Berlin 1883.) 194. s köv. lapjain, ugyanaz magyarul az
Egyetértés 1884. januáriusi számaiban. — *A magyar zene törté-
nete.* 1863—4. — *Die Entstehung und Entwicklung der unga-
rischen Musik.* Ungar. Revue 1887. 3. füzetében. — *Adalék a
magyar zene történelméhez.* Budapest. Akadémia. 1882. Ujabb
adalékok u. o. 1882.

BOGISICH MIHÁLY: *A kereszt. egyház ősi zenéje* 268—280. 602. lap.

BRASSAI SÁMUEL: *Magyar vagy cigány zene?* (Fordítási jog fentartásával.) Kolozsvártt, Stein János bizománya. 1860.

CZEKE SÁNDOR: *Ueber ungarische Musik und Zigeuner*, a Westermann-féle Monatshefte 1858. IV. 588—597. Hölgyfutár 1858. 154. — A magyar zene és a cigányok, Cz. S. után Rózsaági A. Szépirod. Közlöny 1858. II. 6—10. lap. — V. ö. Liszt des Bohémiens 333. (magy. ford. 315.) lap. — Lásd «Adelburg.»

EVVA LAJOS: *A cigányok viszonya a magyar zenéhez.* Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. sz.

HAJDU LÁSZLÓ: számos cikk az Ábrányi-féle Zenészeti Lapokban. V. ö. Magy. Salon 1885. 273—276. lap.

Dr. HERRMANN ANTAL: *Tíz eredeti erdélyi cigány dallam*, Ethnol. Mittheilungen aus Ungarn. 1887. I. sz. mellékletében. — *A hegedű a cigány népköltészetben.* Lásd fent a 312. lapot. (Megjegyzendő, hogy Beatrix királyné csepelszigeti cigány muzikusai még kobzokon játszottak. A vonó, úgynevezett lengyel hegedű a XVI. század első felében még ismeretlen vagy legalább használatlan volt minálunk. Századok 1874. 81. lap. Régi M. Költők Tára III. 410. lap.)

K.—: *Braune Musikanten.* Wiener Allgem. Zeitung 1887. aug. tárczacikkben.

KOHL J. G.: *Hundert Tage auf Reisen in den österr. Staaten* I. részében. Idézi Post I. Vorwort 7. lap. és Zeitschr. d. deutsch. morgenländ. Gesellsch. 1849. 324. lap. (Lásd ugyan e folyóirat 325—326. lapját is.)

LISZT FERENCZ: *Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie.* Paris 1859. Librairie nouvelle. Második kiad. Lipcse 1881. Ugyanaz magyarul e cím alatt: *A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon.* Irta Liszt Ferencz. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv. 1861. Ugyanaz németre fordítva L. Corneliustól. Pest. Heckenast 1861. és L. Ramanntól Lipcse 1883. Liszt, Gesamm. Schriften. Leipz. 1884. — Levele, melyet Heckenasthoz, mint munkája magyar és német fordításának kiadójához, intézett. Megjelent az akkori hirlapokban.

MÁTRAY (ROTHKREPF) GÁBOR: *A muzsikának közönséges története.* Tudom. Gyűjtemény 1828. VI. és X. 1829. II. és III.

1830. IV. 1832. VII. és VIII. kötetében. Összesen 200 lapra terjedő közlemény. — *A magyar zene és a magyar cigányok zenéje*, a Kubinyi-Vahot-féle Magyarország és Erdélyország képekben IV. kötetében. — Bihari életrajza u. o. a II. kötetben. Egyéb többé-kevésbbé idevágó dolgozatait lásd «Emlékbeszéd Mátray Gábor I. tag felett Bartalus István I. tagtól. Budapest 1877.» 15. s köv. lap.

MAUS OCT.: *La musique des Tsiganes*. La société nouv. 1884. Dec. n. 2. Brussel.

NÉVTELEN: *Zigeunermusik in Ungarn*. Aehrenlese 1829. évf. 102. lap.

Néhány cikk a lipcsei «Neue Zeitschrift für Musik» 1853. évfolyamában. Idézi Liszt Des Bohém. 333 (m. ford. 314.) lap.

Zigeunermusik. Gartenlaube 1863. 730. lap.

Czigány zene. Pesti Napló 1864. 242. sz.

Zigeunermusik. Budapester Tagblatt 1887. jun. 25.

ROMMEL: *Die Musik der Zigeuner*. Bülau, Geheime Geschichte und räthselhafte Menschen. Leipzig. 1850. V. 535.

SCUDO, francia zenekritikus: Liszt ellen irt cáfolata a *Revue des deux mondes*-ban.

SERLY LAJOS: *A magyar dal és népdal*, Magyar Salon 1885. évf. (P. T. E. elméletét követi.)

SIMONFFY KÁLMÁN: *A magy. nemz. zene lényege és mivolta*. (Válaszul Liszt művére.) Pesten 1859.

P. THEWREWK EMIL: *A hang mint műanyag*. Költészet-zenészeti értekezés a magyar zene eredeti magyar voltának bebizonyításával. Felolv. a budapesti tanári egyletnek 1866. évi jun. 23. tartott közgyűlésén. Pest. Hartleben Adolf. 1866.

A magyar rhythmus rendszere. I. Rész: A magyar zene rhythmusa. 1873. márcz. 3. felolvasott akadémiai székfoglaló. Megjelent a Nyelvtud. Közlemények X. kötetében. Második javított kiadás. Budapest. Franklin-társulat könyvnyomdája. 1881.

VAJDA VIKTOR: *A cigányzene hanyatlásáról*. Fővárosi Lapok. 1869. 233. lap.

A régi Rákóczy-nóta és indulói. Id. Ábrányi Kornél, Magyar Salon 1885. 273—279. lap. — Thököli, Bercsényi nótái és a Rákóczy-induló képletei. A két elsőt zongorára alkalmazta Bartalus István, Pesten. Rózsavölgyi. (Fogarasi János azt jegyezte meg e

közleményre nézve, hogy már e század elején ki volt adva hegedüre.) — «Rákóczy siralma, melyből a Rákóczy-induló származott» a Bartay-féle «30 eredeti zenedarab» stb. 28—30. lap. — «Alte Rákóczy-Melodie» a Herrmann-féle Ethn. Mitteilungen I. 105. és III. lap. — A Rákóczy-motivum megvan Csermáknál is, az 1809. évi insurgens-nótájában. Alighanem a régi magy. lovasági signal rejlik benne.

Cserebogár népdalunk Ökröss Bálint szerint Czinka Panna szerzeménye; id. Ábrányi Kornél (Magy. Salon) szerint Lavottáé; a Föv. Lapok 1886. jul. 20-iki tárczaczikke szerint «Gömöriek azt mondják, hogy voltaképp nem is népdal, mert a Szathmáry-Király-család egy úri tagja komponálta légyen».

Czigány szerzőktől eredő zeneművek iránt lásd gr. Fáy István, Bartay Ede, Bartalus, Mátray, Kirch stb. kiadványait. V. ö. Rózsavölgyi és Társa, meg Táborszky és Parsch jegyzékeit.

Eredeti cigány népdallamokat közölnek a Herrmann-féle Ethnol. Mitteilungen, Ješina, Románi Čib. 3. kiad. 213—216. lap. (3 darabot), gr. Mitrovic, Versuch 76. (egyet, «die offenbar einen reinen ungarischen Charakter an sich trägt, daher nicht genuin»). A nagyidai nótáról lásd fent a 319. és 320. lap.

«A hajdani zeneirány nagy mesterei: Lavotta, Csermák, Bihari.»

LAVOTTA élete. Írta Bernát Gáspár. Pesten 1857. Végén az insurgens nótából a 10. és 11. sz. és Palotás magyar nóták (I. és II.) Bartay Ede «30 eredeti zenedarab»-jai közt a 12. és 13-ik. 3 eredeti zeneműve «Alkalmazá Kirch G.» Lásd Rózsavölgyi-jegyzék 20. lap. V. ö. Liszt Des Bohém. 306—307. (m. ford. 290) lap. — Moenich-Vutkovich, Magy. írók névtára 199. és 229. lap. — Olajfestményü arczképe, melynek visszájára ez van írva: «Lavotta János első zeneművész, ki a magyar melodiát lekotázta. Meghalt 1820. August. 10-én Tályán,» valamikor Bernát Gáspárnak, jelenleg P. T. E.-nek birtokában.

CSERMÁK ANTAL: Gr. Fáy István adatai nyomán Liszt Des Bohém. 307—315 (m. ford. 290—297.) lap. Moenich-Vutkovich Magy. írók névtára 322. lap. — Megjelent zeneműveit l. Mátray (Rothkrepf), gr. Fáy és Bartay kiadványaiban. — «Az intézet veszedelem vagy Haza szeretete Nemzeti muzsikára. Mellyeket Forte Pianóra 1 Hegedüre Alázatosan ajánlja Az Magyar Ne-

mességnek Chermák Antál 1809 esztendőben» című 10 lapra terjedő kézirat valamikor Bernát Gáspár, jelenleg P. T. E. birtokában.

BIHARI-ról lásd alább a 332. lap.

A többi kitűnő zeneszerzőkről és virtuózokról a Ságh-féle Magyar zenészeti Lexikon.

RÓZSAVÖLGYI MÁRKOT halála után is ünnepelték. Lásd Petőfi Ujabb költem. 1871. kiad. II. 201—203. «Rózsavölgyi halálára.» Kirch G. «Hattyúdal Rózsavölgyi Márk halálára.» Ellenbogen A. «Rózsavölgyi emléke.» Életrajza nincs meg a Zene-Lexikonban. Csak alkalmilag említik ott a 8., 41. és 251. lapon.

SVASTITS-ról még Czeke, az Adelburg-féle Entgegnung VII. lap.

Gyakori eset, hogy a cigányokat magyar földesurak és zeneszerzők tanították vagy taníttatták. Péld. Lányi János Czinka Pannát. (Anz. VI. 15.) «So haben bei dem ungarischen Liedercomponisten Egressy und in neuester Zeit bei dem ungarischen Gutsbesitzer Svastics sich die berühmten Zigeunerbanden ihre Melodien geholt, welche ihnen von den Benannten sozusagen eingekeilt werden mussten.» Czeke Sándor az Adelburg-féle Entgegnung VII. lapján. — Dobozy Károly saját pénzen szervezett cigánybandájával valóságos diadalutot tett Európában. Lásd Vossische Zeitung 1846. 143. sz. Magy. zenész Lapok 78. — Legujabban gr. Eszterházy Miklós akart 12 tatai cigány fiút kótából való játékra taníttatni; de egymásután megszöktek. Csak az egyenruhájukat vitték magukkal: a kótát otthagyták. Pesti Hirlap. 1888. jan.

Czigány zenekarokban gyakran van nemicigány születésű zenész; de mint a banda tagja cigányszámba megy. Péld. Herzenberger, Sárközy bandájában.

Cseh muzsikus igen gyakori Magyarországon. Voltak zsidó muzsikusaink is. Szóhagyomány szerint a mult század elején úgynevezett «marsalik», zsidó zenészek, jöttek Galicziából, akiktől cigányaink állítólag sokat tanultak. (Dr. Herrmann Antal közlése.)

A Csokonai Dorottijában szereplő «toponári zsidók nevezetes muzsikusok Toponár nevű mezővárosában Somogy vármegyének, mely a Tek. Festetits familiának uradalma, s Kaposvártól nem messze esik.» A rájuk vonatkozó versek közül csak a II. énekbelieket idézzük:

Megpendül egyszerre Izsák száraz fája
 Zengő szerszámokkal kíséri bandája
 Kellemes hangzások a Szálát betöltik
 Az ifjú szíveket öröme felköltik.
 Mindenütt a vendég kezd már örvendeni,
 S viszketeges lábát tánczra készíteni.

— — — — —
 Ismét megzendülvén a huron a minét
 Rárándítja Izsák pengő muzsikáját
 S a Palatinusnak elkezdí nótáját.

A Csillag (Stern)-féle bandát, mely Pesten a hatvanas években szerepelt, Offenbach is meghallgatta s különös elismeréssel nyilatkozott róla.

Czigány művészek egymás közti versenyei. Barna Mihály és más 11 kitünő virtuóz közt egy Radvánszky-féle lakodalom alkalmával. Anzeigen VI. 14. — Martinovits és Pongrácz közt Kolozsvárott. Lásd alább. 336. lap. — Patikárusék és Berkesék közt Pesten. — Tíz cigány zenekarnak együttes monstre-hangversenye a budapesti Vigadóban. Wiener Allgem. Zeitung 1887. aug.

«Történelmi hangversenyeket» Mátray Gábor és Bartalus István rendeztek.

A mi a külföldi cigányokat illeti, lásd a szakasz elején álló idézeteken kívül még a következőket:

Eránische Alterthumskunde von Fr. Spiegel III. Band. Leipzig, 1878. 550. lap. 1. jegyz. szerint væçu = zenész, væçu az újabb lürisokkal azonosak stb. Ezeknek utóbb a zene maradt egyedüli kenyérkereseti forrásuk.

Vámbérynak a perzsa cigányokról szóló nyilatkozatát lásd fönt 261. lapon, a krimi cigányokról u. o. A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben. Budapest. 1885. 640. lap.: A krimi tatároknál csak úgy, mint a magyaroknál a cigány játzsza a zenész szerepét, a ki nélkül mulatság nem is gondolható. Legkedveltebb hangszer a hegedű, fuvola és dob. 641. lap.: Valamint a magyar csikós a pusztán cigánynyal muzsikáltatja magát s az az igazi mulatása, ha az ő melancholikus, kesergő nótáját cigánynyal huzatja, úgy a krimi tatár pásztor is csak akkor ereszti meg jó kedvének kantárát, ha Indiának e napsütött fia kobozán egy kedvelt, de nekünk monotonnak tetsző nemzeti dalt játszik előtte.

A MAGYAR ZENE EREDETE.

Liszt jóhiszemben a magyar zenét teljességgel cigány találmanynak törekedett bebizonyítani. A nagy tollharcz, mit a világba küldött állítás előidézett, heves volt; de nem volt meddő, a minék a védelem kinyilatkoztatja. Fontos eredménye, hogy sok, addig ismeretlen adat jutott napfényre, s magából a védelemből kiderült, hogy Liszt nézetének hazánkban egyetlen egy számbavehető hive sincs. A baj csak az, hogy a külföld e fontos eredményt nem ismeri. A támadás kérlelhetetlen logikával járt el, míg ellenben a védelem csak azt hangoztatta, hogy Lisztet félreértették: Nem könyvében van a hiba, hanem könyve címében. Így kellett volna azt címezni: «A cigányokról s az ő modorokról, melylyel a magyar zenét kezelik Magyarországon». (Nemzet 1886. okt. 23. tárczacikk.)

E javasolt cím ellen tiltakozik az egész könyv. Csak egy pár hely, nevezetesen a CXVII. fejezet látszik mellette szólani; de csak látszik: mert a mit ott olvasunk, az mind csak föltételesen van mondva. Ha Liszt csak előadó, leleményes virtuózoknak kívánta volna elismertetni a cigányokat, zenénk elnevezése kérdés tárgya sem lehetett volna.

Liszt szerint a cigányok e művészetet a maguk számára teremtették, hogy maguk magukhoz szóljanak, maguknak énekeljenek, saját örömeik és alagyáik festésére (Des Bohém. 221., 248., 249. lap), teremtették pedig a nélkül, hogy a «giorgio»-tól, a nem-cigánytól mintát vettek volna (59.); sőt azokban a századokban, a mikor zenei eposzuk, számos töredék egybeverődésével, lassacskán képződött, sejtelmük sem volt arról, hogy még más zene is van a világon (251.).

Volt nekik saját hanglajtorjájuk s eredeti nyelvük. Soha semmi egyébnek, csak e kettőnek fenntartása iránt tanusítottak lelkiismeretes és őszinte tiszteletet (221.).

A cigány zenének három fő sajátága, a miből minden egyéb különössége ered: az európai zenében szokatlan hangközei (intervalles); lényegileg cigány rhythmusai; a buja, kiválóan keleties cifrázata (223.).

Szóval: ez a zene minden ízében cigány eredetű. Nem is nevezték azt ezelőtt magyar zenének, hanem cigány zenének.

Az Anzeigen VI, 14. lapján olvasható jelentésből, Liszt szerint, azt lehet következtetni, hogy az utolsó században, nevezetesen 1775-ben még eszük ágában sem volt (ne songeaient point encore) a magyaroknak a cigányok zenéjét magukénak tekinteni (278.).

A jelen században vált a cigány művészet a magyar büszkeség tárgyává s jelölték nemzeti tulajdonul, a cigány zene helyébe azt tevén elnevezésül, hogy magyar zene. 322. (V. ö. «az úgynevezett magyar zene» 339., «a cigány zenészek a dallam, rhythmus és cifrázatféle három főelemet oly mintába öntötték, melyet megállapodás szerint magyarnak szokás nevezni» 235.)

Liszt a maga rhapsodiáit magyaroknak nevezte el; mert igazságtalanság volna a jövőben elszakasztani egymástól, a mi a múltban egyesítve volt. A magyarok elfogadták a cigányokat nemzeti zenészekül; azonosították magukat stb. (346—7.)

A cigány művészet csupán a magyarok területén fejlődött ki. A magyar értelmes hallgatója volt (219., 248., 287.), csakis az ő pártfogásának köszönheti e zene szerencsés felvirágzását, s csak annyiban van neki is része benne.

A cigány zene hazánkban való fejlődése nem úgy történt, hogy a magyar zene hatással lett volna reá; hanem megfordítva, t. i. hogy a magyarok a maguk nemzeti tánczát a cigány áriák felosztásához és mértékéhez szabták (269.) és (saját népdalaik helyett) a cigány forrásból eredő melodiákat énekelték magyar szöveggel, a melyek épen a falvak és puszták lakóinál maradtak meg leg-tökéletesebb tisztaságukban s annyira meghonosodtak köztük, hogy egyenesen nekik tulajdonítatnak (272.).

Még azok is, kik ezentúl is a mellett maradnak, hogy a magyarok azok, kik a cigányokat a maguk énekeire és táncznótáira rátanították, nem tagadhatják, hogy egyes-egyedül a cigányoknak köszönik, hogy azokat morzsalék és szegényes töredék voltukból... kimentették (281.).

Hogy a cigány nem is képes magát más érzelmével azonosítani, világosan mondja a 218. lapon. E zene tehát nemcsak hogy alakilag nem, de tartalmilag sem magyar, hanem cigány. Nemzeti lelkesedés, egy nemzet ideálja foglaltatik e zenében. «Hogy ez a páriák nemzete, ugyan mi baja vele a művészetnek?» 347. stb.

Liszt állítását sokan czáfolgatták. Lásd fent Brassai, Bartalus, Simonffy Kálmán, Adelburg, Czeke Sándor és Scudo idevágó közleményeit. Leghevesebben Brassai, a ki Liszt könyvének nemcsak zenei, hanem ethnographiai részével is foglalkozik s kíméletlen logikával elítéli.

Részünkről a zenekérdésre nézve csak ennyit akarunk röviden említeni.

Mielőtt a mi cigányaink Magyarországra jöttek, ha többet nem, legalább a görög és oláh népzene már okvetetlenül ismerték. Itt megismerkedtek aztán a magyar zenével, melyet több történeti kútfő említ, nevezetesen szt. Gellért életrajzának egyik helyéből kiderül, hogy magyar voltánál fogva a külföldi fülnek sajtyszerűnek, de a mellett kellemetesnek tetszett. A magyarokon kívül rácz, tót és német nótákat is találtak.

A cigány zenei tehetsége minden országban az illető nép zenéjének szolgálatába szegődik, a mellett mindazokat az idegen ének- és táncz-dallamokat is játszsza, melyeket a divat meghonosít. Hogy ez már fénykoruk elején így volt, kétségtelenül bizonyítja Czinka Panna, ki a magyarokon kívül stájer, német és francia tánczokat is húzott. Bihariról maga Liszt is tudta Mátray leveléből (Des Bohém. 306.), hogy kalamajkákat, francia négyeseket, écos-saise-ket és menueteket is játszott.

A magyar zenét mindig magyarnak hívták, soha sem cigánynak. A cigány zenész maga is, mikor azt kérdi, mit húzzon, magyar nótát igen, de cigányt soha sem emleget. Liszt hiedelmét, hogy a magyar zene elnevezés csak a jelen században keletkezett, csattanósan czáfolják a Czinka Panna 1772-ben történt halálára írt latin versek:

Nam seu Styriacos malles, seu Teutonis orbes
 Seu quibus Francus, prompta, superbit, erat.
 Præcipue *Hungaricos* (vah nunc quoque . . . stupesco)
 Fors prorsus magica moverat arte choros.

Az sem igaz, hogy zenekaruk alapja mindig a hegedű és cimbalom volt (mint azt Liszt a 245. lapon állítja). Hiszen az úgynevezett lengyel hegedű a XVI. század első felében még ismeretlen, vagy használatlan volt minálunk. Lásd fent 323. lap. V. ö. Brassai 27., 42—3. lap.

Liszt szerint a cigányok a most magyarnak nevezett zenét nem is itt Magyarországon gondolták ki, hanem magukkal hozták ide (267.). Ha ez állana, a szóban forgó zene lényeges sajátosságainak legalább nyomait meg kellene találnunk a más országi cigányoknál saját daluk és tánczuk zenéjében is. A tapasztalás az ellenkezőt bizonyítja. (V. ö. 196., 198.)

A magyar zene törzsökös magyar eredetét igazoló bizonyítékok közt a legnyomósabb és véglegesen döntő: a rhythmus.

A rhythmus' érverése az accentus. A magyar zene hangsúlybeli törvénye ugyanaz, a mi a magyar nyelvé.

Azért igazi magyar dallamot nem is lehet német, francia, olasz stb. szöveggel énekelni a nélkül, hogy a szavakat magyarosan accentuáljuk.

A magyar accentus épen ellenkezője annak, a mit az európai cigány nyelv legrégiesebb tájszólásában tapasztalunk. A magyar az első szótagot hangsúlyozza, a görög cigány, kevés kivétellel, az utolsót. (Lásd fent a 3. lap.)

Mínthogy tehát a cigány, mielőtt Magyarországra jött, a magyar nyelvben és magyar zenében egyformán lüktető accentust nem ismerte, hanem csak itt szokta meg, úgy hogy most a maga nyelvét is, lemondva eredeti accentusáról, magyarosan ejti: világos, hogy a Magyarországon divó zenét, mely törzsökös magyar rhythmust vall, nem hozhatta magával, hanem itt tanulta meg.

Liszt e czáfolat hallatára (1873. jan. 13.) szóval kijelentette, hogy ő egyáltalában praktikus zenész («Ich bin durchaus praktischer Musiker. Ich habe meine Rhythmen so für mich.») Nem is volna képes mást a rhythmus elméletére oktatni. A rhythmusi bizonyíték döntő voltát elismeri; de azzal az egy kikötéssel: «die Zigeuner brachten dann Etwas hinein», a mit a beszéd folyamában ilyenformán ismételt: «Die Harmonie haben doch die Zigeuner in die ungarische Musik hineingebracht», a mit meg lehet engednünk; mert a sajátzerű kíséret fejlesztésében a cigány zenekaroknak okvetetlen nagy részük volt.

Ha zenénk *eredetére* nézve tévedett is Liszt; de azzal, hogy ő e nemzeti kincsünket páratlan művészetével s ragyogó tollával ország-világnak első tolmácsolta, halhatatlan érdemet szerzett magának.

V.

HÍRES CZIGÁNYOK.

HÍRES CZIGÁNY ZENÉSZEK.

ÁRVAI. Lásd Gróf Fáy István, Századunk 1842. évf. 32. sz.

BACZÚR. Mátray után Liszt Des Bohém. 293. (m. ford. 278.).

BAKOS LACZI és JÓZSEF, Bihari bandájának a tagjai.

BALOGH JANCSI. Lásd «Ipolysági B. J.»

BÁNYÁK SIMON. Schwicker 165. K. Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. Braune Musikanten. V. ö. Liszt 297. (281). Sagh, Magy. zenész. Lexikon 35.

Szepesi BARNA MIHÁLY, a «Magyar Orpheus». 1737 körül szerepelt. Életrajzát lásd Anz. VI. 14. lap. Thaly, Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalom-történetéhez. Pest, 1872. 216—7. lap. Ökrös Bálint, Czinka Panna III. IV. XII. lap. Zenészeti Lexikon 36. V. ö. Keiter, Zwischen Donau und Theiss 142—180. lap.

BERKES BÉLA. Budapesti Hirlap 1887. jun. 29.

BERKES LAJOS. Lásd Fővárosi primások (t. i. Berkes Lajos, Bunkó Ferencz, Patikárus Ferencz, Sárközy Ferencz, Rác Pál) Forgó Jánostól. Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. sz. Öt arcképpel. Zen. Lexikon 49. (Herczenberger J.: *Berkes Lajos emléke*. Két utolsó szerzeménye. Rózsavölgyi és Társa által kiadott zene-művek jegyzéke 18. lap.)

BIHARI JÁNOS, (gr. Fáy szerint) «a magyar muzsikának dicsőített királya», (Liszt szerint) «a cigányművészet legismertebb, legünnepeltebb és legnépszerűbb hőse». Életéről s diadalairól Mátray Gábor a Kubinyi-Vahot-féle Magyarország és Erdélyország képekben II. kötetében. «Der Zigeuner Bihari», Das Vaterland

1845. 147. Liszt Des Bohémiens 294—306. lap (magy. ford. 279—290. lap). «Bihari János zenész» Botta Károly és Sebestyén Gábortól, Vasárnapi Ujság 1862. 12. és 13. sz. «Egy babéroszorús cigány. Emlékezés Biharira.» Evva Lajostól. Reform 1872. 183. 185. és 186. sz. «Bihari János (1769—1828)». Evva Lajostól. Vasárn. Ujság 1875. 6. sz. Arczképpel. Ezen arczkép eredetijét Donáth festette: azelőtt a Nemzeti Muzeumban volt, onnan az országos arczképcsarnokba került. Bihari hegedűjét a Nemzeti Muzeumban őrzik; vonója Asztalos Károly budapesti ügyvéd birtokában van. V. ö. Közhasznu Esmeretek Tára «Bihari» alatt. Föv. Lapok 1886. jul. 20. tárczacikk. — Zenészeti Lexikon 51. lap. és Magyar Lexikon «Bihari» alatt. Jókai Magyar Nábob (3. kiad.) II. 122. és 140. lap. III. 98. lap. V. ö. B. Podmaniczky Frigyes Naplótöredékek I. 60. 278. (Bihari-féle zeneműveket közöl gr. Fáy a «Régi magy. zene gyöngyeiben» és Bartay Ede «30 eredeti zenedarab»-jában.) Keiter, «Vom Zigeuner-Paganini». Zwischen Donau und Theiss 1—23. lap.

BIHARI FERENCZ, Bihari János unokája.

Ifj. BIHARI JÁNOS, Bihari János fia.

BOKA ANDRÁS (Magy. zenész. Lexikon 78.) és

BOKA KÁROLY. Mindkettőről Szücs István: Sz. kir. Debreczen város III. 983—84. és Debreczen város története 908. lap. Boka Károlyról «Kirándulási emlékek (Török-Szent-Miklós)» Simonffy Kálmántól a Hölgyfutár 1857. 240. és 242. számában. Gr. Teleki Sándor, Emlékeim I. 90—100. lap: Boka Károly. Visszaemlékezés. Brassai, Magyar vagy cigányzene? 39. lap. Magy. zenész. Lexikon. Ökröss Bálint Czinka Pannája előszavában. Arczképe azelőtt a Nemzeti Muzeumban volt; onnan a Nemzeti Arczképcsarnokba került. (Zsadányi A. «Boka ke~~g~~gője» régi magyar hallgató csárdással. Rózsavölgyi és Társától kiadott zeneművek jegyzéke 6. lap.)

BUNKÓ FERENCZ. Róla Forgó János, Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. számában, mely arczképét is közli. V. ö. Föv. Lapok 1887. jul., 29. ahol fiáról is szó van. V. ö. Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. (Bunkó F. *Palócz nóta.* — *Kesergő magyar.* — *Borsodi emlék.* Rózsavölgyi-jegyz. 15. és 38. l.)

CSICSERI. Gr. Fáy István Régi magyar zene gyöngyei II. füz. 3. lap. szerint jó csárdásokat írt. Ha cigány volt (a mi nincs megmondva) akkor nem «írt», hanem más írta le, a mit ő szerzett.

Csicsó. Főv. Lapok 1873. jun. 5.

CsÓRI (Hunfalvynál Magyarorsz. ethnogr. 517. l. hibásan Csőri. Tsóri András «Magyar nótáját» kiadta Bartay Ede, 30 eredeti zenedarab 50—51. lap.).

Gömöri CZINKA (Zinka, Dzinka) PANNA, a mult század «Orpheája», (Anz. VI. 14.) a «czigány Sappho» (Schwartner, Statist. 2. kiad. 152. lap.) Életéről s művészetéről Anzeigen VI. 14—16. és 19—21. lap. Korabinszky, Geographisch-, Historisches- und Producten-Lexicon von Ungarn. Pressburg, 1786. 206. lap. Bartholomæides, Incl. sup. Ungariæ Com. Gömöriensis Notitia Hist., Geogr., Statistica. Lőcse, 1805—1808. Tud. Gyűjtemény (1830) IV. 39. Gr. Fáy István, Századunk (1842.) V. 32. sz. és Régi magyar zene gyöngyei II. füz. 3. lap. Liszt, Des Bohémiens 292. (277.) lap. Evva Lajos, Reform 1873. évf. (máj. 30.) 149. sz. Zen. Lexikon 64. lap. Ökröss Bálint Czinka Panna II—XIII. lap.

Czinka Panna nevével találkozunk abban az erdélyi cigány népballadában is, melyet Szász Béla magyarul közöl a Budapesti Szemle (1881) XXVII. 365. s köv. lap. Schwicker, Die Zigeuner 164. lap, említi, hogy fiatal korában látott Temesmegyében egy cigány fiút meg egy cigány leányt táncolni, kik jobbára fajtalan mozdulataikat meglehetősen egyhangú dallal kísérték, melynek réjájában (refrainjében) a Czinka Panna név mindig ismétlődött.

A szépirodalomban egész költői alakká vált. Még latin nyelven is megénekelték. Lásd alább 366—7. lap. Jókai Szeretve mind a vérpadig című regényében az egyik főszerep neki jut. Lisznyay «Tyutyu és Czinka Panna» című verses elbeszélést írt «Gróf Fáy Istvánnak». Ökröss Bálint történeti énekes színművet írt, melynek címe és főalakja Czinka Panna. A németben három elbeszélés szól róla: az egyik («Zinka Panna») Saphirtól, a másik kettő («Czinka» és «Cynka Panna») Elise Polkótól való. V. ö. Keiter, Zwischen Donau und Theiss 85—141. lap.

Mitrowic, Versuch 13. l. Czinka Pannát tévedésből Barna Mihály leányának mondja.

Czinka Panna férje híres bőgős volt; ennek egyik testvére kontrás, a másik cimbalmos. Eleinte ezekből állott Czinka Panna bandája. Később férjével, négy legidősebb fiával s egyik lányával szokott uraságánál ebéd alatt játszani. Anz. V. 15. l.

«Czinka Panna anyja a mátyusföldi Tallós nevű községben

lakott. Ott született Koncz Marczii Pesti Hirlap 1887. márcz. 25. A kuruczok «látója» című tárczacikkben. (Való-e, vagy csak költemény?)

CZINKA PALI- és CZINKA SÁNDOR-ról Tóth József, Föv. Lapok. 1873. jun. 5. 526. lap, ahol az utóbbinak Rodostóban 1735. apr. 21. kelt levele is olvasható, mely a Rákóczy nótára vonatkozik.

DOBOZY KÁROLY Vossische Zeitung 1846. 143. sz.

DOMBI MARCZI. Hunfalvy 517. Schwicker 166. Magyar Salon 1885. 278. lap.

FARKAS JÓZSEF (Bihari veje). Fiai: Farkas Józsi és Miska. Több ízben külföldön is jártak. (1871-ben New-Yorkban.) Farkas Miskáról a Ság, Magy. zenész. Lexikon 103.

FÁTYOL KÁROLY. Róla Vadnai Károly. Hölgyfutár. 1857. 241. sz. Magy. zenész. Lexikon 104.

FICSÚR, Bihari tanítványa, jeles kis-brúgós. Ujvári név alatt is ösmeretes. Róla Mátrai nyomán Liszt Des Bohém. 298. és 300. lap (magy. ford. 282. és 284. lap).

GALANTÁR. Liszt 293. (278.) lap.

GYURITZA. Gr. Fáy István.

HIRIPI és SÚGÁR két jeles szathmári cigány muzsikus a mult század végén. Megemlékezik róluk Gvadányi, Egy falusi nótáriusnak budai utazása «Utolsó részé»-ben (a pozsonyi 1807. évi kiad. 136. lap):

Hiripi Súgárral húzták a száraz fát,
Ámbár ezek Pártest nem tudnak, sem kótát;
De mégis olly rendin vonnyák a Nótát,
Hogy ki őket hallja, elfelejti holtát.

V. ö. Gr. Fáy István Századunk (1842.) V. 32. sz. Liszt 293. (278.) lap.

IPOLYSÁGHI (vagy Ságghi) BALOGH JANCSEI vagy SÁGHY JANCSEI. Lásd a cigány írók rovatában. (Sághy J. *Édes falum emlékszem reád.* — *Honti ropogós.* Rózsavölgyi-jegyz. 45. lap.)

KÁLOZDY. Schwicker 165. lap.

KECSKEMÉTY GYULA. Magy. zenész. Lexikon 167. Liszt i. h.

LÓCZY JÁNOS (Polturás Jancsi), a pozsonymegyei lóczi cigányok primása 30-as évek elején. Lásd Tudom. Gyűjt. 1830. IV. 37. Fővárosi Lapok 1873. jun. 5. Hunfalvy 517. lap. Schwicker 165. lap.

MARTINOVITS, nagykárolyi zenész a 40-es évek elején. Rendkívüli művész volta miatt Kecskeméty a cigányok cigányának nevezte. A híres verbungosok, a Nemzeti színházban hallható «solo magyarok» az ő szerzeményei. Hangjegy-íráshoz nem értett. Amit lelkesedésében játszott, Kirch János* nevezetű zenetanító szokta kótára tenni. A Pongrácz-czal való versenyben Pongrácz maga kinyilatkozhatta, hogy Martinovits a győztes. Gr. Károlyi György, mikor Martinovits halála után Boka került Nagy-Károlyba, ennek a játékát hallva azt mondta: szép, de nem Martinovics. Ligeti Antal, kinek ezeket az adatokat köszönjük, lefestette Martinovitsot, mely arckép a 40-es években ott függött a nagykárolyi vendégfogadó falán. V. ö. Gr. Fáy István, Régi magyar zene gyöngyei. IV. füz. B. Podmaniczky, Naplótöredékek I. 279—280.

MUNCZI LAJOS, sopronyi cigányprimás, jelenleg New-Yorkban, Budapesti Hirlap 1887. aug. 13. Tavalý Hollandiában. U. o. 1886. aug. 1.

MUNGYI IMRE, Bihari bandájának a tagja. Liszt 298. (282.) lap.

PATIKÁRUS TESVÉREK: Károly (hegedűs), Imre (czimbalmos és brúgós), János (gordonkás), Ferkó (híres hegedűs). Schwicker 165. lap. Patikáros Ferkóról Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. sz. ahol arcképét is közlik. V. ö. Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. Braune Musikanten. Hölgyfutár 1852. III. évf. I. fele 7. sz.

POLTURÁS JANCSI, lásd Lóczi János.

PONGRÁCZ, a 40-es években híres kolozsvári (24 tagból álló) banda primása. Lásd «Martinovits».

POZSÁR JANI-ról Wiener Allg. Zeitung 1887. aug.

PURDSI. Gr. Fáy Istv. i. h.

RÁCZ MÓRICZ. Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. Braune Musikanten, ahol is egy szegedi ujságnak két hosszú tárczaczikkére hivatkoznak.

RÁCZ PALI. Lásd Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. sz. ahol arcképét is közlik. Schwicker 167. lap.

Ifj. RÁCZ PÁL Életrajza és arcképe a Magyar népzeneészek Lapja 1887. I. 1. számában.

RADITS MÁRTON, Bihari lelkes tanítványa. Lásd gr. Fáy Istv. Századunk 1842. V. 32. sz. és a Régi magy. zene gyöngye II. füz. 3. lap.

* Kirch Jánosról Zen. Lexikon 8. lap.

SÁGI. (Hunfalvy 517.) Lásd Ipolysághi B. J.

SALAMON JÁNOS kolozsvári cigány primás. Most készülnek ötvenéves zenészi jubileumára. Pesti Hírlap 1887. decz. 8.

SÁRKÖZY JÁNOS, Bihari bandájában. Liszt 298. (282.) lap.

SÁRKÖZY FERENCZ. Magyarország és a Nagyvilág 1875. 5. sz., ahol arczképét is közlik. V. ö. Magy. zenész. Lexikon 51. Rózsa-völgyi-jegyz. 46.

A «sárodi vén cigány», Eszterházy Miklós hercegnek, «a száz év előtti magyar nábob»-nak bandájában. Föv. Lapok 1873. évf. Arczképe a huszas években még ott függött az eszterházi várkastély egyik szobájában.

SÚGÁR. Lásd «Hiripi» alatt.

TAPOLCSAI (Tapolczay?). Hunfalvy 517. Schwicker 165 lap, hol Japolczaynak van írva.

TEJFALUSI. Gr. Fáy Istv. Századunk (1842.) V. 32. sz.

TYUTYU ungvári cigány. Sok jó nótát szerzett; de nem volt kitűnő hegedős. Gr. Fáy Istv. u. o. és Régi magy. zene gyöngyei II. füz. 3. lap. Egy 1821. évbéli szerzeménye u. o. II. füz. 14. lap. B. Podmaniczky, Naplótöredékek I. 267.

VÖRÖS JÓZSEF, a híres Bihari bandájának utolsó tagja. Meghalt 1862. Lásd Thaly Adalékok a Thököly- és Rákóczy-kor irodalom-történetéhez III. 233. lap.

ZSÁKAY JANI (Kőrösről). K. a. Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. havában megjelent «Braune Musikanten» című tárczacikkében.

Czigány muzsikusokról Szamosközy Emlékiratai II. 349.

A mostani jeles cigány bandák külföldi szerepléséről Budapesti Hírlap 1886. aug. 1. (Említve van: Berkes Béla, a két Pintér testvér: György és József, Patikáros Ferkó, Rigó Marczy, Darázs Miska, Simplicius József, Munczi Lajos és Pintér Pál.)

Etédi S. Márton: Magyar Gyász (1813-iki kiad.) 136. lap. a mohácsi csatába induló Fehérről azt mondja, hogy

«Galantai Tzigány volt a muzsikássa.

Szomorún vonatta Hunyadi nótáját.

A mellyel siratta Várnai tsatáját.»

U. o. 153. lap: «Valamint hogy a mái Magyarok még emlékeznek a Rákótzí', Bertsényi' nótájára: úgy azon időkben friss emlékezetben volt még a Hunyadi', Batori' és Kenesi' nótája.»

Schwartner, Statistik (2. kiad.) 155. lapon azt mondja, hogy «nemrégiben még a galanthai cigányokat tartották a legjobb hegedüsöknek».

Külföldi híres cigányzenész kevés van:

SUCCEAWA, ANGHELIZZA és BARBA «kitűnő zeneszerzők a dunafejedelemségekben». Heister 32.

Váli Bélának a «Híres cigányok életrajzai Czinka Pannától maig» cím alatt készülő munkája a jövő év folyamában kerül sajtó alá.

HIRES ÉNEKES SZINÉSZNŐ.

HEGYI ARANKA, a budapesti népszínháznak egyik legkedveltebb primadonnája. Lásd K.-nak a Wiener Allg. Zeitung 1887. aug. havában megjelent «Braune Musikanten» című tárczacikkét, ahol hibásan az van mondva, hogy a híres Sárközy Ferencz leánya. V. ö. Jókai Még egy csokrot 250.

PETŐFI SZERETŐJE.

PILA ANIKÓ. Lásd Jókai: Az életből ellesve. Budapest, 1878. III. 107—113. Jókainak ott említett verse így szól:

AZ UTOLSÓ ESZMÉNYKÉP.

Emlékezés Petőfire.

Mind elköltöztek már. — Kít a cyprus lombja
Tündér susogással ringat szűz álomba,
Kit körülragyogott a szerelem gyöngye
S most takar zöld fűvel feledés göröngye.
A feleség, aki a zászlót megvarta,
Maga is nyugszik már, s a zászló, alatta
Megannyi eszménykép, kikért szíve lángolt
S zengett ajkán a dal, forró kívánságtól
S ki valamennyi közt volt legdrágább kincse
Az a régi haza, az is elmúlt, nincsen.
A kiről ő zengett, a kiért ő égett,
Szép asszony, szép haza, letűnt réges-régen.
Csupán egy maradt meg, egy emlékszik rá még
Fényes alakok közt egyedüli árnyék

Egy szegény cigánylány, egykor piros arcú,
 Tűz szeme, termete mint az őz oly karcsú ;
 Ez a két sötét szem, hogy lángolt miatta
 Ez a két sötét szem egyedül siratja.
 S csak neki nem jutott egy húr sem a lantból
 Őt nem emelte fel, ő mindig alant volt
 Vad erdő, zöld mező, tudja mit szenvedett
 Mindig leány maradt, soha nem feledett.
 Arczrózsája hervadt, szemlángi kihaltak
 Csak bánata maradt örök fiatalnak
 Nevét sem említik, ki utolsó híve
 Azt se kérdik tőle, miért fáj a szive
 A költő alszik már, de művei élnek
 Imádott szép nőkről örökké beszélnek,
 De arról a helyről, hova lelke lejár
 Csak a barna föld tud, s barna cigánylány.

ÍRÓFÉLÉK.

FARKAS (Vistai) MIHÁLY. Lásd fönt a 302. lap.

Ipolysághi (vagy Sághy) BALOGH JANCSI. Róla mint «vén muzsikus»-ról Tóth József a Főv. Lapok 1873. évf. 128. számában, mint «a cigány nemzet első írója»-ról. Pónori Thewrewk Emil u. o. a 142. számban. Ujra közölte e cikket a Magyar Polgár s kivonatosan a Szana-féle Figyelő III. 308—9. Ipolysághi Balogh volt az első cigány, aki cigány nyomtatványt bocsátott közre ily cím alatt :

«Legelső cigány imádságok, a mely mind a két magyar hazában lévő cigány nemzet számára fordította Ipolysághi Balogh Jancsi, nemzeti zenekar igazgató. Esztergom, 1850. Beimel Józset nyomdájából, Horák E. bérlő által.» 8-rét, 8 lap.

Tartalma: Keresztvetés, Miatyánk, Üdvözet, Hiszek egy, Tíz parancsolat, Reggeli imádság, Délben asztali áldás, Hálaadás asztal után, Estéli imádság, Könyörgés, Jó szándék a lefekvés előtt. A második lapon eme jegyzet áll: «Miután a fordító által tudva van, hogy még nem volt példa, hogy a cigány anyanyelvén imádkozni képes lett volna, annálfogva nem kimélvén fáradságát, s e kis fordítást a nemzetnek ajánlja a szerző». Alighanem unicum a Nemzeti Múzeum «Mor. 1547. i»-nek jelölt példánya, melyet Pónori Thewrewk Emil ajándékozott oda.

Magyar-czigány szótár. Kézirat. A szerző arczképével. Végén: Kis phraseologia, Keresztvetés, Miatyánk, Üdvözllet, Hiszek egy es Tíz parancsolat. Kis 8-rét. Lásd fönt a 308. lap.

Idősb BOLDIZSÁR JÓZSI, kolozsvári cigány zenész. Született 1823. apr. 25., meghalt 1878. jun. 5. Ő közölte Wlislockival az egyik cigány kurucz-dalt, melyet a forradalom alatt, melyben mint 31. zászlóalj vitéze tetteleg részt vett, gyakran hallott cigány társaitól énekelni. Nagy természetes költői hajlammal birt. Petőfiből több költeményt cigányra fordított. Fordításai kisebb része megjelent az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok III. kötetében. Nagyobb része kéziratban hever, valamint szótára is. Lásd Czigány kurucz-dalok. Adalék a kurucz-mozgalmak költészetéhez. Irta: Dr. Wlislocki Henrik 4. lap. Egyetemés philologiai Közöny 1884. VIII. 42. lap. Összeh. Irod. Lapok 1887. 64. lap. a Correspondance-ben. Boldizsár életrajza meg van Wlislockinál emlékbeszéd alakjában.

Nagy-idaí SZTOJKA FERENCZ, Uszódon. Munkája, ezen cím alatt jelent meg:

«Ő Császári és Magyar királyi Fensége József főherczeg magyar és cigány nyelv gyök-szótára. Románé álává. Iskolai és utazási használatra írta Nagy-idaí Sztojka Ferencz Uszódon, 1886. Kalocsa, 1886. Nyomatott Malatin Antal betűivel.» Két ivrét X és 205 lap.

Két részből áll. Az első (1—151 lap) a magyar-czigány szótár, mely az Uszód tájékán dívó oláh-czigány dialektuson alapszik. A magyar szókincset törekszik cigányul kifejezni, a mi természetesen sok félreértéssel, vagy nem mindig szerencsés szóalkotással jár. Csak ellenőrzéssel vehetni hasznát. De nyelvész előtt még így is érdekes, mert igazi cigánytól ered, s mindazokat a tüneteményeket mutatja, melyeket az irodalmi nyelvek gyarapító és újító törekvéseinél is tapasztalunk.

A másik rész, melynek tartalma:

(«Második szakasz.») «A cigány szavak gyakorlása, imádságok, énekek, elbeszélések és a magyar költemények lefordítása.» («Harmadik szakasz.») «Eredeti cigány költemények és lefordítása magyarban. Nagy-idaí Sztojka Ferencz költőtől.» «A cigányok vándorlása.» (Magyar vers.) «A cigányok nemzedékeik.» «A cigányok rögzött szokásaik» és «Romáji Párámicsi.» Becses

anyag a nyelvész kezében. (Ismertette László Elek a «Budapest» 1886. évf. 138. számában, «Románé Állává» című tárczacikkben.) A Főv. Lapok 1887. márcz. 9. 67. számában megjelent Brevita nevű kezdetű dala, cigányul és magyarul. Fordítása Tsikedey Elektől való, aki említi, hogy Sztojka két évvel ezelőtt az ő figyelmeztetése következtében fordította «Az ég alatt a föld színén» kezdetű népdalunkat hiven és szépen cigány nyelvre.

1887. jan. 1. megjelent Budapesten Hornyánszky-nál Mészáros Viktor felelős szerkesztőtől és kiadótulajdonostól a Magyar Népzeneészek Lapja. I. Évf. 1. sz. Tartalma: Rác Pali (t. i. ifj. Rác Pali életrajza és arcképe). Népzeneészetünkről — népzeneészeinkhez. — Nehány szó zenetársainkhoz. (Ifj.) Rác Páltól. — A magyar zene. Hédervári Zsigmond karmestertől. (Liszt pártjára áll.) Liszt Ferenczről. Hangversenyekről, a nemzeti zenedéről s egyéb e fajta rövid hírek. A cigány zenekarok érdekeinek védelmére alapított eme lapból a pártolás hiánya miatt több szám nem jelenhetett meg.

CZIGÁNY SZÜLETÉSŰ MAGYAR FŐTISZTEK.

LIPPAY BALÁZS, hajdúk kapitánya, Bocskay fejedelemnek híres hadvezére. Mikor Básta 1604-ben Tokajnál elfogta s bitóra ítélte, végső erőfeszítéssel széttépte karkötélékeit, kirántotta a fedezetét képező német zsoldosok egyikének a kardját, közéjük vágott és hősként küzdve, karddal kezében, úgy vagdalták össze. Lásd Budai Ezaias Magyarok historiáját.

HORVÁTH FERENCZ, Thökölynek vitéz ezredese. Utóbb császárpárti lett. Az 1690-ben Erdélybe győztesen beütött kuruczok fegyverei alatt esett el. Thaly Kálmán szerint, aki egykorú erdélyi naplókra hivatkozik.

V. ö. még Jókai Románo csibakéró sziklariben. (Még egy csokrot 250. lap.: «Volt egy cigány tábornokunk, nem rég szenteltek fel a váczai diöceesisben egy cigány plébánost s Rác Palinak, a közkedvességű zenepriomásnak huszonhárom élő fia közül ügyvéd, mérnök, hivatalnok, orvos, tanár cseperedett már fel s tán csak egy pár maradt meg «czigány»-nak. Olvasottság, tudománykedvelés meghonosult náluk; sokan közülük házakat, földeket szerez-

tek; többen a szavaló, éneklő művészet terén fényes neveket vívtak ki maguknak, a mellett példás családi életet élnek») és K.-nak a Wiener Allgem. Zeitung 1887. aug. havában megjelent «Braune Musikanten» című alapos tárczacikkét.

ÁLLÍTÓLAG CZIGÁNY EREDETŰEK.

ANTONIO SOLARIO detto Lo Zingaro, híres festő. Predari, ki «Origine e vicende dei Zingari» elején arczképét is közli, az Introduzione VII. lapján röviden csak ennyit mond róla: Ricordiamo il celebre pittore Solario detto lo Zingaro, perchè originariamente tale e del quale porgemmo il ritratto senza curarci di estenderci su le singolarità della sua vita siccome cosa abbanstanza nota. Nápolyi krónikások részletesen szólnak róla, nevezetesen Catalani, Discorso 16—19. Piacenza Balduccinál, Opere IV. 148. Lásd továbbá Luigi Lanzi, Storia Pittorica dell' Italia V. 79. lap. Crowe és Cavalcaselle Geschichte der Italienischen Malerei VI. 128. lap. Ivan Lermolieff, Le opere dei Maestri Italiani nelle Gallerie di Monaco. Dresda e Berlino.

Chronologiai okok annak a kijelentésére kényszerítenek bennünket, hogy Solariót semmi szín alatt sem tarthatjuk cigánynak. A Zingaro-féle nevet onnan kapta, hogy vándor kovácsnak a fia volt s eleinte ő is ezt a mesterséget űzte. Némelyek szerint 1382-ben született. Halálát 1445-re vagy 1455-re teszik. Minthogy a XIV. század vége felé Európában még csak Krétában, Korfuban, Oláhországban és Nauplionban találjuk a cigányokat, Olaszországban pedig csak 1422-ben mutatkoztak először, világos, hogy Solario nem cigány szülőktől való. Akik azt állítják, hogy a XV. század közepe táján született, kénytelenek a haláláról szóló datumot elvetni és sokkal későbbre tenni. V. ö. Fr. Müller Allgemeines Kunstlexikon «Antonio Solario» alatt.

SARASATE. Jókai Még egy csokrot 250. lapján azt mondja: «zenélni pedig sehol sem tud a cigány, csak nálunk, másutt csak gajdol. (Egyes lánghelméket kivéve, mint Sarasate.)» A Reissmann-Mendel-féle Musikalisches Künstler-Conversations-Lexikon (Berlin, 1882. IX. köt. 50—51.) Sarasate cigány voltáról semmit sem tud, sőt azt mondja, hogy atyja Saragossában a katonaságnál magasabb

állást töltött be. Maga a művész azt tudatta velünk, hogy nem cigány származású; hogy baszk neve van, s hogy az egy navarrai falunak is a neve.

KÁRMÁN DEMETER. Liszt Des Bohém. 290. (magy. ford. 275.) lapján azt olvassuk, hogy «Tinódi Lippából említ egy Kármán Demeter nevű cigányt mint rendkívüli tehetségű virtuózt . . . s hogy bár a kitűnő cigány virtuózok azon időben igen gyakoriak valának, mégis egy sem volt köztük, ki Kármánnal mérkőzhetett volna». Tinódi az Erdéli Historia 1145—1153. verseiben említi azt a zenészt, de szóval sem mondja, hogy cigány, hanem igenis azt, hogy hegedős, még pedig «rácz módban».

Sok hegedős vagyon itt Magyarországbán,
Kármán Demeternél jobb nincs az rácz módban stb.

Lásd Szilády Áron Régi M. költők Tára III. 40. és 408—410. lap.

IMREFI IVÁN, magyar költő. A hatvanas évek végén egy kötet verset bocsátott közre, melyben népies hang, keresetlen egyszerűség, meleg közvetlenség nyilvánult. Vagy nyolcz évvel ezelőtt pályázott az akadémiai Teleki-díjra; de a bírálók úgy nyilatkoztak pályaművéről, melynek különben nem egy jó oldalát elismerték, hogy az nyers bohózat, nem pedig vígjáték. 1879-ben a Teleki-pályázaton «A kedves vendégek» című darab szerepelt, melyről azt mondotta a bírálatos jelentés, «hogy az egyetlen pályamű, melynek hangjában van is jókedvűség, csak hogy túlcsapongó, darabos, sokszor durva stb. Oly pályázaton, mely «tisztá vígjáték»-ot kíván, e művet nem lehet figyelembe venni, s ha szóltunk róla, azért van, mert a vidámság, mely nem egy lapján nyilvánul, akkor is bír bizonyos vonzerővel, ha salakjaitól nincs megtisztulva». Aligha nem erre a darabra céloztak hírlapjaink, melyek Imrefi halála hírére hozták. A Pesti Hírlap 1887. nov. 8-án 7. lap. «Elfelejtve, eltemetve» cím alatt szólt Imrefiről s egyenesen azt mondja, hogy ő «szintén cigány volt». Utólag arról világosítottak föl, hogy e kifejezéssel csak bohème-nak akarták jellemezni.

Debreczennek egyik polgármesteréről országszerte az a hiedelem, hogy cigány eredetű volt. Ugyanazt állítják egy jeles megyei főorvosról is. Kutattuk a dolgot; de igazolása nem sikerült.

VI.

A CZIGÁNY MINT A SZÉPIRODALOM ÉS MŰVÉSZETEK TÁRGYA.

A) CZIGÁNYTÁRGYÚ SZÉPIRODALOM.

I. MAGYAR.

Micsoda szerepet juttat a cigánynak a magyar irodalom átalában, arról BEÖTHY ZSOLT, *A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban* I. 158. lap. V. ö. RIEDL FRIGYES, *Arany Fános*, Budapest. 1887. 127—132. lap. — Czigányokról szólnak némely

NÉPDALOK: péld. ERDÉLYI-nél, *Népdalok és mondák* III. 205., 160., 150. sz., az ARANY-GYULAI-féle *Népkölt. gyüjt.* I. 319. III. 223. V. ö. JÓKAI, *Szeretve mind a vérpadig* III. 191., 194., 197., 201. lap. Sok kiadatlan.

CSÚFOLÓ VERSIKÉK: ABAFI LAJOS-nál, *Tréfás népdalok* stb. Budapest, Aigner. (1875.) 66—69. lap. (A 30. számú cigányimádság). V. ö. még II. lap. 9. sz. 63. lap. 143. és 144. sz.

NÉPMESÉK: «A cigány és a pap.» — «A cigány és az obsitos.» — «Minden kölcsön van Bartaként.» — «A cigány és az ördög.» MERÉNYI LÁSZLÓ. *Dunamelléki eredeti népmesék.* 1863. I. 134., 154. II. 159., 177. lap. — «A cigány az égben és a pokolban.» ARANY-GYULAI-féle *Népkölt. Gyüjt.* I. 383. lap. — A cigány fiu. ARANY L., *Eredeti népmesék* 37. lap.

«Métt nincs a cigánynak se juha se kecskéje?» — «De hát azt tuggyák-e kijetők, hogy métt nem teröm a cigánnak gabonája?» — «Hogy mentek halászni?» — «Métt nem tart a cigán méhöt?» Kiadatlan magyar népmesék dr. Herrmann Antal birtokában.

ADOMÁK: ÖREG HEGEDŰS LAJOS, *Eredeti tréfák, adomák s mondák a cigányéletből*. 3. kiad. Pest. 1870. — KÓNYI JÁNOS «*Demokritus*»-a. — BERNÁT GÁSPÁR *Adomái, élczei és gazsi-ádái*. — *Adomatár*. — *Nem úgy van most, mint volt régen*. (Adomák stb.) Közli GARAM. — VAS GERE BEN *Adomagyűjteményei*. — Czigány-adomák vannak élczlapjainkban is, nevezetesen a JÓKAI-féle *Üstökösben*. V. ö. BELLAN ARKÁD, *La stemmatographia tsigana madiarska* (100 adomával). A *Fliegende Blätter* is közölnek itt-ott magyarországi cigány-adomát. V. ö. HALTRICH, *Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen* 103—122. lap.

KÖZMONDÁSOK: BALLAGI: *Példabeszédek* 1143—1165. sz. s A magyar nyelv teljes szótárában a «Czigány» szó alatt.

PONYVAIRODALMI TERMÉKEK: *Czigányokról való História*, Mellynek első Részében Leirattatik ennek a széles Világra elterjedett, sok jeles tselekedetekkel el-híresedett CZIGÁNY Nemzetnek eredete, régisége természetire való nézve Nemessége és élete táplálásának tsudálatos módja. Második részében. Előadattatik egy nevezetes példában, minemű pompás Czérémoniával élnek, mikor az ő legfőbb vajdájoknak az hozzá hivségeket mutató ajándékot minden elő-forduló esztendőnek első napján bémutatják. Nyomtattatott ebben az Esztendőben (Valószínűleg 1749.). 8 számozatlan 8-adrétű levélre terjedő verses elbeszélés. Ismerteti BALLAGI ALADÁR: *Magy. könyvszemle* 1879. 96. lap. Megvan a Nemzeti Muzeum könyvtárában. Tartalmánál fogva becses. V. ö. *Anzeigen* V. 166. VI. 102.

Az új lakosok eredete az 1768. évi győri kalendáriumban.

«*Tzigányok végső romlása.*» A Mária-Terézia-féle *Regulatio* fölött kesergő cigányok nevében költött ének. ENESSEI szerint (A tzigán nemzet 31. lap.) az 1768-ik, az *Anzeigen* V. 165. szerint az 1769.iki évi N.-Győri Kalendáriumban.

A Dzigán Elizaeumról való cikkely az 1798. Eszt. Váczi M. Kalendáriumban (ENESSEI u. o.).

Czigány predikáció. V. ö. GR. TELEKI SÁNDOR, *Természet* után. Budapest. 1884. 81. lap.

Czigány predikáció és kikisérő éneke a szép füstös seregnek. Budapest, 1887. Nyomatott Bagó Márton és fiánál 8. lap. A 7—8. lapon «Czigányok gyűlése» (ARANY, *Nagyidai cigányaiából*).

(A Prédikációban előforduló «zigány» szavak: Ifriszkum, Bifrisz, Czifriszkum, Czingere bingi. — Aphengyom nane hasná ritka vásár. — Dikhécz a másvilágra. — Usára, Usára szuszkere csalabingászkere.)

Ama régi híres Faraónak fekete ágyékából származott nagy vitézségű Soróres Pál uramról, úgy mint a Nagy-Idán vitézkedő barna Czigány seregnek Fő-vezérjéről Kalendáriumba illő ujdonna új história. Uj- és Ó-Váczi Kalendarium 1829.

A cigányok. Család könyve 1856. II. 314. Délibáb naptár 1855. 101. lap. *A mi cigányaink.* Szegedi képes naptár 1880. 48—50. lap.

Igen furcsa cigány história és egy obsitos katona nevetséges története. Pest. 1866.

A nagyidai veszedelem vagy a cigány nemzet elpusztulása. Ujdon uj jász-kún képes naptár. 1868.

Preczioza, a szép spanyol cigányleány élete és szerelme. Igen szép történet a nép számára 4 képpel. Budapest 1879. Nyomatja és kiadja Rózsa Kálmán és neje. 34 lap.

«*A cigányok vándorlása*». 228. soros verses elbeszélés SZTOJKA FERENCZ-től Magyar-czigány szótára 190—197. lap. «Szóhagyomány»-os, naiv, ponyvairodalmias művoltánál fogva lajstromunkban leginkább itt a helye.

XVI—XVII. századbeli énekek. THALY KÁLMÁN, Régi vitézi énekek Pest 1864. I. 49. II. 294—5. lap. A «Faraónak minden népe» kezdetű dal, «mely a mult századi szétszört ponyvairodalmi nyomtatványokban gyakran előfordul: a Jászságban és Nagy-Kunságban ma is él nótájával együtt».

SZÉPIRODALOM.

Meg kell jegyeznünk, hogy népszínműveink* közül majdnem mindenikben van cigány, ha más nem, legalább muzsikus. Körülbelül ugyanaz áll magyartárgyú regényeinkről is. Az idegen nyelvekből való fordításokat rendesen az illető irodalmak rovatában említjük.

ABONYI LAJOS: *A mi nótáink.* Budapest 1864. *Az öreg Fűtyü karácsonya.* («Itt a szép alföldön» novella-gyűjteményben.)

* A budapesti népszínházhoz benyújtott, de előadásra el nem fogadott színmű: *A cigány tündér.*

ALMÁSI TIHAMÉR: *Czigány Panna*. (V. ö. Nemzet 1886. apr. 6.)

ARANY JÁNOS: *A nagy-idai cigányok*. — *Bolond Istók* I. és II. — *Rózsa és Ibolya*. IX. — *A laczikonyha*. — *A bajusz*. — *Toldi* I. részéb. csárdai jelenet. — *Jókaihoz*. — *Régi adoma*. (Hátrahagyott iratai 419. és 432. lap.)*

BÁRSONY ISTVÁN: *Czigányország*. «A szabadság alatt» című rajz-gyűjteményében. Németül Budapesti Tagblatt 1888. jan. 11.

BARTÓK LAJOS: *Czigánylány*. Urambátyám-ban és a Hölgyek Naptára 1887. évf. — *A mariseli cigányok*. Epopea.

BENICZKY-BAJZA LENKE: *Rúth*. Regény. (Der Roman einer Zigeunerin. Budapesti Tagblatt 1886.)

BERECZ KÁROLY: *Ne húzd cigány*... Szilágyi Sándor-féle Magyar Emléklapok II. 4.

CSEPREGHY: *Piros pügelláris*. (Van benne egy varázsló cigányasszony szerepe.)

CSERY PÉTER: *Albano Zindi, vagy egy cigány herceg története*. Buda. 1821. Úgy látszik, németből van fordítva.

CSIKY GERGELY: *Hervadt koszorúk*. Elbeszélés. Budapest 1880. (Van benne egy Csicsa nevű cigány primás, ki komikus színben szerepel.)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: *Gerson du Malheureux* vigjáték. («Buga Antal» cigány szereppel.)

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF: *Falu jegyzője*.

ERDÉLYI GYULA: *Egy kis-kuti primás*. (Egy regényhős gyermekévei.) — *A táltos fészek*. Lásd «Négy eredeti elbeszélés. Irta Erdélyi Gyula. Esztergom, kiadja Buzárovits Gusztáv.» 29—72. és 73—148. l.

ERDÉLYI JÁNOS: *Czigány lakzi*. (Költeményei. Budán 1844. 152. lap.)

FÁY ANDRÁS: *Czigány vendégség*. — *Czigány és földesúr*. (F. A. eredeti meséi és aphorismái. 1874. IV. kiad. II. 25. és 138. lap.)

GAAL JÓZSEF: *Szirmay Ilona*. Regény. (Van benne egy More nevű cigány, kinek képtelen hóbortjai és elmés megjegyzései mulattattók. V. ö. Beöthy Zsolt, A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban I. 158. lap.)

* Egy Arany-mesélte másik adoma így szól: «Akasztani vitték a cigányt. Felesége szörnyen óbégatott. A dádé vigasztalja: ne sirjon, majd megsegíti az Isten. Azt feleli rá a felesége: könnyű kendnek itt az akasztófán; de mit csinálók én otthon a sok gyerekkel.»

GARAY: *A nagyidai vajda*. (Össz. költem. 2. kiad. 1860. 249. lap.)

GVADÁNYI: *Falusi nótárius elmékedései*. Az 1822. évi kiad. 61—64. lap. a cigányok érdekes osztályozása. V. ö. még 7., 23., 40., 121. s köv. lap. — *Rontó Pál és gróf Benyovszky Móricz történeteik*. 1876. évi kiad. 46., 91., 136. és 168. lap. — *Verses levelezés . . . mellybe . . . kir. Komárom Városába történt siralmas Föld-indulás is le-irattatott*. Pozsony. 1798. 121. s köv. lap. a XV. levélben humorosan le van írva a komáromi cigányok magaviselete a földindulás ideje alatt. — *Pöstyényi fürödés* 1787. 16. lap említi a Rákóczi-, Bercsényi- s nagyidai nótákat.

Czigány Diaeta, mely Borsodvármegyébe az szendrei pázsiton Siroki Deme vajda praesidiuma alatt tartatott, a midőn azon nemzet új magyarrá lett. (Kár, hogy e «játékot és nevetséget okozó» verses munka fönn nem maradt.)

JÓKAI MÓR: *A cigánybáró*. — *Mire megvénülünk*. (Czipra nevű cigányleány a regény egyik főalakja. — *Szabadság a hó alatt*. (Benne van Puskin «Czigány leány»-a.) — *Szeretve mind a vérpadig*. (A XIII. fejezet: «Czinka Panna». 1887. kiad. II. 32—45. lap. Lásd még 146., 166., 172—3., 157—184., 189., 191., 202., 206. lap.) — *Magyar nábob* (Van benne egy Maki nevű cigánynak jeles humorral rajzolt alakja). — *A kik kétszer halnak meg*. (Czigány csak mellékesen szerepel benne.) — *Romano csibakéro sziklariben* (Még egy csokrot. Elbeszélések. Budapest. 1886. 247—280. lap.) — *Utolsó cigányország*. (Beszély a «Koszorú»-ban és Délvirágokban.) — *A megénekelt cigány leány Pila Anikó*. (Az életből ellesve. Budapest. 1878. III. 107—113. lap.) — *Az utolsó eszménykép*. Emlékezés Petőfire. (Megjelent a Honban. Lásd fent a 338. lapon.) — *Nomen et omen*. Forradalmi csataképek. (Czigányasszony, aki Schlicknek megjövendőli, hogy a csatát elveszti, «ha a halottak harcolnak ellened». S a tarczali csatában a nagy ködben a kálvinista temetőt ágyúztatta, a fejfákat honvédeknek nézve.) — *Hirhedett pipázók életrajza*. Megjelent az Üstökösben. (Két cigány, aki egy pipából pipázik egyszerre.) — *A löcsei fehér asszony*. (II. kötetében cigány hírvivő). — Dugdelmár vajda «*Intő prédikációja*». Életemből stb. Budapest. 1887. — Szöveg Barabás «Czigány anya» című képéhez, a Hunfalvy-Greguss-féle Család könyvében.

KADARKUTHY MÁRCZELL: *A cigány király vagy az edelényi hegedű*. Érdekesítő elbeszélés. Kiadja Méhner Vilmos. Mulattató és hasznos olvasmányok a magyar nép számára. 10. szám.

KATONA JÓZSEF: *Lucza széke karácson éjszakáján*. Nézőjáték 3 felv. Színre került 1812. decz. 26. (Somogyi adta a cigány szerepet.) Lásd Bayer József, A nemzeti játékszin története. II. 105. 402. 436.

KAZINCZY FERENCZ: *Az avatatlan*. (Abafi-féle kiad. I. 92. l.)

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND: *Zord idők* (I. kötetében rövid cigány jelenet).

KISS JÓZSEF: *Czigány vajda elegiája*. (Költemények II. kiadásáb.) — *Sulyom Peti hegedűje*. (A Nemzet 1885. karácsonyi számában.)

KÓNYI JÁNOS: *Ártatlan multság*, avagy Florentz és Lion vitézeknek, nemkülönbén Marczevilla török kisasszonynak ritka példájú története. Budán 1785. (Czigány muzsikuskok szerepelnek benne, akik mókáznak, amikor a török császár ostromolja Párizst. V. ö. Beöthy Zsolt, Szépprózai elbeszélés stb. II. 119—120. lap.) — *A mindenkor nevető Demokritus* avagy okos leleményű furcsa történetek, mellyeket a bánatjokat feledni kívánó jámborok kedvéért szedegetett össze Kónyi János. I. kiad. 1785—6. II. kiad. 1796. (Vannak benne cigány adomák.)

LÉVAY: *Fecske cigány*. (Költeményei Budapest. 1881. II. 388. lap.)

LISZNYAY DAMÓ KÁLMÁN: *Tyutyu és Czinka Panna*. (Szavalkönyv 73 s köv. l.) — *Patikárus Ferencz*-hez írt költeménye. — *A jó öreg hegedűs*.

LISZT FERENCZ: *Az én cigányom*. Magyar Polgár 1881. XV. évf. 185. sz. Arról a cigány gyerekről szól, akit Lisztnek gr. Teleki Sándor vitt ajándékol Párizsba, s kit Liszt művésznek akart nevelni. V. ö. Liszt Des Bohém. 200—209. (191—199.)

MÉSZÁROS ISTVÁN: *Czigányvér*. Regény. Budapest. 1885.

NAGY JÁNOS: *A kesergő tzigány*. (Nyájas Múza. Györött 1790. 243. lap.)

NÉVTELEN: *Nagyidai cigányok*-féle szindarab. A 20-as években adták elő. (Gyulai Pál közlése.)

ÖKRÖSS BÁLINT: *Czinka Panna*. Színmű dalokkal négy felvonásban. Budapest. Aigner Lajos. 1887. (A Bevezetés leírja

Czinka Panna életrajzát s ismerteti a színműben előforduló dalokat.)

PETŐFI SÁNDOR: *Vándorélet*. (Barabás Miklósnak vándor cigány csapatot ábrázoló képéhez írva.) — *Téli világ*. — *A téli esték*. — *Kuruttyó*. — *Czigány legény* népballadai története. (Lásd Jókai: Az életből ellesve. Budapest. 1878. III. 107. lap.) V. ö. még Össz. költ. 1873. kiad. I. 52., 169., 263., 312. II. 68., 88. Ujabb költ. 1871. kiad. I. 265. II. 95., 165., 235.

PORZÓ (dr. Ágai Adolf): *Czigányok s a cigányzene*. Hölgyek Naptára 1887. XV. évfolyamában.

REMELLAY GUSZTÁV: *A cigányok bevándorlása hazánkba s Európa egyéb tartományaiba*. (Hazánk s a Külföld 1867. 36. és 37. sz.)

RUDNYÁNSZKY GYULA: *A cigányok*. Vig eposz hét énekben. Esztergom. Buzárovits G. könyvkiadósága (1887.). A Mulattató zsebkönyvtár 33. s 34. füzete.

SERESS IMRE: *Puky Péter*. Költői beszély. Magyar Monda-világ. Budapest 1887. 10—24. lap.

SZÁNTAY ALADÁR: *A cigányok magyarországi története*. (Hazánk s a Külföld 1869. 43. sz.)

SZEMERE MIKLÓS: *Ferkó cigány*. (Életképek 1843. évf. V. füz. 95. lap. Ujra az Ország-Világ 1886. évf. 52. sz. Összegyűjtött munkáiba nincs fölvéve.)

SZIGETI JÓZSEF: *Viola*. («Eredeti népszínmű 5 felvonásban. B. Eötvös J. Falu jegyzője című regényéből szabadon írta Szigeti József 1851.») — *Czigány princz*. (A nagyidai cigányok kalandját adja elő. A hozzávaló zenét Konti szerzette. Először Budapesten az orsz. kiállítás alkalmával került színre.)

SZIGLIGETI EDE: *A cigány*. Színmű 3 felv. Megjelent a «Nemzeti színház könyvtára» 92. füzetében. — *Nagyidai cigányok*. Népszínmű. A hozzá való zenét Szerdahelyi József szerzette.

Gr. TELEKI SÁNDOR: *Boka Károly*. — *Az országos vásár*. — *Csepü bankét Kendi Lónán*. (Emlékeim I. 90—100. II. 123. s köv. lap. Természet után 80—81. lap. stb.)

TOLNAI LAJOS: *A cigányok*. Magyarország képekben. 1867. 387. lap.

TÓTH EDE: *Falu rossza*. (Czigány muzikusok jelenete van benne.)

TÓTH KÁLMÁN: *A pusztázó cigány-banda.* (Remény 1851. II. füz. 81—87.) — *Az öreg cigány.* Életkép a török világból. — *Czigány románcz.* (Költeményei I. 215. II. 241. V. ö. még I. 21., 28., 37., 45., 140. és 144. lap.) — *Patikárus Ferenczhez* írt költeménye.

VAHOT IMRE: *Éji zene.* Eredeti vígjáték 3 felvonásban, karadokkal és zenével. Előadták a pesti nemzeti színházban 1852. június 8. A darab maga megbukott, de a Patikárus testvérek zenetársasága, melynek fölléptetése céljára készült, legzajosabb tetszést aratott. Lásd *Hölgyfutár* 1852. III. évfolyam, I. fele, 7. szám.

VAJDA JÁNOS: *A czimbalmos.* (Kisebb költ. 79—80. lap.)

VAS GEREBEN: *Régi jó idők.* (Főszerepet játszik benne egy széplelkű Tanti nevű cigány.) Apróbb elbeszéléseiben is vannak elvéve cigányok, Adomagyüjteményeiben pedig egész fejezetek szólnak róluk.

VÉRTESI ARNOLD: *A cigányok Európában.* (Föv. Lapok 1864. 103. és 104. sz.)

VÖRÖSMARTI MIHÁLY: *A vén cigány.*

Ide sorozhatók még nem szakszerű, csak elbeszélő voltuknál fogva a cigány életet festő hirlapi cikkek. Péld. SCOSSA GYÖZÖ: *A casino bögője.* *Nemzet* 1887. márcz. 11. — NÉVTELEN: *Szegény cigányok,* *Pesti Hirlap* 1886. nov. 18. (a bajorországi kitiltó rendelet alkalmából). U. o. 1887. évf. *Hogy oszlott fel a Pakas banda.* — *Hogyan oszlott fel a Poldi bandája.* *Ligetkuty Ivántól.* — MOLNÁR VIKTOR: *Az erdélyi cigányokról,* *Brassó* 1887. évf. 40. sz. — Lásd fönt a 223. s köv. lap.

2. FINN.

KORHONEN PÁL: *Mustalaisista* («Czigányokról») 86 soros gúnyköltemény. Magyarra fordította Barna Ferdinánd. (A fordítás még kiadatlan.)

Mustalainen. Alkuperäinen unkarilainen näytelmä 3-ssa näytöksessä. Soitannon, laulujen ja tanssin kanssa. Kirjoittanut Edv. Szigligeti. Unkarin kiälestä suomentanut Toth. J. Szinnyi. *Hel-singissä* 1879. (Czigány. Eredeti magyar színmű 3 felvonásban.

Zenével, dalokkal és tánczczal. Irta Szigligeti Ede. A magyar nyelvből finnre fordította dr. Szinnyei József Helsingforsban 1879.)

Kylän Heittiö. Alkuperäinen unkarilainen kansannäytelmä laulujen ja tanssien kanssa 3-ssa näytöksessä kirjoittanut Eduard Tóth. Unkarin kielisestä «A falu rossza» nimisestä susmentanut Antti Jalava. Helsingissä 1877. («Falu rossza. Eredeti magyar népszínmű dalokkal és tánczczal 3 felvonásban. Irta Tóth Ede. «A falu rossza» című magyar eredetiből finnre fordította Jalava Antal. Helsingforsban 1877.)

3. NÉMET.

ACHIM VON ARNIM: *Isabella von Egypten.* V. Károlynak egy cigány leányhoz való szerelme. Novella.

Philander unter den streifenden Soldaten und Zigeunern im dreissigjährigen Kriege. Novella.

RUDOLF BAUMBACH: *Trug-Gold.* Perlin 1884. IV. kiadás. (Czigány epizódokkal.)

G. FR. BAUMER: *Zigeunerisch.* Polydora. Ein weltpoetisches Liederbuch. Frankfurt am M. 1855. II. 29—32. (Hat dal. Fordítás?)

KARL BECK: *Auch der Nomade baut sein schwankes Zelt.* Der fahrende Poet. Leipzig 1838. 24. 24. l. — *Der Zigeuner.* Aus der Heimath IV. kiad. (Wien, Leipzig, Hamburg) 23—61. l. A cigányokról *Janko, der ungarische Rosshirt.* Leipzig, 1841. több helyütt, különösen 13. s köv. 27. s köv. lap.

WILHELM BENNEKE: *Die Heidengräfin.* Erzählung aus deutscher Vergangenheit. Das Buch für Alle 1871. 239—242. lap. («Geschichte einer Zigeunerin auf Burg Hofingen. Angeblich nach dem Chronisten Hartlieb, 1507.»)

ALOIS BERTA: *Die Zigeuner.* Genrebild mit Gesang in 1 Akt.

CHARLOTTE BIRCHPFEIFFER: *Glöckner von Notre Dame.* 1853. Berlin (Victor Hugó regénye után). Magyarra Fordította Fánecsy Lajos. Lásd Bayer, Nemz. játékszín II. 439.

RUDOLF BUNGE: *Die Zigeunerin.* Lustspiel in vier Aufzügen. Megjelent a Reclam-féle gyűjteményben. A darab meséje azon alapszik, hogy egy nő cigánynak néznek.

BÜLAU: *Geheime Geschichten und räthselhafte Menschen.* Leipzig, 1850.

ROBERT BYR: *Nomaden.* 5 kötetes regény. New-York L. W. Schmidt és Leipzig E. G. Günter. 1871.

ADA CHRISTEN: *Die Kunstreiterin.* — *Haltlos.* Költemények. (Lásd a Bern-féle Deutsche Lyrik 60—61.)

MARA ČOP LENGER-MARLET: *Goldjana.* (Aus den Edelhöfen des Balkan. Novellen von Mara Čop Lenger-Marlet. Mit einem Vorwort von Sacher-Masoch. Leipzig. Unflad [1887.] 1—95. lap.) Francziául: *Goldjana* (Jeanne d'or) Les Tsiganes chez les slaves meridionaux. Revue Internationale 1887. 25. Sept., 10. oct.

Südslavische Frauen, az elöbbinek mintegy folytatása. Budapest Grill Rikárdnál fog megjelenni. (A benne előforduló cigány adatokat József Főherczeg közölte a szerzővel.)

ED. DEVRIENT: *Die Zigeuner.* Romantische Oper in 4 Akten.

JOSEF Freiherr von EICHENDORFF: *Die Zigeunerin.*

MARIE VON ERNEST: *Die Tochter der Zigeunerin.* — *Petti in der Küche.* — *Petti als Liebesbote.* — *Petti bei seiner Grossmutter.* — *Zigeuners Liebchen.* — *Futka.* — *Mit der Kett' aus goldenen Münzen.* — *Vergieb!* Liederstraus aus der Puszta. Wien, Pest, Leipzig, Hartleben. 1878. 9., 16., 18., 21., 33., 42., 56., 58. lap.

L. A. FRANKL: *Juden und Christen.*

GUSTAV FREYTAG: *Die verlorene Handschrift*-ben cigány epizód.

EM. GEIBEL: *Zigeunerleben.* — *Fern im Süd.* — *Zigeunergrab.* — *Zigeunerliedchen.* 30 darab spanyolból fordítva.

O. GLAUBRECHT: *Der Zigeuner.* Népi elbeszélés 1 kötetben.

WOLFG. v. GOETHE: *Zigeunerlied.* — *Götz von Berlichingen*-ben cigány epizód. — *Zigeunertochter* az 1818. decz. 18-diki Maskenzug-ban. — *Mignon* a Wilhelm Meister-ben. («Zigeunerhafte Gesellschaft» tagja.)

MARIA DELLE GRAZIE: *Die Zigeunerin,* a Heidebilder-féle cyclusban. (Az irónő fehértemplomi születésü.)

R. GROCH: *Der Zigeunerkönig und sein Schützling.* Ein Roman aus dem ungarischen Volksleben. Wien. Rubinstein. 5 kötet.

F. W. HACKLÄNDER: *Der letzte Bombardier.* — *Europäisches Sklavenleben.* Itt is ott is cigány epizód.

ROBERT HAMERLING: *König von Zion.*

M. HARTMANN: *Zwei Wanderer.* — *Im Ungarnland bei einem Pusztawirthe.* (A cigány és a bujdosó lengyel.)

FRIEDRICH HEBBEL: *Die geigenden Zigeuner.*

FRANZ HOFFMANN: *Zigeuner Fried!*. Jugendschriften III. sz. «Czigány Ferkó» cím alatt magyarrá fordítva.

HOFFMANNSWALDAU (?): *Zigeuner.* Sinngedicht. Herrn von Hoffmannswaldau und andrer Deutschen auserlesener und bisher ungedruckter Gedichte funffter theil. Franckfurt und Leipzig. 1725. 57. lap. (V. ö. u. 27. lap.)

FRIEDR. KAISER: *Die Zigeuner.* Lebensb. mit Ges. in 2 Akten.

ERNST KEITER: *Vom Zigeuner-Paganini.* — *Im Banne der Liebe.* — *Rakoczy's Geige.* Zwischen Donau und Theiss. Leipz. 1887. 1—180. lap.

ERNST KOHLMÜNZER: *Der Zigeuner.* — *Unterm Dürrbaum auf der Puszta.* (Gedichte. Wien 1873. 103—105. l.)

AUGUST v. KOTZEBUE: *Die kleine Zigeunerin.* Négy felv. színmű. 1810. Magyarrá ford. Déryné. Színre került nálunk 1813. febr. 14. Lásd Bayer, A nemz. játékszin története. II. 400.

HERMANN KURZ: *Der «Sonnenwirth».* Schwäbische Volksgeschichte aus dem vorigen Jahrhundert. Frankfurt a. M. 1855. (V. ö. Schiller, der Verbrecher aus verlornen Ehre.)

NIKOLAUS LENAU: *Die drei Zigeuner.* — *Die Haideschenke.* — *Die Werbung.* — *Mischka an der Theiss.* — *Mischka an der Marosch.* — *Die Bauern am Tissastrande.* — *Das Gespenst.*

LEVITSCHNIGG: *Die Zigeunermutter.* Költemény. Barabás után C. Mahlknecht készítette aczélmetzettel. Iris. Deutscher Almanach für 1847. Pesth. Gustav Hechenast. 331—332. lap.

CARL LUCAS: *Der Zigeuner.* Roman. 1843.

MARLET: Lásd MARA ČOP.

MÜLLER: *Die Zigeuner.* Dalos vigjáték. Augsburg. 1778.

NÉVTELEN: *Die Zigeuner.* Vigjáték. Lipcse 1777.

Die Zigeuner. Vig opera olaszból fordítva. Amsterdam 1791. *Theobul, der Geisterkönig,* oder das mohrische Grossmütterchen. Eine Zigeunergeschichte. Coburg. 1801.

Der alte Zigeuner. Im Freihafen. 1838. 2. Heft. (Pott u. o.)

Das Taternloch. «Eine Zigeunererzählung in Rhein. Bl. Liter. Zugabe zur Mannh. Abendzeit. Beschluss davon in Nr. 46. 25. April 1844.» (Pott II. 523.)

Hannikel oder die Räuber- und Mörderbande zu Sulz am Neckar. Tübingen 1787. (Pott I. 17.)

Englische Zigeunergeschichten a bécsi Presse 1866. évf.

Der kluge Knecht. A legrégibb német költői mű, melyben cigány szerepel. Lásd Fastnachtspiele aus dem fünfzehnten Jahrhundert. Zweiter Theil. Stuttgart 1853. 823—825.

Heister 80: «Man hört häufig über den Mangel an dramatischen, besonders tragischen Stoff klagen, unsere heutige Bürgerlichkeit biete nichts, und das Geschichtliche sei erschöpft. Man lasse aber einen Zigeuner, der die höhere Gesittung erkannt und gewürdigt hat, untergehen in der angeborenen Lust an der rohen, wilden Freiheit seines Volkes, welche er verachten muss und dennoch liebt.» E helyhez a «Sr. Hochwohlgeboren dem Herrn Ernst von Cennér zu Pesth hochachtungsvoll von dem Verfasser Naumburg a. S. den 8. März 1865» ajánlással ellátott példányban a következő oldaljegyzet olvasható: «soll von einem Oestreicher geschehen sein».

Das Feuerbesprechen. Des Knaben Wunderhorn-ban.

Die verkehrte Welt, az 1582-ben megjelent «Ambraser Liederbuch»-ban. (Pott II. 523.)

Die Zigeuner im funfzehnten Jahrhundert. Sonntags-Magazin. Dritter Jahrgang. Leipz. 1836. 113—5. 126—8. 135—6. lap.

Die Zigeuner im sächsischen Volksmunde. Haltrich: Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen. Wien 1885. 103—122.

Zigeunertröst és Der Cymbalschläger. Bilderalbum aus Ungarn. Taschenbuch mit 18 Stahlstichen nach Zeichnungen von N. v. Barabás. Leipzig, C. A. Haendel. 17—20. és 33—36. lap.

Zigeuner. Jugendfreund 1853. 47. sz. (képpel).

Albano Zindi, vagy egy cigány herczeg története. (E cím alatt magyarra fordítva Csery Pétertől.)

OSWALD NEUSCHOTZ: *Moldauische Zigeuner-Silhouetten*. — *Prinzess Smaralda*. Czernowitz 1886. (Költemény).

ELISE POLKO: *Czinka*, a Lipszében Schlickénél megjelent Neue Novellen I. Folge-jában. — *Czinka Panna* u. o. a VI. Folge-ban.

Die Prophezeiung der Zigeunerin oder Grafenkrone und Henkerschwert. Histor. Roman vom Verf. des Kaiser Josef und die Glückswaberl. Wien. Neidl. Megjelent magyarul is.

RANK: *Die Hexenmagd.* (Népmonda.) Aus dem Böhmerwalde. Leipzig 1851. I. 144.

HEINRICH REDER: *Cingol, der Zigeuner.* 9 dal, Düsseldorf Künstler-Album 1871. évf. 42—44. lap.

HANS SACHS: *Die fünf armen wanderer.* Fastnachtspiel. (Adalbert von Keller-féle kiadás IX. köt. 19—21.) — *Die rochenstuben.* Fastnachtspiel. (XIV. 29. s köv. Lásd még V. 11. 19. 296. VIII. 92. és XIV. 211. lap.)

MORITZ GOTTLIEB SAPHIR: *Első szerelméről szóló elbeszélése* a «Blaue Blätter für Humor, Laune, Witz, Satire»-ben (Bécs 1855. II. kiad. 1863.) és *Zinka Panna* az «Ungarn im Spiegel deutscher Dichtung»-ban.

FRIDA SCHANZ: *Das Zigeunerknabe.* Elbeszélés. (Lásd 357. l.)

JULIUS SCHANZ: *Das Zigeunermädchen.* Költemény. Illustr. Familienjournal. V. 396.

MAX SCHLESINGER: *Aus Ungarn.* (247. lap: egy cigány gyerekek a szabadságharcban tanúsított hazafias vonása.)

A. SCHNEIDER: *Die Pariser Zigeuner.* Dram. Roman. Frei nach dem Französischen (A. Henri). Hamburg 1844.

CARL SCHRÖTER: *Ungar-Lied. Der Werber.* Illustr. Familienjournal. V. 310. — *Zigeunerkind.* Der Bazar. Berl. 1856. 1. sz.

CARL SEIDEL: *Zigeunerrache.* Novelle. Dichtungen. II. 99—100.

AUGUST SILBERSTEIN: *Der Ziganj.*

H. SIMON: *Die Zigeuner.* Ethnogr. Skizze. (Illustriertes Familienbuch. Triest. 1861. XI. évf. 46. sk. ll.)

FRIEDR. SPIELHAGEN: *Problematische Naturen.* (Magyar cigány nő is szerepel benne.)

SPINDLER: *Der Jude.* Regény. Stuttgart 1847. (V. ö. Liszt 107.)

SR. — —: *Der Zigeuner.* Költ. Album des Boudoirs 103—104.

A. VON THALE: *Die Zigeunerin.* Dráma. 1821.

JULIUS v. d. TRAUN: *Zigeunertod.* Die Rosenegger Romanzen. 45—52. lap.

TRUHN: *Der Zigeunerknabe.* Dal. (Pott II. 524.)

EMILE MARIO VACANO: *Die Zigeunerin.* Költemény. (Lásd a Bern-féle Deutsche Lyrik 587.)

ANTONIO VELAS: *Granvilba der spanische Räuberhauptmann und seine Getreuen oder Gaunerstreiche und Buhler-*

künste. Räuber- und Zigeunergeschichte aus dem 17. Jahrhundert. Quedlinburg und Leipzig 1827.

JOHANN N. VOGL: *Zigeunerlieder*. — *Das gefangene Zigeunerweib*. Ballada. — *Schenkenbild*. Klänge und Bilder aus Ungarn. Zweite Aufl. Wien. 1844. 1—7., 64—70., 171—177., 71—73., 76—77. lap.

JULIAN WEISS: *Die Zigeuner*. Eine Geschichte aus Südungarn. Mit einem Bild, a Schorer-féle Deutsches Familienblatt I. 4. füzetében.

HANS WESTEN: *Die Zigeuner*. Ein Kulturbild. (Illustrierte Welt 1863. 311. s köv. ll. Képekkel.)

J. K. WILLIBALD: *Der Zigeuner im Tille-Walde*. Volks- und Criminalgeschichte aus der letzten Hälfte des vorigen Jahrhunderts. Wien 1843. (Pott I. Vorw. X. lap.)

AUG. TH. WOENIGER: *Zigeuner und Edelleute*. Ein Roman stb. Mit Federzeichnungen von Th. Hosemann. 2 Bde. 8. Berlin 1844. (Pott II. 523.)

PIUS ALEXANDER WOLFF: *Preciosa*. A leghiresebb német cigány-dráma. Ehhez költötte Weber a maga szintén híres zenéjét. Magyarra fordította Komlóssy Ferencz. Lásd Bayer, Nemzeti játékszín II. 441.

WÜRTH: *Die Zigeuner-Königin von Ungarn*. Schauspiel. 1849.

A más irodalmakból való fordításokat lásd az illető nyelvek rovatában.

4. DÁN.

ANDERSEN: «*Csak hegedüs.*» Regény.

5. NORVÉG.

MELTZER: *Schmåbilleder af Folkelivet*. (Karczolatok a népéletből.)

FRIDA SCHANZ: *Et Zigeunerbarn*. Af Frida Schanz. Oversat fra tysk. («Czigánygyerek.» Schanz Fridától. Nemetből fordítva. Illustreret Tidende for Barn Bergen. II. évfolyam 7. füzet. 203—210. lap.)

6. NÉMETALFÖLDI.

CATS JAKAB: *het Spaens Heydinnetje*. (Czigánynő.) Megjelent 1632 után a «'s Werelts Begin, Midden, Eynde, besloten in den Trouingh mit den proef-steen van den selven» című, különböző házasságokról szóló költői elbeszélések sorozatában. Lásd Jonckbloet's *Geschichte der niederländischen Literatur* II. 334. lap.

C. BARLAEUS: *Cheïromantis*. A Cats németalföldi költő «Czigánynő» című verses elbeszélésének fordítása. Lásd alább 366. lap.

7. ANGOL.

W. H. AINSWORTH: *Rookwood* II. köt. 3. könyve: «Czigánynő».

GEORGE BORROW: *The Bible in Spain: or the journeys, adventures and imprisonments of an Englishman, in an attempt to circulate the Scriptures in the Peninsula*. London. 1842. Két kötet. 12-rét. Borrowról s e művéről *Quarterly Rev.* Nr. CXLI. Decz. 1842. 169. s köv. lapjain. E mű francziára és németre is le van fordítva. A franczia fordítás *Bible en Espagne*, megjelent 1845-ben Amyot éditeur-nél két 8-rétű kötetben. A német ezen cím alatt: *Fünf Jahre in Spanien (1835—1839)*. Von George Borrow. Nach der dritten Auflage aus dem Englischen übersetzt. Breslau. 1844. Három 8-rétű kötet.

Lavengro, the scholar, the gypsy, the priest. Paris 1851. Harmadik kiadás. London 1873. E. D. Forguernek «Le roman d'Isopel. Idylle bohême»-je Borrow Lavengro-ja után van írva.

The Romany Rye; a sequel to «Lavengro». Két kötet. London 1857. Második kiad. London 1858.

Egyéb munkáit l. List & Francke-féle Verzeichniss 6—7. lap.

EDUARD BULWER: *The disowned*. 1828-ból való «sensational novel».

SAMUEL BUTLER: *Hudibras*. Szatirikus hősköltemény, melyet azelőtt oly nagyra tartottak, hogy szerzőjét Schubert az összes komikus epopœa-költők monarchájának nevezte. Czigány dolog csak

mellesleg fordul elő benne. Lásd Soltaunak 1787. megjelent német fordítása jegyzeteit.

BAMFYLDE MOORE CAREW: *The king of the (English) Gypsies.* (Körülbelül I. Jakab idejéből való író.)

GEORGE ELIOT (Mary Anne Evans): «*A spanyol cigány nő*» című verses novella.

Mill on the Floss. (Elején cigány epizód.) Németre is le van fordítva.

HENRY FIELDING: *Tom Jones or history of a foundling.* Első kiad. 1749. Németül Bodetól, Lüdemanntól, Diezmanntól, legújabban Randolftól, a Reclamféle gyűjteményben. A XII. könyv 12. fejezete Tom Jones-nak cigányokkal való találkozását meséli.

OLIVER GOLDSMITH: *The vicar of Wakefield.* Az európai irodalom egyik legjobb regénye. Első kiad. 1766. Számos kiadást és fordítást ért. Magyarul Ács Zsigmondtól: A wakefieldi pap. Czigány csak mellesleg, (mint jós) szerepel benne.

G. P. R. JAMES: *The Gypsy* regény. London 1835. (Megvan német fordításban is.)

CHARLES LELAND. Lásd fönt a 313. lap.

H. W. LONGFELLOW: *The Spanish student.* Első kiad. 1843. Tárgya Cervantes Gitanilla-jából van véve. A helyi színezés kitűnő benne. Németül: *Der spanische Student.* Drama in drei Aufzügen von Henry Wordsworth Longfellow. In den Versmassen des Originals übersetzt von Leo Häfeli. Leipzig. Reclam jun. (1872.). Sämmtl. Poetische Werke stb. Uebersetzt von Hermann Simon. Leipzig. Reclam jun. (1882 után) I. 53—107. lap. *Arany legendája*-ban a három napkeleti bölcs három cigány királynak van elnevezve, ami Jánosi fordításából (a Gyulai-féle Olesó könyvtár 205. sz. 97. lapján) ki nem tűnik, mert ott a «gypsy» szó feketének van fordítva.

NÉVTELEN: *A cigány lány.* Regény. Ford. Antalik Károly. Megjelent a Pesti Hirlap 1886. évfolyamában.

WALTER SCOTT: *Guy Mannering.* Huszonöt nap alatt készült híres regény. A cigányokat mesterileg ábrázolja. (V. ö. Bleibtreu: *Gesch. der engl. Litteratur.* Leipzig 1887. 41. és 63. l.)

Quentin Durward. Regény. 1822.

H. SMITH: *Tent life with English Gypsies in Norway.* London 2. ed. 1874.

J. F. SMITH: *Milly Moyne*. Magyarúl e cím alatt: A szép cigány leány. Ford. Friebeisz Ferencz és Mártonffy Frigyes. Huszonnégyszázötven a szöveg közé nyomott képpel. Pest. 1864. Kertész. Nagy 4-rét.

A. TENNYSON: A «Halva hozták haza férjét» kezdetű cigány ballada fordítása. Magyarúl Szász Bélától. Budapesti Szemle. XXVII. 175. lap.

J. TRAIN: *A galloway-i cigányokról szóló adomák gyűjteménye*. (Train Walter Scott barátja, Newton-Stewart-i fővám-felügyelő volt.)

E. M. WHITTY: *Friends of Bohemia*. Phases of London Life. 2 vols. London 1857. Németre fordítva: Aus dem Londoner Zigeunerleben. Leipzig. Kollmann. 1859. Három kötet. Átvitt értelemben vett cigányokról szól. A Forgues-féle Gens de Bohême stb.-ben olvasható «La fille du roi Bruce» «est une épisode de l'ouvrage emprunté à M. Edward Michael Whitty, Friends of Bohemia».

«Zigeunerlied» és «Der Zigeunerkönig», Rose und Distel. Poesien aus England und Schottland. Uebertragen von Gisbert Freiherrn von Vincke. Dessau 1853. 77. és 58. lap.

8. OLASZ.

GIANCARLI: *La Cigana*, comedia di Giorgio Anthemio Giancarli Rhodigino. Eredeti kiadása «Mantua 1546»-ban jelent meg. Lásd Ascoli: Zigeunerisches. 122. lap, de Stanley: Athenæum français 1863. 2 avril. 323—324. lap. Bataillard: Les derniers travaux 21. lap.

CANINI: *Poesie Zingare*. Állítólag cigányból való fordítások.

G. Z. CAFFARECCI: *Gli Zingari di Napoli*. Kilencz kis kötetnyi regény. Megjelent Nápolyban 1860. Csak címe s annak kijelentése végett idézzük, hogy semmi köze a valódi cigányokhoz. Lásd Ascoli Zigeunerisches. 127. lap.

Az operákat lásd alább a 372. s köv. lap.

9. FRANCZIA.

BÉRANGER: *Les Bohémiens* című dal. Németül Béranger's Lieder. Auswahl in freier Bearbeitung von A. von Chamisso und Franz Freih. Gaudy. Leipz. Reclam 64—66. lap és L. Seegertől Béranger's Sämmtl. Werke. Stuttgart.

CLARETIE: *Le prince Zilah*. Regény és dráma. Magyar cigány leány a hőse. A cigányok itt valóságos héroszoknak vannak feltüntetve. Magyarra is le van fordítva.

CHARLES DESLYS: *Zingara*. Regény egy kötetben. Paris. Plon.

DAUDET: *Dolores*. Regény. Első fejezete cigányokról szól.

ELISE DUPUY: *Gräfin und Zigeunerin*. Ein Roman aus dem Leben von Elisa Dupuy. Deutsch von A. v. Colnfeld. Dresden. L. Wolf's Buchhandlung. 1865.

ERCKMANN-CHATRIAN: *Myrtille*. (Czigány leány.)

PAUL FÉVAL: *Le roi des Gueux* és *La Maison de Pilate* (az előbbi regénynek a folytatása).

E. D. FORGUER: *Gens de Bohême et Têtes fêlées*. Scènes de la vie excentrique. Imitées de l'Anglais. Paris. 1862. Lásd fent 358. és 360. lap.

A. HENRI: *A párizsi cigányok*. Drámai regény. Németre ford. Schneider A.

VICTOR HUGO: *Notre Dame de Paris*. «A cigány élet dæmonikus vonását eddig legköltőibb módon Victor Hugo fejezte ki Esmeraldájában, kiben különben édeskevés a fajsajátság.» Riedl Fr. Arany János 127. lap.

LE SAGE: *Gil Blas*. (Spanyol cigányok fordulnak benne elő.)

J. MÉRY: egyik regénye cigányokról szól. — Czigány dal. Méry után francziából szabadon fordította Malvin Luiz. Figyelő. 1887. 344. lap.

PROSPER MERIMÉE: *Carmen*. A spanyol cigányok társadalmi életét festő elbeszélés. Magyarul a Franklin-Társulat Olcsó könyvtárában 43. sz. A Bizet-féle Carmen című opera tárgya ebből a novellából van véve. Szövegét irták O. Meilhac és Halevy. Magyarul megjelent a «Nemzeti színház könyvtárában».

Les Bohémiens. A Puskin-féle Tsygany fordítása.

XAVIER DE MONTEPIN: *La gitana*. A délamerikai életből vett regény három kötetben. Németre is magyarra is («A cigány királynő») le van fordítva. — *Perinie Eugonlevent*. Párizsi éji kép a múlt századból. Regény három kötetben. Az előbbinek a folytatása. Megvan németül is.

HENRY MURGER: *Scènes de la Vie de Bohème*. Páris 1851. Második kiad. 1859. Németül Dr. Hugo Hartmanntól: *Pariser Zigeunerleben*. Leipzig 1851. és Robert Habstól: *Zigeunerleben* stb. Leipz. Reclam (1881.). Itt nem valódi cigányokkal, hanem a párizsi alsóbb írói és művészi körökkel találkozunk, a melyeknek tagjaira nézve Murger óta a bohème cím stereotyppe vált. V. ö. Liszt: *Des Bohémiens* 120—122. l. (magy. ford. 115—177. l.).

OHNET: *Comtesse Sarah*. Regény és dráma. Főszemélye cigány eredetű. Mind a kettő magyarra is fordítva. A regény magyar fordítása megjelent a Singer-Wolfner-féle regénytárban.

PONSON DU TERAIL: *Le roi des Bohémiens*. Regény. — *Le forgeron de la Cour Dieu*. — *Les amours d'Aurore*. (Főszerepes egy Toinon nevű cigánynő.) — *La justice des Bohémiens*.

REVUE FRANÇAISE 1886 nov. magy. cigányokról.

JEAN RICHEPIN: *Miarka, la fille de l'ours*. Regény. — *Miarka, das Bärenmädchen*. Von Jean Richepin. Ins Deutsche übertragen von Paul Heichen. Leipzig. Gressner & Schramm. (Pintscherle az itteni dalok közül megtalált néhányat Olaszországban.)

N. ROQUEPLAN: *La vie parisienne. A párisi cigány*. Magyar Polgár XV. évfoly. (1881.) 51. sz. (Nem az igazi cigányokról szól.)

ÉLIE SAUVAGE: *La petite Bohémienne*. (Illustr. I. vol. in 8-o. Paris. Hetzel.)

THEURIET: *Czigány zenészek* című novellette, az idei párizsi Figaróban. Magyarul Egyetértés 1887. ápril 4., németül Budapesti Tageblatt 1887. ápril 4.

TISSOT: *Voyage au pays des Tziganes*. (Paris 1882. 13. kiad.) és *La Hongrie de Adriatique au Danube*. Impressions de voyage avec dessins. (Czigányországon Magyarországot érti!)

VOLTAIRE: *Essai sur les mœurs*. CIV. fejezete: de ceux qu'on appelait bohèmes ou égyptiens.

Lásd még LAROUSSE nagy szótárának «Bohémien»-féle cikkét.

IO. SPANYOL.

CERVANTES: *La Gitanilla de Madrid*. Megjelent először 1612. a *Novelas exemplares* (Erkölcös novellák) című kisebb elbeszélései közt. E híres mű alapján készült a Wolff-féle «*Preciosa*» című német dráma, a melyhez Weber a maga szintén híres zenéjét költötte. A Longfellow-féle «*Spanyol diák*» című drámának a tárgya szintén Cervantesnek e novellájából van véve. Legujabb német fordítását közli a stuttgarti *Collection Speemann: Moralische Novellen von Miguel de Cervantes-Saavedra*. Uebersetzt von A. von Keller und Fr. Notter. Mit einer Einleitung von O. von Leixner. 68—166. lap. Nálunk a ponyván *Precioza* cím alatt népiesen átdolgozva.

DON JUAN DE QUIÑONES: «*Gitanos*»-ról szóló munkája, mely 1682-ben jelent meg, s a cigányokat emberevéssel vádolja.

Czigány dalok és románczok többféle gyűjteményben. V. ö. Pannonia. (1822.) IV. évf. 25—27. lap. — *Spanisches Liederbuch* von Emanuel Geibel und Paul Heyse. Berlin, W. Herz. 1852. 209—216. lap. *Zigeuner Liedchen* 30 darab Geibeltől fordítva.

Országos Széchényi Könyvtár

II. OLÁH.

JOAN BUDAI DELEAN: *Ciganiada sau tabera țiganilor*. Poemation eroi-comico-satiric de Mitru Perea. (Czigániáda, vagy a cigányok tábora. Heroico-comico-satiricus költemény Perea Demetertől, a mi álnév «Budai Delean János» helyett.) E tizenkét énekre terjedő szatírás epopoea e század elején készült; de szerencsétlenségére csak 10 évvel ezelőtt látott napvilágot a *Buciumulu Român* 1877. II. évfolyamában. E mű, mely a cigányoknak egy expedícióját írja le, a maga nemében igen nagyértékű s bármely irodalombeli hasonló munkával kiállja a versenyt. Az oláhokra nézve igazán egyedüli a maga nemében, mely a legjobban sikerült minden epikus kísérlet közt 1860-ig. Telve van komikummal és humorral s gyakran éles szarkazmussal tárgyalja Románia régibb társadalmi állapotát. Szép classicus de első olvasásra nehéz stilusa miatt e mű még kinyomatása után is ismeretlen

maradt. Kivonatossan újra ismertette Dr. Densuşianu a nagy-váradai «Familia» 1887. XXIII. évf. és köv. számaiban: Lásd Joan Lăzăriciŭ: Istoria literaturii Române 110. 116. lap. Aron Densuşianu, Istoria limbii şi literaturii Române 226. lap. V. ö. Bataillard: Les derniers travaux 69. lap, 3. jegyz.

Trei viteji, poema in versuri (Három vitéz, verses költemény). Összeköttesben az előbbivel. Lásd Lazariciu: Istoria 116. lap.

GEORGE ASACHI: *Tigani*, idilă cu cântece. (A cigányok. Dalos idyll.) 1856.

TH. D. SPERANTIA cigány tárgyú rimes adomákat közölt (in Contemporanulu Dlui Jon Nădejde in Jasi). Lásd Reteganulu Tiganii 49. lap.

JOANU POPU RETEGANULU: *Tigani*. Schitia, lucrata pentru petrecere dupa mai multi autori. de Joanu Popu Reteganulu. Editur'a autorului. Blasiu 1886. Tipografi'a Seminariului gr. cat. 8-rét. 96 lap.

Trifon Tigantul şi Popa. Poveste de Nicolae Clonţa-învăţător. Biblioteca copiilor. Nr. 13. Editura Librăriei N. J. Ciurcu. Braşov.

(*Oratiuni ţinute la mintele ţeraneşti sau bine-cuvântarea tinerilor ce se însor.*) — *Evangelhia ţigănească ce se cântă în ziua de paşte in biserică ţiganilor*. Bucuresci. Editura tipo-litografiei Dor. P. Cucu. 1886.

Des Zigeuners Schaf. Aus dem Romänischen nacherzählt von M. Harsă. Romänische Revue 1887. April. 181—182.

12. OROSZ.

PUSKIN: *Czigányok*. Költői beszély. Borrow a hű rajzolás tekintetében még Cervantes Gitanillája fölé is helyezi. «A cigányoknak hű és mégis költői rajzát eddig tán csak Puskin adta.» Riedl Frigyes: Arany János. Budapest, 127. lap. Francziára fordította Prosper Merimée, németre Bodenstedt, magyarra Zilahy Imre (Északi fény. Pest 1866. 113—140. lap. U. o. VIII. lap: «Puskin gróf létére száműzetésekor egy ideig valóban cigányokkal élt és a megdalolt viszony nem ráfogás.») és Jókai (Szabadság a hó alatt. III. 154—174.).

A moszkvai cigányok. Elbeszélés.

A cigányok. Költemény. Magyarra fordította Zilahy Imre, Északi fény 345. lap.

BARATINSZKY: *A cigánynő.*

ARNOLD YOURIJ: *A cigánynő.*

Žid borodaty i Cygan worowaty. (A szakálas zsidó s a tolvaj cigány.) Kétkötetes regény, mely csaknem folyvást rimes prózában van írva. Idézi Liszt: Des Bohémiens 149. (m. ford. 143.) lap.

«*Du Zigeunerschmied, du brauner...*» Staufe-Simiginovicz, Kleinrussische Volkslieder. Leipzig. O. Wiegand. 1888. 231. lap.

13. LENGYEL.

J. F. KRASZEWSZKI: *Gavallér és cigánynő.* Regény. Németül Praim Jánostól a Budapester Journal 1887. május 20-iki s köv. számaiban.

14. HORVÁT.

Otac i sin. Čerta iz petnaestog stolětja od Dra D. Demetra. Iskra, Zagrebu, 1846. 109—174. lap. (Horvát almanach. Az elbeszéléshez cigánytárgyú aczélmetszetek vannak mellékelve.)

ČOP LENGER MARLET MARA: *Goldjana.* Németül levén írva, csak szerzője és tartalma miatt említjük meg itt. Lásd fönt 353. l.

15. SZERB.

BELLAN ARKÁD: *La Stemmato-graphia tzigana madiarska.* Pest, 1834. 4-rét. Más forrás szerint II. kiad. Budán, 1834. (A magyar cigányok származása, 100 adomával.)

16. GÖRÖG ÉS ALBÁN.

Népmesék. J. G. v. Hahn Griechische und albanesische Märchen. Leipzig. Engelmann. 1864. 74. sz.: Die listige Mäherin

(czigánynyal végezteti az aratást és jutalom fejében rászedi). — 12. sz.: Czigánynő, ál menyasszony. — 64. sz.: Szépen énekelő czigány fiú, a királyfi hű társa, kövé válik.

17. LATIN.

BARLAEUS GÁSPÁR: *Cheiromantis*. A Cats-féle költemény latin fordítása. Megjelent a Heroicorum liber IV-ban (= Sive Poemata, quibus illustriores Nuptiæ a Nobilissimo viro D. Jacobo Catsio Eq. & Hollandiæ Syndico Belgicis versibus conscriptæ, hic Latino Carmine celebrantur). *Cheiromantis. Sive Virginis cujusdam, ordinis mendicantium, quos Aegyptios quidam, vulgus Gentiles vocat (Itali Cicanos, Asiatici Sigaros appellant) & nobilis Hispani matrimonium. Ubi Physiognomicæ & Cheiromanticæ artis, cunctaque ordinis dogmata, ritus ac vivendi ratio explicantur.* Lásd Casparis Barlæi Antverpiani *Poemata. Editio VI. Altera plus parte auctior. Pars I. Heroicorum. Francofurti & Lipsiæ, Apud Johann. Christophorum Föllginer. MDCLXXXIX. 673—692. l.*

CASPARI KLOCKII *Tractatus de Aerario*. Norimb. 1691. libr. II. cap. 101. p. 909: czigányokat jellemezni akaró versek. «Köstliche Probe gelehrter Unpoesie» mondja róluk Heister 105. lap.

Czinka Panna temetésére megjelent számos vers. Kivonatossan, t. i. a halála évét jelölő chronostikont, zenészi ügyességét dicsőítő 8 distichont, külső megjelenését leíró 6 distichont és a 4 distichonos epitaphiumot közlik az Anzeigen VI. 20—21.; a hegedűjére vonatkozó végrendeletét Enessei: A tzigán nemzet stb. 29. Székely József szerint, a ki az Anzeigen-beli kivonatokat magyarrá fordította, «ez ódák latin eredetijét a jászói apátságban írták».* Lásd Ökröss Bálint *Czinka Pannája* bevezetését, a hol a fordítás — melyben sok a félreértés — az eredeti szöveggel együtt van közölve. Az epitaphium első 6 sorát Szász Béla is fordította, *Budapesti Szemle XXVII. 367.*

* A jászóvári prépostság titkári hivatalától vett értesülésünk szerint: «mindenesetre tévedésen alapúl, ha Székely József állítja, hogy Czinka Pannának több zeneműve még e század derekán Jászáron feltalálható lett volna. Említett latin költeményeknek s Czinka Panna zeneszerzeményeinek a könyvtárban semmi nyoma».

A chronostikonon és a sirversen kívüli daraboknak magunk fordítása így szól:

Testalkatra zömök, termetre közepszerű nő volt,
 Meglehetős súlyú golyva dagadt a nyakán.
 Színe meg olyan, akár szerezsen néembernek a színe,
 A ki amott lakik a hő-meleg ég-öv alatt.
 Ép ez a szín okozá, hogy szép vala s kedves előtted :
 Csúf lett volna biz ő fekete színe hián.
 Tetszik a fülmile is, ki gyönyörrel tölti fülünket,
 A mikor énekel, és mégis a színe fakó.
 A mikoron nevetett, a fehér foga még az ivornál
 Is jobban fénylett fekete arcza miatt.
 Öltözetét biz akármelyik úri leányka vehette
 Volna magára, olyan volt az akármikor is.

Stájer vagy német vagy francia tánczot akartak,
 Ő egyaránt kész volt játszani bármelyikét.
 Hát a magyar nótát! (Hej, mostan is ámul a lelkem)
 Azt csakugyan bűvös-bájos erővel adá.
 Ő a vonójával megakasztá még a folyót is,
 S tánczra megindítá még a merev követ is.
 Járt is a híre legott szanaszét a messze világba :
 És Phoenixe gyanánt nézte s csodálta kora.
 A panaszos húron mily könnyen jártak ez ujjak!
 Illyen mesteri volt még csak a Phoebusi kéz.
 A mikor ő hegedült, szeretett füstölni, s olyankor
 Ejnye be' jól illett ajka közé a pipa.
 Hogy pedig az játék közben ne zavarja meg ötet,
 A pipa szára rövid s csutora nélküli volt.
 — — — — —
 — — — — —
 Ő volt a primás, fiai meg a férje kísérték :
 Még hármásban is ám nagyszerű egy zenekar!
 — — — — —
 — — — — —
 Sejtván sírja helyét, meghagyta, hogy abba temessék
 Véle a hangszerit is : hadd vigye sírba is el.

B) CZIGÁNYTÁRGYÚ FESTMÉNYEK, RAJZOK ÉS SZOBROK.

MAGYARORSZÁGI MŰVÉSZEK.

AGGHÁZY GYULA: *Kártyavető cigánynő*. — *Téli időben farkassal találkozó két cigány muzsikus*. (Ki volt állítva a párizsi Salonban. A Journal Amusant úgy travesztálta, hogy a cigányok rákezdték egy Wagner-féle darabra, mitől a farkas eliramodott.)

BARABÁS MIKLÓS: *Egy vándor cigánycsapat*. (Készült 1842-ben. Ehhez írta Petőfi «Vándorelet» című költeményét. E képet Fáy István gróf vette meg. Mikor mindenét elárverezték, egy gömörmegeyi úrnak került birtokába.) — *Szemétdombon kuporgó cigánypurdé*, amint a domb tetejét megtiszteli, s aközben hegedűjét hangolja. (E képet Végh József egri ügyvéd vette meg. Hat ízben másolták.) — *Több cigány alak és csoport*. (A Heckenast-féle Irishez.) — *Czigánybanda*. (Báró Prónay Gábornak a Honderű mellé.) — *Czigány muzsikusok* «Lakodalom» című képében. — *Zigeunertröst*. — *Der Cymbalschläger*. (Bilder-Album aus Ungarn. Taschenbuch mit 18 Stahlstichen nach Zeichnungen von N. v. Barabás. Leipzig. C. A. Haendel.) Lásd fent 348. lap.

BIHARI JÁNOS: *A bíró előtt*. (Ki volt állítva a Műcsarnok 1886. őszi kiállítása első sorozatában. Rajzát közli a Magyar Salon, 1886. IV. évf. 163. lap.)

BÖHM PÁL: *Egy új gondolat*. (Új nótát próbálgató vén cigány. Olajfestmény. Ott volt a műcsarnok 1887. őszi kiállításában.) — *Magánconcert*. Megjelent a Magyar Salon 1886. évfolyamában. — *Sátoros csoportok*. (A valódi cigányéletet jellemzően illusztráló képek.)

CSERÉPY ÁRPÁD: *Kártyavető cigánynő*. (A Műcsarnok 1887. őszi kiállításában.)

DONATH: *Bihari János arc képe*. (Készítette Ajtai Cserey Farkas cs. kir. aranykulcsos és főstrázsamester. Richter később köre metszette. Azelőtt a Nemzeti Muzeum képtárában, most a Nemzeti Arcképcsarnokban.)

DÖRSCHLAG KÁROLY (a nagyszebeni ev. középiskola rajz-tanítója): *Czigányleány*. Aquarell. Ki volt állítva az első nagyszebeni műkiállításon.)

GREGUSS JÁNOS: *Czigány tábor*. (Megjelent a Pulszky Polyxena szerkesztette «Tavaszi» című ünnepi lapban. 1880. máj. 40. — *Sátoros cigányok*. (Orbán Balázs, A székelyföld leírása II. kötetében.)

GROSZ BÉLA: *Czigány leány*. (Olajfestmény. Ott volt a műcsarnoknak 1887. őszi kiállításában.)

ISMERETLEN: *A saródi vén cigány*. (Eszterházy Miklós herceg bandájából. Ez az arczkép a huszas években még ott függött az esterházi várkastély egyik szobájában. Lásd Fővárosi Lapok 1873. évf.)

JANKÓ JÁNOS: egy pár jellemző krétarajz (A «Rókatáncz» megjelent a «Tavaszi» című ünnepi lapban.)

KARVALY: «*Elsakadt a hír*». (Ország-Világ 1887. máj. 29.)

KLOTILD Főhercegnő: *Gróf Zichy Iréne úrhölgy, mint cigányleány*. (Olajfestmény: «feltűnést vívna ki bármely képtárlaton» Jókai, Még egy csokrot 270.)

KONEK IDA: *Oláh cigány*. — *Czigány asszony*.

LATKÓCZY: *Boka Károly arczképe*. (Gencsi András ajándékaül a Nemzeti Muzeumba került. Jelenleg a Nemzeti Arczképcsarnokban van.)

MÉSZÖLY GÉZA: *Czigány élet*. (Magyar Salon IV. 557.)

MUNKÁCSY: *Czigány sátor viharos időben*.

PACZKA: *Mignon*. (Magyar Salon III. 541.)

POZZO: *Czinka Panna s édes atyja arczképe*. (Készítette Csáky Imre gróf esztergomi bíboros primás. Róla Fáy István gr., Századunk 1842. évf. 32. sz.) — Nyilván ugyanattól a híres festőtől: *Szepessi Barna Mihály arczképe*. (Szintén Csáky gróf készítette. Anzeigen VI. 14.: Dieses wurde in dem Radvanskyschen Kastell mit folgender Beyschrift aufgestellt; zur Rechten stehet sein Name Barna Mihály; zur Linken der Lobspruch Magyar Orpheus Dieses Bildniss ist noch bis auf den heutigen Tag — t. i. 1776-ban — in des H. Johann von Radvanszky seinem Kastell zu Radván, gleich wo man die Treppe auf dem Saal hinaufkommt, zu sehen. Liszt könyvében, — ahol hibásan Radkan áll — ez utóbbi jelentés anachronismussá vált, mert jelenleg Barna arczképe nem található.)

TRENK HENRIK: *Czigányfű kosárral*. (Ki volt állítva az első nagy-szebeni műkiállításon.)

VALENTINY, az úgyszólván specificus cigányfestő: számos tájkép és egyes cigányalak. Nevezetesen: *A haldokló vén cigány*. (Ki volt állítva az 1885. évi országos kiállítás műcsarnokában.)

Hattyúdal. (A műcsarnok 1887. őszi kiállításában.)

VASTAGH GYÖRGY: *Csinos cigányleány alakok*. (Czigány leány. Vastagh Gy. festménye után Ország-Világ 1888. jan. 14.)*

ZICHY MIHÁLY: *Zingara*. («Spanyol cigány leány, amint ingerlő ruhában tánczra készül, valami önfeledten kecsesebbet és kihívóbbat, mint a Zingara tartása, lehetetlen képzelni.»)

HUSZÁR ADOLF: *Húzd rá cigány*. (Bronz szobor, Tesztory díszmű-kereskedésében, Budapesten.)

MORETTI JÓZSEF: *A cigányvajda leánya*. Márványszobor. (A Műcsarnok 1887. őszi kiállításának II. sorozatában.)

KÜLFÖLDI MŰVÉSZEK.

BONIFAZ A.: *Czigányleány*. Roma 1876. (Rajza megjelent magyar verssel a Lányok Lapja 1887. évf. 12. füz. 181. oldalán.)

BÖCKER KÁROLY: *Der Fürstin Morgenpromenade*. (1886-ból való festmény. Rajzát közli a lipcsei Illustr. Zeitung. 1887. oktob. 29. 429. lap.)

CALLO: cigányjelenetet ábrázoló négy ritka metszet. (V. ö. Predari 103. Pott II. 523. Liszt 118—120 = magyar fordítás 113—114.)

CORNICELIUS GYÖRGY: *Ruhende Zigeuner*. Pályanyertes kép. A Payne-féle műintézet megvette 1100 frtért, aczélba metszette, s jutalom-képül mellékelte «Universum»-ához.

CORREGGIO: *Zingarella*. Nem cigánynő, hanem turbános Madonna, mely turbánja miatt Zingarellának van elnevezve. A kép a nápolyi muzeumban van: a szent családnak Egyiptomba menekülése közben történt pihenését ábrázolja. Rajzát lásd Denkmäler der Kunst stb. Stuttgart. Ebner & Seubert. Taf. 75. Fig. 3. V. ö.

* Blaha Lujza mint Czigány Panna. Fénykép után a Magyar Salon 1887. évfolyam 143. lapján.

Lübke, Grundriss der Kunstgeschichte. Stuttgart. IX. kiad. II. köt. 236. lap.

DORÉ GUSZTÁV: *Köcsmában tánczó spanyol cigányleány.* Rajzát közli a Tarka Világ 1869. 368. l.

MARÉCHAL: számos pasztell-festmény. (Említi Liszt 243. — m. ford. 233.)

MARTENS W. G.: *Kutyaárúsnő.* (A Műcsarnok 1887. őszi kiállítása II. sorozatában.)

MINIGERODE L.: *Czigány leány.* (Ott volt a Műcsarnoknak 1887. őszi kiállításában. Fénykép-kiadásban is megjelent.)

RICHTER GUSZTÁV berlini képirótól nyolcz magyar zenész arcképe. (Domyé, Horváthé stb. Most Bunkóén dolgozik. Föv. Lapok 1887. jul. 29.)

ROCHARD: *The Gipsy.* (Megjelent Cook H.-féle aczélmetszetben is.)

SONDERLAND: «*Zigeunercaravane aus Walter Scott's Guy Mannering.*» Album Deutscher Künstler. Düsseldorf I. 4. füzetében.

Ugyancsak a düsseldorfi Künstler-Albumban megjelent 1854. egy «*Die Zigeuner aus Debrezin*» című kép.

WILKIE R. A.: *The gipsy mother.* (Megjelent aczélmetszetben is a hamburgi Berendsohn-féle könyv- és mű-kereskedésben.)

Preciosának, Esmeraldának valamint Lenau három cigányának is sok ábrázolója akadt. Woenigernek *Zigeuner und Edelleute* című regényéhez Hosemann készített tollrajzokat. Elliot travels in the three great empires stb. rézmetszetekkel van kiadva, Groome F. H. in Gipsy tents Edinburg 1880. szintén illusztrálva.

Predari művében a következő képek vannak:

Il Zingaro pittore Solario — Danza della Bayadères o Zingare dell' India — Interno di una Capanna di Zingari és Zingari del Secolo XVI.

Iris. Deutscher Almanach für 1847. Pest, Gustav Heckenast. Gyönyörű cigány képei Barabástól valók.

A Jugendfreund 1853. évf. 17. számában Czigány elbeszélés képpel.

«Budapest» 1886. évf. II. sz. Rabló oláh cigányok.

C) CZIGÁNYTÁRGYÚ OPERÁK, BALLETEK STB.

«*Preziosa*» Schauspiel von Pius Alexander Wolff, mit Musik von Carl Maria Weber. (Tárgya a Cervantes-féle La Gitanilla-ból van véve.)

«*Il trovatore*» Verditől. Egyik főalakja Azucena cigánynő.

«*Die Zigeuner*» című német opera öt van :

1. Eberl Antaltól, (Bécs. 1782.)
2. Pitterlin Frigyes Adolftól. (Lipcse. 1789.)
3. Kaffka Józseftől. (Boroszló 1790.)
4. Ohlkarst János Kr.-tól. (Königsberg. 1790 körül.)
5. Lessel Ferencztől. (1810 körül.)

«*Die Zigeuner*». Opera 4 felvonásban. Szövege Devrient Eduardtól. Kétféle zenéje van :

1. Taubert Vilmostól. (Berlin 1834.)
2. Hauser Móricztól. (Drezda.)

«*Der Zigeunerbaron*» Szövege Jókai cigánybáró című regénye után Schnitzer-től, zenéje Strauss Jánostól. (Bécs. 1885.)

A cigánynő. Orosz opera Jourij von Arnoldtól. (Pétervár 1853.)

«*Das Zigeunerweib*» Melodráma Müller Adolftól. (Bécs 1830.)

«*La Zingara*» I. Olasz intermezzo Rinaldo da Capuatól. (1735.)

2. Három ilyen című olasz opera :

- a) Gassmann Lipót Flóriántól (Florenz. 1771.)
- b) Donizettitől. (Nápoly. 1822.)
- c) Guis Staffa bárótól. (Nápoly. 1845.)

«*La Zingara della Asturia*» olasz opera Carlo Solivatól (Milano. 1817.)

«*La Zingarella*» I. Olasz intermezzo Leonardo Leotól. (Nápoly. 1731.)

2. Francia opéra comique Leonard Terrytől. (Lüttich. 1863.)
3. Francia opéra comique Jos. O. Kellytől. (Paris. 1879.)

«*I Zingari*» című olasz opera kettő van :

1. Giov. Belliotól. (Treviso. 1840.)
2. Vinc. Fioravantitól. (Nápoly. 1845.)

«*I Zingari in fiera*» Olasz víg opera Paiscelltól. (Nápoly. 1788.)

«*Il Zingaro*» Olasz opera Nicola de Giosától. (Nápoly. 1859.)

«*Le Zingaro*» francia opéra comique Uranio Fontanától. (Paris. 1840. a Renaissance-színházban.)

«*Un Zingaro rivale*» Olasz víg opera Lauro Rossitól. (Turin. 1867.)

The bohemian girl. A leghíresebb angol opera Michael William Balfetől. (London. 1844.) Szövegét Bunn színházigazgató írta ama Czigánynő című ballet nyomán, melyben Elsler Fanny 1841. Londonban játszott, azzal a különbséggel, hogy a jelenetet Skóciából Magyarországra tette át. Lásd. Pott II. 524.

Le Bohémien, egy felvonásos francia víg opera Chancourtoistól. (Paris. 1818.)

La Bohémienne című francia opera kettő van :

1. Clementől. (Paris. 1756.)

2. Soubiestől. (Toulon. 1845.)

«*Les Bohémiennes*» Halevynek színre nem került fiatalkori operája. Körülbelül 1825-ből való.

«*La gipsy*» francia ballet Fr. Benoist-tól, zenéje Ambr. Thomas és Marliantól. (Paris. 1839.)

«*La gitana*»:

1. francia opera I. E. Reytől (Bordeaux. 1846.)

2. olasz opera B. Pisanitól. (Velence. 1876.)

«*Il gitano*» opera Fontinicheltől. (Marseille. 1854.)

Czigánynő intése. Opera. Irta Hell. Zenéjét szerz. Benedict.

«*Carmen*» Bizéttől. Tárnya Mérimée Carmenjéből van véve. (Szövegének magyar fordítása a «Nemzeti színház könyvtára» 108. füzetében.)

«*Les deux pigeons*» Lafontaine hasonló című meséje után készült ballet Regnier és Merantétől. Zenéjét szerzette André Messager. 1886. okt. 22. került színre a párizsi operában. (Nemzet 1886. okt. 23.)

La Esméralda opera, melynek tárgya V. Hugó Notre Dame de Paris című regényének «La cour des mirables» című fejezetéből van merítve.

Czigányok tanyája. Ballet. Színre került Budán 1811. decz. 8. (Bayer József, A nemzeti játékszín története. II. 416.)

Nagyidai lakodalom. Vig néma táncjáték Szöllősi Lajostól, zenéje Herfurt Károlytól. 1834-ben háromszor adták Budán. (Bayer, u. o. II. 448.)

Ascan. Phantastisch-komische Spieloper in drei Akten. Text und Musik von Albert Geiger in Maros-Vásárhely. A bécsi operánál van benyújtva.

Végre említésre méltó még a Meyerbeer Hugentottái 3. felvonásában előforduló igen jellemző cigányballet s az Ambr. Thomas «Mignon»-ja 1. felvonásában előforduló igen szép cigánytáncz. (Mignon szövegének magyar fordítása a «Nemzeti színház könyvtára» 44. füzetében.)

V. ö. még Riemann, Opernhandbuch. Leipzig. 1887.

A cigánytárgyú magyar népszínművekben előforduló ének-és zenei részre nézve megjegyzendő, hogy a Szigligeti Nagyidai Czigányaihoz való zenét Szerdahelyi József (Zen. Lexikon 269.), a Szigligeti Czigányához való Doppler Károly, a Szigeti Czigány-princz-éhez való Konti, a Falu rosszá-hoz való Erkel Sándor, Almási Tihamér Czigány Pannájához való Serly szerzette. Az Ökröss Bálint Czinka Pannájához régi dalokból összeválogatott zenei részt Müller Ottó, a kolozsvári nemzeti színház karnagya hangszerelte és adja ki. A Viola-beli «nagyidai kesergő»-ről lásd fent a 319. és 320. lap.

EGYÉB ZENESZERZEMÉNYEK.

DEUTSCH VILMOS: *Mignon.* Dal. Opus 5, 1.

DOPPLER FERENCZ: *Én szegény cigány leányka...* (Ilka című operájában.)

GITANA et CACHUCHA. Spanyol tánczok. Lásd a Rózsavölgyi és Társa által kiadott zeneművek jegyzéke 47. lapj.

KECSKEMÉTY GYULA: *Czigány négyes.* Tábornszki jegyzéke 6. lap.

MEYER LIPÓT: *Air bohémien Russe.* (Russisches Zigeuner-Lied.) Varié pour le Piano par Leopold de Meyer. Op. 45. Vienne. Diabelli.

MOSONYI MIHÁLY: *Kis cigány.* («12 életkép a magyar gyermekvilágból.» II. füz. 5. sz.)

NAGY ZOLTÁN: *Hej te cigány* . . . Dal.

PYLLEMANN FERENCZ: *Zingarella*. Opus 8.

REISSIGER: *Der Zigeunerbube im Norden*. Poor G. Album des mélodies Cahier. VIII. No. 48.

SARASATE: *Czigány dallamok*. (Budapest 1888. jan. 5. tartott búcsu-hangversenyének egyik leghatásosabb része.)

CZIGÁNY NÓTA Szigligeti «Czigány»-ában. E színmű többi dalaival együtt kiadta Serly Lajos. Lásd a Rózsavölgyi-jegyzék 69. lap.

SIPOSS ANTAL: *A világosi czimbalmos*. Újabb átiratban. Lásd Rózsavölgyi-jegyzék 31. lap.

VÉSZI MÓR: *A cigány leány*. Románcz. Zenemelléklet a Pesti Hirlap 1886. 20. számához.

PÓTLÉK.

228. laphoz: J. A. Vaillantnak L'Illustration 1834. évfolyamában megjelent, a cigányokról szóló cikkét a könyvészeti jegyzékek nem ismerik.

244. laphoz: Zigeunerdorf im Banat. Von Ukl, a Kummer-Stejskal-féle Olvasókönyv III. 192. lapján.

248. és 274. laphoz: A cigány gyűlés Svájcban. Társalkodó 1832. 69. sz. 273—275. lap: Egy német tudósító szerint Gersanban évenként három napra összegyűlnek a svájci cigányok. 1830-ban kétszáznál több felnőtt ember volt együtt. Vasárnap templomoznak, azután proceszzióban koldulnak, a vének titkos tanácskozást tartanak; hétfőn nagy táncmulatságot csapnak, kedden eleveznek.

293. és 371. laphoz: B. Verescsagin: Voyage dans les provinces du Caucase. Le tour du Monde. Journal. 1868. 186—190. lap: «Bohémiens» (11 érdekes képpel). M. Lancelot: De Paris a Bukarest. U. o. 1868. 306—310. lap: «Les Tziganes, leur origine, leur caractère.» — «Un village des Tzigans chrétiens.» (Czigányfalvat ábrázoló képpel.) — Medvés cigányt ábrázoló kép u. o. 344. lap.

312. laphoz: Une sottie jeune femme. (Conte d'un tzigane de Pologne.) КРѢИТАААА (Heilbronn. Gebr. Henninger. 1888.) IV. kötetében jelenik meg.

312. és 362. laphoz: Pintscherle olasz cigány-tudós (l. 311. lap), a Richepin «Miarka»-jában előforduló cigány dalok közül megtalált néhányat Olaszországban.

312. laphoz: Három dal német fordítása dr. Herrmann Antaltól Ethnol. Mittheilungen II. füz. 198. lap.

315. laphoz: Wlislöcki: Die Mäusethurmsage in Siebenbürgen. Germania. N. R. XX. (XXXII.) Jahrg. 1887. 432—442. lap. Von den drei Frauen. U. o. 442—451. lap.

326. és 371. laphoz: Gróf Nákóné és cigányai. Képpel. Képes családi Lap 1860. 4. sz. 49—50. lap. (A grófné zongoravirtuóz és hat makói cigányból álló banda karmestere.) — Vándorló cigányzenészek. Képpel. U. o. 7. sz. 97—98. lap. (Cigánybanda egy alföldi csárdában.) — Higgadt utóhang nemzeti zenénk ügyében. U. o. 12. és 13. sz. (A cigányok zenélés-módja ellen.)

343. laphoz: Reiner B. igen érdekes tárczacikket közöl Csorba Jánosról. «Der Zigeunerbürgermeister von Debreczin,» a Neue freie Presse 1888. febr. 23. és 24-iki számában. Szücs István közlése szerint Csorba János Debreczen városának 1854. jan. 1-től 1860. jul. haváig volt polgármestere. Ugocsamegyei születés. A debreczeni collegiumban tanult. Ottani deáksága után mérnökösödött. Onnan hozta az ötvenes évek elején öt magával néh. Cseh Eduárd, mint a cs. k. nagyváradi helytartóság miniszteri biztosa Váradra, s innen került Csorba János cs. kir. polgármesternek Debreczenbe. Csorba Jánosnak édes testvérbátyja (Reiner szerint öccse) Csorba József sómogymegyei tiszti főorvos volt. Akadémiánk 1832-ben levelező tagjának választotta. Meghalt 1858. nov. 23-án. — Reiner az Alföldön széltiben ismeretes Notari nevű cigány-nábobot, a császári ottomán lószállítót is megemlíti a maga cikkében. Csajághy Jánosra, Rákóczi egyik vidéki brigadérosára ráfogta Szirmay, hogy cigány volt. Csajághy régi tősgyökeres veszprémmegyei nemes családból származott.

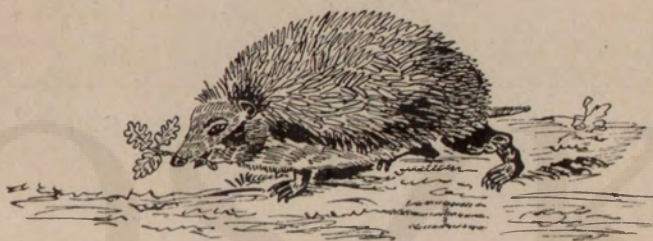
Dandóczy József fiatal cigányzenész, a ki a kolozsvári conservatoriumot kitünő sikerrel végezte, többször jutalmat is nyert, s nagy zenei tehetségét tovább szeretne volna kiművelni; de hogy megkeresse kenyerét, kénytelen volt bandába szegődni, múlt decz. elején öngyilkossá lett. Pesti Hirlap 1887. decz. 7.

356. és 371. laphoz: L. Reichhart: Irrfahrten. Aczélmetsettel, a Payne-féle Universum VII. köt. 225. s köv. lapjain. (Zigeu-

nerisches aus Spanien. Egy cigány, ki grófnak a fia, kazáni herceg lesz. Meghalt mint öngyilkos a Wartburg közelében.)

358. laphoz: Shakspere Measure for measure-jében a Bernardin nevű gonosztevő cigány. Othellóban a végzetes keszkenő cigányasszonytól való.

364. laphoz: Alexandri Vazul oláh költő szép költeményt («1844. jan. 31.») írt a moldvai állami és egyházi jobbágy-czigányok felszabadítására.

Országos Széchényi Könyvtár

